

Istorie
Vol. IV, Nr. 2, 2022

Analele Liceului
„Vasile Conta”
Târgu-Neamț

**ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

SERIA ISTORIE

**The Annals of „Vasile Conta” High School,
Târgu-Neamț
History Series**

**Analele de L'école Secondaire „Vasile Conta”
Târgu-Neamț
Série Historique**

**Volumul IV, nr. 2, decembrie 2022
Volume IV, issue 2, december 2022
Volume IV, no. 2, décembre 2022**

Iași
Editura PIM, 2022

COLECTIVUL ȘTIINȚIFIC/SCIENTIFIC BOARD:

Conf. univ. dr. hab. Florin PINTESCU, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău
Col(r) dr. Tiberiu TĂNASE, secretar Divizia Istoria Științei, Academia Română
Comandor (ret) Gheorghe VARTIC, Comisia Română de Istorie Militară
Cercetător științific III dr. Mircea Gheorghe ABRUDAN, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca
Prof.univ.dr. Virginia POPOVIĆ, Universitatea Novi Sad, Serbia
Conf.univ.dr. Mircea MARAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov” din Vârșeț, Serbia
Prof. dr. Daniel DIEACONU, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București
Asist. univ. dr. Ioan FĂRMUȘ, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Prof. Mihaela CHELARU, șef serviciu Arhivele Naționale Bacău

COLECTIVUL DE REDACȚIE/EDITORIAL BOARD:

Editor șef: prof. drd. Emanuel BĂLAN,
Editori: prof. drd. Elena PREDA, drd. Valentin IOAN, prof. Marius- Emanuel SANDU
Secretari de redacție: cpt. drd. Marcel IOAN, prof. drd. Emanuel BĂLAN
Tehnoredactare: prof. drd. Emanuel BĂLAN
Corectura: prof. Oana STOICA, prof. Nicoleta LIPAN, prof. Mihaela PAVĂL
Grafică și Copertă: prof. Radu-Mihail PINTILIE, informatician Ionela -Diana COZMA
Traducere: limba engleză/ limba franceză: prof. drd. Valentin-Cezar TEODORESCU
Responsabil promovare: prof. drd. Traian ANTON

ISSN 2668-6317

ISSN-L 2668-6317

Revistă open access

© Copyright 2022
Liceul „Vasile Conta”,
Târgu-Neamț

Tiparul- Editura si Tipografia PIM, Iași

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii. Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Adresa/Editorial Office: Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț, str. Slt. Radu Teoharie, 3, 615200, Târgu-Neamț, telefon: 0233791172, mobil: 074456206.

www.revistadeistorielvc.ro

e-mail: analelvcistorie@gmail.com

Revistă fondată în 2019, indexată și înscrisă în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL, DRJI, Index Copernicus Internațional, CiteFactor, Open Library, ISI index, International Institute of Organized Research, ROAD – Directory of Open Access Scholarly Resources, ResearchBib, ResearchGate, Academia.edu, SSRN, ESJI și Google Academic.

Revistă în curs de indexare în DOAJ, JSTOR, ERIH-PLUS, EBSCO și THOMSON ISI

BDI Index Copernicus International. Revistă **evaluată pozitiv** după criterii citărilor, în **I.C. Journals Master List 2020**, cu un scor ICV (Valoarea Index Copernicus) de **37,06 puncte**.

Revista se regăsește și în bibliotecile publice-Biblioteca Națională a României, Biblioteca Județeană „G.T. Kirileanu”, Piatra Neamț, Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași, Biblioteca „Ion Creangă” Târgu Neamț

și digital pe <http://biblioteca-digitala.ro> și www.europeana.eu

**ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ**

SERIA ISTORIE

The Annals of „Vasile Conta” High School,

Târgu-Neamț

History Series

Analele De L'école Secondaire „Vasile Conta”

Târgu-Neamț

Série Historique

Volumul IV, nr. 2, decembrie 2022

Volume IV, issue 2, december 2022

Volume IV, no. 2, décembre 2022

CUPRINS-CONTENTS -CONTENU

STUDII ȘI ARTICOLE/ STUDIES AND ARTICLES/ ÉTUDES ET ARTICLES	13
<hr/>	
Istoria culturii române History of Romanian culture Histoire de la culture roumaine	13
<hr/>	
ÎNCEPUTUL ȘCOLILOR MODERNE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ. ISTORIA ȘCOALELOR DIN FOSTUL JUDEȚ MUSCEL THE BEGINNING OF MODERN SCHOOLS IN WALLACHIA. THE HISTORY OF SCHOOLS IN THE FORMER COUNTY OF MUSCEL LE DÉBUT DES ÉCOLES MODERNES EN VALACHIE. L'HISTOIRE DES ÉCOLES DANS L'ANCIEN COMTÉ DE MUSCEL Amalia-Maria OPRÎȘOIU	15
<hr/>	
ISTORIA UNUI EXAMEN DE CAPACITATE DIN ROMÂNIA - CONTESTAT ÎN 1929 HISTORY OF A ROMANIAN APTITUDE TEST - CONTESTED IN 1929 HISTOIRE D'UN TEST D'APTITUDE ROUMAIN - CONTESTÉ EN 1929 Elena CONSTANTIN - PREDA	35
<hr/>	
Istorie politică și social economică Political and socio-economic history Histoire politique et socio-économique	57
<hr/>	
SUBORDONAREA SISTEMELOR DE ALIANȚE POLITICE ȘI MILITARE ALE ROMÂNIEI. IDEI DE DEZARMARE, SECURITATE ȘI PACE SUBORDINATION OF ROMANIA'S POLITICAL AND MILITARY ALLIANCE SYSTEMS. IDEAS OF DISARMAMENT, SECURITY AND PEACE SUBORDINATION DES SYSTÈMES D'ALLIANCE POLITIQUE ET MILITAIRE DE LA ROUMANIE. IDÉES DE DÉSARMEMENT, DE SÉCURITÉ ET DE PAIX Pr.prof. Emanuel SANDU	59
<hr/>	
PLUTĂRITUL PE BISTRIȚA. CONSECINȚE ASUPRA FAUNEI PISCICOLE LE FLOTTEMENT SUR LA RIVIÈRE BISTRITA. CONSÉQUENCES SUR LA FAUNE PISCICOLE RAFTING ON BISTRITA. THE CONSEQUENCES ON THE AQUATIC FAUNA Drd. Aurel Gheorghe PREPELIUC	75
<hr/>	

COLECTIVIZAREA GULAGULUI SOCIALIST

THE COLLECTIVIZATION OF THE SOCIALIST GULAG

LA COLLECTIVISATION DU GOULAG SOCIALISTE

Prof. Mihail DINU-PĂTRAȘCU

Prof. Mădălina DINU-PĂTRAȘCU

85

Istoria minorităților

History of Minorities

Histoire des minorités

109

ORIGINEA ȚIGANILOR (RROMILOR) ȘI MIGRAȚIA LOR SPRE EUROPA

THE ORIGIN OF THE GYPSIES (ROMA) AND THEIR MIGRATION TO EUROPE

L'ORIGINE DES GYPSIES (ROM) ET LEUR MIGRATION VERS L'EUROPE

Conf.univ.dr. Silviu COSTACHE

Dr. Daniel DIEACONU

111

**ASPECTE PRIVIND COMUNITATEA GERMANĂ DE PE VALEA BISTREI
(JUDEȚUL BIHOR)**

**ASPECTS REGARDING THE GERMAN COMMUNITY IN THE BISTRA VALLEY
(BIHOR COUNTY)**

**ASPECTS CONCERNANT LA COMMUNAUTÉ ALLEMANDE DANS LA VALLÉE
DE BISTRA (COMTÉ DE BIHOR)**

Prof. dr. Cosmin Ionuț PATCA

123

**NOUA GENERAȚIE" ÎN CULTURĂ ȘI POLITICA DREPTEI DIN ROMÂNIA
INTERBELICĂ.Mentori și discipoli**

**THE NEW GENERATION" IN THE CULTURE AND POLITICS OF RIGHTS IN
INTERWAR ROMANIA. Mentors and disciples**

**LA NOUVELLE GÉNÉRATION" DANS LA CULTURE ET LA POLITIQUE DES
DROITS DANS LA ROUMANIE DE L'ENTRE-GUERRE.Mentors et disciples**

Dr. Corneliu CIUCANU

141

Istorie militară

Military history

Histoire militaire

167

**PERSONALITĂȚI MILITARE DIN JUDEȚUL NEAMȚ DIN ISTORIA ARMATEI
ROMÂNE MODERN**

**MILITARY PERSONALITIES FROM NEAMȚ COUNTY FROM THE HISTORY OF
THE MODERN ROMANIAN ARMY**

**PERSONNALITÉS MILITAIRES DU COMTÉ DE NEAMȚ DE L'HISTOIRE DE
L'ARMÉE ROUMAINE MODERNE**

Sorin GRUMUȘ

169

Istorie locală

Local history

Histoire locale

187

Eforturile de menținere a Seminarul monahal de la Mănăstirea Neamț în perioada septembrie 1948 - iulie 1952

Efforts to maintain the monastic seminary at Neamț Monastery in the period September 1948 - July 1952

Efforts pour maintenir le séminaire monastique au monastère de Neamț entre septembre 1948 et juillet 1952

Prof. drd. pr. Viorel-Romus LAIU

189

PROPAGANDA COMUNISTĂ PENTRU AGRICULTURA COLECTIVIZATĂ ÎN SATUL ROMOS DIN JUD. HUNEDOARA

COMMUNIST PROPAGANDA FOR COLLECTIVE AGRICULTURE IN ROMOS VILLAGE FROM HUNEDOARA COUNTY

PROPAGANDE COMMUNISTE POUR L'AGRICULTURE COLLECTIVE AU VILLAGE DE ROMOS DANS LE COMTÉ DE HUNEDOARA

Prof. drd. Adela Emanuela ORDEAN

201

STAREA ECONOMICĂ A ORAȘULUI TÂRGU- NEAMȚ ÎN CÂTEVA SITUAȚII STATISTICE ÎN PERIOADA 1947-1950

THE ECONOMIC STATE OF THE CITY OF TÂRGU NEAMȚ IN SOME STATISTICAL SITUATIONS IN THE PERIOD 1947-1950

LA SITUATION ÉCONOMIQUE DE LA VILLE DE TÂRGU - NEAMȚ DANS CERTAINES SITUATIONS STATISTIQUES DE LA PÉRIODE 1947-1950

Prof. drd. Emanuel BĂLAN

209

ARHEOLOGIE

ARCHEOLOGY

ARCHÉOLOGIE

221

IMPORTANȚA UNEI LITOTECI ARHEOLOGICE ÎN CERCETAREA MICROREGIONALĂ A ARTEFACTELOR DE PIATRĂ. STUDIU DE CAZ: DESCOPERIRILE NEOLITICE ȘI ENEOLITICE DIN DEPRESIUNEA CRACĂU-BISTRITA

THE IMPORTANCE OF AN ARCHAEOLOGICAL LITHOTHEQUE IN MICROREGIONAL STONE ARTEFACT RESEARCH. CASE STUDY: NEOLITHIC AND ENEOLITHIC DISCOVERIES FROM THE CRACĂU-BISTRITA DEPRESSION

L'IMPORTANCE D'UNE LITHOTHÈQUE ARCHÉOLOGIQUE DANS LA RECHERCHE D'ARTEFACTS LITHIQUES MICRORÉGIONAUX. ÉTUDE DE CAS : DÉCOUVERTES

NÉOLITHIQUES ET ÉNÉOLITHIQUES DE LA DÉPRESSION DE CRACĂU-BISTRITA

Prof. drd. Traian ANTON

223

ARHIVISTICĂ

ARCHIVE

ARCHIVER

241

EVREI ȘI CREȘTINI DIN TÂRGUL-NEAMȚ DUPĂ INCENDIUL DIN 1821.
DOCUMENTE INEDITE (1825-1836) (II)

JEWS AND CHRISTIANS FROM TÂRGU-NEAMȚ AFTER THE FIRE OF 1821.
UNPUBLISHED DOCUMENTS (1825-1836) (II)

JUIFS ET CHRETIENS DE TÂRGU NEAMȚ APRÈS L'INCENDIE DE 1821.
DOCUMENTS INÉDITS (1825-1836) (II)

Costin CLIT

243

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE LA ISTORIA ȘCOLILOR ROMÂNEȘTI DIN
DISTRICTUL ȘCOLAR ORADEA-MARE (ANUL 1840)

DOCUMENTARY CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF ROMANIAN
SCHOOLS IN THE ORADEA-MARE SCHOOL DISTRICT (YEAR 1840)

CONTRIBUTIONS DOCUMENTAIRES A L'HISTOIRE DES ECOLES ROUMAINES
DU DISTRICT SCOLAIRE D'ORADEA-MARE (ANNEE 1840)

Dr. Cristian APATI

267

TEODOR BĂLAN ȘI COLECȚIILE SPECIALE_ALE UNIVERSITĂȚII „ȘTEFAN
CEL MARE” DIN SUCEAVA

TEODOR BĂLAN AND SPECIAL COLLECTIONS_OF „ȘTEFAN CEL MARE”
UNIVERSITY OF SUCEAVA

TEODOR BĂLAN ET LES COLLECTIONS ESPÉCIALES_DE L' UNIVÉRSITÉ
„ȘTEFAN CEL MARE” DE SUCEAVA

Drd. Roxana-Melania CORNILĂ (LEUCIUC)

289

BIOGRAFII ȘI MOMENTE DIN VIAȚA UNOR PERSONALITĂȚI

BIOGRAPHIES AND MOMENTS FROM THE LIFE OF SOME PERSONALITIES

BIOGRAPHIES ET MOMENTS DANS LA VIE DE CERTAINES PERSONNALITÉS

333

CENTENAR. CONSTANTIN TEAȘCĂ – ISTORIC, FĂURITOR ȘI COMENTATOR
AL ACTULUI FOTBALISTIC

CENTENARY. CONSTANTIN TEAȘCĂ – HISTORIAN, CREATOR AND
COMMENTATOR OF THE FOOTBALL ACT

CENTENAIRE. CONSTANTIN TEAȘCĂ – HISTORIQUE, CRÉATEUR ET
COMMENTATEUR DU FOOTBALL ACT

Conf. Univ. Dr. Ioan DĂNILĂ

335

PREZENTĂRI ȘI RECENZII	
PRESENTATIONS AND REVIEWS	
PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES	345

Monahia Mihaela RADU, Monahia Iuliana PĂDURARIU, Fondul de carte veche de la Mănăstirea Bogdana. Cartea românească veche (1642-1830)	347
---	------------

ABREVIERI	
ABREVIATIONS	
ABRÉVIATIONS	351

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI	353
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	354
INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS	355

**STUDII ȘI ARTICOLE/
STUDIES AND ARTICLES/
*ÉTUDES ET ARTICLES***

**Istoria culturii române
History of Romanian culture
Histoire de la culture roumaine**

ÎNCEPUTUL ȘCOLILOR MODERNE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ. ISTORIA ȘCOALELOR DIN FOSTUL JUDEȚ MUSCEL

*

THE BEGINNING OF MODERN SCHOOLS IN WALLACHIA. THE HISTORY OF SCHOOLS IN THE FORMER COUNTY OF MUSCEL

*

LE DÉBUT DES ÉCOLES MODERNES EN VALACHIE. L'HISTOIRE DES ÉCOLES DANS L'ANCIEN COMTÉ DE MUSCEL

Amalia-Maria OPRÎȘOIU¹

Rezumat: În articolul curent ne-am propus să realizăm o scurtă incursiune prin ceea ce a însemnat fostul județ al Muscelului. Mai exact, am călătorit în perioada secolului al XIX-lea spre a putea ilustra câteva episoade din evoluția școlilor în acel spațiu. Am trecut în revistă mai multe evenimente importante pentru dezvoltarea învățământului local muscelian, care au avut și ecouri pe plan național. Am discutat despre evoluția învățământului plecând de la școlile domnești, ajungând la cele private, deschise de străini și cele naționale, de stat, dezvoltate începând cu perioada regulamentelor organice. S-a avut în vedere analizarea și expunerea unor alte aspecte, mai puțin cercetate, precum: manualele și programa școlară. De asemenea, am pătruns și în viața profesională a câtorva cadre didactice marcante pentru spațiul și timpul pe care le-am avut în vedere pentru studiu.

Cuvinte cheie: Istoria învățământului, Muscel, profesori, școală, secolul al XIX-lea

*

Summary: In the current article we proposed to make a short journey through what the former county of Muscel meant. More precisely, I traveled during the 19th century to be able to illustrate some episodes of the evolution of schools in that space. We reviewed several important events for the development of local education in Muscel, which also had echoes on a national level. We discussed the evolution of education starting from the princely schools, reaching the private ones opened by foreigners and the national, state ones, developed starting from the period of the organic regulations. The analysis and exposure of other less researched aspects such as: textbooks and the school curriculum were considered. I have also penetrated into the professional lives of several teaching staff who are remarkable for the space and time that I have in mind for the study.

Key words: History of education, Muscel, teachers, school, 19th century

*

Résumé: Dans le présent article, nous nous sommes proposé de faire une courte incursion dans ce que signifiait l'ancien comté de Muscel. Plus précisément, il s'agit d'un voyage imaginaire au cours du XIXe siècle pour pouvoir illustrer quelques épisodes de l'évolution des écoles dans cet espace. Nous avons passé en revue plusieurs événements importants pour le développement de l'éducation locale à Muscel, qui ont également eu des échos au niveau national. Nous avons évoqué l'évolution de

¹ Universitatea București, Facultatea de Istorie.

l'enseignement à partir des écoles princières, jusqu'aux privées ouvertes par les étrangers et les nationales, étatiques, développées à partir de la période des règlements organiques. L'analyse et l'exposition d'autres aspects moins étudiés tels que les manuels scolaires et le programme scolaire ont été pris en compte. J'ai également pénétré dans la vie professionnelle de plusieurs enseignants qui se distinguent par l'espace et le temps que j'envisage étudier.

Mots clés: *Histoire de l'éducation, Muscel, enseignants, école, XIXe siècle*

*

Câmpulungul a fost un oraș de o importanță majoră pentru județul Muscel și un centru economic puternic, care timp de secole a făcut negoț cu Ardealul și alte localități din Muntenia. Datorită acestor calități este de înțeles că va deveni un centru cultural grație influențelor și dorinței cetățenilor de a evolua. Astfel, de-a lungul anilor în respectiva zona s-au deschis diferite școli domnești sau private, acestea fiind organizate de preoții de origine grecească, adăugându-se o tipografie și diferite centre de administrare unde era nevoie de oameni cu știință de carte.

Interesul ca părinții să își trimită copii la învățătură datează încă din secolele XVII, XVIII, sau poate chiar mai devreme, lecțiile desfășurându-se cu ajutorul profesorilor privați sau al școlilor domnești. Mai exista posibilitatea ca preotul din localitate să se ofere să învețe copii din sat tainele învățaturii. Organizare unei școlii în curtea bisericii s-a făcut, de exemplu și la Câmpulung pe dealul Flămândă la Schitul Mărculesci care a fost ctitorit de spătarului Dumitrașcul Rosetti². Biserica Schitului Mărculești care are hramul Înălțarea Domnului, Sfântul Dimitrie și Sfânta Maria, a fost ridicată în anul 1765 și numai după un secol de existență a fost dărâmată³ din pricina amplasării, ea fiind așezată pe Dealul Flămânda care cu trecerea timpului a prezentat urme de eroziune.

De-a lungul timpului, schitul a fost deținut de Dumitru Rosetti care l-a oferit boierilor Filipești în anul 1792. Aceștia au decis ca în anul 1860 ca așezământul să se întoarcă la familia Rosetti. După aceea Nicolae Rosetti a oferit lăcașul, în anul 1890, Primăriei din Câmpulung⁴. Prin inițiativa primăriei și a lui Nicolae Rosetti, s-a organizat o mică școală cu internat, autoritatea folosindu-se odăile schitului pentru a adăposti tinerii școlari.

Înainte de anul 1795, aici a fost o mică școală unde tot un preot îi învăța pe copii alfabetul și citirea. Dumitrașcu Rosetti va cere apoi ajutorul domnitorului Alexandru Moruzi, Rosetti nemaiavând resursele necesare ca să continue întreținerea școlii, mai ales că școala era destinată pentru copii defavorizați. Alexandru Moruzi va

² V. A. Urechia, *Istoria scolelor de la 1800-1864 cu o scurtă introducere cuprinzând note din istoria culturii naționale anterioare secolului XIX*, vol I București, Imprimeria statului, 1892, p. 88.

³ Horia Teodoru, *Biserica Schitului Mărculești-Flămânda din Câmpulung-Muscel Studiu Arhitectonic*, în revista

“Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” anul XXXV, 1942 p. 178.

⁴ Dan Simionescu, *Biserica Flămânda din Câmpulung-Muscel*, în revista “Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” anul XXXV, 1942 p. 175.

ajuta din punct de vedere material schitul care va obține „de la domn un venit anual de 1200 lei vama Dragoslavele, 50 bolovani de sare și 20 de familii de țigani”⁵. Acest hrisov va fi întărit în anul 1803 de către domnitorul Constantin Ipsilanti⁶, întărirea având ca obiectiv să prelungească activitatea școlii. Pe lângă cele doua hrisoave care au fost date pentru a restabili și echilibra cheltuielile aduse de școală, domnia s-a îngrijit și de hanul din preajma schitului, care oferea adăpost școlarilor și celor defavorizați. Mai există hrisoavele emise de Mihai Șuțu în care se enunță următoarele: „scutește 7 oameni streini, de toate angariile câte este pese an în țară, dela visterie ... precum și dreapte bucate ce are schitul, stupi și rămători, scutește de dijmărit, și vinul ce face în vii, vinăriciu...”⁷, cel din urmă, domnitorul întărește hrisovul destinat lui Manuil Rosetti și mai adaugă 50 de talerii, obținuți de la Vama din Dragoslavele.

Dumitrașcu Rosetti a organizat această școală fără să se folosească de banii comunității, fiind primiți toți cei care doreau educație. În anul 1790 schitul a fost reperat, deoarece fost distrus de niște nemți care se îndreptau spre Austria⁸. Menirea lui nu mai era să fie loc de închinăciune. Acest mic schit era îngrijit de un singur călugăr, iar menirea este precizată în hrisovul lui Mihai Șuțu din iulie 1792 unde se spune că „Acest schit e zidit ... nu numai pentru podoabă și închinăciune, ci mai mult pentru a se face într’însul bunătăți, precum: învățătură de copii, ajutor de sărmani și altele. Căci pentru închinăciuni, au creștinii destule biserici în orașul Câmpulung”⁹. Școala va funcționa până anul 1821, și va fi închisă din cauza revoluției lui Tudor Vladimirescu, printre alte motive numărându-se pierderea sprijinul financiar și degradarea localului.

După închiderea școlii din schitul Mărculești oamenii cu o poziție socială inferioară vor înceta să își trimită copiii la învățătură, iar majoritatea boierilor și negustorilor vor prefera profesorii care cunoșteau limba greacă, deoarece moda vremii impunea să fii cunoscător și vorbitor de limba greacă. Până la înființarea școlii naționale, vor funcționa ca dascăli de limbă greacă patru preoți care sunt amintiți în memoriile lui C. D. Aricescu, și anume Manole, Gheorghe, Apostol și Iancu Cochinos¹⁰. Pe lângă acești preoți care își țineau orele de curs în curtea biserici, probabil mai profesau și alte persoane care predau în limba română.

⁵ Gheorghe Pânuță, Ion Radu, Ion Lupu, *Învățămintul în Muscel în secolele XVII-XIX*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 43.

⁶ V. A. Urechia, *Istoria scolelor de la 1800-1864 cu o scurtă introducere cuprinzând note din istoria culturii naționale anterioare secolului XIX*, vol I, București, Imprimeria statului, 1892, p. 88.

⁷ Dan Simionescu, *Biserica Flămânda din Câmpulung-Muscel, în revista “Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”* anul XXXV, 1942 p. 175.

⁸ C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului Prima rezidență a României*, București, Ars Docendi, 2007, p. 206.

⁹ *Ibidem*, p. 273.

¹⁰ C. D. Aricescu, *Memoriile mele*, București, Profile Publishing, 2002, p. 27.

Înființarea școlii și evoluția ei

Câmpulungul are o tradiție vestită în ceea ce privește inaugurarea școlilor. Școala se ridică cu dificultate, dar odată obișnuită cu sistemul, populația renunță greu la școală și la oamenii care s-au dedicat acesteia. Câmpulungul se încadrează în categoria orașelor medievale cu o istorie destul de complicată care se bazează pe multe povești. Unul dintre mituri prezintă orașul ca fiind întemeiat de cavalerii teutoni, care aveau nevoie de o tabără unde să se regrupeze. Multe localități din apropierea Câmpulungului folosesc acest mit pentru a promova turismul. Cealaltă legendă referitoare la fondarea orașului amintește de Descălecatul lui Negru-Vodă și ridicarea cetății de scaun la Câmpulung. Dacă stăm să analizăm poziția Câmpulungului de-a lungul istoriei putem să spunem cu certitudine că era destul de importantă, fiind cetate de scaun, centru economic și, în anumite perioade, centru cultural. Partea culturală a evoluat prin construirea unei tipografii.

În oraș a funcționat o școală domnească la Biserica Domnească din Câmpulung și primul document atestat până acum scris în limba română, adică scrisoarea lui Neacșu, a fost scrisă de un câmpulungean. Putem spune că orașul Câmpulung a fost printre puținele localități care au manifestat un interes deosebit pentru educație, lucru datorat și influenței ardelenesti. Mulți boierii au frecventat școlile din Brașov, de exemplu Școala din Schei, și au adus în locul natal cunoștințele pe care le-au adunat pentru a le împărtăși cu alții. Mai există și posibilitatea ca o persoană care provenea din Brașov sau Sibiu să se mute în Câmpulung și în acea perioadă să deschidă o școală privată. Nici acest lucru nu trebuie trecut cu vederea deoarece se cunosc multe cazuri de ardeleni care s-au mutat din Transilvania în Muntenia pentru că aveau mai multe beneficii. Se cunoaște despre Gheorghe Lazăr că provenea din localitatea Avrig, care se afla în Transilvania, dar asta nu l-a oprit să deschidă o școală în București. Alt caz în care un profesor din Ardeal vine în Țara Românească să pregătească copiii, de data asta la cerere, este Aaron Florian. Aceasta a fost rugat de către Dinicu Golescu să educe copiii în școala pe care o va deschide pe domeniul lui de la Golești¹¹. Această inițiativă începută de Dinicu Golescu a fost inspirată din călătoriile lui în străinătate, unde a observat cum funcționează sistemul, iar cu informațiile strânse din călătoria sa va lua decizia să le aplice și în spațiul românesc.

În anul 1826 se deschide școala lui Dinicu Golescu care era dedicată tuturor copiilor neținând cont de statutul lor social, de asemenea școala lui avea internat. În școala sa erau acceptate și fetele, iar pentru educarea lor mai este chemat alt profesor din Brașov care a funcționat o perioadă în institutele dedicate fetelor, adică Nicolae Nicola. Respectiva școală va funcționa până la moartea lui Dinicu Golescu, în 1830. Respectivi profesori care au activat în cadrul școlii nu se vor întoarce în locul natal și vor continua să activeze în Țara Românească, unii dintre ei devenind stâlpi care vor

¹¹ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 160.

ajuta la evoluția învățământului. Putem spune că influența ardeleană a ajutat la dezvoltarea orașului mai ales că în zonă exista o comunitatea de catolici destul de unită și bine organizată, care desigur că provine de peste munții. Astfel, primele contacte pe care le-au locuitori din Câmpulung cu școala sunt prin intermediul ardelenilor. Trebuie să menționăm că această legătură a putut să fie posibilă datorită comerțului și a tranzitului de mărfuri unde diferite comunități care nu aveau nicio legătură au putut să facă schimb de mărfuri, cunoștințe și tehnici. Contextul economic a contat mult pentru dezvoltarea culturală a orașului, iar tranzitul între cele două zone a favorizat dezvoltarea. Acesta ar fi un motiv pentru care știința de carte în oraș a prins rădăcini destul de repede.

Odată cu introducerea Regulamentelor Organice în țară în anul 1831 se va impune ca limba română să se folosească în școală și biserică.¹² Prin articolul 364 din regulamentul organic din Valahia se enunță următorul aspect „Învățătura publică trebuie asemenea a fi obiectul îngrijiri și privigherii Stăpânirii, ca creșterea tinerilor să fie întemeiată pe începuturile celui mai sănătos moral”¹³. Conducerea este obligată să deschidă școlii în fiecare reședință de județ din țară așa cum prevede legea și anume: „Epitropiia învățăturilor publice va alcătui regulamenteuri pentru organizațiaa tutulor așezărilor de creștere, precum și pentru toate cursurile învățăturilor care vor trebui să urmeze și le va supune la priimirea Domnului prin mijlocirea ministrului Trebilor din Lăuntru”¹⁴. Organul care va avea în grijă organizarea școlilor și înființarea lor este Eforia Școlilor. Regulamentul Organic din Valahia mai preciza cum se vor deschide școlile, modul de învățare folosit și cum se vor pregăti învățătorii pentru postul pe care o să îl ocupe. Aceste lucruri vor fi enunțate în articolul 366 „Să vor întocmi școale începătoare pentru amândoa seculare în fieșicare căpetenie de loc a judeților, unde să vor învăța cunoștințele elementare, după metoda lui Lancaster să vor da acestor așezări toată întinderea înaintoară și așezări toate întinderea înaintătoare și asemănată cu suma banilor hotărâți pentru învățatură publică. Cursurile învățăturilor va urma în limba rumânească, nu numai pentru “înlesnirea școlarilor și desăvârșirea limbii țării, ci încă și pentru că toate treburile publice trebuie a să tracta într-ceastă limbă, care este cea ce să întrebuițează și întru toate slujbele sfinței credințe”¹⁵. În legătură cu acest fragment trebuie să precizăm că respectiva regulă de a se construi școlii mixte nu s-a respectat. Majoritatea școlilor deschise începând cu anul 1832 erau cu precădere destinate băieților. Este adevărat că în unele instituții se permiteau să vină și fetele dar când erau loviții de supra aglomerare fetelor li se refuzau continuarea studiilor sau nu erau deloc primite. De exemplu în orașul Câmpulung, o perioadă de timp, fetele au putut să vină la școala națională, dar din cauza aglomerației din clase s-a interzis ca

¹² Ștefan Bârsănescu, *Educația învățământului, gândirea pedagogică în România*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1978, p. 64.

¹³ Paul Negulescu, George Alexianu (editori), *Colecțiunea vechilor legiuri administrative Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, București, Intreprinderile Eminescu, 1944, p. 129.

¹⁴ *Ibidem*, p. 129.

¹⁵ *Ibidem*, p. 129.

acestea să mai participe la cursuri. Astfel aceasta au fost obligate să urmeze un pension dacă părinți își permiteau, sau să renunțe.

În prima parte e perioadei de înființare a Eforiei Școlilor, fiind instituția care controlează și organizează școlile publice din Țara Românească, se ia hotărârea să fie aleși ca profesorii pentru a preda la școlile publice, absolvenții școlii secundare din București. Altfel profesor desemnat pentru județul Muscel era Costache Petrovici¹⁶.

În anul 1832 se decide deschiderea unei școli în Câmpulung. Deschiderea și organizarea ei au pus destule probleme conducerii deoarece nu erau pregătiți de o astfel de acțiune. Majoritatea boierilor vedeau această acțiune ca pe o metodă de a-și pierde statutul și averea, iar din această cauză formarea școlii se va contura cu marii dificultăți. Chiar dacă în oraș au mai existat școlii care le permiteau și oamenilor situați mai jos social să meargă la școală, boierii nu le vedeau ca pe un pericol fiind o inițiativa singulară, neprijinită de stat. În momentul în care această sarcină a căzut pe seama statului, boieri au început să-și pună întrebări și considerau că viața lor lipsită de griji era spre sfârșite.

Chiar dacă lucrurile au funcționat mai greu, conducerea orașului a fost obligată să aplice legile din Regulamentul Organic. În data de 25 septembrie 1831, conducerea va anunța că se vor folosi ca loc de desfășurare a cursurilor, camerele egumenești din Mănăstirea Negru-Vodă precizând „că nu s-au găsit case cu cinci odăi destoinice și dă locuință profesorilor și de învățatură școlarilor ca să închiriem ... am găsit de cuviință cu toții pentru gătitul acestei case de școală odăile ce se numesc egumenești ale sfintei mănăstiri dintr-acest oraș, fiindcă egumenii lăcuiesc în cele mai mari ce se numesc domnești, care sunt îndăstule și pentru încăperea profesorilor și pentru sălile de învățatură școlarilor ...”¹⁷ comitetul format de oamenii de valoare din oraș își va lua angajamentul să organizeze camerele care vor fi folosite ca săli de clasă până va veni un profesor trimis de Eforie să își ocupe postul. Pe data de 15 ianuarie 1832 Eforia Școalelor naționale va trimite o scrisoare magistratului orașului prin care precizează că postul din localitate va fi ocupat de Dimitrie Jianu și că acesta are responsabilitatea să organizeze sala de clasă. Sarcina costa în așezarea mobilierului, organizarea băncilor, poziționarea plăcilor lancasteriene și a semicercurilor și începerea procedurilor pentru deschiderea școlii și primirea de elevi¹⁸. Profesorul care urma să sosească în oraș la sfârșitul lunii ianuarie observă că localul nu este încă pregătit. Va fi obligat să amâne deschiderea școlii până când respectivele camere vor deveni săli de clasă.

Eforia Școalelor se va îngriji să trimită materiale necesare pentru consolidarea localului, dar dacă localul era o clădire închiriată de oraș, Eforia trebuia să ajute doar cu mobilierul, table și cărții. În grija învățătorului cădea responsabilitatea de a aranja

¹⁶ V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864...*, vol I, București, Imprimeria statului, 1892, p. 144.

¹⁷ Gheorghe Pâmuță, Ștefan Trâmbaciu, *Mărturii și documente școlare muscelene (1215-1918)*, București, Editura Semne, 1997, p. 67.

¹⁸ *Ibidem*, p. 67.

sala de clasă, pentru acest lucru Eforia oferind un model având pretenția ca acest lucru să fie înfăptuit de persoanele aferente¹⁹.

Modelul după care se pot inspira profesorii e următorul: sala de predare trebuia să fie împărțită în doua deoarece într-o parte trebuiau amplasate semicercurile și în cealaltă jumătate vor fi amplasate băncile, se recomanda ca soba să fie așază în mijlocul sălii de clasă²⁰.

Dotarea unei clase cu modul de predare de tip lancasterian costa în jur de 520 de lei. Școala va fi deschisă pe data de 14 martie 1832, întârzierea fiind de câteva luni, deoarece sălile de clasă nu fuseseră mobilate. Din păcate la sosirea profesorului, respectiva clădire nu era gata și aceasta a fost nevoit să aștepte 2 luni până putea să își înceapă activitatea. În respectiva perioadă de stagnare a profesorului, Eforia dorea să îl mute în altă parte dar conducerea anunța de fiecare dată că școala se va deschide imediat și nu este nevoie de o astfel de schimbare. Dumitru Jianu prezintă progresul școlii pe data de 23 martie, unde anunță personalul că lucrările școlii au început de o săptămână și deja cursurile sunt frecventate de 30 de copii. Jianu mai precizează că nu are lemne pentru a încălzi sălile și că îi trebuie o persoană care să asigure curățenia, să aducă apă pentru copii și să supravegheze copii când nu e el prin preajmă fiind preocupat cu treburi administrative²¹.

Lucrurile încep să evolueze destul de repede și băncile imediat sunt ocupate de copii dornici de învățătură. Astfel în a doua săptămână de când s-a deschis școala, numărul de copii a crescut la 62. În următoarele săptămâni tot se mai înscriau copii la școală, dar din cauza aglomerației profesorul este sfătuit de către conducere să nu mai accepte elevi până se construiește o nouă școală. Veniseră așa de mulți copii încât profesorul Jianu este obligat să țină ore suplimentare: „învățătura se face cu o prea nlesnire a mea, pentru că pă unii îi pun să scrie într-o odaie, iar pă alții într’alta ca să citească și după urmare să alerg când într-o parte, când în alta”²². Observând situația nepotrivită în care se afla profesorul și copiii, magistratura orașului va lua hotărârea să deschidă o nouă școală, dar pentru acest lucru aveau nevoie de sprijinul boierilor. Aceștia vor susține decizia luată de magistratură, dar nu vor renunța să întârzie decizia, ei credeau că o școală în limba românească este incapabilă să formeze oameni de cultură. Neavând sprijinul boierilor pentru a ridica noua școală, deputații, oamenii din mahalalele orașului și pătura săracă a orașului la care s-au alăturat și câțiva negustorii se organizează și încep să construiască o școală. Este de apreciat că niște oameni fără cultură majoritatea făcând parte din populația săracă, doresc să le ofere copiilor lor educația de care ei nu au avut parte și această inițiativă nu este oprită de

¹⁹ V.A. Urechia, *Istoria scoalelor de la 1800-1864*, vol I, București, Imprimeria statului, 1892, p.143.

²⁰ Gheorghe Pârnuță, *Istoria învățământului și gândirea pedagogică din Țara Românească (sec XVII-XIX)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, p. 212.

²¹ Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Mărturii și documente școlare muscelene (1215-1918)*, București, Editura Semne, 1997, p. 68.

²² Gheorghe Pârnuță, Ion Radu, Ion Lupu, *Învățământul în Muscel în secolele XVII-XIX*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 50.

orgoliile boierilor. Lucrurile se schimbă când școala grecească din oraș își încheie activitatea, astfel singura opțiune pentru educație este școala națională. Desființarea școlii grecești obligă unii boierii să se implice, cei care s-au oferit să doneze banii pentru noua școală erau logofătul Nicolae Rucăreanu și serdarul Scarlat Iorga care pun la dispoziție suma de 12000 lei. Alegerea terenului va deveni cea mai complicată grijă a locuitorilor orașului. Cei din mahalale doreau ca școala să fie localizată în centru orașului, dar acolo se organiza târgul, iar negustorii nu doresc acest lucru deoarece strică orânduiala comerțului. Alții doreau să se construiască școala pe domeniul oferit de Dumitru Urianu și Sterie Arsenie care se afla aproape de casele lor.

Pentru a lua această decizie Dumitru Jianu va cere ajutorul Eforiei, aceasta va trimite ca consultanți pe dr. Negurescu, Nicolae Iliescu și din partea vorniciei pe Pană Costescu. Certurile încep să devină din ce în ce mai frecvente între oamenii de rând și boierii, deoarece cei din urmă preferau domeniul donat de Dumitru Urianu, iar ceilalți spuneau că doresc să se construiască școala pe locul în care a mai fost odată²³. În momentul când s-a făcut această cerere locul aparținea lui Smaranda Eliat care se va oferi să doneze terenul, singura problemă fiind că ternul era de dimensiuni prea mici.

Motivul pentru care deputații mahalalelor refuză ca școala să fie construită pe domeniul celor doi boierii este următorul: „ne cade prost cu depărtarea, căci cu mergerea dă câte două ori pe zi și întoarcerea face cale mai mult decât la un ceas, iar mai vîrtos cei ce stau în Vișoi și prin malurile Bughii, care fac mai mult de două ceasuri și pînăvin acasă îi apucă noaptea pe uliți. Mulți din noi avem copii mici, se scrie mai departe în jalbă, și ne aducem aminte de multe întîmplări rele, adică de cîini, de ploii, de vijelii, tunete, trăsnete și vîlcele de apă mare pă uliți din care se întîmplă și primejdii și răpunere de vieți. Noi slujim ca să trimitem cu copiii ca să-i îngrijească n-avem să mergem înșine nu putem că suntem oamenii muncitori pă afară ”²⁴.

După identificarea locului potrivit vor începe construcțiile pentru școală, dar din cauza logofătul Nicolae Rucăreanu și serdarului Scarlat Iorga care vor îngreuna construcția clădirii, aceasta va fi terminată în anul 1836. Localul școlii era compus din 2 sălii de clasă și doua camere pentru profesori. Dar din păcate cei doi au hotărât să nu respecte planul făcut de Dumitru Jianu, astfel sălile de clasă erau mult mai mici față de proiectul original fiind că au considerat că localul va fi mult prea mare. Bineînțeles că efectele acestei decizii au dus iar la supraaglomerarea sălilor de clasă.

Școala va continua să evolueze la fiecare pas, în fiecare zi apărând noi elevi dornici de învățatură. Chiar dacă începutul a fost anevoios profesorul împreună cu oameni locului au reușit să creeze un spațiu unde copiii pot să evolueze. Până la urmă și boierii care considerau că o școală în limba românească era inutilă, au ajuns să își trimită copiii la ea.

²³ Terenul unde a fost construit vechea școală se află aproape de Biserica Sfântul Ilie din Câmpulung.

²⁴ Gheorghe Pârnuță, Ion Radu, Ion Lupu, *Învățământul în Muscel în secolele XVII-XIX*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 52.

În anul 1842 profesorul Dumitru Jianu este înlocuit de către Ion Brezoianu. În această situație locuitorii orașului întocmesc o scrisoare: „Oroșenii iarăși se cunosc foarte nenorociți că, prin îngrijirea Cinstitei Eforii, au dobândit un învățător întocmai după cugetul nostru și după dorința stăpânirii care, în curs de unsprezece ani, nu numai că și-au urmat toate datoriile cu copiii noștri încât n-a dat cea mai puțină nemulțumire, dar prin ale lui bune purtări și multă aplecare către fapta bună a tras asupra-i toată dragostea oroșanilor, privindu-l pe de o parte ca pe un om folositor noă, iar de pe altă parte un trebuincios copiilor noștri cari privesc în dumnealui un duios părinte sufletesc. Și deprinderea noastră cu dumnealui ne-a făcut să-l socotim ca pe un oroșan al nostru de care nu ne-am putea depărta decât cu mare mâhnire, și întristare. Și cu cât ne bucurăm că o să fie al nostru, cu atât ne-am întristat auzind că Cinstita Eforie a binevoit să-l orânduiască revizor al școalelor Prințipatului.”²⁵ Chiar dacă despărțirea a fost dureroasă, drumurile lor se vor întâlni din nou în anul 1848.

Pe data de 25 septembrie 1842 catedra va fi ocupată de Ion Brezoianu. În perioada în care a fost profesor la școala orașului s-au schimbat multe lucruri. Acesta avea de gând să modifice localul, să introducă altă sală de clasă deoarece în anul 1844 anunță eforia că școala e supra aglomerată. Dar din păcate răspunsul Eforiei nu era unul pozitiv trebuind să mai aștepte deoarece conducerea orașului era preocupată cu achitare de alte cheltuieli²⁶. Ceea ce profesorul și-a propus să realizeze a fost greu deoarece la proiectele mai mari avea nevoie de sprijin financiar și de susținerea conducerii. Brezoianu s-a axat mai mult pe pregătirea copiilor pe care i-a iubit destul de mult încât să le ofere toate cunoștințele pe care le deținea. În articolul lui Ionnescu-Gion unde aceasta a reușit să intervieveze pe respectivul profesor, el povestea că făcea excursii cu elevi pe muscele ca să îi învețe să măsoare pământul și alte aptitudini de inginer²⁷. Iar în timpul verii se oferea să învețe persoanele care doreau să ocupe poziția de învățător.

Astfel, în perioada 1843-1848 școlile satești din județul Muscel încep să apară datorită cadrelor didactice și sătenilor care erau interesați de cultura copiilor lor. În această situație se formează o școală normală în Câmpulung, trebuie să menționez că este încorporată școlii naționale, nu este altă școală care beneficiază de alt local sau alți profesori. O putem denumi secție sau profil care este creat special pentru instruirea actualilor profesori de la sate și candidații care doresc să devină profesorii.

Fiindcă școala începe să se mărească din ce în ce mai mult și un singur profesor nu mai poate să facă față mai este adus un nou dascăl, Barbu Marinescu, care se va ocupa de clasele a I-a și a II-a. Barbu Marinescu este un fost elev de-al lui Brezoianu care a fost pregătit special de el și Dumitru Jianu în domeniul didactic. La

²⁵ Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Mărturii și documente școlare muscelene (1215-1918)*, București, Editura Semne, 1997, p. 111.

²⁶ Gheorghe Pârnuță, Ion Radu, Ion Lupu, *Învățământul în Muscel în secolele XVII-XIX*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 57.

²⁷ G. I. Ionnescu-Gion, *Portrete și evocări istorice*, București, Editura Minerva, 1986, p. 127.

examenul dat pentru ocupare de loc se va clasa pe locul doi. Dar, din păcate, destinul lui nu a fost să fie profesor în Câmpulung la scurt timp fiind înlocuit. În acest moment orășeni încearcă să îi schimbe destinul distinsului profesor prin trimiterea unei scrisori prin care propun ca Barbu Marinescu să rămână în continuare profesor în oraș, deoarece a fost născut în Muscel, și a fost pregătit exemplar și părinții îl preferă mai mult pe el decât orice străin. Cererea nu este ascultată. În locul lui va fi pus Răducanu Burdeanu care se va ridica peste reputația fostului său coleg și va satisface nevoile locale.

Oamenii au sprijinit mereu școala mai ales în Câmpulung-Muscel. Prin intermediul lor, Dumitru Jianu a reușit să construiască școala și să nu mai facă lecțiile în odăile ecumenești. Orășeni au ținut la toții profesorii care au călcat pragul școlii iar de fiecare dată când intervenea vreo schimbare de cadre didactice, orășenii au întocmit mereu memorii pentru păstrarea profesorilor.

Când va începe revoluția de la 1848, câmpulungeni se alătură imediat cauzei pentru care luptau foști și actuali lor profesori. Astfel Dumitru Jianu alături de Ioan Brezoianu sunt capetele revoluției din zona Câmpulung însoțiți de alte personalități precum Răducanu Burdeanu, Ion Negulici și C. D Aricescu împreună cu fratele său. S-au alăturat cauzei și învățători de la sate care au fost pregătiți de Ioan Brezoianu în spiritul revoluționar. Mulți au luat de model acțiunile fraților Golescu care erau musceleni, oamenii fiind atrași de lupta lor de a schimba societatea românească care se baza mai mult pe puterea și averile boierilor.

Pupă înăbușirea revoluției situația s-a înrăutățit în sistemul educațional. Toate școlile din Țara Românească vor fi închise până în anul 1851 când încep să fie reluate cursurile. Cei care au participat la revoluție și nu au reușit să fugă din țară vor fi arestați și trimiși la închisoare. De exemplu, Ioan Brezoianu a fost închis la Văcărești cu mulți colegii de ai săi, C.D Aricescu a fost exilat la Snagov timp de un an dar el a beneficiat de condiții mai bune față de mulți profesorii și țărani. Nici situația din Câmpulung nu era prea fericită, școala a fost distrusă în anul 1848 de oștirile otomane cantonate aici²⁸. În starea în care se afla orașul în anul 1849 pot spune că eforturile comunități de a ridica o școală au fost năruite prin distrugerea ei și prin faptul că au fost închiși cei mai importanți oameni, profesorii care îi ghidau copii. Se prea spune că se aflau în același punct din care au pornit în anul 1832. Chiar dacă acțiunile după revoluție au afectat progresul făcut, asta nu înseamnă că este sfârșitul.

Școala se va redeschide în anul 1851, iar clădirea va fi supusă unei repartiții generale. În anul 1855 s-a trimis o cerere către Eforie administrația cerând bani pentru consolidare și construirea unor alte săli de clasă. Din păcate cererea din 1855 nu este acceptată și departamentul *Treburilor din Lăuntru* îi sfătuiesc pe câmpulungeni să facă modificările cu ajutorul orășenilor, deoarece nu existau fonduri la visterie. Vor fi perioade în care școala va funcționa în casele orășenilor, deoarece clădirea inițială era

²⁸ Gheorghe Pârnuță, Ion Radu, Ion Lupu, *Învățământul în Muscel în secolele XVII-XIX*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 58.

folosită pentru alte scopuri. De exemplu, în anul 1855 școala a fost mutată în casa lui Gheorghe Stoica deoarece vechea clădire era folosită drept cazarmă și spital pentru militarii cantonați în oraș.

În anul 1864 se pune din nou problema localului care în momentul acela se afla într-o „stare deplorabilă, că temeliile s-au slăbit, tavanul amenință cu prăbușirea, umiditatea atacă sănătatea elevilor. Se vede, scria el, lipsa unei energice inițiative din partea municipalității”²⁹. Pentru că școala se afla într-o astfel de stare, se ia hotărârea ca școala să fie mutată la odăile mănăstiri Negru-Vodă.

Prima școală națională din Câmpulung își va continua activitatea în camerele mănăstiri negru Vodă până la construirea altei clădiri. Vechea clădire a școlii, care se afla lângă biserica Sfântul Ilie va fi lăsată în paragină până la dărâmarea ei în anul 1926. În anul 1929 se va construi altă școală de către Oprea Iorgulescu unde va fi frecventată de atât de băieți cât și de fete. În momentul actual școala poartă denumirea de Școala Gimnazială Oprea Iorgulescu și de majoritatea localnicilor este considerată prima școală deoarece în anul 1836 a fost construit aici primul local al școlii naționale.

Profesorii care vor predă după anul 1864 sunt următorii: Filaret Ionescu, Simion Negoescu, Iancu D. Petrescu, Dimitrie Scurei, Gheorghe Bădescu, Iosif Popescu, Dimitrie Petrescu, Nicolae Bălcescu, Ion Cantemir, Constantin Constantinescu, Grigore Lăzărescu și Gheorghe Ionescu.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea încep să apară alte școlii, astfel în anul 1861 se va deschide prima școală destinată fetelor și în anul 1869 va apărea a doua școală pentru băieții care la început va funcționa cu o singură clasă.

Întâia oară vom începe discuția despre școala de fete. Aceasta a primit denumirea de *externat* pentru fete. Școala de fete a fost construită prin intermediul Așezămintelor Brâncovenești finanțate de principele Bibescu Basarab Brancoveanu. La început școala va funcționa cu 55 de elevi și va avea două clase, clasa I și respectiv clasa a II-a, iar cea care va conduce școala va fi Elena Cernăvodeanu. Școala va funcționa pe o perioadă nedeterminată în mai multe localuri închiriate, majoritatea neadecvate. În anul 1861 Așezămintele Brâncovenești decid ca din luna august fetele să beneficieze de o masă de prânz. Pentru această inițiativă se vor trimite în Câmpulung castroane și tacâmuri pentru a fi folosite de către eleve și școala se va dota cu instrumente de bucătărie pentru a pregăti mâncarea. Începând din luna octombrie, fetele vor primi o masă la școală.³⁰ Pe lângă directoare mai erau câțiva profesori care predau diferite materii, de exemplu preotul D. Ionescu care trebuia să la predea fetelor catehismul și D. Piso.

La data de 18 septembrie 1862 Școala de fete va fi administrată de către primărie, deoarece Așezămintele Brâncovenești au intrat în posesia Ministerului de Cultură. Cu acest prilej se va introduce și clasa a III-a în următorul an școlar³¹. Școala

²⁹ *Ibidem*, p. 58.

³⁰ Ioan Răuțescu, *Câmpulung-Muscel monografie istorică*, Câmpulung-Muscel, Tipografie Gh. Gh. Vlădescu, 1943, p. 221.

³¹ *Ibidem*, p. 222.

va funcționa o perioadă îndelungată doar cu doi institutori până în anul 1877 când va fi adăugată și clasa a IV-a. Începând cu anul 1890 se va desființa învățământul simultan, astfel clasele a IV-a și a III-a vor fi despărțite și doi ani mai târziu vor urma clasa I-a și a II-a.

Femeile care au avut statutul de învățătoare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea au fost: Elena Titopoleos, Maria Plăgeanu, Maria Poenaru, Elis Rădulescu, Maria G. Ionescu și Virginia Crăciunescu.

Vom vorbi în continuare despre școala de băieți. Școala primară de băieți numărul 2 își începe activitatea în anul 1869 fiind formată doar dintr-o singură clasă avându-l ca învățător pe Iosif D. Popescu. Școala numărul 2 mai purta denumirea și de Școala Sucursală. Aceasta va fi singurul profesor până anul 1874, iar în anul 1871 se va forma și clasa a II-a pe care tot el o va pregăti dar pentru această sarcină nu va fi plătit. În anul 1872 învățătorul se adresează revizorului pentru a cere să mai introducă un alt dascăl care va preda la clasa a II-a. Cerința va fi refuzată³². Având în vedere că erau două școlii de băieți în oraș profesorii puteau să fie rapid mutați de la o școală la alta, bineînțeles acest lucru se făcea doar dacă erau slab pregătiți și nu erau potriviți să preda la școala cu numărul 1 unde pretențiile erau mai mari. Acest lucru se putea întâmpla și invers. Pentru această situație o să ofer un exemplu, Dimitrie Scurei a fost transferat în data de 5 decembrie 1875 de la Școala nr. 1 la școala nr.2 în locul Iosif D. Popescu, iar cel din urmă va preda la clasa a III la Școala nr. 1³³. În anul 1875 școala va fi formată din 4 clase, adică clasele I-IV, și vor funcționa 3 învățători.

Învățătorii care funcționau în Școala nr. 2 sunt următorii: Emilian Procopie Constantinescu, Nicolae Roșeanu, Gheorghe Bădescu, Nicolae Ionescu și Constantin Cernescu.

În final în orașul Câmpulung a fost înființate trei școlii primare, două destinate de băieți și una de fete. Se poate afirma că de-a lungul secolului sistemul de învățământ a evoluat destul de mult datorită profesorilor și a conducerii orașului, chiar dacă au fost momente în care s-au opus în final au ajuns la concluzia că școala este importantă pentru formarea copiilor și pentru a avea o educație elementară.

Manualele școlare, modul de predare și programa folosită

Manualele din primii ani de activitate a școlii erau insuficiente și destul de scumpe. Astfel pentru a nu împovăra părinții cu astfel de sarcini se folosea un stil de predare în care nu era necesar un manual în prima parte. Stilul lancasterian sau școala mutuală cum este denumită popular, a ajutat foarte mult la evoluția învățământului deoarece prin intermediul ei dascălii puteau să educe un număr mare de elevi care nu

³² Ioan Răuțescu. *Câmpulung-Muscel monografie istorică*, Câmpulung-Muscel, Tipografie Gh. Gh. Vlădescu, 1943, p. 219.

³³ *Ibidem*, p. 219.

se aflau la același nivel. Elevii puteau să se înscrie în orice perioadă a anului școlar, se învăța cu rapiditate și costurile pentru materiale erau reduse³⁴.

Materiale care dascălii le foloseau pentru a învăța copiii erau niște tăblițe sau planșe unde erau reprezentate alfabetul, silabe, cuvinte și cifre și fragmente pentru citit. Aceștia învățau prin intermediul silabisirii și a memorării. Copiii erau împărțiți pe mai multe niveluri de învățare, temeiul de diferențiere fiind cunoștințele dobândite, iar fiecare nivel era pregătit de câte un monitor, un elev ales de profesor care posedă anumite calități intelectuale mai avansate decât restul, care îl ajuta pe dascăl la predat. Dacă un copil reușea să depășească toate cererile dintr-un nivel erau trecut la următorul, există și posibilitatea să te întorci la primul nivel dacă uitai toate cunoștințele dobândite. La sfârșitul lecțiilor, elevii erau examinați de profesor și se decidea dacă promovează la următorul nivel sau rămân pe loc. Durata de studiu folosind modelul lancasterian era de 2 ani, dar sistemul nu a avut succes prea mare în spațiul românesc, deoarece copiii nu aveau manuale sau alte resurse pentru a repeta cititul și socotitul acasă sau în afara școlii.

Majoritatea lecțiilor se făceau pe baza unor cărți străine traduse în românește, de exemplu *Prințesa Clermont* tradusă de către Ioan Brezoianu pentru a face lecțiile de citire pe ea. Mai erau folosite cărțile bisericești pentru repetarea cititului, chiar în prima parte s-au scos destule manuale având ca tematică religia. O să dau câteva exemple *Elementele de Istorie Sfântă a vechiului și Noului Testament pentru folosul Rumânilor și a celor ce cunosc limba noastră* de Dumitru Jianu, *Elemente de istorie sfântă* de Ioan Brezoianu.

Primele manuale românești erau de o calitate inferioară deoarece erau copiate după cărți de învățătură străine. Manualele care au rezultat, au fost editate fără a le adapta la normele gramaticale în vigoare, astfel erau niște manuale neîngrijite. De asemenea nu erau adaptate pentru copiii din spațiul românesc. Odată cu trecerea timpului o mentalitate nouă cuprinde profesorii. Datorită evoluției culturale și economice, vor apărea opere literare scrise de autori români. Această mentalitate va fi adoptată și de scriitorii de manuale, dar din păcate nici de data asta nu au ieșit niște manuale calitative din lipsa unui model autohton. Cu timpul, se vor introduce niște reguli în scrierea manualelor, deoarece apar prea multe manuale care nu aduc niciun folos în educarea copiilor. Unele dintre reguli sunt: scrierea corect gramaticală, omiterea limbajului popular în redactare, potrivirea cu nivelul copiilor din principat. Manuale erau verificate prin intermediul unei comisii, iar cel mai bun manual era ales și livrat pe băncile elevilor.

În orașul Câmpulung pe lângă folosirea planșelor lancasteriane oferite de Eforie și a cărților recomandate de stat, profesorii educă elevii prin intermediul manualelor redactate de ei. Astfel Dumitru Jianu, bazându-se pe activitatea de la clasă și analizând cum rețin copii mai bine informația, va redacta un manual special pentru

³⁴ Cristina Gudin, *Evoluția învățământului primar în orașul București (1864-1899)*, București, Editura Universității, 2007, p. 13.

nevoile lor. Manualul se va numi *Abecedar sau Mentor* și a fost construit pe modelul cărții de buzunar. Manualul începe cu un îndem pentru elevi care doresc să înceapă învățătura „Să învățați, să vă păziți sănătatea, să respectați cele sfinte, să vă iubiți neamul și patria, să vă iubiți unul pe altul și să nu credeți nimicurile”³⁵. În total cartea are opt capitole fiecare cu un titlu sugestiv: Capitolul I având titlul *Învățarea slovelor și pronunțarea lor*, Capitolul II cu *Ferirea de primejdii*, Capitolul III cu *Curățenia și sănătatea* care fac parte din trimestrul I, Capitolul IV cu *Povățuirii morale și rugăciuni* aceasta se învață pe perioada trimestrului al II iar celelalte rămân pentru ultimul trimestru, Capitolul V *Alte rugăciuni*, Capitolul VI cu *Pentru patrie*, Capitolul VII cu *De timp și sărbătorii* și Capitolul VIII cu *De superstiții*. Fiecare capitol are o tematică reprezentativă astfel în capitolul III se ilustrează lucrurile de care ar trebui să se protejeze copilul deoarece ele sunt cauza multor morții. În pagina 4 a cărții se menționează probleme copilului cu cititul: nu identifică literele, rostirea împreună a unei consoane cu o vocală și citirea unei propoziții. Manualul fiind o carte care putea să fie cumpărată chiar și de persoanele sărace dorea eradicare analfabetismului și creșterea nivelului de educație elementară în rândurile populației.

Altă persoană care a scris un manual la începutul secolului XIX este Ioan Brezoianu. Pe lângă activitatea lui publicistică, dascălul se va axa și pe scrierea de cărți pentru îmbogățirea culturii naționale. Majoritatea cărților lui se vor baza pe îmbogățirea culturii pentru ambele sexe, astfel va face un manual de agricultură și un manual dedicat tinerelor fete care vor ajunge mame, având nevoie de informații pentru îngrijirea copiilor și evitarea anumitor boli. Manualele care au ca tematică medicală sunt următoarele: *Manualul mumelor sau epistole către o suroră pentru educația copiilor*, *Manualul sănătății sau medicina și farmacia domestică*. Din păcate nu știu dacă Ioan Brezoianu avea vreo pregătire medicală sau a copiat informații pentru a forma o carte, dar subiectul igienei era o tematică des discutată în rândul învățătorilor. Altă carte care este reprezentativă pentru pedagogie este *Manual complet de învățătură mutuală sau instrucții pentru fondatorii și directorii școalelor despre metoda mutuală*, pentru această lucrare va studia cărțile unor autori străini, precum Andrew Bell, Lancaster, Pestalozzi, Lorain și Lamotte și va încerca să formuleze noi metode și concepte de predare care să fie folosite de profesori la clasă³⁶. Bineînțeles că tot ce a teoretizat în manualul lui a fost aplicat în perioada în care a fost profesor la Câmpulung, făcând teste pentru a observa avantajele și dezavantajele metodei proprii de predare. Putem menționa că lucrările lui Ioan Brezoianu sunt greoaie pentru copiii claselor primare, majoritatea erau dedicate profesorilor începători pentru îmbunătățirea metodelor de predare. Mai erau dedicate și persoanelor care au reușit să termine o școală secundară.

³⁵ Dumitru Jianu, *Abecedar sau Mentor...*, Sibiu, MDCCXXX, p. 1.

³⁶ Gheorghe Pârnuță, Ion Radu, Ion Lupu, *Învățământul în Muscel în secolele XVII-XIX*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 215.

Începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea încep să se întocmească abecedarele. Abecedarul este primul manual din care copii învață literele, cititul și cifrele. Fiind prima carte din viața unui școlar, ea trebuia să respecte anumite principii: să fie introduse lecții inspirate din mediul înconjurător, informațiile să fie interactive, fragmentele și pasajele din cărți de lectură să se potrivească nivelului copilului și să fie de dimensiuni mici, manualul să nu aibă greșeli gramaticale, să respecte normele de ortografie, să nu folosească termeni de origine străină și exprimarea să fie logică³⁷. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea au apărut numeroase manuale pentru diferite materii, este de înțeles că nu toate respectau regulile și majoritatea erau incoerente în materie de informație. Chiar dacă regulile nu erau respectate în totalitate se mai întâmpla să fie introduse și astfel de manuale din lipsa de cărți.

Amintim câteva manuale care au circulat de-a lungul secolului: *Cursul de scriere și citire* pentru începători a lui M. Schwartz, *Abecedarul fonetic* de D. R. Codrescu, *Noul abecedar românesc sau elemente de lectură și scriere* de I. C. Massim și I. Badilescu, *Metoda nouă de scriere și citire pentru usul clasei I primară* de Ion creangă, C. grigorescu, G. Ienschescu, N. Clinescu, V. Receanu, A. Simionescu, *Noul abecedar pentru scris și citit* a lui V. Gr. Borgovan, *Noul abecedar* de A. I. Odobescu și V. Gr. Borgovan, *Întâia carte de lectură și învățătură pentru școalele primare* de I. Popescu, *Extract din istoria Românilor pentru usul școalelor primare de ambe-sexe* de B. Dragoșescu, *Istorie a Românilor. Biografie pentru clasa a III-a primare din Principatele-Unite* de V. A. Urechia, *Istoria românilor pentru clasele primare de ambe sexe* de A. D. Xenopol, *Elemente de geographia modernă pentru clasele primare* de A. Vennescu, *Cartea de aritmetică pentru clasa a II-a primară urbană și rurală* de M. M. Dobroviciu și *Cartea de aritmetică și geometrie pentru clasa a IV-a primară urbană* de Borgovan.

În continuare prezentăm unele informații referitoare la manualele menționate mai sus. Primul manual este cel elaborat de A. I. Odobescu și V. Gr. Borgovan având titlul de Noul Abecedar. Acest manual va fi introdus în școli datorită conținutului atractiv. Lecțiile erau organizate logic conținând informații materializate în imagini și întrebări care ar trebui să inducă curiozitatea copilului. Pentru explicarea unor fenomene științifice se foloseau de mediul înconjurător al copiilor, pentru a defini ce se întâmplă mai exact, iar pentru învățarea alfabetului se folosește o metodă ritmică care se reține ușor, astfel fiecare literă din alfabet are o poezie. Și în final, aveau câteva lecții cu tematică religioasă care trebuiau adaptate la vârsta copilului³⁸. Alt manual ar fi *Întâia carte de lectură și învățătură pentru școalele primare* elaborat de I. Popescu care apare în anul 1879. Aceasta va fi divizat în 6 părți și va oferi informații profesorilor în legătură cu metodele pe care trebuie să le folosească la clasă, cum să

³⁷ Cristina Gudín, *Evoluția învățământului primar în orașul București (1864-1899)*, București, Editura Universității, 2007, p. 195.

³⁸ *Ibidem*, p. 201.

interacționeze cu elevii și cum să abordeze o lecție. Acest manual era dedicat mai mult profesorilor începătorii. Manualul pune mai mult accentul pe elementele tehnice și pe capacitatea de a deprinde abilitățile de scris și citit³⁹. Se insistă mai mult pe transmiterea informațiilor esențiale și pe introducerea unor valori morale.

În legătură cu programa aceasta s-a uniformizat foarte târziu, astfel la început fiecare profesor predă bazându-se pe cunoștințele pe care le avea. Dar în fiecare școală erau prezente ca materie principală, scrisul, silabisirea și catehismul.

Programa din prima jumătate de secol se caracterizează pe dezordine, profesorii aplicând propriile programe după ureche. Cea de-a doua jumătate, este mult mai organizată, programa începe să fie pusă la punct și va fi introdusă în fiecare școală din țară. Elementele acestea diferă deoarece în 1864 se renunță la stilul de predare prin intermediul tablelor lancasteriane și trebuie să se găsească alte metode și manuale care să se adapteze pe alt model de predare. Prima programă făcută în anul 1831 trebuia să dispună de următoarele cunoștințe din parte elevilor, adică: gramatică, minime cunoștințe de geografie politică, catehismul și teoria numerilor întregi⁴⁰. Aceasta din urmă, este prima programă care a fost propusă de profesorii. Între timp s-au mai adăugat materii și se distribuie informațiile pe mai multe niveluri programa claselor a I și a II-a fiind următoarea: „citirea și scrierea după modelul Lancastrian, cele patru lucrări ale aritmeticii din gând cu numere simple”, în clasa a III era următoarele materii: catehismul, elemente de gramatică românească, geografie, elemente de aritmetică practică până la fracțiuni. Clasa a IV-a cuprindea și aritmetica din a III-a adăugându-se: elemente generale de geometrie și de mecanică practică, scriere prin reguli gramaticale, desen liniar și muzică bisericească⁴¹. O problemă care este întâlnită în prima jumătate a secolului al XIX-lea este schimbarea programei la fiecare an și faptul că în fiecare școală programa era diferită. Din această cauză învățământul nu este uniformizat și elevii școlilor din București vor deține mai multe informații față de cei care au urmat o școală la o reședință de județ. Diferențe la programă se observă la școlile de fete unde sunt introduse diferite activități practice pentru a înlocui alte materii.

În clasele primare se dorea ca elevul să dețină informații elementare după terminarea cursurilor, precum să știe să citească și să scrie, principiile religioase, elemente de calcul și geometrie, geografie și gramatică⁴², aceasta fiind baza pe care o va folosi pentru a urma școala secundară.

Programa pentru școlile înființate la oraș era următoarea:

În clasa I: Silabisire, citire și scriere, Invetatura pe din afară a rugăciunilor, Deprindere la scrierea și însemnarea numerelor aritmetice, Principiuri de numeratie și calcul din gând.

³⁹ *Ibidem*, p. 205.

⁴⁰ V. A. Urechia, *Istoria școlilor de la 1800-1864...*, vol I, București, Imprimeria statului, 1892, p. 145.

⁴¹ *Ibidem*, p. 178.

⁴² V. A. Urechia, *Istoria școlilor de la 1800-1864...*, vol III, București, Imprimeria statului, 1894, p. 15.

În clasa II: Citire pe extracte din sânta scriptura, Scriere dupe modelul de caligrafie și dictando, Catechisinul, Aritmetica, (cele 4 lucrari cu numere întregi).

În clasa III: Cetirea cu înțelegere și explicație pe deosebite cărți religioase și morale, Caligrafia, Istoria sfânta la in prescurtare, Aritmetica, (cele 4 lucrad cu frangeri si explicatia sistetnului inesurilor și greutatilor obiclnuite in țera), Elemente de geografia fisica, (cele de capetenie impartid ale globului cu o setula descriere a statelor Europa, si mal amèrun la a Principatelor Ronuinia i Moldova), Inceputuri de gramatica.

În clasa IV: Cetire cu explicatie pe cartea intitulata. Prietenul tinerimei, si altele aseinenia, Elemente de geografie imbinata cu principiud de desemn liniar, Elemente de geografia civila a tutolor partilor globului, cu o mai amènunta descriere a statelor Europei, Elemente de gramatica⁴³.

Aceste programe erau pentru orientarea profesorilor, deoarece prima programa care va fii implementată în toate instituțiile de învățământ este cea din anul 1862.

Școlile private din orașul Câmpulung

În Câmpulung au funcționat destul de multe școlii private înființate de străini sau oamenii ai locului. Singura problemă este că nu toate au fost menționate în documente, astfel Ioan Răuțescu menționează în monografia sa o școală formată după 1864. Se înființase o școală privată secundară. De asemenea C. D. Aricescu își menționează profesorii de greacă în jurnalul său, de la școli private, dar nu oferă prea multe detalii despre activitatea lor și modul de desfășurare a orei. Școala privată înainte de anul 1832 era singurul loc unde copii puteau să acceseze informații, acest lucru se va modifica în timp prin deschiderea școlii de stat deoarece câmpulungenii au preferat să își trimită copii acolo decât la dascălii de greacă. De asemenea învățământul privat era destinat pentru copiii ale căror familii erau mai înstărite. De Învățământul privat nu mai atrage doritori în oraș până la anul 1848 când școala va fi închisă din cauza evenimentelor din tipul revoluției. În perioada de după revoluție se deschid în oraș trei școlii private, respectiv una de germană, una de franceză și una de limba românească. Mai exista în oraș și o școală profesională organizată de preotul Badea la Biserica Sfânta Marină de zugrăvire⁴⁴ pe care o urmase pictorul Ion Negulici.

Școala românească a fost condusă o perioadă de foști profesori de la școala primară din Câmpulung, printre care și Barbu Marinescu. Școala lui funcționa cu 3 clase care erau urmate de 63 de elevi. Barbu Marinescu era fostul elev al lui Dumitru

⁴³ ⁴³ Apud din V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864...*, vol III, București, Imprimeria statului, 1894, p 25.

⁴⁴Gheorghe Pârnuță, *Istoria învățământului și gândirea pedagogică din Țara Românească (sec XVII-XIX)*, București, Editura Didactică și pedagogică, 1971, p. 222.

Jianu, probabil activitatea lui în școala privată va fi asemănătoare cu a dascălul său. Școala lui Barbu Marinescu își pierde din popularitate începând cu anul 1850, deoarece Nicolae Șerbănescu își pierde postul la școala germană și va lua decizia să își organizeze propria școală privată, care va atrage elevi în defavoarea școlii lui Marinescu.

În Câmpulung-Muscel școlile private au funcționat majoritar în perioada când nu exista școala națională sau când aceasta era suspendată. Locuitorii preferau școala națională pentru copii lor.

Una dintre școlile private deschise în oraș este școala de limbă germană condusă de Carol Kapp care își începe activitate în anul 1847, având doar 10 elevi cu origini boierești⁴⁵ în clasă. În următorul an școlar se vor înscrie 27 de elevii provenind din familii bune, numărul crescând așa de rapid din cauza închiderii școlii de stat. Limba germană se predă cu ajutorul *Abecedarului German* tipărit la tipografia lui C.A Rosetti și Winterhalder și mai foloseau ca material ajutător pentru a învăța limba germană *Gramatica germano-română* tipărită la Brașov⁴⁶. Elevi care urmau respectiva școala nu proveneau doar din Câmpulung, astfel veneau elevi și din Boteni, Pitești, Sibiu și Curtea de Argeș să urmeze cursurile. Aceștia au fost cazați la un pension aflat pe strada Sfântul Nicolae. La început școala funcționa doar cu un singur profesor care era și director, adică Carol Kapp, iar mai târziu se va alătura Nicolae Șerbănescu care va predă limba română și Eugenie Lebrun pentru limba franceză. La început școala a fost creată pentru a învăța limba germană și destinată doar pentru elevi care aveau origine germană, astfel elevi de origine română urmau doar cursuri de limba germană, iar celelalte materii le urmau la școala de stat sau la altă școală particulară. Prin introducerea lui Nicolae Șerbănescu, Carol Kapp nu a mai fost nevoit să trimită copiii la alte școlii ca să învețe limba română. Profesoara de franceză, Eugenie Lebrun, din cauza nefamiliarizării cu graiul popular și a curenților de gramatică franceză, va fi reclamată de Ioan Brezoianu la Eforie pentru a fi schimbată cu altcineva. Brezoianu îl va oferi de exemplu pe Răducu Burdeanu, care are aptitudini superioare și care este de sex masculin. Ioan Brezoianu chiar precizează în reclamație că „În școala de limba germană, ce este sub direcția d-lui Kapu și care se află și elevi interni, se dau lecții de limbă franceză de către o doamnă Lebrun, rămasă a unei trupe franceze de comedie, care damă, prin portul său în haine bărbătești, dând într-o vreme prepus de a sa moralitate, nu cunoaște gramatica limbii ce comunică pensionarilor, pe cât a aflat subînsemnatul.”⁴⁷. Faptul că o femeie se afla la catedră într-o școală destinată băieților este o deosebită problemă pentru acea perioadă, deoarece prin această interacțiune se considera că inocența și moralitatea elevilor era afectată. Decizia Eforiei a fost ca

⁴⁵ Gheorghe Pârnuță, Ion Radu, Ion Lupu, *Învățământul în Muscel în secolele XVII-XIX*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 107.

⁴⁶ Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Mărturii și documente școlare muscelene (1215-1918)*, București, Editura Semne, 1997, p. 153.

⁴⁷ Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Mărturii și documente școlare muscelene (1215-1918)*, București, Editura Semne, 1997, p. 159.

respectiva persoană să nu mai activeze ca profesor și catedra va rămâne vacantă până la ocuparea ei de Răducu Burdeanu. În anul 1850 școala germană va fi desființată deoarece Carol Kapp a fost numit staroste la biserica catolică din oraș și nu reușea să își îndeplinească datoriile ca profesor.

După ce a fost eliminată din de la școala germană, Eugenia Lebrun își deschide propria ei școală de limba franceză care va fi urmată de 8 elevi. Având în vedere aptitudinile ei ca profesoară, detaliate de Ioan Brezoianu în scrisoarea lui către Eforie, pe care am prezenta-o mai sus, este surprinzător că școala ei avea totuși elevi și că reușea să își îndeplinească datoria.

În anul 1851 se va deschide școala publică, iar gloria școlilor particulare va apune. Copiii se vor întoarce la școala națională și încet școlile private se vor închide iar profesorii de română se vor întoarce să predea în școlile de stat.

Bibliografie selectivă

- Aricescu D. Constantin, *Memoriile mele*, București, ProfilePublishing, 2002.
- Bârsănescu Ștefan, *Educația învățământului, gândirea pedagogică în România*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1978.
- Gudin Cristina, *Evoluția învățământului primar în orașul București (1864-1899)*, București, Editura Universității, 2007.
- Ionescu-Gion, *Portrete și evocări istorice*, București, Editura Minerva, 1986.
- Iorga Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, București, Editura Casei Școalelor, 1928.
- Negulescu, Paul, George Alexianu (editori), *Colecțiunea vechilor legiuri administrative Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, București, Intreprinderile Eminescu, 1944.
- Pârnuță Gheorghe, Ștefan Trâmbaciu, *Mărturii și documente școlare muscelene (1215-1918)*, București, Editura Semne, 1997.
- Pârnuță Gheorghe, Ion Radu, Ion Lupu, *Învățământul în Muscel în secolele XVII-XIX*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968.
- Pârnuță Gheorghe, *Istoria învățământului și gândirea pedagogică din Țara Românească (sec XVII-XIX)*, București, Editura Didactică și pedagogică, 1971.
- Răuțescu, Ioan, *Câmpulung-Muscel monografie istorică*, Câmpulung-Muscel, Tipografie Gh. Gh. Vlădescu, 1943.
- Simionescu Dan, *Biserica Flămânda din Câmpulung-Muscel*, în revista „Buletinul Comisiuni Monumentelor Istorice” anul XXXV, 1942.
- Teodoru Horia, *Biserica Schitului Mărculești-Flămânda din Câmpulung-Muscel Studiu Arhitectonic*, în revista „Buletinul Comisiuni Monumentelor Istorice” anul XXXV, 1942.
- Urechia V. A., *Istoria școalelor de la 1800-1864...*, vol III, București, Imprimeria statului, 1894.

ISTORIA UNUI EXAMEN DE CAPACITATE DIN ROMÂNIA - CONTESTAT ÎN 1929

*

HISTORY OF A ROMANIAN APTITUDE TEST - CONTESTED IN 1929

*

HISTOIRE D'UN TEST D'APTITUDE ROUMAIN - CONTESTÉ EN 1929

Elena CONSTANTIN - PREDA¹

Rezumat: În România interbelică, învățământul funcționa pe baza unor legi noi, necesare realității istorice după realizarea Marii Uniri de la 1918. Situația ulterioară unificării a fost una dificilă, având în vedere diferențele legislative dintre regiunile istorice unificate și România.

Pregătirea învățătorilor pentru predarea în învățământul primar, în cele mai multe dintre cazuri, se rezuma la absolvirea școlii normale, iar cei care doreau să progreseze în carieră urmau studiile universitare. Pentru cei care doreau să devină profesori de învățământ secundar, pe lângă condițiile generale de la art. 36 din legea nr. 79/1928, era necesar ca aceștia să fie doctori sau licențiați ai unei facultăți de litere sau de științe, cu diplomă legal recunoscută, să fie absolvent al unui seminar pedagogic și să fi trecut cu succes un examen de capacitate pentru cel puțin o materie principală și două materii secundare.

Conform art. 39/ Legea 79/ 1928, examenul de capacitate era organizat în fiecare an, între 15 ianuarie și 15 aprilie, la una din universitățile din România, prin rotație, de către o comisie numită de Ministerul Instrucțiunii. Comisiile erau numite pe trei ani și erau formate din câte 5 membri: 2 profesori sau agregati definitivi de la una din Universități, 2 profesori de liceu, licențiați sau doctori, cu o vechime de cel puțin 5 ani cu titlu definitiv și al cincilea, un profesor universitar pentru pedagogie. Astfel, membrii erau aleși încât comisia să poată examina trei specialități asociate. Se considerau respinși candidații care, la specialitatea principală obțineau media sub 7,50, iar la cele secundare o notă medie sub 7.00. Rezultatele examenului de capacitate erau aprobate de Ministerul Instrucțiunii după avizul Consiliului Permanent. Anularea unui examen se putea realiza numai pe baza avizului conform al Consiliului Permanent, pentru grave abateri de la dispozițiile legii și regulamentului, caz în care se lua decizia susținerii unui nou examen de capacitate. *fc*

La mijloc de secol XX descoperim un scandal de proporții iscat în urma unui astfel de examen de capacitate, mai precis, examenul din anul 1929, folosind ca surse de cercetare două publicații legate de acest subiect: un raport de evaluare al unor teze, semnat de profesorul Giorge Pascu, cu titlul *Examenul de Capacitate pentru Limba Română ca specialitate principală ținut la București dela 19 April - 4 Iunie 1929*, apărut la Iași, la Editura Viața Românească, în anul 1930, în colecția Biblioteca

¹ Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: "Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA", proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020. Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, Școala doctorală de științe socio-umane, domeniul istorie.

Revistei Critice, nr. 6. și un memoriu cu titlul *Examenul de capacitate pentru limba română: 1929 Procedee incalificabile ale comisiei – Mulți candidați neîndreptățiți – documente edificatoare*, apărut la București, tipărit la Atelierele SOCEC & Co., S. A# în 1929.

Cele două publicații, studiate atent, conferă o imagine sumbră asupra organizării examenelor de acest tip, din România interbelică, articolul de față propunând prezentarea celor două perspective: *evaluatori versus candidați*. Amestecul de interese, acte de corupție, decizii părtinitoare și acuzații grave, reușesc să transforme un examen de capacitate, adresat profesorilor, într-un scandal național.

Cuvinte cheie: examen de capacitate, educație, perioada interbelică, candidați, comisie evaluare.

*

Abstract: *In the middle of the 20th century, we discover a scandal of great proportions caused by such a capacity exam, more precisely, the exam from 1929, using as research sources two publications related to this subject: an evaluation report of some theses, signed by professor Gorge Pascu, with the title the Romanian Language Aptitude Exam as the main specialty held in Bucharest from April 19 - June 4, 1929, published in Iași, at the Viața Românească Publishing House, in 1930, in the collection of the Biblioteca Revistei Critice, no. 6. and a memorandum with the title Examination of capacity for the Romanian language: 1929 Ineligible proceedings of the commission - Many unqualified candidates - edifying documents, appeared in Bucharest, printed at Atelierele SOCEC & Co., S. A# in 1929.*

The two publications, carefully studied, give a gloomy picture of the organization of exams of this type - from interwar Romania - the present article proposes the presentation of the two perspectives: *evaluators versus candidates*. The mixture of interests, acts of corruption, biased decisions and serious accusations manage to turn a capacity exam, addressed to teachers, into a national scandal.

Key words: aptitude test, education, interwar period, candidates, evaluation committee.

*

Resume: *Au milieu du XXe siècle, on découvre un scandale de grande ampleur provoqué par un tel examen de capacité, plus précisément, l'examen de 1929, en utilisant comme sources de recherche deux publications liées à ce sujet : un rapport d'évaluation de certaines thèses, signé par professeur Gorge Pascu, avec le titre l'examen d'aptitude à la langue roumaine comme spécialité principale tenu à Bucarest du 19 avril au 4 juin 1929, publié à Iași, à la maison d'édition Viața Românească, en 1930, dans la collection de la Biblioteca Revistei Critice , non. 6. et un mémorandum intitulé Examen de capacité pour la langue roumaine : 1929 Actes inéligibles de la commission - De nombreux candidats non qualifiés - documents édifiants, parus à Bucarest, imprimés à Atelierele SOCEC & Co., S. A# en 1929.*

Les deux publications, soigneusement étudiées, présentent un tableau sombre de l'organisation des examens de ce type - de la Roumanie de l'entre-deux-guerres - le présent article propose la présentation des deux perspectives: *évaluateurs versus candidats*. Le mélange d'intérêts, d'actes de corruption, de décisions biaisées et d'accusations graves parvient à transformer un examen de capacité, adressé aux enseignants, en un scandale national.

Mots clés: test d'aptitude, formation, entre-deux-guerres, candidats, comité d'évaluation.

*

În România interbelică, învățământul funcționa pe baza unor legi noi, necesare realității istorice după realizarea Marii Uniri de la 1918. Situația ulterioară unificării a fost una dificilă, având în vedere diferențele legislative dintre regiunile istorice

unificate și România. Cu atât mai mult era evidentă nevoia de stabilire a unor standarde de pregătire a resursei umane, pentru posturile de învățători și profesori.

Pregătirea învățătorilor pentru predarea în învățământul primar, în cele mai multe dintre cazuri, se rezuma la absolvirea școlii normale, iar cei care doreau să progreseze în carieră urmau studiile universitare. Pentru cei care doreau să devină profesori de învățământ secundar (gimnaziu sau liceu), pe lângă condițiile generale de la art. 36 din legea nr. 79/1928², era necesar ca aceștia să fie doctori sau licențiați ai unei facultăți de litere sau de științe, cu diplomă legal recunoscută, să fie absolvent al unui seminar pedagogic și să fi trecut cu succes un *examen de capacitate* pentru cel puțin o materie principală și două materii secundare.

Așadar, absolvenții studiilor universitare, conform Legii nr. 79/1928 pentru învățământul secundar (text publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 105 din 15 mai 1928, în vigoare de la 1 septembrie 1928), aveau de promovat un examen dificil pentru a preda în învățământul secundar numit „examen de capacitate”. După promovarea acestui examen profesorii și maeștrii putea fi *provizorii* sau *definitivi*. Provizorii sunt cei numiți în baza *examenului de capacitate* și puteau deveni definitivi după 3 ani de funcționare, conform dispozițiilor art. 63, ambele categorii erau numiți *titulari*, iar catedrele neocupate de titulari pot fi ocupate de *suplinitori*³.

Conform art. 39/ Legea 79/ 1928, examenul de capacitate era organizat în fiecare an, între 15 ianuarie și 15 aprilie, la una din universitățile din România, prin rotație, de către o comisie numită de Ministerul Instrucțiunii. Comisiile erau numite pe trei ani și erau formate din câte 5 membri: 2 profesori sau agregati definitivi de la una din Universități, 2 profesori de liceu, licențiați sau doctori, cu o vechime de cel puțin 5 ani cu titlu definitiv și al cincilea, un profesor universitar pentru pedagogie. Astfel, membrii erau aleși încât comisia să poată examina trei specialități asociate. Examenul de capacitate consta din probe scrise, colocvii și probe practice pedagogice, iar pentru specialitățile științifice candidații se prezentau și la o probă de laborator. Probele erau notate cu note de la 1 la 10. Pentru a obține nota medie a examenului de capacitate, aceste note se adunau între ele, adăugându-se și nota de absolvire a seminarului pedagogic cu 1/2 coeficient. Se considerau respinși candidații care, la specialitatea principală obțineau media sub 7,50, iar la cele secundare o notă medie sub 7.00.

Rezultatele examenului de capacitate erau aprobate de Ministerul Instrucțiunii după avizul Consiliului Permanent. Anularea unui examen se putea realiza numai pe baza avizului conform al Consiliului Permanent, pentru grave abateri de la dispozițiile legii și regulamentului, caz în care se lua decizia susținerii unui nou examen de capacitate. Candidații promovați primeau o diplomă de capacitate și erau înscriși în *tabloul materiei* pentru șase ani consecutivi. Înscrierea pe tabloul unei materii principale dădea candidatului dreptul la numire, indicând anul și ordinea lui de

² Monitorul Oficial, Partea I nr. 105 din 15 mai 1928, în vigoare de la 1 septembrie 1928.

³https://www.ise.ro/wp-content/uploads/2019/01/ANTOL_LEG_RO_2004.pdf (Antologia legilor învățământului din România, Institutul de Științe ale Educației, București, p. 233, accesat în data de 10.08.2022).

clasificare, cu mențiunea că, un candidat se putea prezenta doar de trei ori la examenul de capacitate.

Pe scurt, așa stăteau lucrurile, din punct de vedere legislativ, la finalul anului 1928, cu privire la examenul de capacitate.

În urma cercetărilor mele cu privire la sistemul de învățământ din perioada interbelică, am descoperit o parte din documentele donate de una dintre marile personalități nemțene și anume, cărturarul G.T. Kirileanu, născut la 25 martie 1872 în satul Holda, comuna Broșteni, pe atunci în județul Neamț, astăzi în județul Suceava, care s-a stins la 13 noiembrie 1960, în Piatra-Neamț, unde a și fost înmormântat în cimitirul vechi al orașului. Acesta, bibliotecar regal, reputat filolog, folclorist, istoric literar și generos donator al colecțiilor sale de carte către școli și instituții ale statului român, a înzestrat și biblioteca orașului Piatra-Neamț, care îi poartă numele din 13 martie 1992, ca o dovadă de recunoștință față de generozitatea sa⁴. Actul de donație din 24 februarie 1956 menționa că se „înființa - în casa sa - o bibliotecă documentară pentru luminarea poporului”⁵, în realitate, biblioteca cărturarului G.T. Kirileanu era vizitată încă de la instalarea acestuia în Piatra-Neamț.

Printre diversele documentele donate de domnia-sa se află și un raport de evaluare al unor teze⁶, semnat de Giorge Pascu, cu titlul *Examenul de Capacitate pentru Limba Română ca specialitate principală ținut la București dela 19 April - 4 Iunie 1929*, apărut la Iași, la Editura Viața Românească, în anul 1930, în colecția *Biblioteca Revistei Critice*, nr. 6. Mai precis, acest document, după cum se observă pe prima pagină, este un dar primit de G. T. Kirileanu, în data de 10 ianuarie 1930, de la o persoană cu inițialele „S.O”. (Foto nr. 1)

Cercetarea acestui raport va fi realizată în paralel cu cercetarea un *memoriu*, redactat de candidații la examenul de capacitate din 1929, document care, se pare, a generat *raportul* profesorului G. Pascu. Studiul celor două documente a fost interesant, cu parfum de epocă, mai ales că vine în completarea unei imagini idilice despre istoria învățământului din perioada interbelică, pe care începusem să mi-o conturez, dar care, pe măsură ce întâlnesc o atare cazuistică, se modifică. Pe bună dreptate se poate face precizarea că, în absența documentelor vremii, rămâne doar partea romanțioasă a lucrurilor, multe din tarele epocii fiind uitate.

În anexe, redau copii de pe copertele celor două documente, care au făcut multă vâlvă la timpul apariției lor, publicate prin intermediul unor edituri cunoscute, ambele tabere având încredere în puterea cuvântului scris.

Așadar, în colecția Bibliotecii Județene „G.T. Kirileanu” din Piatra-Neamț, am descoperit cele două documente, cu două perspective contradictorii, cu privire la examenul de capacitate pentru limba română din anul 1929, prima perspectivă, cea a candidaților la examen, redactată sub forma unui memoriu cu titlul *Examenul de*

⁴ <http://www.bibgtkneamt.ro/biblioteca/despre-noi/item/22-gtkirileanu> (accesat în data de 10.08.2022)

⁵ *Ibidem*.

⁶ Nu este consemnat nicăieri că ar fi un raport, aceasta este o supoziție a autoarei.

capacitate pentru limba română: 1929 Procedee incalificabile ale comisiunii – Mulți candidați neîndreptățiți – documente edificatoare, apărut la București, tipărit la Atelierele SOCEC & Co., S. A# în 1929 și a doua perspectivă, publicată de profesorul Gorge Pascu de la Universitatea „Al. Iona. Cuza” din Iași, cu titlul *Examenul de Capacitate pentru Limba Română ca specialitate principală ținut la București dela 19 April-4 Iunie 1929*, apărută la Iași, la Editura Viața Românească, în anul 1930, în colecția Biblioteca Revistei Critice, nr. 6.

Cele două publicații merită un studiu atent, acesta fiind și motivul pentru care vom prezenta, pe rând, cele două perspective și chiar dacă memoriul, cronologic, apare primul, vom începe prezentarea cu raportul profesorului Pascu, considerat de mine - oficial, având în vedere faptul că a fost membru al comisiei de examinare și și-a asumat prezentarea evaluării, în mod public. A doua perspectivă, punctul de vedere al celor aproximativ 250 de candidați respinși la examenul de capacitate din centrul de examinare de la București, este asumat la nivel de grup.

Pentru o bună înțelegere a lucrurilor specificăm că, examenul de capacitate era un examen dificil, important pentru cariera profesorilor, organizat la nivel național, în patru centre: București, Iași, Cluj, Cernăuți, în anul cu pricina – 1929 – a fost organizat la București, lucru care se întâmpla de foarte multă vreme, eludând oarecum legea care preciza că se impunea o rotativă, în acest sens.

Gorge Pascu, profesor la Universitatea „Al. Ioan Cuza” din Iași, membru în comisia de examinare la *Examenul de capacitate pentru limba română ca specialitate principală*, organizat la București între 19 aprilie și 4 iunie 1929, alături de președintele comisiei, I. Rădulescu-Pogoneanu, profesor la Facultatea Litere a Universității din București și P. V. Haneș, profesor de liceu, din București, membru, menționează în raportul său faptul că, acest examen „se deosebește fundamental de toate examenele similare ținute în cursul celor trei decenii de când există aceste examene, atât prin compoziția comisiei examinatoare cât și prin rezultatele obținute”⁷. Având în vedere furtunoasa reacție a candidaților respinși la București, în mod sigur chiar așa stăteau lucrurile.

Să analizăm cateva aspecte specifice unui examen de capacitate pentru o specialitate principală, în contextul legislației școlare pentru perioada interbelică: în anul 1929, pentru profesori de limba română, cerințele depășirii cu succes a examenului de capacitate erau următoarele: *două probe scrise, prima fiind din materia de licență și a doua din materia de liceu, pentru fiecare lucrare scrisă comisia propunea trei subiecte, dintre care candidații alegeau doar unul spre a fi tratat; colocviu de specialitate din materia de licență; două probe practice pedagogice*. Cerințele erau menționate clar prin Legea 79/1928, însă componența comisiei arată altfel decât preciza legea: componența acesteia era formată din 3 membri, nu 5.

⁷ Gorge Pascu, *Examenul de Capacitate pentru Limba Română ca specialitate principală ținut la București dela 19 April—4 Iunie 1929*, Iași, Editura Viața Românească, Colecția Biblioteca Revistei Critice, nr. 6, 1930, în colecția Bibliotecii Județene „G.T. Kirileanu – Neamț.

Dar, să vedem faptele: la examenul din anul 1929 au fost prezenți la probele scrise 302 candidați, din care o candidată a fost exclusă deoarece a fost surprinsă copiind și un candidat s-a retras. Așadar, 600 de teze urmând a fi evaluate de comisia mai sus prezentată, formată din trei membri⁸.

Subiectele pentru prima probă scrisă au fost următoarele: *a) Formele declinării românești în dacoromână și macedoromână în comparație cu limba latină și cu limba franceză ori cu altă limbă romanică. b) Elementele nelatine în limba română și contribuția lor la evoluția limbii române (sufixe, prefixe, cuvinte). c) Problemele principale care au preocupat pe scriitorii ardeleni în secolul XVIII în privința culturii românești*⁹.

La cea de a doua lucrare subiectele propuse au fost: *a) Valoarea teatrului lui Alecsandri. b) Acțiunea literaturii populare asupra literaturii culte. c) Poezia românească dela Eminescu până la 1916, evoluția ei, genurile literare reprezentate*¹⁰.

Cele 600 de lucrări, ale celor 300 de candidați, au fost cercetate de comisii timp de trei săptămâni, spune autorul „cu cea mai mare asiduitate și conștiinciozitate”¹¹, dar după evaluarea primelor teze comisia, cu note de la 1 la 10, se declară „surprinsă de lipsa de pregătire a candidaților (...) Cu-ncețul surprinderea s-a transformat în uimire și a sfârșit în consternare”, concludente fiind rezultatele surprinse în *Tabelul nr. 1*¹².

Dintre cei 300 de candidați, 108 au tratat subiectul II a), 163 subiectul II b) și 29 subiectul II c), subiectul II b tratând influența literaturii populare asupra celei culte. Deși, subiectele erau la alegere, rezultatele au fost dezastruoase, doar 41 de candidați (13,66%) reușind să obțină notă de trecere.

Iată ce spune prof. Giorge Pascu: „Timp de o săptămână, lucrînd cîte 7—8 ciasuri pe zi, am revizuit cele 600 teze, din care am scos 74 de coli de note privitoare la fondul și forma tezelor. Din aceste note, care reprezintă numai o parte din ceia ce ne oferă tezele, și care au fost utilizate și ele numai în parte, rezultă că greșelile de fond și de formă ale candidaților îs pur și simplu fantastice”¹³.

Din studiul raportului profesorului Pascu constatăm că acesta realizează o fișă de evaluare care conține, pe de o parte, răspunsurile așteptate, și pe de altă parte, numerele care corespundeau candidaților și greșelile pe care le făceau. De exemplu, la subiectul *Problemele principale care au preocupat pe scriitorii ardeleni în secolul XVIII în privința culturii românești*, profesorul G. Pascu se exprimă astfel:

(...) Niciun candidat n-a tratat subiectul după schița de mai sus. Afară de cîtiva care s-au apropiat mai mult ori mai puțin, imensa majoritate a tratat subiectul după autori, Clain, Șincai, Maior, zvîrlind într-o complectă halandala note biografice, opere, date

⁸ *Ibidem*, p. 3

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 4.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 14.

și idei (ca să zicem așa). De obicei candidații vorbesc de Samoil Clain (1745—1806), Gh. Șincai (1754-1816) și P. Ma/or(1761-1821) ca de niște oameni de aceeași vârstă, compară de exemplu: P. Maior, Șincai și Samuel Micu (No. 224), Șincai, Maior și Micu (No. 271), tratează întâiu pe Șincai apoi trece la Micu (No. 289). Bine bine candidații nu știu nici cum îi cheamă pe cei trei scriitori. Așa, Clain este de obicei numit Micu, deși el nu s-a iscălit așa niciodată, iar în loc de Samoil îi zic Emanuet (No. 228) și Inochentie (No. 31), prin confuzie cu episcopul Ioan Inochentie Clain, un ascendent al lui Samoil.(...)

În continuarea documentului, pe parcursul a aproximativ 55 de pagini, profesorul Pascu realizează un raport al evaluării, pe subiecte și pe candidați, cu explicații și răspunsuri corecte. Impresionantă este dorința profesorului de a-și apăra integritatea, istovitoare așa zice, dacă mai adaug și presiunile pe care le-a suportat. Iată ce notează în raportul său, profesorul Pascu: „Conștienți de nulitatea lor, candidații au recurs la intervenții și la fraudă. N-a fost membru al comisiei care, într-o măsură mai mare ori mai mică, să nu fi fost bombardat de scrisori, oprit pe stradă și vizitat acasă de diferite persoane marcante (parlamentari, colegi, prietini, rude) în favoarea vreunei candidate «fată bună»¹⁴. Pe lângă intervențiile obișnuite (mai puține, fiindcă mie mi-a eșit buhul că*s... sever), eu am primit una originală,—anonimă”¹⁵.

Cu un vocabular plastic este prezentată tentativa candidaților de a copia, profesorul Pascu povestește pe îndelete cum s-au prezentat candidații „căptușiți” cu cărți, note și fițuici. De altfel, comisia constată că în lucrări apar pasaje întregi din manuale, la candidații: No. 100, 103, 116, 120, 121, 150, 185, din București¹⁶.

Momentul excluderii unei candidate (singura, de altfel) din centrul de examen de la București imi evocă oarecari similarități cu situații contemporane. Profesorul Pascu o surprinde pe candidată copiind și se confruntă cu „solidaritatea” celorlalte candidate, atunci când aceasta refuză să părăsească sala, mai multe colege, căutând s-o apere. Profesorul Pascu a rămas calm și s-a felicitat pentru ideea genială, cum spunea el, de a asigura pe candidată totul va depinde de președintele comisiei¹⁷.

¹⁴ Ibidem, p. 59

¹⁵ Ibidem, p. 61 („Domnule Profesor, o doamnă institutoare din Tulcea, printr-o scrisoare mă roagă să vă scriu să aveți în vedere la examenul de capacitate de limba română ca specialitate principală pe fiica ei M... P... Eu mă găsesc cam încurcat, căci totdeauna am fost contra acestor interveniri. Totuși, față de obligațiunile ce le am pentru numita doamnă, mi*am luat inima în dinți să vă rog să aveți în vedere pe numita candidată, care, după cât o cînnosc, n-ar avea jieveoe de nici un fel de intervenire. Dacă rezultatul pentru ea va fi bun, veți afla cine e trimețătorul acestei scrisori, în caz însă contrar, această scrisoare rămîne mereu anonimă. Primiți salutările mele (anonime) . Un fost profesor al Dv. (Fără loc și fără dată, primită la Iași la 30 Mart 1929)”.

¹⁶ Ibidem, p. 62 („Asta probează că, în materie de fraudă, arta o posedă candidatele, și anume candidatele din București. Am aflat pe urmă că vestalele în fuste scurte și ușoare au uzat de toate dedesupturile, — culoți, jartiere, gume, excavații”.)

¹⁷ Ibidem. „Astfel asigurată, candidata a consimțit să iasă din pupitru și să se mute pe o bancă dela păretele dinspre ușă. Atunci, prin servitorul sălii, am trimes președintelui o scrisoare, prin care-i relatam cazul și-i ceream părerea. Candidata a putut ceti ea însăși răspunsul: dă candidatei brațul și

Alte momente jenante precum intervențiile unor cunoscuți pentru anumiți candidați sunt expuse în raportul profesorului Pascu, de altfel, el mărturisește că a aflat și cine era candidata exclusă, soție de gazetar din București, pentru care intervenise la profesor, un deputat, profesor și el. În urma eliminării candidatei, ministrul a primit diferite petiții la adresa profesorului G. Pascu¹⁸.

Cu privire la examenul oral (colocviul), profesorul Pascu explică proba care a constatat în adresarea de întrebări din istoria literaturii și limbii române. Procedura de examen era stabilită de comisie, astfel G. Pascu examina din *istoria limbii*, P. V. Haneș din *istoria literaturii* și I. Rădulescu - Pogoneanu avea ca responsabilitate *evaluarea unor texte de autori* (interpretări de texte vechi, moderne și populare).

Deoarece mulți din cei admiși la colocviu aveau nota la lucrările scrise - la limita promovării, comisia a decis ca înainte de a proceda la examinarea fiecărui candidat, acesta să fie întrebat ce studii și lucrări seminarele a realizat în universitate, ce opere de istoria literaturii și limbii române/opere literare a studiat, dar s-a renunțat repede la această idee, deoarece la întrebările comisiei primii candidați nu au răspuns ... nimic¹⁹. Pe parcursul raportului se repetă, cu evidentă dezamăgire, cuvintele: „nuli” și „nulițăți” și pentru fiecare răspuns eronat profesorul vine cu îndreptarea de rigoare.

Ultima redută a examenului de capacitate era obținerea calificativului pentru lecțiile practice. Acestea se susțineau timp de jumătate de oră, la un liceu, după ce candidații beneficiau de 24 de ore de pregătire individuală, fiecare candidat pregătind un plan al lecției, pe care îl predă comisiei la susținerea lecției. În cazul în care prima inspecție nu era concludentă, membrii comisiei puteau solicita susținerea unei alte inspecții. În cazul în care și a doua lecție era evaluată cu „insuficient”, candidatul era declarat „corigent”, iar corigența putea fi trecută în sesiunea de examen de capacitate, următoare.

Dintre cei 40 de candidați prezenți la evaluarea orală au fost admiși la lecțiile practice 34 și au fost respinși candidații cu nr. 2, 6, 11, 41, 202 și 222. La cei 34 s-a adăugat un candidat corigent din sesiunea precedentă, așadar rămân 35²⁰.

Membrii comisiei verifică planurile scrise ale lecțiilor, care erau ca un fel de teze scrise acasă, în decurs de 24 de ore. Pentru aceste planuri de lecție, autorul

condu-o afară. Mai de voie, mai de nevoie servitorului, candidata a părăsit sala. Tovarășele, care contase pe apă tulbure,, au trebuit să se liniștească”.

¹⁸ *Ibidem*, p. 64. („Soțul defraudatoarei s-a purtat așa de necuviincios cu ministrul, încât acesta a fost obligat să-i întoarcă spatele. În ce privește latura morală a candidaților,—gîndul de a-și face cariera prin protecție și fraudă, pentru mine unul nimic mai natural: nulițățile intelectuale nu pot fi decit și nulițăți morale.)

¹⁹ *Ibidem*, p. 66. (Din cei 300 de candidați, au fost admiși la oral 41, din care unul (No. 24) a fost absent, așa că numărul candidaților examinați a fost de 40. Din aceștia, 24 s-au dovedit aproape tot așa de nuli cași cei 259 de candidați căzuți la teze. În adevăr, la filologie candidații No. 3, 7, 11, 14, 29, 33r 41, 93, 141, 175, 176, 177, 222, 243 și 250 din București, No. 15 și 90 din Cernăuți și No. 177 din Cluj, au fost nuli, iar No. 2, 16, 21, 27 și 202 din Cluj, No. 164 din Cernăuți și No. 20 din București au fost foarte slabi.)

²⁰ *Ibidem*.

prezintă câteva exemple *de ignorantă și aberație*, după cum subliniază în raportul său²¹.

La capitolul „concluzii”, profesorul Pascu, în mod vădit, scoate în evidență calitatea învățământului de la Iași și sancționează pe cel din București, bazându-se pe rezultatele finale unde candidații de la Iași erau foarte bine situați ca rezultate, față de cei din București, aflați la finalul listei, majoritatea cu note slabe²². În opinia profesorului, candidații din București erau *extrem de slabi și incorecți*²³, aceștia, de altfel, nemulțumiți și ei, pornesc o campanie de calomniere a comisiei, cu precădere împotriva profesorului Pascu, exploatând imaginea extrem de severă a acestuia, faptul că era...*moldovan* și, nu în ultimul rând, că se cunoșteau câteva scandaluri publice, legate de numele lui.

Prin aceste calomnii se dorea discreditarea profesorului Pascu în fața ministrului N. Costăchescu, autoritatea care îl numise membru în comisie. Deoarece candidații nu au reușit acest lucru cu ministrul instrucțiunii, nemulțumiți, au realizat și alte demersuri: au trimis un memoriu ministerului de resort, prin care se cerea anularea examenului, o petiție către Nicolae Iorga, rectorul Universității din București, prin care cereau să le apere „prestigiul”, și au publicat un „protest și apel”, în trei ziare din București, cu sprijinul lui I. Bianu, membru al Academiei Române, fost profesor al candidaților.

Sunt aduse acuze unor profesori de la Universitatea din București, în mod direct, chiar profesorului Nicolae Iorga, care, după spusele profesorului Pascu, nu realizează examinarea studenților²⁴. Mai mult, profesorul aduce în discuție slaba participare a studenților la cursuri, la facultățile de la Universitatea din București, unii dintre ei având funcții publice sau lucrând la diferite instituții²⁵.

În anexă la raportul său, profesorul Pascu prezintă și cele trei „jalbe” și nu se ferește să le considere adevărate „monumente de copilărie și inconștiență”²⁶. De altfel, principalul motiv pentru care se solicita anularea examenului era acela că „s-a copiat”,

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 68. (In fruntea clasificăției stau candidații și candidatele din Iași cu 61.90% reușiți, vin apoi, aproape egali, la o mare distanță, candidații din Cernăuți cu 25% reușiți și cei din Cluj cu 24% reușiți, și tocmai la coadă, la o enormă distanță, vin candidații din București cu 7.56% reușiți. Din cele 24 de nulițăi filologice (v, mai sus), 15 sînt din București, 6 din Cluj și 3 din Cernăuți. Candidații dela Iași s-au remarcat tocmai prin serioasele lor cunoștinți de filologie. Succesul candidaților din Iași și dezastrul candidaților din București se explică ușor.)

²³ *Ibidem*, p. 70.

²⁴ *Ibidem*, p. 68 (Din cauza asta unii profesori au suprimat cu totul examenul. (n.a. numărul mare de studenți) In ședința Camerei dela 25 Maiu 1929, N. Iorga a spus curat: «Eu nu examinez pe studenții miei, și cu toate acestea nu cred că studenții miei să fie mai slabi decît cei care urmează cursurile altor colegi ai miei». Deputatul profesor P. Andrei: «Ii examinați poate în altfel, D*Le profesor, prin lucrările pe care li le dați». «Nu, — răspunde N. Iorga, în niciun fel»).

²⁵ *Ibidem*. (Unii din ei căutau să-și justifice ignoranța. Astfel, No. 11 declară că în Facultate n-a făcut deloc filologie și deloc latină. Tot așa No. 222).

²⁶ *Ibidem*, p. 71

confirmând ceea ce a spus și profesorul Pascu. Cât despre jalba către Iorga, se consideră a fi „un monument de lingușire și vorbărie”²⁷.

Nicolae Iorga, rector al Universității din București, profitând de poziția sa în Parlamentul României, ia atitudine în mod public, și în ședința Camerei Deputaților din 15 mai 1929, cere imperativ dosarul de evaluare de la examenul de capacitate, printr-o interpelare care conținea multe inexactități, inclusiv numărul candidaților fiind prezentat eronat, 700 în loc de 300. Probabil, în urma unor discuții ulterioare cu ministrul Costăchescu, cu raportul președintelui comisiei în față, Nicolae Iorga retrage interpelarea.

Articolele de presă din ziarele *Dimineața*, *Universul* și *Cuvîntul*, publicate în ziua de 17 mai 1929, sunt calificate de profesorul Pascu ca fiind extrem de insultătoare la adresa sa. În articole, profesorul I. Bianu, afirma: „Rezultatul examenului a fost respingerea aproape a tuturor candidaților prezentați dela București și admiterea aproape a tuturor celor prezentați dela Iași. Prin aceasta s-a aruncat o gravă insultă nu numai candidaților respinși în acest fel, dar și profesorilor, conferențiarilor și docenților universitari din București, sub a căror conducere și autor și-au format pregătirea științifică. Intre aceștia mă număr și eu, care de peste 5 ani [recte 50] am profesat alături de colegi ca N. Iorga și O. Densușianu, și o întreagă serie de conferențieri”²⁸.

Profesorul G. Pascu a fost grav insultat de autorul articolelor, spunând despre acesta că ar avea probleme cu nervii, manifestate prin diferite comportamente. Undeva, în dedesubtul problemei, exista o dispută cu privire la locul unde se susțin examenele de capacitate, vechea legislație prevedea că acestea se organizează alternativ la București și la Iași, dar de 30 de ani acestea erau organizate doar la București, cu evaluatori de la București. Din anul 1920, ministrul I. Borcea, profesor la Universitatea din Iași, a dispus ca examenele de capacitate din sesiunea 1920 să organizeze la Iași, dar fără succes deoarece noul ministru, P. P. Negulescu, a ordonat strămutarea examenelor tot la București. În aprilie 1929, ministru de instrucție, N. Costăchescu, profesor universitar la Iași, a rupt tradiția și a înlăturat monopolul universitarilor din București²⁹.

Foarte interesante sunt cele șase propuneri ale profesorului G. Pascu, din raportul său, propuneri pe care le redăm *in integrum*:

1. *Ministerul să rînduiască o anchetă administrativă la toate Facultățile noastre de litere, ca să se știe precis ce cursuri fac profesorii și cum și le fac, iar pe de altă parte să oblige pe profesori, supt controlul direct al decanilor, ca să noteze în condica de prezență ziua și oara precisă a cursului precum și titlul lecției respective.*

2. *Fiindcă licențiații din București înțeleg prin filologie romînă Histoire de la langue roumaine de O. Densușianu, ori nu înțeleg chiar nimic, articolul 32 din*

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 72.

²⁹ *Ibidem*.

Regulamentul examenelor de capacitate, care prevede că «la limba română, ca specialitate principală, toți candidații vor fi examinați din filologia română, materia de licență», va trebui completat cu: «adică i fonologie, morfologie, formarea cuvintelor (în special sufixe), sintaxă, dicționar (cu etimologie și semasiologie), principii de istoria limbii, fiziologia sunetelor, limba latină populară și origina Românilor.

3. Pentru că candidații la capacitate la limba română ca specialitate principală trebuie să fie egal de pregătiți și în filologie și în literatură, una din cele două teze trebuie să fie numai din filologie și a doua numai din literatură.

4. Pentru a disconggestiona Facultatea de Litere din București, trebuie întărite universitățile provinciale, în special Universitatea din Iași, azi așa de năpăstuită.

5. Pentru acest motiv, și în special pentru ca comisiile de examene de capacitate să poată lucra în deplină libertate de conștiință, examenele nu trebuie să se fie niciodată la București, ci totdeauna în provincie.

6. Comisiile de examene de capacitate trebuie astfel compuse, încât ele să nu fie un monopol al profesorilor din București, deja ocupați cu atâtea treburi...³⁰.

În finalul „raportului său, profesorul Pascu preciza: „Nu pot să închei acest studiu fără de a-mi exprima recunoștință față de ministrul N. Costăchescu, care, împotriva tuturor injoncțiilor, m-a numit în comisie, și împotriva tuturor intrigilor, a rămas neclintit în buna sa părere despre competența mea și despre spiritul meu de dreptate; - și speranța că, conștient de răspunderea pe care o are, la întocmirea viitoarei comisii de capacitate va proceda astfel, încât să nu dea ocazia ca cele 270 de elemente din 1929, la care se vor adăuga desigur alte 40-50 din interval, să ocupe catedrele liceale de română de curs superior, pentru a împiedica astfel dezvoltarea culturală a României pe 30-40 de ani de acum înainte³¹”.

Memoriul contestatarilor, publicat sub titlul *Examenul de capacitate pentru limba română: 1929 Procedee incalificabile ale comisiunii – Mulți candidați neîndreptățiți – documente edificatoare*, București, Atelierele SOCEC & Co., S. A, 1929, în 7000 de exemplare, pornea, evident, de la nemulțumirea celor peste 250 de candidați care nu au promovat examenul de capacitate. Ei („grupul”) pornesc de la nedumerirea de a avea ca președinte de comisie națională pe profesorul Pogoneanu, care nu era specialist în limba română și continuă cu o listă de nemulțumiri: îndoiala cu privire la competențele profesorului G. Pascu (cf. Memoriu) „unui examinator i se cer anumite însușiri morale, în primul rând un spirit de obiectivitate și de nepărtinire desăvârșită”³² și continuând cu aceleași dubii cu privire la profesorul de liceu, P.V. Haneș.

³⁰ *Ibidem*, pp. 73 – 74.

³¹ *Ibidem*, p. 76.

³² *Examenul de capacitate pentru limba română: 1929 Procedee incalificabile ale comisiunii – Mulți candidați neîndreptățiți – documente edificatoare*, București, Atelierele SOCEC & Co., S. A, 1929, p. 5.

Contestatarii susțin că, încă din prima zi, profesorul Pascu ar fi făcut comentarii partinice de felul: „*Lucrările d-lui Iorga? „Multe prostii spune d. Iorga pe care d-voastră nu trebuie să le credeți”. Ale d-lui Densusianu? „Trebuie să ’nceteze o dată: acest domn cu pretenția de știință”. Dar ale d-lor Pușcariu, Bianu, Procopovici....? „Fleacuri! Fără cărțile d-lui Philippide și altele nu puteți lua examenul. Veți citi deci: Principii de istoria limbii și Originea Românilor de d. Philippide, Sufixe românești, Despre cimilituri, Dicționar etimologic macedo-român, Istoria literaturii române’ din secolul... (urmează o înșirare a tuturor lucrărilor d-lui Pascu) ale mele”. A ținut chiar să adauge că „toate cărțile d-sale se găsesc la portarul Facultății de litere și ar fi bine să-i anunțăm pe toți candidații să le cumpere”³³. A urmat, apoi, prezentarea modului în care s-a desfășurat examenul, în „debandadă”, cu lipsă de seriozitate, subiecte rătăcite, supraveghere superficială, semnături neconforme și recunoașterea de către președinte, a faptului că profesorul Pascu era acela care decidea nota, în final. Urmează 37 de pagini cu argumente împotriva modului de evaluare a profesorului Pascu, cu exemple pe lucrările candidaților bucureșteni, cu modele de răspunsuri corecte și observații pe text³⁴. Toate acestea pentru a pune în evidență atitudinea părtinitoare a evaluatorului, Gheorghe Pascu.*

Studiind cele două publicații, observ că sistemul educațional interbelic era, din punct de vedere legislativ, destul de bine organizat, însă fragil în etapa de implementare. Neconcordanțele dintre lege, metodologia de aplicare și rezultatele implementării, demonstrează această fragilitate intens mediatizată în perioada interbelică. Pentru România Mare, acesta era semnul unei slăbiciuni, generalizată la nivel național, cu impact major asupra întregii societăți. Legiuitorii încercau să acopere toate aceste fragilități, însă aspectele tehnice de organizare adânceau această slăbiciune.

Adevărul legat de cele două perspective nu e absolut, nici de o parte, nici de cealaltă, el poate fi parțial acceptat, dacă luăm în considerare starea de competiție dintre universitățile din Iași și București, intervențiile politicianilor vremii, presiunile unei noi puteri: presa, și, de ce nu, mentalitatea oamenilor vremii cu privire la educație. Toate acestea converg spre o zonă de confuzie generalizată, care are drept consecință această stare de conflictuală.

Profesorul Gheorghe Pascu, cu scandaluri locale atârând la biografia sa, prezintă tot procesul ca fiind unul corect și sever, deși, el însuși prezintă în raport situația candidaților care încercau să copieze. Raportul public prezentat, cu argumente personale și dovezi, ne confirmă dorința sa de a demonstra adevărul său, uitând că, firesc ar fi fost, să rezolve problema copiatului, conform metodologiei, prin eliminarea candidaților. Aceste jumătăți de măsură nu au făcut altceva decât să aducă vicii de procedură întregului examen de capacitate din anul 1929.

³³ *Ibidem*, p. 7.

³⁴ *Ibidem*, pp. 9-36.

Candidații nemulțumiți, încurajați și sfătuiți de profesorii lor, vezi I. Bianu și N. Iorga, nu au făcut altceva decât să dea amploare națională nemulțumirii lor și să solicite anularea examenului, lucru care nu s-a produs deoarece raportul președintelui a fost temeinic întocmit și demonta toate acuzații aduse de contestatari. În mod cert acesta a fost și motivul pentru care a fost publicat acest memoriu în ziarele vremii, cu așteptarea de a primis suport emoțional și de la cetățenii care citeau presa.

Așadar, fiecare parte și-a susținut punctul de vedere, timpul a fost cel care a atenuat criza provocată de acest examen de capacitate, însă umbra unei incertitudini a marcat acel an societatea românească, fiecare trăitor al momentului dând credit celor care se aflau în zona de interes.

În presa vremii, astfel de lucruri se întâmplau și la nivel mai înalt, de exemplu, în anul 1933, între profesorii Eliza Constantinescu și Constantin Lăcea, amândoi profesori de limbi străine la Universitatea din Cluj, a izbucnit un conflict, dus extrem în plan public, care s-a stins abia după anul 1934. Motivul disputei era titularizarea pe post a Elizei Constantinescu, cu care profesorul Lăcea nu era de acord, publicând, în anul 1934, cartea „Un scandal academic” la Cluj, Tipografia Minerva (cf. Ana-Maria Stan, *Eliza Constantinescu-Bagdat, portretul unei feministe din lumea academică interbelică*, p. 252.).

LISTA ANEXE

Anexa 1 - *Memoriul înaintat Ministerului de instrucție de către candidații respinși*

Anexa nr. 2 - *Memoriul înaintat D-lui N. Iorga, rectorul Universității din București, de către candidații respinși*

Anexa nr. 3 - *Memoriul înaintat Ministerului de instrucție de către Dl I. Rădulescu-Pogoneanu, președintele comisiei*

Anexa 4 - *Extras din Memoriul candidaților nemulțumiți, îndreptat împotriva profesorului Gorge Pascu*

Anexa 1 - Memoriul înaintat Ministerului de instrucție de către candidații respinși

Domnule Ministru

Subsemnații) candidați respinși la examenul de capacitate specialitatea principală limba română, respectuos vă aducem la cunoștință următoarele :

1. La proba scrisă a examenului din actuala sesiune din peste 300 de candidați au fost admiși pentru examenul oral numai 41, iar respinși 280 [recte 259!]. Surprinde dintr-o dată marelui număr al celor respinși, 88 % [recte 86 %].

2. Dintre cei 280 [= 259!] căzuți, majoritatea lor o formează licențiați dela Universitățile din București și Cluj, iar cei mai mulți dintre cei admiși sînt licențiați ai Universității din Iași. Oare spiritul de obiectivitate și imparțialitate al Comisiei examinatoare nu rămîne știrbit prin acest fapt?

3. Mulți dintre cei admiși au obținut licența cu calificative inferioare celor respinși, iar dintre aceștia mulți sînt licențiați 'magna cum laude' dela București și Cluj și cu o activitate literară și științifică. Afară de aceste motive de fapt, expunem mai jos viciile de formă, care arată încălcările regulamentului și pentru care cerem respectuos și insistent casarea examenului:

1. Regulamentul cere ca membrii comisiei să strige și să introducă individual pe candidați în sala examenului fără cărți, caete, ghiozdane ; ori toți candidații la limba română principală au fost toți în sălile de examen cu cărți, caete, la venirea comisiei.

2. Supravegherea a fost superficială, candidații avînd cu ei cărți, caete, ghiozdane, etc.

3. Dl Președinte a fost sesizat de acest lucru de o candidată și solicitat să se deplaseze în sala vecină pentru a constata acest lucru, dar nu a luat nicio măsură.

4. Secretul numelui candidaților nu a fost asigurat, căci etichetele terminîndu-se, colțul s-a lipit cu ceară fragilă în mod superficial (ceara nu se poate aplica în planuri diferite și sigila cu o monedă de doi lei). Nu punem la îndoială buna credință a Comisiei, dar nici nu putem explica rezultatul surprinzător de a fi admiși în majoritate licențiați dela Iași și multe elemente slabe.

5. Contrar Regulamentului, subiectele nu au fost anunțate simultan, ci după 45 minute, iar din acest motiv

6. Candidații din sala a 2-a au aflat două din subiecte cu 30 minute înainte (Teatrul lui Vasile Alecsandri și Evoluția poeziei romîne...).

7. Contrar Regulamentului, colile de hîrtie n-au fost toate iscălite de Dl Președinte al comisiei examinatoare, ci de unul din membrii [sic ii!], la sfîrșitul timpului de lucru, iar altele n-au fost iscălite deloc; ori [sic, neologismul!] regulamentul cere expres acest lucru. Dealtfel chiar Dl Președinte al Comisiei a declarat că se știe că s-a copiat' și în acelaș timp D-sa a afirmat că un membru al comisiei a fost 'prea vehement', deci pornit. Cunoșcînd spiritul de dreptate și legalitate al Dv și fiind în joc prestigiul învățămîntului și demnitatea noastră de profesori, respectuoși vă rugăm să binevoiți a lua măsuri pentru casarea acestui examen ținut în condițiile mai sus arătate. In numele colegilor respinși: Păunescu I. Traian (în publicistică Păunescu-Ulmu), Eugen Crișan, Gramadă Nicolai, EL Cr. Mironescu, George Voevidca, indecifrabil, Constantin Stelian, Steliana Milea, Sofia Papahagi, Simionescu Floarea, Ignătescu Constanța, Nicolae Georgescu, Simion Ionescu, Nichita Elena, Eugenia Constantinescu, Artenie Filomela, Elena Calotă, Gîlcă Maria, indecifrabil, Pompiliu Mișca, G. V. Botez, indecifrabil, Ionescu G. Aurelia, Eliza Buzenchi, indecifrabil, L. Tatos, Machedon Silvia, Antonescu, Țurcanu Maria, indecifrabil, V. Scurtu, I. Sterescu.

Anexa nr. 2 - Memoriul înaintat D-lui N. Iorga, rectorul Universității din București, de către candidații respinși

Domnule Rector,

S-a petrecut zilele acestea un fapt de o capitală importanță pentru învățămîntul românesc și pentru prestigiul Universității noastre. D-v.ne-ați fost la mulți profesor și prin viu grai și prin carte și în prezent universitatea din București vă are în fruntea ei ca rector. Prin covîrșitoarea dv. activitate culturală și prin vibrantul interes pe care îl depuneți pentru bunul mers al acestei Universități, venim să vă aducem la cunoștință faptul grav pomenit mai sus și petrecut între zidurile Universității pe care o conduceți, pentru care ați dăruit cu generozitate atîta din munca

și sufletul dvs, și pentru demnitatea și ținuta căreia rămânem profund convinși, că verbul de foc al d-lui Nicolae Iorga va ști să izbucnească eficace și la timp totdeauna.

Calitatea dvs. de conducător al Universității din București și de părinte sufletească al învățăcelilor din această cetate culturală, ne îndreptățește să vă aducem la cunoștință faptul și să vă cerem respectuos intervenția. Intr-adevăr la examenul de capacitate de limba română, specialitate principală, au fost admiși la scriptic 41 și respinși 280 [recte 259], Așa dar, 280 de profesori de limba și literatura română care au avut o încredere să se prezinte la acest examen, ultimul din cariera lor, nepregătiți ca informație și incapabili de gramatică, de ortografie, de stilizare [sic!]! Se poate imagina așa ceva?... Dar când printre cei 280 respinși sunt aproape toate și cele mai bune elemente ale actualei sesiuni, chemate, cotate ca foarte bune, calificate magna cum laude la licență, 8 și 9 și 9.50 la seminarul pedagogic mulți foști bursieri ai facultății de litere și trimiși pentru specializare și lucrări în străinătate ? întrebarea însă devine îngrijitoare când printre aceste elemente sunt valori cu activitate literară și științifică remarcată ca meritorie de către profesori distinși și de aparatul critic a publicisticii noastre. Au putut acești profesori să uite desăvârșit ce știau și să nu prepare nimic pentru ultimul examen sau au fost incapabili să trateze subiecte ca: Valoarea teatrului lui Alecsandri, Probleme culturale la scriitorii ardeleni din secolul 18-lea, Evoluția poeziei române de la Eminescu până la 1916, etc.? Ei bine, între cei 280 respinși, sunt toate aceste elemente >de valoare.

Domnule Rector,

Chestiunea se complică și mai accentuat când observăm că majoritatea zdrobitoare a celor căzuți o formează foștii studenți ai Universității din București, Cluj și Cernăuți și proporțional cu numărul înscrișilor, majoritatea celor admiși, cei de la Iași. Împrejurarea aceasta se unește cu viciile de formă relevate organelor în drept, într-un memoriu, vicii care sunt: supraveghere neglijentă; subiecte date nesimultan și cu puțința de a fi aflate de la o sală la alta, cum s-a și întâmplat; aprecierea lucrărilor printr-o prismă prea personală -și cu vădite înclinări numai pentru anumite păreri și teorii; nelipitul scrupulos al colțurilor care conțineau numele candidaților și deci secretul anonimatului nerespectat, etc. Dar toate aceste lucruri ne silesc să punem la îndoială obiectivitatea și corectitudinea rezultatului și să amintim și declarația d-lui președinte al comisiei care a afirmat că un domn membru al comisiei a fost prea vehement. Această vehemență, această pornire și tendință deci includ de sigur anumite judecăți și hotărâri luate și aduse a priori la examen. Rezultatul deci nu putea fi de cât cel care a fost, iar profesorii candidați respinși se văd obligați să recunoască sincer că sau n-au învățat carte serioasă la București, Cluj și Cernăuți sau examenul dat rămâne un scandal pur și simplu în analele învățământului românesc.

Domnule Rector,

Conștiința de datoria noastră, de profesori și români, dar și de demnitatea și ținuta de la care nu putem abdică, am atras la timp și respectuos atenția ministerului de instrucțiune printr-un memoriu amănunțit și întemeiat și pe probe juridice. Am voit să vă sesizăm și pe dvs. Dacă rectorului nostru nu ne vom spune păsurile, cui să ne adresăm? De aceea domnule profesor și domnule rector, noi nu putem socoti că valabil acest examen; de aceea am cerut ministerului casarea lui și tot de aceea vă rugăm călduros și pe dvs. să împiedicați să se comită o nedreptate și ilegalitate. Nu am vrut și nu vrem să fim fermenți de dizolvare ai autorității, și ordinii

sociale cum nu ne arogăm dreptul de resurecție sau neromânească intervetire de roluri. Respectuoși și cu reală dragoste pentru toți profesorii noștri nu am uitat și nu putem uita cele [sic, un cuvînt!] datorăm, cum nu ne uităm nici deferența și respectul cuvenit legilor și autorităților țării noastre. Dar tocmai acest sentiment de înaltă demnitate și misiune nu ne îngăduie să permitem scăderea prestigiului nostru, nedreptatea și ilegalitatea care ni se creiază. Suntem gata să dăm oricînd, ori ce examen. Acceptăm să ne controleze oricînd tezele, din nou. Dar examenul ținut nu poate fi decît casat. Meritele și mențiunile noastre de pînă acum, tezele care se pot verifica, împrejurările și atmosfera așa de cunoscute de toți ale acestui examen, vițiile de formă pe care le posedă, toate pledează pentru anularea lui. Domnul ministru al instrucțiunii va avea în dvs. domnule rector un drept și luminat informator în această chestiune. Universitatea pe care o conduceți și unde s-a petrecut acest fapt, își reclamă cinstea de a clarifica și a ajuta la izbînda adevărului și a propriului ei prestigiu. Neamul Romînesc, București 18 Maiu 1929.

Anexa nr. 3 Memoriul înaintat Ministerului de instrucție de către Dl I. Rădulescu-Pogoneanu, președintele comisiei

Domnule Ministru

Cerîndu-mi părerea în privința celor cuprinse în memoriul ce ați primit dela candidații respinși la examenul de capacitate pentru limba romînă ca specialitate principală, am onoare a vă referi următoarele:

1. Dintre cei 302 candidați și candidate prezentați la probele în scris, s-a retras unul, a fost eliminată una, au fost admiși 41 (14 /o), și au fost respinși 259 (86%).
2. Dintre cei 41 admiși, 18 sunt dela Universitatea din București, 13 dela cea din Iași, 6 dela cea din Cluj și 4 dela cea din Cernăuți.
3. Dacă printre cei respinși sunt și «licențiați magna cum laude și cu o activitate literară și științifică», aceasta, desigur dă de gîndit ; dar faptul nu se explică prin vreo excesivă severitate a Comisiunei examinatoare în aprecierea lucrărilor candidaților, ci prin slaba pregătire a celor mai mulți pentru specialitatea la care s-au prezentat. Raportul ce voi avea onoarea a vă înainta la sfîrșitul lucrărilor acestei comisii, va aduce dovezi îndestulătoare despre aceasta. Deocamdată, reproduc aici, la întîmplare, cîteva fraze sau expresiuni din lucrările unora dintre candidații respinși; din aceste citate absolut exacte se poate vedea la ce nivel se ridică cunoștințele de specialitate, simțul limbii romîne și în genere cultura generală a atîtora dintre cei prezentați la acest examen de capacitate. Iată, de pildă, ce scrie una dintre candidatele semnate pe protestul ce vi s-a înaintat : „Miorița e poate unica poezie a lui Alexandri de valoare . . . ; dar timpul se scurge și curentul semănătorist își cere întîietatea. Către finele secolului apare o puternică figură : Odobescu, urmașul curentului. Pe cînd Kogălniceanu se lăsase furat de luptele politice, Russo plecase în lăcașul de odihnă, Odobescu reia cu înflăcărare problema". O alta, tot dintre semnatarii protestului: „Tot în secolul XIX, cam prin a doua jumătate „Regele Poeziei" V. Alexandri colinda și culegea prețioasele perle din noianul de sgură". Alta : „Opera lui istorică (al lui Șincai) a fost tipărită de Kogălniceanu în dicționarul dela Buda". Altele: „Creangă a scris Moș Toader Coțcarul" . . . „Valoarea teatrului lui Alixandri" (In titlu, care fusese scris pe tablă, și de 11 ori în text). „Id/al“. „Lipitori ai satelor".

„Șincai . . . caută să dovedească nobilimea poporului român", „Elementa limbe daco-romanae". „Elementa lingua ..." „Kogălniceanu scrie o prefață poeziilor lui Hrisoverc/ii". „Colegiul de propaganda fidae". Coșbuc a scris „Somnoroase Păsărele", iar Goga „Noi vrem pământ", „Idea emanată de cronicari . . ." etc. Capacitatea didactică pentru limba română ca specialitate principală cere — pe lângă o orientare clară în istoria limbii și literaturii române, pe lângă cunoașterea prin lectură personală măcar a operelor principale ale cîtorva scriitori mai însemnați ai neamului nostru, pe lângă o oare care cultură generală și o stăpînire sigură a formelor corecte ale limbii, pe lângă o oare care îndemîtare în ordonarea și înfățișarea cugetării — cere, zic, și o cunoaștere mai de aproape a problemelor filologiei române și a operelor de știință în care sunt tratate, și cel puțin o cunoaștere elementară a limbii latine. Fără o pregătire serioasă în toate aceste laturi nu poate fi cineva un bun profesor de limba română, chiar dacă, în alte privințe, ar fi excelat ca student sau după aceea, ori ar fi avînd cercetări și publicații monografice. Privitor la celelalte puncte ale memoriului — „Vițiile de formă — iată cum stau lucrurile :

1. Candidații respinși mărturisesc ei înșiși că au intrat în șalele de lucru avînd cu sine „toți" cărți, caete etc., — deși în ajunul începerii lucrărilor (cînd am făcut identificarea candidaților) le citisem articolele din regulament privitoare la examen, care interzic intrarea cu cărți în sala de lucru, și apoi a doua și a treia zi, înainte de începerea fiecărei probe, le atrăsesem din nou atenția asupra acelor dispozițiuni și făcusem apel la sentimentul de onestitate și de demnitate personală ce trebuie să aibă ori cine vrea să facă parte din corpul didactic al țării, să fie un educator al tinerimii. După intrarea în sala de lucru au fost invitați să depună cărțile sau caetele ce vor fi avînd. Dacă totuș, după toate acestea, candidații, precum o mărturisesc acum, nu s-au sfiit a veni cu cărți și cu caete, cu intenția de a se servi de ele în timpul lucrărilor și a recurge astfel la fraudă, — mai poate încăpea vreo controversă cel puțin în privința pregătirii morale, a tăriei de caracter și a concepției ce au despre cinste atîția licențiați care aspiră să li se încredințeze în organizarea vieții naționale, marea sarcină de educatori ai tinerimii țării ?

2. Dacă corectitudinea lucrărilor trebuia să rezulte numai din strășnicia supraveghetorilor și nici de cum din sentimentele de onestitate și de demnitate ale candidaților, — atunci s-ar cere profesorilor supraveghetori, puteri ce nu le pot avea în condițiunile date. Au fost peste trei sute de candidați, care trebuiau supravegheați de trei profesori în trei sale deosebite, abia încăpînd în fiecare cîte 100 de inși, înghesuiți unul lângă altul în bănci, în rînduri strînse. În aceste condițiuni, — ori cît ar fi de atentă din partea profesorilor supravegherea unor candidați deprinși și hotărîți a recurge la practice frauduloase — se pot săvîrși fraude. Dar în cazul de față, cei ce le-au săvîrșit ș-au dat singuri pedeapsa incorectitudinii lor: copiind după manuale de liceu sau după notițe, ori reproducînd pasiv din memorie ceea ce li se părea că corespunde cu subiectul de tratat, au făcut lucrări superficiale, sau confuze, sau alături de chestiune, — lucrări care nu puteau fi considerate ca suficiente pentru un examen de capacitate. Comisiunea examinatoare, nu numai în vederea greutății supravegherii, ci din principiu propusese pentru lucrările în scris astiel de chestiuni, încît tratarea lor mulțumitoare să ceară, nu o simplă reproducere a unor cunoștinți din cărți sau dela cursuri, ci cel puțin o organizare proprie a cunoștințelor în sensul subiectului ales, dovada acelei maturități de cultură, cît de modestă, dar sigură, necesară pentru un profesor. Ce vină găsesc acum Comisiunii candidații respinși? că nu i-a „strigat" și nu i-a introdus în sală „individual", spre a-i controla adică pe fiecare dacă nu au cărți sau foi prin buzunare ? Candidați la profesorat să fie tratați toți ca niște copii lipsiți de cel mai elementar sentiment moral? De altfel, regulamentul (art. 22) nu cere să fie introduși

„individual , ci zice că „vor fi introduși în sala de lucru sub privegherea președintelui și a cel puțin doi din membrii Comisiunii» — ceea ce am și făcut.

3. Supraveghind eu însumi într-o sală, nu o puteam părăsi, spre a mă duce să fac cercetări în altă sală, din care fusese exclusă o candidata, la care profesorul supraveghetor găsisese cărți. Despre acest incident v-am înaintat chiar atunci un raport special, împreună cu procesul verbal al Comisiunii și cu corpurile delictului.

4. Ne avînd etichete de ajuns pentru lipit colțurile cu semnătura candidaților le-am sigilat, la mai mulți candidați, cu ceară roșie, servindu-mă în loc de sigiliu de o monedă de 2 lei. Ce importanță are acest lucru? Etichetele asigură secretul numelui mai bine decît ceara roșie? Toate lucrările au fost perfect sigilate, iar colțurile cu semnătura au fost desfăcute numai după ce toate lucrările fuseseră citite, discutate și notate de către toți membrii comisiunii.

5. E adevărat că art. 23 din regulament cere ca subiectele probelor să se dicteze în toate sălile în același timp, dar art. 22 impune prezidentului să fie de față la introducerea candidaților în fiecare sală de lucru. Regulamentul are în vedere examene de capacitate pe grupe de studii și cu comisiuni de cîte 5 membri. La acest examen însă cu comisiuni de cîte 3 membri, avînd a supraveghea 300 de candidați, împărțiți în 3 săli deosebite, nu se puteau aplica în același timp ambele articole pomenite. De aceea, supraveghind pe rînd introducerea candidaților în celelalte două săli, în care aveau să rămînă ceilalți doi membri ai Comisiunii, a fost o întîrziere de cîteva minute dela o sală la alta la dictarea subiectelor, sălile fiind în etaje deosebite. Candidații respinși afirmă că într-una din săli aflaseră două dintre subiecte cu mai multe minute înainte de a li se dicta. Chiar dacă faptul ar fi exact, el n-a putut constitui nici un avantaj pentru acei candidați; precum am arătat mai sus (la punctul 2 din seria II), natura subiectelor excludea o bună tratare a lor prin simplă copiere din cărți sau din caete cu notițe; cei care vor fi recurs la aceasta au făcut lucrări ce au fost respinse.

6. În sfîrșit, se mai cere casarea examenului în scris pentru motivul că vreo cîteva foi date candidaților au fost iscălite, pentru control, nu de mine, ci de alt membru al comisiunii. Ce influență a putut avea acest lucru asupra valorii lucrărilor candidaților ? Semnătura prezidentului are de scop, în spiritul regulamentului, de a garanta că lucrarea s-a făcut în sală, pe hîrtia dată, iar nu a fost adusă cumva de acasă scrisă gata. Același serviciu și cu aceiași garanție îl poate face, la nevoie, și semnătura unui alt profesor supraveghetor. Nici un articol nu oprește ca prezidentul, la nevoie, să dea delegație pentru această formalitate unui coleg al său din comisiunea de examen.

Rezumînd cele de mai sus, vă încredințez, Domnule Ministru, că Comisiunea examinatoare a lucrat cu cea mai scrupuloasă conștiințiozitate, cu sentimentul marei răspunderi ce trebuie să aibă față de stat și de națiune ori cine are însărcinări de acest fel. Prezidentul Comisiunii 18 Mai 1929. I. Rădulescu-Pogoneanu.

Anexa 4

Extras din Memoriul candidaților nemulțumiți, îndreptat împotriva profesorului Gîorge Pascu

„Nu vom atinge aci laturea valorii științifice a activității d-lui Gîorge Pascu. Pentru cei care doresc să o cunoască, cităm — la întîmplare — numai cîteva din aprecierile specialiștilor. Astfel, în Dacoromania, II, 671, regretatul prof. V. Bogrea a arătat cum își întocmește savantul

ieșeau operele: „Cea mai nouă operă a d-lui Gr. Pascu, Istoria literaturii și limbii române din sec. X V I (București, 1921) e, începând cu prefața, un monstru de compilație, în sensul etimologic al cuvântului, păstrat în fr. pillage.” — La Societatea de Lingvistică din Paris, d. prof. Mario Roques a dovedit că o parte din această lucrare reproduce un articol al d-sale, afirmație pe care o repetă și într-o recentă publicație: „Autorul unei Istoria literaturii și limbii române din sec. X V I, publicată la București în 1921, a tradus sau a rezumat aproape trei sferturi din notița pe care a consacrat-o Paliei, după articolul meu din Milanges Picot-’ (Palia d’Orăștie, Paris, 1921, Avertissement). — Despre Istoria literaturii române din sec. X V I I de George Pascu, scria V. Bogrea: „Aceași notă de pamflet potențată până la trivialitate (autorul tratează pe Constantin Cantemir de „bețivan analfabet”) înlocuște cu pretenții de superioritate largă atmosferă de idei, care dă viață și nobletea unei adevărate opere de istorie literară cum e aceea a d-lui Iorga. Un sectarism meschin, care nu e măcar „moldovenism” autentic, defigurează fizionomi i bătrânilor noștri cărturari în această carte, în care schema înlocuște cugetarea și schima ține locul talentului literar. Lacunele și erorile mișună, ca și dincolo [Ist. Ut. și limbii din sec. XV I]a: Dacoromania, II, 782. — In Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj (voi. II, p. 372), d. prof. N. Drăganu scria în 1922, referindu-se la ignoranța în materie de istorie literară a d-lui G. Pascu: „Ce mai chef ar fi la Arhiva dacă nu d. Pascu, ci vre-un profesor dela altă universitate românească, nu dela cea din Iași, ar fi scris aceste minunății!”

LISTA TABELE

No. cand.	Sexul	Univers.	TEZA I		TEZA II	
			subiectul	nota	subiectul	nota
1	m	Clj	c	5	a	5
2	m	Clj	c	6	c	9
3	m	B	c	7	c	8
4	m	B	c	4	b	4
5	m	Cern	c	4	a	5
6	m	B	c	7	b	8
7	m	Clj	c	4	b	5
8	m	B	b	6	b	5
9	m	Cern	c	5	b	4
10	m	Cern	c	3	a	5
11	m	B	c	6	a	9
12	m	Clj	c	4	a	5
13	m	Clj	c	5	c	6
14	m	B	c	8	a	9
15	m	Cern	c	8	a	7

Tabel nr. 1 – copie de pe prima pagină a rezultatelor anonimizate a candidaților (sursa: George Pascu, *Examenul de Capacitate pentru Limba Română ca specialitate*)

principală ținut la București dela 19 April—4 Iunie 1929, Iași, Editura Viața Românească, Colecția Biblioteca Revistei Critice, nr. 6, 1930, în colecția Bibliotecii Județene „G.T. Kirileanu – Neamț, p. 3.)

Universitatea	Candi- date	Proc.	Candi- dați	Proc.	Total	Proc.
Bucur.	7	3.88	11	19.42	18	7.56
Iași	9	52.98	4	100.00	13	61.90
Cluj	1	11.11	5	31.25	6	24.00
Cernăuți	2	33.33	2	33.33	4	25.00
Total	19	8.97	22	25.00	41	13.66

Tabelul nr. 2 - rezultate pe centre universitare și pe gen (sursa: Giorge Pascu, *Examenul de Capacitate pentru Limba Română ca specialitate principală ținut la București dela 19 April—4 Iunie 1929*, Iași, Editura Viața Românească, Colecția Biblioteca Revistei Critice, nr. 6, 1930, în colecția Bibliotecii Județene „G.T. Kirileanu – Neamț, p. 14)

Foto nr. 2 – Copie după coperta „raportului de evaluare al tezelor” semnat de Giorge Pascu, cu titlul *Examenul de Capacitate pentru Limba Română ca specialitate principală ținut la București dela 19 April-4 Iunie. 1929*, apărut la Iași, la Editura Viața Românească, în anul 1930, în colecția *Biblioteca Revistei Critice*, nr. 6, în colecția Bibliotecii Județene „G.T. Kirileanu – Neamț.

Bibliografie selectivă

Giorge Pascu, *Examenul de Capacitate pentru Limba Română ca specialitate principală ținut la București dela 19 April—4 Iunie 1929*, Iași, Editura Viața Românească, Colecția Biblioteca Revistei Critice, nr. 6, 1930.

Examenul de capacitate pentru limba română: 1929 Procedee incalificabile ale comisiei – Mulți candidați neîndreptățiți – documente edificatoare, București, Atelierele SOCEC & Co., S. A, 1929.

„Monitorul Oficial”, Partea I nr. 105 din 15 mai 1928, în vigoare de la 1 septembrie 1928.

<http://www.bibgtkneamt.ro/biblioteca/despre-noi/item/22-gtkirileanu> (accesat în data de 10.08.2022).

https://www.academia.edu/466541/Eliza_Constantinescu_Bagdat_portretul_unui_feministe_din_lumea_academic%C4%83_interbelic%C4%83

https://www.ise.ro/wp-content/uploads/2019/01/ANTOL_LEG_RO_2004.pdf (Antologia legilor învățământului din România, Institutul de Științe ale Educației, București, p. 233, accesat în data de 10.08.2022).

Istorie politică și social economică
Political and socio-economic history
Histoire politique et socio-économique

SUBORDONAREA SISTEMELOR DE ALIANȚE POLITICE ȘI MILITARE ALE ROMÂNIEI. IDEI DE DEZARMARE, SECURITATE ȘI PACE

*

SUBORDINATION OF ROMANIA'S POLITICAL AND MILITARY ALLIANCE SYSTEMS. IDEAS OF DISARMAMENT, SECURITY AND PEACE

*

SUBORDINATION DES SYSTÈMES D'ALLIANCE POLITIQUE ET MILITAIRE DE LA ROUMANIE. IDÉES DE DÉSARMEMENT, DE SÉCURITÉ ET DE PAIX

Pr.prof. Emanuel SANDU¹

Rezumat: Acest material face o trecere în revistă a eforturilor României în perioada interbelică de a menține pacea în Europa prin intermediul alianțelor politice la care era parte. Atât în cadrul Societății Națiunilor, dar și în cadrul alianțelor zonale, România prin diplomatul Nicolae Titulescu a promovat și a militat pentru dezarmare, securitate și pace pe bătrînul continent și în lume. Însă din păcate, evenimentele din anii 1936 – 1939 au demonstrat până la ce punct angajamentele internaționale puteau constitui baza de sprijin a securității statelor amenințate de planurile expansioniste ale statelor revizioniste.

Cuvinte cheie: alianțe politico-militare, dezarmare, Societatea Națiunilor, Mica Înțelegere, Nicolae Titulescu.

*

Abstract: This material reviews Romania's efforts in the interwar period to maintain peace in Europe through the political alliances it was part of. Both within the League of Nations, but also within regional alliances, Romania, through the diplomat Nicolae Titulescu, promoted and campaigned for disarmament, security and peace on the old continent and in the world. But unfortunately, the events of 1936-1939 demonstrated to what extent international commitments could constitute the support base for the security of states threatened by the expansionist plans of revisionist states.

Keywords: political-military alliances, disarmament, League of Nations, Little Understanding, Nicolae Titulescu.

*

Résumé: Ce document passe en revue les efforts de la Roumanie dans l'entre-deux-guerres pour maintenir la paix en Europe grâce aux alliances politiques dont elle faisait partie. Au sein de la Société des Nations, mais aussi au sein des alliances régionales, la Roumanie, par l'intermédiaire du diplomate Nicolae Titulescu, a promu et milité pour le désarmement, la sécurité et la paix sur le vieux

¹ Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț; parohia Călugăreni, Poiana Teiului, Neamț

continent et dans le monde. Mais malheureusement, les événements de 1936-1939 ont démontré à quel point les engagements internationaux pouvaient constituer le socle d'appui à la sécurité des États menacés par les plans expansionnistes des États révisionnistes.

Mots-clés: *alliances politico-militaires, désarmement, Société des Nations, Little Understanding, Nicolae Titulescu.*

*

Tendențele revanșarde revizioniste din centrul, estul și sud – estul Europei, rivalitatea dintre Marea Britanie și Franța cu privire la hegemonia în Europa și Orientul Apropiat, agravarea disensiunilor dintre statele central-europene, toate acestea mărturiseau neputința Societății Națiunilor de a soluționa problemele dificile apărute chiar de la începutul existenței sale, deși popoarele își puseră speranțele de pace în această organizație.

Un număr de state au nominalizat relațiile diplomatice cu guvernul sovietic, iar altele din centru și sud – estul Europei preconizau să le normalizeze.

Se creează necesitatea pentru unele țări, printre care Cehoslovacia, Iugoslavia și România de a încerca să-și asigure securitatea și integritatea teritorială prin unirea forțelor în cadrul unor organizații defensive regionale²; în acest sens, ele au acționat și sub imperiul orientării marilor puteri capitaliste, care urmăreau întărirea dominației proprii în țările din această parte a continentului³.

În acest context internațional, complex și contradictoriu, guvernele României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei și-au propus să găsească în comun soluții care să asigure statutul teritorial de care țările respective se bucurau⁴. Au fost impuse astfel, bazele organizației defensive regionale, Mica Înțelegere.

Mica Înțelegere, deși a fost constituită în spiritul Pactul Societății Națiunilor și a fost sprijinită de Anglia și Franța, nu și-a însușit în întregime politica celor două mari puteri. Mica Înțelegere își propunea să asigure menținerea statutului în centru și sud-estul Europei.

După primul război mondial, comunitatea internațională, ocupându-se pentru primă oară sub forma unei acțiuni politice întreprinsă de aproape toate statele aborda problema abolirii războiului ca mijloc de reglementare a diferendelor internaționale. Ea a reușit să îngreuneze declanșarea războiului dar nu a îndrăznit să decreteze punerea lui în afara legii⁵.

Cinci ani mai târziu, grație eforturilor care au avut drept rezultat Protocolul din 2 octombrie 1924, s-a ajuns ca războiul de agresiune să fie proclamat drept crimă de

² Eliza Campus, *Poziția României față de puterile fasciste*, București, Editura militară, 1977, p. 111.

³ Gheorghe Zaharia, *Considerații asupra politicii externe a României (1919- 1929)* în Viorica Moisuc (coord.) *Probleme de politică externă a României 1919- 1939*, București, Ed. Militară, 1971, p. 23.

⁴ Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale. Până la mijlocul secolului al XX-lea*, București, Editura Fundației României de Măine, 2003, pp. 44-45.

⁵ Gheorghe Bădescu, *Însemnătatea definirii agresiunii pentru aplicarea principiilor dreptului internațional*, în „Lupta de clasă”, nr. 5, 1972, p. 68.

către Comunitatea internațională, interzicându-l complet și instituind obligativitatea arbitrajului ca mijloc de reglementare a diferendelor, declarând agresor statul care nu ar fi acceptat soluționarea propusă⁶.

România a intervenit, cerând, ca textul să precizeze explicit că arbitrajul nu putea fi aplicat dacă diferendul privea integritatea teritorială a statelor semnatare⁷.

Deoarece marile puteri nu și-au asumat obligații în protocolul din anul 1924 a rămas fără însemnătate, cu atât mai mult cu cât în anul 1925 se încheie Tratatul de la Locarno.

Țara noastră, preocupată de a realiza un sistem de angajamente care să apere integritatea teritorială a țării, a reținut inițiativa Franței, din iunie 1927, referitoare la înfăptuirea unui tratat multilateral, care să fie acceptat de toate statele decise să renunțe la război, ca instrument de rezolvare a politicii naționale⁸.

Ideea încheierii unui astfel de tratat aparține ministerului de externe francez, Aristide Briand, care credea, că folosind formula „războiului contra războiului”, va putea rezolva cele mai grave probleme de politică externă⁹.

La 6 aprilie 1927, în ziua celei de a zecea aniversări a intrării Statelor Unite ale Americii în primul război mondial, Briand i-a trimis un mesaj lui Kellogg, în care propunea ca cele două țări să aniverseze ziua de 6 aprilie printr-o declarația comună prin care războiul să fie respins ca instrument al politicii naționale.

Guvernul francez urmărea atragerea Statelor Unite ale Americii, care nu ratificaseră pacea de la Versailles și nu participase la pactul de la Locarno, la un fel de garantare tacită a granițelor postbelice ale Franței¹⁰.

Statele Unite ale Americii au reacționat favorabil la propunerea franceză, cu atât mai mult cu cât s-a adăugat interesul concret a lui Kellogg de a avea în vedere alegerilor în 1928 un succes extern, care pentru America nu costa nimic¹¹.

Ziarul „New York Times” a scris că acest pact va însemna un jalon spre un mai important rol internațional ale Statelor Unite ale Americii¹², iar Marcel Cachin considera că Statele Unite ale Americii dețin superioritatea financiară și economică în lume, iar acum vor să arate că nu li se poate contesta superioritatea politică.

Sesizând acest aspect, Briand a vrut să dea înapoi și să ceară părerea juriștilor și experților, pentru a formula unele rezerve. Aceste rezerve aveau în vedere legitima

⁶ Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale și atitudinea României (1919-1934)*, București, Editura Academiei, 1971, p. 23.

⁷ Eliza Campus, *op. cit.*, pp.189-190.

⁸ Gheorghe Zaharia, *op.cit.*, p. 40.

⁹ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, București, Editura Politică, 1967, p. 236.

¹⁰ Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale până la mijlocul secolului al XX-lea*, ediția a III-a, București, Editura Fundației României de Măine, 2007, p. 97.

¹¹ Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri (1918-1933)*, București, Editura Fundației „Romania de Maine”, 1999, p. 31.

¹² Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 236.

apărare, obligațiile din Pactul Societății Națiunilor și obligațiile care derivă din tratatele particulare de alianță¹³.

Kellogg s-a opus pretențiilor franceze și în acest moment a intervenit Germania. Aceasta a sprijinit și aprobat pretențiile americane din două motive: în primul rând, pentru a câștiga simpatia americană pentru concursul ce-l dă de care are nevoie pentru modificarea planului Dawes, iar în al doilea rând pentru a dărâma alianțele particulare ale Franței, îndreptate împotriva ei sau a sateliților ei¹⁴.

Anglia nu era de acord cu încheierea unui astfel de tratat, dar având în vedere rezultatele negative ale Conferinței pentru dezarmare, nu putea în fața populației sale să refuze un proiect pentru abolirea războiului cu atât mai mult cu cât Germania îl aprobase. În astfel de condiții, Anglia se pronunță pentru încheierea pactului și formulează o rezervă: punerea în acord a pactului cu obligațiile ce derivă pentru ea din Pactul Societății Națiunilor, și deci, trebuie să consulte juriștii. Aceeași poziția a adoptat-o și Italia.

Proiectul acestui pact a fost supus, printr-un apel, aprobării tuturor statelor, în excluderea războiului ca instrument de îndeplinire a politicii naționale.

La 23 iunie 1928, Kellogg a trimis o scrisoare lui Briand în care se precizează că acest tratat nu modifică dispozițiile Pactul Societății Națiunilor și că fiecare putere are posibilitatea să se apere așa cum va considera în caz de atac sau de invazie străină. Această scrisoare a atenuat temerile unor state legate de îngrădirea dreptului de legitimă apărare¹⁵.

Franța, România, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia consideră că adresarea la pact nu limitează dreptul la legitimă apărare și nu vine în contradicție cu obligațiile ce decurg din Pactul Societății Națiunilor¹⁶.

Anglia considera că tratatul nu poate restrânge libertatea de acțiune a guvernului britanic în anumite regiuni ale lumii în care propriile interese ar fi amenințate¹⁷.

Guvernul sovietic considera că ar trebui interzise nu numai războaiele care servesc ca instrument de politică națională, dar chiar și acelea care deprimă mișcările de eliberare ale popoarelor. G.V. Cicerin considera anormal că tratativele cu privire la încheierea pactului se poartă fără participarea guvernului sovietic și afirmă că printre scopurile reale urmărite de inițiatori se află tendința de a transforma pactul într-un instrument de izolare și luptă împotriva U.R.S.S.¹⁸.

Curcile politice românești au privit cu atenție disputele diplomatice pentru încheierea unui astfel de pact.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 237.

¹⁵ <https://crispedia.ro/societatea-natiunilor-si-securitatea-colectiva/> (08.05.2020).

¹⁶ Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 38.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ <https://hi-storylessons.eu/> 08.06.1934 Evoluția relațiilor româno-sovietice (08.05.2020).

În luna mai 1928, Vintilă Brătianu, președintele Consiliului de miniștri și I.G. Duca, ministru de interne al României, solicitau lui Nicolae Titulescu părerea asupra acestui pact. Diplomatul român arată că țara noastră se găsește într-o situația delicată, deoarece acest pact trebuie să fie bilateral între Franța și America. El arăta că: „România are un dublu interes. Pe de o parte, nu trebuie să apară în ochii lumii, în general, și a Americii, în special, ca un obstacol care împiedică Franța de a adera la formula magică...”¹⁹.

Această atitudine a guvernului român trebuie pusă în legătură cu Tratatul de amicitie încheiat cu Franța la 10 iunie 1926 la Paris. Prin articolul 3 cele două state se angajau să examineze în comun sub rezerva rezoluțiilor eventuale ale Consiliului sau ale Adunării Societății Națiunilor, chestiunile de natură să primejduiască siguranța externă a României sau a Franței, sau care aduceau stingerea ordinii stabilite prin Tratatul ale căror semnare erau ambele părți²⁰.

Articolul 6 precizează că Părțile Contractante se angajau să procedeze la un schimb de păreri asupra problemelor referitoare la politica europeană, în scopul de a coordona eforturile lor pacifice, fiind de acord să-și comunice, din acel moment, Tratatul sau Acordurile ce a-r fi fost încheiate cu terțe Puteri asupra aceluiași subiect, și care trebuiau să aibă drept țel, menținerea păcii²¹.

În tratatul de garanție între România și Polonia, încheiat la 26 martie 1926, la București, în articolul 4 se prevede că pentru a coordona eforturile lor pacifice, cele două guverne se obligau să se sfătuiască asupra problemelor de politică externă ce interesau ambele părți contractante²².

Trebuie să avem în vedere că în acel moment România făcea parte alături de Cehoslovacia și Iugoslavia din Mica Înțelegere.

În situația internațională existentă în ultimii ani ai deceniului trei, Mica Înțelegere trebuia să adere la acest pact pentru a nu părea în ochii lumii un instrument de război, așa cum era prezentată de Ungaria revizionistă²³.

De fapt, conform articolului 4 din Convenția de alianță defensivă dintre România și Cehoslovacia din 23 aprilie 1921 și din Convenția de Alianță defensivă dintre România și Iugoslavia din 7 iunie 1921 se preciza că în vederea coordonării eforturilor lor pacifice, guvernele își luau angajamentul să se consulte în ceea ce privește problemele de politică externă²⁴.

¹⁹ General Scarlat Panaitescu, *Vintilă Brătianu în cariera sa științifică și politică*, în „Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, Vieța și opera lui Vintilă I.C. Brătianu”, București, Imprimeriile „Independența”, 1936, p.152.

²⁰ Lucia Copoeru, Corina Pop, *Istoria pe înțelesul tuturor - ghid de pregătire a examenului de bacalaureat pentru elev și profesor*, București, Editura Delfin, 2013, p.134.

²¹ *Ibidem*.

²² <https://hi-storylessons.eu/> 1926: semnarea Tratatelor cu Polonia, Franța și Italia (08.05.2020).

²³ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 243.

²⁴ Eliza Campus, *Mica înțelegere* (ediția a II-a), București, Editura Academiei Române, 1997, pp. 135-136.

Poziția guvernului român s-a situat pe linia apărării intereselor țării noastre referitoare la dreptul de legitimă apărare, obligațiile din Pactul Societății Națiunilor și obligațiile din tratatele particulare.

Problema aderării Micii Înțelegeri la pact a fost discutată de miniștrii de externe a României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei la Conferința de la București din 20 - 22 iunie 1928. Cei trei miniștri au salutat cu o vie satisfacție proiectul pactului destinat să asigure și mai mult pacea lumii propus de guvernul Statelor Unite ale Americii²⁵.

De asemenea, cele trei state sunt gata să-și de-a adeziunea de principiu la acest proiect și vor exprima în amănunt punctul lor de vedere.

Concluziile Conferinței Micii Înțelegeri au fost următoarele: „Conferința de dezarmare a căzut de acord ca statele Micii Înțelegeri:

- Să adreseze la Paris 3 note identice, cu aceleași rezerve ca și Polonia;
- Să prevină Franța, că, din curtoazie, ele vor comunica aceste note și la Londra;
- Să roage Franța să acționeze în sensul cererii lor;
- Să ceară oral să participe la lucrările pentru încheierea pactului și în acest scop să-și rezerve dreptul la demersuri ulterioare”²⁶.

În concepția României pentru a împiedica războiul, ca fenomen social, este necesar, ca războiul să fie stăvilit ca instituție legală. În acest scop trebuie să fie organizată pacea. Până acum orice diferend care amenința pacea, era supus prin Pactul Societății Națiunilor, fie arbitrajului, fie examinării de către Consiliu.

În pactul care se pregătește, toate statele trebuie să declare că ele condamnă războiul ca mijloc de reglementare a litigiilor internaționale și că renunță la el. Pactul Societății Națiunilor îngreuiază dezlănțuirea războiului dar nu îl exclude.

Existau patru cazuri în care războiul legal putea subzista:

- Un stat recurge la război după arbitraj la un termen de trei luni;
- Când Consiliul nu adoptă o rezoluție în unanimitate și nici Adunarea în majoritate;
- Când Consiliul consideră un diferend între două părți ca fiind de domeniul dreptului intern;
- Un diferend între un stat membru și un stat ce nu este membru al Societății Națiunilor²⁷.

Guvernul român a trecut la îndeplinirea formalităților reclamate de adeziunea la pact. Proiectul de răspuns la invitația ce i-a fost adresată României de a adera la pact a fost redactat de Nicolae Titulescu, la 14 august 1928. În proiect se arăta că: „Guvernul României este fericit de a putea să răspundă în chip afirmativ la invitația ce i-a fost adresată a a adera la tratatul semnat la Paris în ... și se declară de pe acum gata să îl semneze. Guvernul regal consideră că datoria sa să aducă un omagiu nobilei inițiative a Franței și a Statelor Unite ale Americii de a prohibi războiul ca instrument de politică națională în scopul satisfacerii intereselor egoiste, precum și eforturilor depuse de

²⁵ <https://titulescu.eu/2013/08/viata-politico-diplomatica/micaintbratianu/> (09.05.2020).

²⁶ Eliza Campus, *op.cit.*, p. 156.

²⁷ *Ibidem*, p. 291.

toate statele al căror ajutor prețios face ca această inițiativă să poată fi încoronată cu succes. România, care nu aspiră decât la pace, prin muncă și demnitate, salută semnarea noului tratat ca pe un eveniment din cele mai interesante în mersul lumii spre o asociere universală”²⁸.

După îndelungate negocieri, numai între marile puteri apusene, Pactul Briand – Kellogg a fost semnat la Paris la 27 august 1928 de către reprezentanții a 15 state: Germania, S.U.A., Belgia, Franța, Anglia, Italia, Japonia, Polonia, Cehoslovacia, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud, Irlanda și India.

Genevieve Tabouis își amintește: „...Guvernul, Corpul diplomatic, toți erau în ziua aceea la Quai d’or say, în salonul orologiului. Lucrurile fuseseră aranjate într-un mod straniu. În fața faimosului orologiu, biroul lui Vergennes, la care au fost semnate toate tratatele de pace de peste două secole încoace, era înlocuit de un mic pupitru de lemn galben deschis, în stil evanghelic, iar pe acest pupitru se afla un pergament virgin! Se auziră trei lovituri și intră Briand precedat de doi halebardieri, întocmai ca la o nuntă. În urma lui, un cortegiu impresionant de plenipotențieri în jachete negre. Mireasa era pergamentul virgin de pe pupitrul acela caraghios. Pe tăcute delegațiile își depuneau pe el semnătura. Stând jos, sub orologiu simbolic Briand îl avea la dreapta pe marele jurist american Kellogg și la stânga pe Stresseman care era vizibil pe moarte. Un fotograf, un ștregar parizian, exclamase: „Atențiune, se vor auzi cântând îngerii.” Un singur discurs a fost de ajuns pentru a scoate războiul milenar în afara legii: acela a lui Briand. Și ziarele de seară scriau: „Celebrarea căsătoriei spirituale dintre Briand și pace!”²⁹.

În preambulul Tratatului pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională se arăta: „Având sentimentul adânc al datoriei solemne ce le incubă de a dezvolta bunăstarea omenirii; Convinși că a sosit momentul de a proceda la o sinceră renunțare de război ca instrument de politică națională ca relațiile pașnice și amicale ce existau actualmente între popoarele lor să poată fi perpetuate; Convinși că orice schimbare în relațiile lor mutuale trebuie urmărite numai prin proceduri pacifice și realizată în ordine și pace, și că orice putere semnatară care ar căuta de acum înainte să dea dezvoltare intereselor naționale recurgând la război, va trebui să fie lipsită de beneficiul prezentului Tratat; Sperând că, înconjurată de exemplul lor, toate celelalte națiuni ale lumii se vor alătura la aceste eforturi umanitare și aderând la prezentul Tratat de îndată ce va intra în vigoare, își vor pune toate popoarele în stare de a profita de stipulațiile lui, unind astfel națiunile civilizate ale lumii într-o renunțare comună la război ca instrument al politicilor naționale, au hotărât a încheia un tratat...”³⁰.

Articolul I prevedea că Părțile Contractante declarau solemn, în numele popoarelor respective, rezolvarea diferendelor internaționale prin intermediul războiului este de condamnat, și renunțau la el, ca instrument de politică națională în

²⁸ Ion Grecescu, *Nicolae Titulescu*, București, Editura Politică, 1980, p. 17-18.

²⁹ Genevieve Tabouis, *20 de ani de tensiune diplomatică*, București, Editura Politică, 1965, pp. 67-68.

³⁰ Zaharia Gheorghe, *op.cit.*, p.180.

relațiilor lor reciproce. Prin articolul II, Părțile Contractante admiteau că rezolvarea tuturor neînțelegerilor sau conflictelor de orice natură, care puteau apărea între ele, nu trebuia urmărite decât prin mijloace pașnice.

Potrivit articolului III Tratatul trebuia ratificat de Părțile Contractante conform procedurii stabilite de Constituțiile statelor respective, urmărind să-și producă efectele de îndată ce toate instrumentele de ratificare erau depuse la Washington³¹.

Tratatul rămânea deschis pentru adeziunea oricărui alt stat. În realitate, Pactul Briand – Kellogg, cuprindea un principiu de pace mai general decât Pactul Societății Națiunilor, care stabilea principiul excluderii războiului ca mijloc de aplanare a conflictelor. El nu prevedea sancțiuni aplicabile în caz de război; el impunea statelor obligația de a se supune unei proceduri de conciliațiune și arbitraj.

Juriștii au studiat acest pact cu mare atenție și au constatat diverse nepotriviri între cele două acte. La 24 septembrie 1929, Adunarea generală a Societății Națiunilor a adoptat o rezoluție prin care se propunea alcătuirea unui Comitet format din 11 membri care să studieze chestiunea amendării Pactului Societății Națiunilor și punerea lui de acord cu Pactul Briand – Kellogg³².

Proclamând teoretic prohibirea războiului, scoțându-l din afara mijloacelor de politică națională, dar neprevăzând nici o măsură practică, Pactul Briand – Kellogg formulează pentru prima dată o normă de drept internațional din care decurge în fond, principalul neagresiunii³³. Aderarea diferitelor state la acest pact a fost făcută prin această prismă.

România avea în vedere alianța cu Franța, alianță care în concepția cercurilor conducătoare românești, avea o greutate deosebită în ansamblul tratatelor internaționale pe care se sprijinea menținerea statutului teritorial al țării.

România a aderat la Tratatul de la Paris la 6 septembrie 1928. România, ca și alte țări mici și mijlocii, se pare că, aderând la acest pact, alături de marile puteri, va avea posibilitatea de a-și apăra cu mai mult succes independența și suveranitatea. La începutul anului 1929, guvernul român a fost invitat să semneze Tratatul de la Paris.

După consultarea guvernului englez, Nicolae Titulescu telegrafia din Londra: „Foreign Office spune că Marea Britanie va ratifica Pactul Kellogg și că până la ratificarea lui nu vede nici un inconvenient ca România să-l ratifice și ea. Ei se întreabă însă cum o asemenea ratificare s-ar putea opera, dat fiind faptul că România nu a semnat Pactul Kellogg și că până la ratificarea lui de către cele 14 puteri nu există tratat în vigoare la care, conform celor stabilite la Paris, România să fie invitată a adera împreună cu celelalte puteri care nu au semnat tratatul din august trecut”³⁴.

³¹ *Ibidem*.

³² Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 39.

³³ *Ibidem*, p. 40.

³⁴ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 262.

Tratatul de la Paris și anexele au fost votate de Adunarea Deputaților în ziua de 30 ianuarie 1929 și de Senat în ziua de 1 februarie 1929³⁵.

Fiind un tratat general de neagresiune a cărui formulă era fără limită în timp și spațiu, pactul a fost semnat de aproape toate statele din lume, atât membre cât și cele care nu erau membre ale Societății Națiunilor.

Aderarea Uniunii Sovietice la acest tratat de condamnare a războiului ca instrument de politică națională, a fost cea mai bună dovadă că Pactul Briand – Kellogg nu a purtat un caracter antisovietic³⁶.

În concepția guvernului român, pactul nu înlătura posibilitatea de a se crea o forță executorie a prevederilor, el avea perspective de a i se garanta aplicarea în practică: „Pactul Briand – Kellogg este un instrument extensibil la infinit, în sensul păcii și susceptibil de a primi în viitor, cum a primit și în trecut, garanțiile necesare pentru a menține pacea în măsura în care neagresiunea poate cu adevărat constitui un element de securitate”³⁷.

Lipsa elementelor materiale care să garanteze aplicarea în practică, nu a împiedicat ca Pactul să joace rolul unei puternice forțe motrice și să aibă o autoritate pe care nici un pact de neagresiune nu a putu să o egaleze.

Creșterea rolului și autorității Pactului Briand – Kellogg s-a datorat și faptului că Societatea Națiunilor a proclamat larga lui semnificație politică și caracterul lui obligatoriu pentru cele 63 de state semnatare. Guvernul român consideră că acest act trebuie să exercite o influență binefăcătoare și asupra dreptului internațional suprimându-se dreptul războiului și menținându-se numai dreptul păcii. Aceasta era o răsfângere directă a consecințelor pactului pe plan juridic, un rezultat logic al existenței pactului, deoarece era semnat de state din întreaga lume care se angajau să renunțe la război, ca instrument de politică națională și să aplaneze diferendele numai prin mijloace practice.

„Din punct de vedere logic, după sistemul Pactului Briand-Kellogg nu se poate concepe decât o singură ipoteză: pe de o parte violatorul pactului iar de cealaltă parte toți semnarii acestui pact. Și dacă mergem cu raționamentul mai departe se mai poate concepe acea diviziune fundamentală a dreptului internațional în cele două mari ramuri: dreptul păcii și dreptul războiului!... Desigur că dreptul păcii va trebui să se ocupe și de condițiile de aplicare a sancțiunilor internaționale și să stabilească limitele ce trluiesc respectate în această aplicare”³⁸.

Pentru marea majoritate a statelor care au semnat Pactul Societății Națiunilor și actul Briand – Kellogg, ultimul însemna renunțarea la dreptul de a face război în cele patru cazuri în care războiul supraviețuia până atunci ca instituție legală.

³⁵<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/spolierea-romaniei-la-tratatul-de-pace-de-la-paris> (11.05.2020).

³⁶ Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, București, Editura Științifică, 1966, p.163.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Ion M. Oprea, *op.cit.*, p.165.

Cu toate acestea, chiar o parte dintre inițiatorii pactului, nu puneau prea mare încredere în acest tratat. Astfel, la 1 septembrie 1929, Aristide Briand se destăinuie colaboratorilor săi, spunând: „Acum se pot face lucruri noi; calea este deschisă! În cadrul unei democrații mereu alimentată credința oamenilor. Trebuie să le înflăcăram imaginația. În această privință scoaterea războiului în afara legii prin Pactul Briand-Kellogg, la 27 august trecut, nu a dat rezultatele psihologice la care ne așteptam”³⁹.

Pactul a reușit pentru membrii Societății Națiunilor suprimarea războiului în cele patru cazuri în care Pactul din 1919 nu izbutise să stăvilească dreptul legal la război, extinzând această cauză și asupra statelor care nu sunt membre ale Societății Națiunilor, dar au aderat la acest pact.

Prin tratat s-a reușit ca statele să se oblige de a nu se opune sancțiunilor pe care Societatea Națiunilor le va stabili pentru a împiedica războiul. Studierea pactului dezvăluie că războiul este încă posibil în trei cazuri:

- Legitimă apărare;
- Ruperea angajamentelor de către unul sau mai multe state semnatare;
- Necesitatea de a face față obligațiilor cuprinse în articolul 16 din Pactul Societății Națiunilor⁴⁰.

În concepția lui Nicolae Titulescu, în cadrul acestor limite, războiul se reduce fie la dreptul natural de legitimă apărare, care nu a fost abolit nici în viața indivizilor, fie la acțiunea punitivă a colectivității împotriva celor ce încalcă legile acceptate și care constituie în ochii multora, sistemul cel mai sigur de a asigura respectarea lor⁴¹.

Pactul Briand-Kellogg nu a schimbat sistemul soluționării pașnice a diferendelor dintre state. El a completat Pactul Societății Națiunilor din punct de vedere al renunțării la dreptul legal de a purta război.

În viziunea oamenilor politici români, el trebuie să fie completat în ceea ce privește soluționarea pașnică a conflictului: „...prin toate legile internaționale pe care lumea și le-a instituit prin Pactul Societății Națiunilor și în urma acțiunii neobosite dusă de Societatea Națiunilor”⁴².

România a militat în mod permanent pentru respectarea tratatelor și în special a Pactul de la Paris, în virtutea căruia a fost interzis războiul ca instrument de politică națională. De asemenea, să respecte toate angajamentele internaționale a căror denunțare unilaterală este incompatibilă cu litera și spiritul Pactului Briand-Kellogg; ca și noțiune de convenție, în general. Poziția țării noastre față de încercările de nerespectare a Pactului de la Paris, a fost întotdeauna promptă. În timpul conflictului chino-japonez, țara noastră a militat pentru respectarea integrității teritoriale a celor două țări, atrăgând atenția că „Pactul de la Paris, prin interzicerea războiului ca instrument de politică națională și prin obligația care o impune de a nu se recurge decât la mijloace practice,..., creează prin semnatarii pactului o obligație identică cu

³⁹ Genevieve Tabouis, *op.cit.*, p. 67.

⁴⁰ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 841.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² <https://ro.historylapse.org/> Liga Națiunilor, autor Liviu Sadovschi, noiembrie 2016 (12.05.2020).

aceea a articolului 10, în vederea respectării integrității teritoriale prezente a fiecărui stat”⁴³.

Diplomația românească a depus eforturi pentru completarea Pactului lui Briand- Kellogg cu pacte regionale care să se încadreze perfect în spiritul Pactului de la Paris și al Societății Națiunilor. Tratatul politic încheiat de România cu Franța, Italia, Grecia, Polonia, Țările Micii Înțelegeri nu conțin clauze secrete, militare sau de altă natură care ar pune pacea în primejdie. De asemenea, relațiile țării noastre cu Uniunea Sovietică stau pe baza celor două tratate de neagresiune pe care le constituia Pactul de la Paris și Protocolul de la Moscova.

România a semnat Convenția de definire a agresiunii de la Londra din 4 iulie 1933, din dorința de a întări pacea, având în vedere că Pactul Briand-Kellogg interzicea agresiunea, constatând că toate statele lumii doresc să-și apere independența, securitatea, teritoriul național.

Contribuția pe care și-a adus-o România la realizarea acestui Complement necesar al Pactului Briand-Kellogg...” a fost în direcția „prelungerii Pactului” căruia i se atașează „ca o consecință necesară”⁴⁴.

Pe drept cuvânt se sublinia că realizarea Convenției de la Londra, reprezintă „cel dintâi act diplomatic internațional care cuprinde recunoașterea formulei de calificare a agresiunii, în vederea declanșării tuturor consecințelor morale ale Pactului Kellogg și a constrângerilor de altă natură prevăzute în articolul 16 din statutul fundamental al Societății Națiunilor”⁴⁵. Cu ocazia încheierii Convenției de definire a agresorului, reprezentantul guvernului român arată importanța considerabilă a acestei convenții: „Cu cât această definiție va fi acceptată de un număr mai mare de state cu atât va fi lucrat mai mult pentru consolidarea păcii generale”⁴⁶.

În concepția cercurilor conducătoare românești, „pacea nu este decât o vorbă, câtă vreme nu se ridică în fața celui care ar fi ispiti s-o violeze, spectacolul complet al sancțiunilor ce-l așteaptă. Adevărata securitate stă mai mult în starea sufletească a agresorului, ezitând în fața urmărilor lui, decât în actele materiale de represiune care însoțesc violările dreptului internațional”⁴⁷.

Având în vedere importanța Convenției de la Londra pentru cauza conviețuirii pașnice a popoarelor, pentru independența și integritatea teritorială a țărilor semnatare, încheierea acestora a fost întâmpinată cu aprobare și satisfacție de către opinia publică din România. În ziarul „Scânteia” din 1 august 1933, se preciza: „Între Uniunea Sovietică și România s-a încheiat o convenție asupra formulei agresorului, convenția care în fapt constituie un pact de neagresiune și la care au aderat toate statele Micii Înțelegeri și aproape toate statele vecine cu U.R.S.S.”⁴⁸

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Gheorghe Matei, *op.cit.*, pp.103-104.

⁴⁵ *Ibidem*, p.100.

⁴⁶ Gheorghe Matei, *op.cit.*, p. 98.

⁴⁷ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 511.

⁴⁸ Gheorghe Matei, *op.cit.*, p. 98.

În concepția comitetului Central al PCR acest moment politic a constituit un fapt politic dintre cele mai mari. Partidul Social-Democrat de România aprecia încheierea convenției pentru definirea agresorului ca un eveniment care va influența politica externă a României. Virgil Madgearu spunea : „Domnul Titulescu a făcut efortări mari pentru a atinge acest scop. În urma eforturilor depuse în ultimul timp de domnia sa la Londra, încheierea unui aranjament cu Rusia Sovietică și cu toate statele de frontieră cu privire la definirea cuvântului „agresor”, este o reușită de cea mai mare importanță în organizarea păcii europene și, natural, statele Micii Înțelegeri li s-au alăturat acestei mari opere”⁴⁹.

Nicolae Iorga și-a exprimat rezerve față de actul diplomatic pe care-l considera rezultatul unei subtilități juridice, dar aproba modul în care a fost definită agresiunea⁵⁰.

În același timp, vârfurile reacționare profasciste s-au manifestat împotriva convenției dar manifestările lor nu au avut ecou. Parlamentul român a ratificat Convenția de la Londra, în octombrie 1933 și stabilit măsuri pentru a normaliza legăturile diplomatice dintre România și U.R.S.S.

În perioada care a urmat, România și-a respectat angajamentele asumate prin acordul de definire a agresorului și a adus contribuția la extinderea sferei de aplicare a acesteia.

Acordul de definire a agresiunii nu a depășit sfera Europei. Atitudinea potrivnică a marilor puteri a împiedicat înfăptuirea năzuinței de manifestare a convenției spre universalitate. Cu toate acestea, convenția a contribuit la crearea unui climat de pace și securitate într-o regiune întinsă a lumii, precum și la o anumită îmbunătățire a situației pe plan mondial.

Importanța acestui instrument juridic a fost sintetizată de ministrul de externe al României la 11 mai 1934: „A defini cu precizie agresiunea, ca fapt pur și simplu independent de orice considerație teoretică, a preciza cu grijă noțiunea, teritoriu asupra căruia agresiunea nu s-ar putea exercita; a se angaja cu fermitate de a nu face operă de agresor, oricare ar fi rațiunile de ordin internațional sau intern care ar putea justifica, însemnează a substitui vagile aspirațiuni de ideal care au stârpit până azi eforturile națiunilor și ale conducătorilor, o bază practică și solidă care au stăpânit până azi și care constituie punctul de plecare al unei întregi vieți noi”⁵¹.

Cu excepția unor cercuri politice foarte restrânse și cu slabă influență în acea perioadă, partidele politice în unanimitate, au sprijinit orientarea politicii externe a României, pe linia și în direcția promovată de statele învingătoare în primul Război Mondial în frunte cu Franța și Anglia.

Referindu-se la orientarea politicii externe a României, Constantin Argetoianu, nota că atât cercurile conducătoare, cât și opinia publică românească, nutreau

⁴⁹ Ion M. Oprea, *op.cit.*, p. 212.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Nicolae Titulescu, *op.cit.*, p. 533.

sentimente francofile, pe care, el ca partizan al apropierei României de Germania, le dezaproba⁵².

Menținerea politicii externe românești alături de statele antirevizioniste corespundea intereselor păcii, apărării unității naționale și, în general, necesității de a păstra statutul european ca idee centrală a sistemului tratatelor de la Versailles.

În cadrul acestei orientări a politicii sale externe, România nu numai că a participat la numeroase acțiuni diplomatice întreprinse pe plan european de marile puteri, dar a și inițiat unele măsuri care sprijineau și consolidau intangibilitatea statutului. Astfel, România s-a remarcat ca fiind un factor activ în conferințele internaționale consacrate analizei celor mai vitale probleme politice ale țărilor participante.

În această perioadă, o inițiativă notabilă a țării noastre, care se înscrisa în cadrul politicii de bună vecinătate, a fost aderarea sa la Protocolul de la Moscova, din 9 februarie 1929, care a pus în vigoare, cu anticipație, pactul Briand-Kellogg⁵³.

În protocolul pentru punerea în vigoare, cu anticipație, a Tratatului Multilateral pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională, statele participante, însuflețite de dorința menținerii păcii între țările lor, au hotărât conform articolului I, să pună în vigoare Pactul Briand-Kellogg, după ratificarea lui de către organele legislative competente ale Statelor Contractante.

Potrivit articolului II, punerea în vigoare prin acest protocol a Tratatului de la Paris din 1928 în relațiile mutuale ale părților semnatare ale Protocolului, era valabilă indiferent de intrarea în vigoare a Tratatului de la Paris⁵⁴.

Articolul III preciza că Protocolul trebuia ratificat de către organele legislative competente ale Părților Contractante, în conformitate cu prevederile constituționale din aceste țări. Instrumentele de ratificare urmau să fie depuse guvernului sovietic în termen de o săptămână de la ratificarea Protocolului de către partea respectivă. Din ziua depunerii instrumentului de ratificare de către două din Părțile Contractante, Protocolul intra în vigoare între aceste două Părți.⁵⁵

Potrivit articolului IV, cu intenția de a pune în aplicare primul articol din Protocol, fiecare Parte Contractantă, după ratificarea lui de către organele sale legislative a Tratatului de la Paris din 1928, trebuia să o notifice imediat pe cale diplomatică, guvernului sovietic și tuturor celorlalte părți semnatare ale Protocolului de la Moscova.

Articolul V preciza că acest Protocol era deschis adeziunii guvernelor tuturor țărilor.

⁵² Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri, Volumul I, Partea I, Până la 1888*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 8.

⁵³ V. Vasilos, *Conjunctura internațională și preliminarile politico-diplomatice ale cedării Basarabiei și nordului...* (Partea I), în „Meridian ingineresc”, nr. 1, 2010, pp. 89-97.

⁵⁴ <http://www.historiasiglo20.org/> (accesat la data 15.05.2020).

⁵⁵ *Ibidem*.

Protocolul de la Moscova a fost semnat de Estonia, Letonia, Polonia, Lituania, România și Uniunea Sovietică. Au aderat Turcia și Iranul. Acest protocol a fost votat de adunarea deputaților la 21 februarie 1929 și a intrat în vigoare la 5 martie 1929⁵⁶.

În anii recesiunii, în rândul țărilor balcanice s-a accentuat necesitatea unei colaborări mai adânci în domeniul politicii externe. Aceste state aveau o politică internă și externă determinată de interesele burgheziei, însă pe plan internațional aveau de apărut interese speciale, decurgând din însăși poziția lor de state mici, fapt ce le-a determinat să militeze pentru respectarea egalității depline a tuturor statelor mari și mici cât și pentru respectarea principiului potrivit căruia numai națiunile singure pot dispune de propria lor soartă.

Necesitatea unei colaborări pentru a le apăra de planurile ciotopitoare ale statelor fasciste și revizioniste, a determinat statele balcanice să-și dezvolte vechile și tradiționalele prietenii ale acestor șase popoare care suferiseră și luptaseră sute de ani pentru a-și făuri statele naționale sau a-și desăvârși unitatea acestor state.

În timpul acesta, statele balcanice priveau cu deosebită simpatie actele defensive inițiate de Mica Înțelegere, care la 16 februarie 1933 se reorganizase, întregindu-și capacitatea de rezistență⁵⁷.

De asemenea, atitudinea curajoasă a Miciei Înțelegeri, care se opuse cu fermitate directoratului european în patru, stârnise admirația și via aprobare în Balcani. Zona devenise în acest interval arena unor mari frământări politice. Încă din anul 1933, cercurile conducătoare din cele șase state își dăduseră seama că principalele probleme ce se ridicau din cauza schimbărilor intervenite pe plan internațional erau complexe și devenea imperios necesar ca aceste probleme să intre în mod deschis în sfera de activitate a guvernelor, care trebuiau să ia inițiativa unor negocieri directe, de la guvern la guvern.

Totuși, în timp, contradicțiile dintre cele șase state nu au putut fi înlăturate. Cu toate eforturile ce s-au depus, la 9 februarie 1934 s-a semnat la Atena Pactul balcanic numai de patru state: Turcia, Grecia, România și Iugoslavia.⁵⁸

Cu toate că noul pact defensiv servea la menținerea securității și a păcii și rămăsese deschis și altor state balcanice, totuși în jurul său existau și unele animozități, în deosebi cele rezultând din neparticiparea Bulgariei.

Agravarea situației internaționale pune probleme din ce în ce mai grele statelor mici și mijlocii, printre care și România. Cercurile conducătoare românești credeau că securitatea și independența țării se întemeiază în continuare pe rețeaua de alianțe politice externe, și, înainte de toate, pe tăria militară a Franței. Cercurile Militare românești nu au dat atenția cuvenită, în mod condamabil, pregătirii militare a țării în vederea apărării independenței naționale. Abia în anul 1935 s-a luat în

⁵⁶ Marin C. Stănescu, *Stânga politică din România în anii crizei (1929-1933)*, București, Editura Mica Valahie, 2002, p.77.

⁵⁷ Eliza Campus, *Mica Înțelegere* (ediția a II-a), București, Editura Academiei Române, 1997, p. 247.

⁵⁸ <http://www.redescoperaistoria.ro/> Documentar: Colaborarea militară în cadrul Înțelegerii Balcanice (17.05.2020).

discuție participarea industrie românești la planul de înzestrare a armatei. Era deja prea târziu. Toate marile puteri erau angajate în cursa înarmărilor, ceea ce îngreuna aprovizionarea cu materii prime a industriei naționale. Reprofilarea marilor întreprinderi, trecerea lor la producția de război a durat până în 1938. Practic, în momentul când armatele hitleriste se aflau la granițele României, armata română era slab dotată, cu armament și muniție vechi și insuficiente⁵⁹.

În spiritul politicii de securitate colectivă România a negociat Pactul de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică. Acțiunea de înlăturare a lui Nicolae Titulescu a pus capăt tratatelor purtate la Montreux. Se convenise că România și Uniunea Sovietică să își acorde ajutor reciproc în vederea respingerii oricăror agresiuni, guvernele obligându-se reciproc ca trupele lor să treacă frontiera dintre cele două state și să fie retrase la cererea guvernelor respective⁶⁰.

Evenimentele din anii 1936 – 1939 demonstraseră până la ce punct angajamentele internaționale puteau constitui baza de sprijin a securității statelor amenințate de planurile expansioniste ale statelor revizioniste: securitatea colectivă – un mit; alianțele regionale profund zdruncinate; Mica Înțelegere – lichidată; Franța – incapabilă a se redresa, s-a degajat de obligațiile sale în Est; Marea Britanie – descoperă prea târziu primejdia nazistă; U.R.S.S. - caută să se angajeze în politica de reorganizare a securității europene⁶¹.

În astfel de condiții, crește forța de acțiune a Germaniei asupra României, subordonându-o continuu împiedicând realizarea unității de acțiune forțelor politice interne pentru apărarea intereselor vitale ale poporului român.

Bibliografie selectivă

Argetoianu, C., *Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri, Volumul I, Partea I, Până la 1888*, București, Editura Humanitas, 1991.

Bădescu, Gh., *Însemnătatea definirii agresiunii pentru aplicarea principiilor dreptului internațional*, în „Lupta de clasă”, nr. 5, 1972.

Campus, Eliza, *Mica înțelegere* (ediția a II-a), București, Editura Academiei Române, 1997.

Campus, Eliza, *Poziția României față de puterile fasciste*, București, Editura militară, 1977.

Copoeru, Lucia, Pop, Corina, *Istoria pe înțelesul tuturor - ghid de pregătire a examenului de bacalaureat pentru elev și profesor*, București, Editura Delfin, 2013.

Cristea, Marusia, *Din istoria relațiilor anglo-romane 1936-1939*, București, Editura Mica Valahie, 2016.

Grecescu, Ion, *Nicolae Titulescu*, București, Editura Politică, 1980.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ <https://karadeniz-press.ro/romania-si-batalia-pentru-hegemonie-la-marea-neagra-in-lumina-conventiei-de-la-montreux-i/> (17.05.2020)

⁶¹ Marusia Cristea, *Din istoria relațiilor anglo-romane 1936-1939*, București, Editura Mica Valahie, 2016, p. 143

Matei, Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problematicei internaționale și atitudinea României (1919-1934)*, București, Editura Academiei, 1971.

Moisuc, Viorica, *Istoria relațiilor internaționale. Până la mijlocul secolului al XX-lea*, București, Editura Fundației România de Măine, 2003.

Moisuc, Viorica, *Istoria relațiilor internaționale până la mijlocul secolului al XX-lea*, ediția a III-a, București, Editura Fundației României de Măine, 2007.

Oprea, Ion M., *Nicolae Titulescu*, București, Editura Științifică, 1966.

Panaitescu, Scarlat, *Vintilă Brătianu în cariera sa științifică și politică*, în „Așezământul Cultural Ion C. Brătianu, Vieața și opera lui Vintilă I.C. Brătianu”, București, Imprimeriile „Independența”, 1936.

Scurtu, Ioan, *România și Marile Puteri (1918-1933)*, București, Editura Fundatiei „Romania de Maine”, 1999.

Stănescu, Marin C., *Stânga politică din România în anii crizei (1929-1933)*, București, Editura Mica Valahie, 2002.

Tabouis, Genevieve, *20 de ani de tensiune diplomatică*, București, Editura Politică, 1965.

Titulescu, Nicolae, *Documente diplomatice*, București, Editura Politică, 1967.

Zaharia, Gheorghe, *Considerații asupra politicii externe a României (1919- 1929)* în Viorica Moisuc (coord.) *Probleme de politică externă a României 1919- 1939*, București, Ed. Militară, 1971.

<https://crispedia.ro/societatea-natiunilor-si-securitatea-colectiva/> .

<https://hi-storylessons.eu/> 08.06.1934 Evoluția relațiilor româno-sovietice.

<https://hi-storylessons.eu/> 1926: semnarea Tratatelor cu Polonia, Franța și Italia.

<https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/spolierea-romaniei-la-tratatul-de-pace-de-la-paris> .

<https://ro.historylapse.org/> Liga Națiunilor, autor Liviu Sadovschi, noiembrie 2016.

<http://www.historiasiglo20.org/> .

<https://karadeniz-press.ro/romania-si-batalia-pentru-hegemonie-la-marea-neagra-in-lumina-conventiei-de-la-montreux-i/>

<http://www.redescoperaistoria.ro/> Documentar: Colaborarea militară în cadrul Înțelegerii Balcanice.

<https://titulescu.eu/2013/08/viata-politico-diplomatica/micaintbratianu/> .

PLUTĂRITUL PE BISTRITA¹. CONSECINȚE ASUPRA FAUNEI PISCICOLE

*

LE FLOTTEMENT SUR LA RIVIÈRE BISTRITA. CONSÉQUENCES SUR LA FAUNE PISCICOLE

*

RAFTING ON BISTRITA. THE CONSEQUENCES ON THE AQUATIC FAUNA

Drd. Aurel Gheorghe PREPELIUC²

Rezumat: Transportul organizat al lemnului prin plutire pe râurile de la răsărit de Carpați este atestat încă din secolul al XV-lea și a luat sfârșit abia la sfârșitul deceniului 7 al secolului XX. Inițial, era o activitate economică bazată pe capacitatea naturală a unei ape curgătoare de a susține plutirea lemnului în „trunchiuri pierdute” (numit și „plutărit sălbatic”) sau legat în plute. Cu timpul, intensitatea plutăritului a sporit iar exploatarea pădurilor de rășinoase a urmărit cursul apelor flotabile până aproape de izvoarele acestora, plutirea lemnului reprezentând o modalitate mult mai ieftină prin raportarea la mijloacele de transport pe uscat, în unele cazuri reprezentând chiar unica opțiune. Înmulțirea numărului construcțiilor hidrotehnice pe care se baza plutăritul s-a repercutat și asupra ecosistemului acvatic, fauna piscicolă având cel mai mult de suferit din cauza acestei activități umane.

Cuvinte cheie: plutărit, lucrări hidrotehnice, baraje, pești.

*

Abstract: The present study is based on a series of 11 school documents issued in 1840 regarding the Orthodox primary schools in the Oradea School District. The documents reveal information related to: semester examinations, school records, school inspections, and the reality of some schools, teacher training and tenure, presenting a book, paying a debt, and last but not least, rearing silkworms in schools and planting the nozzles.

The image of the Romanian school in the Oradea-Mare School District described in these documents is not one in vivid colors. On the contrary, some touches are even dark. We see teacher's heedless, regulations over 10 years old that have not become a habit, lack of interest in education.

Keywords: Oradea, Arad, school, teachers, Orthodox Church

*

Résumé: La présente étude est basée sur une série de 11 documents scolaires publiés en 1840 concernant les écoles primaires orthodoxes du district scolaire d'Oradea. Les documents révèlent des

¹ Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: “Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020.

² Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane; Muzeul Național al Bucovinei

informations liées à : les examens semestriels, les dossiers scolaires, les inspections scolaires, la réalité de certaines écoles, la formation et la titularisation des enseignants, la présentation d'un livre, le paiement d'une dette, et enfin et surtout, l'élevage des vers à soie dans les écoles et la plantation des buses.

L'image de l'école roumaine du district scolaire d'Oradea-Mare décrite dans ces documents n'en est pas une de couleurs vives. Au contraire, certaines touches sont même sombres. On voit des professeurs négligents, des réglementations vieilles de plus de 10 ans qui ne sont pas devenues une habitude, un désintérêt pour l'instruction.

Mots clés: Oradea, Arad, école, enseignants, église orthodoxe

*

Râul Bistrița străbate încă de la izvoarele sale o regiune bine împădurită, odinioară formând principala arteră de transport a lemnului exploatat din pădurile de rășinoase aflate atât de-a lungul cursului principal cât și a afluenților, populația zonei găsindu-și ocupația principală în exploatarea, transportul și industrializarea lemnului³.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, intensificarea activităților umane prin folosirea forței apelor curgătoare pentru plutirea lemnului sau pentru instalațiile de forță a unor stabilimente industriale, a determinat legiuitorul de la București să caute soluții pentru protejarea faunei piscicole a râurilor. La 11 octombrie 1896 a fost promulgată „Legea asupra pescuitului”. Începând cu această dată, aprobarea pentru ridicarea de zăgazuri pe apele curgătoare în scopul folosinței industriale, inclusiv pentru plutărit, era condiționată de includerea în proiectul tehnic a unei „trecători pentru pești”. Proprietarii stabilimentelor deja existente putea fi obligați, dacă proprietarii sau arendașii dreptului de pescuit, cu acordul Ministerului Domeniilor, să construiască pe propria cheltuială aceste construcții indispensabile trecerii peștilor cât timp zăgazu era închis⁴.

Regăsim aceste așa-zise „trecători” necesare pentru circulația peștilor și în cuprinsul art. 21 din Regulamentul pentru aplicarea Legii regimului apelor (1925)⁵, sau în art. 11 din Legea pentru protecția pescuitului în apele muntoase, publicată în Monitorul Oficial nr. 83/19 aprilie 1934⁶. Cu toate acestea, din rațiuni lesne de înțeles, antreprenorii ignorau cu bună știință prevederile legii, consecințele fiind dintre cele mai grave pentru fauna piscicolă. Un semnal de alarmă privind depopularea râurilor de pești prin practicarea plutăritului îl trage primăria comunei Gura Putilei (Bucovina), în anul 1938. Printr-o adresă oficială, primarul comunei informa Prefectura Județului Rădăuți că, „pe afluenții Ceremușului, pâraul Putila, Bischiu și Cerepanca, nu sunt

³ Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale (în continuare SJBcAN), Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 3/1933, f. 61.

⁴ Petre Borș, *Regimul Apelor*, Ediția I din 1884 augmentată și perfecționată, București, Tipografia Coop. „Poporul”, 1911, pp. 377-382.

⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 221 din 8 octombrie 1925, p. 11173.

⁶ Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale (în continuare SJSAN), Fond Prefectura Județului Rădăuți, dosar 54/1938, f. 27.

pești aproape deloc și aceasta din cauza că firmele industriale au construit stăvilare pentru înlesnirea plutăritului, oprind prin aceste construcțiuni intrarea peștelui”⁷.

O altă Lege privitoare la pescuitul în apele de munte a fost decretată de regele Carol al II-lea la 3 septembrie 1938 și publicată în Monitorul Oficial nr. 218 din 20 septembrie 1938. Un capitol întreg al acestei legi reglementează protecția peștelui față de preocupările economice, fiind vizate în mod special activitățile legate de plutărit. Autorizarea plutăritului liber sau în plute se va face de către Direcția Apelor doar cu autorizarea Ministerului Agriculturii și Domeniilor. Pentru protecția peștilor, lucrările de amenajare în vederea plutăritului trebuiau să mai cuprindă în afara trecerilor de la baraje și piteni speciali în albia râurilor⁸.

Trecătorile pentru pești numite și „scări” erau de diferite sisteme, putând fi construite din scândură, piatră sau ciment. Se instalau la barajele industriale de pe râuri pentru a permite trecerea peștilor până la locurile de bătaie. (Anexa nr. 1)⁹.

În ciuda prevederilor legale fără echivoc, construirea pasajului pentru trecerea peștilor peste stăvilarele ce barau cursul Bistriței a rămas literă moartă. Singura excepție o reprezintă Fabrica de hârtie „Letea” Bacău însă și această realizare a fost umbră de faptul că a fost nevoie de nu mai puțin de 12 ani de pertractări până la materializarea proiectului. Prin demersurile începute din anul 1926 în vederea reconstrucției stăvilărilor de pe Bistrița ce îi servea pentru producerea forței motrice, Fabrica Letea declanșează un conflict cu ceilalți beneficiari interesați în drepturile de folosință a apelor Bistriței. Într-o Adresă înaintată Serviciului Apelor Regiunea XIII Bacău, Societatea „Plutașul” din Piatra Neamț, solicită între altele ca „la barajul ce se va construi să se facă o poartă liberă prin care peștele de Bistrița, care în alte timpuri făcea parte din hrana populației de pe lângă râul Bistrița să aibă posibilitatea de a se urca la deal”¹⁰.

Până în toamna anului 1934 scara nu a fost finalizată, fabrica insistând că nici nu ar fi nevoie de respectiva completare a stăvilărilor pe motiv că peștele poate urca pe canalul pentru trecerea plutelor. Urmare a cercetării făcute la fața locului de către reprezentantul P.A.R.I.D.-ului (Administrația Generală a Pescăriilor Statului și Ameliorațiunii Regiunii Inundabile a Dunării) din cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor, biologul dr. Constantin Antonescu, fabricii „Letea” i se comunică că pasajul care permitea trei ore pe zi trecerea plutelor nu era o soluție potrivită în raport cu migrația peștilor și este somată să se conformeze punctului 11 din Hotărârea Serviciului Apelor Bacău¹¹. Urmează încă patru ani cu schimburi de adrese între autorități ale Statului Român și Fabrica „Letea” pentru ca la data de 7 iunie 1938, să aibă loc în cele din urmă recepția scării pentru pești, ocazie cu care, același biolog

⁷ *Ibidem*, f. 2.

⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 218 din 20 septembrie 1938, pp. 4413-4421.

⁹ C. Motaș, V. Anghelescu, *Punerea în valoare a apelor de munte*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului Imprimeria Națională, 1939, p. 109.

¹⁰ SJBcAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 28/1926, f. 125-125v.

¹¹ *Ibidem*, f. 167-169.

constată că respectiva construcție fusese executată în bune condiții dar mai erau de făcut și unele completări¹².

Curgerea firească a apelor Bistriței a fost curmată definitiv la 1 iulie 1960 odată cu construirea barajului din amonte de confluența cu afluentul Izvorul Muntelui. Barajul Bicaz a dat naștere unui imens lac de acumulare ce se întinde pe o suprafață de până la 3.250 ha¹³. O consecință negativă a acestei amenajări hidro-energetice a reprezentat-o înmulțirea excesivă a scobarului în dauna speciilor mai valoroase (lostriță, lipan sau păstrăv) pe întreg cursul Bistriței în amonte de barajul Bicaz până la barajul (haitul) Zugreni¹⁴.

Acest din urmă baraj, „Zugrenii” cum îl alintau plutașii, a fost construit în toamna anului 1950, nu din căsoaie de lemn umplute cu piatră cum se obișnuia pe valea Bistriței ci din beton, inclusiv beton armat, de către Întreprinderea nr. 4 „Sovromconstrucție”, devizul lucrărilor ridicându-se la 24.000.000 lei¹⁵. Haitul care există și astăzi, dispunea pe timpul funcționării de două șpraițuri (ulucuri) pentru trecerea plutelor dispuse la circa 100 metri distanță între ele dar și la cote diferite. Unul dintre șpraițuri era prevăzut cu poartă de închidere pentru umplerea lacului, cealaltă deschidere nu avea porți reprezentând și un canal de preaplin. Această soluție constructivă permitea trecerea liberă a apelor (și a plutelor) pe șpraițul fără porți la debite mari ale Bistriței¹⁶. Haitul betonat a reprezentat o stavilă greu de depășit pentru scobar în deplasarea acestei specii în amonte, jucând un rol decisiv în menținerea unui echilibru în fauna piscicolă de pe cursul superior al Bistriței. Un alt efect benefic al haitului Zugreni pentru fauna piscicolă de pe Bistrița îl reprezintă rolul acestuia în stăvilirea marilor zăpoare de gheață ce distrug periodic populațiile de pești cu mare valoare economică, lostrița fiind cea mai afectată¹⁷.

Debitul Bistriței în aval de gura de vărsare a Negrei Șarului era suficient în principiu pentru desfășurarea plutăritului chiar și fără aportul de apă al haiturilor. Într-o monografie din anul 1933, debitul mediu al râului Bistrița la Piatra Neamț era de 13 m³/s, la viituri normale avea 18-25 m³/s, ajungând la 200-250 m³/s la viituri extraordinare¹⁸. Cu toate acestea, existau numeroase puncte în care, datorită stâncăriilor din albie, era nevoie de lucrări de spargere a stâncilor sau de ridicarea nivelului apei prin construcții hidrotehnice specifice astfel încât plutele să nu rămână blocate la traversarea acestor locuri (Anexa nr. 2). Fie că vorbim de stânci care puteau fi observate deasupra nivelului apei sau erau acoperite de apă dar foarte aproape de suprafață (numite și „ragile de piatră” pentru că îngreunau sau blocau trecerea plutelor

¹² *Ibidem*, f. 196-217.

¹³ Ion Scurtu, Adolf Minuț, *Valea Bistriței*, București, Editura Sport-Turism, 1978, pp. 55-56.

¹⁴ Paul Decei, *Străbătând văile carpatine*, București, Editura Albatros, București, 1977, p. 200.

¹⁵ SJSAN, Fond Serviciul Ape Câmpulung, dosar 321/1949, f. 25-31.

¹⁶ Constantin Cojocaru-Țuiac, *Plutăritul pe Bistrița Incursiune în istorie*, Ediția a doua revăzută și adăugită, Iași, Editura Universitas XXI, 2016, pp. 125-127.

¹⁷ Paul Decei, *op. cit.*, p. 200.

¹⁸ SJBcAN, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 3/1933, f. 2.

cu bușteni cu diametru mare), acestea trebuiau sparte folosindu-se în mod curent dinamita. Spre exemplu, pentru spargerea stâncilor din albia Bistriței pe sectorul dintre cheile Dornei și Broșteni în februarie 1930, s-au utilizat nu mai puțin de 30 kg de dinamită. Acolo unde nici chiar dinamita nu avea efectul dorit, muncitorii apelau la mai tradiționalele dălți de oțel pentru finalizarea lucrării¹⁹. Este lesne de realizat efectul devastator al detonării stâncilor asupra faunei piscicole atât ca efect direct al exploziei cât și ca urmare a distrugerii locurilor ce serveau ca adăpost peștilor.

Pe afluenții Bistriței era necesară îndepărtarea manuală a bolovanilor și stâncilor din albia pârâului înaintea campaniei de plutire și după fiecare viitură fiind alocate fonduri consistente în acest sens²⁰. (Pentru exemplificare Anexa nr. 3).

Despletirea albiei Bistriței în multe sectoare mai ales pe cursul mijlociu și cel inferior, reprezenta un alt impediment în bunul mers al plutăritului. Adeseori erau necesare lucrări complexe de închidere sau împotmolire a unor brațe secundare pentru a obține un debit suficient pentru trecerea plutelor pe cursul principal (Anexa nr. 4). Aceste regularizări nu erau cu siguranță favorabile ecosistemului fluvial, însă, unele construcții hidrotehnice strict necesare protecției malurilor sau ridicării nivelului apei în zona schelelor de legare a plutelor, puteau servi ca adăpost pentru pești pe perioada viiturilor naturale sau la deschiderea porților haiturilor (Anexa nr. 5).

Lupta pentru domesticirea apelor Bistriței dincolo de orice rețineri, poate fi sintetizată la superlativ printr-un îndemn lansat prin intermediul ziarului „Scânteia”, în zorii epocii comuniste, perioadă ce a reprezentat și apogeul plutăritului pe Bistrița: „În privința capacității de transport trebuie să pornim de la cantitățile de transportat și nu de la posibilitățile actuale de plutărit ale Bistriței. Va trebui să comandăm Bistriței și ea va trebui să asculte”²¹.

Activitățile umane din sfera plutăritului s-au repercutat negativ asupra vieții acvatice de pe râurile utilizate în acest scop până la începutul deceniului opt al secolului trecut când, transportului lemnului în plute pe Bistrița și afluenții acesteia a încetat pentru totdeauna.

Bibliografie selectivă

Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău.
Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Ape Câmpulung.
Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Rădăuți.
Petre Borș, *Regimul Apelor*, Ediția I din 1884 augmentată și perfecționată, București, Tipografia Coop. „Poporul”, 1911

¹⁹ *Idem*, dosar 3/1933, f. 2.

²⁰ *Idem*, dosar 4/1944, f. 48.

²¹ Constantin Prisnea, *Valorificarea masivelor păduroase din valea Bistriței*, în „Scânteia”, Seria III, Anul XVII, Nr. 1110 din 29 aprilie 1948, p. 4.

Constantin Cojocaru-Țuiac, *Plutăritul pe Bistrița Incursiune în istorie*, Ediția a doua revăzută și adăugită, Iași, Editura Universitas XXI, 2016

Paul Decei, *Străbătând văile carpatine*, București, Editura Albatros, București, 1977

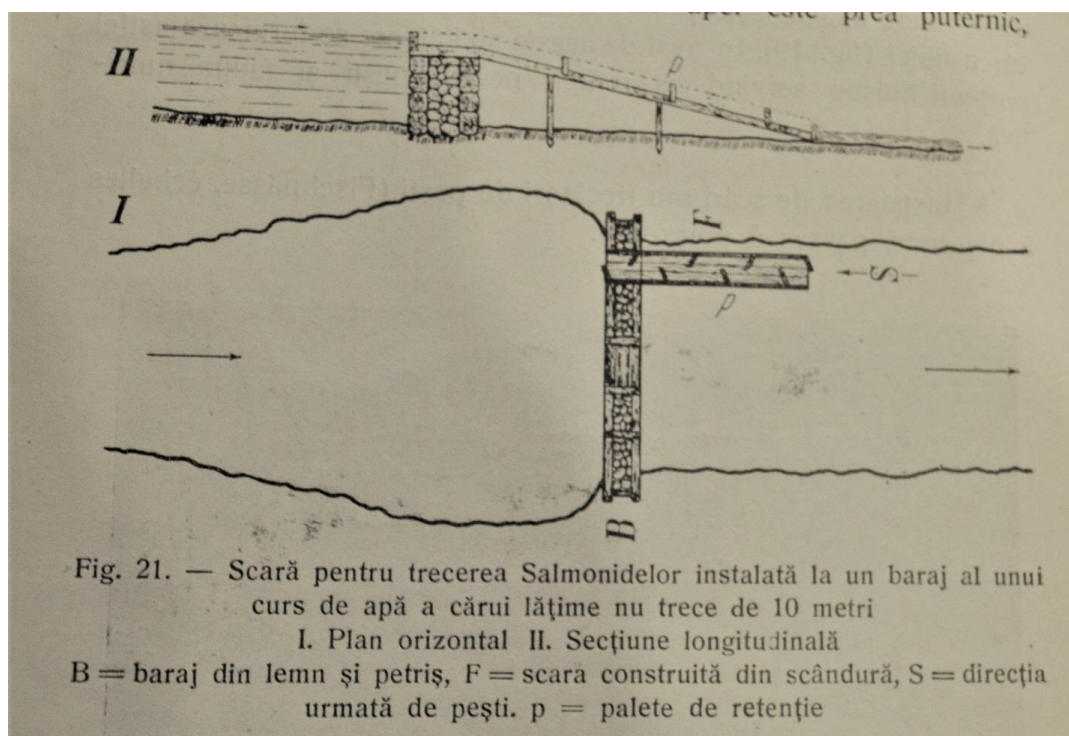
C. Motaș, V. Anghelescu, *Punerea în valoare a apelor de munte*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului Imprimeria Națională, 1939

Ion Scurtu, Adolf Minuț, *Valea Bistriței*, București, Editura Sport-Turism, 1978

„Scânteia”

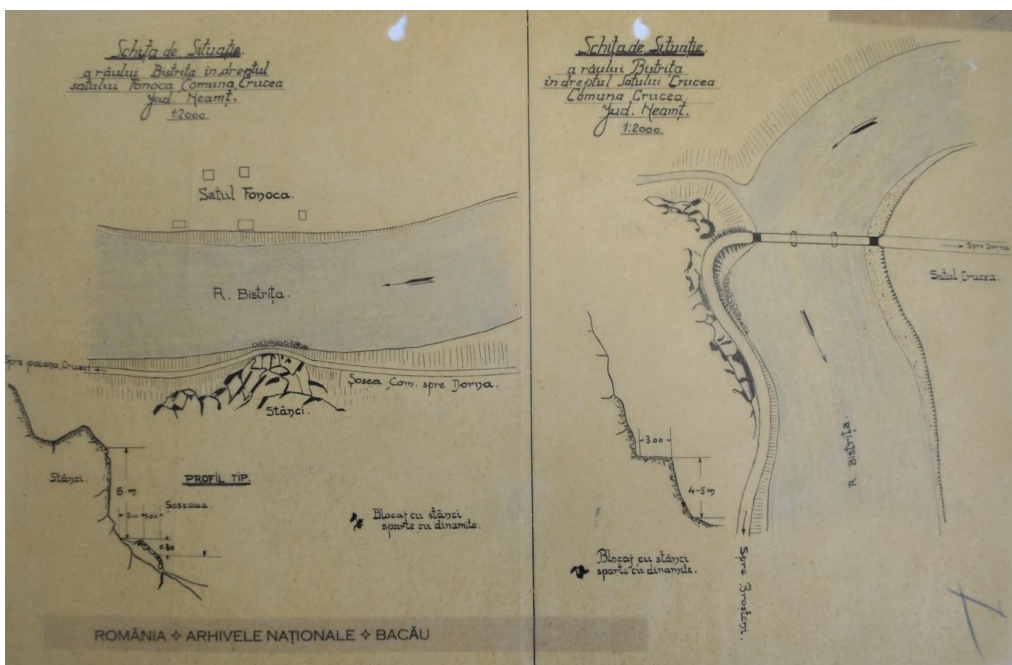
„Monitorul Oficial”

Anexe

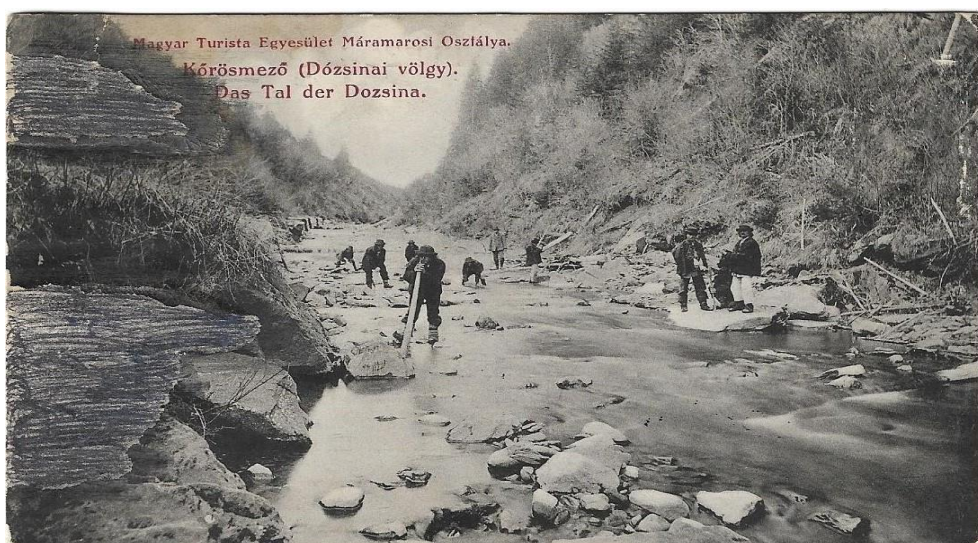

Anexa nr.1: Schița unei scări pentru trecerea peștilor

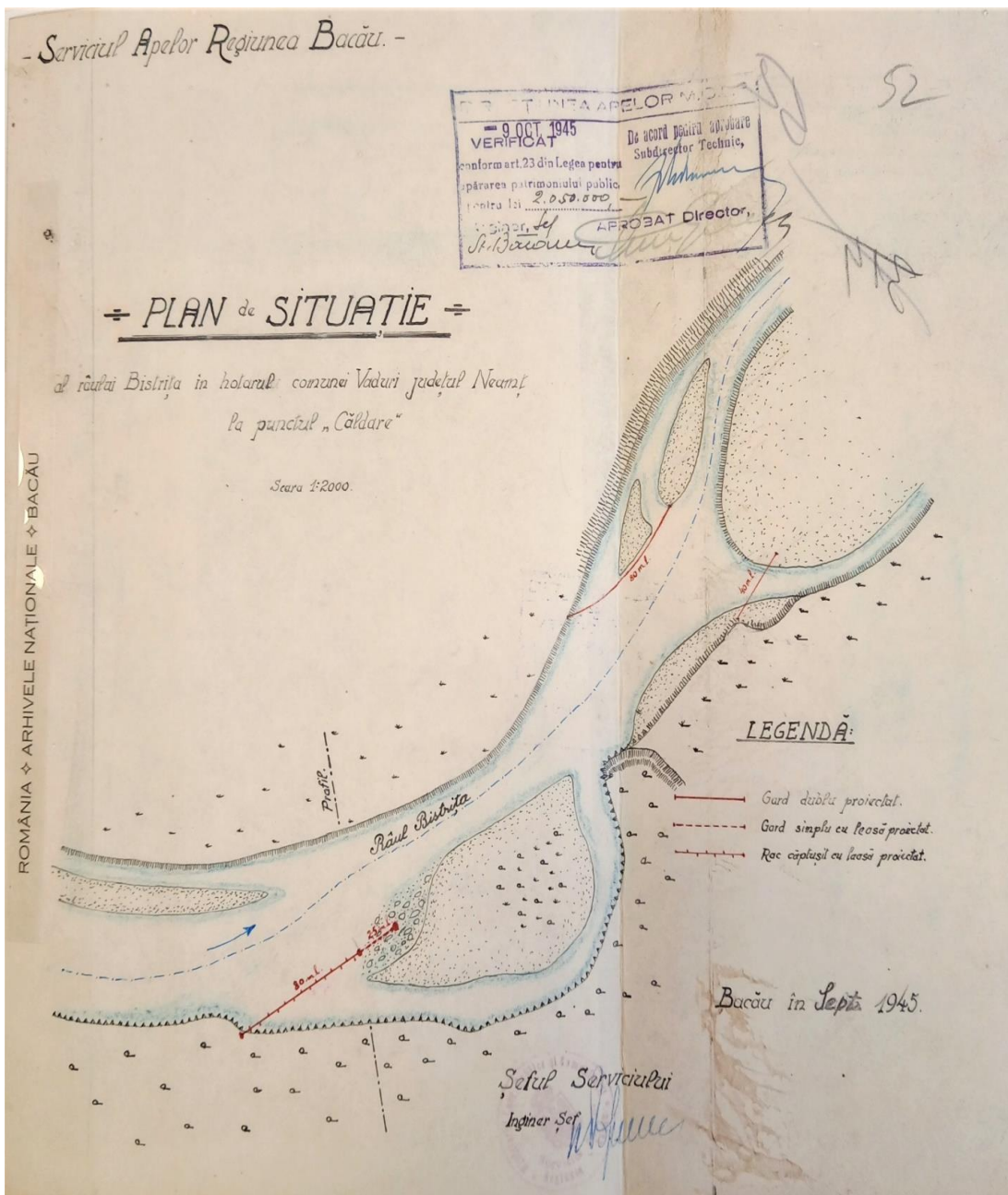
(sursa: C. Motaș, V. Anghelescu, *Punerea în valoare a apelor de munte*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului Imprimeria Națională, 1939, p. 110).

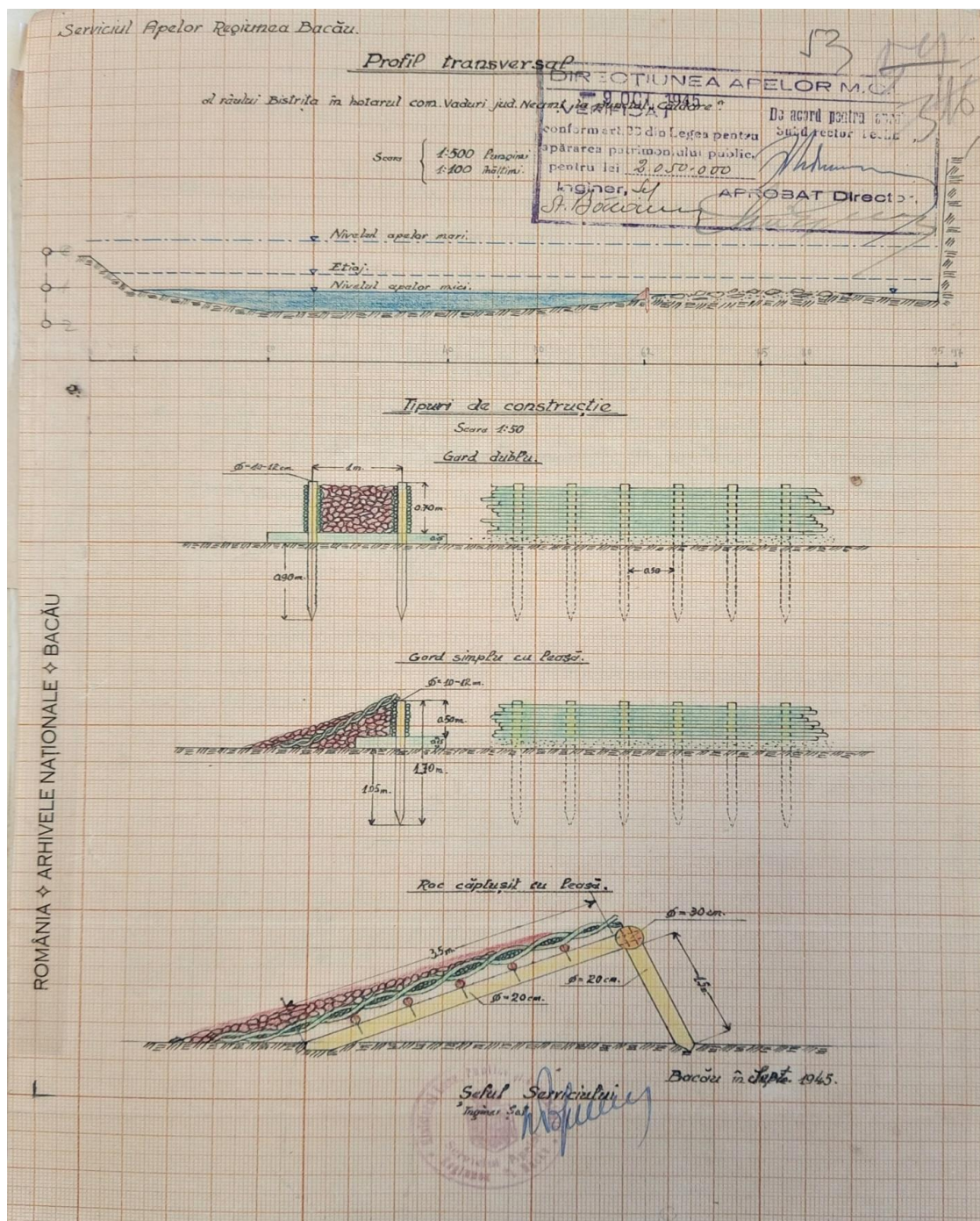
Anexa nr.2: Documentație înaintată Ministerului Lucrărilor Publice pentru aprobarea spargerilor de stânci pe cursul mijlociu al Bistriței în vederea bunului mers al plutăritului (sursa: Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 6/1928, f. 7).

Anexa nr.3: Spargerea stâncilor și îndepărtarea bolovanilor de pe pâraul Tisa Neagră, azi Ucraina – Regiunea Transcarpatia (sursa: Carte poștală ilustrată de dinainte de primul război mondial, colecția personală a autorului)

Anexa nr.4: Propuneri pentru închiderea unor brațe secundare ale Bistriței pentru regularizarea plutăritului în hotarul satului Vaduri, județul Neamț (sursa: Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Regional al Apelor Bacău, dosar 18/1945, f. 52).

Anexa nr.5: Tipuri de construcții utilizate în amenajarea Bistriței pentru plutărit
(sursa: Serviciul Județean Bacău al Arhivelor Naționale, Fond Serviciul Regional al Apelor
Bacău, dosar 18/1945, f. 53).

COLECTIVIZAREA GULAGULUI SOCIALIST
*
THE COLLECTIVIZATION OF THE SOCIALIST GULAG
*
LA COLLECTIVISATION DU GOULAG SOCIALISTE

Prof. Mihail DINU-PĂTRAȘCU¹
Prof. Mădălina DINU-PĂTRAȘCU²

***”Colectivu-i colț de Rai,
Dacă furi de toate ai!”
(vorbă de duh din timpul democrației populare)***

Rezumat: *Articolul urmărește modul cum era prezentată etapa Colectivizării în România devenită Republică Populară după 30 decembrie 1947. Anul 1949 reprezintă anul în care a început procesul de colectivizare a agriculturii, iar perioada 1949-1953 a reprezentat cea mai dură perioadă pentru țărănime. Schimbarea de curs hotărâtă de plenara din noiembrie 1958 a însemnat și sfârșitul scurtei epoci de liniște acordată țărănimii. În anul 1958, gospodăriile agricole nu cultivau decât 17,5% din pământul arabil pentru ca, după numai 4 ani în anul 1962, procentajul să urce la 96%, iar colectivizarea să fie practic încheiată.*

Cuvinte cheie: *colectivizare, țărani, Romania, gospodării colective, chiaburi .*

*

Abstract: *Republic after December 30, 1947. The year 1949 represents the year in which the collectivization process of agriculture began, and the period 1949-1953 represented the hardest period for the peasantry. The change of course decided by the plenary in November 1958 also meant the end of the short era of peace granted to the peasantry. In 1958, agricultural households cultivated only 17.5% of the arable land, so that, after only 4 years in 1962, the percentage rose to 96%, and collectivization was practically completed.*

Keywords: *collectivization, peasants, Romania, collective households, kulaks.*

*

Résumé: *L'article retrace la façon dont l'étape de collectivisation a été présentée en Roumanie, qui est devenue République populaire après le 30 décembre 1947. L'année 1949 représente l'année au cours de laquelle le processus de collectivisation de l'agriculture a commencé, et la période 1949-1953 a représenté la période la plus difficile période pour la paysannerie. Le changement de cap décidé par la plénière en novembre 1958 signifiait aussi la fin de la courte ère de paix accordée à la paysannerie. En 1958, les ménages agricoles ne cultivaient que 17,5% des terres*

¹ Prof. la Liceul Tehnologic și Administrativ și de Servicii ”Victor Slăvescu”, Ploiești, membru în SSIR, filiala Câmpina.

² Prof. la Școala Gimnazială ”Ion Câmpineanu”, Câmpina, membru în SSIR, filiala Câmpina.

arables, de sorte qu'après seulement 4 ans en 1962, le pourcentage est passé à 96%, et la collectivisation était pratiquement achevée.

Mots clés : *collectivisation, paysans, Roumanie, ménages collectifs, koulaks.*

*

Cotitura totalitară luată de comunism este inerentă ideologiei, neavând nimic de-a face cu împrejurările. În schimb, perceperea comunismului rămâne responsabilă pentru cursul istoriei așa cum s-a desfășurat ea. Șansa totalitarismului de obediență marxist-leninistă ține de faptul că este geamănul nazismului, totalitarism de esență rasială, ceea ce a obligat cele două regimuri de aceeași natură, să se înfrunte, tocmai pe motiv de practici identice.

În numele luptei de clasă au fost sacrificați toți acei oameni, o "luptă" și niște "clase" lăsate, și una și celelalte, la aprecierea partidelor-state executoare, adică alese de acestea, asociate cu dușmanii pe care i-au desemnat singure. În cazul acestei crime, cele două cuvinte, "luptă" și "clasă", sunt indisociabile, provenind chiar din esența ideologiei care a înarmat brațele călăilor.

Anul 1949 a fost cel în care partidul a început colectivizarea agriculturii, o măsură căreia i-a trebuit, totuși, numai puțin de 13 ani pentru a fi desăvârșită. Perioada 1949-1953, în special a fost dură pentru țăranime, circa 80 000 de țăranii recalcitranti fiind arestați de autorități. În ciuda presiunilor neîntrerupte, ritmul colectivizării a fost lent: în momentul Plenarei din martie 1949, cea care a hotărât colectivizarea accelerată a agriculturii, nu existau în întreaga țară decât 55 de gospodării colective; numărul lor a crescut până la 1980, în anul 1953. La acea dată, gospodăriile particulare reprezentau încă 91,7% din totalul gospodăriilor țărești, iar gospodăriile colective și întovăririle 8,3%.

Schimbarea de curs hotărâtă de plenara din noiembrie 1958 a însemnat și sfârșitul scurtei epoci de liniște acordată țăranimii. În anul 1958, gospodăriile agricole nu cultivau decât 17,5% din pământul arabil pentru ca, după numai 4 ani în anul 1962, procentajul să urce la 96%, iar colectivizarea să fie practic încheiată.

Partidul a acționat cu rapiditate pentru a transforma România, urmând modelul sovietic și folosind normele și practicile staliniste. Naționalizarea întreprinderilor industriale, a băncilor și a asociațiilor de asigurări, a minelor și întreprinderilor de transport în iunie 1948 nu numai că a permis introducerea planificării centralizate cantitative, ci și distrugerea bazei economice a celor stigmatizați ca dușmani de clasă. Confiscând micile proprietăți agricole și amenințându-i pe proprietari fără înconjur, agricultura a pus probleme din ce în ce mai complexe.

La 2 martie 1949, proprietatea asupra pământului a fost luată complet din mâinile particularilor. Aceasta a permis lichidarea rămășițelor fostei clase moșierești și a chiaburilor, echivalent al termenului sovietic kulak, definind "țăranii înstăriți", acea care angajau forță de muncă sau își închiriau propriile mașini, indiferent de mărimea proprietăților lor. Pământul, efectivele de animale și echipamentul proprietarilor de pământ care posedaseră terenuri până la maximum 50 ha, în temeiul legii agrare din

1945, au fost expropriate fără compensare. Practic, peste noapte, Miliția a acționat și a scos 17 000 de familii din casele lor și le-a mutat în zone de reșezare. Pământurile confiscate, totalizând aproape 1 milion de ha au fost comasate fie pentru a crea gospodării de stat, fie gospodării colective care, teoretic, erau proprietate colectivă, dar, în fapt, erau conduse de stat, întrucât Ministerul Agriculturii indica tipurile de culturi și fixa prețurile. Membrilor gospodăriilor colective li s-a permis să păstreze mici loturi de pământ care să nu depășească 0,15 ha.

Colectivizarea a fost încheiată în anul 1962. Ca urmare, 60% din totalul suprafeței de 15 milioane ha de teren agricol a revenit gospodăriilor colective, 30% gospodăriilor de stat, 9% rămânând în proprietatea personală. Aceste din urmă terenuri se aflau în zona de deal și de munte, inaccesibile, făcând colectivizarea lor nepractică.

În decembrie 1961, liderul Gheorghiu-Dej menționase mai mult de 80 000 de țărani

trimiși în judecată ”în numele luptei împotriva cheaburilor”, din care 30 000 ar fi fost obiectul unor procese spectacol în public, procese care ar fi speriat și dezgustat masele de țărani forțați să asiste la ele. În mare parte, casele celor deportați sau izgoniți au devenit sedii ale organismelor de partid sau ale cooperativelor locale.

Prin caracterul său previzibil, lovitura de stat din 30 decembrie 1947 a fost și cea mai simplă acțiune de acest gen din istoria României. În perioada 23 august 1944-1947, Monarhia română a fost depusată de toate atributele sale și a murit fără violență și fără chiar prea mult zgomot, înainte ca anul 1947 să se sfârșească. Dispariția instituției monarhice a fost provocată direct de ocupația sovietică, expresie a împărțirii sferelor de influență la sfârșitul războiului. Proiectul sovietic viza distrugerea totală a vechiului stat român și înlocuirea lui cu un stat comunist³.

Primul deceniu al regimurilor comuniste din Estul Europei a fost deceniul unui import masiv al modelului sovietic. Sovietizarea a fost acel proces mimetic de introducere a unui model sovietic în toate domeniile societății: în politică, economie, cultură, habitat și viață intelectual științifică.

Potrivit unui agent al Oficiului pentru Servicii Speciale american (OSS, instituție precursoră a CIA), pe 7 martie 1945 (deci în ziua imediat următoare impunerii Guvernului Dr. Petru Groza) a avut loc la București o întâlnire între un grup de comuniști din elita PCR și un trimis al Moscovei. Acest plan adus la București de sovieticul Evgheni Suhlov este un veritabil decalog al sovietizării țării în răstimp de 3 ani:

”1. Desăvârșirea reformei agrare prin confiscarea marilor moșii agricole și ruinarea moșierilor.

2. Desființarea armatei în forma ei actuală și crearea unei armate noi din diviziile ”Tudor Vladimirescu” și ”Avram Iancu”.

³ Alex Mihai Ștefănescu, *Istoria Loviturilor de Stat în România 1821-1989*, vol.III, ”*Cele trei dictaturi*”, București, Editura Rao, 2004, p.528-529.

3. Lichidarea tuturor băncilor prin atacuri împotriva Partidului Național Liberal, ai căror membrii sunt proprietarii celor mai multe dintre ele și trebuie desființate.
4. Micile gospodării țărănești trebuie desființate pentru a-i lipsi pe țăranii mici proprietari de pământ, de mașini și de vite. Aceasta va deschide calea spre abolirea lor în sistemul colectivist.
5. Abdicarea Regelui și exilul Familiei Regale.
6. Suprimarea partidelor istorice prin arestarea, uciderea și răpirea membrilor lor.
7. Îndreptarea populației rurale spre industrie”⁴.

Practica instalării sistemului comunist în România a urmat un traseu prestabilit. Națiunea română trebuia supusă unor procedee prin care să se obțină subordonarea totală, în vederea exercitării controlului asupra societății, pentru aducerea ei în sclavaj, cum se afirmă în Psihopolitica. Situația României la 24 august 1944 era aceea a unui stat complet descoperit în fața unui învingător⁵.

Prin anii '50 era expusă peste tot la sate, următoarea lozincă: **”Nu știi? Te-nvățăm! Nu poți? Te-ajutăm!Nu vrei? Te obligăm!”**. Prin ultimul ei termen, lozinka dezvăluia natura politicii față de țăranime, încălcând regula conform căreia, frazele trebuie să acopere înaintarea, să mascheze acțiunile adevărate, să nu dea în vileag adevărul; ea a fost repede retrasă și înlocuită cu tradiționala lozincă a lui Stalin: **”Ne sprijinim pe țăranimea săracă, în alianță cu țăranimea mijlocașă, împotriva chiaburimii!”**

Această lozincă ascundea adevărul: războiul fusese declarat nu numai țăranimii înstărite a satelor, ci și țăranimii în totalitatea ei. Colectivizarea agriculturii – transformarea ei socialistă, începe în anul 1949, reprezentând încă de atunci, în germene, elementul de naționalizare, prin faptul că țăranii erau deposezați de dreptul de a stăpâni individual, fie și o suprafață agricolă cât de neînsemnată. Că țăranimea reprezenta în mod potențial o forță în stat de care trebuia să se țină seama, o dovedește că a fost inclusă în calcul, cu mult înainte de preluarea puterii.

Prin lichidarea moșierimii în calitate de clasă, s-a trecut astfel la o etapă nouă. Această nouă perioadă se lansează prin plenara Comitetului Central din 3-5 martie 1949, dându-se semnalul trecerii la transformarea socialistă a agriculturii, ceea ce însemna:

1. Moșierimea fiind lichidată, se trecea la adversarul următor, chiaburimea, adică, la țăranii
cei mai înstăriți ai satelor și la depozedarea de pământ a țăranilor mijlocași.
2. Mijlocașii nu erau trecuți în rândul dușmanilor declarați, decât dacă se împotriveau
intrării în colectivă, cu alte cuvinte, depozedării de proprietatea lor individuală.

⁴ Ioan Scurtu coordonator, *Arhivele Statului din România, ”România Viața Politică în Documente 1945”*, București, 1995, p.190.

⁵ Alex Mihai Ștefănescu, *Istoria Loviturilor de Stat în România 1821-1989*, vol.III, *”Cele trei dictaturi”*, București, Editura Rao, 2004, p.599.

3. Gospodăriile agricole colective (GAC) copiau modelul colhozurilor. Schimbarea

denumirii lor în cooperative agricole de producție, intervenită după anul 1965, nu a modificat cu nimic conținutul și metodele de exploatare a țărănimii, ea coincidând cu căutarea unor forme naționale, specifice, de spoliere.

4. Gospodăriile colective, reproducând identic modelul stalinist, au preluat și tarele acestuia,

pregătind terenul înstrăinării țărănimii și aruncării sistemului agricol într-o criză fără precedent.

După cum reiese din articolele și documentele aceluia moment, operațiunea colectivizării forțate a fost dirijată la început de Vasile Luca. Metodele polițienești aplicate nu denotă autoritate și putere, ci dimpotrivă, o implicită slăbiciune a partidului în fața colosului pe care, în pofida lozincile și a propagandei de suprafață despre viața nouă a satului, îl privește ca pe un adversar, iar colectivizarea ca pe un război nedeclarat. Prin perspectiva comasării terenurilor în mari proprietăți colective, practic se anula și reforma agrară din 1945⁶.

Fenomenului colectivizării agriculturii i s-a acordat un loc special în programul de cercetare al Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului. Complexitatea procesului a determinat orientarea investigațiilor pe patru direcții: dimensiunea politică, cadrul legislativ, mecanismele represive și implicațiile economice. Direcția principală de analiză a constituit-o reacția țărănimii la intențiile autorităților comuniste, în special în ceea ce privește organizarea de structuri colectiviste și sistemul cotelor obligatorii, și modul în care a fost receptată această atitudine la nivelul conducerii de partid și de stat. Intervalul de timp cuprins între martie 1949 și vara lui 1953, reprezintă o perioadă de timp cu numeroase revolte țărănești, pe tot cuprinsul țării, cu execuții, arestări, procese demonstrative, deportări și toate violențele care au însoțit întemeierea gospodăriilor colective sau strângerea cotelor colective⁷.

Obiectivul stalinizării în sfera economică a însemnat transformarea unei economii bazată pe piață și pe proprietatea privată într-o economie planificată de la centru, aflată în proprietatea statului. Înainte de toate, aceasta însemna naționalizarea principalelor mijloace de producție din țară, un punct important al programului comunist de dinainte de război. În domeniul agriculturii, stalinizarea însemna abolirea proprietății private asupra pământului și înființarea gospodăriilor colective. În acest fel a fost ascuns la început, iar primul guvern dominat de comuniști, cel condus de dr. Petru Groza, a introdus în martie 1945, un program de reformă agrară prin care s-au distribuit efectiv 1 057 674 ha unui număr de 796 129 familii. Cu toate acestea, în conformitate cu crezul marxist-leninist, țărănimea datorită atașamentului său inerent față de proprietatea privată era o clasă reacționară care trebuia să fie reeducată într-o

⁶ Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Editura Humanitas, 1990, p.411-412.

⁷ Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea în Vlașca, 1949-1950. Documente*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, Editura Vinea, 2002, p.511

comunitate socialistă. Războiul total împotriva țăranilor era esențial pentru a obține o economie complet controlabilă.

Începutul ”transformării socialiste a agriculturii” în România a fost anunțat de către rezoluția Plenei Comitetului Central al PMR din 3-5 martie 1949. Justificarea teoretică pentru campania de colectivizare a fost oferită de teoria stalinistă cu privire la alianța dintre clasa muncitoare și țăranii săraci, văzută ca bază socială pentru ”dictatura proletariatului”. Acest program fundamental de colectivizare a României postula existența a patru categorii de țărani, în funcție de suprafața de pământ pe care o dețineau: proletari, săraci, mijlocași și chiaburi. Se preconiza ca primele două categorii să se alieze cu cea de-a treia și împreună să se angajeze într-un război împotriva chiaburilor. Drumul către desăvârșirea colectivizării în România a fost lung. Început în anul 1949, procesul impus țăranilor a fost abandonat temporar în 1952, a fost reluat în 1958, și, în sfârșit, s-a anunțat oficial că a fost încheiat în anul 1962⁸.

Anul 1952 a fost și cel în care partidul a început colectivizarea agriculturii, o măsură căreia i-a trebuit, totuși, nu mai puțin de 13 ani pentru a fi desăvârșită. Perioada 1949-1953, în special, a fost extrem de dură pentru țăranime, circa 80 000 de țărani recitrânți fiind arestați de autorități. Pe lângă această represiune directă, regimul a folosit și mijloace indirecte de presiune pentru a-i convinge pe săteni să alcătuiască întovărașiri agricole sau gospodării colective, cum ar fi cotele fixe obligatorii introduse în 1951; ele reprezentau între 20 și 60% din produsele țăranilor, mai scăzute pentru cei săraci, mai ridicate la mijlocași și chiaburi, fiind plătite la prețuri foarte mici, fixate de stat.

În 1953, producția agricolă a atins în sfârșit nivelul anului 1938 urmând apoi o curbă variabilă (1938=100 ; 1953 = 101,2 ; 1954 = 97,8 ; 1955 = 118,8 ; 1956 = 88,6), statul având așteptări mari în privința profitului, fără a dori însă să investească prea mult în modernizarea sa. În anul 1956, de teama izbucnirii unor frământări asemănătoare celor din Polonia și Ungaria, ambițiile economice au fost reduse ; plata planificată de creștere a industriei a fost scăzută de la 10-12% (1956) la 3,8 (1957), iar cotele obligatorii la grâu, cartofi, fasole, florea soarelui, lapte au fost desființate⁹.

Agricultura a fost privită întotdeauna ca o ramură economică de rangul doi, concepție învăluită în formula „Contribuției” agriculturii la dezvoltarea unei societăți în configurarea căreia țăranii nu aveau nici un cuvânt de spus. Aici este de fapt cheia confruntărilor la care s-a ajuns, a rezistenței îndelungate la politica de colectivizare, mergând până la sacrificiul suprem.

⁸ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru Eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, București, Editura Polirom, 2005, p.143-144.

⁹ Vlad Georgescu, *Istoria Românilor de la Origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1992, p.255-256.

Atragerea de resurse din lumea satului s-a făcut pe baza unui sistem de impozite având mai multe componente :

- impozitul agricol asupra veniturilor obținute de gospodăriile țărănești (plătit în bani);
- cotele obligatorii (impozit în natură asupra produselor agricole obținute);
- achizițiile (un fel de troc, care funcționa prin cooperativele de consum, unde, în baza unei anumite sume, țăranii primeau bunuri de consum în schimbul produselor agricole);
- contractările – o achiziționare de produse direct de la țărani la prețuri oficiale.

Dintre toate acestea, sistemul cotelor obligatorii a fost esențial, de inspirația sovietică, prin acest sistem puteau fi atinse trei obiective:

- a) politic - se lovea în „dușmanul de clasă“ de la sate, chiaburul ;
- b) economic - statul obținea practic gratuit, o mare cantitate de produse agricole; în acest fel, investițiile care ar fi trebuit făcute în industria bunurilor de consum, pentru ca în schimbul acestora să fie obținute produsele de la țărani ; prin mecansimele pieței, puteau fi distribuite spre industria grea considerată prioritară.

În același timp, puteau fi puse în aplicare exporturile de cereale și produse alimentare către URSS ale CAER, livrări care se făceau sub prețul pieței.

- c) social- putea fi asigurată aprovizionarea muncitorilor și a populației de la orașe cu alimente la prețuri mici, o modalitate de a păstra salariile la niveluri cât mai joase.

Prin cotele obligatorii, nu numai chiaburul a fost lovit. Au fost loviți și țăranii săraci, și cei mijlocași, și gospodăriile colective, și cele individuale. Ele nu au făcut de cât să agite continuu o lume a satului și așa neliniștită de perspectiva colectivizării. Din această cauză, planurile la colectări nu puteau fi îndeplinite nici măcar în condițiile rechizițiilor forțate, a intimidărilor (mergând de la bătași până la execuții sumare) sau a trimerii restanțierilor în închisori ori lagăre de muncă, pe baza unor motive fictive. Confrunțați cu perspectiva pierderii recoltei, după un an de muncă, interesul țăranilor scădea și, în consecință, scădea și producția agricolă. Acest cerc vicios pe care Lenin l-a sesizat și a încercat să-l întrerupă, a fost reluat de Stalin la sfârșitul anilor '20. Folosirea forței era cea mai ieftină metodă de susținere a cifrelor aberante pe baza cărora erau alcătuite planurile cincinale¹⁰.

¹⁰ Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică. 1949-1953*, vol. I, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, Editura Vinea, 2002, p.344-345.

Partidul a acționat cu rapiditate pentru a transforma România, urmând modelul sovietic și folosind normele și practicile staliniste, confiscând micile proprietăți agricole și amenințându-i pe proprietari fără înconjur, agricultura a pus probleme din ce în ce mai complexe.

La 2 martie 1949, proprietatea asupra pământului a fost luată complet din mâinile particularilor. Aceasta a permis lichidarea rămășițelor fostei clase moșierești și a chiaburilor, echivalent al termenului sovietic de **kulak**, definind ”țărani înstăriți”, aceia care angajau forță de muncă sau își închiriau propriile mașini, indiferent de mărimea proprietății lor. Peste noapte Miliția a acționat și a scos 17 000 de familii din casele lor și le-a mutat în zone de reșezare. Pământurile confiscate, totalizând aproape 1 milion de ha, au fost comasate fie pentru a crea gospodării de stat, fie gospodării colective, care, teoretic, erau proprietate colectivă, dar, în fapt, erau conduse de stat, întrucât Ministerul Agriculturii indica tipurile de culturi și fixa prețurile. Membrii gospodăriilor colective li s-a permis să păstreze mici loturi de pământ, care să nu depășească 0,15 ha¹¹.

Problema agrară a fost unul din instrumentele prin care comuniștii și-au făcut loc la preluarea Puterii. Încă din 24 august 1944, în proiectul de platformă al Frontului Național Democrat (FND), se promitea o largă reformă agrară, prin aceasta înțelegându-se împrumărirea țăranilor ce aveau pământ puțin sau deloc prin lichidarea proprietăților mai mari de 50 ha. Această măsură a avut un accentuat caracter politic în perspectiva evenimentelor ce aveau să aibă loc: reorganizarea instituțiilor statului, alegerile parlamentare, refacerea economică, reluarea vieții politice în cadrul noilor conjuncturi geostrategice. Minusculul partid comunist a avut numai de câștigat de pe urma aplicării reformei agrare: atragerea țăranimii sărace și diminuarea puterii economice a marilor proprietari care mai existau la acea vreme și care nu le împărtășeau opiniile politice¹².

Reforma agrară prin Decretul-Lege Nr. 187/1945 era văzută ca o necesitate națională, economică și socială. Scopul reformei urmărea:

- a. mărirea suprafețelor arabile ale gospodăriilor țăărănești existente care au mai puțin de 5 ha.
- b. crearea de noi gospodării țăărănești individuale pentru muncitorii agricoli fără pământ.
- c. înființarea prin apropierea orașelor și a localităților industriale, a unor grădini de zarzavaturi pentru aprovizionarea muncitorilor, funcționarilor și meseriașilor.
- d. rezervarea unor terenuri pentru școli agricole și ferme experimentale model, în vederea

¹¹ Mihai Bărbulescu, Denis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p.492.

¹² Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, București, 1994, p.419.

creșterii vitelor și creării și dezvoltării industriei agricole, terenuri care vor fi sub administrarea statului.

Prin expropriere, pământurile și proprietățile agricole aparținând cetățenilor români și

germani, pământurile și alte proprietăți agricole ale criminalilor de război și ale celor vinovați de dezastrul țării, ale celor care s-au refugiat în străinătate după 23 august 1944, ale celor care s-au înscris voluntari pentru a lupta împotriva Națiunilor Unite. Toate bunurile agricole au trecut imediat, fără nicio despăgubire, pe deplin în proprietatea statului. Primarii comunelor rurale au fost obligați ca în termen de 10 zile de la publicarea prezentei legi în Monitorul Oficial să întrunească în adunare generală pe toți țăranii plugari fără pământ sau care aveau până la 5 ha teren proprietate, pentru alegerea comitetului local de împrorietărire, compus din 7-15 membri. Rezultatul alegerii a fost înscris într-un PV semnat de toți cei prezenți.

Pentru înfăptuirea reformei agrare, s-au creat comisii de plasă pentru a coordona lucrările reformei agrare și a hotărî asupra diferendelor dintre sate sate și commune, precum și între proprietari și cei îndreptățiți la împrorietărire, diferende născute din aplicarea reformei agrare. Președintele comisiei era un magistrat sau jurist aceste persoane fiind delegate de la Ministerul Agriculturii și Domeniilor. Prefectura de județ, în urma încheierii lucrărilor de împrorietărire, a eliberat titlul de proprietate celor împrorietăriți, precum și comunelor pentru islazuri, asupra loturilor ce li s-au atribuit. La împrorietărire au avut întâietate ostașii care au luptat împotriva Germaniei hitleriste.

Din cuvântul D-lui Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, reforma agrară, a luat forma definitivă de lege, făcând apel la plugărima țării, să fie alături de guvern în aplicarea acestei legi. Astfel, stabilită noua orânduire a proprietății agricole, această reformă a întărit și mai mult proprietatea individuală a plugărimii mici și mijlocii prin intensificarea producției (vezi M.O. nr.68 bis din 23 martie 1945)¹³.

Instabilitatea guvernamentală din toamna anului 1944 a fost un excelent motiv de manipulare pentru comuniști permițându-le să facă mare caz de programul lor și să ceară punerea imediată în aplicare a reformei agrare. Faptul că Nicolae Rădescu a susținut ca reforma să se facă în ordine a fost răstălmăcit de comuniști ca un refuz de a da pământ țăranilor, incitându-I la violență.

La începutul anului 1945 Frontul Plugarilor trimitea organizațiilor sale din teritoriu instrucțiuni privind aplicarea reformei în practică. În fond, era pur și simplu vorba de preluarea cu forța a pământurilor la sate, sub pretextul dispozițiilor date de Guvern privind reforma agrară. Astfel că, Guvernul Dr. Petru Groza venit la putere la 6 martie 1945 a grăbit adoptarea decretului de reformă, acesta intrând în vigoare la 23 martie 1945¹⁴.

¹³ Dan Cătănuș, Octavian Roske, Florin Abraham, *Colectivizarea agriculturii în România. Cadrul legislativ 1949-1962*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, Editura Vinea, 2007, p.20-23.

¹⁴ Ion Bulei, *O Istorie a Românilor*, București, Editura Meronia, 2006, p.185.

În urma Regulamentului legii pentru înăptuirea reformei agrare nr.187/1945, Reforma agrară devine pentru țara noastră necesitate națională, economică și socială. Îndeplinirea acestei necesități fiind de mare urgență, aplicarea legii reformei agrare se va sfârși în cel mai scurt timp. Această lucrare a fost încredințată organelor alese de plugari, care au executat-o sub îndrumarea și controlul Ministerului Agriculturii și al Domeniilor. Completarea până la 5 ha a gospodăriilor existente ca și crearea de noi gospodării pentru plugarii fără pământ, îndreptățiți la împrumut s-a făcut deodată.

În categoria proprietarilor expuși exproprierii prevăzute la art.3, pct.a, din lege, erau cuprinși colaboraționiștii, în sensul următor :

- a) cetățenii români care au făcut parte din armata germană SS, precum și ascendenții și descendenții lor ;
- b) cetățenii români de naționalitate (origine) germană care au făcut parte din grupul etnic german, precum și toți aceia care au făcut propagandă hitleristă militând în contra principiilor democratice sau contribuind în orice fel la ajutorarea Germaniei Hitleriste, pe cale politică, economică, culturală și sportivă.

Astfel, bunurile agricole ale acestora, cu toate instalațiile gospodărești, inventarul viu și mort, atât la sate cât și la orașe, au trecut în proprietatea Statului, pentru a fi împărțite plugarilor îndreptățiți la împrumut. Aplicarea acestor dispoziții din lege au fost executate cu avizul Comisiei Aliate de Control (Sovietică) conform art.8 din Convenția de Armistițiu.

În aplicarea decretului-lege de reformă agrară, Ministerul Agriculturii și Domeniilor a avut controlul general al tuturor lucrărilor, și a dat instrucțiuni normative de procedare, întocmind și expediind formularele tablourilor și proceselor-verbale tip, hotărând soluțiile asupra dificultăților și cazurilor ce-i vor fi supuse de către președinții comisiilor de plasă sau de îndrumătorii regionali¹⁵.

Reforma agrară a fost pusă în aplicare prin Decretul-lege (devenit Legea 187) având menirea, cum arăta ministrul agriculturii Romulus Zăroni, de a „consolida gospodăria țărănească” și a „îmbunătății condițiile de viață tocmai pentru categoriile cele mai lipsite din rândul țărânimii” . Sub această lozincă se ascundeau însă două scopuri politice. Primul era acela al pedepsirii „criminalilor de război și celor vinovați de dezastrul țării”, a „celor care s-au refugiat în țările cu care România este în război (la data respectivă, Germania) ori s-au refugiat în străinătate”. Un al doilea scop politic a fost cel al atragerii țărânimii în tabăra comunistă, mai ales că partidul comunist avea o componentă redusă în privința membrilor săi, tocmai pentru a-și crea un suport social și de a-și mări numărul de membri.

În total suprafața expropriată s-a ridicat la 1468000 ha, din care Statul a reținut 359000 ha. Restul de 1109000 ha a fost împărțit la 918000 de familii țărănești (40000 fără pământ și 518000 cu mai puțin pământ).

¹⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Fond Reforma Agrară 1949 – Centrală, Dosar 112/1945, f.8-11

Reiese clar că așa-numita reformă agrară nu a fost decât, în primul rând una din modalitățile de pedepsire a celor care, chipurile s-au făcut vinovați de dezastrul țării.

Peste 20% din pământul expropriat se constituia ca proprietate de Stat, prin care noul guvern își crea o importantă bază materială și sursă de venituri.

Amploarea reformei a fost de dimensiuni reduse pentru fiecare familie țărănească revenind în medie cu puțin peste 1 ha de teren arabil. În schimb, rezultatele propagandistice, amplificate de noii aliați politici ai comuniștilor, au fost notabile. Dintre organizațiile politice a avut de câștigat mai ales Frontul Plugarilor, care s-a raliat dintr-un început la politica susținută de comuniști.

Încă de la 10 februarie 1945 acesta adresa un Apel prin care îi îndemna pe țărani să treacă la ocuparea și împărțirea pământurilor moșierești¹⁶.

Alegerile parlamentare din 1946 au fost încă un prilej pentru guvernul comunist de a da

asigurări că proprietatea este un bun pe care îl garantează, dar acesta declara și că „de rezultatul alegerilor depinde ca țăranii să poată lucra în liniște și culege roadele de pe ogorul lor”¹⁷.

Actul de colectivizare a proprietății agricole și, prin el, de distrugere a proprietății individuale țărănești, a fost pus în aplicare în mod treptat, mai mulți factori împiedicând aplicarea lui imediată. Era vorba, în primul rând, de aderența partidului comunist în rândul alegătorilor rurali și de capacitatea sa de a atrage țăranimea. Puternica aversiune a populației de la sate față de comuniști era un alt fapt care trebuia luat în calcul. Din acest motiv, cele mai represive măsuri, au fost luate față de populația rurală. Mai mult, colectivizarea proprietății agricole a fost un act de credință față de politica și ideologia Moscovei precum și o piatră de încercare pentru comuniștii români de atragere a populației la programul lor economic.

Anii 1946-1947 au fost nefavorabili agriculturii, fiind ani de secetă. Producțiile agricole au fost foarte scăzute, generând deplasări de populație din Moldova către județele din Muntenia și Oltenia. Situația grea în care se găsea economia și în special agricultura a fost folosită de comuniști pentru a pregăti crearea gospodăriilor colective. Urmând întocmai, instrucțiunile Moscovei, guvernul comunist a declanșat operațiunea de compromitere a proprietății individuale agricole, punând pe seama existenței acesteia lipsa produselor agricole de pe piață.

O primă măsură a fost introducerea planului de colectare (Legea 68/ 16 februarie 1946) a produselor de la producătorii agricoli, fapt ce a îngreunat și mai mult situația proprietarilor agricoli. În realitate, colectarea a fost o vânzare de produse către Stat, la prețul stabilit de acesta, întotdeauna sub cel al pieței. Acesta a fost un schimb economic inechitabil, fapt, ce a provocat nemulțumirea țăranimii și suspiciunea acesteia în privința guvernului Petru Groza.

¹⁶ Monitorul Oficial nr.68 bis, 1945, p.2205-2208.

¹⁷ Broșură, *Comuniștii și proprietatea particulară*, București, Editura P.C.R. 1946, p.14.

Încă din toamna anului 1948 Gheorghiu-Dej aduce în atenție problema „construirii socialismului”.

Presa comunistă a dus o susținută campanie împotriva „chiaburilor”, a țărănimii înstărite care s-au opus politiciii comuniste. Această campanie s-a prelungit și a atins cote maxime în anii 1949-1953, „chiaburii” au fost acuzați de toate lipsurile din agricultură.

Propaganda ajunsese până acolo încât „chiaburul” român devenise aliat al lui ... Iosip Broz Tito, liderul comunist iugoslav. În „Scînteia” din 8 iulie 1949 apărea articolul intitulat „Chiaburimea, sprijinul principal al politiciii lui Tito la sat”¹⁸(!!!).

În noaptea de 1/2 martie 1949 începe confiscarea ultimelor suprafețe mai mari de pământ care însumau puțin peste un milion de hectare. În cel mai mare secret a fost pregătită ultima expropriere agricolă (dar fără împrumutarea țăranilor săraci, cea a proprietăților de până la 50 hectare, rămase în urma reformei agrare din 1945).

Astfel, la 2 martie a fost publicat Decretul nr. 83 prin care erau trecute în proprietatea Statului :

a) exploatările agricole moșierești... și fermele model... cu întregul inventar viu și mort și clădirile.

b) instalațiile agricole și semi-industriale, bunurile și materiile destinate exploatării agricole, produsele agricole... aparținând exploatării moșierești expropriate.

c) creanțele, titlurile precum și participările și drepturile decurgând din activitatea exploatărilor moșierești expropriate¹⁹.

Actul juridic emis la 2 martie 1949, Decretul 83, dispunea exproprierea și trecerea pământurilor confiscate în proprietatea Statului. Practic, inițiativa Guvernului „democrat-popular” pregătea lansarea „marelui proiect” al colectivizării.

Aplicarea Decretului 83/1949 s-a făcut în cel mai mare secret, operațiunile desfășurate semănând foarte mult cu un jaf în toiul nopții.

În noaptea de 1/2 martie 1949 în comunele în care urma a se face exproprierea, s-au adunat toți cei ce participau la acțiune (activiști de partid, milițieni, procurori, „reprezentanți” ai clasei muncitoare), au format comisiile de inventariere și au fost numiți paznicii bunurilor ce urmau a fi preluate.

Inventarul proprietăților confiscate a fost preluat inițial de Direcțiile agricole județene și apoi repartizate cu diferite destinații : pădurile, direcțiile silvice, mobilierul, tablourile, covoarele, instrumentele muzicale-inventariate și repartizate pe baza indicațiilor ulterioare, actele de orice fel- Direcția organizatorică a CC al PMR²⁰.

În zilele de 3-5 martie 1949 a avut loc Plenara CC al PMR care a pus în

¹⁸ Gail Katherine Kligman, *Țărăimea și puterea: procesul de colectivizare în România (1949-1962)*, București, Editura Polirom, 2005, p.50-52.

¹⁹ Buletinul Oficial al RPR nr. 1/ 2 martie 1949.

²⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Fond Reforma Agrară 1945 – Centrală, Dosar 22/1949, f.29-30.

discuție „transformarea socialistă a agriculturii“. În realitate, era depozitarea țărânilor de pământurile deținute în proprietate individuală și folosirea ei în regim de muncă forțată. Pentru aceasta, Plenara proiecta și un statut model pentru Gospodăriile Agricole Colective, în care se arăta că intrarea într-o asemenea asociație se făcea numai pe baza liberului consimțământ. Fiecare membru trebuia să aibă cel puțin 3 ha pământ, iar gospodăriile beneficiau de anumite scutiri sau reduceri de impozite în primii 2 ani de la înființare. De asemenea, a fost creată și o Comisie Agrară cu menirea de a organiza și supraveghea procesul de colectivizare. Comisia era formată din Ana Pauker (președinte), ministrul Agriculturii Vasile Vaida, ceilalți membri fiind Dumitru Petrescu, Pavel Chirtoacă, Nicolae Ceaușescu și consilierul bolșevic Veretnicov.

Potrivit poziției partidului comunist, lozinca folosită pentru atingerea țelului propus era ”Sprijinul pe țărâna săracă, alianța cu țărâna mijlocie și lupta neîmpăcată împotriva chiaburimii”.

Chiaburimea era considerată ca principalul obstacol în calea colectivizării, ani întregi o intensă propagandă împotriva acesteia fiind făcută prin toate mijloacele : presă, radio, jurnalele de actualități, literatură. Zeci de mii de procese au fost deschise ”dușmanilor poporului” care se opuneau colectivizării și îi făceau contra propagandă la nivelul întregii țări chiaburimea reprezenta doar 2% din proprietarii agricoli, chiar și în acest procent ea dând temeri regimului privind realizarea colectivizării²¹. Constituirea Gospodăriile Agricole Colective a fost un proces lent, desfășurat de-a lungul a 13 ani (1949-1962). Primele GAC-uri au fost înființate în iulie 1949, în octombrie Consiliul de Miniștri aprobând înființarea a altor 33 de colective.

În anul 1950 guvernul aprobă înființarea a peste 950 de GAC-uri, la sfârșitul anului numărul GAC-urilor ajungând 1027, cuprinzând 67719 familii și având o suprafață de 277719 ha²².

Gospodăriile Agricole Colective au fost considerate elementul esențial al procesului de transformare socialistă a agriculturii. În momentul declanșării oficiale a acestui proces în martie 1949 au fost stabilite câteva principii riguroase, pentru a sta la baza constituirii viitoarelor GAC :

- atragerea țărânilor către gospodăriile colective printr-o muncă sistematică de lămurire cu privire la avantajele economice aduse de acestea;
- intrarea în GAC doar prin liber consimțământ;
- organizarea graduală de gospodării colective, pe măsura ”creșterii industriei socialiste”;
- primirea în GAC exclusiv a țăranilor săraci și a celor mijlocii;
- obligația de a intra în GAC cu tot pământul și inventarul agricol aferent;
- distribuirea produselor după munca produsă etc.

²¹ Marin Nedelea, *Istoria României în date*, București, Editura Niculescu, 1997, p.67-68.

²² *Colectivizarea agriculturii în România. Aspecte legislative, 1949-1962*, Cluj Napoca, 2000, p.XXVII.

La începutul anului 1950, au fost convocați la București de către Comisia agrară toți responsabili cu colectivizarea de la nivel central și din teritoriu: instructorii Secției Organelor conducătoare de partid și ai Secției agrare (nou înființate la Plenara din 23-24 ianuarie 1950), îndrumătorii Direcției Gospodăriilor Colective din Ministerul Agriculturii, organizatorii gospodăriilor colective din cadrul Secțiilor agricole ale Comitetelor provizorii județene.

Ei au fost instruiți în spiritul unei noi perspective, care trebuia să stea la baza transformării socialiste a agriculturii și anume inițiativa în acest proces trebuia să aparțină partidului și nu țăranilor. Acele comitete de inițiativă erau formate în majoritate covârșitoare din membri de partid sau ai unor formațiuni de masă afiliate PMR, de genul Frontului Plugarilor, Uniunii Maghiare, Uniunii Femeilor Democrate din România. Introducerea planificării în toate domeniile de activitate se va resfrânge, inevitabil, și asupra procesului de colectivizare. Situația organizării de gospodării colective a fost discutată în ședința Biroului Organizatoric din 24 mai 1950, Ana Pauker prezentând și un raport asupra rezultatelor de până atunci.

Atitudinea țăranimii față de colectivizare a fost fundamental negativă. Utilizarea forței a constituit principalul mijloc de "lămurire" a țăranilor pentru intrarea în GAC. Metodele au fost diverse: arestări, bătai, schingiuri, amenințări cu pistoalele, terorizări prin chemarea la Comitetul provizoriu noaptea, trimiterea copiilor acasă de la școală, amenințarea mijlocașilor că vor fi trecuți pe lista chiaburilor. Oamenii erau puși să aleagă între două soluții existente: intrarea în GAC sau pușcăria (pentru sabotaj).

Anul 1951 s-a scurs sub semnul unei împotriviri surde a Anei Pauker la un curs al politicii agrare influențat în tot mai mare măsură de Gheorghiu-Dej, deși oficial rămas încă în atribuțiile Anei. Momentul decisiv s-a petrecut în martie 1951, când Stalin s-a declarat favorabil obținerii lui Dej pentru o formă intermediară de asociație colectivă (întovărașirile de tip TOZ), în dauna Anei Pauker, care susținuse întemeierea exclusivă de GAC-uri.

În aceste condiții înlăturarea Anei Pauker din conducerea de partid și de stat devenise doar o problemă de timp²³. La începutul anului 1950, au fost convocați la București de către Comisia agrară toți responsabili cu colectivizarea de la nivel central și din teritoriu : instructorii Secției Organelor conducătoare de partid și ai Secției agrare (nou înființate la Plenara din 23-24 ianuarie 1950), îndrumătorii Direcției Gospodăriilor Colective din Ministerul Agriculturii, organizatorii gospodăriilor colective din cadrul Secțiilor agricole ale Comitetelor provizorii județene. Ei au fost instruiți în spiritul unei noi perspective, care trebuia să stea la baza transformării socialiste a agriculturii și anume inițiativa în acest proces trebuia să aparțină partidului și nu țăranilor. Acele comitete de inițiativă erau formate în majoritate covârșitoare din membri de partid sau ai unor formațiuni de masă afiliate

²³ Ruxandra Ivan, *Transformarea socialistă. Politici ale regimului comunist, între ideologie și administrație*, Iași, Editura Polirom, 2009, p.88-90.

PMR, de genul Frontului Plugarilor, Uniunii Maghiare, Uniunii Femeilor Democratice din România.

Introducerea planificării în toate domeniile de activitate se va resfrânge, inevitabil, și asupra procesului de colectivizare.

Comuniștii nu urmăreau doar exproprierea pământurilor sau simpla reformă agrară, care ar fi însemnat luarea pământurilor de la cei bogați și împărțirea lor la cei săraci, eliminarea fățișă din noua ordine socială a țăranimii tradiționale. În Estul Europei, țăranimea era cel mai important grup social, dar și cel mai legat de tradiții. De aceea, instaurarea ordinii comuniste în Estul Europei și Asia a scos în evidență vitalitatea structurilor ”primare”: familii, clanuri, entități rurale, solidarități interetnice și religioase²⁴.

Potrivit cifrelor publicate de ”Rezoluția CC al PMR”, în urma reformei agrare, țăranii cu proprietăți de până la 3 ha dețineau 34,1 % din suprafața agricolă a țării (4313 mil gospodării cu 4,938 mil ha) cei cu proprietăți cu suprafețe cuprinse între 3 și 10 ha dețineau 51,4 % (adică 1061 mil gospodării cu 7,49 mil ha), proprietăți cuprinse între 10 și 50 ha reprezentau 12,5% și erau 103000 de gospodării (1,779 mil ha) și cu suprafețe de peste 50 ha erau 15.200 de gospodării cu 2,2 % (326700 ha) . După cum se observă între cifrele utilizate în mod propagandistic și realitate există o mare diferență²⁵ și acesta pentru a justifica lupta de clasă. În fapt războiul declanșat împotriva țăranimii era ”esențial pentru a obține o economie complet controlabilă”²⁶. Cercetând colectivizarea agriculturii în Europa de Est, Nigel Swain descoperă 4 mari tipuri de agricultură socialistă :

- 1- modelul stalinist, care a funcționat în România și Albania;
- 2 - modelul neostalinist care a funcționat în Cehoslovacia, Bulgaria și Germania Est ;
- 3 - modelul mixt care a fost aplicat în Ungaria;
- 4 - modelul colectivizării incomplete sau abandonate, care a fost aplicat în Polonia și Iugoslavia²⁷.

Comuniștii priveau țăranimea, care forma marea majoritate a populației a României drept ”un colos cu picioare de lut” ²⁸care urma să fie supus la momentul cuvenit.

De aceea, înfăptuirea reformei agrare din 1945 a însemnat o primă etapă în împlinirea planului lor, aceea de neutralizare a țăranimii și reducerea ariei de influență

²⁴ Jean Francois Solet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, traducere de Silvia Albișteanu și Ana Zbarcea, Iași, Editura Polirom, 1998, p.42.

²⁵ Dinu C. Giurescu, *Epoca Gheorghe Gheorghiu Dej în Istoria Românilor*, vol. X, *Românii în anii 1948-1989*, București, Editura Enciclopedică, 2013, p.73.

²⁶ Vladimir Tismăneanu, op. cit., p.146.

²⁷ Cristina Pop, *Colectivizarea agriculturii. Distrugerea satului românesc, 1949-1962*, <https://ro.historylapse.org/colectivizarea> agriculturii (19.05.2019)

²⁸ Victor Frunză, *Istoria comunismului în România*, ediția a IV a, București, Editura ”Victor Frunză”, 2012, p.77.

a partidelor politice tradiționale românești (PNL și PNT); în anul 1946 guvernul Petru Groza a fost mai preocupat de propagandă și de falsificare alegerilor decât de combaterea secetei și a efectelor acesteia, care au devenit mai evidente în toamna lui 1946 și iarna 1947. Atunci, sute de mii de români, mai ales din Moldova au avut de suferit de foamete și mulți au plătit cu viața. Ghidându-se după ”învățăturile Leniniste”, mai întâi au desființat moșierimea care întruchipa cel mai important impediment în comunizarea satelor. Apoi, pentru ,”transformarea socialistă a agriculturii” s-au folosit de ”alianța dintre muncitori și țărani”, având ca model lozinca lui Lenin: ”sprijină-te pe sărăcime, organizează o alianță trainică cu țăranul mijlocăș, nu înceta nici o clipă lupta împotriva chiaburimii”²⁹. În fapt delimitarea dintre chiaburi și țăranii mijlocași nu a fost una clară. De aceea, țăranii mijlocași care refuzau înscrierea în ”colectivă” erau înscrși în categoria ”dușmani ai poporului” și aveau să suporte ”rigorile” de tip bolșevic. În foarte multe cazuri, nici țăranii săraci nu au acceptat de bună voie modelul colectivizat de agricultură. Ba din potrivă aceștia au fost cei care în număr mare au luat parte la răscoale și răzmerițe îndreptate împotriva cotelor, întovărășirilor și a constituirii ”colectivelor”. În aceste condiții, ”vinovații de serviciu” au fost tot chiaburii moșierii sau ”elementele reacționare” care i-au instigat pe aceștia de aceea trebuia întărită ,”lupta de clasă”.

În fapt, Plenara CC al PMR din 3-5 martie 1949 a fost precedată de confiscarea proprietăților mai mari de 50 ha, care mai rămăseseră după reforma din 1945, în noaptea de 1 spre 2 martie 1949. Atunci au fost evacuați 6992 de moșieri (2796 de familii) și 976 de administratori de moșii (519 familii)³⁰. Aceasta a însemnat începutul unui adevărat ”1907 socialist”- cum spunea Gheorghiu-Dej, ceea ce semăna a fi ”un război nedeclarat țăranimii”.

Debutul colectivizării agriculturii în România a fost marcat de o controversă la vârful elitei comuniste, care privea forma și fondul colectivizării.

Pe de o parte Gheorghiu-Dej se pronunțase pentru o formă mai puțin radicală prin înființarea ”întovărășirilor” sau a TOZ-rilor (denumire ce venea de la rusescul Tovarisci-adică punerea în comun a pământurilor și păstrarea într-un anumit grad a proprietății private) și Ana Pauker care cerea înființarea colhozurilor, după model sovietic³¹. Cei care au început ”procesul de transformare socialistă a agriculturii” au fost comuniștii din echipa exterioară” (”moscoviții”) , în frunte cu Ana Pauker și Vasile Luca. Aceștia au aplicat metode diabolice, precum cea a cotelor obligatorii, însoțite de metode polițienești fapt care denota slăbiciunea partidului și influența sa redusă în lumea satelor. Când a fost ”demascată grupul antipartinic- fracționist”, în anul 1952, a urmat o ușoară relaxare a acestor metode și au fost recunoscute abuzurile, mai ales pentru a fi folosite ca argument pentru înlăturarea celor care erau în competiție acerbă pentru putere la vârful PMR. Colectivizarea agriculturii nefiind oprită ci doar ușor

²⁹ Dinu C. Giurescu, *Op. cit.* p.74.

³⁰ Dorin Liviu Bîțfoi, *Așa s-a născut omul nou: în România anilor '50*, București, Editura Campania, 2012, p.77

³¹ Victor Frunză, *Op. cit.*, p.295.

încetinită de teama revoltelor țărănești, timp în care după moartea lui Stalin „autohtonii” în frunte cu Dej și-au consolidat pozițiile în partid. În acest context, Biroul Politic al CC al PMR din 4 septembrie 1952 a hotărât să fie ridicați ”toți șefii de cuib”, „chiaburii” sau cei aparținând ”fostelor clase exploatatoare”, „chiar dacă nu existau dovezi că desfășurau activitate dușmănoasă”³². În evoluția procesului, colectivizarea a parcurs mai multe etape, corespunzătoare obiectivelor regimului în domeniul agricol:

- * 1949-1953- perioada de început a colectivizării;
- * 1953-1955 perioada de ritm lent;
- * 1956-1961 intensificarea procesului de colectivizare;
- * 1962-încheiereacolectivizării.

Metoda generalizată folosită la colectivizare a rămas însă cea de constrângere. În campania de colectivizare au fost mobilizați în cursul anului 1950 circa 25000 de muncitori, alături de cadre ale armatei, Miliției și Securității. În vara și toamna anului 1950 au fost înscrise cu forța în gospodăriilor colective mii de familii țărănești³³.

Noua formă de proprietate -cea colectivă- pe care încercau s-o introducă guvernanții comuniști în agricultură era cea mai puțin productivă, lipsind elementul fundamental al valorificării acesteia: interesul, grija proprietarului față de proprietatea sa.

Din punct de vedere juridic forma de proprietate colectivă nu avea toate elementele constitutive, lipsind cel fundamental: posibilitatea proprietarului de a dispune potrivit voinței lui de bunurile sale avute în proprietate înainte de intrarea în GAC.

În cursul anului 1952 colectivizarea a atins ritmul cel mai înalt, înființându-se 707 gospodării colective, de aproape 3 ori mai multe decât în anii 1949-1951. Faptul se poate exprima și prin accelerarea strângerii cotelor obligatorii, țăranii colectivști fiind scutiți de aceasta corvoadă. În consecință mulți țăranii s-au înscris în colectivă pentru a numai fi obligați la cotele agricole.

De asemenea la Plenara CC al PMR din mai 1952 erau înlăturați ”deviaționiștii de dreapta” în fruntea Comisei Agrare. Astfel la 3 iulie 1952 Dej declanșează o nouă campanie împotriva chiaburilor, aceștia fiind arestați și deferiți ”justiției populare”.

În prima jumătate a anului 1953 au avut loc Plenara CC al PMR (martie 1953) și Congresul fruntașilor din GAC-uri (mai, 1953), Dej anunța propagandistic desigur cu acele ocazii că mii de țăranii au cerut înscrierea în colectivă.

În perioada 1953-1955 ritmul colectivizării a scăzut, cauzele fiind mai multe. Înainte de toate era rezistența, refuzul țăranimii de a renunța la pământul pe care-l deținea în proprietate individuală. Era apoi dezinteresul țăranilor cu pământ, animale și unelte pentru gospodăriile agricole, în care deveneau membri egali și împărțeau

³² Nicoleta Ionescu-Gură, *Munca forțată din România în regimul comunist. Internările administrative din perioada Gh. Gheorghiu Dej (1948-1965)*, București, Editura Corint, 2017, p.84.

³³ ANIC, FondCC al PMR, Cancelarie, Dosar 38/1950, f.28-30

produsele cu cei care nu aduceau nimic. În condițiile în care totul se împărțea egal, atunci interesul țăranului cu pământ de a intra în Colectivă era nul ! La toate acestea s-a mai adăugat și schimbarea politicii agricole a Statului totalitar mai ales în condițiile dispariției lui Stalin, în martie 1953.

Retribuirea membrilor cooperatori se făcea în produse și bani. Măsurarea muncii depuse de țăranii era făcută în zile/muncă; o zi de muncă era socotită în norme de muncă astfel că într-o zi, puteau fi făcute mai multe norme și lucrătorul agricol putea fi normat cu două sau trei zile/ muncă.

Au fost și perioade când normarea se făcea în puncte, o zi de muncă fiind egală cu o sută de puncte. Cantitatea de produse ori suma de bani obținută de cooperatori la sfârșitul anului era foarte diferită de la o gospodărie la alta. De regulă muncile agricole se desfășurau în lunile favorabile (din martie până în noiembrie), dar erau lucrări care se făceau și în lunile de iarnă (îngrijirea animalelor, întreținerea produselor agricole, a construcțiilor gospodăriei sau instalațiilor acesteia, etc). Prin HCM nr.156/2 martie 1951 se introduce norma minimă obligatorie de 80 zile muncă/an pentru membrii gospodăriilor colective³⁴.

Revolte țăărănești din România anilor 1949-1953 au fost provocate de aplicarea, începând cu 1949, a două componente fundamentale ale politicii de transformare socialistă a agriculturii : impunerea de cote obligatorii și organizarea de gospodării agricole collective. Din momentul în care revolta era declanșată erau trase clopotele satului, ca un semnal pentru adunarea tuturor locuitorilor. După semnalul de primejdie, era organizată paza la turla bisericii (locul cel mai înalt), intrările în sat erau baricatedate și supravegheate, iar legăturile telefonice erau distruse. Furia sătenilor v-a cunoaște diverse forme de manifestare, cele mai întâlnite fiind următoarele : atacarea reprezentanților regimului (cu precădere îndrumătorii pentru organizarea de GAC și membri aparatului de colectare care au fost bătuți, sechestrați și uneori, asasinați (vezi cazurile de la Măciuca, Județul Ilfov și Măgurele); distrugerea mașinilor activiștilor; distrugerea portretelor conducătorilor de partid sau ale clasicilor ideologiei comuniste-Marx Engels, Lenin, Stalin, drapelele roșii etc; devastarea unor instituții ale statului (primării, cooperative, posturi de Miliție, sedii GAC); atacarea convoaielor de căruțe care transportau grâul colectat la bazele de recepție, etc.

Din rapoartele Securității, rezultă că armele țăranilor care s-au împotrivit trupelor trimise de autorități, au fost următoarele: furci, topoare, sape, pietre, câteva puști ZB (județul Bihor), ciomage, furci, coase (Ciuperceni-Vlașca), furci, sape, coase (Drăgoiești, Ilfov), etc.

Câteva extrase din rapoartele Securității menționează:

”În aceste comune (din județul Arad), populația instigată de chiaburime, care a exploatat nemulțumirile țăranilor muncitori cu privire la plata în bani, s-a adunat cu copii, femei, bătrâni, în fața autorităților, manifestând și lansând lozinci reacționare,

³⁴ Vasile Pascu, *Regimul Totalitar Comunist în România (1945-1989)*, vol.I, București, Editura Clio Nova, 2007, p.215-217.

după care au atacat sediile autorităților și i-au bătut pe membrii de partid și tovarășii din Sfaturile Populare”; ”chiaburii români și unguri au condus acțiunile contrarevoluționare , fără a ține seama de naționalitate și s-au unit în ura lor împotriva RPR”³⁵.

Revolta anticomunistă maghiară din noiembrie 1956, răzmerițele țăranilor din unele sate care refuzau intrarea în colectiv au întrerupt elanul colectivizat al activiștilor, pentru o vreme. Astfel regimul a mai slăbit puțin șurubul presiunii economice asupra satelor și în decembrie 1956 a fost adoptat decretul privind lichidarea sistemului cotelor agricole obligatorii la grâu, cartofi, lapte, floarea soarelui și alte semințe uleioase.

Cu toată propaganda susținută de regim privind avantajele colectivizării și ale colectării produselor de către stat, rezultatele ei în rândul sătenilor au fost slabe. Sectorul ”socialist” la comun sau în devălmășie a pământului nu interesa pe nimeni, mai ales că acesta era o altă modalitate de furt al muncii țăranului gospodar de către Stat. Acest fapt a fost remarcat și de Alexandru Moghioroș în cadrul ședinței CC al PMR din 28 iunie-3 iulie 1957 :”sistemul de cote obligatorii n-a cointerestat niciun țăran individual sau colectivizat. Datorită acestei lipse de cointerесare, în ultimii 5 ani suprafețele însămânțate cu grâu au scăzut mult...A trebuit să scoatem toți activiștii de partid, să batem la ușa țăranului pentru a-l sfătui să meargă la însămânțare...”³⁶

Din anul 1957, procesul violent de colectivizare a fost reluat, pușcăriile au devenit neîncăpătoare, mulți țărani condamnați au fost puși în libertate ”pe termen”, până când condamnatul era chemat să își ispășească pedeapsa. În același timp, în multe locuri din țară, au avut loc răzmerițe, în câteva cazuri ”somitățile locale” au fost molestate sau omorâte, fapt care a determinat intervenția în forță a trupelor de securitate, ocuparea satelor și arestarea ”instigatorilor” și a țăranilor participanți. Nu puține au fost situațiile în care țăranii au adresat petiții CC al PMR sau lui Gh. Gheorghiu Dej prin care reclamau abuzurile și cereau restituirea pământurilor luate cu forță în ”colectivă”. Așa este cazul țăranilor din Flămânzi (comună simbol pentru propaganda comunistă care a valorificat răscoala de la 1907 în scopuri propagandistice proprii), care au cerut înapoierea pământurilor pe care le primiseră în urma reformei din 1945³⁷.

Trebuie menționat că au existat și defecțiuni în rândul cadrelor de Miliție și Securitate care au acționat în problema țărănească. În grade diferite și din motive diferite, ele s-au abătut de la linia oficială ori s-au manifestat împotriva acestei linii.

În timpul revoltelor din județul Arad, din vara anului 1949, plutonierul major Pânzaru Ioan, șeful postului de miliție din comunele Apateu și Beschin a fost arestat, pentru că ”în mod direct a ajutat moral și a susținut actele de rebeliune” din localitățile respective. Tot atunci, doi ofițeri de securitate de la DRS Oradea, căpitanul Elekes

³⁵ Dosarele Istoriei, *Colectivizare, Revoltă, Represiune, An VIII, Comunizarea României rurale*, nr.1 (77), 2003, p.34-35.

³⁶ ANIC, Fond al CC al PCR, Cancelarie, Dosar 28/1957, f.237

³⁷ Victor Frunză, Op. cit., p.296.

Toma și sublocotenentul Rada Ilie, au fost acuzați de trădare, pentru furnizarea de informații care au favorizat ”acțiunile contrarevoluționare din județele Bihor și Arad”. Atitudinea ”pozitivă” a unor milițieni este explicată în parte și prin slaba lor încredințare, o bună parte provenind din rândurile fostei Jandarmerii.

Concluziile raportului denotă un anumit idealism sau poate o mare doză de naivitate, dacă ținem cont de epoca în care au fost elaborate. Maiorul Dumitrescu afirma că asasinările respective puteau duce la o situație ”gravă”, ”creând în jurul organelor de securitate o atmosferă de îndepărtare a sătenilor” și de ”teroare în sânul populației, fapt dăunător regimului nostru și compromițând instituția noastră”. Așadar, un ofițer superior de Securitate, aprecia, în plină perioadă stalinistă, că teroarea era ”dăunătoare” regimului comunist și ”compromițătoare” pentru instituția Securității!³⁸

Reprezentantul britanic în România, Sir William John Sullivan, într-un raport din anul 1954 către guvernul englez, aprecia că ”România este mai stalinistă decât Stalin însuși!”. Aceasta era realitatea represiunii: întunericul care domina societatea românească. Poate cel mai violent, cel mai represiv a fost asediul împotriva partizanilor din Țara Făgărașului, ținut cu o istorie de multe secole.

În filmul ”Memorialul Durerii”, un excelent investigator a fost Moșu' -așa i se spunea în tinerețe lui Ion Gavrilă Ogoranu, conducătorul grupului de rezistență armată din Munții Făgărașului, pentru că, spre deosebire de confracțiii lui de 19 și 20 de ani, el avea 24. Mai bine de 50 de ani, Ion Gavrilă Ogoranu a fost urmărit și prigonit de Securitate; până a închis ochii a simțit mușcătura lor. În anul 1951, prin sentința nr.685, Ogoranu este condamnat la moarte, în contumacie. Securitatea nu-l găsește și-i afișează sentința pe ușa casei părintești din satul Gura Văii. Au mai fost și alte condamnări. Cu puțin timp înainte de a muri, în anul 2005, Ion Gavrilă Ogoranu a primit un răspuns în scris de la o bancă din Brașov, care-i comunica:”Nu vă putem acorda un împrumut, având cazier și fiind condamnat la moarte”!...

În timp ce bravul partizan avea menționate toate condamnările din lupta lui anticomunistă, cel care i-a judecat pe cei din Făgăraș, colonelul de justiție Nicolae Valeriu Sitaru era avansat la gradul de general-maior în februarie 1990. Acei luptători care au murit cu speranța că peste o Românie captivă vor veni americanii și, în curând, cerul se va înnegri de avioanele lor, care ne vor sări în ajutor. Cerul nu s-a înnegrit, și ei au murit executați în Valea Piersicilor de la Jilava cu iluzia că ”vin americanii”³⁹.

Anii 1961-1962 sunt anii ultimului asalt asupra proprietății individuale țărănești, atât cât mai rămăsese ea. Armata de activiști politici s-a avântat ca un stol de păsări negre asupra satelor, hotărâtă să nu lase nicio localitate rurală, cât de mică era, fără înființarea unei gospodării agricole.

³⁸ Dosarele Istoriei, *Colectivizare, Revoltă, Represiune, An VIII, Represiunea: arestări, execuții, deportări*, nr.1 (77), 2003, p.51.

³⁹ Lucia Hossu Longin, *Memorialul Durerii, vol.II, Întuneric și lumină*, București, Editura Humanitas, 2013, p.6-7.

În decembrie 1961 avea loc la București Consfătuirea țăranilor colectiviști, acțiune de propagandă privind beneficiile colectivizării, susținută prin cuvântările celor prezenți la acțiune.

Colectivizarea a fost subiectul prezentat într-o vastă campanie publicistică ce a însumat milioane de exemplare de cărți, broșuri sau afișe tipărite.

Astfel, Consfătuirea țăranilor colectiviști din decembrie 1961 a fost prezentată într-un tiraj de 200 000 de broșuri, cuvântarea lui Dej la eveniment a fost tipărită în 170 000 de exemplare, iar anunțarea ei s-a făcut prin 200 000 de afișe. Alături de acestea au mai fost tipărite 23 de broșuri într-un tiraj de 4,5 milioane de exemplare, în "Mica bibliotecă agrară", iar fotografiile și foile volante pe aceeași temă ajungând la un tiraj de 5,1 milioane de exemplare. La Radio au fost transmise 250 de emisiuni pe teme "colectiviste", iar Cinematografia a produs 17 documentare despre gospodăriile colective⁴⁰.

Astfel, după ce statul tradițional român a fost distrus și zeci de mii de țărani au fost arestați, închiși, deportați sau unii omorâți, în 27-28 aprilie 1962, a avut loc sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale, la care au fost "invitați" 11 000 de țărani (număr egal cu cel al victimelor răscoalei din 1907), în pavilionul de expoziții de lângă "Casa Scânteii", care marca încheierea colectivizării. "Sectorul socialist" cuprindea 90,7% din suprafața agricolă a țării, iar 9,3% dintre suprafețe nu au putut fi comasate în zonele de deal și de munte și au rămas în proprietatea țăranilor. Cifra de 11 000 de țărani participanți la sesiunea MAN se dorea a fi o aluzie la numărul celor uciși în timpul răscoalei din anul 1907. Cifra s-a dovedit a fi o făcătură, o minciună, așa cum era și regimul însuși!⁴¹

Colectivizarea a fost unul dintre cele mai dramatice aspecte ale regimului totalitar din țara noastră; pierderile și cheltuielile pentru realizarea colectivizării sunt incomensurabile. Lichidarea spiritului și responsabilității de proprietar agricol au fost dintre cele mai grele consecințe. Distrugerea a zeci de mii de destine și vieți în închisori și lagăre, insecuritatea proprietății individuale, a vieții și libertății au însoțit permanent procesul de colectivizare.

Poate că, urmând exemplul altor națiuni europene, care comemorează victimele războaielor sociale purtate în epocile modernă și contemporană, noi românii ar trebui să ridicăm un monument al rezistenței țăranilor din România față de colectivizare, care a avut zeci de mii de victime în lupta cu bolșevismul, pentru apărarea valorilor esențiale ale umanității: credință, libertate și demnitate.

Bibliografie selectivă

⁴⁰ Marian Oprea, *Transformarea socialistă a agriculturii: asaltul final, 1953-1962, Țăranii și Puterea*, București, Humanitas, 2012, p.107.

⁴¹ Vasile Pascu, *Regimul Totalitar Comunist în România (1945-1989)*, vol.I, București, Editura Clio Nova, 2007, p.220-221.

Surse de arhivă

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Fond Reforma Agrară 1949 – Centrală, Dosar 112/1945, f.8-11

Monitorul Oficial nr.68 bis, 1945, p.2205-2208.

Broșură, *Comuniștii și proprietatea particulară*, București, Editura P.C.R. 1946, p.14.

Buletinul Oficial al RPR nr. 1/ 2 martie 1949.

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Fond Reforma Agrară 1945 – Centrală, Dosar 22/1949, f.29-30.

ANIC, FondCC al PMR, Cancelarie, Dosar 38/1950, f.28-30

ANIC, Fond al CC al PCR, Cancelarie, Dosar 28/1957, f.237

Documente editate

Cătănuș, Dan, Roske, Octavian *Colectivizarea în Vlașca, 1949-1950. Documente*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, Editura Vinea, 2002, p.511

Cătănuș, Dan, Roske, Octavian, Abraham, Florin, *Colectivizarea agriculturii în România. Cadrul legislativ 1949-1962*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, Editura Vinea, 2007, p.20-23.

Scurtu, Ioan, coordonator, *Arhivele Statului din România, "România Viața Politică în Documente 1945"*, București, 1995, p.190.

Periodice

Dosarele Istoriei, *Colectivizare, Revoltă, Represiune, An VIII, Comunizarea României rurale*, nr.1 (77), 2003, p.34-35.

Lucrări generale

Bărbulescu, Mihai, Denis Deletant, Hitchins, Keith, Papacostea, Șerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998.

Bîțfoi, Dorin Liviu, *Așa s-a născut omul nou: în România anilor '50*, București, Editura Campania, 2012.

Bulei, Ion, *O Istorie a Românilor*, București, Editura Meronia, 2006.

Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, București, Editura Humanitas, 1990.

Frunză, Victor, *Istoria comunismului în România*, ediția a IV a, București, Editura "Victor Frunză", 2012.

Georgescu, Vlad, *Istoria Românilor de la Origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1992.

Giurescu, Dinu C., *Epoca Gheorghe Gheorghiu Dej în Istoria Românilor*, vol. X, *Românii în anii 1948-1989*, București, Editura Enciclopedică, 2013.

Giurescu, Dinu C. *Op. cit.*

Hossu Longin, Lucia, *Memorialul Durerii, vol.II, Întuneric și lumină*, București, Editura Humanitas, 2013.

Ionescu-Gură, Nicoleta, *Munca forțată din România în regimul comunist. Internările administrative din perioada Gh. Gheorghiu Dej (1948-1965)*, București, Editura Corint, 2017.

Ivan, Ruxandra, *Transformarea socialistă. Politici ale regimului comunist, între ideologie și administrație*, Iași, Editura Polirom, 2009.

Kligman, Gail Katherine, *Țărâtimea și puterea: procesul de colectivizare în România (1949-1962)*, București, Editura Polirom, 2005.

Oprea, Marian, *Transformarea socialistă a agriculturii: asaltul final, 1953-1962, Țăranii și Puterea*, București, Humanitas, 2012.

Pascu, Vasile, *Regimul Totalitar Comunist în România (1945-1989)*, vol.I, București, Editura Clio Nova, 2007.

Scurtu, Ioan, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, București, 1994.

Solet, Jean Francois, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, traducere de Silvia Albișteanu și Ana Zbarcea, Iași, Editura Polirom, 1998.

Ștefănescu, Alex Mihai, *Istoria Loviturilor de Stat în România 1821-1989*, vol.III, "Cele trei dictaturi", București, Editura Rao, 2004.

Tismăneanu, Vladimir, *Stalinism pentru Eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, București, Editura Polirom, 2005.

Tismăneanu, Vladimir, op. cit.

Webgrafie

Cristina Pop, *Colectivizarea agriculturii. Distrugerea satului românesc, 1949-1962*, <https://ro.historylapse.org/colectivizarea> agriculturii (19.05.2019)

Istoria minorităților
History of Minorities
Histoire des minorités

ORIGINEA ȚIGANILOR (RROMILOR) ȘI MIGRAȚIA LOR SPRE EUROPA

*

THE ORIGIN OF THE GYPSIES (ROMA) AND THEIR MIGRATION TO EUROPE

*

L'ORIGINE DES GYPSSES (ROM) ET LEUR MIGRATION VERS L'EUROPE

**Conf.univ.dr. Silviu COSTACHE¹
Dr. Daniel DIEACONU²**

Rezumat: Acest studiu este concentrat asupra unei teme controversate a istoriei, originea și migrația rromilor spre Europa, o temă care rămâne în continuare un teren al ipotezelor, deși s-au făcut numeroase progrese, mai ales din punct de vedere al lingvisticii. Acest studiu sintetizează cercetările noastre de până acum, abordări istorice, dar și de geografie umană. Am prezentat câteva legende etnogenice, la care am alăturat vechi tradiții românești sau europene. Nu lipsesc analizele asupra ipotezelor lui Kogălniceanu, Potra sau Chelcea și a autorilor recenți Achim sau Sărău. La venirea lor în Europa, au fost considerați urmași a egiptenilor, de unde și un astfel de etnonim medieval, dar studiile de filologie comparată au demonstrat originea lor indiană și o migrație de mai multe secole în Europa, cu o ședere mai îndelungată în Persia și Imperiul Bizantin. În spațiul românesc sunt atestați în secolul XIV-lea și au avut ca principale caracteristici nomadismul și robia.

Cuvinte cheie: migrație, mitologie istorică, filologie comparată, robie, nomadism

*

Summary: This study is focused on a controversial topic of history, the origin and migration of the Roma to Europe, a topic that still remains a field of hypotheses, although numerous advances have been made, especially from the linguistic point of view. This study summarizes our research so far, historical approaches, but also human geography. I presented some ethnogenic legends, to which I added old Romanian or European traditions. There is no shortage of analyzes on the hypotheses of Kogălniceanu, Potra or Chelcea and recent authors Achim or Sărău. When Roma population came to Europe, it was considered to be of the Egyptians descendance; hence such a medieval ethnonym, but studies of comparative philology have demonstrated their Indian origin and a migration of several centuries to Europe, with a longer stay in Persia and Byzantine Empire. In the Romanian space, they are attested in the 14th century and their main characteristics were nomadism and slavery.

Key words: migration, historical mythology, comparative philology, slavery, nomadism

*

Résumé : Cette étude porte sur un sujet controversé de l'histoire, l'origine et la migration des Roms vers l'Europe, un sujet qui reste encore un champ d'hypothèses, bien que de nombreuses avancées aient été faites, notamment du point de vue linguistique. Cette étude résume nos recherches

¹ Facultatea de Geografie, Universitatea din București; Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Europeană al Universității din București.

² Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Europeană al Universității din București.

jusqu'ici, les approches historiques, mais aussi la géographie humaine. J'ai présenté quelques légendes ethnographiques, auxquelles j'ai ajouté d'anciennes traditions roumaines ou européennes. Les analyses ne manquent pas sur les hypothèses de Kogălniceanu, Potra ou Chelcea et des auteurs récents Achim ou Sărau. Lorsqu'ils sont venus en Europe, ils étaient considérés comme des descendants des Égyptiens, d'où un tel ethnonyme médiéval, mais des études de philologie comparée ont démontré leur origine indienne et une migration de plusieurs siècles vers l'Europe, avec un séjour plus long en Perse et dans l'Empire byzantin. Dans l'espace roumain, ils sont attestés au XIVe siècle et leurs principales caractéristiques étaient le nomadisme et l'esclavage.

Mots clés : migration, mythologie historique, philologie comparée, esclavage, nomadisme

*

Originea ȝiganilor a fost pentru o lungă perioadă de timp o enigmă a istoriei și un câmp de manifestare a ipotezele, unele dintre ele cel puțin fanteziste și cele mai multe au trecut dintr-o carte în alta de-a lungul a mai bine de trei secole. Fondul mitico-legendar constituit în jurul acestei chestiuni istorice este unul deosebit de bogat, datorat folclorului ȝigănesc, dar și folclorului aparținând altor popoare cu care au intrat ȝiganii în contact de-a lungul veacurilor. Un studiu pertinent asupra acestei chestiuni este necesar să surprindă realitatea de dincolo de mit, atât cât cronicile și alte documente o pot confirma. Cert este că în ciuda a numeroase studii ce s-au realizat în istoria veche a romilor (ȝiganilor) există destule necunoscute.

Acest studiu s-a realizat prin cercetarea surselor referitoare la această controversată temă recente sau mai vechi, române și străine, istorice, de mitologie, antropologie și lingvistică. De către noi s-au publicat, în țară și străinătate, mai multe articole și cărți, după o aprofundare deosebită a temei din punct de vedere istoric, al geografiei umane și al geopoliticii minorităților³.

În stabilirea originii, dar și a traseului urmat de ȝigani spre Europa, un rol important l-a avut lingvistica. Studiile de filologie comparată realizate încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea au arătat că ȝiganii sunt originari din India și au oferit ipotezele asupra drumului urmat prin componentele lexicale existente în limba romani: persane, arabe, grecești, slave etc. Deși în lumea științifică și culturală a secolului al XIX-lea s-au făcut cunoscute studiile ce demonstau originea indiană, ipotezele că ar

³ S. Costachie, D. Dieaconu, C. Teodorescu, *Several socio-economic and demographic aspects of the gypsies (roma) from their first presence in the Romania and untill the second world war*, în „Revista Română de Geografie Politică”, an XII, nr. 1, Oradea, 2010; D. Dieaconu, S. Costachie, *Romii din România în perioada interbelică. Aspecte socio-demografice și evoluții organizatorice și politice*, în „Partide politice și minorități naționale din România secolului XX”, vol. V, coord. V. Ciobanu, S. Radu, Ed. TehnoMedia, Sibiu, 2010; D. Dieaconu, *ȝiganii din spațiul românesc în Evul Mediu*, în „Historia”, an IX, nr. 87, martie 2009, București; D. Dieaconu, S. Costachie, *De la dezrobire la regimul comunist: ȝiganii din România*, în „Istorie și civilizație”, an II, nr. 6, martie 2010, București; D. Dieaconu, *Perioada medievală și începutul epocii moderne: ȝiganii din spațiul românesc în scrierile călătorilor străini*, în „Istorie și civilizație”, an II, nr. 13, octombrie 2010, București; D. Dieaconu, *Dezrobirea ȝiganilor*, în „Historia”, an IX, nr. 90, iunie 2009, București; D. Dieaconu, S. Costachie, *Mito y realidad. Los rrom (gitanos) de Rumania*, Niram Art, Madrid, Spain, 2016; 2014, S. Costachie, D. Dieaconu, *The Romanian Gypsies: from emancipation to assimilation*, în „La Pensee Journal”, vol.76 (3), pp. 42-54, Paris.

fi fost de origine egipteană s-au menținut, atât în spațiul românesc, cât și în afara lui⁴. În lucrări și cronici aparținând Evului Mediu această idee a originii egiptene apare de numeroase ori. Mihail Kogălniceanu menționează mai multe opinii anterioare studiului său din 1837. Relata o tradiție de la Herodot conform căreia pe malurile Pontului Euxin ar fi fost o colonie a egiptenilor, iar ȧiganii erau urmași ai supușilor lui Sesostris, care după descoperirea conjurației lui Danaos a fugit pe țărmurile Mării Negre. În migrația lor din estul spre vestul Europei, în prima jumătate a secolului al XV-lea, grupurile de ȧigani amintite de cronicari se erijau în pelerini originari din Egipt. După Pasquier, ȧiganii ajunși la Paris la 1427 spuneau că au fost izgoniți de sarazini care i-au silit să-și lepede legea; supuși de creștini, apoi au mers la Roma, unde Papa i-a botezat și le-a dat canon să rătăcească și să se culce pe pământ; interesant este faptul că ei afirmău că au primit de la papă și de la împăratul Sigismund scrisori (cărți) de „scuteală” prin care pot fura prin sate și țarguri în cei șapte ani de pocăință⁵.

La Brașov, în 1416, orașul acordă bani și provizii „seniorului Emaus din Egipt și celor 120 de însoțitori ai săi”. O familie de nobili dăruia 40 de berbeci „sărmanilor pelerini din Egipt”, care spuneau că se întorc de la Ierusalim⁶. Într-o lume medievală religioasă și superstițioasă, prezentarea lor ca pelerini care se întorceau din ȧara Sfântă nu putea fi decât folositoare. Sebastien Munster menționa la jumătatea veacului al XVI-lea că ȧiganii afirmău o descindere din Noe sau Abram și Sara și prezenta mai multe legende care ne trimit în istorie până în epoca bronzului, la mitica Atlantida⁷.

În Moldova, tradițiile păstrate de comunitățile rurale îi prezintă pe ȧigani ca hamiți, harapi, faraoni. Robia ȧiganilor s-ar fi datorat lui Ham, fiul lui Noe, blestemat de tatăl său că a răs pe seama goliciunii sale în timp ce dormea sub influența unei băuturi alcoolice⁸. Românii i-au numit pe ȧigani ciori, baragladine, balaoacheși,

⁴ V. Alecsandri, *Vasile Porojan*, Ed. Tineretului, București, 1968, pp. 65-66: „... ȧigăncile sunt foarte ghibace în tot soiul de vrăjitorii și de descântece de deochi, de serpe, de dragoste... Aceste taine au fost introduse în țările aceste odată cu venirea ȧiganilor și după părerea mea ele nu sunt altă decât niște slabe și proaste rămășițe ale acelei științi oculte care atât de dezvoltată la vechii egipteni”. Voltaire, în *Eseu asupra morăvurilor* remarcă: „...această rasă pare a fi o rămășiță a anticilor sacerdoți și sacerdotese ale zeiței Isis, amestecată cu cei ai zeiței Sirei”, apud O. Drămba, *Apariția și avatarurile ȧiganilor*, în „Dacoraomania”, nr. 43/2009, p. 55

⁵ M. Kogălniceanu, *Schiță despre ȧigani*, trad. Gh. Ghibănescu, Tip. Dacia, Iași, 1900, p. 3, 10; M. Kogălniceanu afla un jurământ din secolul al XV-lea: „Cum Dumnezeu a înecat pe regele Faraonilor în Marea Roșie astfel să fie înghițit ȧiganul în pântecul pământului, să fie afurisit dacă nu spune adevărul; tâlhăritul și vânzarea să nu-i meargă. La cel dântăiu trap, calul să i se schimbe în măgar și să fie spânzurat de călău”.

⁶ F. de Vaux de Foletier, *Mille ans d'histoire des Tsiganes*, Paris, 1970, p. 21

⁷ O. Drămba, *Apariția și avatarurile ȧiganilor*, nr. 43/2009, p. 56; englezul S. Roberts, într-o lucrare publicată în 1736, încercând să afle originea ȧiganilor, plecând de la profețiile biblice, considera că sunt egipteni blestemați a trăi nomazi și în mizerie încă de la proorocii Isaia, Ieremia și Ezekiel cf. Al. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 304

⁸ Al. Gonța, *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, p. 306

balauri, burcași, ciorogaci, gărgăuni, dar și arapi sau faraoni, reflectând aceste credințe populare despre o origine egipteană a acestor consăteni de-ai lor⁹.

Una dintre vechile legende românești etnogonice prezintă originea țăganilor, plasând acțiunea mitică în timpul patriarhului biblic Noe. Se spune că acesta a simțit tovarășia dracului: a fost primul om beat. Într-o zi, sub influența alcoolului a adormit într-un colț de grădină într-o poziție jenantă. Unul dintre feciorii lui îl „muruește” cu o balegă și se ascunde în tufiș. Celălalt fiu al lui Noe, serios, respectuos, îl spală și-l acoperă cu frunze. Cel poznaș iese din tufiș și încep să se certe. Noe se trezește și află pățania: „Așa să se facă pielea ta cum era balega cu care m-ai murdărit, iar tu să ajungi de răsul tuturor, așa cum ai vrut să-ți bați joc de mine”. Din feciorul acesta se trag țăganii, care sunt negri la față și batjocura tuturor. Tot țigan a fost și cel care „a bătut cuiele în crucea Domnului nostru Iisus Hristos, de aceea toți călăii din țăgani s-au făcut”¹⁰.

În vestul Europei, țăganii s-au prezentat ca „egipteni”, fiind consemnați în documente de la începutul secolului al XV-lea. În 1418 sunt semnați în Elveția în grupuri de 300 de persoane conduse de voievozi pompos îmbrăcați, urmași ai unor păgâni convertiți „egipteni”, care, drept penitență, trebuiau să facă pelerinaje de 7 ani; au fost bine primiți. În 1423, Andreas, presbiterul Ratisbonei, relatează despre „populo Cinganorum” din Egipt. În 1417, țăganii ajung în Germania și se îndreaptă spre Marea Nordului. După Sinodul de la Constanța din 1418 străbat Elveția: „o ceată de oameni necunoscuți cu pielea neagră, cu fața străină, rău îmbrăcați, având acte de la autorități. Erau conduși de Mihail, duce egiptean. În 1422, alt duce, Andrei, zicând că vine din Egipt, ajunge până la Bologna”¹¹.

Cărturarii români au încercat și ei să se pronunțe asupra originii țăganilor. Dimitrie Cantemir este nelămurit în privința originii, remarcând faptul că nu a putut afla documente referitoare la această chestiune și nici de la țăgani nu a putut afla lămuriri satisfăcătoare. Scria astfel: „Aceștia sunt împrăștiati ici și acolo în toată Moldova și nu afli boier care să nu aibă în stăpânirea sa. De unde și când a venit acest neam în Moldova? Nu știu nici ei înșiși și nici nu se găsește nimic despre dânșii în toate cronicile noastre”¹². Ion Budai Deleanu, corifeu al Școlii Ardelene, aflase despre faptul că țăganii se trag din egipteni, din „faraonii cei slăviți”. Merge în Egipt pentru a se convinge și află că nu-s egipteni, ci sunt indieni (după opiniile negustorilor englezi) vorbind o limbă întâlnită în Siam și Malabria¹³. Este o opinie emisă la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când, în vestul Europei, studiile lingvistice au arătat originea indiană a țăganilor, plecând de la descoperirea unui student maghiar la Facultatea de

⁹ G. Potra, *Contribuțiuni la istoricul țăganilor din România*, Fundația Regală Carol al II-lea, București, 1939, p. 16

¹⁰ M. Olinescu, *Mitologie românească*, Ed. Casa Școalelor, București, 1944, pp. 125-126.

¹¹ M. Kogălniceanu, *Schițe despre țăgani*, pp. 8-10; A. Poissonier, *Les Tsiganes en Moldavie et Valachie*, Paris, 1855, p. 21; O. Drâmba, *op. cit.*, p. 56.

¹² D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1956, pp. 230-231.

¹³ I. B. Deleanu, *Țiganiada*, București, 1928, p. 39.

Teologie protestantă a Universității din Leyden. În 1783, Walli Istvan cunoaște trei indieni din Malabria și constată asemănarea limbii lor cu cea a țăganilor din Ungaria, din districtul Comorn. Pentru a dovedi teoria sa a întocmit un mic dicționar cu 1.000 de cuvinte. Despre descoperirea sa a scris ziarul „Wiener Zeigen” și a fost confirmată în anii următori de lingviști și istorici¹⁴.

În 1777, prin studii de filologie comparată, cercetătorii germanii I.C. Rudiger și K. Zippel au arătat originea industană a țăganilor. Un alt autor german, realizatorul unei prime lucrări cu caracter științific referitor la istoria țăganilor, H.G.M. Grellmann, a demonstrat că țăganii vin din India¹⁵.

Printre cei care au îmbrățișat ipotezele lui Grellmann a fost și românul Mihail Kogălniceanu, apropiat istoriografiei germane, prezentate în lucrarea sa din 1837, arătând că era la curent cu teoriile vehiculate în mediul științific european. Afla din Moldova sa natală că aceștia ar fi venit din Țigania, o provincie a Indiei¹⁶.

Un britanic, William Macmichael, în 1817 merge spre Moscova și cunoaște pe țăganii din Țările Române. Constată o mare asemănare a limbii țăgănești cu limba populației din Indusstan și, de asemenea, iubirea pentru haine roșii, nicovale de piatră, dansurile voluptuoase, meseria de ghicitoare, toate acestea îl fac să considere că țăganii sunt înrudiți cu locuitorii din India pe care i-a cunoscut el¹⁷.

George Potra cunoștea în perioada interbelică teoriile ce se vehiculau cu privire la originea țăganilor și în lucrarea sa intitulată modest *Contribuțiuni la istoria țăganilor din România*, emitea o ipoteză interesantă: „... în timpul, și mai ales la sfârșitul Imperiului Roman, vrăjitorii erau recrutați exclusiv dintre egipteni. Aceasta n-au uitat-o nici creștinii, cu atât mai mult cu cât au fost izbiți de unele asemănări exterioare între vechii egipteni și țăgani. Posibil că țăganii, șireți din fire, au întărit această presupunere, de o parte spre a exploata faima pseudo-strămoșilor lor, pe de altă parte spre a nu fi siliți să dea alte lămuriri asupra originii lor, pe care n-au uitat-o, în orice caz nu le-ar fi plăcut să și-o amintească. Astfel au fost considerați drept rămășiță a vechilor egipteni, pedepsiți de Dumnezeu pentru păcatele lor și risipiți de cele patru vânturi în toate părțile lumii”¹⁸.

Preotul bucovinean Dimitrie Dan, care a scris și o lucrare despre evreii din Bucovina, este autorul unui studiu despre țăgani publicat în 1892 și se arată cunoscător al tezilor emise în spațiul german pe care le preia, adăugându-le o notă de autohtonitate, ipoteze și legende și adoptă ca cea mai pertinentă teorie cea a originii indiene a țăganilor¹⁹. Aceeași origine o recunoaște și mai puțin-cunoscutul autor M.

¹⁴ vezi pe larg Gh. Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, Ed. Kriterion, București, 1998, pp. 44-46; M. Block, *op. cit.*, p. 37; I. Chelcea, *Țigani din România. Monografie etnografică*, Institutul Central de statistică, București, 1944, p. 11.

¹⁵ V. Achim, *Țigani în istoria României*, Ed. Enciclopedică, București, 1998, p. 15

¹⁶ M. Kogălniceanu, *Schițe despre țăgani*, p. 8

¹⁷ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. IV, 1929, București, p. 23

¹⁸ G. Potra, *Contribuțiuni la istoricul țăganilor din România*, p. 9

¹⁹ D. Dan, *Țigani din Bucovina*, Cernăuți, 1892, p. 6

Stătescu, în 1884, sau filologul Barbu Constantinescu, care în 1878 remarcă asemănarea limbii țigănești cu limba sanscrită²⁰.

Dimitrie Dan era de părere că țiganii au părăsit India din cauza „legii lui Manu”, ducând cu ei în toate țările conștiința despre înfierarea lor ca lepădătura societății omenești”²¹. Este o opinie împărtășită și de George Potra: „Țiganii au făcut parte din categoria celor slabi și de când sunt născuți în istorie ei nu s-au bucurat de o situație cel puțin omenească. Strămoșii lor din India făceau parte din acea clasă de oameni netrebnici – paria; strămoșii lor mai de aproape erau robi, iar actualmente dacă nu sunt robi, totuși egali în tratament cu conlocuitorii țărilor în care se află nu sunt”²².

Să amintim printre scriitorii veacului al XIX-lea, cercetători ai istoriei țăganilor care au prezentat originea indiană a țăganilor, pe doi cunosători ai spațiului românesc: A. Poissonier, autor al unu studiu de spre țăganii robi în perioada curentului aboliționist și J.A. Vaillant, un mare prieten al poporului român, care publica în 1857 un studiu în care afirma înrudirea limbii țăganilor cu limba neoariană din India de nord²³. Într-adevăr, limba a fost cea care a adus certitudini în ceea ce privește originea țăganilor și a contribuit la stabilirea unor ipotetice trasee dinspre India spre Europa. Deocamdată, locul precis de origine al țăganilor rămâne un teren al ipotezelor, India este un adevărat subcontinent în care nomadismul încă persistă și rămân în continuare neamuri insuficient cercetate. De asemenea, perioada în care s-a desfășurat migrația și motivele care au generat-o, rămân probleme încă greu de soluționat. Și în acest caz, legende sunt numeroase și apar în mai multe lucrări.

Germanul Martin Block scria în 1936 o valoroasă lucrare dedicată țăganilor, în germană și franceză, și care a devenit foarte cunoscută în epocă. Este adeptul teoriei privind originea indiană a țăganilor, dar prezintă și alte teorii apărute până la acea dată, până la studierea limbii. Remarca pe germanul Wagenseil, la 1700, care credea că ar fi iudei, după felul lor rătăcitor, dar și credințele că ar fi urmași ai supraviețuitorilor oastei faraonilor înecată în Marea Roșie. M. Block sintetiza aceste teorii apărute până la cercetarea limbii: „La Egipt ar trebui să ne gândim văzând proporțiile impozante ale pieptului la femeia țigancă, asemănarea cu destinele seculare ar vorbi de o origine iudaică; aspectul exterior, felul apariției ar viza pe tătari, mongoli. Aceasta ar fi dus adevăr la oarecare convingeri dacă n-ar fi avut idiomul lor particular”²⁴.

Asupra perioadei în care țăganii sau strămoșii lor au părăsit India s-au emis mai multe supoziții; o opinie cu greutate este cea a lui Gheorghe Sarău, filolog român de origine română, care a conchis că strămoșii romilor au părăsit India fie cel mai devreme

²⁰ M. Stătescu, *Încercări asupra originii țăganilor*, Craiova, 1884, p. 10; B. Constantinescu, *Probe de limbă și literatura țăganilor din România*, București, 1878, p.7.

²¹ D. Dan, *Țiganii din Bucovina*, p. 9.

²² G. Potra, *op. cit.*, p. 66; „cingarii”, strămoșii indieni ai țăganilor făceau parte dintr-o clasă inferioară și „ocoleau pe brahman cu zece pași înfundându-și capul în praful drumului”.

²³ A. Poissonier, *Les esclaves tsiganes dans les Principautés Danubiennes*, Paris, 1866; J.A. Vaillant, *Les Romes. Histoire vraie de vrais Bohémiens*, Paris, 1857, p. 4

²⁴ M. Block, *Moeurs et coutumes de tsiganes*, Payot, Paris, 1936, pp. 32-33.

în secolul al II-lea până în secolul al VIII-lea, fie odată cu formarea limbilor neoindiene (din rândul cărora face parte și limba rromani), pe la sfârșitul secolului al X-lea²⁵. Englezul Donald Kenrick propune o ipoteză conform căreia plecarea rromilor din India s-ar fi petrecut în secolul al III-lea d.Hr., în timpul șahului Ardashir care cucerește nordul Indiei, transformând-o în provincie persană, mulți dintre locuitori trecând atunci în Persia pentru condiții mai bune de viață²⁶.

O altă legendă referitoare la părăsirea Indiei de către țigani și care a pătruns în mai multe lucrări mai vechi sau mai recente, descrie sosirea muzicanților pe care i-a cerut șahul persan Bahram-Gur (a domnit înapoi în anul 438) lui Shangul, regele Indiei. Istoricul arab Hamza din Ispahan (prin anul 950) scria că descendenții acelor muzicanți indieni mai trăiau încă, iar poetul Firdousi în *Şah-Name* (Cartea Regilor), din 1010, scria despre numiții lurii, lăutari indieni în număr de 10.000, care au primit de la rege grâu și vite pe care le-au risipit în mod neacuzat. Regele i-a izgonit poruncindu-le să străbată țara și să cânte. Lurii umblă și astăzi prin lume, spunea poetul²⁷.

O altă legendă încearcă să justifice etnonimul Sinte, Sinti, Sindhi, făcând legătura cu poporul „Sindoi” din India vestică. Se spune că regele Sin, regele țiganilor, avea o fiică cerută în căsătorie de regele Talani și, nevrând să i-o dea, a izbucnit un război. Regele Sin a fost înfrânt și întreg poporul său a fost silit să fugă către apus și în memoria regelui Sin și-au luat numele de Sinte²⁸.

O teorie recentă ce aparține lingvistului Marcel Courthiade, care consideră că plecarea țiganilor din India s-a datorat incursiunii militare a războinicului afgan Mahmud Ghazni, care a cucerit bogatul oraș Kannauj în 1018. Populația orașului a fost luată în robie (53.000 de oameni) și vândută Persiei ca meșteșugari, muzicanți etc.²⁹

O altă tradiție istorică menționează: „După ce Tamerlan (Timebeg) în 1399, sub pretextul abolirii idolilor a supus noua Indie și a săvârșit acele cruzimi mari, un popor Cinganii, locuind la Guzurat și Tatta au fugit din India în număr de jumătate de milion; bogații se numeau în limba din Guzurat – Rom (oameni), iar din cauza pielii lor smolite – Kola (negri)”³⁰. Aceste legende, credințe, tradiții istorice și ipoteze au fost preluate în multe lucrări despre rromi și au fost comentate și interpretate, dar valoarea lor documentar-istorică rămâne în continuare scăzută, de altfel, istoria veche a rromilor rămâne și astăzi, în mare măsură, o adevărată „terra incognita”, în ciuda a tot mai multor studii recente.

²⁵ D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, Editor Organizația „Salvați Copiii”, București, 2006, p. 8

²⁶ D. Kenrick, *Rromii: de la India la Mediterana. Migrația rromilor*, Ed. Alternative, București, 1998, pp. 18-19.

²⁷ cf. A. Fraser, *Țigani*, Ed. Humanitas, București, 2008, pp. 42-43.

²⁸ D. Dan, *Țigani din Bucovina*, p. 4

²⁹ M. Courthiade, *Phonologie des parles rrom et diasysteme graphique de la langue rromani*, Paris, 1995, p. 23

³⁰ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 6, citându-l pe Fessler.

Fără îndoială, lingvistica a fost cea care a avut un rol decisiv în stabilirea originii, dar și a unei ipotetice perioade a acestei migrații și a traseului urmat din India spre Europa. Trebuie menționat aportul deosebit al lingvistului Franz Miklosich, care a studiat limba rromani și a descoperit în lexicul ei cuvinte de origine indiană, cuvinte afgane, persane, armenesti, gruzine, turcești, grecești, sud-slave etc.³¹

Asupra traseului străbătut de rromi s-au pronunțat mai mulți cercetători precum A. Poissonier, P. Bataillard, C.J. Popp Șerboianu, George Potra, M. Courthiade, D. Kenrick, Gh. Sarău, V. Achim etc. F. Miklosich a indicat trecerea rromilor prin Persia și Armenia, cu șederi mai îndelungi, conform elementelor lexicale prezente în limba rromani. Alți autori au considerat că undeva în estul Imperiului Bizantin s-a petrecut o trifurcație a populației rrome:

- o ramură numită „lom” sau de nord, a ajuns în teritoriile armenesti și apoi prin nordul Mării Negre în Balcani și Europa Centrală;

- o ramură „dom” sau de sud-vest au ajuns în nordul Africii și în Spania;

- o ramură numită „rrom” sau de vest, a ajuns în Imperiul Bizantin și de aici în Europa centrală și de vest.

Ultima ramură a fost considerată cea mai numeroasă și care după câteva secole de ședere în Imperiul Bizantin s-a răspândit în întreaga Europă³². Sunt ipoteze care au fost îmbrățișate și dezvoltate de cercetători contemporani, folosindu-se observațiile lui J.P. Liegeois, J. Hanock, D. Kenrick, F. De Vaux de Foletier și studiile de lingvistică ale lui M. Courthiade și Gh. Sărau. George Potra, cu peste jumătate de secol înainte, avea o opinie nu foarte diferită de a acestora: o parte din populația rromă s-a îndreptat spre nordul Africii; o parte a ajuns în Europa prin Colchida și Crimeea, cei care s-au îndreptat spre nord fiind robiți de tătari; o a treia parte a intrat în Asia Mică și apoi în Balcani, de unde s-au răspândit în Europa³³. Dimitrie Cantemir remarcă la începutul veacului al XVIII-lea faptul că rromii au stat o perioadă îndelungată în Imperiul Bizantin, descoperind mai multe elemente grecești³⁴.

Din teritoriile de limbă persană și armeană, rromii au trecut în Asia Mică, teritoriu de limbă greacă aparținând Imperiului Bizantin. Aici au primit etnonimul folosit în spațiul balcanic, dar și în restul Europei: țigani. Cei mai mulți dintre autori sunt de părere că termenul provine din greaca medievală însemnând „de neatins”, „intangibil” – „athinganoi”, amintiți în documente din secolul al XI-lea³⁵. Acești „athinganoi” formau o sectă eretică în Frigia și Licaonia și la aceasta s-au alipit și țigani. Despre această sectă avem știri până în secolul al XIII-lea, iar termenul s-a

³¹ apud D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, p.11; V. Achim, *op. cit.*, p. 16

³² Gh. Sarău, *Rromii, India și limba rromani*, p. 11; M. Courthiade, *Phonologie des parles rrom et diasysteme graphique de la langue rromani*, p. 24; D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rrome*, pp. 11-12

³³ G. Potra, *op. cit.*, p. 18

³⁴ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Gh. Adamescu, 1909, p. 122

³⁵ J.P. Liegeois, *Tsiganes et Voyageurs. Donnees socio-culturelles. Donnes socio-politique*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1985, p. 14

răspândit de la greci la bulgari, la sârbi și români, fiind descoperit în documente de limbă slavă³⁶. Sunt amintiți într-un manuscris hagiografic din anul 1068 scris de un călugăr athonit în care se spune despre niște oameni, astfel numiți, ce făceau parte dintr-o sectă eretică și erau renumiți prin priceperile lor de ghicitori și de vrăjitori³⁷. Se consideră că un prim document sigur datează de la sfârșitul secolului al XIII-lea, o scrisoare a patriarhului Gregorios II Kyprios, unde se vorbește de taxele care trebuie luate de la așa-numiții egipteni și ațigani³⁸. Gheorghe Sarău ordonează cronologic documentele, mai mult sau mai puțin sigure, până la sfârșitul veacului al XIV-lea, care îi atestă pe țigani în spațiul aflat sub influența Imperiului Bizantin, cele mai numeroase fiind din secolul al XIV-lea³⁹.

Termenul „athinaganoi” sau „atsingani”, care înseamnă „de neatins” (de la verbul athinggainin – a nu atinge). Termenul fusese aplicat în secolele al VIII-lea și al IX-lea unei secte creștine răspândite în Frigia, ai cărei adepți socoteau ca o întinare contactul cu anumite obiecte sau chiar numai vederea lor; termenul avea să fie aplicat peste câteva secole țăganilor printr-o adevărată răsturnare de sens. Această denumire a stat la baza nemțescului „Zigeuner”, a franțuzescului „Tsiganes”, a italianescului „Zingari” sau a maghiarului „Cyganyok”⁴⁰. Originea termenului țigan a născut ipoteze și dispute, dar dubiile n-au fost înlăturate în totalitate.

Din spațiul bizantin, rromii au pătruns în Europa de est și centrală, ajungând la sfârșitul secolului al XIV-lea în statele balcanice (Bulgaria, Serbia, Țările Române), iar pe parcursul secolului al XV-lea au ajuns în vestul Europei și chiar în țările scandinave. Numele pe care le-au primit de la aceste popoare oferă informații asupra felului în care îi receptau sau asupra unei posibile proveniențe. Astfel, popoarele nordice le-au zis „tartares” sau „saraceni”, fiind asemănați cu mongolii care-și întindeau hoardele până aproape de hotarele lor; englezii le ziceau „gypsy”, adică egipteni, după asemănare, dar și după cum rromii se prezentau; belgienii și olandezii, le ziceau „heidenen” și „idolates”, datorită faptului că adorau elementele naturii; francezii foloseau un termen de origine bizantină – „tsiganes”, dar și cel de „bohemien”, adică sosiți din Boemia, după cum singuri țăgani se prezentau, cu salvoconduce de la împăratul Sigismund de Luxemburg; spaniolii le spuneau „gitanos” (la fel ca și franțuzescul tsiganes, provenea din limba greacă), cât și egypsiano (definind o posibilă origine egipteană); portughezii – ciganos; italienii – zingari; germanii – Zigeuner; ungurii – ciganyok, dar și faraontseg (deci credința originii egiptene); boemii – cinkan; lituanienii – cigonas; rușii – țâgan; țehan, sârbii – ciganin, românii – ațigani și apoi țigan; maurii – harami (adică popor rătăcitor etc.⁴¹

³⁶ D. Dan, *Țigani din Bucovina*, p. 9, N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 436

³⁷ J.P. Liegeois, *op. cit.*, p. 13-14

³⁸ cf. V. Achim, *op. cit.*, p. 17

³⁹ D. Grigore, Gh. Sarău, *Istorie și tradiții rromice*, pp. 15-16.

⁴⁰ N. Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, Ed. Humanitas, București, 2008, p. 385; A. Fraser, *op. cit.*, p. 56

⁴¹ D. Dan, *op. cit.*, p. 4; Al. Gonța, *op. cit.*, p. 303; V. Achim, *op. cit.*, p. 19

Romii au trăit în Imperiul Bizantin într-o lume stăpânită la acea vreme de numeroase credințe și superstiții și și-au făcut loc cu ușurință, fiind asimilați egiptenilor, cunoscuți din vechime ca cei mai renumiți vrăjitori. Au înțeles, într-o lume dominată de cruciade, de „marea frică” (a sfârșitului lumii), că pelerinii ce soseau din Țara Sfântă beneficiau de un tratament privilegiat și așa cum am constatat până acum, romii s-au erijat în Europa de vest ca pelerini sosiți de la Ierusalim, urmași ai egiptenilor, siliți de marii ierarhi creștini la o îndelungată penitență.

Să menționăm și o părere, naivă însă, a unui călător străin de la sfârșitul veacului al XVI-lea care consideră că țiganii aveau originea în spațiul carpato-danubiano-pontic. Francois de Pavie, baron de Fourquevaux, ajunge la Iași în 1585 și-și mărturisește impresiile: „În afara înconjurului Iașului se află un număr de case ce se socotesc eu că ajung la 2.000, toate clădite din paie și din lemn și în care locuiesc multe familii din acele neamuri rătăcitoare de țigani sau dinspre noi egipteni, care plătesc tribut ducelui. De aceea, socot, văzând că ei au o locuință statornicită în această singură țară, cum și-au tras de obârșia în vreun secol oarecare din trecut și și-au păstrat de asemenea portul, căci femeile, mai cu seamă din Moldova se îmbracă tot așa cum vedem pe acele egiptence rătăcitoare (...) Doar aceasta este deosebirea între aceste ființe rătăcitoare și femeile moldovance: anume că acestea sunt albe și bălaie și acelea negre, dar în mod artificial, folosind la spălat decoctii de buruieni”⁴². Argumentele francezului sunt puerile, dar nu este singurul care crede acest lucru, dar evident înainte de sfârșitul veacului al XVIII-lea, când este făcută cunoscută ideea originii indiene, dovedite anterior, amintim pe Pierre Belon du Mans, la mijlocul secolului al XVI-lea, care vede drept patrie de origine a țiganilor Bulgaria și Valahia, iar Jean Brodeau crede că țiganii sunt valahi⁴³.

Sosirea țiganilor în Europa încheie marea migrațiune a popoarelor asiatice. Exodul lor n-a fost însă unul spectaculos, s-a desfășurat gradual, în valuri succesive, care n-au atras atenția și de aceea nu apare atestat în documentele importante ale vremii. Nu a avut un scop militar, n-a urmat o politică de cucerire, dar acest proces a fost generat, fără îndoială, de evenimente militare, de expansiunile perșilor, ale turcilor selgiucizi sau otomani. Dacă asupra originii dubiile s-au risipit în cea mai mare măsură, în ceea ce privește culoarul de migrațiune și perioada în care s-a desfășurat, rămân încă destule necunoscute. Cercetări susținute, mai ales în domeniul lingvisticii vor lămuri și aceste controversate chestiuni istorice.

Bibliografie selectivă

- Achim, V., *Țiganii în istoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998.
Alecsandri, V., *Vasile Porojan*, Editura Tineretului, București, 1968.
Block, M., *Moeurs et coutumes de tsiganes*, Payot, Paris, 1936.
Cantemir, D., *Descrierea Moldovei*, București, 1956.

⁴² *Călători străini despre țările române*, vol. III, Ed. Științifică, București, 1971, p. 183.

⁴³ cf. V. Achim, *op. cit.*, p. 30

- Călători străini despre țările române*, vol. III, Editura Științifică, București, 1971.
- Chelcea, I., *Țiganii din România. Monografie etnografică*, Institutul Central de statistică, București, 1944.
- Constantinescu, B., *Probe de limbă și literatura Țiganilor din România*, București, 1878.
- Costachie, S., Dieaconu, D., Teodorescu, C., *Several socio-economic and demographic aspects of the gypsies (roma) from their first presence in the Romania and untill the second world war*, în „Revista Română de Geografie Politică”, an XII, nr. 1, Oradea, 2010.
- Costachie, S., Dieaconu, D., *The Romanian Gypsies: from emancipation to assimilation*, în „La Pensee Journal”, vol.76 (3), pp. 42-54, Paris, 2014.
- Courthiade, M., *Phonologie des parles rrom et diasysteme graphique de la langue rromani*, Paris, 1995.
- Dan, D., *Țiganii din Bucovina*, Cernăuți, 1892.
- Deleanu, I. B., *Țiganiada*, București, 1928.
- Dieaconu, D., *Dezrobirea Țiganilor*, în „Historia”, an IX, nr. 90, iunie 2009.
- Dieaconu, D., *Perioada medievală și începutul epocii moderne: Țiganii din spațiul românesc în scrierile călătorilor străini*, în „Istorie și civilizație”, an II, nr. 13, octombrie 2010.
- Dieaconu, D., *Țiganii din spațiul românesc în Evul Mediu*, în „Historia”, an IX, nr. 87, martie 2009.
- Dieaconu, D., Costachie, S., *De la dezrobire la regimul comunist: Țiganii din România*, în „Istorie și civilizație”, an II, nr. 6, martie 2010.
- Dieaconu, D., Costachie, S., *Mito y realidad. Los rrom (gitanos) de Rumania*, Niram Art, Madrid, Spain, 2016.
- Dieaconu, D., Costachie, S., *Romii din România în perioada interbelică. Aspecte socio-demografice și evoluții organizatorice și politice*, în „Partide politice și minorități naționale din România secolului XX”, vol. V, coord. V. Ciobanu, S. Radu, Editura TehnoMedia, Sibiu, 2010.
- Djuvara, N., *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, Editura Humanitas, București, 2008.
- Drâmba, O., *Apariția și avatarurile Țiganilor*, în „Dacoraomania”, nr. 43/2009.
- Fraser, A., *Țiganii*, Ed. Humanitas, București, 2008.
- Gonța, Al., *Satul în Moldova medievală. Instituțiile*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Grigore, D., Sarău, Gh. *Istorie și tradiții rrome*, Editor Organizația „Salvați Copiii”, București, 2006.
- N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. IV, București, 1929.
- Kenrick, D., *Rromii: de la India la Mediterana. Migrația rromilor*, Ed. Alternative, București, 1998.
- Kogălniceanu, M., *Schiță despre Țigani*, trad. Gh. Ghibănescu, Tipografia Dacia, Iași, 1900.
- Liegeois, P., *Tsiganes et Voyageurs. Donnees socio-culturelles. Donnes socio-politique*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, 1985.
- Olinescu, M., *Mitologie românească*, Ed. Casa Școalelor, București, 1944.
- Poissonier, A., *Les esclaves tsiganes dans les Principautés Danubiennes*, Paris, 1866.
- Poissonier, A., *Les Tsiganes en Moldavie et Valachie*, Paris, 1855.
- Potra, G., *Contribuțiuni la istoricul Țiganilor din România*, Fundația Regală Carol al II-lea, București, 1939.
- Sarău, Gh., *Rromii, India și limba rromani*, Editura Kriterion, București, 1998.

Stătescu, M., *Încercări asupra originii țiganilor*, Craiova, 1884.
Vaillant, J.A., *Les Romes. Histoire vraie de vrais Bohémiens*, Paris, 1857.
Vaux de Foletier, F. *dem Mille ans d'histoire des Tsig*

ASPECTE PRIVIND COMUNITATEA GERMANĂ DE PE VALEA BISTREI (JUDEȚUL BIHOR)¹

*

ASPECTS REGARDING THE GERMAN COMMUNITY IN THE BISTRA VALLEY (BIHOR COUNTY)

*

ASPECTS CONCERNANT LA COMMUNAUTÉ ALLEMANDE DANS LA VALLÉE DE BISTRA (COMTÉ DE BIHOR)

Prof. dr. Cosmin Ionuț PATCA²

Rezumat. *Valea Bistrei (județul Bihor) este prin excelență un spațiu multiethnic și multiconfesional. Alături de români trăiesc de secole maghiari, slovaci, germani, evrei, țigani. Studiul prezintă câteva aspecte demografice referitoare la comunitatea germană din așezările de pe Valea Bistrei, de la primele consemnări documentare până la sfârșitul Primului Război Mondial, pe baza surselor documentare: apariția germanilor pe Valea Bistrei, evoluția comunității germane în perioada 1869-1920, ponderea germanilor în cadrul populației totale, distribuția pe localități.*

Cuvinte-cheie: *Valea Bistrei, germani, Epoca Modernă, regres demografic, ocupații*

*

Abstract. *The Bistra Valley (Bihor County) is par excellence a multiethnic and multiconfessional space. Along with the Romanians, Hungarians, Slovaks, Germans, Jews and Gypsies have been living here for centuries. The present study presents some demographic aspects regarding the German community in the settlements of the Bistra Valley, from the first documentary records until the end of the First World War, based on documentary sources: the appearance of the Germans in the Bistra Valley, the evolution of the German community during 1869-1920, the proportion of Germans in the total population, the distribution by localities.*

Keywords: *Bistra Valley, Germans, Modern Age, demographic regression, occupations*

*

Résumé: *Valea Bistrai (comté de Bihor) est par excellence un espace multiethnique et multiconfessionnel. Hongrois, Slovaques, Allemands, Juifs, Tziganes ont côtoyé les Roumains pendant des siècles. L'étude présente certains aspects démographiques concernant la communauté allemande dans les colonies de la vallée de Bistra, depuis les premiers enregistrements documentaires jusqu'à la fin de la Première Guerre mondiale, sur la base de sources documentaires : l'apparition des Allemands dans la vallée de Bistra, l'évolution de la communauté allemande dans la période 1869-1920, la proportion d'Allemands dans la population totale, la répartition par localités.*

¹ Prezentul studiu, revizuit și adăugit, face parte din lucrarea noastră, Cosmin Ionuț Patca, *Așezările de pe Valea Bistrei de la primele atestări documentare până la instaurarea administrației românești (secolele XIII-XX). Studiu monografic*, Teză de doctorat, Coordonator științific: prof. univ. dr. habil. Sorin Șipoș, Universitatea din Oradea, Oradea, 2022.

² Colegiul Național „O. Goga” Marghita.

Mots-clés: Valea Bistrai, Allemands, époque moderne, régression démographique, professions

*

Arealul cercetat: Valea Bistrei

Valea Bistrei este situată în partea de nord-vest a României și în jumătatea de nord a județului Bihor. Din punct de vedere geografic, arealul cercetat (*Fig.1*) în cadrul prezentului studiu se suprapune în linii mari peste bazinul hidrografic al râului Bistra. În prezent, în acest bazin hidrografic se găsesc 17 localități. Din punct de vedere administrativ, bazinul Bistrei se suprapune peste teritoriul a trei comune: Popești (cu satele: Popești - reședință de comună, Bistra, Budoii, Cuzap, Varviz, Vărzari, Voivozi), Tăuteu (cu satele: Tăuteu - reședință de comună, Bogeii, Chiribiș, Ciutelec, Poiana) și Șinteu (cu satele: Șinteu – reședință de comună, Huta Voivozi, Socet, Valea Târnei). La acestea se mai adaugă localitatea Pădurea Neagră, care aparține administrativ de orașul Aleșd. Conform Recensământului din anul 2011, populația acestor localități era de 12.999 locuitori. Ca trăsătură definitorie, iese în evidență mozaicul etnic și confesional al populației. Alături de români, trăiesc de secole maghiari, slovaci, germani, țigani, evrei.

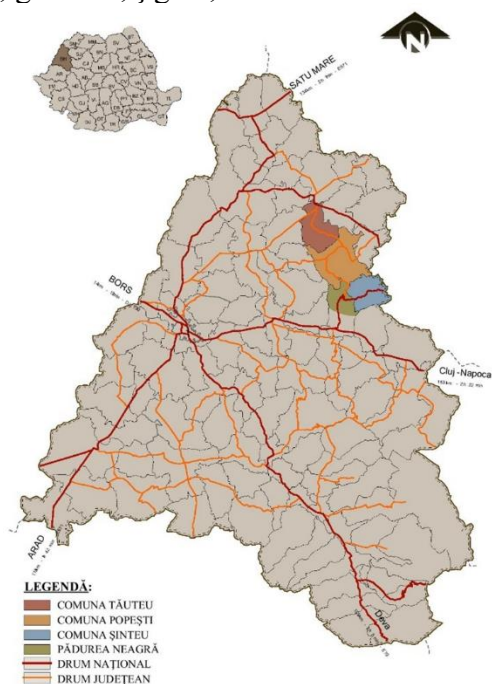

Fig. 1. Încadrarea arealului cercetat în teritoriul județului Bihor și al României

Din punct de vedere istoric, așezările au fost atestate documentar începând cu secolul al XIII-lea, dinspre vărsare spre izvor, adică în direcția pătrunderii și cuceririi teritoriului de către Regatul Ungariei. La fel ca în cazul celorlalte localități din Transilvania, prima atestare documentară a localității nu înseamnă în mod automat întemeierea sa³. În majoritatea cazurilor, așezările sunt mai vechi cu cel puțin două secole, fapt dovedit de descoperirile arheologice⁴. Izvoarele documentare, narrative și arheologice, atestă faptul că teritoriul Transilvaniei era locuit în momentul pătrunderii maghiarilor (începând cu finalul secolului al IX-lea) de români, alături de alte popoare, dintre care nu au lipsit slavii⁵. Cucerirea Transilvaniei a fost urmată de așezarea aici a ungarilor și a altor coloniști. Din multiple rațiuni (militare, economice, demografice și politice), Regatul Maghiar a colonizat în Transilvania populații noi de etnii diferite (maghiari, secui, sași etc.). Grupuri mai mari sau mai mici de populație, ca și persoane situate mai sus în ierarhia social-politică, religioasă și militară a regatului sunt orientate și deplasate spre Transilvania⁶. În secolele XV-XVI, pe Valea Bistrei se individualizează două grupuri etnice importante: românii și maghiarii. Maghiarii au ocupat mai ales terenurile cele mai fertile, situate pe cursul inferior al Bistrei. Românii, majoritari, s-au retras inițial în zonele mai înalte din cauza ocupației maghiare, însă au revenit treptat în așezările din bazinul inferior al Bistrei. Numeroasele grupuri etnice specifice pentru perioada medievală au fost asimilate de cele două grupuri etnice principale: români și maghiari.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, contextul politic din partea centrală și sud-estică a Europei se schimbă total. Înfrângerea Imperiului Otoman în 1683 sub zidurile Vienei marchează ascensiunea unei noi puteri în Europa: Austria. La 28 mai 1692, ultima parte din Bihor, Oradea, intra în stăpânirea austrieilor⁷. Societatea bihoreană a suferit schimbări profunde, sub multiple aspecte. Sub influența mercantilismului, austrieicii au dorit să dezvolte fiecare regiune aflată în stăpânire. De aceea, au apelat la colonizări de noi populații. Începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea și continuând de-a lungul secolului al XIX-lea, zonele înalte acoperite cu păduri vor fi colonizate în principal cu slovaci, iar într-un număr mai redus cu germani și cehi. Tot în această perioadă și-au făcut apariția în așezările de pe Valea Bistrei și comunitățile evreiești.

În secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea se dezvoltă două activități specifice zonei: producerea sticlei și exploatarea lignitului. După Primul Război

³ Virgil Maxim, *Contribuții la geografia istorică a Bihorului în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în Crisia*, V, 1975, Oradea, p. 98.

⁴ Ioan Crișan arăta, pe baza descoperirilor arheologice și a surselor documentare, că așezările atestate documentar începând cu a doua jumătate a secolului al XI-lea sunt mai vechi cu cel puțin două secole decât prima lor atestare. Vezi Ioan Crișan, cap. *Aspecte privind comitatul Bihor până la marea invazie tătară*, în *Istoria Bihorului. Civilizație, societate, economie, mentalități*. Prefață de Ioan-Aurel Pop, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2018, p. 190.

⁵ Ioan-Aurel Pop, *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1997, pp. 75-80.

⁶ *Ibidem*, pp. 155, 165.

⁷ Liviu Borcea, *Bihorul medieval*, Oradea, Editura Arca, 2005, p. 300.

Mondial, administrația românească este instaurată și în așezările de pe Valea Bistrei, determinând o oarecare mobilitate a populației maghiare și germane.

Aspecte metodologice

Prin prezentul studiu ne propunem să evidențiem câteva aspecte legate de comunitatea germană din așezările de pe Valea Bistrei, pe baza principalelor surse documentare. Vrem să vedem momentul apariției primilor germani pe Valea Bistrei, ponderea comunității germane în cadrul populației totale și evoluția sa de-a lungul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, pe baza recensămintelor oficiale. De asemenea, am fost interesați de aspectele sociale și economice referitoare la germanii din Valea Bistrei. Pentru îndeplinirea acestor obiective am încercat o analiză în durată lungă. Am utilizat de asemenea metoda statistică și metoda grafică pentru a evidenția evoluția demografică. Am recurs și la informații alternative, cu caracter toponimic și antroponimic, identificate mai ales cu ajutorul registrelor de stare civilă.

Populația germană din Transilvania, Banat și Partium

Între secolele XII-XIII, din inițiativa regilor maghiari, are loc colonizarea sașilor în Transilvania. Deși erau franconi de origine în cea mai mare parte, această populație germanică a fost numită în documente *saxones*, sași⁸. Au fost colonizați în părțile Sibiului, Bistriței și Brașovului primind din partea regilor largi privilegii. Odată cu dezvoltarea Reformei religioase, sașii transilvăneni au adoptat ideile luterane, iar la 1547 toți sașii deveniseră adepții luteranismului. Habsburgii au folosit și ei colonizarea de populații ca metodă de dezvoltare a teritoriile slab populate, dar și pentru a schimba structura etnică și confesională a teritoriilor anexate⁹. După sașii transilvăneni, un alt grup important vorbitor de limbă germană și colonizat pe teritoriul actual al României a fost cel al *șvabilor*¹⁰. Astfel, de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul

⁸ Cu privire la colonizarea populațiilor germanice pe teritoriul actual al României vezi lucrările: Toader Nicoară, *Istoria și tradițiile minorităților din România*, Ministerul Educației și Cercetării, Proiectul pentru învățământul rural, 2005, p. 19-26; S. P. Bolovan, I. Bolovan, *Germanii din România: Perspective istorice și demografice*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 2000; O. Greffner, *Populația șvabească (germană) din Banat: cine sunt, când au venit și de unde?*, Arad, 1994; E. Hauler, *Istoria nemților din regiunea Sătmărulei*, Satu Mare, Editura Lamura, 1998.

⁹ Ioan Bolovan, *Transylvania's Population from the 11th to the 20th Century (Aspect regarding Transylvania's ethnic and religious structure)*, în *Ethnic and religious minorities and majorities – for a democratic intercultural dialogue at the European Union Border*. International Summer School, July 2-8, 2012, Oradea, Coordinator: Mircea Brie, p. 83 (în continuare, Ioan Bolovan, *Transylvania...*).

¹⁰ Numele impropriu de „șvabi” îi denumește pe toți locuitorii de etnie germană din Banat și Transilvania, colonizați aici în special în secolul al XVIII-lea. Vezi Ioan Traia, *Colonizarea șvabilor în Banat, în 300 de ani de la colonizarea șvabilor dunăreni în comitatul Satu Mare*, Coordonator Paula Virag, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2012, p. 194.

secolului al XVIII-lea, în Banat și Partium a avut loc colonizarea șvabilor, la scurt timp după alungarea turcilor. La fel ca în cazul sașilor, șvabii erau însoțiți de grupuri mici de francezi, spanioli, italieni etc¹¹. Specialiștii vorbesc de trei valuri importante de colonizare a șvabilor în Banat¹². Primul val a început în 1722 și a durat până la războiul austro-turc din 1736-1739, numărul coloniștilor este estimat la 35.000.

Colonizarea tereziană este al doilea val de colonizare, derulat de către împărăteasa Maria Tereza. Majoritatea șvabilor sunt așezați în Banat, la nord-vest de Timișoara, fiind întemeiate 30 de noi așezări, iar 17 vechi așezări primesc de asemenea coloniști. Un al treilea val al colonizării șvabilor în Banat a avut loc în timpul împăratului Iosif al II-lea după 1781, când sunt populate 14 așezări noi și 13 așezări vechi, adică aproximativ 45.000 de șvabi. După 1787, colonizarea oficială organizată de stat se consideră a fi încheiată. Cei mai mulți coloniști nu erau șvabi autentici, adică germani originari din sud-vestul Germaniei (Suabia¹³), ci sunt mulți de origine franconă. Cele mai răspândite dialecte sunt cel francon din părțile Rinului și cel francon din părțile Mosellei¹⁴. Numele de șvabi s-a generalizat însă în secolul al XVIII-lea pentru toți germanicii din Europa estică¹⁵.

În secolul al XVIII-lea a avut loc și o colonizare privată. După Pacea de la Satu Mare din 1711, contele Alexander Károlyi a primit permisiunea de la autoritățile imperiale de a recruta coloniști din Suabia pentru posesiunile sale din comitatul Sătmar¹⁶. Colonizarea a continuat în anii următori, atât în Sătmar, cât și în nordul Bihorului și în Sălaj, cu coloniști șvabi proveniți din regiunile Württemberg și Tirol.

Din cei aproximativ 9000 de șvabi colonizați, majoritatea erau țărani, dar unii erau și meșteșugari, extrem de necesari pe orice domeniu feudal. Elementele caracteristice pentru șvabii din Banat și Sătmar erau limba germană, apartenența la Biserica Romano-Catolică și la tradiții specifice. Tot în secolul al XVIII-lea, statul austriac a încurajat așezarea altor populații germane în zona Maramureșului. Erau mineri, tăietori de lemne, lucrători la joagăre, dulgheri sau plutași. Au rămas cunoscuți ca *tipțeri*, deși doar o parte a lor proveneau din Zips, în timp ce alții erau originari din Bavaria, Tirol și Salzburg¹⁷.

Prezența unor grupuri etnice germane în așezările de pe Valea Bistrei în Evul Mediu este trădată de existența unor toponime și microtoponime. În secolul al XV-lea este atestată așezarea SASTHELEK (Sacalasău, „pământul sasului”), iar

¹¹ I. Bolovan, *Transylvania...*, p. 83.

¹² *Ibidem*

¹³ Suabia (sau Șvabia; în germană *Schwaben*) este numele unui întins teritoriu situat în principal în sud-vestul Germaniei de azi, în landurile Baden-Württemberg și Bavaria.

¹⁴ Locurile de baștină ale șvabilor sunt Palatinatul Renaniei, Alsacia și Lorena, precum și părți din Pădurea Neagră. Vezi Ioan Traia, *Op. cit.*, p. 194.

¹⁵ Ioan Bolovan, *Transylvania...*, p. 83.

¹⁶ Toader Nicoară, *Op. cit.*, p. 20-21.

¹⁷ Ioan Bolovan, *Transylvania...*, p. 83.

microtoponimele *Sáskert* („grădina sasului”), *Sástó* („lacul sasului”) ¹⁸ și *Sáskút* („fântâna sasului”) din cadrul localității Tăuteu și la hotarul cu Mișca, amintesc de prezența sașilor pe Valea Bistrei. Numărul lor a fost redus și au sfârșit prin a fi asimilați de grupurile etnice majoritare. În schimb, în secolul al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea sunt colonizați în acest areal șvabii. Colonizarea șvabilor a avut rațiuni economice. Aceștia au fost aduși în calitate de muncitori calificați pentru diferitele manufacturi: hute de potasă, hute de sticlă, ateliere de prelucrat fier, manufacturi de scânduri etc. Bihorul, încă din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, sub influența politicii mercantiliste a Imperiului Austriac. Hute de potasă sunt atestate în arealul Văii Bistrei la sfârșitul secolului al XVIII-lea, situate în special în zonele împădurite.

Nu deținem informații despre puținii muncitori care deserveau aceste hute și nici despre etnia lor. Puținele surse documentare sunt destul de neclare în legătură cu începuturile sticlăritului pe Valea Bistrei ¹⁹. Primele hute de sticlă din zona Munților Plopiș au fost înființate la Huta Voivozi și Șinteu.

Conscrierea Șinteiului din 1838 menționează etnici germani în așezările de pe platoul Munților Plopiș: 26 în Șinteu și 26 în Huta Voivozi, adică exact în acele localități în care existau hute de sticlă ²⁰. Registrele confesionale de stare civilă din Suplac și Aleșd consemnează în acest spațiu nume germane în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dintre care amintim: MÜLLER, KIRSNNANIIN, HOLLER, STORH, POLTNER, BELLER, HALLAUER, HIRSCH, VOLLER, VONZ, SULLYAY, STULIER, SVEITZEN ²¹. Mutarea hutelor de sticlă de la Șinteu și Huta Voivozi la Pădurea Neagră pe la jumătatea secolului al XIX-lea a determinat, în opinia noastră, mutarea totală sau parțială a micilor comunități germane în noua așezare specializată în producerea sticlei. Conform unor surse istoriografice, huta de sticlă de la Pădurea Neagră a fost înființată în 1840, ca proprietate a unui austriac pe nume Amon ²². Cert este că germanii au fost aduși în Pădurea Neagră înaintea slovacilor ²³, deci înainte de 1848. Folosind datele din 1869, obținute de către Varga A. Árpád prin metoda extrapolării, putem să afirmăm că în 1855, din cei 44 de locuitori din Pădurea

¹⁸ Szilágyi József, *Tóti község monográfiája* (Monografia localității Tăuteu), Kiadja a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyvárad Római Katolikus Püspökség, Nagyvárad, 2006, p. 60.

¹⁹ Pentru mai multe detalii vezi Gh. Pința, *Din istoricul fabricării sticlei în județul Bihor. Fabrica de sticlă de la Pădurea Neagră*, în *Crisia*, XXI, 1991, Oradea, pp. 151-163; Stelian Nistor, Sorin Șipoș, *Historical and Geographical considerations about the Slovak communities in the villages of upper Bistra valley, Bihor County*, în *Ethnicity, confessions and intercultural dialogue at the European Union Eastern border*. International conference: Oradea, 02-05 June 2011. M. Brie, I. Horga, S. Șipoș ed., Oradea, Editura Universității din Oradea, 2011, pp. 184-194.

²⁰ SJAN Bh., fond Parohia Romano-Catolică Șinteu, dos. 1/1838-1930, f. 3.

²¹ Antoponimele sunt luate din registrele de stare civilă ale Parohiei romano-catolice Suplac și ale Parohiei romano-catolice Aleșd. Vezi SJAN Bihor, fond Registre de Stare Civilă, dos. 1164/1785-1860, f. 1-34; dos. 31/1832-1900, f. 1-30.

²² M. Bunta, I. Katona, *Az Erdelyi üvegművészet*, București, Editura Kriterion, 1983, p. 73; Gh. Pința, *Op. cit.*, p. 153.

²³ S. Nistor, S. Șipoș, *Op. cit.*, pp. 194-195.

Neagră, 54,1% (24 de locuitori) erau etnici germani. Mergând pe același raționament, în 1864 erau 124 de germani în Pădurea Neagră. Nu avem indicii despre existența germanilor în alte așezări de pe Valea Bistrei în această perioadă.

Ponderea germanilor în cadrul așezărilor de pe Valea Bistrei

Analizând structura etnică a populației din așezările de pe Valea Bistrei (*Tab.1*) se poate constata că există diversitate etnică. Alături de români și maghiari, sunt prezenți slovaci, germani, evrei, țigani. Sursele documentare trebuie analizate cu multă atenție deoarece ele nu corespund direct necesităților de stabilire a identităților etnice²⁴. Contextul politic a fost un factor de influență asupra evoluției structurii etnice a populației. Până în 1867, Bihorul a făcut parte din Imperiul Austriac.

Autoritățile habsburgice nu au promovat în mod deosebit o politică demografică menită să obstrucționeze creșterea unei etnii sau a alteia²⁵. Numai că, după dualismul de putere austro-ungar au avut loc schimbări profunde. Populația de altă etnie decât cea maghiară a suferit un amplu proces de maghiarizare în toată perioada de până la Primul Război Mondial. O serie de măsuri economice, școlare, culturale și religioase au fost luate pentru atingerea acestui obiectiv²⁶. Legislația a fost adaptată la această politică, fiind adoptate legi noi (*Legea naționalităților*, *Legea învățământului*) sau abrogate legi care erau favorabile românilor (*Legea despre egala îndreptățire a națiunii române*, *Legea despre oficialitatea limbii române*). Legea naționalităților și Legea învățământului au avut ca motivație faptul că în Ungaria exista o singură națiune și o singură limbă oficială. Legile electorale au avut ca urmare restrângerea dreptului de vot pentru grupurile etnice nemaghiare, mai ales după 1874²⁷.

Apogeul politicii de maghiarizare este considerat a fi Legea Apponyi. Această lege stabilea obligativitatea studierii în limba maghiară în școli, măsura fiind extinsă și asupra școlilor confesionale și comunale. Legea prevedea dreptul statului de a suprima orice școală românească pentru simplul motiv că acest lucru era reclamat de interesele superioare ale statului. A fost desființat învățământul confesional și s-a introdus obligativitatea învățării în limba maghiară în toate școlile. Toate aceste legi au evidențiat un cadru nefast pentru populația nemaghiară din regiune, urmărindu-se constant asimilarea-maghiarizarea unei părți a etniilor autohtone și a imigranților²⁸.

²⁴ *Ibidem*, pp. 176-177.

²⁵ Ioan Bolovan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 2000, p. 198 (în continuare, I. Bolovan, *Transilvania între...*).

²⁶ *Ibidem*, p. 201.

²⁷ Mircea Brie, *Identitatea etnică în Transilvania (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX). Repere metodologice*, în vol. *Istoriografie și politică în estul și vestul spațiului românesc*, Svetlana Suveică, Ion Eremia, Sergiu Matveev, Sorin Șipoș (coord.), Chișinău/Oradea, Editura Cartdidact/Editura Universității din Oradea, 2009, p. 181.

²⁸ I. Bolovan, *Transilvania între...*, p. 201.

Recensămintele efectuate de către autoritățile maghiare în timpul dualismului nu au mai înregistrat naționalitatea locuitorilor, ci doar limba maternă, înțelegând ca „limba pe care cel chestionat o vorbește mai bine și cu cea mai mare plăcere”²⁹. Acest lucru a permis autorităților să denatureze intenționat datele statistice, să sporească artificial numărul maghiarilor și să scadă ponderea nemaghiarilor. Așa se explică de ce în rubricile recensămintelor din 1880, 1890, 1900 și 1910 nu mai apar evreii sau țigani, aceștia fiind incluși aproape în totalitate în rubrica maghiarilor³⁰.

ETNIE Anii	Români		Slovaci		Maghiari		Germani	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
1869	3542	42,2	2986	35,7	1424	17	319	3,8
1880	2564	36,5	2759	39,3	1051	14,9	355	5
1890	3255	39	3153	37,8	1556	18,6	268	3,2
1900	3600	34,3	4070	38,7	2444	23,2	297	2,8
1910	4209	35,1	4832	40,3	2563	21,4	301	2,5
1920	4289	38,9			1893	17,1	136	1,2

Tab. 1. Evoluția și ponderea principalelor etnii de pe Valea Bistrei în perioada 1824-1920 (sursa datelor: Varga E. Árpád, Statistica...; T. Rotariu, Recensăminte...)

Primele informații oficiale despre structura etnică a Văii Bistrei provin din 1880 (*Tab.1*)³¹. Din cei 7.017 locuitori ai Văii Bistrei, germani erau 355, reprezentând 5%. Recensământul din 1869 nu face referire la populație după criteriul limbii materne, datele referitoare la ponderea germanilor au fost obținute prin extrapolare; germanii reprezentau 3,8% din populația văii Bistrei. Analizând evoluția principalelor grupuri etnice și structura etnică a populației în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea putem constata că există diferențe de la o etnie la alta. În perioada

²⁹ Louis Roman, *Demografia istorică în opera lui Sabin Manuilă*, în vol. *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între sec. XVI-XX*, coord. Sorina și Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 1995, p. 28; I. Bolovan, *Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Realități etno-confesionale și politici demografice*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană. Colecția „Biblioteca Historica” a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, 2000, p. 12.

³⁰ L. Katus, *Multinatioanal Hungary in the Light of Statistics*, în vol. *Études historiques hongroises. Vol. 2. Ethnicity and Society in Hungary*, ed. by Ferenc Glatz, Budapest, 1990, p. 120, *apud.* I. Bolovan, *Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Realități etno-confesionale și politici demografice*, pp. 12-13.

³¹ Am utilizat datele publicate de către T. Rotariu care cuprind datele inițiale ale Recensământului din 1880 și în care copiii care nu puteau vorbi (până la vârsta de 2 ani) erau trecuți într-o rubrică separată (în continuare, pentru menționarea datelor cu caracter demografic publicate de Traian Rotariu am utilizat prescurtarea T. Rotariu, *Recensăminte...*). Ajustând datele inițiale, Varga E. Árpád a observat că din această cauză numărul comunităților etnice a fost ușor diminuat.

1869-1910, perioadă pentru care dispunem de date complete, trei grupuri etnice (români, maghiari, slovaci) înregistrează creștere demografică, în acord cu creșterea generală a populației; în schimb numărul germanilor se reduce de la 319 în 1869, la 301 în 1910. Creșterea nu este însă uniformă în cadrul celor trei etnii: români, maghiari și slovaci. Prin urmare, ponderea fiecărei etnii în cadrul populației totale este și ea oscilantă. Procentul ocupat de populația germană a scăzut constant în perioada 1880-1920: 3,2% în 1890, 2,8% în anul 1900, 2,5% în 1910 și 1,2% în cadrul înregistrării statistice din anul 1920.

Urmărind ratele medii anuale de creștere/scădere ale principalelor etnii în perioada 1869-1910 (Fig.2), se pot desprinde câteva idei importante cu privire la dinamica acestora, pe care le vom detalia în paginile următoare. Constatăm totuși, fără a intra în detalii aici, că sunt etnii care pe întreaga perioadă înregistrează creșteri demografice mari (maghiarii, slovaci) și alte etnii care înregistrează o creștere mică (românii) sau regres demografic (germanii). Maghiarii au în perioada 1869-1910 o rată medie anuală de creștere de 1,9%, slovaci 1,5%, iar evreii 1,3%. În schimb, rata de creștere a românilor este de doar 0,4%, iar cea a germanilor este negativă (-0,5%).

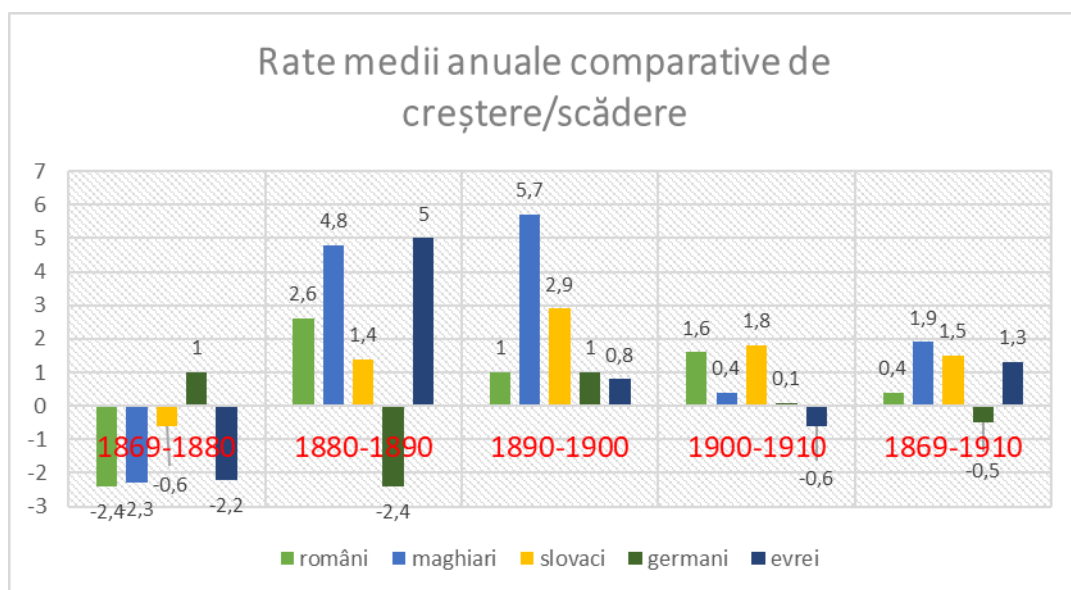

Fig.2. Rate medii anuale comparative de creștere/scădere a principalelor etnii în perioada 1869-1910 (sursa datelor: Varga E. Árpád, Statistica...; T. Rotariu, Recensăminte...)

Evoluția demografică a germanilor de pe Valea Bistrei între 1869-1920

Pe Valea Bistrei, în 1869, trăiau 319 germani (Tab.2, Fig.3), reprezentând 3,8% din totalul populației³². Germanii trăiau în 6 localități: Pădurea Neagră (232 locuitori), Valea Târnei (32), Ciutelec (20), Bogeii (15), Budoii (10) și Cuzap (10). La recensământul din 1880 sunt menționați 355 de germani, reprezentând 5% din populație³³. Etnia germană este singura etnie de pe Valea Bistrei care în perioada 1869-1880 înregistrează o creștere demografică (Fig.2). Toate celelalte etnii trec printr-un regres demografic din cauza epidemiei de holeră. Distribuția pe localități a germanilor la 1880 (Fig.4) ne arată că cea mai mare parte a lor trăia în Pădurea Neagră (61,2%), care era singura localitate de pe Valea Bistrei cu o populație majoritar germană. Germanii din Pădurea Neagră reprezentau 50,3% din populația localității.

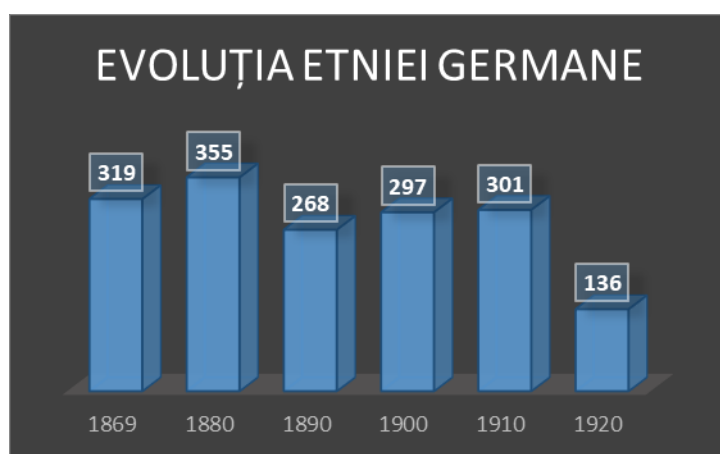

Fig.3. Evoluția etniei germane în așezările de pe Valea Bistrei, în perioada 1869-1920 (sursa datelor: Varga E. Árpád, Statistica...; T. Rotariu, Recensăminte...)

³² Datele au fost preluate de la Varga E. Árpád, care le-a obținut prin metoda extrapolării, folosind datele din Recensământul din 1869. Vezi lucrarea lui Varga E. Árpád, *Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850-2002 között*/Statistica etnică și religioasă a Transilvaniei. Date de recensământ între 1850-2002, disponibile la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>, site accesat la 11.02.2021.

³³ Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1880. Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1997, pp. 50-51, 72-73, 76-79.

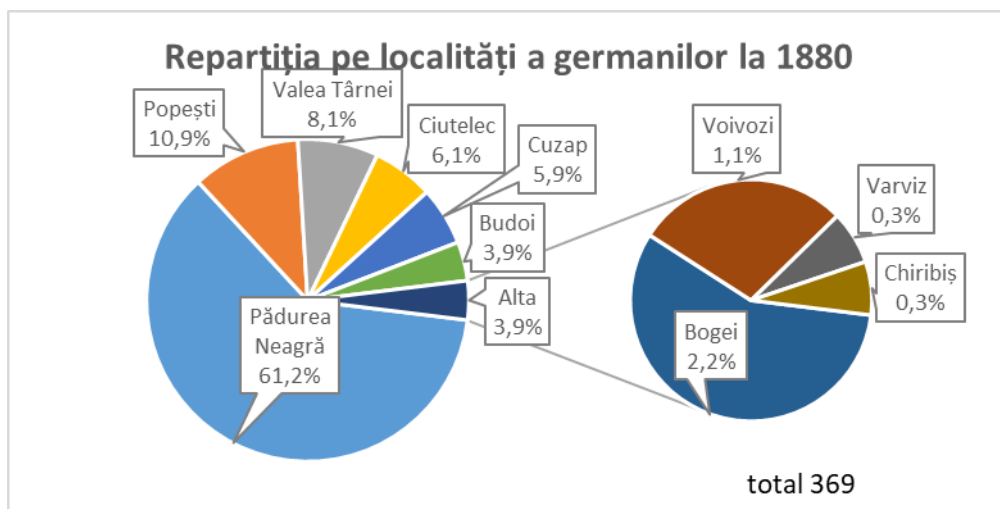

Fig.4. Repartiția pe localități a etnicilor germani de pe Valea Bistrei la 1880 (sursa datelor: Varga E. Árpád, Bihor etnikai 1880-2002..., p. 4, 116-118, 143-144, 151-153)

Anul 1880 a însemnat și apogeul numeric al germanilor de pe Valea Bistrei (Fig.3). După acest an, germanii vor înregistra valori inferioare: 268 de locuitori în 1890; 297 în 1900; 301 în 1910 și 136 în 1920. Reducerea continuă a numărului germanilor de pe Valea Bistrei se explică prin prisma mai multor factori. Cu siguranță că factorul politic a jucat un rol important. Odată cu formarea dualismului austro-ungar în 1867, teritoriul a intrat în administrarea autorităților de la Budapesta.

Comunitatea germană era o comunitate etnică mică pe Valea Bistrei. Distribuția ei în grupuri și mai mici, în așezări majoritar românești, maghiare și slovace a făcut ca procesul de asimilare a germanilor din partea celorlalți să fie mult mai intens și rapid. În plus, Pădurea Neagră, care era o localitate majoritar germană la 1880, își pierde acest statut în perioada următoare, devenind o așezare cu populație mixtă. Căsătoriile mixte, cum a fost cazul localității Cuzap, au jucat un rol important în diminuarea acestei etnii³⁴. Nu trebuie să uităm de procesul de maghiarizare, impus de către autoritățile maghiare la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor.

La inițiativa autorităților maghiare, un grup de șvabi originari din Dindești (în prezent, județul Satu-Mare) a fost colonizat între 1900 și 1910 în localitățile Tăuteu și Bogeii. Pe lângă scopul evident politic, șvabii aflându-se într-un intens proces de asimilare din partea maghiarilor, colonizarea șvabilor a avut și rațiuni economice, pentru a suplini lipsa forței de muncă rezultată în urma emigrărilor. Recensământul din

³⁴ Majoritatea etnicilor germani așezați în Cuzap la sfârșitul secolului al XIX-lea s-au căsătorit cu membrii ai altor comunități etnice (români, maghiari, slovaci) și în timp și-au pierdut identitatea etnică. Informații pe cale orală provenite de la locuitori din Cuzap: Maghiar Florian (n. 1931), Proser Margareta (n. 1948).

1910 consemnează 45 de vorbitori de limbă germană în Tăuteu și 29 în Boge³⁵. Dintre familiile de șvabi din Tăuteu, provenite din Dindești, întâlnite în registrele de stat de stare civilă în perioada 1910-1920, amintim: MERK, FETTER, HEIM, FASTANCZ, MOK³⁶.

În perioada 1869-1910, germanii sunt singurul grup etnic care înregistrează o rată medie anuală negativă (Fig.2). Pentru perioada 1869-1920, rata medie anuală a germanilor este de -5,7% (Tab.2). Situația dramatică a minorității germane, în concordanță cu cea a germanilor din Transilvania, a fost cauzată atât de emigrarea masivă, cât și de fenomenul de maghiarizare³⁷. Urmărind evoluția etniei germane pe sub-perioade (Tab.2), constatăm că cea mai mare scădere, de 54,8%, se înregistrează în perioada 1910-1920. Primul Război Mondial, destrămarea Austro-Ungariei și formarea României Mari au fost printre factorii acestei scăderi.

GERMANI	Sursă documentară	Valoare		Perioada	Creșterea sau scăderea reale		Rata medie anuală de creștere sau descreștere
		Număr	% (din populația totală)		Număr	%	
1869	R	319	3,8	1869-1880	36	11,2	1%
1880	R	355	5	1880-1890	-87	-24,5	-2,4%
1890	R	268	3,2	1890-1900	29	10,8	1%
1900	R	297	2,8	1900-1910	4	1,3	0,1%
1910	R	301	2,5	1910-1920	-165	-54,8	-5,4%
1920	S	136	1,2	1869-1910	-18	-5,6	-0,5%
				1869-1920	-183	-57,3	-5,7

Tab.2. Evoluția și dinamica etniei germane (sursa datelor: Varga E. Árpád, Statistica...; T. Rotariu, Recensăminte...)

Aspecte sociale și economice

Sub influența politicii mercantiliste, Curtea de la Viena a promovat încă din primele decenii ale secolului al XVIII-lea o politică de modernizare a tuturor provinciilor imperiului, prin încurajarea dezvoltării sectorului manufacturier de stat fundamentat pe bogățiile solului și ale subsolului local. Pădurea ocupa suprafețe considerabile din arealul Văii Bistrei în secolul al XVIII-lea. Pentru stăpânul de

³⁵ Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1910. Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999, pp. 148-151.

³⁶ Arhiva Primăriei Tăuteu, Registrele de stat de stare civilă – *Registrul căsătoriților din Tăuteu*, passim.

³⁷ Edit Szegedi, *O minoritate pe cale de dispariție: germanii din România*, în vol. *Modalități de prevenire a conflictelor interetnice prin cunoașterea multiculturală a etniilor din Transilvania*, Cluj, 1997, p. 30.

pământ, pădurea aducea venituri importante prin dijma impusă porcilor care erau crescuți cu ghinda din aceste păduri. Se iveau însă posibilități noi de câștig prin valorificarea lemnului. Despădurirea pentru obținerea de noi terenuri agricole era în general o activitate costisitoare. De aceea, în zonele cu întinse păduri sunt înființate hute de potasă. Potasiul (carbonat de potasiu) era foarte căutat în acea perioadă, fiind folosit pentru hutele de sticlă sau pentru alte necesități. La prepararea potasei era nevoie de cenușă din lemn de foioase. Ținând cont de simplitatea instalațiilor, a procesului de producere, numărul scăzut de muncitori, faptul că nu necesitau forță de muncă specializată, hutele de potasă nu pot fi considerate manufacturi³⁸.

Secolul al XIX-lea consemnează apariția hutelor de sticlă în bazinul Bistrei, în scopul valorificării resurselor naturale existente și obținerii de produse finite (sticlă) necesare pe piață. Prima hută de sticlă a fost înființată la Huta Voivozi. O primă consemnare a hutei de sticlă pe registrele de stare civilă apare în anul 1802, însă este posibil ca ea să fie mai veche (de la sfârșitul secolului al XVIII-lea). În 1826, alături de huta de sticlă de la Huta Voivozi, apare consemnată o altă hută de sticlă la Șinteu.

Funcționarea și întreținerea manufacturilor era asigurată în primul rând de un personal calificat, redus ca număr, format din etnici germani și slovaci specializați în meșteșugul sticlei și colonizați în zona Munților Plopișului. Era folosită din plin însă munca iobagilor din satele din jur, atât în contul obligațiilor urbariale, cât și contra plată. În sarcinile iobăgești ale locuitorilor intrau muncile auxiliare, cum ar fi: tăiatul și transportul lemnului, extragerea și transportul pietrei de cuarț, arderea și transportul cărbunelui, munci de întreținere, transportul produselor finite³⁹. Epuizarea resurselor de lemn ducea la închiderea hutei de sticlă. Așa s-a întâmplat cu cea de la Huta Voivozi, sticla fiind produsă în huta nouă de la Șinteu. Spre sfârșitul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, huta de sticlă de la Șinteu își oprește activitatea ca urmare a epuizării resurselor. Este înființată o hută de sticlă nouă tot pe Valea Bistrei, în aval, la Pădurea Neagră.

Informațiile despre începutul fabricării sticlei la Pădurea Neagră (*Ilustr. 1*) sunt destul de neclare și contradictorii într-o oarecare măsură. Șematismele confesionale și registrele de stare civilă consemnează localitatea Pădurea Neagră și huta de sticlă de aici abia pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Pădurea Neagră apare menționată în cadrul șematismului romano-catolic din 1855 ca având 44 de locuitori și o hută de sticlă⁴⁰. În schimb, sursele bibliografice care au tratat problema sticlăritului din Transilvania⁴¹ fac referire la evenimente din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Conform acestora, fabrica a luat ființă în anul 1840. Tradițiile orale citate mărturiseau

³⁸ Ana Ilea, *Industria manufacturieră din Comitatul Bihor în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, XXI, 1991, p. 65.

³⁹ *Ibidem*, p. 66.

⁴⁰ *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis, Pro Anno A Christo Nato M. DCCC. LV.*, Editus. Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy (1855), pp. 40-41.

⁴¹ M. Bunta, I. Katona, *Op. cit.*, passim; Gh. Pința, *Op. cit.*, pp. 151-163.

că primii sticlari au ajuns la Pădurea Neagră încă din 1820 și au început producerea sticlei. Vechile locuințe ale muncitorilor au fost construite în 1828⁴².

Construirea fabricii de sticlă pe acest loc s-a făcut din mai multe considerente: pârâul Bistra avea apă suficientă în vederea măcinării cuarțului; lemnul era în cantitate semnificativă în pădurile din jur și era folosit la obținerea potasei și la topirea nisipului cuarțos; materialele auxiliare erau aduse din împrejurimi (arsen, salpetru, sare, mangan, argilă etc.)⁴³.

Ilustr.1. Fabrica de sticlă de la Pădurea Neagră, suflătorii – perioada interbelică (sursa: Sorin Șipoș coord., *Satele de pe Valea superioară a Bistrei. Schiță monografică*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011, p. 122)

Până în 1856, fabrica a lucrat cu un cuptor cu „oale” (creuzete). După construirea drumului Aleșd-Pădurea Neagră, în 1855-1856, fabrica a trecut în proprietatea austriacului Liebich, care a început să fabrice foi de sticlă pentru geamuri. În 1870, fabrica a fost cumpărată de câțiva bancheri din Budapesta. S-a renunțat la folosirea lemnului ca și combustibil și s-a trecut pe cărbune, fiind construit un gazometru. Pădurile care aparțineau fabricii au fost astfel vândute. Pentru ornarea obiectelor de sticlă, un rol important l-a avut construirea atelierului de șlefuit și gravat,

⁴² Informațiile provin din sursele citate anterior.

⁴³ Gh. Pința, *Op. cit.*, p. 154.

introdus în producție pe la sfârșitul secolului al XIX-lea. Proprietarul fabricii se schimbă iarăși în anul 1889, iar în iarna dintre anii 1895-1896 un incendiu a oprit activitatea fabricii. Între anii 1910-1919, fabrica și-a schimbat de trei ori proprietari⁴⁴.

Ilustr. 2. Pădurea Neagră în anul 1910: fabrica de sticlă și locuințele muncitorilor (sursa: <https://hungaricana.hu/en/>)

La începutul secolului al XX-lea, în fabrica de sticlă munca se realiza în echipe, fiecare muncitor era specializat pe o anumită operațiune de realizare a produsului finit. La *sufălătorie* (*Ilustr.1*) echipele erau formate din câte 7-8 muncitori: un *beșicar* (lua sticla topită pe capătul țevii), doi *sufălători* (suflau paharul), *maistrul* (trăgea piciorul paharului), *ajutorul de maestru* (făcea talpa paharului) și 2-3 *cărători* (duceau paharele la cuptor). După ce erau scoase din cuptor paharele erau trimise la *decalotare* (tăierea capacului din partea de sus a paharului), iar apoi la *șlefuitorie* și la *gravură* sau la *pictură* (erau gravate sau pictate diferite modele pe pahare). Muncitorii erau locuitori din Pădurea Neagră, unde au fost construite locuințe pentru aceștia. Erau însă și muncitori care proveneau din satele din apropiere, în special din Cuzap, Șinteu și Huta Voivozi (unii dintre foștii sticlari de la hutele de sticlă din Șinteu și Huta Voivozi). Acești muncitori străbăteau distanța până la fabrică și înapoi pe jos, mergând de obicei în mici grupuri. O categorie aparte a muncitorilor era reprezentată de copii. De la vârsta de 13-14 ani, copiii mergeau împreună cu părinții lor și munceau în

⁴⁴ M. Bunta, I. Katona, *Op. cit.*, 73; M. D. Lazăr, *Repertoriul glăjăriilor transilvănene din secolele XVII-XIX*, în *Bruckenthal Acta Musei*, I.1, Sibiu/Hermannstadt, 2006, p. 225.

fabrică alături de ei. Copiii făceau mai ales munci mai ușoare, în general erau cărători, dar, cei talentați învățau meserie stând pe lângă un sticlar⁴⁵.

Recensămintele din 1900 și 1910 consemnau în Pădurea Neagră cel mai mare număr al caselor cu pereții construiți din piatră sau cărămidă dintre toate așezările de pe Valea Bistrei: 32 la 1900 și 29 la 1910⁴⁶ (*Ilustr.2*).

Concluzii

Principalele grupuri etnice, vorbitoare de limbă germană, colonizate în Evul Mediu și Epoca Modernă pe Valea Bistrei au fost reprezentate de sași și șvabi. Șvabii au fost colonizați în Banat și Partium de către autoritățile habsburgice, după alungarea turcilor, având cauze economice, politice și religioase. Pe lângă colonizarea oficială, a statului, a existat și o colonizare privată. Prezența etnicilor germani în așezările de pe Valea Bistrei în secolele XVIII-XIX a fost legată în principal de activitățile economice desfășurate de autoritățile centrale și locale: exploatarea și prelucrarea lemnului, producerea potasei și a sticlei, mineritul. Prima atestare documentară a germanilor în așezările de pe Valea Bistrei provine din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Într-o conscriere a Șinteului din 1838, sunt consemnați 26 de germani în Huta Voivozi și tot 26 de germani în Șinteu, adică în acele localități în care existau hute de sticlă.

Germanii erau muncitori specializați la producerea sticlei. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sticla mai era produsă doar la Pădurea Neagră. Datele cuprinse în recensămintele oficiale din perioada 1869-1920 permit evidențierea evoluției germanilor de pe Valea Bistrei. Anul 1880 reprezintă apogeul numeric al lor: 355 de persoane, reprezentând 5% din totalul populației. Cei mai mulți germani trăiau în Pădurea Neagră, localitate ce era singura din acest areal cu o populație majoritar germană. După 1880, evoluția germanilor urmează o curbă descendentă. Cauzele sunt multiple și țin atât de contextul politic (fenomenul de maghiarizare forțată), dar sunt în legătură și cu fenomenul de asimilare etnică. Fiind în număr redus și trăind de cele mai multe ori alături de alte grupuri etnice majoritare, germanii au fost puternic supuși procesului de asimilare etnică prin intermediul căsătoriilor mixte.

⁴⁵ Informațiile despre muncitorii de la Fabrica de sticlă au fost obținute în urma cercetărilor de istorie locală și se bazează pe mărturiile următoarelor persoane: Maghiar Florian-Cuzap (n. 1930, Cuzap), Naghi Gavril-Aleșd (n. 1935, Cuzap), Lincar Grațian-Voivozi (n. 1953, Voivozi), Patca Gavril-Cuzap (n. 1945, Cuzap).

⁴⁶ Recensămintele consemnează localitatea Cuzap deoarece Pădurea Neagră era recențată împreună cu Cuzapul. În Cuzap însă majoritatea locuitorilor erau români, iar casele erau făcute mai ales din pământ, chirpici sau lemn. Vezi Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1900. Transilvania, Cluj-Napoca*, Editura Staff, pp. 110-111, 146-147, 156-159; Idem, *Recensământ 1910*, pp. 100-103, 136-139, 144-151.

Bibliografie selectivă

- Arhiva Primăriei Tăuteu, Registrele de stat de stare civilă – *Registrul căsătoriilor din Tăuteu*, passim.
- SJAN Bihor, fond *Parohia Romano-Catolică Șinteu*, dos. 1/1838-1930.
- SJAN Bihor, fond *Registre de Stare Civilă*, dos. 1164/1785-1860; dos. 31/1832-1900.
- Bolovan, S. P., Bolovan, I., *Germanii din România: Perspective istorice și demografice*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 2000.
- Bolovan, Ioan, *Transylvania's Population from the 11th to the 20th Century (Aspect regarding Transylvania's ethnic and religious structure)*, în *Ethnic and religious minorities and majorities – for a democratic intercultural dialogue at the European Union Border*. International Summer School, July 2-8, 2012, Oradea.
- Bolovan, Ioan, *Transilvania între Revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, 2000.
- Bolovan, Ioan, *Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Realități etno-confesionale și politici demografice*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană. Colecția „Biblioteca Historica” a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, 2000.
- Borcea, Liviu, *Bihorul medieval*, Oradea, Editura Arca, 2005.
- Brie, Mircea, *Identitatea etnică în Transilvania (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX). Repere metodologice*, în vol. *Istoriografie și politică în estul și vestul spațiului românesc*, Svetlana Suveică, Ion Eremia, Sergiu Matveev, Sorin Șipoș (coord.), Chișinău/Oradea, Editura Cartdidact/Editura Universității din Oradea, 2009.
- Bunta, M., Katona, I., *Az Erdelyi üvegművészeti*, București, Editura Kriterion, 1983.
- Crișan, Ioan, *Aspecte privind comitatul Bihor până la marea invazie tătară*, în *Istoria Bihorului. Civilizație, societate, economie, mentalități*. Prefață de Ioan-Aurel Pop, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2018.
- Greffner, O., *Populația șvăbească (germană) din Banat: cine sunt, când au venit și de unde?*, Arad, 1994.
- Hauler, E., *Istoria nemților din regiunea Sătmăruului*, Satu Mare, Editura Lamura, 1998.
- Ilea, Ana, *Industria manufacturieră din Comitatul Bihor în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, XXI, 1991.
- Katus, L., *Multinatioanal Hungary in the Light of Statistics*, în vol. *Études historiques hongroises. Vol. 2. Ethnicity and Society in Hungary*, ed. by Ferenc Glatz, Budapest, 1990.
- Lazăr, M. D., *Repertoriul glăjăriilor transilvănene din secolele XVII-XIX*, în *Brvkenthal Acta Musei*, I.1, Sibiu/Hermannstadt, 2006.
- Maxim, Virgil, *Contribuții la geografia istorică a Bihorului în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în *Crisia*, V, 1975, Oradea.
- Nicoară, Toader, *Istoria și tradițiile minorităților din România*, Ministerul Educației și Cercetării, Proiectul pentru învățământul rural, 2005.
- Nistor, Stelian, Șipoș, Sorin, *Historical and Geographical considerations about the Slovak communities in the villages of upper Bistra valley, Bihor County*, în *Ethnicity, confessions and intercultural dialogue at the European Union Eastern border*. International conference: Oradea, 02-05 June 2011. M. Brie, I. Horga, S. Șipoș ed., Oradea, Editura Universității din Oradea, 2011.

- Patca, Cosmin Ionuț, *Așezările de pe Valea Bistrei de la primele atestări documentare până la instaurarea administrației românești (secolele XIII-XX). Studiu monografic*, Teză de doctorat, Coordonator științific: prof. univ. dr. habil. Sorin Șipoș, Universitatea din Oradea, Oradea, 2022.
- Pința, Gh., *Din istoricul fabricării sticlei în județul Bihor. Fabrica de sticlă de la Pădurea Neagră*, în *Crisia*, XXI, 1991, Oradea.
- Pop, Ioan-Aurel, *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1997.
- Rotariu, Traian, (coord.), *Recensământul din 1900. Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff.
- Rotariu, Traian, (coord.), *Recensământul din 1880. Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1997.
- Rotariu, Traian, (coord.), *Recensământul din 1910. Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999.
- Roman, Louis, *Demografia istorică în opera lui Sabin Manuilă*, în vol. *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între sec. XVI-XX*, coord. Sorina și Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 1995.
- Szilágyi József, *Tóti község monográfiája* (Monografia localității Tăuteu), Kiadja a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyvárad Római Katolikus Püspökség, Nagyvárad, 2006.
- Szegedi, Edit, *O minoritate pe cale de dispariție: germanii din România*, în vol. *Modalități de prevenire a conflictelor interetnice prin cunoașterea multiculturală a etniilor din Transilvania*, Cluj, 1997.
- Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis, Pro Anno A Christo Nato M. DCCC. LV.*, Editus. Magno-Varadini, Typis Joannis Tichy (1855).
- Traia, Ioan, *Colonizarea șvabilor în Banat*, în *300 de ani de la colonizarea șvabilor dunăreni în comitatul Satu Mare*, Coordonator Paula Virag, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2012.
- Varga, E. Árpád, *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850-2002 között*/Statistica etnică și religioasă a Transilvaniei. Date de recensământ între 1850-2002, disponibile la <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>, site accesat la 11.02.2021.

NOUA GENERAȚIE" ÎN CULTURĂ ȘI POLITICA DREPTEI DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ.

Mentori și discipoli

*

THE NEW GENERATION" IN THE CULTURE AND POLITICS OF RIGHTS IN INTERWAR ROMANIA.

Mentors and disciples

*

LA NOUVELLE GÉNÉRATION" DANS LA CULTURE ET LA POLITIQUE DES DROITS DANS LA ROUMANIE DE L'ENTRE-GUERRE.

Mentors et disciples

Dr. Corneliu CIUCANU¹

Rezumat: După Marea Unire de la 1918, societatea românească a fost nevoită să reacționeze la noi agresiuni îndreptate asupra hărții mentale și identitar-spirituale a poporului român. Pericolul comunismului dizolvant, internaționalist și ateu a declanșat reacția naționalist-creștină a tineretului universitar, iar deficiențele regimului democrației parlamentare românești dintre cele două războaie mondiale (politicianism, corupție, demagogie) au generat radicalizarea noii generații și au potențat discursul anti-sistem.

Cuvinte cheie: tineret, generație, discurs, tradiție, autentic, dreaptă radicală, nationalism-creștin, comunism, politicianism, corupție, demagogie, anti-sistem.

*

Abstrat: After the Great Union of 1918, Romanian society had to react to new aggressions directed at the mental and identity-spiritual map of the Romanian people. The danger of dissolving, internationalist and atheist communism triggered the nationalist-Christian reaction of the university youth, and the deficiencies of the parliamentary democracy regime Romanians between the two world wars (politicism, corruption, demagoguery) generated the radicalization of the new generation and strengthened the anti-system discourse.

Key words: youth, generation, discourse, tradition, authentic, radical right, Christian nationalism, communism, politics, corruption, demagoguery, anti-system.

*

Résumé: Après la Grande Union de 1918, la société roumaine devait répondre à une nouvelle agression dirigée contre la carte mentale et identitaire-spirituelle de peuple roumain. Le danger du communisme dissolvant, internationaliste et athée déclenche la réaction nationaliste-chrétienne de la jeunesse de l'université, et les lacunes du régime de la démocratie parlementaire roumaine entre les

¹ Cercetător științific la Centrul de Istorie și Civilizație Europeană din cadrul Academiei Române-Filiala Iași.

deux guerres mondiales (politicianisme, corruption, démagogie) ont généré la radicalisation de la nouvelle génération et la potentialisation du discours anti-système.

Mots clés: *jeunesse, génération, discours, tradition, authentique, droite radicale, nationalisme chrétien, communisme, politique, corruption, démagogie, anti-système.*

*

După Marea Unire, noile realități de ordin demografic, economic (reforma agrară), și politic (reforma electorală și modificările produse în dinamica jocului politic prin accesul în viața publică a unor categorii sociale ignorate până atunci) și-au pus fundamental amprenta asupra mentalului colectiv, au ridicat nivelul așteptărilor societății românești și au declanșat o nouă abordare, un nou val de optimism, sesizabil, în special, în rândurile tineretului². Societatea românească și cu precădere tineretul au căutat noi formule politico-ideologice și spirituale pentru a răspunde noilor provocări și pentru a contracara o serie de pericole ce amenințau fundamentul și stabilitatea statului național-unitar. Pericolul comunismului dizolvant a declanșat reacția drepte naționaliste, iar deficiențele regimului democrației parlamentare românești dintre cele două războaie mondiale au determinat radicalizarea tineretului³. În definitiv, primele manifestări ale tinerilor studenți, viitori fondatori ai Legiunii sunt net anti-bolșevice și au blocat proliferarea comunismului la Universitatea din Iași. Apărută în mediul studentesc ieșean ca o reacție la ofensiva comunismului internaționalist și ateu, Mișcarea Legionară s-a definit ca organizație naționalistă și creștină, asumându-și discursul radical de dreapta⁴. După o scurtă colaborare cu profesorul A. C. Cuza în cadrul Ligii Apărării Național-Creștine, Corneliu Zelea Codreanu și liderii studenților naționaliști au părăsit gruparea cuzistă înființând Legiunea Arhanghelului Mihail, la 24 iunie 1927. Dacă anticomunismul a constituit elementul principal al discursului politic

² Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999, p. 17 și urm. Istoricul Ioan Scurtu precizează că „mentalul colectiv al românilor a fost influențat de trei factori esențiali: unirea, războiul și reformele, care au impus o trăire intensă, o largă participare a populației”.

³ *Ibidem*, pp. 29-32.

⁴ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași (S.J.A.N.I.), fond. Universitatea Iași - Rectorat, dosar. 1003/1922, f. 428; *ibidem*, dosar. 893/1918, f. 85; *ibidem*, dosar. 897/1919 f. 492; Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM.), fond 680, Inv.1, dosar 3457 (II), f. 672; Armin Heinen, *Legiunea “Arhanghelul Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, București, Humanitas, 1999, pp. 75-77 (ediția originală, München, 1986); A. C. Cuza *Mișcările studențești și cauzele lor*, București, Tipografia și legătoria de cărți “Deliormanul”, 1925, passim; idem, *Numerus clausus*, București, Editura Ligii apărării Național Creștine, 1924, p.2 și urm; Gabriel Asandului, *A. C. Cuza. Politică și cultură*, Iași, Editura Fides, 2007, p. 137; Maria Someșan, *Mișcarea studențească din 1922*, Anuarul Institutului de Istorie Recentă, vol. I, 2002, p. 2 și urm; Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică. Politică și ideologie*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2009, p. 94 și urm.

legionar, ascensiunea Mișcării în anii '30 s-a produs în urma unor abordări tematice mult mai complexe, pe care le-a exploatat cu mare abilitate propagandistică⁵.

⁵ Despre geneza și evoluția dreptei național-creștine și a Mișcării Legionare: Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei Românești (1927- 1941)*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010 (ediția originală, București, Editura FF Press, 1996); Victor Roncea, Gh. Buzatu, eds., *Documente din arhiva Corneliu Zelea Codreanu*, vol. I-XXVI, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012; Gh. Buzatu, Radu-Dan Vlad, eds., *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*, I-II, București, Editura Majadahonda, 1998-1999; Ioan Scurtu, coord., *Totalitarismul de dreapta în România, Origini, manifestări, evoluție. 1919-1927*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1996. Din aceeași serie: *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. II-VII, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000-2007; Kurt Treptow, Gh. Buzatu, „Procesul” lui Corneliu Zelea Codreanu (Mai, 1938), Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1994; Stela Cheptea, ed., *Horia Sima în fața istoriei. Studii și documente*, Iași, Editura Dosoftei, 1999; Dana Beldiman *Armata și Mișcarea Legionară (1927-1947)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2002; Cristian Sandache, *Istorie și biografie. Cazul Corneliu Zelea Codreanu*, București, Editura Mica Valahie, 2005. Răzvan Codrescu, *Spiritul Dreptei. Între tradiție și actualitate*, București, Editura Anastasia, 1997; idem, *În căutarea Legiunii pierdute*, București, Editura Vremea, 2001; Sorin Lavric, *Noica și Mișcarea Legionară*, București, Editura Humanitas, 2007; Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică, 1997; Adrian Gabriel Lepădatu, *Mișcarea legionară: mit și realitate*, Chișinău, Editura Cartier, 2005; Puiu Dumitru Bordeiu, *Mișcarea Legionară în Dobrogea între 1933-1941*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2003; idem, *Mișcarea Legionară în Dobrogea anilor 1932-1940 în documente*, Constanța, Editura Muntenia, 2012; Tiberiu Tănase, *Fefețe monedei. Mișcarea legionară între 1941-1948*, București, Editura Tritonic, 2010; Daniel Deaconu, *Realitatea unui mit: Corneliu Codreanu*, Iași: Timpul, Piatra Neamț: Cetatea Doamnei, 2009; Radu Florian Bruja, *Extrema dreaptă în Bucovina*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012; Corneliu Ciucanu, *op.cit.*; idem, *Mișcarea Legionară în Basarabia*, în “Europa XXI” (revista Centrului de Istorie și Civilizație Europeană. Academia Română-Filiala Iași), vol. XIII–XIX/2004-2005, *Românii între ruși și sovietici*, Iași, Casa Editorială Demiurg, pp. 111-173. Între istoricii străini care s-au ocupat de problematica Mișcării Legionare și de personalitatea lui Corneliu Zelea Codreanu amintim pe: Lorenzo Barachi Tua, *La Guardia di Ferro*, Firenze, 1938 (ediția în română, *Garda de Fier*, București, Tipografia „Bucovina”, 1940, ambele ediții au apărut cu o prefață semnată de Mihail Manoilescu); Paul Guirad, *Codreanu et La Garde de Fer*, Paris, 1940; ed. a II-a, München, Colecția “Dacia”, 1966; ed. a III-a București, Editura Majadahonda, 1998. Klaus Charlé, *Die Eiserne Garde*, Berlin-Wien, 1939; A. Panini-Finotti, *La Guardia di Ferro*, Firenze, 1938; E. Saleo, *Mussolini e Codreanu*, Palermo, 1942; Jérôme et Jean Tharaud, *L'envoyé de l'Archange*, Paris, 1939; A. Panini-Finotti, *Da Codreanu a Antonescu. Romania di ieri e di oggi*, Verona, 1941; T. Escolar, J. Nieto, *Vida y doctrina de C.Z. Codreanu*, Madrid, 194; Ernst Nolte, *Three Faces of Fascism. Action Française. Italian Fascism. National Socialism*, New York, New American Library, 1979; Iulius Evola, *Naționalism și asceză. Reflecții asupra fenomenului legionary*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1998; Armin Heinen, *Legiunea “Arhanghelul Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, Traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu, București, Humanitas, 1999. Ediția originală, Armin Heinen, *Die Legion „Erzengel Michael” in Rumänien. Soziale Bewegung und politische Organisation. Ein Beitrag zum Problem des internationalen Faschismus*, München, R. Oldenbourg Verlag, 1986; Nicholas M. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Romania*, Stanford, Hoover Institution Press, 1970, p. 294. Lucrarea a fost tradusă și în românește la București, Editura Hasefer, 1996; Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941. Mistica ultranaționalismului*, București, Editura Humanitas, 1993, (ed. originală *La mistica ultranacionalismo. Historia de la Guardia de Hierro. Rumania. 1919-1941*, Barcelona, 1989); Claudio Mutti, *Penele Arhanghelului. Intelectualii români și Garda de Fier (Nae*

Faptul că minoritățile naționale dețineau poziții dominante în viața economică (industrie, bănci comerț) și sentimentul cvasi-unanim că elemente din cadrul unor minorități sunt ne-loiale statului național român activând în mișcarea comunistă sau îmbrățișat teze iredentiste, revanșarde (maghiarii, rușii, evreii) au constituit un permanent motiv de tensiune în societatea românească interbelică, potențând radicalismul național-creștin. Pe de altă parte, comunicarea precară între instituții, discontinuitatea efortului de reformă, demagogia, politicianismul, corupția au afectat imaginea clasei politice, care s-a dovedit incapabilă să gestioneze imensul capital de încredere investit de societatea românească interbelică în reprezentanții ei. Aceste carențe ale regimului democrației parlamentare românești interbelice au servit drept argumente facile discursului anti-sistem promovat de dreapta radicală.

Pe fondul reîntregirii tuturor provinciilor românești în cadrul statului național-unitar și ca urmare a aplicării celor două reforme cu caracter novator și reparatoriu, totodată, (reforma agrară și adoptarea votului universal), nivelul așteptărilor și speranța într-un viitor mai bun au crescut considerabil în societatea românească.

Imediat după război, valul de simpatie pentru gen. Alex. Averescu și Partidul Poporului s-a stins din cauza eșuării temei *răspunderilor* și pe fondul politicianismului dovedit de oamenii generalului⁶. Un alt moment eșuat îl constituie dezastroasele guvernări național-țărăniști. După ce câștigaseră alegerile din noiembrie 1928 cu un procent zdrobitor, din cauza disfuncționalității cabinetelor național-țărănist, a lipsei de coeziune ministerială dar și din cauza dificultăților întâmpinate în timpul marii crize economice, s-a spulberat mitul cinstei și onestității ardelenilor lui Maniu și Vaida-Voevod. Corupția și afacerismul au afectat imaginea romantică și incoruptibilă (costruită cu migală, pas cu pas, după 1918, în opoziție) a oamenilor politici național-țărăniști și a *sfinxului de la Bădăcin*⁷. De asemenea, guvernarea P. N. Ț a disipat și mitul *revoluției țărănești*, concept lansat ditirambic de mediile intelectuale ale partidului (Virgil Madgearu, Ion Răducanu, Petre Andrei, Ion Borcea, dr. Nicolae Lupu ș. a). Spulberarea acestor idei - convențional numite *mituri* în abordare noastră -

Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Vasile Lovinescu), prefață Philippe Baillet, traducere Florin Dumitrescu, ediție îngrijită și postfață de Răzvan Codrescu, București, Editura Anastasia, 1997; Claudio Mutti, *Mircea Eliade, Legiunea și noua inchiziție*, ediție Răzvan Codrescu, București, Editura Vremea, 2001; Michelle Rallo, *România în perioada revoluțiilor naționale din Europa (1919-1945)*, București, 1993; Eugen Weber, *Varieties of Fascism. Doctrines of Revolution in the Twentieth Century*, Princeton, Toronto, New York, London, D. Van Nostrand Co. Inc., 1964; Hans Rogger, Eugen Weber, *Dreapta europeană. Profil istoric*, (trad. Iulian Mercea), București, Ed. Minerva, 1995; Oliver Jens Schmitt, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea "Căpitanului"* (traducere de Wilhelm Tauwinkl), București, Humanitas, 2017;; Traian Sandu, *Istoria Gărzii de Fier. Un fascism românesc*, Chișinău, Editura Cartier, 2019;

⁶ Alexandru Averescu, *Răspunderile*, Iași, Editura Ligii poporului, 1918, p. 2 și urm.; Ioan Scurtu, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc, 1918-1926*, Editura Litera, București, 1975, p. 28; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 27-28.

⁷ Este vorba de omul politic Iuliu Maniu, apreciat la superlativ de partizani, acuzat în termeni peiorativi de către adversarii politici („iezuitul de la Bădăcin”; „Cunctatorul”, „inchizitorul șef de la Blaj” etc.)

face loc altuia, și anume *mitului legionar*. O parte a societății românești credea că a venit timpul unor schimbări în clasa politică prin implicarea tineretului. Se puneau problema unei noi elite politice incoruptibile, ascetice, total dăruită binelui public, se dorea „o țară bogată și miniștri săraci”⁸, după cum formulase în cel mai pur stil idealist sociologul Traian Brăileanu⁹. Prin urmare, carențele democrației românești și „păcatele” clasei politice au alimentat mesajul anti-sistem legionar, constituind un alt factor al ascensiunii dreptei radicale. În replică la corupția și demagogia partidelor, Mișcarea Legionară promitea asanarea societății românești prin lichidarea politicianismului și afacerismului în baza unui amplu proces de regenerare morală, care să determine formarea unei noi elite politice dedicate exclusiv comunității naționale¹⁰. Or *mitul Codreanu* s-a configurat și difuzat în societatea românească datorită acestui mediu prielnic aflat în așteptare după consumarea *speranței Averescu* și eșuarea *revoluției țărănești*, slab coordonată de Maniu-Mihalache. Capitalul de încredere a fost rapid *devorat* de ineficiența punerii în practică a tezei *răspunderilor*, de inconsecvența cabinetelor național-țărăniste (sortite a guverna în plină criză economică) și a fost captat, în cele din urmă, de Legiune și de liderul ei. Nevoia unui personaj incoruptibil, dinamic, fără vicii, bun creștin - într-o țară majoritar ortodoxă -, nevoia de noi orizonturi și promisiunea, deși destul de vagă, a unui mesianism românesc, aceste imperative, oarecum confuze, idealiste, au creat climatul propice ascensiunii Mișcării. Pe acest mediu aflat în febrilă așteptare s-au pliat Codreanu și organizația sa sub impulsul spiritului de frondă afișat de noua generație în raport cu vechea elită politică¹¹ și față de evidenta criză de sistem, care bloca ascensiunea tineretului spre funcții, pentru că în epocă s-a vorbit și scris foarte mult despre șomajul

⁸ Traian Brăileanu, *Sociologia și arta guvernării. Articole politice*, ediția a II-a, București, 1940, p.301.

⁹ Radu Florian Bruja (coordonator), *Traian Brăileanu. Studii, documente, încercări literare*, Iași, Editura Junimea, 2012; Corneliu Ciucanu, *Profesorul Traian Brăileanu și conceptual de elită în spațiul cultural-politic al drepte românești intrenelice*, în Traian Brăileanu, *Sociologia și arta guvernării. Articole politice*, ediție anasatatică, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012, pp. I-XLVI; Corneliu Ciucanu, *Un doctrinar uitat al drepte românești interbelice. Profesorul Traian Brăileanu și teoria elitelor*, în „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului de Istorie al Moldovei, XVI-XVIII, 2010-2012, pp. 159-176

¹⁰ Într-un articol din *Însemnări sociologice*, Traian Brăileanu afirma că: “D-l Corneliu Codreanu a înțeles de la început că un conducător trebuie să fie, în primul rând, un organizator și un educator. Problema ce și-a propus spre dezlegare a fost, deci, formarea legionarului, a Românului nou, a Românului de elită. Crearea unui tip opus tipului de politician, a unui om, deci, care să aibă toate virtuțile ce se cer unei elite politice naționale și căruia să-i lipsească viciile politicianului demagog și corupt” (Corneliu Ciucanu, *Un doctrinar uitat al drepte românești interbelice* ...p. 131)

¹¹ Vezi Sorin Lavric, *Noica și Mișcarea Legionară*, București, Humanitas, 2007, p.67. Vară primară a lui C. Noica, tânăra elevă Adina Cassasovici, își amintește că: “În anii '30, dacă aveai între 16 și 25 de ani și posedai o inteligență peste medie, nu aveai cum să nu intri în Mișcarea Legionară. Era o modă care plutea în aer și care ne atrăgea prin spiritul de frondă pe care-l puteam arăta unor politicieni pe care îi disprețuiam sincer. La asta se adăuga spiritul de competiție dintre noi, genul de întrecere în care toți au de câștigat dacă au în minte o cauză comună. Iar Codreanu ne dăduse o cauză comună. Mișcarea Legionară a fost o stare de spirit a unor tineri care voiau să sfideze clasa politică și care găseau fiori de plăcere în riscul pe care-l aducea cu sine sfidarea” .

intelectual și despre inflația de diplome¹². Legiunea a exploatat aceste așteptări și insatisfacții ale tineretului, a creionat o nouă conștiință civică, impregnată de morala creștină, cu accente mistice și ascetice. Totodată, a reevaluat conceptul demnității românești și a supradimensionat teza întâietății și a drepturilor noastre, activând un orgoliu național ofensiv. A oferit noi perspective sociale și politice aderenților și a etalat la nivel doctrinar – așa cum au pretins ideologii Mișcării - o nouă misiune istorico-transcendentă a națiunii¹³.

În primii ani după război, modernizarea României continua să înfrunte grave dificultăți economice și sociale în condițiile unui capitalism parazitar și periferic, de suburbie a metropolei capitaliste europene, într-o atmosferă de insecuritate economică și cu o viață parlamentară deficitară. În acest context, s-a cristalizat concepția că o replică serioasă în raport cu Occidentul nu poate demara decât pe tărâm cultural¹⁴. Totodată, scientismul occidental era amprenta epocii și el a trezit reacții contradictorii firești în sânul intelectualității noastre, preocupată de soarta și destinul culturii românești¹⁵. Perioada interbelică debutase cu sumbre profeții lansate de către Oswald

¹² Vezi Mircea Eliade, *Piloții orbi*, în „Vreamea”, anul VIII, nr. 505, 19 septembrie 1937; idem, *Noua aristocrație legionară*, în „Vreamea”, anul IX, nr. 522 din 23 ianuarie 1938; idem, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, în „Buna Vestire”, anul I, nr. 244 din 17 decembrie 1937. Mircea Eliade, pe lângă exprimarea tranșantă a atașamentului față de Mișcare, acuză exponenții regimului politic interbelic de neglijență și incapacitate în rezolvarea problemelor tinerei generații intelectuale: “Și mai întrebăm ce-au făcut politicienii noștri pentru oamenii cu adevărată <personalitate> care au ieșit la lumină prin munca, geniul sau talentul lor, și au fost osândiți la o viață de mediocritate și jertfă. Ce-au făcut politicienii noștri din toate partidele, pentru un Lucian Blaga, un Aron Cotruș, un Camil Petrescu, un Perpessicius și alții. Ce-au făcut politicienii noștri pentru generația tânără de cărturari, artiști, tehnicieni și gânditori? Care este tânărul cu <personalitate> pe care l-a descoperit vreun partid politic și l-a pus în locul care-l merită, i-a dat puțința să-și fructifice inteligența sau talentul pentru binele obștesc?”

¹³ Corneliu Z. Codreanu, *Pentru legionari*, vol. I, Sibiu, Editura “Totul pentru Țară”, Tipografia Veștemean, 1936, p. 310; Ion I. Moța, *Cranii de lemn. Articole 1922-1936*, ediția a VI-a, București, Editura Mișcării Legionare, 1940, p. 174; Vasile Marin, *Crez de generație*, ediția a IV-a, București, 1941, p. 147; Nicolae Roșu, *Dialectica naționalismului*, București, Editura “Cultura Națională, 1937, p. 357; Mircea Eliade, *De unde începe misiunea României*, în „Vreamea”, an X, nr. 477, 28 februarie 1937, p. 3; idem, *Revoluția creștină*, în „Buna Vestire”, an I, nr. 100, 27 iunie 1937, p. 3; idem, *România în eternitate*, „Vreamea”, an. IX, nr. 444, 5 iulie 1936; idem, *Comentarii la un jurământ*, *ibidem*, an. X, nr. 476, 21 februarie 1937; Gheorghe Racoveanu, *Mișcarea Legionară și Biserica. Omenia și frumusețea cea dintâi*, ed. a II-a, Filipești-Târg, 2002, pp. 38-44; Faust Brădescu, *Cele trei probe legionare. Elemente de doctrină*, București, Editura Majadahonda, 2000, pp. 21-24, idem, *Victorii legionare*, ed. cit., *passim*; Adrian Botez, *Opera scrisă a lui Corneliu Zelea Codreanu – între vizionarism și alchimie națională* - București, Criterion Publishing, 2009, *passim*;

¹⁴ În 1927, pe parcursul a 12 articole, intitulate *Itinerariul spiritual*, Mircea Eliade a definit locul și rostul tinerei generații. În memoriile sale, Mircea Eliade preciza că fiind „prima generație românească necondiționată în prealabil de un obiectiv istoric de realizat”, întrucât cei care îi precedaseră realizaseră întregirea neamului, tineretul intelectual interbelic avea o misiunea să redimensioneze „consideranții orizontul cultural românesc, deschizând fereastra către universuri spirituale rămase până atunci inaccesibile” (Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solstițiului*, vol. II, (1937-1960), Ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1991, pp. 145-149).

¹⁵ Cf. Vasile Pârvan, *Scieri*, București, 1981, pp. 188-190.

Spengler (*Der Untergang des Abendlandes*, 1918), accentuate de viziunea apocaliptică a lui Rene Guenon (*La crise du monde moderne*, 1927) și continuate obsesiv de observațiile lui Karl Jaspers (*Die geistige Situation der Zeit*, 1931)¹⁶. În dezbateră culturală europeană un Julien Benda opera cu un întreg registru critic la adresa propriei culturi, sau un H. Massis își exprima rezervele față de cultura occidentală¹⁷. În consecință, astfel de abordări au îndrituit reacțiile critice anti-occidentale ale intelectualității române interbelice. *Noua generație* era terorizată de ideea crizei identitare din cultura română, de faptul că Occidentul epuizat, pe care îl suspectau de *izolaționism* și *provincialism*, nu mai poate oferi decât formule alienante. Fideli concepției lansate de Nae Ionescu, tinerii intelectuali se revendicau de la *școala năistă* și *trăiristă* regăsind întreaga tematică și vitalitate autohtonă.

Pe de altă parte, voluntarismul elitelor românești antebelice, în încercarea lor de construcție a unei culturi naționale, raționalizate și generalizate a fost condamnată de tânără intelectualitate interbelică tentată să accentueze necesitatea unei reforme morale radicale, pandant al unui angajament mai degrabă cultural-spiritual decât socio-economic. O asemenea abordare din partea vârfurilor „noii generații” i-a condus către o nedisimulată simpatie pentru curentul național-creștin, către dreapta radicală¹⁸.

O analiză completă a vieții cultural-politice din România interbelică nu poate ignora locul și rolul elitelor intelectuale în dezbateră de idei. Confruntările doctrinare interbelice erau acute, din moment ce stabilizarea unui profil cultural modern aduce și dezavantajul unei percepții lucide – și pe undeva pesimiste – asupra evoluției societății românești. Practic polemica dintre tradiție și modernitate, dintre cadru și conținut, demarată de Titu Maiorescu în articolul său din 1867, capătă noi dimensiuni și un nou ritm argumentativ. Fondul autohton începe să fie privit din diferite unghiuri și sondat la diverse adâncimi culturale: V. Pârvan „reabilitează” fondul spiritual-genetic geto-dacic, iar Lucian Blaga definește o matrice stilistică românească. Școala monografică, sociologică a lui Dimitrie Gusti cercetează, în campanii succesive, civilizația rurală, C. Rădulescu-Motru explorează și el *românismul*, iar sociologul bucovinean Traian Brăileanu milita pentru înființarea *Universității țărănești* și pentru constituirea unei elite ascetice, total dedicate colectivității românești. De pe poziția de discipoli ai lui Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu detecta o „dimensiune românească a existenței”, Constantin Noica identifică o anume „roștire” românească și un sentiment specific românesc al ființei, așa cum M. Eliade descoperea noi paradigme arhaice. Pe de altă parte, încă de la începutul secolului, N. Iorga și sămănătorismul fac apologia

¹⁶ Alexandru Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Editura Junimea, 1989, p. 32-33.

¹⁷ *Ibidem*, p. 33.

¹⁸ Gh Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.*, pp. 279-284; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, pp. 29-32; Mircea Angheliniu, *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2003, p. 115; Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică.*, pp. 141 și urm.

universului sătesc, iar N. Crainic și Nae Ionescu – „promoția Neculai Iorga”¹⁹, după cum se autodefineau ei - sunt autohtoniști, anti-carteziene, anti-occidentali, anti-liberali și în replică aduc elogiile ortodoxiei și latinității, predicate fundamentale ale existenței românești²⁰.

În contextul anilor '30, la afirmarea politică a dreptei naționalist-creștine a contribuit și conflictul dintre generații, sesizat de o serie de mentori ai *noii generații* (Nae Ionescu, Traian Brăileanu, Sextil Pușcariu ș.a.). Se specula că toate relele de care suferă societatea românească se datorează „bătrânilor”, anchilozați în proiectul antebelic, incapabili a se adapta „noilor condiții de viață” și care blochează ascensiunea tinerilor în funcțiile decidente. Dezbaterile culturale-politice românești a impus termenul de „nouă generație”, numită și generația trăiristă sau naeionesciană. Expresia de *nouă generație* cuprindea un eșantion de vârstă ce viza pe cei născuți după anul 1900, care suportaseră greutățile și ororile primului război mondial și care intraseră pe băncile facultăților după făurirea statului național-unitar.

În numărul din octombrie 1934 al revistei „Criterion”, M. Vulcănescu analizează geneza și trăsăturile definitorii ale *noii generații*. În opinia lui M. Vulcănescu, *noua generație* s-a format sub influența Războiului de Întregire, care a răsturnat ierarhia valorilor antebelice și sub influența a doi oameni: Vasile Pârvan și Nae Ionescu. V. Pârvan a înlocuit, în această generație, influența lui Nicolae Iorga; iar Nae Ionescu, pe aceea a lui Titu Maiorescu²¹. Vulcănescu sesizează încrucișarea bizară a acestor doi mari dascăli care introduc simultan universalismul în istorie și autohtonismul în filosofia românească. Caracteristicile *noii generații* sunt, după M. Vulcănescu, setea de experiență, autenticitate, spiritualitate, tensiunea dramatică, tragismul chiar în conștientizarea unei crize a românismului, trăsături care i-au condus „pe unii la negativism, pe unii la disperare și agonie, pe alții la pesimism eroic sau la resemnare, pe unii la acțiune, pe alții la rugăciune și pe alții la echilibru intelectual”²².

În condițiile realizării idealului național prin Marea Unire de la 1918, fiind „prima generație necondiționată istoric” – după cum anunța în *Itinerariul spiritual* – Mircea Eliade a fixat și sintetizat misiunea *noii generații* în termeni ultimativi și profetici, deopotrivă: *să asigure unitatea sufletească a românilor*, reuniți în granițele firești prin efortul *generației de foc*, sau a *generației tranșelor* (al generației care luptase în Războiul de Întregire și făuriseră România Mare); și *să exprime în forme universale frumusețea și bogăția sufletului românesc*²³. În articolul deja menționat

¹⁹ Nae Ionescu, *Promoția Neculai Iorga*, în „Cuvântul”, an VII, nr. 2194, 1 iunie 1931; idem, *Neculai Iorga* în „Ideea Europeană”, nr. 68, 6-21 iunie 1921; idem, *De la „Sămănătorul” la noul stat românesc*, în „Cuvântul”, anul VI, nr. 1907, 13 august 1930, p. 1.

²⁰ Dora Mezdrea, *Nae Ionescu. Biografia*, vol. III, Brăila, Editura Istros-Muzeul Brăila, 2005 p. 21.

²¹ Mircea Vulcănescu, *Generație*, în „Criterion”, anul I, nr. 3-4, 15 noiembrie-15 decembrie 1934, pp.3-6.

²² *Ibidem*

²³ Vezi Mircea Eliade, *Itinerariul spiritual*, în „Cuvântul” din 6 septembrie 1927. Eliade pleda pentru conștiința *noii generații* de după război care este „prima generație necondiționată istoric” deoarece dezideratul esențial românesc fu îndeplinit la 1918: „Noi suntem generația cea mai binecuvântată, cea

apărut în revista „Criterion”, Mircea Vulcănescu formula misiunea acestei generații în termeni identici cu cei declamați anterior de către M. Eliade în *Itinerariul spiritual* și de *Manifestul Crinului Alb*, lansat de Petre Pandrea, Ion Nistor, Sorin Pavel. Plecând de la aceste premise, tânăra intelectualitate interbelică a făcut apel la realitățile românești, la *tradiție*, la *specificul nostru național*, la *autenticitate*, *ortodoxie*, la *experiență mistică*, au proiectat o misiune cultural-politică românească străbătută de un duh eminamente profetic²⁴. În consecință, Eliade și generația sa au adoptat naționalismul creștin - mai puțin ca practică politică și mai ales ca angajament cultural – sub imperativul momentului istoric interbelic și din necesitatea definirii și delimitării în raport cu ofensivele și periculoasele ideologii europene de tip totalitar. Atașamentul față de naționalismul cultural este explicat de Eliade din perspectiva menținerii specificității românești, care să stea la baza unei construcții etno-spirituale capabile a se opune agresiunii dizolvante și explicit expansioniste, dirijate atât dinspre stânga, cât și dinspre dreapta : „Fără un naționalism bine intenționat, fără a ne imprima nota noastră, apăsă, în concertul european, riscăm să fim dizolvați, înghițiți. Chestiunea nu este de a te abține, de a fi spectator, ci dimpotrivă, de a reacționa la provocările veacurilor”²⁵. În definitiv, naționalismul creștin din România interbelică a reevaluat tradiția, ortodoxia, autenticitatea etno-spirituală țărănească în aceeași măsură în care fascismul italian a repus doctrinar în discuție universalismul Romei, iar național-socialiștii germani au invocat zeitățile păgâne și rasa ariană... Legionarismul a redimensionat specificul național și figurile voievodale istorice care au binemeritat de

mai făgăduitoare din câte sau rânduit până acum în țară. Trebuie să ținem seama numai de elite”. El recomanda generației sale conștiința de sine forțată în experiențele și trăirile recente, argumente ce au condus tineretul spre asumarea fără rezerve a preeminenței spiritului în raport cu raționalismul de tip materialist sau hegelian: “Suntem cei care am trecut, odată cu copilăria, experiențe diverse și tragice, care am cunoscut viața răsfântă pe fețele părinților noștri...Criza religioasă a fost pentru noi mai puternică decât cea a generațiilor trecute. Până la război – adolescentul lector al *Enigmelor universului* sau al *Forței materiei*, se trezea ateu aproape fără mirare [...]. Am trecut experiențe care ne-au condus la rațiune, la artă, la misticism...Și nu ne intimidă sarcasmul suficient al bătrânilor inteligenți, nici muștrările maturilor, nici glumele imbecililor de ambele sexe, nici nepăsarea celor care se pretind a fi astăzi îndrumătorii noștri spirituali, nici reaua indiferență a universitarilor. Voim să biruim valorile ce nu sunt izvorâte nici din economia politică, nici din tehnică, nici din parlamentarism. Valorile pure, spirituale, absurd de spirituale. Valorile creștinismului. Aceasta se va înțelege mai târziu, când vom cerceta necesitatea misticismului.” Ca portstindard al generației interbelice, Eliade era *torturat de imperativul sintezei și îndeosebi de maniera cu care valorificăm și transportăm elementele de cultură pe care le asimilăm..* Alături de misiunea culturală asumată de tânăra generație, prin tendința spre sinteză *contopită cu însăși personalitatea*, pentru viitorul mare istoric al religiilor *experiența mistică cu toți fermenții și forțele și coeziunea și luminile care le coboară în suflet* constituia un alt reper definitoriu al generației sale; Mircea Vulcănescu, *art.cit.*

²⁴ Mircea Eliade, *De unde începe misiunea României*, *art cit*; idem, *România în eternitate*, *art cit*; idem, *Comentarii la un jurământ*, *art. cit.*

²⁵ Mona Maria Vâlceanu, *Eliade după Eliade: România în eternitate*, în “Biblioteca Bucureștilor”, Anul XV, nr. 3 – martie 2012, p. 20.

la neam, tot așa cum fascismul a reluat tradiția Romei imperiale, iar nazismul a reactualizat pantheonul Walhalei²⁶.

În articolul publicat în „Criterion”, analizând rolul precursorilor și influența categorică a lui Vasile Pârvan și Nae Ionescu în definirea conștiinței de grup intelectual distinct, M. Vulcănescu deosebea trei accepții principale ale spiritualității noii generații: 1) viață interioară; 2) cultură, 2) viață duhovnicească și preciza că „originea preocupărilor spirituale în cultura română de după război trebuie căutată în cursurile universitare ale lui Vasile Pârvan (*Problema salvării*, 1919/1920, și *Drama antică*, 1920/1921) și la Nae Ionescu (*Filosofia dumnezeirii*, 1921/1922 și *Filosofia religiei*, 1923/1929)²⁷. Pe marginea articolului semnat de Mircea Vulcănescu și în contextul nominalizării factorilor determinanți care au condus spre instituționalizarea reacției radicale de sorginte național-creștine a tineretului interbelic, subliniem rolul creatorilor de climat, al mentorilor care prin notorietatea și dăruirea lor pedagogică au influențat categoric orientarea de dreapta a tinerii generații intelectuale a anilor '30. Pe lângă Vasile Pârvan și Nae Ionescu, pomeniți de M. Vulcănescu, ne referim la personalități prestigioase ale vieții culturale și universitare românești ca Traian Brăileanu, Dragoș Protopopescu, Leon Țopa (profesori la Universitatea din Cernăuți), A. C. Cuza, Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescul, D. Găzdaru (Universitatea din Iași), Nae Ionescu, Simion Mehedinți, P. P. Panaitescu, Nichifor Crainic, dr. D. Gerota, Eugen Chirnoagă ș. a. (Universitatea din București), Sextil Pușcariu, Iuliu Hațieganu, Dan Rădulescu, Iosif Frollo (Universitatea din Cluj), Ion Protopopescu, profesor al Politehnicii timișorene. Indubitabil, rolul mentorilor și al profesorilor rămâne hotărâtor în operațiunea de cristalizare și afirmare a generației noi și - în cele din urmă, ca efect al conștientizării „spiritului de corp” – în procesul de aderare la curentul național-creștin, deși motivațiile și ipostazele convertirii tinerilor intelectuali sunt diverse și depind, de la caz la caz, de psihologia, personalitatea și disponibilitatea fiecăruia. Așa cum nu putem explica primele manifestări ale lui Corneliu Z. Codreanu, Ionel Moța, Ilie Gârneață, Radu Mironovici, Corneliu Georgescu fără prezența și influența profesorilor A. C. Cuza, Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescu, tot așa nu putem concepe statura intelectuală, traiectoria culturală și simpatiile politice ale lui M. Eliade, M. Vulcănescu, C. Noica și Emil Cioran, George Racoveanu, Dimitrie C. Amzăr, Vasile Marin, Paul Costin Deleanu, M. Polihroniade fără de fascinația pe care a exercitat-o Nae Ionescu asupra discipolilor săi. Omniprezența publicistică de la „Neamul Românesc”, „Ideea Europeană”, „Vremea” ori „Cuvântul” și talentul oratoric testat, nu odată, de la înălțimea catedrei universitare i-a captivat definitiv pe acești tineri intelectuali. Faptul că acești studenți au fost remarcați și mai apoi promovați de Nae Ionescu, că și-au făcut ucenicia ca jurnaliști la „Cuvântul”, dar mai ales ipostaza de discipoli, febril mărturisită de către aceștia, întregesc tabloul complex al generației tinere și oferă răspunsuri lămurite asupra orientărilor și ideilor adoptate de vârfurile

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Mircea Vulcănescu, *art. cit.*

generației interbelice²⁸. Pentru tinerii intelectuali grupați în jurul maestrului Nae Ionescu, recuperarea trecutului în perspectiva unei legitimări viabile a destinului românesc, era doar o primă etapă a devenirii noastre. Procesul trebuia să continue pentru ruperea unor bariere arbitrar impuse de vitregiile secolelor anterioare. Mircea Eliade, de altfel și cel mai apropiat de Nae Ionescu, dar și ceilalți intelectuali care-i cultivau prietenia, și-au exprimat venerația pentru Profesor, care s-a cuantificat atât spiritual, cultural, dar și ca atitudine civică-politică. Peste ani, Mircea Eliade mărturisea că: “Nae Ionescu fusese mai mult decât profesorul meu favorit; îl consideram maestrul meu, *ghidul* care îmi fusese dăruit ca să-mi pot împlini destinul...Direct sau indirect, noi toți discipolii și colaboratorii lui, eram solidarizați cu concepțiile și opțiunile politice ale Profesorului”²⁹, explicând, de fapt, adeziunea sa și a celorlalți intelectuali la Garda de Fier. Însă această integrare în rândurile Mișcării nu era un fapt mecanic impus doar de „cultul” pentru Nae Ionescu. În adevăr, convertirea s-a produs sub influența covârșitoare a lui Nae Ionescu, cel care considera ascensiunea Legiunii ca „o necesitate de destin” și aprecia că orice împotrivire însemna „a lua istoria în răspăr”, dar tinerii intelectuali grupați în jurul maestrului lor ajunseseră la credința intimă a iubirii cu „frenezie” a României „împotriva tuturor evidențelor – ca să poți uita gradului de descompunere în care am ajuns”³⁰. Identificând confuzia între mahala și românism, între demnitatea românească și „stilul grotesc” creat de pseudo-intelectuali „mediocri, fără tradiție și fără geniu”, tineretul intelectual credea sincer că este de datoria lor să „restaureze demnitatea românească”, demontând „cât mai curând confuzia între intelectualul creator și parvenitul papagal, între Mihai Eminescu și Cațavencu”³¹.

Dacă locul și rolul lui Nae Ionescu a fost deslușit fără urmă de echivoc prin mărturisirea lui M. Eliade, revenind la articolul din „Criterion” semnat de M. Vulcănescu, reținem că istoricul Vasile Pârvan era indicat, alături de Nae Ionescu”, drept unul din marii dascăli ai tinerii generații. Prin prelegerile sale care sondau imuabilul tezaur genetic geto-dacic, care aprecia personalitatea „revoltaților” ca factor

²⁸ Idem, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, București, Humanitas, 1992, *passim*; Mircea Eliade, *Profesorul Nae Ionescu* în “Vremea”, IX, nr.463 din 15 noiembrie 1936; C. Noica, *Nae Ionescu și spiritul de școală*, în “Convorbiri literare”, an LXXVI, nr. 5-6, mai-iunie 1943, pp.353-356; idem, *Nae Ionescu*, în “Buna Vestire”, seria a doua, an III, George Racoveanu, *Omul*, în “Cuvântul”, serie nouă, an XVII, nr. 55, din 7 decembrie 1940; idem, *Nae Ionescu: Profesorul nostru* în “Țara și Exilul”, an I, nr. 1, iunie, 1965; P. P. Panaitescu, *Nae Ionescu și Universitate din București* în “Cuvântul”, serie nouă, an XVII, nr. 12 din 25 octombrie, 1940; Fănică Anastasescu, *Profesorul în lagăr* în “Cuvântul”, serie nouă, an XVII, nr. 3 din 16 octombrie 1940; Constantin Stoicănescu, *Profesorul*, *ibidem*, nr. 8 din 21 octomrie, 1940; idem, *Convertire și jertfa Profesorului*, în “Almanahul Cuvântul”, 1941, p. 79; I. P. Prundeni, *Nae Ionescu*, în “Porunca vremii”, an IV, nr. 176 din 16 octombrie 1940; Horia Sima, *Nae Ionescu*, în “Țara și Exilul”, an I, nr. 1, iunie 1965; Andrei Scrima, *Cuvinte târzii și nepotrivite despre Nae Ionescu*, “Prodromos”, Freiburg, 1970.

²⁹ Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solstițiului*, vol. II, ed. cit., p. 12.

³⁰ Idem, *România în eternitate*, art.cit.

³¹ Idem, *Restaurarea demnității românești*, în „Vremea”, an VIII, nr. 403, 1 septembrie, 1935, p. 3.

determinant al ruperii de ritm în sens evolutiv uman³², profesorul și intelectualul V. Pârvan și-a pus fundamental amprenta asupra personalității mai multor generații de studenți³³. El considera ființa umană drept vehicul purtător de „impulsii transcendente eterne și infinite”³⁴, și statua misiunea istoricului în termenii unei raportări aproape mistice la fondul genetic ancestral pentru a cerceta „perpetuitatea marilor rezonanțe spirituale în memoria ereditară, subconștientă ca și cultivată, a generațiilor succesive”³⁵. Ideile lansate de V. Pârvan au produs, desigur, adevărate *breșe de conștiință* în structura tinerilor studenți, îndemnându-i la meditație și acțiune. Noi credem că nu putem decipta și înțelege în întregime implicarea civică, publicistică și chiar activismul unor fini intelectuali ca Vasile Christescu³⁶ și Vladimir Dumitrescu, decât în cheia relației speciale conturată între mentor și discipol, pe care cei doi tineri istorici au cultivat-o cu marele Vasile Pârvan. Pornind de la imperativul creației științifice, profesorul pleda în fața studenților săi asumarea unei discipline stricte, cvasi-cazone a studiului și munca severă, înverșunată pe cale cunoașterii³⁷. După recomandările maestrul lor, tinerii arheologi au încercat să îmbine civismul cu activitatea intelectuală³⁸. Ei intuiseră criza politicianistă și eșuarea democrației române la „periferia istorie” la fel ca profesorul lor care se confesa istoricului P. P. Panaitescu într-o seară de Crăciun că: „Partidele politice, care sunt vaste asociații de interese, minează încet viața morală a țării – un imens gol amoral ne înconjoară, ai impresia pedepsei care se apropie”³⁹. Autorul *Geticii* reflecta asupra timpului și ritmului istoric ajungând la concluzia că devenirea umanității depinde de existența personalităților providențiale, care acționează în sensul factorului detonator fracturând evoluția

³² Vasile Pârvan, *Datoria vieții noastre.. Două lectii inaugurale*, ed. a III-a, cu o prefață semnată de Tudor Vianu, intitulată “Vasile Pârvan și concepția tragică a existenței”, București, Editura Univers, 1999, p. 35. Inițial, T. Vianu, a publicat studiul “Vasile Pârvan și concepția tragică a existenței”, în “Arhiva pentru știință și reformă socială”, București, 1928, nr. 3 – 4, pp. 361-366. Vezi și Ilie Bădescu, *Teoria latențelor*, București, Editura Isogep-Eu, 1997, p. 12 și urm.

³³ Mircea Vulcănescu, *art. cit.*; Vasile Băncilă, *Tragicul la Pârvan și tragicul modern*, în vol. *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 28-25; Constantin Stoicănescu, *Istoricul Vasile Pârvan, precursorul*, în „Cuvântul”, serie nouă, nr. 42, 24 noiembrie 1940, p. 2; Horia Stamatu, *Lirismulul existenței tragice în opera lui Vasile Pârvan*, în Colecția „Țara și Exilul”, an XII, 1975-1976, pp. 79-84; Alexandru Randa, *Vasile Pârvan și ritmul istoriei*, conferință susținută la Madrid, vezi „Buletinul informativ”, nr. 3, an 1954, pp. 3; Horia Sima, *Amintiri din studenție*, în Horia Sima, *Antologie legionară. Opera publicistică, 1950-1992*, vol V, Miami Beach, Florida, USA, Colecția “Omul nou”!, 1994, pp. 48-52.

³⁴ Vasile Pârvan, *Ideii și forme istorice*, București, 1920, p.134.

³⁵ *Ibidem*, p.68; Alexandru Zub, *Gânduri depre durată la Vasile Pârvan*, în Aleandru Zub, *Cunoaștere de sine și integrare*, Iași, Editura Junimea, 1986, p. 47.

³⁶ După opinia dr. Șerban Milcoveanu, Vasile Christescu era rudă îndepărtată cu istoricul Vasile Pârvan, căsătorit în anul 1910 cu Silvia Cristescu, nepoata lui I. Bogdan. În anul 1917, în condițiile refugiului, soția sa și copilul mor la Odessa.

³⁷ Alexandru Zub, *Vasile Pârvan. Efigia cărturarului*, Iași, Editura Junimea, 1974, p. 379.

³⁸ Mircea Nicolau, *Vasile Christescu: Un istoric de seamă și erou*, în “Gazeta de Vest”, Timișoara, februarie 1994.

³⁹ P. P. Panaitescu, *Pagini de Jurnal*, Cluj, 1974, p. 150-151.

gradulală și impunând un ritm alert semenilor: "...istoric, adică evolutiv uman, popoarele trăiesc numai prin fapta precursorilor și revoltaților. Aceștia tulbură ca niște demoni, perpetuu nemulțumiți, beatitudinea lenei spirituale a contemporanilor, le deșteaptă iluzii și apetituri, le răscolesc patimile, le dărâmă prețiosul echilibru al perfecte inerții"⁴⁰. Pe linia reflecțiilor lui Pârvan, discipolii săi (V. Christescu și Vladimir Dumitrescu) au adoptat formule refractare, anti-sistem, au descoperit ethosul național-creștin și radicalismul dreptei, care impunea un anumit comportament, anumită atitudine și caracter. Pârvan sublinia, de altfel, că "...tăria de caracter – singura noblețe adevărată în lumea muritorilor – e o floare rară"⁴¹; iar pentru a se forma un astfel de caracter românesc se impunea o renunțare benevolă la materialism ca metodă și finalitate, pentru că "nici cei mai buni nu rezistă suferinței ori ispitei, ci renunță la luptă. Întreaga luptă e murdărită de egoism, de interesul brutal, de utilitar"⁴².

În opinia istoricului, „marea operă de șlefuire a caracterelor și inteligențelor trebuia înfăptuită de Universitate”⁴³. Vasile Pârvan credea cu tărie în rolul ei în societate: "Pentru o cofraternitate spirituală cum e să fie aceasta întemeiată acum pe realitate vieții trebuie să fie nu suma manifestărilor pragmatice ale unei societăți dazagregate și haotice, alcătuită din indivizi primitivi ori decăzuți, ci complexul potențelor spirituale, latente în sufletul național și general-uman, al maselor și indivizilor"⁴⁴. Rolul profesorului, omului de cultură și al formatorului de curente și idei era confirmat de proiecția pedagogico-națională a eternității românești. Pârvan considera că intelectualii autentici nu operează "cu realitatea contingentelor de douăzeci și patru de ceasuri, ca jucătorii de bursă, ci lucrăm cu realitatea unor stabilități psihologice milenare ale sufletului ancestral"⁴⁵, identificînd rolul culturii în societate ca mijloc și condiție a resurecției spirituale a neamului românesc și nu ca o finalitate. De altfel, țelul final al culturii era definit de istoric în termeni profetici "Supremul scop al luptei noastre e spiritualizarea vieții marelui organism social-politic și cultural-creator care e națiunea"⁴⁶.

Pentru tinerii intelectuali *obsedați* de viitorul României, Mișcarea Legionară părea un vehicul politico-spiritual și educativ capabil să formuleze profetic destinul românesc. Imaginea romantic-revoluționară a fondatorilor Legiunii, care amprenta biografia lor încă din timpul mișcărilor studențești, charisma lui Codreanu⁴⁷,

⁴⁰ Vasile Pârvan, *Datoria vieții noastre.. Două lecții inaugurale*, ed. cit., p. 35.

⁴¹ *Ibidem*, p. 42.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 44. Vezi și Ilie Bădescu, *op. cit.*, p. 12 și urm.

⁴⁵ Vasile Pârvan, *op.cit.*, p.44.

⁴⁶ *Ibidem* p. 45.

⁴⁷ Dacă scrierile unui Ionel Banea (*Căpitanul*, București, 1936), Ernest Bernea (*Cartea Căpitanilor*, Salzburg, 1951 – ediția originală, București, 1937 -), Corneliu Georgescu (*Pe drumul cu arhangheli*, București, Editura Majadahonda, 1996, pp. 149-150, ediția originală, Salzburg, 1953) dezvăluie un stil exaltat, apologetic, descrierea lui Codreanu formulată de istoricul Nicholas M. Nagy-Talavera se îndepărtează net de stilul hagiografic al adepților și simpatizanților, devenind mult mai credibilă,

consecvența și radicalismul moral, atitudinea revanșardă față de clasa politică, spiritul ofensiv și ascetic, etalat deopotrivă în manifestările legionare, păreau premise acceptabile și, totodată, revelau un potențial încurajator pentru tinerii intelectuali aflați în căutarea notorietății doctrinare și interesați de o rapidă propulsare în viața publică.

Cert este că șeful Mișcării a căutat anturajul tinerilor intelectuali și a programat captarea lor prin intermediul lui Nae Ionescu, Nichifor Crainic⁴⁸ și mai apoi prin M. Polihroniade, care se bucura de compania și prietenia lui Eliade, Cioran, Noica, frații Acterian, D. C. Amzăr, Ernest Bernea ș. a.⁴⁹. Prin afluxul de inteligență evocat mai sus, Codreanu căuta să dea greutate științifică temei *elitei legionare*, noi sensuri și conotații sintagmei *omului nou*, chemat de destin să transforme lumea românească, după cum credea șeful Mișcării la jumătatea deceniului al IV-lea. Astfel, intelectualitatea cu simpatii legionare trebuia să contureze dimensiunile unei ample „revoluții spirituale”, ce făcea posibilă plămădirea unei noi elite, a unui *om nou* care, după cum scria în 1937 viitorul mare istoric al religiilor, „s-a născut întotdeauna dintr-o revoluție spirituală, dintr-o vastă prefacere lăuntrică [...], dintr-un desăvârșit primat al spiritului împotriva temporalului”⁵⁰. În opinia lui Eliade, societatea românească și mai cu seamă factorii de decizie trebuiau să fie interesați doar de „problemele istorice: o Românie unită și puternică, exaltarea spiritului ofensiv, crearea unui om nou, a unui om cu destin”⁵¹. *Omul nou* în perspectiva lui Mircea Eliade se forma în urma unui proces intelectual riguros care includea, fără echivoc, tematica istorică națională, ocultată și chiar abandonată în anii '30 sub presiunea inchizitorială a unor falși directori de opinie. Denunțând cenzura și suspendarea ziarului „Cuvântul” („singurul ziar revoluționar și naționalist pe care l-a avut România de după război”⁵²), Eliade acuza „mediocritate sterilă și vociferantă” și susținea că doar „proza unui Eminescu și

excluzând din start, datorită originii sale, orice virtuală acuză de subiectivism admirativ. Crescut într-un mediu transilvănean eterogen maghiaro-evreiesc, copil fiind, Nagy-Talavera relatează impresiile profunde lăsate de întâlnirea cu Corneliu Codreanu, într-una din faimoasele sale descinderi la sate din timpul campaniilor electorale: „...Dintr-o dată, un murmur se înalță din mijlocul mulțimii. Un bărbat negricios și chipeș, îmbrăcat într-un costum popular românesc alb a intrat în curte călare pe un cal alb. S-a oprit lângă mine și n-am văzut nimic monstruos sau rău la el. Dimpotrivă zâmbetul lui copilăros și sincer îi învăluia pe sârmanii oameni, care-l înconjurau, părând că este unul dintre ei și, totuși, în mod misterios, diferit. Aureolă este un cuvânt inadecvat pentru a defini forța ce emana din acest om. Părea cu adevărat că este una cu pădurea, cu munții, cu furtunile care bănuie piscurile înzăpezite ale Carpaților, cu lacurile și râurile. Așa părea stând acolo în mijlocul mulțimii. Nu era nevoie să vorbească: tăcerea lui era elocventă. Părea să fie mai puternic decât noi, decât ordinul prefectului care îi interzisese să țină un discurs. O bătrână cu părul alb și-a făcut cruce și ne-a șoptit: *Trimisul Arhanghelului Mihai*” (Nicholas M. Nagy-Talavera, *N. Iorga. O biografie*, traducere de Mihai Eugen Avădanei, Iași, 1999, p. 300-301).

⁴⁸ Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.* p. 279-280; Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică*, p. 139-148.

⁴⁹ Vezi Sorin Lavric, *op.cit.*, p.60 și urm; Corneliu Ciucanu, *Dreapta românească interbelică*, pp. 140-146.

⁵⁰ Mircea Eliade, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, *loc. cit*

⁵¹ Idem, *Mai multe feluri de naționalisti*, în „Vremea”, an IX, nr. 444., 5 iulie 1936, p. 2.

⁵² *Ibidem*

a unui Hașdeu poate pregăti omul nou, un român liber, fără complexe de inferioritate”⁵³. Totodată, în viziunea lui Eliade, *omul nou* era corespondentul unei noi aristocrații, căci „conștiința unei misiuni istorice a fost întotdeauna caracteristică oricărei aristocrații”. După Mircea Eliade, Legiunea a creat „conștiința unei misiuni istorice”, ba, mai mult, avea rolul de a forma o „nouă aristocrație”, depozitară a spiritului creștin și purtătoare de destin românesc. „În locul aristocrației de sânge – preciza Eliade – Legiunea creează o nouă aristocrație: a spiritului. În locul elitelor care-și moșteneau drepturile – odată cu virtuțile și păcatele strămoșești – se naște o elită care-și cucerește libertatea, învățând să moară și să se jertfească”⁵⁴. Conceptul de elită era indisolubil legat de „eroism și sfințenie”, atribute esențiale reiterate de Eliade, ce întăreau teza anterior enunțată de Vasile Marin, care susținea că legionarul era „un om al virtuților cardinale: erou, preot, ascet, ostaș”⁵⁵. Restructurarea societății românești de către o nouă clasă politică responsabilă și „purtătoare de destin românesc” era condiția absolut necesară pentru a crea premisa unei misiuni istorice a României în sud-estul european. Într-unul din articolele sale, publicate în ziarul „Buna Vestire”, semi-oficios al Mișcării Legionare, Mircea Eliade își exprima optimismul față de posibilitățile creatoare ale poporului român etalate mișcarea național-creștină, deoarece nu concepea ca societatea românească să „naufragieze la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă”⁵⁶.

În contrapondere cu optimismul eliadean, decepția lui Cioran era motivată de constatarea că „România e geografie, nu e istorie”⁵⁷ și, deci, proiecta o misiune a României în sud-estului european. Emil Cioran își trăia la acea vreme *depresia existențială*, motivată de „somnolența seculară”⁵⁸ a românului. Strigătul din *Pe culmile disperării* nu era altceva decât expresia deznădejdiei teribile, a tragediei unei generații care voia să rupă ritmul „pașilor mărunți, într-o cultură și o istorie aproximativă”. Mărturisea cu obidă că iubește „istoria României cu o ură grea”⁵⁹, fapt care îl ambiționa și capacita, deopotrivă, să creadă în viitorul civilizației românești. Același tip de reflecție, deși mult mai ponderat și, totodată, mai optimist, îl întâlnim și la M. Eliade care-și recomanda lui și cititorilor săi că „trebuie să iubești România cu frenezie, s-o iubești și să crezi în ea împotriva tuturor evidențelor – ca să poți uita gradul de descompunere în care am ajuns”⁶⁰. E. Cioran denunța mediocritatea programatică a factorilor decidenți români care nu au îndrăznit să formuleze și să încurajeze un *mesianism românesc*, principiu trepidant, indicat de filosof în ideea că

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Idem, *Noua aristocrație legionară*, în “Vremea”, anul IX, nr. 522 din 23 ianuarie 1938.

⁵⁵ Vasile Marin, *op. cit.*, p. 147.

⁵⁶ Idem, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare* (loc cit.).

⁵⁷ Emil Cioran, *Schimbară la față a României*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 57.

⁵⁸ Idem, *Restaurarea demnității românești* (loc. cit.)

⁵⁹ *Ibidem*, p. 44.

⁶⁰ Mircea Eliade, *România în eternitate*, “Vremea”, an VII, nr. 409, 13 octombrie 1935, p. 3.

„un mesianism efectiv interiorizează axa istoriei în substanța unei națiuni”⁶¹. El nu putea concepe o „România mediocră, domoală, resemnată, înțelegătoare”⁶², nu dorea doar „ordine, cinste, moralitate” și acuza naționalismul clasic românesc de proiectul unei Români viitoare „ca un fel de Elveție”⁶³... Cioran trăia problematic destinul României și sublinia nevoia de „exaltare până la fanatism”, fiindcă – opina el – „o România fanatică este o România Schimbată la față. Fanatizarea României este transfigurarea României”⁶⁴. Orice neîmplinire din trecut era receptată ca afront, pacifismul declarat al politicienilor noștri era apreciat ca sabotaj și orice incoerență a factorilor decizionali era etichetată drept atentat la adresa misiunii României în Balcani. Însă, pentru un destin valabil românesc, se cerea o corecție substanțială a structurii noastre sufletești. În locul „patriotului de ocazie gelatinos și gol”, Cioran vedea în legionar pe românul providențial chemat de destin să creeze istorie: „românul cu substanță, un român primejdios, o fatalitate pentru sine și pentru alții”⁶⁵. Într-un stil frenetic adecvat epocii și anturajului său intelectual, aidoma altor congeneri, Cioran viza o transformare substanțială a românului de mâine, operabilă prin abandonarea *balastului* levantin. Doar în condițiile unei astfel de transfigurări, românul putea fi angajat într-o misiune politico-spirituală de excepție care să facă uitat „trecutul României” ca „timp fără istorie”⁶⁶, fiindcă, scria Cioran, „nu vom putea deveni întâia forță balcanică decât lichidând ceea ce este balcanic în noi”⁶⁷.

Ideile lansate în perioada interbelică de către unii profesori, reputați oameni de cultură receptați în epocă drept mentori și adevărați „directori de opinie și conștiință românească”, după cum, peste ani, discipolii declarau cu vădit respect și recunoștință, au influențat, captat și fascinat, deopotrivă, studențimea și vârfurile intelectuale ale tineretului interbelic, contribuind categoric la adoptarea unor termeni de exprimare radicală în plan publicistic și *convertirea* la naționalismul-creștin promovat de Legiune. *Dezbaterea generaționistă* a decantat consensual opțiunile cultural-politice ale tinerilor intelectuali și a inițiat *spiritul de frondă* față de temele considerate depășite, față de voluntarismul cartezian-generalizant al unor profesori și oameni de cultură cu atribuții decidente, anchilozați în vechiul proiect cultural antebelic.

Carențele democrației românești interbelice (corupția, demagogia, nepotismul, lipsă de orizont politic ș.a.), „păcate” demascate - de multe ori exagerat - prin pana și discursul intelectualilor de dreapta, au creat o stare de spirit revanșardă la nivelul societății românești în raport cu vechea generație de politicieni și au structurat teoretic retorica justițiară a dreptei radicale național-creștine. În atmosfera tensionată a anilor '30, această generație cu totul specială – teribilă sub aspect contestatar, extrem de

⁶¹ Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, p. 56.

⁶² *Ibidem*, p. 56.

⁶³ *Ibidem*, p. 57.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 49.

⁶⁵ Idem, *Profilul interior al Căpitanului*, în “Glas Strămoșesc” (Sibiu), an VI, nr. 10 din 25 dec. 1940.

⁶⁶ Idem, *Schimbarea la față a României*, p. 49.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 210.

promițătoare ca potențial intelectual, implicare cultural-publicistică și, nu în ultimul rând, ca disponibilitate asociativă în plan politico-spiritual – a strâns rândurile, a identificat și definit un proiect comun cultural-politic și a declanșat procesul de *aderare* la formulele radicale ale epocii⁶⁸. În consecință, o serie de componenți ai *noii generații* au aderat la Mișcarea Legionară, apreciată în epocă drept mișcare reprezentativă a tineretului român: Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Radu Gyr, Emil Cioran, Mihail Polihroniade, Vasile Christescu, Vladimir Dumitrescu, Petre Țuțea, Ion Victor Vojen, Traian Herseni, Ernest Bernea, Ion Ionică, George Manu, Șerban Țițeica, Alexandru Constant, Paul Costin Deleanu, Vasile Băncilă, Alexandru Cantacuzino; Alexandru Cristian Tell, Vintilă Horia, Leon Țopa, Ion Barbu (Dan Barbilian), Dan Botta, Sorin Pavel, Horia Stamatu, Dimitrie Leontieș, Vasile Postecă, Faust Brădescu, ș.a..

Implicarea tinerilor intelectuali în structurile Mișcării Legionare nu este întrutotul cunoscută și prezintă încă aspecte obscure, imposibil de deslușit pe deplin în condițiile dispariție fizice a protagoniștilor și a celor care i-au cunoscut îndeaproape. Istoricului îi rămâne la dispoziție doar calea cercetării izvoarelor, a documentelor Siguranței, preluate și continuate de lucrătorii fostei Securități, a memoriilor și jurnalelor, a presei interbelice și a publicisticii din exil. Unii dintre cei enumerați mai sus au fost uciși în timpul *prigoanei* carliste (Vasile Christescu, Ionel Banea, Victor Puiu Gârcineanu, Mihail Polihroniade, Alexandru Cantacuzino, Alexandru Cristian Tell, Valeriu Cârdu, Grigore Pihu, Traian Cotigă, Paul Craja). În perioada postbelică, cei mai mulți au fost arestați, cunoscând, astfel, regimul de exterminare aplicat deținuților politici în temnițele comuniste, dar mai cu seamă, duritatea *demascărilor* organizate de Securitate (Petre Țuțea, Dinu Noica, Alexandru Ghica, Sorin Pavel, George Manu, Ion Victor Vojen). Unii dintre ei au murit fără să cedeze presiunilor

⁶⁸Politicianismul, demagogia, corupția, lipsa de viziune și coeziune a clasei politice, „carențe ale regimului democrației parlamentare” (vezi Ioan Scurtu *Totalitarismul de dreapta în România. Origini manifestări evoluție (1919-1927)*, vol. I, București, INST, 1995, p. 97; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 29) au fost combătute cu virulență în presă de către intelectualii *noii generații* (Mircea Eliade, *Itinerariul spiritual (Linii de orientare)*, în „Cuvântul”, an. III, nr. 857 din 6 septembrie 1927, p. 1-2; Sorin Pavel, Ion Nistor, Petre Marcu-Balș, *Manifestul Crinului Alb*, în „Gândirea”, nr. 8-9, 1928, p. 3-4; Mircea Eliade, *Restaurarea demnității românești*, în „Vreamea”, an VIII, nr. 403, 1 septembrie, 1935, p. 3.; idem, *Între Occidentalism și autohtonism*, în „Da și Nu”, an I, nr. 2 din 5 martie 1936, p. 1; idem, *Piloții orbi*, în „Vreamea”, anul VIII, nr. 505, 19 septembrie 1937; Vasile Marin, *Generația nouă și statul etnic*, în „Axa”, an II, nr. 9 din 19 martie 1933, p.1; Emil Cioran, *Dictatura și problema tineretului*, în „Vreamea”, an VII, nr. 358 din 7 octombrie 1934, p. 3; idem, *Conștiința politică a studențimii*, în „Vreamea”, an IX, nr. 463 din 15 noiembrie 1936, p. 9; Radu Dragnea, *Generația neamului și generația statului*, în „Axa”, an I, nr. 2, din 10 noiembrie 1932, p.1; Vasile Christescu, *Prăpastie între generații*, în „Axa”, an II, nr. 10 din 9 aprilie 1933, p. 1; Mihail Polihroniade, *Generația tânără și ritmul mondial*, în „Azi”, an II, nr. 1, ianuarie 1933, p. 467-483; Pavel Costin Deleanu, *Clipa de față a tineretului românesc*, în „Idea românească”, an I, nr. 2-4, iunie-august 1935, p. 82-100; Vasile Băncilă, *Noua generație*, în „Gândirea”, an XV, nr. 10, decembrie 1936, p. 501-508; Vintilă Horia, *Revoluția spirituală*, în „Sfarmă Piatră”, II, nr. 42 din 10 septembrie 1936; Vintilă Horia, *Misiunea tinerei generații*, în „Universul literar” an XLVII, nr. 29 din 3 septembrie 1938, p. 7).

colonelului Crăciun, directorul Penitenciarului Aiud, precum profesorul-conferențiar universitar George Manu, studentul celebrei Marie Curie, doctor în fizica nucleară de la Paris. Destul de puțini au supraviețuit iadului concentraționar, iar după decretul de amnistie din 1964 au fost siliți prin teroare și abuz să abjure de la vechile credințe și, unii, să scrie articole injurioase în revista „Glasul patriei” la adresa colegilor de generație din exil (Radu Gyr, Victor Ion Vojen). În momentul producerii actului de la 23 august 1944, o parte a generației interbelice a rămas în străinătate, alegând calea exilului. M. Eliade era atașat cultural pe lângă Legația română din Lisabona, Vintilă Horia,, atasat de presă la Viena, Aron Cotruș deținea aceeași funcție la Madrid, iar D. C. Amzăr era consilier de presă la Berlin. Emil Cioran și mai apoi Eugen Ionescu fuseseră numiți în primăvara-vara anului 1941 atașați culturali ai României pe lângă guvernul de la Vichy. După două luni Cioran își dă demisia și îl urmează în post viitorul mare dramaturg. Totodată, actul de la 23 august 1944 îi surprinde pe Mircea Eliade, Horia Stamatu, Vintilă Horia, Pavel Costin Deleanu, dr. Emil Bulbuc, dr. Veselovschi, Crișu Axente, Dumitru Cristian Amzăr, Sorin Pavel, Dinu Adameșteanu, Dumitru Găzdaru, Alexandru Randa în spațiul aflat sub autoritate sau influență germană, unii în postura de atașați culturali, unii la studii, alții ca prizonieri ai celui de-al treilea Reich, la Buchenwald, Rostok și Dachau, context în care, o parte dintre ei – eliberați din lagărele germane, după cotelura de la 23 august 1944 – participă la acțiunile Guvernului de la Viena, de altfel, prima formă instituționalizată a rezistenței armate anticomuniste și antisovietice românești⁶⁹.

Cazul lui Mircea Eliade este emblematic pentru reprezentanții noii generații rămași în exil și care au avut de înfruntat o serie de adversități promovate de mediile intelectuale de stânga. Asemenea altor congeneri, deja câștigați pentru cauza național-creștină, Mircea Eliade a scris în presa drepte radicale articole elogioase la adresa liderilor legionari⁷⁰ și a mărturisit încrederea în proiectul spiritual-educativ demarat de Mișcare⁷¹. În decembrie 1937, alături de Sextil Pușcariu, prof. univ. Ion Găvănescu, prof. univ. Corneliu Șumuleanu, prof. univ. Dan Rădulescu, dr. Nicolae Roșu, Vasile Băncilă, Eliade a răspuns chestionarului intitulat *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, lansat de ziarul oficios legionar „Buna Vestire”. În spiritul ofensiv al vremii caracteristic noii generații interbelice și în termeni definitivi, care, în fapt, nu cadrează cu structura ponderată și echilibrată a savantului, Eliade își exprima speranța că „...Un neam care a dovedit uriașe puteri de creație, în toate nivelurile realității, nu poate naufragia la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă” și, în consecință, afirma fără urmă de echivoc încrederea în efervescența și capacitatea de transformare, la nivel individual și societal, a fenomenului național și creștin: „Cred în destinul neamului românesc; cred în revoluția creștină a omului nou;

⁶⁹ Vezi Horia Sima, *Guvernul Național Român de la Viena*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1993 *passim*; Faust Brădescu, *Guvernul de la Viena. Continuarea statului român național-legionar*, Madrid 1989, *passim*; Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *op. cit.*, pp. 269-275.

⁷⁰ Mircea Eliade, *Ion Moța și Vasile Marin*, în „Vremea”, anul VIII, nr. 427 din 24 ianuarie 1937.

⁷¹ Idem, *Noua aristocrație legionară* (art. cit.).

cred în libertate, în personalitate și în dragoste. De aceea cred în biruința Mișcării Legionare, într-o Românie mândră și puternică, într-un stil nou de viață, care va transforma în valori spirituale de universală circulație bogățiile sufletului românesc”⁷².

Acest text – și alte câteva - îl plasează indubitabil pe Eliade *la dreapta*⁷³, fiind receptat ca atare, atât de prieteni, cât și de adversari. „Simpatiile” sale l-au transformat în „obiectiv” pentru agenții Siguranței⁷⁴, iar în anii represiunii anti-legionare, promovată de regimul autoritar carlist, Mircea Eliade a fost arestat și întemnițat în lagărul de la Miercurea Ciuc⁷⁵. Peste ani, în exil, „păcatul” de a fi de dreapta în tinerețe l-a urmărit pretutindeni pe Eliade, declanșând rumoare și obsesii vindicative. Prietenii săi – care se regăseau de aceeași parte a baricadei – au încercat să explice contextul acestei poziționări denunțând intoleranța și spiritul *iacobin* al mediilor intelectuale de stânga, demontând falsele etichetele aplicate savantului. O astfel de intervenție este semnată de Vintilă Horia, laureatul Academiei Goncourt pentru cartea sa, *Dumnezeu s-a născut în exil*, premiu care nu a mai putut fi decernat din cauza „demascării” lui Vintilă Horia de către ambasadorul român de la Paris, Mircea Bălănescu (pe numele sau adevărat Eugen Bender)⁷⁶, vechi ilegalist, care a furnizat

⁷² Idem, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare* (art. cit.).

⁷³ Idem, *Texte „legionare” și despre românism*, ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001; Corneliu Ciucanu, *Războiul din Răsărit și perspectiva tragică a comunizării României reflectate în memorialistica lui Mircea Eliade*, în „Cercetări istorice” (serie nouă), XXX – XXXI (2011 – 2012), Iași, Editura Palatului Culturii, 2012; pp. 186-190.

⁷⁴ A. N. I. C., Fond Ministerul de Interne, Diverse, dosar 55/1938, f. 113.

⁷⁵ Mircea Eliade, *Memorii*, ed. cit., p. 23 și urm.; Radu Gyr, *Suferință, jertfă și cântec*, în *Guardia di Ferro, Al passo con l'Arcangelo. Ritmi legionari*, Editioni all'insegna del Veltro, Parma 1982, pp. 47-62; Ion Fleșeriu, *Amintiri*, Madrid, 1977, p. 100.

⁷⁶ Născut la 29 aprilie 1910 la Roman, Bălănescu Mircea (în realitate, Eugen Bendel) a urmat liceul la Botoșani, apoi în 1929 a plecat în Franța unde a frecventat timp de doi ani cursurile Facultății de Medicină din Paris. Trebuie menționat că încă din anii de liceu, Eugen Bendel a intrat în UTC, făcând parte din aceeași celulă cu Lucian Goldmann, viitor prof. univ. în Franța și teoretician al marxismului, Hermina Marcusohn (viitoare Tismanețchi, deci mama lui Vladimir Tismăneanu), cu sora acesteia Bianca Marcusohn (care și-a schimbat numele în Cristina Luca) și cu Ana Grossman, ulterior Ana Toma. În 1931 a revenit în țară și a urmat în continuare Facultatea de Medicină din București, secția farmaceutică. A activat în cadrul Asociației generale a studenților evrei din România, iar în anul 1932 a fost primit în rândul membrilor P. C. R. În 1934, farmacistul Eugen Bendel a fost arestat de Siguranță bucureșteană pentru activitate comunistă și trimis la Chestura de poliție Botoșani. Anchetat de Biroul de Siguranță din localitate i s-a întocmit rechizitoriu și a fost trimis în judecată. A fost condamnat și a executat șase luni de închisoare. În 1935, îl identificăm pe lista membrilor fondatori al „Ligii contra prejudecăților”, scriind articole cu pseudonimul Mircea Bălănescu în reviste de stânga și în „Orizont”, publicația oficială a Ligii (Fl. Dragne, *Cu privire la organizațiile de masă create, conduse sau îndrumate de PCR*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă CC al PMR”, București, nr. 6/1964, p. 115-133, p. 79; Gh. Ioniță, *Liga contra prejudecăților, organizație de masă legală condusă de PCR*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă CC al PMR”, București, 1971, p. 79; idem, *Pentru Front Popular Antifascist în România. Organizații democratice legale create, conduse sau aflate sub influența PCR (1935-1938)*, București, 1971, p. 78-81). A făcut parte, de asemenea, și din Asociația „Amicii URSS” (Gh. Ioniță, *Pentru Front Popular Antifascist în România*, p. 79). După 1940 a fost secretarul lui Ștefan Foriș, răspunzând de organizarea curierilor, iar în 1943 a

informații tendențioase cotidianului Partidului Comunist Francez, „L'Humanité”, despre trecutul „legionar” al lui Vintilă Horia (Gheorghe V. Caftangiolu)⁷⁷. În contextul lansării „dosarului Mircea Eliade”, instrumentat de fantomaticul Institut dr. J Niemirower din Ierusalim și publicat în primul număr al buletinului intitulat „Toladot”, emis de același „institut” cvasi-anonim⁷⁸, Mircea Eliade era acuzat de „antisemitism”⁷⁹. Scopul nemărturisit al atacului din „Toladot” era însă de a opune „un veto influent candidaturii lui Eliade la Premiul Nobel”⁸⁰. În această situație, Vintilă Horia a condamnat monopolizarea dezbaterii cultural-politice occidentale de către o *nouă inchiziție*, ignorantă și neinteresată de înțelegerea deplină a realităților românești interbelice⁸¹. Incapabilă de minima rigoare metodologică în a decripta procesul cauză-

activat în cadrul Comitetului P. C. R. Ilfov ca șef al Secției de agitație și propagandă. După debarcarea lui Foriș din fruntea PCR în aprilie 1944 și mai ales după august 1944 s-a apropiat de așa numitul grup moscovit. În fapt, încă din 1940 a lucrat o perioadă în clandestinitate în redacția ziarului „Scânteia”, alături de Iosif. Chișinevski și Leonte Răutu, iar după 23 august a devenit redactor șef adjunct la „Scânteia” și colaboratorul apropiat al lui Miron Constantinescu. Ca redactor șef adjunct la „Scânteia” se ocupa de pagina externă a ziarului, calitatea care – cel puțin în ochii Anei Pauker – îl recomanda pentru misiuni de politică externă. Epurările masive din cadrul Ministerului Afacerilor Străine, nevoia de personal loial, dar și relațiile cu Ana Pauker, Chișinevski, Miron Constantinescu, Leonte Răutu, Ana Toma (care era proaspăt numită director la MAE) au contribuit la numirea lui M. Bălănescu (în 1945 renunțase oficial la numele de Eugen Bendel) ca observator al RPR la sesiunea ONU din toamna anului 1948 (ANIC, fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 10/1948, f. 24-36 – *Raport asupra misiunii de observator al RPR la Adunarea Generală a ONU (21 septembrie-12 decembrie 1948)*). În 1949, Mircea Bălănescu a fost numit director MAE de către Ana Pauker, iar între 1956-1964 a ocupat funcția de ambasador la Paris (ACNSAS, fond SIE, dosar 54528, vol. 1, f. 3 și urm.).

⁷⁷Vezi A.C.N.S.A.S. fond informativ, dosar 151079, vol. I, f. 179: „Animat de interese meschine, materialiste și cuprins de o ură puternică față de regimul democrat-popular din țara noastră, trădătorul de patrie Caftangiolu Vintilă Horia a pregătit un roman defăimător al R. P. R., intitulat *Dumnezeu se află în exil*. Sprijinit de cercurile reacționare din Franța, trădătorul Caftangiolu a participat cu acest roman la concursul pentru premiul *Goncourt* pe anul 1960, ce s-a ținut la Paris, juriul hotărând să-i acorde premiul. În urma acestu fapt, organele noastre au strâns materiale documentare demascatoare, privind activitatea fascistă a trădătorului de patrie Caftangiolu, ce a adus prejudicii atât țării noastre cât și altor state ce au avut de suferit de pe urma fascismului, pe care le-a pus la dispoziția presei franceze prin Ministerul Afacerilor Externe al R. P. R. Fiind publicate în presa franceză, acestea au compromis atât pe trădătorul de patrie Caftangiolu, cât și pe cei care îi acordaseră inițial premiul, punându-i în situația retragerii premiului”; Stelian Tănase, *Vintilă Horia & Premiul Goncourt*, în „Sfera politicii”, nr. 153, noiembrie 2010. Dosarul anti-Vintilă Horia fusese pregătit într-o operațiune secretă a Securității și a Uniunii Scriitorilor din România, fiind înaintat presei gauchiste franceze în urma refuzurilor repetate ale lui V. Horia de a *colabora* reprezentanții de la Paris ai regimului comunist După o furibundă campanie de presă promovată de „L'Humanité”, Vintilă Horia a renunțat la premiul Goncourt. Vezi și Corneliu Ciucanu, *Securitatea și exilul românesc anticomunist. Cazul Vintilă Horia*, în Stele Cheptea, Silviu B. Moldovan, *Consecințe ale celui de al doilea război mondial asupra spațiului românesc*, București, Editura Eikon, 2017, pp.389-422.

⁷⁸Vezi Claudio Mutti, *Mircea Eliade, Legiunea și noua inchiziție*, Ediție îngrijită, traducere și cuvânt înainte de Răzvan Codrescu, București, Editura Vremea, 2001, p. 90 și urm.

⁷⁹*Ibidem*.

⁸⁰*Ibidem*, p.94.

⁸¹*Ibidem*.

efect, această *nouă inchiziție* avea pretenția de for infailibil și emitea *anateme* asupra intelectualilor români din exil, componenți a *noii generații*⁸². Din postura de victimă a aceleași conspirații, deslușind diversiunea anumitor medii interesate și dogmatismul intelectualilor de stânga, Vintilă Horia a precizat că „poate nu a sosit timpul lui Eliade și că abia încă peste o generație să izbutim să ni-l facem apropiat din toate punctele de vedere. Țin să accentuez acest lucru deoarece toți, fără excepție, cei din generația mea și a lui Mircea Eliade, am fost obligați de împrejurări să luăm poziție și nu puteam să luăm decât una singură: anticomunismul ca atitudine critică și românismul de cea mai bună calitate, clădit pe cea mai strictă poziție tradițională, care nu se putea să nu treacă prin învățătura holistică a lui Eminescu...***am stat deci toți la dreapta României și nu la stânga ei, cum stăteau cei greșiți cu duhul.*** N-am avut nimic de schimbat în credințele noastre, ba dimpotrivă, aș putea spune că evoluția istorică de după 1944, ne-a confirmat în temerile noastre”⁸³.

Bibliografie selectivă

- ANIC., fond Ministerul de Interne, Diverse, dosar 55/1938.
 ANIC, fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 10/1948
 ACNSAS, fond SIE, dosar 54528, vol. 1
 A.C.N.S.A.S. fond informativ, dosar 151079, vol. I.
 SJANI-fond. Universitatea Iași - Rectorat, dosar 893/1918, 897/1919, 1003/1922,
 Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM.), fond 680, Inv.1, dosar 3457
 Anastasescu, Fănică, *Profesorul în lagăr* în “Cuvântul”, serie nouă, an XVII, nr. 3 din 16 octombrie 1940.
 Anghelinu, Mircea, *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2003.
 Asandului, Gabriel, *A. C. Cuza. Politică și cultură*, Iași, Editura Fides, 2007.
 Averescu, Alexandru, *Răspunderile*, Iași, Editura Ligii poporului, 1918.
 Lorenzo Barachi Tua, *La Guardia di Ferro*, Firenze, 1938 (ediția în română, *Garda de Fier*, București, Tipografia „Bucovina”, 1940, ambele ediții au apărut cu o prefață semnată de Mihail Manoilescu).
 Băncilă, Vasile, *Noua generație*, în „Gândirea”, an XV, nr. 10, decembrie 1936.
 Idem, *Tragicul la Pârvan și tragicul modern*, în vol. *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934.
 Bădescu, Ilie, *Teoria latențelor*, București, Editura Isogep-Eu, 1997.
 Beldiman, Dana, *Armata și Mișcarea Legionară (1927-1947)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2002.
 Botez, Adrian, *Opera scrisă a lui Corneliu Zelea Codreanu – între vizionarism și alchimie națională* - București, Criterion Publishing, 2009.
 Bordeiu, Puiu Dumitru, *Mișcarea Legionară în Dobrogea între 1933-1941*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2003.

⁸² *Ibidem*, p. 93; Mircea Eliade, *Texte „legionare” și despre românism*, ed. cit., p. 14 și urm.

⁸³ Mona Maria Vâlceanu, *art. cit.*, p. 20.

- Brădescu, Faust, *Guvernul de la Viena. Continuarea statului român național-legionar*, Madrid 1989.
- Idem, *Cele trei probe legionare. Elemente de doctrină*, București, Editura Majadahonda, 2000.
- Brăileanu, Traian, *Sociologia și arta guvernării. Articole politice*, ediția a II-a, București, 1940.
- Bruja, Radu Florian, *Extrema dreaptă în Bucovina*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012.
- Bruja, Radu Florian, (coordonator), *Traian Brăileanu. Studii, documente, încercări literare*, Iași, Editura Junimea, 2012.
- Buzatu, Gh., Vlad, Radu-Dan, eds., *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*, I-II, București, Editura Majadahonda, 1998-1999.
- Buzatu, Gh., Ciucanu, Corneliu, Sandache, Cristian. *Radiografia Dreptei Românești (1927-1941)*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010 (ediția originală, București, Editura FF Press, 1996).
- Cioran, Emil, *Conștiința politică a studențimii*, în „Vreamea”, an IX, nr. 463 din 15 noiembrie 1936.
- Idem, *Dictatura și problema tineretului*, în „Vreamea”, an VII, nr. 358 din 7 octombrie 1934.
- Idem, *Profilul interior al Căpitanului*, în “Glas Strămoșesc” (Sibiu), an VI, nr. 10 din 25 dec. 1940.
- Idem, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas, 1990.
- Ciucanu, Corneliu, *Dreapta românească interbelică. Politică și ideologie*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2009.
- idem, *Mișcarea Legionară în Basarabia*, în “Europa XXI” (revista Centrului de Istorie și Civilizație Europeană. Academia Română-Filiala Iași), vol. XIII–XIX/2004-2005, *Românii între ruși și sovietici*, Iași, Casa Editorială Demiurg.
- Idem, *Profesorul Traian Brăileanu și conceptual de elită în spațiul cultural-politic al dreptei românești intrenelice*, în Traian Brăileanu, *Sociologia și arta guvernării. Articole politice*, ediție anasatică, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012, pp. I-XLVI.
- Idem, *Războiul din Răsărit și perspectiva tragică a comunizării României reflectate în memorialistica lui Mircea Eliade*, în „Cercetări istorice” (serie nouă), XXX – XXXI (2011 – 2012), Iași, Editura Palatului Culturii, 2012.
- Idem, *Securitatea și exilul românesc anticomunist. Cazul Vintilă Horia*, în Stele Cheptea, Silviu B. Moldovan, *Consecințe ale celui de al doilea război mondial asupra spațiului românesc*, București, Editura Eikon, 2017.
- Idem, *Un doctrinar uitat al dreptei românești interbelice. Profesorul Traian Brăileanu și teoria elitelor*, în „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului de Istorie al Moldovei, XVI-XVIII, 2010-2012.
- Cheptea, Stela, ed., *Horia Sima în fața istoriei. Studii și documente*, Iași, Editura Dosoftei, 1999.
- Christescu, Vasile, *Prăpastie între generații*, în „Axa”, an II, nr. 10 din 9 aprilie 1933.
- Codrescu, Răzvan, *Spiritul Dreptei. Între tradiție și actualitate*, București, Editura Anastasia, 1997.
- idem, *În căutarea Legiunii pierdute*, București, Editura Vreamea, 2001.
- Cuza, A. C., *Mișcările studențești și cauzele lor*, București, Tipografia și legătoria de cărți „Deliormanul”, 1925.
- Idem, *Numerus clausus*, București, Editura Ligii apărării Național Creștine, 1924.

Deaconu, Daniel, *Realitatea unui mit: Corneliu Codreanu*, Iași: Timpul, Piatra Neamț: Cetatea Doamnei, 2009.

Deleanu, Pavel Costin, *Clipa de față a tineretului românesc*, în „Ideea românească”, an I, nr. 2-4, iunie-august 1935.

Dragne, Fl., *Cu privire la organizațiile de masă create, conduse sau îndrumate de PCR*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă CC al PMR”, București, nr. 6/1964.

Dragnea, Radu, *Generația neamului și generația statului*, în „Axa”, an I, nr. 2, din 10 noiembrie 1932.

Eliade, Mircea, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, în „Buna Vestire”, anul I, nr. 244 din 17 decembrie 1937.

Idem, *De unde începe misiunea României*, în „Vreamea”, an X, nr. 477, 28 februarie 1937.

Idem, Ion Moța și Vasile Marin, în „Vreamea”, anul VIII, nr. 427 din 24 ianuarie 1937.

Idem, *Itinerariul spiritual (Linii de orientare)*, în „Cuvântul”, an. III, nr. 857 din 6 septembrie 1927.

Idem, *Între Occidentalism și autohtonism*, în „Da și Nu”, an I, nr. 2 din 5 martie 1936.

Eliade, Mircea, *Memorii. Recoltele solstițiului*, vol. II, (1937-1960), Ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1991.

Idem, *Noua aristocrație legionară*, în „Vreamea”, anul IX, nr. 522 din 23 ianuarie 1938.

Idem, *Piloții orbi*, în „Vreamea”, anul VIII, nr. 505, 19 septembrie 1937.

Idem, *Profesorul Nae Ionescu* în „Vreamea”, IX, nr. 463 din 15 noiembrie 1936.

Idem, *Restaurarea demnității românești*, în „Vreamea”, an VIII, nr. 403, 1 septembrie, 1935.

Idem, *Revoluția creștină*, în „Buna Vestire”, an I, nr. 100, 27 iunie 1937.

Idem, *România în eternitate*, „Vreamea”, an VII, nr. 409, 13 octombrie 1935.

Idem, *România în eternitate*, „Vreamea”, an. IX, nr. 444, 5 iulie 1936.

Idem, *Texte „legionare” și despre românism*, ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.

Escolar, T., Nieto, J., *Vida y doctrina de C.Z. Codreanu*, Madrid, 1944;

Evola, Julius, *Naționalism și asceză. Reflecții asupra fenomenului legionary*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronda, 1998.

Fleșeriu, Ion, Amintiri, Madrid, 1977.

Gyr, Radu, *Suferință, jertfă și cântec*, în *Guardia di Ferro, Al passo con l'Arcangelo. Ritmi legionari*, Editioni all'insegna del Veltro, Parma 1982.

Guirad, Paul, *Codreanu et La Garde de Fer*, Paris, 1940; ed. a II-a, München, Colecția „Dacia”, 1966; ed. a III-a București, Editura Majadahonda, 1998.

Klaus Charlé, *Die Eiserne Garde*, Berlin-Wien, 1939.

Heinen, Armin, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, București, Humanitas, 1999, pp. 75-77 (ediția originală, München, 1986).

Horia, Vintilă, *Misiunea tinerei generații*, în „Universul literar” an XLVII, nr. 29 din 3 septembrie 1938.

Horia, Vintilă, *Revoluția spirituală*, în „Sfarmă Piatră”, II, nr. 42 din 10 septembrie 1936.

Ionită, Gh., *Liga contra prejudecăților, organizație de masă legală condusă de PCR*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă CC al PMR”, București, 1971, p. 79;

idem, *Pentru Front Popular Antifascist în România. Organizații democratice legale create, conduse sau aflate sub influența PCR (1935-1938)*, București, 1971.

Ionescu, Nae, *De la „Sămănătorul” la noul stat românesc*, în „Cuvântul”, anul VI, nr. 1907, 13 august 1930.

Idem, *Promoția Neculai Iorga*, în “Cuvântul”, an VII, nr. 2194, 1 iunie 1931.

Idem, *Neculai Iorga* în “Ideea Europeană”, nr. 68, 6-21 iunie 1921.

Lavric, Sorin, *Noica și Mișcarea Legionară*, București, Editura Humanitas, 2007.

Lepădatu, Adrian Gabriel, *Mișcarea legionară: mit și realitate*, Chișinău, Editura Cartier, 2005.

Marin, Vasile, *Crez de generație*, ediția a IV-a, București, 1941.

Marin, Vasile, *Generația nouă și statul etnic*, în „Axa”, an II, nr. 9 din 19 martie 1933.

Mezdrea, Dora, *Nae Ionescu. Biografia*, vol. III, Brăila, Editura Istros-Muzeul Brăila, 2005.

Moța, Ion I., *Cranii de lemn. Articole 1922-1936*, ediția a VI-a, București, Editura Mișcării Legionare, 1940.

Mutti, Claudio, *Mircea Eliade, Legiunea și noua inchiziție*, ediție Răzvan Codrescu, București, Editura Vremea, 2001.

Mute, Claudio, *Penele Arhanghelului. Intelectualii români și Garda de Fier (Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Vasile Lovinescu)*, prefață Philippe Baillet, traducere Florin Dumitrescu, ediție îngrijită și postfață de Răzvan Codrescu, București, Editura Anastasia, 1997.

Nagy-Talavera, Nicholas M., *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Romania*, Stanford, Hoover Institution Press, 1970, p. 294. Lucrarea a fost tradusă și în românește la București, Editura Hasefer, 1996.

Nicolau, Mircea, *Vasile Christescu: Un istoric de seamă și erou*, în „Gazeta de Vest”, Timișoara, februarie 1994.

Noica, C., *Nae Ionescu și spiritul de școală*, în „Convorbiri literare”, an LXXVI, nr. 5-6, mai-iunie 1943.

idem, *Nae Ionescu*, în „Buna Vestire”, seria a doua, an III

Nolte, Ernst, *Three Faces of Fascism. Action Française. Italian Fascism. National Socialism*, New York, New American Library, 1979.

Panaiteanu, P. P., *Nae Ionescu și Universitate din București* în “Cuvântul”, serie nouă, an XVII, nr. 12 din 25 octombrie, 1940.

Panaiteanu, P. P., *Pagini de Jurnal*, Cluj, 1974.

Panini-Finotti, A., *La Guardia di Ferro*, Firenze, 1938.

Panini-Finotti, A., *Da Codreanu a Antonescu. Romania di ieri e di oggi*, Verona, 1941.

Pavel, Sorin, Nistor, Ion, Marcu-Balș, Petre, *Manifestul Crinului Alb*, în „Gândirea”, nr. 8-9, 1928.

Pârvan, Vasile, *Datoria vieții noastre.. Două lecții inaugurale*, ed. a III-a, cu o prefață semnată de Tudor Vianu, intitulată „Vasile Pârvan și concepția tragică a existenței”, București, Editura Univers, 1999.

Pârvan, Vasile, *Idei și forme istorice*, București, 1920.

Pârvan, Vasile, *Scrieri*, București, 1981.

Polihroniade, Mihail, *Generația tânără și ritmul mondial*, în „Azi”, an II, nr. 1, ianuarie 1933.

Prundeni, I. P., *Nae Ionescu*, în “Porunca vremii”, an IV, nr. 176 din 16 octombrie 1940.

Racoveanu, Gheorghe, *Mișcarea Legionară și Biserica. Omenia și frumusețea cea dintâi*, ed. a II-a, Filipești-Târg, 2002, pp. 38-44.

Racoveanu, George, *Omul*, în „Cuvântul”, serie nouă, an XVII, nr. 55, din 7 decembrie 1940.

Racoveanu, George, *Nae Ionescu: Profesorul nostru în „Țara și Exilul”*, an I, nr. 1, iunie, 1965.

Rallo, Michelle, *România în perioada revoluțiilor naționale din Europa (1919-1945)*, București, 1993.

Rogger, Hans, Weber, Eugen, *Dreapta europeană. Profil istoric*, (trad. Iulian Mercea), București, Ed. Minerva, 1995.

Roncea, Victor, Buzatu, Gh., eds., *Documente din arhiva Corneliu Zelea Codreanu*, vol. I-XXVI, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012.

Randa, Alexandru, *Vasile Pârvan și ritmul istoriei*, conferință susținută la Madrid, vezi „Buletinul informativ”, nr. 3, an 1954.

Roșu, Nicolae, *Dialectica naționalismului*, București, Editura “Cultura Națională, 1937,

Saleo, E., *Mussolini e Codreanu*, Palermo, 1942; Jérôme et Jean Tharaud, *L’envoyé de l’Archange*, Paris, 1939.

Sandache, Cristian, *Istorie și biografie. Cazul Corneliu Zelea Codreanu*, București, Editura Mica Valahie, 2005.

Sandu, Traian, *Istoria Gărzii de Fier. Un fascism românesc*, Chișinău, Editura Cartier, 2019.

Schmitt, Oliver Jens, *Corneliu Zelea Codreanu. Ascensiunea și căderea “Căpitanului”* (traducere de Wilhelm Tauwinkl), București, Humanitas, 2017.

Scrima, Andrei, *Cuvinte târzii și nepotrivite despre Nae Ionescu*, “Prodromos”, Freiburg, 1970.

Scurtu, Ioan, *Din viața politică a României. Întemeierea și activitatea Partidului Țărănesc, 1918-1926*, Editura Litera, București, 1975.

Scurtu, Ioan, *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. II-VII, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000-2007.

Scurtu, Ioan, *Totalitarismul de dreapta în România. Origini manifestări evoluție (1919-1927)*, vol. I, București, INST, 1995.

Scurtu, Ioan, Buzatu, Gh., *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999.

Sima, Horia, *Antologie legionară. Opera publicistică, 1950-1992*, vol V, Miami Beach, Florida, USA, Colecția “Omul nou”!, 1994.

Sima, Horia, *Guvernul Național Român de la Viena*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1993.

Sima, Horia, *Nae Ionescu*, în „Țara și Exilul”, an I, nr. 1, iunie 1965.

Someșan, Maria, *Mișcarea studențească din 1922*, Anuarul Institutului de Istorie Recentă, vol. I, 2002.

Stamatu, Horia, *Lirismulul existenței tragice în opera lui Vasile Pârvan*, în Colecția „Țara și Exilul”, an XII, 1975-1976.

Stoicănescu, Constantin, *Istoricul Vasile Pârvan, precursorul*, în „Cuvântul”, serie nouă, nr. 42, 24 noiembrie 1940.

Stoicănescu, Constantin, *Profesorul*, *ibidem*, nr. 8 din 21 octombrie, 1940; idem, *Convertire și jertfa Profesorului*, în “Almanahul Cuvântul”, 1941.

Tănase, Tiberiu, *Fețele monedei. Mișcarea legionară între 1941-1948*, București, Editura Tritonic, 2010.

Treptow, Kurt, Buzatu, Gh., „Procesul” lui Corneliu Zelea Codreanu (Mai, 1938), Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1994.

Vâlceanu, Mona Maria, *Eliade după Eliade: România în eternitate*, în “Biblioteca Bucureștilor”, Anul XV, nr. 3 – martie 2012.

Veiga, Francisco, *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941. Mistica ultranaționalismului*, București, Editura Humanitas, 1993.

Vulcănescu, Mircea, *Generație*, în „Criterion”, anul I, nr. 3-4, 15 noiembrie-15 decembrie 1934.

Vulcănescu, Mircea, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, București, Humanitas, 1992.

Zamfirescu, Dragoș, *Legiunea Arhanghelul Mihail de la mit la realitate*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Zelea Codreanu, Corneliu, *Pentru legionari*, vol.I, Sibiu, Editura „Totul pentru Țară”, Tipografia Veștemean, 1936.

Zub, Alexandru, *Cunoaștere de sine și integrare*, Iași, Editura Junimea, 1986.

Zub, Alexandru, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Editura Junimea, 1989.

Zub, Alexandru, *Vasile Pârvan. Efigia cărturarului*, Iași, Editura Junimea, 1974.

Weber, Eugen, *Varieties of Fascism. Doctrines of Revolution in the Twentieth Century*, Princeton, Toronto, New York, London, D. Van Nostrand Co. Inc., 1964.

Istorie militară
Military history
Histoire militaire

PERSONALITĂȚI MILITARE DIN JUDEȚUL NEAMȚ DIN ISTORIA ARMATEI ROMÂNE MODERN

*

MILITARY PERSONALITIES FROM NEAMȚ COUNTY FROM THE HISTORY OF THE MODERN ROMANIAN ARMY

*

PERSONNALITÉS MILITAIRES DU COMTÉ DE NEAMȚ DE L'HISTOIRE DE L'ARMÉE ROUMAINE MODERNE

Sorin GRUMUȘ¹

Rezumat: La 12 noiembrie 1859, Prin Înaltul Ordin de Zi nr. 83, al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a fost înființat Statul Major General, moment de referință în dezvoltarea și modernizarea structurilor armatei române moderne. În procesul de evoluție al armatei române moderne s-au distins și o serie de personalități militare de pe meleaguri nemțene, care prin funcțiile deținute în cadrul diferitelor structuri ale armatei române moderne au adus o contribuție importantă la dezvoltarea și modernizarea organismului militar. Intervalul de referință avut în vedere pentru prezentarea activității militare a acestor personalități ale armatei române este cuprins între data înființării Statul Major General al armatei române și perioada celui de-Al Doilea Război Mondial.

Cuvinte cheie: armată, personalități, militar, structuri, modern.

*

Abstract: On November 12, 1859, by High Order of the Day no. 83, of ruler Alexandru Ioan Cuza, the General Staff was established, a reference moment in the development and modernization of the structures of the modern Romanian army. In the evolution process of the modern Romanian army, a number of military personalities from German lands were also distinguished, who, through the positions held within the various structures of the modern Romanian army, made an important contribution to the development and modernization of the military body. The reference interval considered for the presentation of the military activity of these personalities of the Romanian army is between the date of establishment of the General Staff of the Romanian army and the period of the Second World War.

Keywords: army, personalities, military, structures, modern.

Résumé: Le 12 novembre 1859, par ordre du jour no. 83, du souverain Alexandru Ioan Cuza, l'état-major général a été créé, un moment de référence dans le développement et la modernisation des structures de l'armée roumaine moderne. Dans le processus d'évolution de l'armée roumaine moderne, un certain nombre de personnalités militaires des terres allemandes ont également été distinguées, qui, à travers les postes occupés au sein des différentes structures de l'armée roumaine moderne, ont apporté une contribution importante au développement et à la modernisation de l'armée. L'intervalle de référence considéré pour la présentation de l'activité militaire de ces personnalités de l'armée roumaine

¹ Asociația Cultural - Științifică URBANA Roman.

se situe entre la date de création de l'état-major général de l'armée roumaine et la période de la Seconde Guerre mondiale.

Mots clés: armée, personnalités, militaire, structures, moderne.

*

La 12 noiembrie 1859, Prin Înaltul Ordin de Zi nr. 83, al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a fost înființat Statul Major General, moment de referință în dezvoltarea și modernizarea structurilor armatei române moderne. În procesul de evoluție al armatei române moderne, s-au distins și o serie de personalități militare de pe meleaguri nemțene, care prin funcțiile deținute în cadrul diferitelor structuri ale armatei române moderne au adus o contribuție importantă la dezvoltarea și modernizarea organismului militar. Intervalul de referință avut în vedere pentru prezentarea activității militare a acestor personalități ale armatei române este cuprins, între data înființării Statul Major General al armatei române și perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Fără a avea pretenția că este exahustiv, acest demers se constituie ca un recurs la memorie și ca un omagiu adus acestor personalități militare care prin eroismul și spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă au contribuit la înfăptuirea marilor deziderate naționale.

Panait Donici², s-a născut în anul 1825 în satul Porcești(azi Moldoveni, în județul Neamț), fostul județ Roman. Născut într-o familie de mari boieri, mama Paraschiva era fiica marelui postelnic Dimitrie Drăghici³, Panait primește o educație aleasă. După absolvirea Academiei Mihăilene din Iași, urmează cursurile Academiei Tehnice din Paris, numărându-se printre primii ingineri români în domeniul construcțiilor⁴.

Ca inginer în diverse departamente ale Moldovei, s-a ocupat de modernizarea căilor de comunicații, de construirea unor obiecte de infrastructură (poduri-la Giurgeni și Horia, în județul Roman, depozite, edificii publice)⁵. A fost inspector general în departamentul Lucrărilor Publice din Moldova, în perioada 1857-1859 și

² Laurian Ante, *O antologie a literaturii nemțene*, Editura Mușatinia, Roman, 2006.

³ Constantin Tomșa, *Personalități ale culturii din județul Neamț*, Editura Crigarux și Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2014, p. 111.

⁴ Constantin Prangati, *Oameni politici și de stat din județul Neamț (1864-2003)*, Editura Babel, Bacău, 2004, p.143.

⁵ Ibidem.

ministru al Lucrărilor Publice în primul guvern al Principatelor Unite, în perioada 1859-1861⁶. După instaurarea monarhiei, în guvernul lui Ștefan Golescu a fost ministru al Agriculturii, comerțului și lucrărilor publice (noiembrie 1867 - februarie 1868)⁷.

A avut funcții inclusiv militare: căpitan și comandant al Batalionului de geniu din Moldova (1859-1860); căpitan și apoi maior, comandant al Batalionului de geniu din Moldova (1860-1862).

Panait Donici a fost întemeietorul Școlii Naționale de Poduri și Șosele din București (1864) fiind considerat și „organizatorul trupelor de geniu” din armata română. În semn de respect și prețuire față de ilustrul înaintaș, o structură din compunerea Armatei Române poartă denumirea onorifică de „Centrul de Instruire pentru Geniu, EOD și Apărare CBRN «Panait Donici»”, în timp ce o stradă din orașul Roman îi poartă numele⁸. Este autorul primei Legi a drumurilor din România⁹.

Este cunoscut și ca publicist, printre scrierile sale se numără: *Calendarul bisericii de răsărit în stil vechi și stil nou*, *Etude sur la concordance des épactes avec le ciel*, *Résumé du Calendrier de l'église d'Orient en Viene et en nouveau style* etc¹⁰.

Panait Donici s-a stins din viață la data de 31 mai 1905 și este înmormântat în curtea bisericii din comuna Valea Ursului, județul Neamț.

Gheorghe Makarovitsch (Macarovici)¹¹, s-a născut la data de 3 septembrie 1843, în satul Climești, comuna Făurei, din județul Neamț. Beneficiind de mic de o educație militară, Școala fiilor de Militari din Iași, înființată în 1857 și ulterior Școala Militară de Ofițeri din București, urmează o strălucită carieră militară. A urcat pe rând toate treptele militare, de la sublocotenent în 1864, la cea de general de divizie (r.), în 1906¹². Căsătorit în 1876 cu Alexandrina Izvoranu (1854-1941), are cu aceasta nouă copii, din care opt băieți, toți urmând cariera militară: Vasile

⁶ *Ibidem*, p. 144; Mihaela Tihon, Marius Neculai, *Personalități romășcane*, Colecția Studia Et Documenta - No. 23, Academia Historico - Iuridico - Theologica Petrus Tocănel - Istituti Theologici Franciscani Roman, Editura Serafica, 2012, pp. 65-66.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*; https://ro.wikipedia.org/wiki/Monumentul_lui_Panait_Donici_din_Bucure%C8%99ti accesat 04.12.2022.

⁹ Mihaela Tihon, Marius Neculai, *art. cit.*, p. 66.

¹⁰ Constantin Prangati, *Dicționarul oamenilor de seamă din județul Neamț*, Editura Crigarux, 1999, p.76; Constantin Tomșa, *op. cit.*, p. 111.

¹¹ Adrian Stroea, Marin Ghinoiu, *Din elita artileriei*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, pp. 204-205.

¹² https://enciclopediaromaniei.ro/wiki/George_Macarovici accesat 04.12.2022.

(1871-1952), general de artilerie, Gheorghe (1873-1915), căpitan de cavalerie, Alexandru (1879-1946), căpitan de artilerie, Ioan (1881-1942), colonel de cavalerie, Traian (1885-1942), colonel de cavalerie, Radu (1887-1944), general de artilerie, Miron (1891-1910, elev sergent), Adrian (1892-?), colonel de artilerie¹³.

A îndeplinit importante funcții didactice și de comandă în diferite structuri și eşaloane ale armatei române, precum: Regimentul 1 Lăncieri; Regimentul 2 Lăncieri; Regimentul 1 Artilerie, în cadrul Școlii Fiilor de Militari din Iași, ca director de studii și profesor¹⁴.

Participant la Războiul de Independență cu gradul de maior îndeplinind funcțiile de comandant al divizionului de pompieri (artilerie teritorială) București (1877-1878) și comandant de divizion în Regimentul 3 Artilerie (1878-1879)¹⁵.

Între anii 1881-1894, Gheorghe Makarovitsch a îndeplinit funcția de director al Școlii Fiilor de Militari din Iași. După instaurarea dictaturii comuniste, au fost desființate toate liceele militare din România. La această dată, în localul fostului Liceu Militar, funcționează Spitalul Militar din Iași. În semn de respect și prețuire a activității sale, începând cu anul 1929, până la desființare în 1948, Liceul Militar din Iași, a purtat numele de Liceul Militar „Gheorghe Makarovitsch”¹⁶.

A deținut după Războiul de Independență, funcții de conducere la eşaloanele superioare, precum:

comandantul garnizoanei București (1894-1896); comandant al Brigăzii 2 Artilerie; comandant al artileriei Corpului 2 Armată (1896-1900); comandant al Regiunii întărite Focșani-Nămoloasa-Galați (1900-1901); comandantul Diviziei 6 Infanterie Focșani (1901-1906) și comandant al Corpului 3 Armată (1906)¹⁷.

Generalul de divizie Gheorghe Makarovitsch a fost trecut în rezervă la 1 aprilie 1906 și pentru faptele de arme și merite deosebite dovedite pe parcursul întregii cariere militare, a fost decorat cu numeroase ordine și medalii: „Virtutea Militară” clasa I, Crucea „Trecerea Dunării”, Medalia „Apărătorii Independenței”, Ordinul „Steaua României” clasa a III-a, Ordinul „Coroana României” clasa a II-a, Medalia jubiliară „Carol I” etc¹⁸.

Generalul Gheorghe Makarovitsch a încetat din viață la data de 30 aprilie 1930 și este înhumat în cimitirul „Eternitatea” din orașul Roman¹⁹.

¹³ Adrian Stroe, Marin Ghinoiu, *op. cit.*, p. 205.

¹⁴ Locot. colonel Paul Abrudan, Maior (r) Valeriu Roban - *Ofițeri de prestigiu care au activat în învățământul militar în perioada 1876-1940 – Profiluri*, în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară M.M.C.”, nr. 14-15 / 1981-1982, pp. 156-159;

¹⁵ *Ibidem*; *Anuarul militar al Oștirii Române pe anul 1877*, București, Imprimeria statului, p. 80.

¹⁶ Adrian Stroe, Marin Ghinoiu, *op. cit.*, p. 205; *Anuarul oficial al Armatei Române pe anul 1892-1893*, București, Imprimeria statului, p. 232;

¹⁷ Locot. colonel Paul Abrudan, Maior (r) Valeriu Roban, *op. cit.*, p. 158.

¹⁸ Adrian Stroe, Marin Ghinoiu, *op. cit.*, p. 205.

¹⁹ https://enciclopediaromaniei.ro/wiki/George_Macarovici accesat 04.12.2022.

Ernest Broșteanu²⁰, s-a născut la data de 24 ianuarie 1869 în orașul Roman. Urmează cursurile Școlii Militare de Ofițeri Infanterie și Cavalerie absolvite în anul 1890, cu gradul de sublocotenent și Școlii Superioare de Război, absolvită în 1900 când este ridicat la gradul de căpitan²¹. După absolvirea Școlii Superioare de Război este repartizat la Regimentul 14 Dorobanți Roman, urmând apoi Regimentul VI Tecuci nr. 24, Regimentul 15 Războieni, Batalionul 4 Vânători) sau la eşaloanele superioare ale armatei (Corpul 3 Armată), cea mai importantă fiind cea de comandant al Școlii fiilor de militari din Iași (1911-1916)²².

Cu gradul de colonel participă la campaniile din 1916, în calitate de comandant de regiment și comandant al Diviziei 11 Infanterie. În baza Înaltului Decret no. 2970 din 28 septembrie 1916, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa III, pentru modul cum a condus Regimentul 53 Infanterie în luptele din Dobrogea, de la începutul campaniei din 1916: „Pentru că, fiind trimis de comandantul diviziei să degajeze în stânga Diviziei a II-a cu regimentul său a știut să înflăcăreze pe soldați în așa grad, că ei au pornit la atac cântând. A fost rănit în fruntea regimentului, în ziua de 3 septembrie 1916 în lupta de la sud de Arabagi -Dobrogea”²³.

După ce a ieșit din convalescență, a fost avansat la gradul de general de brigadă și a fost numit la comanda Diviziei 11 Infanterie, mare unitate cu care a participat la bătălia de la Mărășești din vara anului 1917²⁴. Pentru faptele de arme a fost decorat de Rusia cu Ordinul „Sfântul Stanislav” clasa I și de către Franța cu „Legiunea de onoare” în grad de cavaler²⁵.

În ianuarie 1918, generalul Ernest Broșteanu a primit misiunea de a intra cu Divizia 11 Infanterie în Basarabia. În seara zilei de 13 ianuarie 1918, Brigăzile 21 și 22 infanterie, mari unități subordonate Diviziei 11 Infanterie au intrat în Chișinău,

²⁰ Ion, Giurcă, *Generalul Ernest Broșteanu: eliberator al Basarabiei*, București, Editura Militară, 2020.

²¹ Horia Dumitrescu, *Figuri de comandanți din Primul Război Mondial în jurnalul de front al Generalului Ion Rașcu*, în „Cronica Vrancei”, VII, 2008, p. 186.

²² *Anuarul Armatei Române pe anul 1905*, Lito-Tipografia L. Motzătzeanu, București, 1905; *Anuarul Armatei Române pe anul 1910*, Tipografia Albert Baer, București, 1910; *Anuarul Armatei Române pe anul 1914*, Tipografia F. Gobl și Fiii, București, 1914 și *Anuarul Armatei Române pe anul 1915*, Tipografia și Stabilimentul de Arte Grafice George Ionescu, București, 1915.

²³ *Anuarul ofițerilor și drapelelor Armatei Române cărora li s-au conferit ordinul "Mihai Viteazul"*, Atelierele grafice „Socec & Co”, București, 1930, p. 52.

²⁴ Dumitrescu, Horia, *art. cit.*, p. 186.

²⁵ *Anuarul ofițerilor și drapelelor Armatei Române cărora li s-au conferit ordinul "Mihai Viteazul"*, Atelierele grafice „Socec & Co”, București, 1930, p. 52.

unde au fost primite cu bucurie și entuziasm de către populație²⁶. La data de 14 ianuarie 1918, generalul Ernest Broșteanu declara: „Creați-vă viața dumneavoastră cum credeți și nimeni nu se amestecă în ea. În organizarea ei, noi nu vă vom împiedica”²⁷.

După război, în aprilie 1919, este avansat la gradul de general de divizie²⁸, și ocupă o serie de funcții de conducere în armată precum: comandantul Corpului Grănicerilor (1922-1929) și inspector general al Infanteriei (1929-1930), fiind trecut în rezervă la 1 octombrie 1930²⁹. Este autorul lucrărilor: *Învățămintele tactice și strategice din războiul ruso-japonez și Batalionul de instrucție al corpului de grăniceri*, în „Revista Infanteriei”, anul XIII, Nr. 155, Noembrie, 1909³⁰.

Generalul de divizie Ernest Broșteanu a încetat din viață la data de 6 iunie 1932 la București.

Iacob Zadic³¹, s-a născut la data de 8 decembrie 1867, în comuna Brătulești, fostul județ Roman.

Născută într-o familie armeană, urmează cursurile Școlii Fiilor de Militari din Iași, și ulterior a Școlii Specială de Artilerie din București, pe care a absolvit-o în anul 1888, cu gradul de sublocotenent³² iar între anii 1896-1898, a urmat cursurile Școlii Superioare de Război.

După absolvirea Școlii Speciale de Artilerie din București a fost repartizat în funcția de comandant de pluton în Regimentul 4 Artilerie Roman³³. Până la 1913 a fost comandant de pluton și baterie în Regimentul 3 Artilerie, Regimentul 12 Artilerie; șef birou pregătire de luptă din cadrul Regimentului 8 Artilerie (1898-1901); ofițer în statul major al Diviziei 7 Infanterie (1901-1906); șef de stat

²⁶ Marin C. Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România: 1917-1918*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1999.

²⁷ Ion Gurcă, *Prezența armatei române în Basarabia la începutul anului 1918*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 4 (112), 2017, p. 62.

²⁸ Dumitrescu, Horia, *art. cit.*, p. 186.

²⁹ *Anuarul ofițerilor și drapelelor Armatei Române cărora li s-au conferit ordinul "Mihai Viteazul"*, Atelierele grafice "Socec & Co", București, 1930, p. 52.

³⁰ http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ernest_Bro%C5%9Fteanu accesat 04.12.2022.

³¹ Adrian Stroe, Marin Ghinoiu, *Din elita artileriei*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, pp. 349-350.

³² *Ibidem*, p. 349.

³³ Gl. Mr. Mircea Agapie, col.Constantin Ucrain, *Personalități ale artileriei române*, Editura Militară, București, 1993, pp. 87-91

major al Diviziei 2 și 7 Infanterie (1906-1909, 1910-1911) și comandant al Regimentului 8 Artilerie (1909-1910, 1911-1914), în ultima calitate participând la ce de-al Doilea Război Balcanic³⁴.

A participat la Războiul pentru Întregirea României la luptele din Transilvania din 1916, ca șef de stat major al Armatei a 4-a române, comandate de generalul Constantin Prezan, și la luptele de la Mărășești, ca șef de stat major al Armatei 1-a română comandate de generalul Constantin Christescu și apoi de generalul Eremia Grigorescu. La data de 5 noiembrie 1918, Divizia a 8-a Infanterie la comanda căreia se afla generalul Iacob Zadik, a primit ordin să intre în Bucovina³⁵. La data de 11 noiembrie 1918, trupele Diviziei a 8-a Infanterie au intrat în Cernăuți, armata română fiind întâmpinată cu aclamații și urale: „Trăiască Regele României Mari! Trăiască Armata Română!”³⁶.

După instalarea noului guvern de la Cernăuți condus de patriotul român Iancu Flondor, Congresul General al Bucovinei a votat Marea Unire a Bucovinei cu România. Generalul Iacob Zadik a primit din partea bucovinenilor în semn de prețuire și respect, titlul de „Cetățean de Onoare a orașului Cernăuți”.

General de divizie (1919) a fost comandantul Corpului 4 Armată (1919-1922), fiind pensionat în 1926. De-a lungul carierei a primit următoarele distincții: Ordinul „Coroana României”, în grad de ofițer (1906); Ordinul „Steaua României”, în grad de ofițer (1912); „Legiunea de Onoare”, în grad de comandor (1923); Ordinul „Coroana României”, în grad de Mare Cruce (1929) și Ordinul „Apărarea Patriei”, clasa a II-a (1967)³⁷.

Generalul Iacob Zadik a încetat din viață la data de 8 aprilie 1970.

Vasile N. Nădejde³⁸, s-a născut la data de 8 mai 1887 în comuna Porcești, fostul județ Roman, (azi Moldoveni, în județul Neamț) într-o familie numeroasă. După ce a urmat cursurile primare în comuna natală și gimanziul „Roman-Vodă” din orașul Roman, se înscrie în 1907 la Școala Militară de Ofițeri de Infanterie pe care a absolvit-o în anul 1909, cu gradul de sublocotenent³⁹. După absolvire este repartizat la Regimentul 27 Infanterie Bacău, remarcându-se în timpul Primului Război Mondial, fiind grav rănit de două ori și recompensat cu înalte distincții militare. Maiorul Vasile Nădejde a fost mutat în Regimentul 15 Dorobanți „Războieni” în baza Înaltului Decret nr. 2420 din 10 septembrie 1918. Cu acest regiment intră la 2 decembrie 1918, în orașul Târgu Mureș, pentru ca, la 6 decembrie 1918, batalionul aflat sub comanda sa

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Adrian Stroe, Marin Ghinoiu, *op. cit.*, p. 349.

³⁶ C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 354.

³⁷ Gl. Mr. Mircea Agapie, col.Constantin Ucrain, *art. cit.*, p. 91.

³⁸ Octavian Mancu, *Monumente și însemne memoriale din județul Neamț*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2007, pp. 393-395;

³⁹ *Ibidem*, p. 393.

să ajungă în gara Szekely Kocsard (Cucerdea Secuiască). Impresionat de primirea făcută, maiorul Vasile Nădejde, s-a adresat mulțimii cu cuvintele: „Această gară și acest nod de cale ferată, fiind ocupate de unități ale Regimentului 15 Războieni se va numi de acum Războieni”⁴⁰.

Vasile N. Nădejde a obținut și titlul de doctor în drept, remarcându-se drept unul dintre cei mai reprezentativi istoriografi militari ai începutului de secol XX. În anul 1930 vor apărea și lucrările de istorie militară semnate de către istoricul militar,

locotenent colonel Vasile N. Nădejde, intitulate *Istoria Armatei Române*, Vol. I. - *Din primele timpuri cunoscute până la întemeierea Principatelor Române*, apărută la Tipografia „Cultura Românească”, Iași, 1930 și onorată de către Academia Română cu premiul „Gheorghe Asachi” precum și lucrarea *Centenarul renașterii Armatei Române 1830-1930*. De asemenea, în anul 1944 va apărea și lucrarea *Bătălia de la Varna (1444)*, publicată de istoricul militar romașcan, la jumătate de mileniu de la desfășurarea ei⁴¹.

A participat în calitate de ofițer al armatei române și la Campania militară a celui de-al Doilea Război Mondial, unde s-a dovedit a fi un bun apărător al valorilor creștine ale neamului românesc. Pentru faptele de vitejie dovedite pe câmpul de luptă, a fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de cavaler. După instaurarea dictaturii comuniste Vasile N. Nădejde, ca de altfel foarte mulți ofițeri ai armatei române, a avut de suferit în mod dureros și nedrept opresiunea noilor autorități.

Vasile Nădejde a încetat din viață la data de 2 martie 1978, la vârsta de 91 de ani.

Mihai Buttescu⁴², născut la data de 3 noiembrie 1878 în satul Agapia, județul Neamț, a fost un general și om politic român, erou al Războiului pentru Întregirea României. Absolvent al Școlii Fiilor de Militari din Iași și a Școlii de Artilerie, Geniu și Marină din București, este selecționat în anul 1898 pentru a urma Școala de război din Anklam (Germania).

⁴⁰ Ibidem, 394.

⁴¹ Marian Moșneagu, *Despre trecutul Armatei Române la timpul prezent și viitor*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 1 (47), 2010, p. 12.

⁴² Mihail I. Buttescu, *Vânătorii reginei Elisabeta-memoriile unui ofițer din garda regală*, Editura Militară, București, 2012; „Gândirea Militară Românească” nr. 5/2012, p. 195.

În 1916, era comandantul batalionului II din cadrul Regimentul 2 Vânători de gardă „Regina Elisabeta”, participând în această calitate la luptele de la Tabla Buții-Tătaru Mare și în trecătoarea Predeal. La data de 26 noiembrie 1916 a fost numit de către generalul Alexandru Averescu, ofițer de legătură între Armata a 9-rusă, cu Cartierul General la Roman și Armata a 2-a română. Mihai Buttescu a îndeplinit această misiune în garnizoana Roman până la data de 13 mai 1917, perioadă de timp pe care o caracterizează: „Cinci luni și jumătate la Cartierul Armatei a 9-a ruse, în cele mai cangrenoase timpuri ale acestei uriașe armate”.

Generalul Mihai Buttescu consemnează în *Memorii*: „[...] Am sosit noaptea la Roman și am dormit în tren, pe o linie secundară. Dimineața, vagonul cu calul era tras la rampă [...] Gara era plină de ruși. Vedeam pentru prima dată uniforma lor, toți mâncau și scuipau semințe, dar când trecea câte un șef al de-al lor, încremeneau în poziție [...]. Aveau aspectul unei armate foarte disciplinate. Am lăsat calul, lada și ordonanțele în vagon și m-am dus să mă prezint la Cartierul General al Armatei a 9-a ruse, instalat în cel mai mare hotel din centrul orașului”.

După încheierea misiunii din garnizoana Roman, Mihai Buttescu a fost avansat locotenent-colonel și a fost numit comandant al Regimentului 2 Vânători „Regina Elisabeta”. A participat împreună cu unitatea pe care o comanda la luptele din vara anului 1917 de la Mărăști. Datorită faptelor de vitejie dovedite pe câmpul de luptă, locotenent-colonelul Buttescu Mihail, comandantul Regimentului 2 Vânători, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a conform Înaltului Decret nr. 849 din 11 august 1917⁴³: „Pentru vitejia cu care a condus regimentul în 11 iulie 1917, la atacul pozițiilor inamice de pe dealurile Mărășești și Teiuș, punând stăpânire pe întăriturile acestuia”.

Demisionează din armată și se dedică afacerilor și carierei politice, ca membru al Partidului Poporului, fiind ales senator de Neamț în două legislaturi (1920-1922) și apoi senator de București-Ilfov⁴⁴.

În perioada 1939-1941 colonelul Butescu este concentrat și asigură, cu unele întreruperi, comanda Regimentului 3 „Olt” cu garnizoana la Slatina. După război a fost avansat la gradul de general în retragere⁴⁵.

Este autorul a numeroase lucrări de tactică și strategie militară: *Atacul infanteriei germane în 1902*, *Formarea sistematică a recruților infanteriei*, *Teoria*

⁴³ Eugen Stănescu, ș.a., *Cavaleri ai ordinului militar de război „Mihai Viteazul”*, Editura SALGO, Sibiu, 2012, p. 44.

⁴⁴ Emanuel Bălan, *Personalități de pe meridianul Ozana. Mic Dicționar*, Editura PIM, Iași, 2022, p. 40.

⁴⁵ <https://www.ziartarguneamt.ro/destinul-unui-general-nemtean-mihai-i-buttescu> accesat 5.12.2022.

infanteristului, *Exerciții pregătitoare de tragere, Pedagogia instructorului, Mitralierele infanteriei* etc⁴⁶.

De-a lungul carierei militare a fost decorat cu medaliile „Crucea Albă” a Ordinului „Coroana Prusiei” în grad de Ofițer și „Crucea Comemorativă a Războiului 1916 - 1918” cu baretele „Ardeal”, „Carpați”, „Mărășești” și „Mărăști”⁴⁷.

Generalul Mihai Buttescu a încetat din viață la data de 24 decembrie 1963, și este înhumat în cimitirul Mănăstirii Agapia.

Nicolae Rujinschi⁴⁸, s-a născut la data de 15 iunie 1864 la Piatra Neamț, și a fost comandantul Diviziei 7 Infanterie Roman în timpul luptelor purtate de marea unitate în vara anului 1917. Absolvent al Școlii de Ofițeri din Iași și a Școlii Superioare de Război, participă în calitate de combatant la cel de-al Doilea Război Balcanic și la Războiul pentru Întregirea României. În Campania militară a Războiului pentru Întregirea României a fost înaintat la gradul de general de brigadă. În perioada 24 decembrie 1916 - 30 august 1917 generalul Nicolae Rujinschi a îndeplinit funcția de comandant al Diviziei 7 Infanterie „Roman”.

La data de 30 decembrie 1917 a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a conform Înaltului Decret nr. ⁴⁹: „Pentru vitejia și elanul remarcabil cu care a condus Brigada în luptele din Dobrogea, Transilvania, Văile Slănicului și Oituzului în anul 1916. De asemenea în luptele de la Arabagi și Hârja, fiind copleșit de forțele covârșitoare ale inamicului , a trecut în fruntea luptătorilor pe care a reușit să-i adune în jurul său și, cu carabina în mână, a contraatacat din nou pe inamic, respingându-l”.

A scris numeroase lucrări de teorie și tactică militară: *Curs de topografie neregulată sau de campanie*, Tipografia Voința Națională, București, 1901; *Curs de topografie regulată*, Tipografia Voința Națională, București, 1900; *Elemente de topografie de campanie și cetirea hărților*, Ed. II. Atelierele Grafice Flacăra, București, 1913⁵⁰.

⁴⁶ Emanuel Bălan, *op. cit.*, p. 40.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Constantin Prangati, *Dicționarul oamenilor de seamă din județul Neamț*, Editura Crigarux, Piatra Neamț, 1999, p. 217.

⁴⁹ Eugen Stănescu, ș.a., *Cavaleri ai ordinului militar de război „Mihai Viteazul”*, Editura SALGO, Sibiu, 2012, p. 85.

⁵⁰ https://biblacad.ro/bnr/search_rezultate_PPR.php accesat 5.12.2022.

A fost decorat cu următoarele ordine și medalii: Ordinul „Steaua României”, în grad de ofițer (1912), Ordinul „Coroana României”, în grad de ofițer (1904), Ordinul „Ferdinand” în grad de Mare Ofițer, Ordinul „Sfinților Mauriciu și Lazăr” în grad de Mare Ofițer (Italia), Ordinul „Leul Alb” în grad de Mare Cavaler (Cehoslovacia)⁵¹.

Generalul Nicolae Rujinski a decedat în anul 1946, la București.

Haralambie Giossanu⁵², s-a născut la 10 februarie 1880 în orașul Piatra Neamț și a fost fiul colonelului Grigore Giossanu, comandant al Regimentului 15 Dorobanți „Războieni”. Absolvent al Școlii Ofițeri de Artilerie, Geniu și Marină, în 1909, atras de aviație urmează cursurile Școlii Militare de Pilotaj de la Cotroceni, în urma absolvirii a obținut brevetul de zbor nr. 23 la data de 13 mai 1913.

La intrarea României în Războiul de Întregire Națională, Haralambie Giossanu a fost numit comandant al Grupului 4 escadrile care acționa pentru Armata de nord. A executat primele recunoașteri ofensive în ziua de 16-29 septembrie 1916 pe Valea Oituzului, ulterior fiind numit la comanda Escadrilei de recunoaștere Farman, dotată cu două avioane F 40. În ziua de 30-13 octombrie 1916, a cerut transferul la Grupul 3 Aviație București. La data de 1 noiembrie 1916, a fost avansat la gradul de căpitan și a fost mutat pe terenul de zbor de la Mărgineni (Bacău). În prima jumătate a anului 1917, a executat de pe Aerodromul Militar din Piatra Neamț, numeroase misiuni de recunoaștere și fotografiere a dispozitivului inamic. A fost avansat la gradul de maior la 12 septembrie 1917 și numit ajutor tactic al Grupului 2 Aeronautic. Pentru faptele de arme dovedite în luptele din vara anului 1917 a fost decorat la data de 9 aprilie 1918 cu ordinul „Steaua României” cu spade în gradul de cavaler, „pentru destoinicia cu care și-a condus escadrila în timpul campaniei din 1917”.

La data de 1 ianuarie 1918, a fost numit comandant al Grupului 3 Aeronautic care avea ca teren de bază Aerodromul Militar din Roman. A fost comandantul Școlii Pregătitoare de Ofițeri Naviganți și al Școlii Pregătitoare și Speciale ale Aeronauticii,

⁵¹ *Anuarul Armatei Române pe anul 1916*, Tipografia „Universala” Iancu Ionescu, București, 1916, p. 435; *nuarul ofițerilor și drapelelor Armatei Române cărora li s-au conferit ordinul „Mihai Viteazul”*, Atelierele grafice „Socec & Co”, București, 1930, p. 120;

⁵² Constantin Tomșa, *Personalități ale culturii din județul Neamț*, Editura Crigarux, Piatra-Neamț, 2014, p. 254.

Cotroceni (1924-1925 și 1925-1933), fiind avansat la gradul de general de escadrilă aeriană, la 6 iunie 1938⁵³.

Haralambie Giossanu a încetat din viață la București, la data de 6 mai 1962.

Nicolae Vicol, s-a născut la 17 martie 1861 la Piatra Neamț, și a condus Serviciul Sanitar al Marelui Cartier General, în timpul Războiului pentru Întregirea României. Absolvent al Facultății de Medicină din Iași, în 1892 își susține la București, doctoratul în medicină. După susținerea tezei de doctorat este repartizat la Spitalul Militar din Iași, ca medic secundar al spitalului. Sfătuit să rămână în armată, în 1899, este avansat la gradul de medic de batalion, clasa I, în garnizoana Iași⁵⁴.

În 1909, după dezvoltarea serviciului chirurgical al Spitalului Militar Iași, a fost avansat la gradul de locotenent-colonel și a fost transferat la Ministerul de Război. Împreună cu

generalul dr. Constantin Papilian, inspectorul general al armatei, a reușit să pună bazele medicinei militare științifice.

În anul 1912, colonelul doctor Nicolae Vicol a condus cu multă competență serviciul chirurgical din Spitalul Militar Central. După cel de-al Doilea Război Balcanic din anul 1913, a funcționat la diferite mari unități iar în prima perioadă a războiului de reîntregire a condus Serviciul Sanitar al Armatei de Nord⁵⁵.

În „Monitorul Oastei” nr. 10 din 19 februarie se arată⁵⁶: „În baza Raportului ministrului de război nr. 27.050 din 10 ianuarie 1919 generalul de brigadă medic Nicolae Vicol a fost decorat cu Ordinul Crucea „Regina Maria” clasa I, pentru modul desăvârșit cum a organizat și condus serviciul sanitar al armatei în tot timpul campaniei, precum și priceperea ce a arătat în luarea măsurilor pentru combaterea epidemiilor, expunându-se personal, prin contactul ce avea continuu cu bolnavii”.

⁵³ comandor dr. Marius-Adrian Nicoară, căpitan Daniel Stan, locotenent Gabriel Cristian Mocanu, *Comandanții Școlilor Aripilor Românești- Un veac de instruire militară aeronautică (1 aprilie 1912 – 1 aprilie 2012)*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei București, 2012, p. 15.

⁵⁴ Gl. Mr. Dr. Vasile Apostol, *Urmașii demni ai plăieșilor cetății Neamț*, Editura Pro Transilvania, București, 2003, pp.118-119.

⁵⁵ Alexandru Ghetan, *Reorganizarea sistemului medico-sanitar din Basarabia anilor 1918-1919*, în „Studia Universitatis Moldaviae”, nr.4 (114), 2018; pp. 107-113; Vasile Dumitraș, *Secvențe istorice vizând activitatea serviciului sanitar militar român în Moldova în timpul Primului Război Mondial și în Basarabia după Marea Unire din 1918*, în „Revista de Științe ale Sănătății din Moldova”, nr. 1(15), 2018, p. 82.

⁵⁶ „Monitorul Oastei” nr. 10 din 19 februarie 1919.

În perioada interbelică, a rămas implicat în activitatea serviciului sanitar militar și civil, dovedindu-se unul din cei mai de seamă medici pe care i-a avut armata română și societatea civilă. A fost a fost inspector general balneoclimateric în Ministerul Sănătății și Prevederilor Sociale. Ca medic civil, în perioada 1928-1930 iar în 1922, împreună cu A. Theohari, pune bazele Societății de Hidrologie Medicală și Climatologie, al cărei președinte a fost timp de zece ani⁵⁷.

Este autorul unor lucrări de medicină și balneologie, precum: „Institutele Balneoclimaterice” (1924); „Evolution de la medicine balneaire en Roumanie” (1932); „Le grand avenir balneaire du litoral de la Mer Noire” (1934); „Istoria Serviciului Sanitar Român” în două volume (1936) și „România balneaireclimatique” în colaborare cu dr. Michailescu⁵⁸. A îndeplinit funcția de vicepreședinte al Societății Regale Române pentru Istoria Medicinii.

Generalul medic Nicolae Vicol a încetat din viață în anul 1936.

Nicolae Dăscălescu, s-a născut la data de 29 iunie 1884, în satul Căciulești, comuna Girov, județul Neamț. După absolvirea cursurilor școlii primare din satul Gura Văii, urmează Colegiul Național „Petru Rareș” din Piatra Neamț, iar în 1908 absolvă Școala Militară de Artilerie, Geniu și Marină din București⁵⁹. După absolvire este repartizat comandant de pluton la Regimentul 8 Artilerie din Roman (1908-1909). Între 1909-1911, a urmat cursurile Școlii de aplicație fiind avansat locotenent.

Căpitan din aprilie 1916, a participat la Războiul pentru Întregirea României, având funcția de comandant de baterie și divizion în cadrul Regimentului 4 Artilerie. Bateria căpitanului Nicolae Dăscălescu a fost întrebuințată în luptele de pe frontul din Moldova ca baterie de artilerie antiaeriană în zona Pralea, doborând un avion inamic la 9/22 mai 1917.

După încheierea războiului, între anii 1919-1920, a îndeplinit și funcția de comandant al Regimentului 4 Artilerie⁶⁰.

⁵⁷ N. D. Petniceanu, *Două schițe biografice*, în „Vestea dumneavoastră”, nr.1 (serie nouă), martie 2011, p. 33.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Leonida Loghin, Aurel Lupășteanu, Constantin Ucrain, Bărbați ai datoriei: 23 august 1944 - 12 mai 1945. Mic dicționar, Editura Militară, București, 1985, p. 104.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 106.

Istoricul și omul politic Gheorghe I. Brătianu, în anul 1917, sublocotenent în Regimentului 4 Artilerie și subordonat al maiorului Nicolae Dăscălescu, a consemnat mai târziu, despre acesta: „rareori un simț mai înalt al datoriei și dreptății s-a împerecheat cu o mai desăvârșită simplitate, cu o mai prietenoasă modestie. Astfel de caracter îți (mai) redau încrederea în armată și în omenire”.

În anul 1995, Brigada 1 Rachete Sol - Aer, mare unitate din armata română, a primit denumirea onorifică „General Nicolae Dăscălescu”, comandantul primului regiment de apărare împotriva aeronavelor care a urcat în ierarhia militară până la demnitatea de comandant al Armatei a 4-a române, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

După război, este numit șef de stat major al Diviziei 14 Infanterie (în 27 ianuarie 1920) și apoi șef al Biroului Studii în cadrul Ministerului de Război (în 1 iunie 1920). Între 1921 și 1923 urmează cursurile Școlii Superioare de Război din București, urcând apoi treptele militare și îndeplinind mai multe funcții: șef de stat major al Diviziei 1 Aeriene (1925-1931), șef de stat major al Inspectoratului General al Aeronauticii (octombrie 1931 – octombrie 1932) și comandant al Regimentului 1 Artilerie Antiaeriană de la Ghencea-București (octombrie 1932 - octombrie 1933), șef de stat major al Corpului 3 Armată (1933-1936) și comandant al Brigăzii 12 Artilerie (1936-1937)⁶¹. General de brigadă de la 1 aprilie 1937, este numit secretar general al Ministerului de Război (păstrând comanda Brigăzii 12 Artilerie până la 15 decembrie 1937) iar din 1938, comandant al Brigăzii 1 Artilerie Antiaeriană, pentru ca din septembrie 1939, să fie numit comandant al Diviziei 25 Infanterie de la Buzău. General de divizie în 1940⁶² este numit la comanda Diviziei 20 Infanterie⁶³.

S-a identificat cu soldatul de rând, pe care l-a iubit, îmbărbătat și răsplătit, fiind supranumit „generalul soldat”. Încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale a marcat începutul dramei generalului Nicolae Dăscălescu. Astfel, la 24 august 1946 a fost acuzat de crime de război, dar în lipsa probelor a fost achitat de Curtea de Apel București⁶⁴.

A fost decorat cu numeroase ordine și medalii: Ordinul „Sfânta Ana” cls. a 3-a, „Coroana României” cls. a IV-a, cu spade, în grad de ofițer, cu panglică de „Virtute Militară”, Ordinul „Mihai Viteazul”, Crucea Ordinului „Vulturul German”, Ordinul „Steaua României” cu spade în grad de Mare Ofițer cu panglică de „Virtute Militară”, Ordinul „Coroana României” cls. a III-a, Medalia „Cruciada împotriva comunismului”⁶⁵.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 104-105.

⁶² Decretul Regal nr. 1.928 din 7 iunie 1940 pentru înălțarea în grad a unor ofițeri generali, în „Monitorul Oficial”, anul CVIII, nr. 131 din 8 iunie 1940, partea I-a, p. 2829.

⁶³ Leonida Loghin, Aurel Lupășteanu, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 105.

⁶⁴ N. Dăscălescu, *Nicolae Dăscălescu: generalul soldat*, Editura Militară, București, 1995, 239 p

⁶⁵ Decretul Regal nr. 2.676 bis din 22 septembrie 1941 pentru conferiri de decorațiuni de războiu, în „Monitorul Oficial”, anul CIX, nr. 237 din 7 octombrie 1941, partea I-a, p. 5964; Decretul Regal nr. 1.905 din 8 iunie 1940 pentru numiri de membri ai ordinului „Steaua României”, publicat în „Monitorul Oficial”, anul CVIII, nr. 131 din 8 iunie 1940, partea I-a, p. 2783.

Considerat a fi fost unul dintre cei mai reprezentativi generali ai secolului trecut, generalul Nicolae Dăscălescu a încetat din viață la 26 septembrie 1969, în orașul Piatra Neamț⁶⁶.

Vasile A. Gavrilu, s-a născut în orașul Roman, la data de 1 ianuarie 1919, și a fost unul dintre așii aviației militare de vânătoare în cel de-al Doilea Război Mondial. Urmează cursurile primare și gimnaziale la Roman, și atras de cariera militară abandonează studiile universitare și se înscrie Școala de Ofițeri de Aviație de la Cotroceni. Martor ocular al manevrelor militare executate în garnizoana Roman, în perioada interbelică, Vasile Gavrilu rememorează: „Pe la vârsta de 10-12 ani, fugeam la câmpul din spatele Regimentului 14 Dorobanți, unde aterizau avioanele Potez XXV venite de la Iași, pentru manevre sau exerciții de cooperare cu trupele terestre. Pentru mine acei piloți cu căști, ochelari, fulare etc., mi se păreau niște zei și nici nu îndrăzneam măcar a visa că

voi ajunge vreodată ca ei”.

La data de 20 august 1944, Vasile Gavrilu aterizează pe Aerodromul Militar din Roman alături de Grupul 9 Vânătoare comandat de Băzu Cantacuzino. Misiunile de luptă executate la Roman de către Grupul 9 Vânătoare la care a participat și Vasile Gavrilu, sunt detaliate în lucrarea memorialistică *Jurnalul locotenentului Dobran*.

Eroul aviator Vasile Gavrilu a participat la acțiunile de luptă aeriană atât pe Frontul de Est cât și pe Frontul de Vest, având 306 misiuni la inamic, soldate cu 12 victorii sigure, 2 probabile și 5 avioane distruse la sol⁶⁷.

În 1958, lt. col. Vasile Gavrilu s-a pensionat la doar 39 de ani. A fost printre ultimii ofițeri ai armatei regale care au rămas în noua armată „poporului”. Între timp a obținut diploma de inginer mecanic agricol. Dar în 1967 a revenit să lucreze în aviație, dar în sectorul civil, ca profesor în Centrul de Pregătire a Personalului Aeronautic. După Revoluția care a răsturnat regimul comunist românesc, a fost promovat, așa cum ar fi trebuit să se facă mai devreme, general-maior⁶⁸.

După 1989 eroul aviator Vasile Gavrilu s-a implicat în reînființarea Asociației Naționale a Cavalerilor Ordinului „Virtutea Aeronautică”, a cărei președinte a fost

⁶⁶ Leonida Loghin, Aurel Lupășteanu, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 106.

⁶⁷ Gl. Mr. Dr. Vasile Apostol, *op. cit.*, p.89.

⁶⁸ <https://www.worldwar2.ro/arr/p017.htm> accesat 6.12.2022.

ales, precum și la înființarea Asociației Române pentru Propaganda și Istoria Aeronauticii. Pentru meritele de pe front, eroul aviator Vasile Gavrilu a fost distins printre numeroase ordine și medalii cu ordinul „Mihai Viteazul” cu spade, clasa a III-a.

Vasile Bărboi⁶⁹, s-a născut la data de 7 februarie 1922 în orașul Roman. A urmat cursurile Liceului „Roman-Vodă”, apoi între anii 1940-1942, Școala Militară de Ofițeri de Apărare contra Aeronavelor din București. La data de 10 mai 1941, a fost avansat la gradul de sublocotenent și a fost repartizat la Regimentul 2 Artilerie Antiaeriană, în funcția de comandant de secție la Bateria 212 mitraliere calibru 13,2 mm „HOTKISS”⁷⁰.

A participat la toată Campania militară a celui de-al Doilea Război Mondial, atât pe frontul de Est cât și în Vest. După încheierea războiului a îndeplinit funcții de răspundere în diferite eșaloane ale armatei, între care: șef al Apărării Antiaeriene a Trupelor de Uscat și apoi șef de stat major al Comandamentului Artileriei (1970 - 1981)⁷¹.

A parcurs toate treptele carierei militare, fiind fost pensionat în anul 1981, în gradul de general-locotenent. După anul 1989, generalul Vasile Bărboi s-a consacrat redactării și tipăririi monumentalei lucrări *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei*. A publicat de-a lungul timpului numeroase articole de istorie militară în publicații de specialitate.

Este unul dintre autorii lucrării *Istoria orașului Roman 1392-1992* apărută la Roman, în anul 1992, sub egida Societății Culturale „Roman-600”.⁷²

Într-un interviu acordat în anul 1997, istoricului militar comandor (ret) profesor univ. dr. Aurel Pentelescu, pentru revista de psihologie militară „Spirit Militar Modern”, generalul Vasile Bărboi consemna: „Acolo pe front, în Cotul Donului, mai întâi, apoi pe frontul de Vest, după 23 august 1944, am cunoscut două mari adevăruri, le-aș numi istorice: noblețea sufletească a ostașului român, cu comportamentul său țărănesc, ancestral, cu mult, bun simț, cumpătate și neînfricoșat în fața greutăților și chiar a morții și răspunderea ce revenea ofițerului, fie el doar comandant de secție sau baterie de artilerie a.a. ca mine, pentru tot, îndeosebi pentru

⁶⁹ Revista „Spirit Militar Modern” nr. 4 1997; Revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 11, 2000, pp. 24-26.

⁷⁰ Gl. Mr. Dr. Vasile Apostol, *op. cit.*, pp. 64-66.

⁷¹ *Ibidem*, pp. 71-72.

⁷² *Ibidem*, p. 73.

conducerea trupei... În gerurile acelea năprasnice din stepele Rusiei, soldații mei mă încălzeau cu trupurile lor, strânși în jurul meu!”

Generalul de corp de armată (ret) Vasile Bărboi a încetat din viață în anul 2005, și este înmormântat în Cimitirul Militar Ghencea 1 din București.

Bibliografie selectivă

Adrian Stroea, Marin Ghinoiu, *Din elita artileriei*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012;

Avram, Valeriu, *Zburătorii României Mari*, Editura Alpha MDN, Buzău, 2007;

Constantin Prangati, *Dicționarul oamenilor de seamă din județul Neamț*, Editura Crigarux, Piatra Neamț, 1999;

Constantin Tomșa, *Personalități ale culturii din județul Neamț*, EDITURA Crigarux, Piatra-Neamț, 2014;

Eugen Stănescu, ș.a., *Cavaleri ai ordinului militar de război „Mihai Viteazul”*, Editura SALGO, Sibiu, 2012;

„Gândirea Militară Românească” nr. 5/2012;

Laurian Ante, *O antologie a literaturii nemțene*, Editura Mușatinia, Roman, 2006;

Mihail I. Butescu, *Vânătorii reginei Elisabeta-memoriile unui ofițer din garda regală*, Editura Militară, București, 2012;

„Monitorul Oastei” nr. 10 din 19 februarie 1919;

Octavian Mancu, *Monumente și însemne memoriale din județul Neamț*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2007;

Revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 11 /2000;

Revista „Spirit Militar Modern” nr. 4 1997;

Istorie locală

Local history

Histoire locale

Eforturile de menținere a Seminarul monahal de la Mănăstirea Neamț în perioada septembrie 1948 - iulie 1952

*

Efforts to maintain the monastic seminary at Neamț Monastery in the period September 1948 - July 1952

*

Efforts pour maintenir le séminaire monastique au monastère de Neamț entre septembre 1948 et juillet 1952

Prof. drd. pr. Viorel-Romus LAIU¹

Rezumat: *Efortul conducerii Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, unit cu cel al mănăstirii și cu sprijinul necondiționat al directorului și al corpului didactic al seminarului pentru continuarea demersului educațional în marea obște monahală din Neamț, a fost unul fără îndoială. Obștea monahală a cunoscut foarte bine anii de înflorire ai școlii teologice din Neamț din perioada Sf. Paisie Velicicovski. În acest an 2022 sărbătorim 300 de ani de la nașterea lui. Perioada de după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial a fost una destul de dificilă, profesorii și studenții deopotrivă au început să guste suferința ideologică din cauza conducerii Partidului Comunist instalat începând cu 1947.*

Cuvinte cheie: *Mănăstirea Neamț, Neamț, Seminar, studenți și profesori teologi, regim comunist*

*

Abstract: *The effort of the management of the Metropolitanate of Moldavia and Bucovina, united with that of the monastery and with the unconditional support of the principal and the teaching staff of the seminary for the continuation of the educational approach in the great monastic community of Neamț, was one without doubt. The monastic community knew very well the flourishing years of the theological school from Neamț during the period of St. Paisie Velicicovski. This year of 2022 we celebrate 300 years since his birth. The period after the Second World War ended was a rather difficult one, teachers and students alike started to taste the ideological suffering due to the leadership of the Communist Party installed starting 1947.*

Keywords: *Neamț Monastery, Neamț, Seminary, theological students and teachers, Communist regime*

*

Résumé: *L'effort de la direction de l'Institution Métropolitaine de Moldavie et Bucovine, uni à celui du monastère et au soutien inconditionnel du directeur et du personnel enseignant du séminaire pour la poursuite de l'approche éducative dans la grande communauté monastique de Neamț, a été indubitable. La communauté monastique a très bien connu les années florissantes de l'école théologique de Neamț pendant la période de St. Paisie Velicicovski. Cette année 2022, nous célébrons 300 ans de sa naissance. La période qui suivit la fin de la Seconde Guerre mondiale fut assez difficile, car les*

¹ Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: „Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020. Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, domeniul istorie.

enseignants et les étudiants commencèrent à subir la souffrance idéologique due à la direction du Parti communiste installée à partir de 1947.

Mots-clés: *Monastère de Neamt, Neamt, Séminaire, étudiants et professeurs de théologie, régime communiste*

*

Începând cu anul 1948, atunci când a avut loc reforma generală a învățământului public, învățământul religios pentru pregătirea clerului a revenit, în mod firesc, sub coordonarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al ierarhilor locali. A fost alcătuit un „Regulament al învățământului teologic” încadrându-se cu totul în noua formă de organizare a statului. Conform noului statut al Bisericii Ortodoxe Române, sunt înființate în locul facultăților de teologie pentru învățământul superior, două Institute Teologice cu grad universitar și anume, un institut ce avea sediul la București și un altul ce avea sediul la Sibiu².

Totodată, prin desființarea seminariilor și a școlilor de cântăreți ce au funcționat până atunci în învățământul de nivel mediu, au fost înființate un număr de șase seminarii teologice pentru băieți și odată cu acestea au fost înființate alte două seminarii monahale pentru călugărițe și fiice de preoți.

În acest context între anii 1948-1949, datorită efortului patriarhului Justinian Marina, Județului Neamț îi revin 3 seminarii. Fiecare Seminar avea câte șapte cadre didactice și un post de duhovnic. În cei cinci ani de studii, elevii primeau cunoștințe generale de Teologie, Muzică bisericească, Limbi clasice (greacă și latină), Limbi moderne (rusă, germană, engleză sau franceză) și discipline de cultură generală (Limba și literatura română, Istorie, Geografie, Pedagogie, Psihologie, Logică, Legislație de stat, etc). La terminarea studiilor, fiecare elev susținea un examen de diplomă³.

În acest sens, pentru perfecționarea cadrelor didactice, Patriarhia organizează cursuri de perfecționare didactică. Deschiderea oficială a acestor cursuri a avut loc la 1 august 1948, când au fost prezenți Preasfințitul Adrian Botoșăneanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, delegat al Patriarhului Iustin, Preasfințitul Eftimie Bârlădeanul, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor. Printre oficialități s-a numărat și reprezentantul Departamentului Cultelor, Iulian Sorin și exarhul mănăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor și stareț al Mănăstirii Neamț, arhimandritul Efrem⁴.

Dacă până atunci profesorii care predau la seminarii urmau cursuri în cadrul școlilor de pregătire a personalului bisericesc, unde erau pregătiți de cadre didactice de la școlile de stat, după 1948, aceste cursuri au fost organizate de către Secția de

² Legea pentru regimul general al Cultelor din 4 august 1948.

³ Giurescu C. Dinu, *Învățământul în România între anii 1948 și 1989*, disertație susținută la Universitatea din Craiova la 22 noiembrie 2001.

⁴ Diac. Ioan Ivan, *Cursuri de îndrumări metodologice la Mănăstirea Neamț, pentru perfecționarea cadrelor didactice de la Seminariile Teologice*, în „MMS”, nr. 7-9, 1977, pp. 643-650.

Învățămant de la Patriarhie. Aceste cursuri trebuiau să aibe avizul Departamentului Cultelor iar cursurile vizau atât disciplinele teologice cât și cele social-politice dar cu accent pe principiile învățaturii creștine.

Reforma învățământului din 1948 a afectat inclusiv seminarul „Veniamin Costachi” din Iași care, își încetează activitatea, aceiași soartă având-o și Seminarul „Sf. Gheorghe” din Roman, care prin adresa nr. 43877/1948 a Ministerului Cultelor desființa această templu de educație, aprobând ca toate bunurile de care dispunea să fie predate Ministerului Învățămantului Public. Pregătirea clerului Episcopiei Romanului avea să se facă de acum la singurul Seminar existent în Mitropolia Moldovei, cel de la Mănăstirea Neamț⁵.

Din toamna anului 1948 ca urmare a noii reforme, sunt organizate în aria jurisdicțională a Mitropoliei Moldovei și Sucevei, doar două seminarii monale, la Mănăstirea Neamț și Mănăstirea Agapia - în primul an la Mănăstirea Văratice până la pregătirea spațiului la Agapia. Acestea se aflau sub coordonarea Administrației Patriarhale, deoarece însăși Mănăstirile Neamț și Agapia erau declarate stravropighii ale Patriarhiei Române. Funcționarea acestora s-a realizat prin intermediul unor dispoziții și reglementări speciale, cu programe adecvate vieții monahale. Cursurile au început efectiv la 1 februarie 1949, perioada din septembrie 1948 și până la 1 februarie 1949 a fost una de organizare, deși deși anul școlar a fost socotit ca fiind anul 1948-1949⁶.

Trebuie spus că, Seminarul monahal de la Mănăstirea Neamț, a avut de-a lungul timpului denumiri diferite, precum: Școala duhovnicească „Neonil”; Școala Duhovnicească „Greco-latină”; Școala de adulți; Școala de Cântări; Școala de Muzică Bisericească..., de Cântări Bisericești...; Seminarul de muzică bisericească; Seminarul monahal, Seminarul monahal Superior, Seminarul monahal „Patriarhul Nicodim” sau chiar Școală Medie Tehnică de Cântăreți Bisericești⁷.

Lista personalului didactic a fost aprobată prin adresa 1487 din 1 februarie 1949 a Ministerului Cultelor. Printre primii profesori numiți au fost o serie de Arhieri vicari și locotenenți de episcopi, care, scoși de la posturile în care funcționaseră până acum, practic nu mai făceau parte din plenul Sfântului Sinod⁸.

Acești arhieri au fost:

- Episcopul dr. Partenie Ciopron⁹ fost episcop al armatei (prin desființarea Episcopiei Armatei).
- Arhiereul Atanasie Dincă Bârlădeanul¹⁰

⁵ Flenchea Petru, *Scurt istoric al Seminarului „Sf. Gheorghe” Roman*, p. 2 (manuscris).

⁶ Viorel Laiu, *Școala teologică de la Mănăstirea Neamț între 1945-1990*, în *Analele Liceului „Vasile Conta” Târgu-Neamț*, seria Istorie, vol. II, nr. 1, 2020, p. 263.

⁷ Prof. Diac. Ioan Ivan, *Serbarea de sfârșit de an de la Școala Medie Tehnică de Cântăreți Bisericești de la Mănăstirea Neamț*, în „MMS”, nr. 7-8, 1955, p. 464.

⁸ „BOR”, anul LXVI (1948), nr. 11-12, nov.-dec., p. 638.

⁹ După 1948 a fost profesor și director al Seminarului monahal din Mănăstirea Neamț (1948 - 1950).

- Arhiereul Eugeniu Laiu Suceveanul¹¹
- Arhiereul Pavel Șerpe Ploieșteanul¹²

De asemenea acestora de mai sus menționați li s-au mai adăugat și Arhimandritul Laurențiu Busuioc, fost director al Seminarului de la Mănăstirea Neamț între anii 1925 -1928.

Prin adresa 3047 din 10 februarie 1949 a Ministerul Cultelor, se aducea la cunoștință că noul director al Seminarului Monahal de la Mănăstirea Neamț, începând cu 1 februarie 1949 era episcopul dr. Partenie Ciopron¹³. Încă din această fază de început, printre profesorii arhieriei, arhimandriți și ieromonahi, întâlnim și pe profesorul Ioan Ivan, absolvent al Seminarului „Sf. Gheorghe” din Roman și licențiat al Facultății de Teologie din București, cu studii de specialitate pentru predarea Religiei în învățământul teologic și liceal.

Anul școlar 1948-1949 am fost deschis la 7 februarie 1949, seminarul având două clase cu elevi monahi de la mai multe mănăstiri din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, cei mai mulți fiind cei de la Mănăstirea Neamț. Deschiderea nu a avut loc în sediul Seminarului refăcut în 1939, acesta fiind la acea dată lagăr pentru clericii greco-catolici¹⁴. Acești deținuți erau formați dintr-un număr de aproximativ 50 de persoane. Accesul era interzis în sediu, doar un delegat al Mănăstirii primea acceptul de a veni la postul unde predă, doar în unele zile prestabilite pentru a lua lenjeria murdară și o aduce la spălătoria mănăstirii pentru a fi curățată și uscată iar apoi înapoiată. În lipsa spațiului care-i aparținea, Seminarul a desfășurat cursurile în arhondaricul mănăstirii, acolo unde erau și dormitoare, masa fiind servită la trapeza mănăstirii. Această situație a fost adusă la cunoștința Patriarhiei, prin adresa din 14 februarie 1949. Această motivare era făcută în mod subtil, evidențiindu-se aspectul că spațiul „era ocupat de altcineva”¹⁵. În urma raportului făcut, spațiul a fost eliberat de către Securitate, Seminarul înștiințând la 1 martie, Patriarhia. Sunt aprobate și posturile administrative necesare bunei funcționări: secretar, contabil, administrator, magazioner, bucătar, personal de serviciu.

¹⁰ Atanasie Alexandru Dincă, arhiereu vicar patriarhal, cu titlul Bârlădeanul, locțiitor de episcop al Râmnicului din 1945, a fost scos din funcție după 1948 și obligat să intre în Mănăstirea Neamț.

¹¹ Episcopul Eugeniu Laiu s-a născut la 20 iunie 1894 în localitatea Bîrgăoani, județul Neamț. A fost mitropolitul Bucovinei, cu sediul la Cernăuți. Pentru acțiuni dușmănoase față de comunism, a fost arestat în 1949, potrivit informațiilor provenite de la protopopiatul Tg. Neamț. A încetat din viață la 20 aprilie 1968.

¹² Pavel Șerpe, arhiereu vicar al Bucureștilor din iulie 1947, cu titlul de Ploieșteanul, a fost pus în disponibilitate după 1948, stabilindu-i-se ca loc de retragere Mănăstirea Curtea de Argeș.

¹³ Arhim. Timotei Aioanei, *Viețuitori din Chinovia Neamțului în veacul al XX-lea*, Editura „Trinitas”, 2008, p. 302.

¹⁴ Gheorghe I. Moiescu, *Deschiderea cursurilor la seminariile monahale*, în „BOR”, an LXVII (1949), nr. 34, mart.-april., pp. 40-41.

¹⁵ Ministerul Cultelor, Decretul nr. 233/1949 privind aprobarea Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române

Totuși fondurile fiind insuficiente, aprovizionarea Seminarului era din ce în ce mai greu de efectuat și așa s-a ajuns prin raportul nr.23/24 februarie 1949 făcut Patriarhiei să oblige mănăstirile ce aveau elevi la Seminar să trimită cotă de alimente. În aceeași măsură mănăstirea a pus la dispoziția Seminarului o căruță cu doi cai pentru aprovizionarea din orașul Tg. Neamț¹⁶.

Lipsa manualelor și a unor programe făcea ca activitatea didactică să fie tot mai grea¹⁷. În aceeași lună era făcută o altă solicitare Patriarhiei, prin care se cerea aprobarea unor posturi pentru următoarele persoane: Dionisie Crețu – spiritual; Demostene Tebeică¹⁸ – secretar; Sofian Boghiu¹⁹ la catedra de pictură și sculptură.

După eliberarea din funcția de director a episcopului Partenie Ciopron în luna mai 1949, locul său a fost luat de către arhiereul Emilian Antal²⁰ în urma plecării sale lăsând Seminarului o trăsură cu doi cai ce avea roțile protejate de cauciuc. A urmat la conducere, arhiereul *Pavel Șerpe* care a fost un timp și stareț al mănăstirii Neamț.

Perioada 1949-1952 a însemnat o înflorire dat fiind faptul că printre profesorii acestui seminar s-au numărat Benedict Ghiuș, Nicodim Sachelarie, Petru Pogonat, Petroniu Tănase²¹, Victor Ojog, Andrei Scrima, Al. Opațchi și alții.

Seminarul monahal din mănăstirea Neamț a funcționat în perioada 1948-1952, fiind apoi desființat. Clasele care au rămas, au devenit secție monahală a noii Școli de cântăreți bisericești a Mitropoliei Moldovei și Sucevei, înființată la 1 septembrie 1952. Noua școală prelua școlile de cântăreți de la Suceava și Roman desființate prin decizia Mitropoliei Moldovei și Sucevei, nr. 1846 din 28 iulie 1952.

Elevii Seminarului Monahal din Mănăstirea Neamț urmau trei ani de studiu, curs teoretic iar al patrulea an era de calificare în meseria de tipograf, pictor, sculptor sau olar. După finalizarea celor trei ani teoretici, urma un examen de diplomă pentru cunoștințele de teologie, liturgică teoretică și practică, muzică bisericească vocală și psaltică. După anul de practică se dădea un examen la una din meseriile ce le urmasse. Având toate studiile promovate și calificările obținute, absolvenții se puteau înscrie la Institutul Teologic de grad universitar cu binecuvântarea Eparhiei de care aparținea.

La 1 septembrie 1952, personalul fostului Seminar a fost disponibilizat, fiind aprobată noua schemă de personal pentru Școala de cântăreți bisericești. Dacă numărul

¹⁶ Arhiva Seminarului Teologic Neamț (ASTN), dosar nr. 3/1948, f. 211. Într-o notă informativă din 10 martie 1949, sursa „Argus” menționa venirea episcopului Emilian Antal ca viitor „director al seminarului monahal de la mănăstirea Neamț” (ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar 77/1946, f. 83).

¹⁷ Cf. Raportului nr.22/24 februarie 1949.

¹⁸ Arhidiac. Ioan Ivan, *Arhimandritul Demostene Tebeică*, în „MMS”, nr. 1-3, 1984, p. 175.

¹⁹ Sofian Boghiu (n. 7 octombrie 1912, Cuconești Vechi, județul Bălți; d. 14 septembrie 2002, Mănăstirea Antim) a fost un mare duhovnic ortodox și pictor bisericesc român. A fost membru al "Rugului Aprins", deținut politic între 1958-1964.

²⁰ Pr. D. Matei, *Arhiereul Emilian Antal*, în „MMS”, nr. 7-8, 1971, p. 505.

²¹ Cu ordinul Patriarhiei nr. 18246/1950 este numit profesor la Seminarul Monahal Superior Mănăstirea Neamț, la catedra de Catehetică, Omiletică și Pedagogie (Arhim. Timotei Aioanei, *Viețuitori din Chinovia Neamțului în veacul al XX-lea*, Editura Trinitas, 2008, p. 302)

personalului didactic a rămas același, personalul administrativ și de serviciu s-a dublat, pentru că există o schemă dublă, una pentru Școala de cântăreți bisericești și o alta pentru secția monahală.

Directorul acestei școli, profesorul Arhimandrit Nicodim Sachelarie a cerut și a primit de la Patriarhie diferite facilități, printre care alimente și gestiune proprie²².

Clarificarea situației Școlii eparhiale de la Neamț cu Secția monahală, aceasta din urmă nemaifiind Seminar, nu mai era în subordinea directă a Patriarhiei așa cum au rămas de-altfel Seminariile de la Horezu și Agapia, mănăstiri ce erau stravopighii patriarhale. În cele din urmă prin intervenția Mitropoliei Moldovei și Sucevei Secția monahală a avut parte de același tratament ca cel al Seminarilor. S-a achiziționat mobilier, veselă și lenjerie pentru întregul personal de elevi²³.

O situație neplăcută a fost în privința inventarului bunurilor materiale, când în urma unificării celor două secții, monahale și școlii de cântăreți, au fost trecute pe inventar bunuri care nu aparțineau școlii. Pentru bunurile trecute nu exista dovada investiției, întrucât, monahii care studiau erau obligați să aducă de la mănăstirile de unde proveneau, cazarmamentul necesar (pat, saltea, pernă, tacâmuri). Toate aceste bunuri au fost transferate seminarului monahal de la Mănăstirea Agapia, în timpul anului școlar, Școala de aici fiind nevoită să se descurce cum a putut, fiind improvizate paturi colective. În privința veselei, situația a fost rezolvată, deoarece aceasta a fost făcută la atelierul de olărit, unde se desfășura practica cu meșterul Medrea și Donici.

Arhimandriții Sofian Boghiu și Rotaru erau responsabili ai secției de sculptură și pictură, în timp ce a treia secție era cea de tipografie, care a fost preluată de către Administrația Patriarhală²⁴.

Începând cu anul 1952 olăritul a rămas ca meserie practică de lucru manual pentru elevi, produsele confecționate de elevi, fiind vândute în orașul Tg. Neamț unde școala avea un magazin de desfacere cu o salariată²⁵. Din păcate produsele elevilor nu puteau concura cu cele de pe piața, iar magazinul a fost închis după aproape doi ani. Educația din aceste școli, față de majoritatea școlilor urmărea mai multe paliere, însă scopul era *educația duhovnicească-spirituală, educația religioasă-morală-liturgică și educație socială-cetățenească-patriotică*.

Educația duhovnicească spirituală trebuia realizată de către toți profesorii, însă principala răspundere o avea directorul și colaboratorii săi, spiritualii și pedagogii. Spiritualii proveneau până la reforma din 1948 din rândul preoților de parohii care primeau recomandarea ierarhului locului, după 1947, cei care doreau să fie spirituali trebuiau să susțină un examen de capacitate, posturile fiind ocupate în funcție de mediile obținute. După numirea pe post, aceștia aveau de susținut inspecții de

²² Pr.Prof.Dr. Ion Vicovan, *Mitropolia Moldovei și Sucevei la jumătatea veacului al XX-lea – pagini de istorie*, Editura Performantica, Iași 2009, p. 96.

²³ Pr.Mihai Vizitiu, Pr. Dragoș Bahrim, A. Timofți (coordonatori), *Două secole de învățământ teologic seminarial (1803 – 2003)*, Ed. Trinitas, Iași, 2003, pp. 86-109.

²⁴ Arhid. Ioan Ivan, *Din istoricul tiparniței de la Mănăstirea Neamț*, în „MMS”, nr. 7-9, 1969.

²⁵ Pr.Mihai Vizitiu, Pr. Dragoș Bahrim, A. Timofți (coordonatori), *op. cit.*, pp. 86-109.

titularizare și definitivat. Președintele primului examen de capacitate pentru aceste posturi a fost viitorul Patriarh al României Iustin Moiescu, iar pentru examenul de pedagogi, președinte a fost profesorul universitar Constantin Narly.

Spiritualii erau șiu cei care predau orele de liturgică teoretică și practică, oficiau serviciile religioase, țineau tematici în anumite zile corespunzătoare pregătirii pentru taina spovedaniei, pentru participarea la sfintele slujbe și comportare în școală și în societate²⁶. Pedagogii erau cei care supravegheau programul din internat, orele de meditație și se asigurau că toți elevii participă la momentele de rugăciune.

Cu data de 1 septembrie 1952, preotul Vasile Iordache a fost numit spiritual, acesta fiind profesor și fost director al Seminarului „Sf. Gheorghe” din Roman, iar pedagog era ierodiaconul Pimen Zaharia, fost arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților. Tot cu această dată, responsabilul secției monahală, arhimandritul Nicodim Sachelarie, se ocupa de latura spiritual-duhovnicească, acesta fiind urmat de către arhimandritul Ghenadie Nițoiu.

Noile schimbări prevedeau și serviciul pentru profesori, câte o zi pe săptămână, pentru a se asigura cu și mai mare eficiență programul de internat.

Educația religioasă-morală-liturgică. Acesta cuprindea rugăciunea de dimineață, de seară, rugăciuni înainte și după masă, slujbe în paraclisul școlii în duminici și zile de sărbători cu participare la biserica mănăstirii, elevii fiind însoțiți de profesori. Din păcate participarea elevilor la slujbele din mănăstirea au fost imediat interzise de către Departamentul Cultelor, aceștia trebuind să rămână în permanență numai în paraclisul școlii²⁷.

Educația socială-cetățenească-patriotică. După 1949, aceasta a fost controlată prin directive ale Departamentului Cultelor, secția învățământ. În acest sens, fiecare profesor-diriginte avea obligația de a-și planifica tematicile, pregătirea diferitelor activități extrașcolare făcându-se după verificarea și aprobarea secției culturale-raionale, care primea materialele cu câteva zile înainte. Existau și gazetele de perete, realizate prin contribuția elevilor și profesorilor, unde erau expuse creațiile proprii, precum poezii sau proză. Dacă la începuturi, erau organizate chiar și serbări ce Crăciun unde se interpretau colinde, iar sala era arhiplină, după câțiva ani, organizarea acestora a fost interzisă, cursurile ținându-se până la 22 decembrie, când elevii plecau în vacanță.

Aveau loc manifestări artistice cu ocazia diferitelor momente istorice, dar și la finalul anului școlar când era prezenți și reprezentanți eparhiali, locali și raionali. După 1948, cuvântul de încheiere a anului școlar trebuia avizat de către secția culturală raională.

Având un prestigiu deosebit la cea vreme, Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț, nu a scăpat de oamenii sistemului, astfel că unii elevii au fost supuși anchetelor în timpul activității școlare, alții după plecarea

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ *Ibidem.*

lor din școală au fost ridicată, încadrați în diferite forme de activități considerate subversive și pedepsiți cu ani de închisoare sau li s-au luat dreptul de a mai profesa în învățământul teologic.

Printre aceștia amintim pe următorii:

Pr. Prof. Dr. Ioan Zugrav. A fost hărțuit de către Securitate în perioada septembrie-decembrie 1952, neprimind avizul de la Departamentul Cultelor pentru funcționarea la Școala nou înființată la Mănăstirea Neamț. În urma numeroaselor insistențe, Mitropolitul Sebastian Rusan a reușit să obțină aprobarea de funcționare, pentru anul școlar 1952 – 1953, după care s-a pensionat. A fost acuzat de atitudine dușmănoasă față de URSS, având ca nume de cod „rus alb”²⁸.

Prof. Arhim. Benedict Ghiuș. Considerat o figură „misterioasă” a Ortodoxiei românești, deoarece a dus o viață modestă, fiind un monah autentic, iar singurele mărturii despre viața sa sunt cele consemnate în dosarul său penal. După ce a plecat de la Seminarul Mănăstirii Neamț a fost arestat și condamnat în cadrul lotului „Rugul Aprins” din București, primind câțiva ani de detenție²⁹.

Arhim. Varahil Theodor Moraru, născut la 25 februarie 1913, în localitatea Neagra Șarului, județul Suceava. A urmat Academia de Arte Frumoase din Iași. La 26 noiembrie 1936 a fost tuns în monahism la Mănăstirea Durău. La 17 decembrie 1936 a fost hirotonit ierodiacon de către Arhiepiscopul-vicar Ilarion Mircea Băcăoanul, iar la 14 septembrie 1938 ieromonah de către Arhiepiscopul-vicar Valerie Moglan. La 2 iunie 1944 și 20 aprilie 1945 a primit rangurile de protosinghel, respectiv arhimandrit. Între 1941-1946 a fost mare ecleziarh al Catedralei Mitropolitane din Iași, iar între 1946-1948, stareț al Mănăstirii Durău. Pentru implicare în grupul de rezistență „Gărzile lui Decebal”, la 5 septembrie 1949 a fost arestat de Securitate și condamnat la 1 an închisoare prin sentința nr. 778 din octombrie 1950 a Tribunalului Militar pentru „crima de nedenunțare” (Legea nr. 199/1950). După eliberare, a fost chemat în Consistoriul monahal iar, prin decizia din 31 octombrie 1951, a primit pedeapsa „transferării” la Mănăstirea Neamț. Între 1952-1954 a fost profesor de pictură, sculptură și artă decorativă la Seminarul monahal de pe lângă Mănăstirea Neamț. A pictat biserica din Pipirig, celebra „Catedrală a munților”, alături de Sofian Boghiu, în frunte cu profesorul Dimitriu Nicolaș. În anul 1980 era paroh la Izvorul Mureșului, județul Harghita³⁰.

²⁸ Pr. Scarlat Porcescu, *Preotul profesor Ioan Zugravu*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an LVIII (1982), Nr. 7-8, pp.654- 656; *Un profesor de Teologie puțin cunoscut: preotul profesor dr. Ioan Zugrav (1893-1982)* în „Teologie și viață”, nr. 5 – 8, 2013; Pr. Mihai Vizitiu, Pr. Dragoș Bahrin, A. Timofți (coordonatori), *op.cit.*, p. 132.

²⁹ Pr. Ioan Gherasim, *Petru Pogonat. Meditațiunile unui călugăr surghiunit*, Editura Conta, Iași, 2009, pp. 72-80; George Enache - Revista Rost, an V, numărul 47-48 din ianuarie-februarie 2007, pp. 19-22; Pr. Sofian Boghiu, *Benedict Ghiuș, duhovnicul inimii*, ediție îngrijită de Gheorghe Vasilescu, Editura România Creștină, București, 1998, pp. 3-11.

³⁰ Pr. Nicolae Cătălin Luchian, Adrian Nicolae Petcu, *Clerici și mireni mărturisitori din Arhiepiscopia Iașilor, în închisorile comuniste (1945-1964)*, Editura Doxologia, Iași, 2017, pp. 115-116.

Protosinghelul Hrisostom Asavei, născut la 28 martie 1916, în localitatea Bistricioara, județul Neamț. A urmat Seminarul monahal de la Cernica (1941) și Seminarul „Sfântul Gheorghe” din Roman (1942), apoi Facultatea de Teologie de la Cernăuți-Suceava (1948). Intră ca frate la Mănăstirea Durău, în martie 1934, iar în decembrie 1938 este tuns în monahism. A fost hirotonit ierodiacon la 6 ianuarie 1939 de către Arhiereul- vicar Valerie Moglan, respectiv ieromonah la 26 octombrie 1939 de către Mitropolitul Irineu Mihălcescu al Moldovei. La 24 septembrie 1945, a primit rangul de protosinghel, iar la 1 aprilie 1949 a fost numit exarh al mănăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor. La 11 septembrie 1949, este arestat de Securitate, pentru suspiciunea de implicare în organizația anticomunistă „Gărzile lui Decebal”. Despre acest grup anticomunist a aflat în sâmbăta din Săptămâna Luminată a anului 1949, de la monahul Filaret Gămălău, pe când se afla la Schitul Rarău. Din acest motiv, Securitatea l-a considerat recrutat ca membru al grupului „Gărzile lui Decebal”. La 4 octombrie 1950, Tribunalul Militar Iași prin sentința nr. 778, îl condamnă la un an închisoare corecțională, pentru „crima de nedenunțare” (Legea nr. 199/1950). După eliberare se reîncadrează ca viețuitor al mănăstirii Bistrița moldavă. După eliberare, este numit de către Mitropolitul Sebastian Rusan al Moldovei ca spiritual al Școlii medii de cântăreți bisericești de pe lângă mănăstirea Neamț. De la 1 octombrie 1955, numit slujitor la Catedrala Mitropolitană din Iași, pentru ca din 1956, să fie numit egumen al Schitului Bucium. Transferat în 1959 la Mănăstirea Bistrița, este scos din monahism ca urmare a presiunilor exercitate de către Departamentul Cultelor³¹.

Pr. Dumitru Zamisnicu, născut la 14 octombrie 1910, în localitatea ieșeană Erbiceni. A urmat între 1924- 1932, Seminarul „Veniamin Costache” din Iași iar apoi Facultatea de Teologie din Cernăuți, absolvită în 1936. Numit în octombrie 1956 spiritual al Seminarului de la Neamț, ca urmare a faptului că era iubit de către elevi, este transferat ca preot paroh la Spineni, apoi la Brătulești, ambele în județul Iași. Arestat în iulie 1958 este anchetat la Securitatea din Iași, fiind acuzat de atentat la „transformarea socialistă a agriculturii”, pe motiv că prin pastorația sa intensă „răpește” din timpul cetățenilor de a lucra la câmp. La 31 decembrie 1958, Tribunalul Militar Iași prin sentința nr. 811 îl condamnă la 20 ani muncă silnică pentru delictul de „uneltire contra ordinii sociale”. Pedepsa îi redusă la șase ani închisoare corecțională.

A trecut prin închisorile de la Iași (1958), Galați (1959), Jilava (1959) și Aiud (1959), apoi prin lagărele de muncă forțată de la Salcia și Ostrov (1961). În cursul anului 1971 este închis la Aiud și Gherla, apoi în spitalul de la Socola de unde, în 1974 a fugit, decedând la scurt timp, pe când se afla în localitatea Borca, județul Neamț³².

Pr. Grigore Cozma, arestat de la Parohia Agapia sub acuzația că asculta posturi de radio și colporta cu enoriașii știrile ce erau împotriva regimului. A fost profesor la Școala de la Mănăstirea Neamț.

³¹ *Ibidem*, p. 33.

³² *Ibidem*, pp. 165-166.

Arhimandrit Victor Ojog. Născut la 13 noiembrie 1909, în com. Colănești-Tecuci, intră în 1924 ca frate în Mănăstirea Neamț, fiind hirotonit diacon în 1932 și preot în 1939. Absolvă în 1945 cursurile Academiei de Muzică Bisericească din București, fiind și profesor la Seminar. Intră în vizorul Securității care îl acuză de legionarism și „atitudine ostilă față de Uniunea Sovietică” în timpul războiului. Era acuzat și de faptul că asculta posturile de radio trăine și răspândea știrile în mănăstire. În 1959 este îndepărtat din monahism, fiind apoi taxator la IRTA Piatra Neamț. A decedat la 10 februarie 1973 iar la 12 februarie, a fost adus la M-rea Neamț și a fost așezat în Biserica „Sfântul Gheorghe”. A fost înmormântat pe 15 februarie 1973 în cimitirul mănăstirii, condus fiind de către un sobor de 24 preoți și diaconi, atât din M-rea Neamț cât și din alte mănăstiri, care l-au cunoscut cât a fost în viață³³.

Prof. Gheorghe Turcu, profesor de Limba Franceză, a fost prizonier; a fost scos din învățământ și trimis pe linia întâi a frontului deoarece, din motive politice, nu putea să predea în învățământ. Nu a fost lăsat să-și încheie situația școlară la finalul anului școlar, ci dându-i-se 2000 de lei i s-a pus în vedere să părăsească ansamblul Școlii și al Mănăstirii Neamț.

Ierodiacon Sebastian Stelian Barbu Bucur, născut la data de 6 februarie 1930 în localitatea Talea, jud. Prahova, în familia bunilor creștini Barbu și Sofia, oameni credincioși și gospodari de seamă. A primit la Botez numele de Stelian. Această familie a avut opt copii, iar patru dintre ei au urmat calea nevoițelor monahale. Spre sfârșitul vieții și mama părintelui a primit chipul îngeresc. Între anii 1949-1952 a urmat Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț, iar între anii 1953-1957 cursurile Institutului Teologic Universitar din București. În perioada 1957-1963 s-a înscris la Conservatorul Ciprian Porumbescu din București, urmând, mai târziu, între anii 1982-1985, o specializare la Conservatorul Macedonean de Muzică Bizantină din Tesalonic. Studiile doctorale le-a făcut la Conservatorul Gheorghe Dima din Cluj-Napoca, devenind Doctor în Muzicologie în anul 1982. A fost hirotonit ierodiacon în anul 1952, iar în anul 1959 a primit hirotesia de arhidiacon. Ca profesor de muzică, a predat la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț (1957- 1959), la Liceul nr. 32 din București (1963-1965), la Școala de Muzică nr. 5 din București (1965-1990), profesând și la catedra de Muzică Bizantină din cadrul Academiei Naționale de Muzică din București³⁴.

Dintre elevii monahi care au avut de suportat rigurile temnițelor amintim:

Arhimandrit Mina Dobzeu. Basarabean, născut în satul Grozești, Lăpușna, la 5 noiembrie 1921, în satul Grozești, județul Lapușna, a intrat la 13 ani frate la Mănăstirea Hâncu. În 1948 este tuns în monahism la Schitul Brădicești, aflat atunci în Episcopia Hușilor, fiind hirotonit ierodiacon în același an și preot în 1955. Este arestat și închis în perioada 1948-1949, fiind acuzat de proteste

³³ Arhim. Benedict Sauciuc, *Mănăstirea Neamț – vatră de spiritualitate și cultură românească*, vol. I 1945-1989, Ed. Doxologia 2017, p. 87.

³⁴ <https://basilica.ro/profesor-de-vocatie-si-compozitor-inspirat-de-muzica-bizantina-arhidiaconul-profesor-sebastian-barbu-bucur-1930-2015/> accesat la 7.12. 2022.

împotriva scoaterii învățământului religios din școală. Student la Teologie, este exmatriculat în 1959, scos din monahism și condamnat la închisoare pentru atitudinea sa împotriva Decretului 410/1959. A trecut prin închisorile de la Galați, Jilava, Gherla și coloniile de muncă din Delta Dunării. Aflat la închisoarea Jilava, pe 15 martie 1960, Mina Dobzeu l-a botezat în credința ortodoxă pe marele cărturar Nicolae Steinhardt, cunoscut ulterior ca monahul Nicolae Delarohia, autorul celebrului „Jurnal al fericirii”. Eliberat în 1964, slujește la biserica mănăstirii „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Huși, al cărei stareț a fost între anii 1978-1988. Rearestat în 1988, este condamnat la opt luni sub acuzația de „răzvrătire” și „uneltire împotriva siguranței statului”³⁵.

Ieromonahul Chesarie Ursu, născut la Hangu, la 23 august 1915, a absolvit Seminarul Teologic de la Neamț. La 4 februarie 1943 a fost tuns în monahism la Schitul Rarău, pe seama Mănăstirii Durău. În 1944 primește darurile diaconiei și preoției (1 februarie și 27 mai), iar mai apoi este hirotosit duhovnic (29 iunie 1946) și protosinghel (24 februarie 1947). La 24 noiembrie 1949 este arestat și trimis în ancheta Securității din Iași sub acuzație de activitate în cadrul organizației anticomuniste „Gărzile lui Decebal”. În fapt, o discuție cu monahul Filaret Gămălău din Mănăstirea Durău despre grupurile de rezistență anticomunistă și posibilitatea susținerii materiale și cu alimente a membrilor, a condus inevitabil la concluzia anchetatorilor din Securitate că părintele Ursu a fost recrutat în „Gărzile lui Decebal”. Tribunalul Militar Iași prin sentința nr. 778 din 4 octombrie 1950, îl condamnă la cinci ani muncă silnică pentru delictul de „uneltire contra ordinii sociale”. Ulterior, prin Decizia nr. 664 din 21 iunie 1951 a Curții Militare de Casație și Justiție i se reduce pedeapsa la 4 ani temniță grea. La 20 ianuarie 1954 este eliberat din penitenciarul Aiud³⁶.

Arhimandritul Gheorghiescu Chesarie, născut în Onești, Vaslui, la 12 martie 1929, urmează cursurile școlii primare, iar în 1945, la 16 ani, intră frate la Mănăstirea Cozia. Tuns la monahism în 1949, urmează cursurile Seminarului teologic monahal de la Mănăstirea Neamț, absolvit în 1955. A fost coleg de clasă cu viitorii arhiepiscopi Pimen Suceveanul, Epifanie Norocel, Adrian Hrițcu, Lucian Florea, episcopul Gherasim Cucoșel și mitropolitul Nestor Vornicescu. Student la Teologie la București, primește în 1956 o bursă din partea Patriarhiei Ruse, pentru a urma cursurile Academiei Teologice de la Moscova – Zagorsk, absolvită în 1960, cu calificativul excepțional. La întoarcerea în țară este arestat și condamnat la 10 ani de „temniță grea”, pentru „trădare de patrie”, deoarece a divulgat la Roma și la Ambasada Americană din Atena, precum și la redacția greacă a Ziarului „I Fonis tis Elefterias” („Vocea Libertății din Atena”) Decretul 410/1959³⁷.

³⁵<https://ziarullumina.ro/memoria-bisericii/ieromonahul-mina-dobzeu-intre-slujire-si-marturisirea-inchisoare>; <https://doxologia.ro/arhimandritul-mina-dobzeu> accesat 07.12.2022.

³⁶ Pr. Nicolae Cătălin Luchian, Adrian Nicolae Petcu, *op.cit.*, p. 153.

³⁷<https://basilica.ro/arhim-chesarie-gheorghescu-a-trecut-in-vesnicie-la-varsta-de-88-ani/> accesat 07.12.2022.

Dintre elevii mireni, îi amintim pe *Gheorghe Șuțu* și colegul lui *Ioan Filip*, învinuiți că au fost membri ai organizației subversive *România Viitoare*. Arestați în timpul slujbei de Denie din Vinerea Mare și judecați sunt condamnați la patru ani, dar eliberați după câteva luni, în baza unui decret de amnistiere³⁸.

Din cele prezentate într-un mod destul de succint se observă efortul conducerii arhiepiscopiei de la Iași, a conducerii mănăstirii și a seminarului pentru continuarea demersului educațional în marea chinovie a Neamțului. Obștea monahală cunoștea foarte bine anii înfloritori ai școlii teologice de la Neamț din perioada Sf. Paisie Velicicovski care, în acest 2022, s-au împlinit 300 de ani de la naștere. Perioada de după încheierea celui de la Doilea Război Mondial a fost una destul de grea, profesorii și elevii începând a pregusta suferința ideologică din partea conducerii Partidului Comunist instalat încă din anul 1947.

Bibliografie selectivă

Aioanei, Arhim. Timotei, Viețuitori din Chinovia Neamțului în veacul al XX-lea Editura Trinitas, 2008.

Ivan Arhidiacon. Ioan, Arhimandritul Demostene Tebeică, în „MMS”, nr. 1-3, 1984.

Idem, Cursuri de îndrumări metodologice la Mănăstirea Neamț, pentru perfecționarea cadrelor didactice de la Seminariile Teologice, în „MMS”, nr. 7-9, 1977.

Idem, Din istoricul tiparniței de la Mănăstirea Neamț, în „MMS”, nr. 7-9, 1969.

Idem, Serbarea de sfârșit de an de la Școala Medie Tehnică de Cântăreți Bisericești de la Mănăstirea Neamțu, în „MMS”, nr. 7-8, 1955.

Matei, Pr. D., Arhiereul Emilian Antal, în „MMS”, nr. 7-8, 1971.

Porcescu, Scarlat, Ivan, Ioan, Mănăstirea Neamț, Iași, 1981.

Velicu, Dudu, Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist. Însemnări zilnice, în Arhivele Naționale ale României, București, 2005.

³⁸ Dudu Velicu, Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist. Însemnări zilnice, în Arhivele Naționale ale României, București, 2005.

PROPAGANDA COMUNISTĂ PENTRU AGRICULTURA COLECTIVIZATĂ ÎN SATUL ROMOS DIN JUD. HUNEDOARA

*

COMMUNIST PROPAGANDA FOR COLLECTIVE AGRICULTURE IN ROMOS VILLAGE FROM HUNEDOARA COUNTY

*

PROPAGANDE COMMUNISTE POUR L'AGRICULTURE COLLECTIVE AU VILLAGE DE ROMOS DANS LE COMTÉ DE HUNEDOARA

Prof. drd. Adela Emanuela ORDEAN¹

Rezumat: *Aflată în paralel cu rezistența țărănească și represiunea comunistă, propaganda pentru agricultura colectivizată a cunoscut o amplă activitate la nivelul aşezării transilvănene Romos, iar aceasta cu atât mai mult cu cât în zona de cercetare procesul de transformare socialistă a agriculturii s-a încheiat abia în februarie 1962. Pornind de la memoria colectivă și vocea presei (regionale) scrise, prezentul studiu are drept scop cercetarea în vederea cunoașterii fenomenului de propagandă și agitație comunistă asupra țărănimii romosane în perioada 1949-1962.*

Cuvinte cheie: *Romos, colectivizarea agriculturii, propagandă comunistă, memorie colectivă, „Drumul socialismului” - publicație periodică.*

*

Abstract: *In parallel with peasant resistance and communist repression, propaganda for collectivized agriculture was widely used in the Transylvanian settlement Romos, and this all the more so as in the area of research the process of socialist transformation of agriculture was completed only in February 1962. Starting from the collective memory and the voice of the (regional) written press, the present study aims at research in order to know the phenomenon of communist propaganda and agitation on the Romos peasantry during 1949-1962.*

Key words: *Romos, collectivization of agriculture, communist propaganda, collective memory, „Drumul socialismului” - periodical.*

*

Résumé: *Parallèlement à la résistance paysanne et à la répression communiste, la propagande pour l'agriculture collectivisée se généralise dans le village Romos de Transylvanie, d'autant plus que le processus de transformation socialiste de l'agriculture dans la zone de recherche ne s'achève qu'en février 1962. Partant de la mémoire collective et de la voix de la presse écrite (régionale), la présente étude vise à rechercher afin de connaître le phénomène de propagande et d'agitation communistes sur la paysannerie à Romos durant la période 1949-1962.*

Mots clés: *Romos, collectivisation de l'agriculture, propagande communiste, mémoire collective, „Drumul socialismului” - périodique.*

¹ Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Școala Doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură”; Liceul Teoretic „Aurel Vlaicu” Orăștie, jud. Hunedoara.

Pă ne-aduna mai toată duminica și venea și ne explica și cutare.

[...] Cum lucrăm și ce ne plătește și cum.

(Nicolae Lomonar)

De la raionul oraș [spuneau] că-i bine! Să ne înscriem acolo că 'colo îi bine!

Că trăim mai bine, nu mai dăm dare, nu mai dăm cote, nu mai dăm nimic.

(Ioan Lomonar)

[...] li se impunea [profesorilor] să meargă din casă-n casă

să lămurească oamenii să să-nscrie la colectiv.

(Anuța Ivan)

De-a lungul derulării procesului de colectivizare a agriculturii, zona de cercetare, asemenea altor spații geografice, nu a fost lipsită de fenomenul propagandei și agitației comuniste. Periodicul „Drumul socialismului” reflectă cu claritate politica regimului, în timp ce istoria orală, inevitabil, face referire la munca de lămurire a comuniștilor.

Metoda propagandei reprezintă una dintre armele principale, de inspirație sovietică, pe care partidul se baza în materializarea acțiunilor țintite. Obiectivul era unul singur: edificarea „omului nou”, care „indiferent dacă era sau nu membru de partid, trebuia să fie un militant, un luptător plin de abnegație, de entuziasm, de eroism, să creadă necondiționat în cuvântul partidului și să aibă o „înaltă conștiință comunistă”, partinică, să fie ateu, să urască profund orânduirea capitalistă, să nu se plângă niciodată de nimic, să creadă în prezentul și mai ales, în viitorul fericit al lui și al copiilor lui. Ziua trebuia să muncească din greu, iar noaptea trebuia să studieze doctrina marxist-leninistă și, mai ales, discursurile conducătorilor, hotărârile congreselor și ale conferințelor de partid, să aibă încredere totală în linia partidului și s-o urmeze, neabătut. „Omul nou” trebuia să nu cunoască altă religie decât învățătura și cuvântul partidului, să nu ezite să-și denunțe prietenii, părinții, frații atunci când aceștia cârteau împotriva partidului”².

După cum remarca istoricul Eugen Denize, „la sate, agitația politică avea sarcina de a lămuri țărănimea asupra politicii partidului și a măsurilor guvernului în folosul ei și pentru îngrădirea exploatării, trebuia să scoată în evidență foloasele asocierii în vederea lucrării pământului cu mijloace mecanizate, importanța fermelor de stat și a Stațiunilor de Mașini și Tractoare, să lămurească, în ultimă instanță, pe țărani că singura cale prin care ei pot scăpa de exploatare și de sărăcie este aceea a marii gospodării agricole colective”³.

După cum o confirmă inclusiv sursele de care dispunem, și la nivelul satului Romos agitația politică s-a manifestat sub cele trei forme pe care, de altfel, Eugen

² Eugen Denize, *Propaganda comunistă în România (1948-1953)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, pp. 29-30.

³ *Ibidem*, p. 68.

Denize le amintește în lucrarea *Propaganda comunistă în România (1948-1953)*: orală, scrisă și vizuală⁴.

În cadrul interviurilor de istorie orală, memoria bătrânilor satului lasă în urmă imaginarea agitației comuniste, bineînțeles în vederea construirii socialismului agrar. În direcția cercetării, săteanul Nicolae Lomonar relatează: „Pă ne-aduna mai toată duminica și venea și ne explica și cutare”⁵. Întrebat fiind care era mesajul propagandiștilor, săteanul răspunde: „Cum lucrăm și ce ne plătește și cum. Da' noi aveam informații di' pe alte locuri unde or' făcut colectivul înaintea noastră”. În continuare, interviueatul completează: „În '49, eu aveam unu' cătană, unu' Olteanu Dumitru de la Sânnicolau Mare, primu' colectiv pe țară acolo s-o făcut, în Banat la Sânnicolau Mare. L-arăta pe tatăso, ciurdar o' fost, l-arăta pe tatăso cum ședea întră saci deia de urzică, cu doi cai pogani, și cum îi ducea de la colectiv acasă”⁶.

Ioan Lomonar își amintește de agitația politică venită de la nivelul raionului Orăștie. Mesajul propagandistic – cu referire la intrarea în gospodăria colectivă – adus de agitatori la nivelul zonei de cercetare insista asupra beneficiilor oferite de agricultura socialistă. În acest sens, interviueatul relatează: „De la raionul oraș [spuneau] că-i bine! Să ne înscriem acolo că 'colo îi bine! Că trăim mai bine, nu mai dăm dare, nu mai dăm cote, nu mai dăm nimic”⁷.

Același interviueat relevă, în continuare, o întâmplare pe care o datează a fi în anul 1952: „O' dus pe bunu' și pe tata în '52. [I-a dus pe romosani să vadă] primu' colectiv care s-o făcut în plasa Orăștie... i-o dus să vadă [pe] mulț' din Romos, să vadă colectivul la Jibăt⁸, și oamenii de-acolo, săracii, [spuneau]: Drajii mei, mai bine să muriț', să nu vă-scrieț'!”⁹.

O experiență interesantă este evocată de săteanca Anuța Ivan, care aduce în discuție implicarea forțată a dascălilor în acțiunea propagandistică. Bineînțeles, premisa de la care politicul pleca avea la bază imaginea și vocea dascălului la nivelul lumii rurale.

„Încep cu anul 1949-'50, când Liceul „Aurel Vlaicu” Orăștie a fost desființat, și în sat la noi au venit profesori de elită a liceului, care făceau naveta peste deal, veneau 5 km în fiecare zi. L-am avut profesor pe Gheorghe Tămaș, profesor de limba română, și li se impunea [profesorilor] să meargă din casă-n casă să lămurească oamenii să sânscrie la colectiv. Asta era prin anii '50. Și Gheorghe Tămaș [era obligat] să scrie articole la gazeta de perete. Ș-a scris un articol în care spunea că ar fi cazu' să sântârzie cu colectivizarea [pentru] că oamenii nu sunt pregătiți pentru așa ceva. Pentru că a îndrăznit să spună așa ceva l-au mutat din Romos în comuna Balșa, peste Murăș, un sat fără electricitate, fără nimic, și noi atunci eram de fapt fără electricitate”¹⁰.

⁴ *Ibidem*, pp. 60-61.

⁵ Interviu cu Nicolae Lomonar (n. 1926, Romos), realizat la Romos în data de 3 decembrie 2014.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Interviu cu Ioan Lomonar (n. 1940, Romos), realizat la Romos în data de 22 februarie 2015.

⁸ Localitatea Șibot, jud. Alba.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Interviu cu Anuța Stăncioiu (n. 1938, Romos), realizat la Romos în data de 14 aprilie 2015.

Vocea istoriei orale aduce și imaginea propagandei desfășurate în anul 1962 – sfârșitul procesului de colectivizare a agriculturii – prin memoria săteanului Damian Lomonar: „Cum să spun, o' fost o propagandă pe țara întreagă și toată lumea o' înțales că nu să mai poate altfel. Satele vecine încă erau înainte cu mult făcute colectiv, la Vinerea, la Turdaș, o' fost mai înainte făcut ca la noi aici”¹¹.

Organul Comitetului Regional Hunedoara al PMR și al Sfatului Popular Regional, „Drumul socialismului”, deține, după cum am precizat în partea de început, articole propagandistice care cuprind, printre multe altele, procesul colectivizării agriculturii de la Romos. Mesajul articolelor avea menirea de a încuraja politica agrară comunistă, a o plasa în prim plan la nivel raional în ceea ce înseamnă derularea unor activități agricole, a da exemple de țărani din localitate care și-au îndeplinit obligațiile față de stat, au manifestat interes față de noua politică agrară, au îndeplinit planurile campaniilor agricole sau au pus în aplicare regulile agrotehnice socialiste (Tabel 1).

Nr. crt.	Data publicării	Subiect abordat	Imagine
1	Ianuarie, 1954	Romos: sat fruntaș în raionul Orăștie în contextul colectării cotelor pentru cartofi ¹² .	Pozitivă
2	Martie, 1954	Țăranii din Romos: exemplu de urmat în privința aplicării regulilor agrotehnice ¹³ .	Pozitivă
3	Martie, 1954	Nicolae Stăncioiu: țăran exemplu pentru prășirea porumbului ¹⁴ .	Pozitivă
4	Iunie, 1954	Nicolae Stăncioiu: țăran exemplu în obținerea unor recolte bogate ¹⁵ .	Pozitivă
5	Iulie, 1954	Țăranii romosani se dedică din toate forțele pentru strângerea recoltei ¹⁶ .	Pozitivă

¹¹ Interviu cu Damian Lomonar (n. 1929, Romos), realizat la Romos în data de 5 decembrie 2014.

¹² *Problema colectărilor în discuția deputaților raionali*, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 4 (340), joi 14 ianuarie 1954, p. 5, <http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/01/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

¹³ *Aplicarea regulilor agrotehnice – garanția unei recolte sporite la hectar*, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 24 (360), joi 25 martie 1954, p. 1, <http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/03/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

¹⁴ Nicolae Stăncioiu, *Prășitul porumbului fără mușuroi mi-a adus sporuri în producția la hectar*, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 25 (361), duminică 28 martie 1954, p. 2, <http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/03/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

¹⁵ *Să pregătim din timp toate condițiile pentru obținerea unor recolte bogate*, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 45 (380), duminică 6 iunie 1954, p. 1, <http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/06/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

¹⁶ *Toate forțele pentru strângerea recoltei*, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 55 (390), duminică 11 iulie 1954, p. 1, <http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/07/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

6	Iulie, 1954	Țăranii romosani se întrec în strângerea recoltei ¹⁷ .	Pozitivă
7	August, 1954	Transportul cerealelor recoltate la Arie ¹⁸ .	Pozitivă
8	Februarie, 1955	Nicolae Stăncioi: țăran exemplu pentru metoda iarovizării cartofilor ¹⁹ .	Pozitivă
9	Mai, 1955	Romosul a îndeplinit planul însămânțărilor de primăvară ²⁰ .	Pozitivă
10	Decembrie, 1955	Romosul a îndeplinit planul arăturilor adânci ²¹ .	Pozitivă
11	Martie, 1956	Romosul a început lucrările agricole de primăvară ²² .	Pozitivă
12	Februarie, 1957	Familie săsească fruntașă la munca agricolă ²³ .	Pozitivă
13	Mai, 1957	Țăranii romosani fruntași la plivitul grâului ²⁴ .	Pozitivă
14	Mai, 1957	Teodor Ordean: țăran muncitor care a contractat cereale cu statul ²⁵ .	Pozitivă

¹⁷ Simion Stanciu, *Se întrec la strînsul recoltei*, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 58 (393), joi 22 iulie 1954, p. 1,

<http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/07/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

¹⁸ *Să organizăm temeinic transportul cerealelor la arii*, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 61 (396), duminică 1 august 1954, p. 1,

<http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1954/08/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

¹⁹ *Pentru succesul însămânțărilor de primăvară*, în „Drumul socialismului”, anul VII, nr. 456, duminică 27 februarie 1955, p. 3,

<http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1955/02/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

²⁰ Antone Olaru, *Și-au îndeplinit planul însămânțărilor de primăvară*, în „Drumul socialismului”, anul VII, nr. 477, joi 12 mai 1955, p. 1,

<http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1955/05/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

²¹ *Pentru o largă popularizare a frunțașilor din agricultură și a metodelor lor*, în „Drumul socialismului”, anul VII, nr. 538, duminică 11 decembrie 1955, p. 1.

<http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1955/12/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

²² *Au început lucrările agricole de primăvară*, în „Drumul socialismului”, anul VIII, nr. 571, duminică 25 martie 1956, p. 1,

<http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1956/03/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

²³ N. Cazan, *La Orăștie, în ziua alegerilor*, în „Drumul socialismului”, anul IX, nr. 670, miercuri 6 februarie 1957, p. 1,

<http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1957/02/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

²⁴ *Lucrările de întreținere a culturilor – sarcină de seamă*, în „Drumul socialismului”, anul IX, nr. 751, marți 14 mai 1957, p. 1,

<http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1957/05/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

²⁵ *Numeroși țărani muncitori contractează cereale*, în „Drumul socialismului”, anul IX, nr. 752, miercuri 15 mai 1957, p. 1,

<http://www.biblioteca-deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1957/05/mobile/index.html>,

Accesat în data de 20.11.2021.

15	Iulie, 1957	Recoltarea grâului la Romos: „nici un bob risipit” ²⁶ .	Pozitivă
16	Mai, 1958	La Romos este înființată a doua întovărășire agricolă ²⁷ .	Pozitivă
17	August, 1958	„întovărășiții din Romos obțin rezultate tot mai frumoase” ²⁸ .	Pozitivă
18	Ianuarie, 1959	Romos: noi suprafețe de teren sunt redade agriculturii ²⁹ .	Pozitivă
19	Mai, 1959	Romos: 120 ha teren sunt date agriculturii ³⁰ .	Pozitivă
20	Iunie, 1959	Romosul contractează suplimentar grâu ³¹ .	Pozitivă
21	Decembrie, 1959	Romosul contractează lână ³² .	Pozitivă
22	Martie, 1961	Romosul sat frunțaș la colectarea fierului vechi ³³ .	Pozitivă

Tabel 1: Articole propagandistice privind procesul de colectivizare a agriculturii din Romos în perioada ianuarie 1954 – martie 1961

Sursa: Proiecție proprie pe baza articolelor din periodicul „Drumul socialismului”, Hunedoara.

²⁶ *Nici o zi pierdută, nici un bob risipit*, în „Drumul socialismului”, anul IX, nr. 801, joi 11 iulie 1957, p. 1, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1957/07/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

²⁷ *Crește sectorul socialist din agricultură*, în „Drumul socialismului”, anul X, nr. 1059, joi 15 mai 1958, p. 1, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/05/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

²⁸ Stănila Zevedei, *Întovărășiții din Romos obțin rezultate tot mai frumoase*, în „Drumul socialismului”, anul X, nr. 1143, joi 21 august 1958, p. 1, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1958/08/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

²⁹ *Noi suprafețe de teren vor fi redade agriculturii*, în „Drumul socialismului”, anul XI, nr. 1269, marți 20 ianuarie 1959, p. 1, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1959/01/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

³⁰ F. Chiruța, *Încă 120 ha. teren vor fi redade agriculturii*, în „Drumul socialismului”, anul XI, nr. 1365, joi 14 mai 1959, p. 1, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1959/05/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

³¹ T. Olaru, *Există posibilități de sporire a cantităților de cereale contractate*, în „Drumul socialismului”, anul XI, nr. 1403, sâmbătă 27 iunie 1959, p. 2, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1959/06/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

³² Elena Ioan, *Corespondenții voluntari ne comunică... Contractează lână*, în „Drumul socialismului”, anul XI, nr. 1553, duminică 20 decembrie 1959, p. 2, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1959/12/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

³³ Gheorghe Dunu, *Fier vechi pentru oțelării*, în „Drumul socialismului”, anul XIII, nr. 1946, marți 28 martie 1961, p. 1, <http://www.biblioteca.deva.eu/periodice/drumulsocialismului/1961/03/mobile/index.html>, accesat în data de 09.02.2022.

Desigur, dincolo de această „imagine pozitivă”, favorabilă agriculturii comuniste, „Drumul socialismului”, prezintă și o serie de articole ale căror mesaj mustrează comunitatea romosană. Într-o notă, de asemenea, propagandistică, prin instrumentul mediei, vocea partidului folosea „nealinirea” Romosului fie pentru a nu prezenta țăranimea numai în culori ideale, fie pentru a „justifica” de ce nu funcționează agricultura socialistă, atât ca sistem cât și ca tehnică modernă.

În definitiv, aflată în paralel cu rezistența țărănească și represiunea comunistă, munca de lămurire a cunoscut o amplă activitate, cu atât mai mult cu cât în zona de cercetare procesul de transformare socialistă a agriculturii a înregistrat o dimensiune temporală demnă de apreciat (1949-1962). Ajunși la capătul acestui studiu, regăsim o parte din imaginea activismului asupra țăranimii romosane. În acest fel, putem conchide că autoritățile comuniste au fost nevoite să întreprindă o muncă uriașă care a implicat numeroase costuri de timp și resurse. „Munca de lămurire” a fost dusă pe mai multe fronturi: de la agitație politică, la mobilitate țărănească în spații deja colectivizate și până la instrumentul de manipulare al mediei. Chiar și așa, aducerea Romosului în mediul agriculturii socialiste nu a cunoscut sorți de izbândă prea devreme.

Evocările intervievaților și titlurile periodicului regional includ spațiul de la Romos „în lupta pentru desăvârșirea construcției socialismului”³⁴, dovedind totodată prezența propagandei și agitației de partid în zona cercetată, precum și diversitatea metodelor „muncii de lămurire”.

Bibliografie selectivă

Lucrări speciale:

Eugen Denize, *Propaganda comunistă în România (1948-1953)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011.

Formare conștiinței socialiste a oamenilor muncii din R.P.R., București, Editura Politică.

Periodice:

Antone Olaru, *Și-au îndeplinit planul însămînțărilor de primăvară*, în „Drumul socialismului”, anul VII, nr. 477, joi 12 mai 1955.

Aplicarea regulilor agrotehnice – garanția unei recolte sporite la hectar, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 24 (360), joi 25 martie 1954.

Au început lucrările agricole de primăvară, în „Drumul socialismului”, anul VIII, nr. 571, duminică 25 martie 1956.

Lucrările de întreținere a culturilor – sarcină de seamă, în „Drumul socialismului”, anul IX, nr. 751, marți 14 mai 1957.

Problema colectărilor în discuția deputaților raionali, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 4 (340), joi 14 ianuarie 1954.

Nicolae Stăncioiu, *Prășitul porumbului fără mușuroi mi-a adus sporuri în producția la hectar*, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 25 (361), duminică 28 martie 1954.

³⁴ *Formare conștiinței socialiste a oamenilor muncii din R.P.R.*, București, Editura Politică, p. 102.

Să pregătim din timp toate condițiile pentru obținerea unor recolte bogate, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 45 (380), duminică 6 iunie 1954.

Toate forțele pentru strângerea recoltei, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 55 (390), duminică 11 iulie 1954.

Simion Stanciu, *Se întrec la strânsul recoltei*, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 58 (393), joi 22 iulie 1954.

Să organizăm temeinic transportul cerealelor la arii, în „Drumul socialismului”, anul VI, nr. 61 (396), duminică 1 august 1954.

Pentru succesul însămînțărilor de primăvară, în „Drumul socialismului”, anul VII, nr. 456, duminică 27 februarie 1955.

Pentru o largă popularizare a frunzașilor din agricultură și a metodelor lor, în „Drumul socialismului”, anul VII, nr. 538, duminică 11 decembrie 1955.

N. Cazan, *La Orăștie, în ziua alegerilor*, în „Drumul socialismului”, anul IX, nr. 670, miercuri 6 februarie 1957.

Numeroși țărani muncitori contractează cereale, în „Drumul socialismului”, anul IX, nr. 752, miercuri 15 mai 1957.

Nici o zi pierdută, nici un bob risipit, în „Drumul socialismului”, anul IX, nr. 801, joi 11 iulie 1957.

Crește sectorul socialist din agricultură, în „Drumul socialismului”, anul X, nr. 1059, joi 15 mai 1958.

Stănila Zevedei, *Întovărașii din Romos obțin rezultate tot mai frumoase*, în „Drumul socialismului”, anul X, nr. 1143, joi 21 august 1958.

Noi suprafețe de teren vor fi redade agriculturii, în „Drumul socialismului”, anul XI, nr. 1269, marți 20 ianuarie 1959.

F. Chiruța, *Încă 120 ha. teren vor fi redade agriculturii*, în „Drumul socialismului”, anul XI, nr. 1365, joi 14 mai 1959.

T. Olaru, *Există posibilități de sporire a cantităților de cereale contractate*, în „Drumul socialismului”, anul XI, nr. 1403, sâmbătă 27 iunie 1959.

Elena Ioan, *Corespondenții voluntari ne comunică.... Contractează lână*, în „Drumul socialismului”, anul XI, nr. 1553, duminică 20 decembrie 1959.

Gheorghe Dunu, *Fier vechi pentru oțelării*, în „Drumul socialismului”, anul XIII, nr. 1946, marți 28 martie 1961.

Interviuri:

Interviu cu Anuța Stăncioiu (n. 1938, Romos), realizat la Romos în data de 14 aprilie 2015.

Interviu cu Damian Lomonar (n. 1929, Romos), realizat la Romos în data de 5 decembrie 2014.

Interviu cu Ioan Lomonar (n. 1940, Romos), realizat la Romos în data de 22 februarie 2015.

Interviu cu Nicolae Lomonar (n. 1926, Romos), realizat la Romos în data de 3 decembrie 2014.

STAREA ECONOMICĂ A ORAȘULUI TÂRGU- NEAMȚ ÎN CÂTEVA SITUAȚII STATISTICE ÎN PERIOADA 1947-1950

*

THE ECONOMIC STATE OF THE CITY OF TÂRGU NEAMȚ IN SOME STATISTICAL SITUATIONS IN THE PERIOD 1947-1950

*

LA SITUATION ÉCONOMIQUE DE LA VILLE DE TÂRGU - NEAMȚ DANS CERTAINES SITUATIONS STATISTIQUES DE LA PÉRIODE 1947-1950

Prof. drd. Emanuel BĂLAN¹

Rezumat: *Materialul de față, în fapt o listă a stabilimentelor economice din orașul Târgu-Neamț, prezintă starea economică a orașului imediat după război și înaintea procesului de naționalizare, când tot ce era privat a trecut în proprietatea statului. Situația prezentată ne arată un oraș comercial, cu o slabă spre deloc reprezentare economică care se refăcea greu după distrugerile provocate de război, orașul fiind situat pe linia frontului.*

Cuvinte cheie: *stare economică, industrie, comerț, proprietate publică, electrificare, naționalizare.*

*

Abstract: *The present material, in fact a list of economic establishments in the city of Târgu-Neamț, presents the economic state of the city immediately after the war and before the nationalization process, when everything that was private became the property of the state. The presented situation shows us a commercial city, with little or no economic representation, which was recovering hard after the destruction caused by the war, the city being located on the front line.*

Keywords: *economic condition, industry, trade, public ownership, electrification, nationalization.*

*

Résumé: *Le présent document, en fait une liste des établissements économiques de la ville de Târgu-Neamț, présente l'état économique de la ville immédiatement après la guerre et avant le processus de nationalisation, lorsque tout ce qui était privé est devenu la propriété de l'État. La situation présentée nous montre une ville commerciale, avec peu ou pas de représentation économique, qui se remettait durement après les destructions causées par la guerre, la ville étant située en première ligne.*

Mots clés: *condition économique, industrie, commerce, propriété publique, électrification, nationalisation.*

Materialul de mai jos prezintă o situație statistică a stabilimentelor comerciale și industriale din Târgu-Neamț în perioada 1947-1950. Imediat după război, economia țării se afla într-o situație dezastruoasă, în special cea din nordul Moldovei, inclusive a orașului Târgu-Neamț, situată pe linia frontului. Zona Moldovei se confrunta în

¹ Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț.

perioada 1946-1947 și cu o secetă cumplită, care a dus la exodul spre Ardeal sau Oltenia a zeci de mii de moldoveni în căutarea hranei.

Acaparând puterea prin guvernul Groza, în martie 1945, PCR trece la accelerarea preluării depline a puterii. Astfel, în octombrie 1945, în cadrul Conferinței Naționale, sunt adoptate o serie de măsuri privind redresarea și dezvoltarea economică, măsuri urmate în martie 1947, de înființarea Oficiilor Industriale care aveau rolul de a controla activitatea întreprinderilor particulare, au fost desființate cartelurile, iar în unele întreprinderi industriale importante s-au introdus programe de producție, și s-a instituit controlul economic al statului asupra producției și circulației mărfurilor.

Imediat după înlăturarea monarhiei și proclamarea RPR, la 11 iunie 1948, Marea Adunare Națională votează *Legea privind naționalizarea principalelor întreprinderi industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transport*, lichidându-se proprietatea particulară, instituindu-se proprietatea publică, premisă a trecerii la economia planificată.

În perioada 1947-1949 au existat 16 cârciumari; patru depozite de vin; patru restaurante; 10 locante; patru fierari; șapte comercianți de oale de lut; trei comercianți de sticlărie; patru comercianți de cărămidă; 17 comercianți de cherestea; trei de var și produse de vâruit; șapte măcelari; doi cu stâne de oi; cinci de colonial și produse CAM; patru comercianți ambulanți; 18 comercianți de fructe și legume; doi de vopsele; patru de opinci; un cojocar; cinci comercianți de încălțăminte; 14 de produse oi; doi cofetari; un cafengiu; 15 brutari; un covrigar; cinci farmaciști; o drogherie; trei librării; doi comercianți de drojdie; un comerciant de produse petroliere; doi comercianți cu băcănie și mărunțișuri; 11 cu băcănie și precupie; doi cu băcănie și fierărie; 48 cu băcănie; un comerciant de pânzeturi; patru comercianți de galanterie; trei comercianți de mărunțișuri și un atelier de perii. Mai existau: un cinematograf; două ateliere foto; trei cooperative-„Plăieșul”, „Ozana” și „Solidaritatea”; o bancă populară-„Ion Creangă”; un proprietar de mașină de treierat; 10 manufacturi; șapte proprietari de autocamioane;

Industria era reprezentată de: o fabrică de cherestea; trei tăbăcării; două fabrici de apă gazoasă; trei moir țărănești; o moară de foc; șapte mori de apă; o moară națională; o moară cu tractor; trei scărmanători și trei pive.

Redăm mai jos lista comercianților și micilor industriasi²:

I. Comerț

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Ițic Lazarovici	cârciumă	Ștefan cel Mare	816.000	660.,732
Ioan Neamțu	cârciumă	Ștefan cel Mare	minimal 5.000	caz nou
Ioan Ștef. Iftime	cârciumă	Ștefan cel Mare	666.665	137.952

² SJAN Neamț, fond *Pretura Plasei Târgu-Neamț*, dosar 2/1947-1949, ff. 1-40.

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Iosub Soceanu	cârciumă	Română	933.300	229.632
Ițic Aron	cârciumă	Cuza Vodă	1.083.330	466.128
Leiba Mendel Leiba Marcu	cârciumă	Gloriei	666.665	caz nou
Nuhăm Bercu	cârciumă	Regele Ferdinand	750.000	259.308
Nuhăm Froim Ilici	cârciumă	Cuza Vodă	1.050.000	348.924
Nuhăm Rențler	cârciumă	30 Decembrie	1.166.667	414.180
Pavel C. Goian	cârciumă	Sf. Mănăstire, 2	minimal 5.000	caz nou
Ștefan Chiriac Rusu	cârciumă	Ștefan cel Mare	833.000	130.320
Vasile Țigănașu	cârciumă	Ștefan cel Mare	533.300	395.892
Vasile Țăranu	cârciumă	Ștefan cel Mare	1.166.665	832.644
Ioan Gh. Andrieș	cârciumă	30 Decembrie	minimal 5.000	caz nou
Iancu Argintaru	cârciumă	Ștefan cel Mare	833.330	885.967
Carol Haimovici	cârciumă	Ștefan cel Mare	1.400.000	524.844
Dumitru Vâlcu	depozit vin	Radu Teoharie	1.166.665	1.015.400
Samuel Beck	depozit vin	Ștefan cel Mare	900.000	759.840
S. Argintaru, T. Grinberg, B. Haimovici	depozit vin	Ștefan cel Mare	2.404.280	8.493.200
Alexandru Cerbu	depozit vin	Ștefan cel Mare	1.500.000	-
Alex Ivanovici	distribuția M.A.T	Ștefan cel Mare	295.000	326.976
Vasile Maftai	restaurant	30 Decembrie	1.329.330	432.444
Ioan V. A Lupoaiței	restaurant	30 Decembrie	400.000	643.740
Richard Găitan	restaurant	Ștefan cel Mare	535.000	-
Vasile Marian	restaurant	30 Decembrie	1.400.000	592.248
Constantin Trofin	locantă	30 Decembrie	429.250	57.600
Natalia Enciu	locantă	Cuza Vodă	355.000	36.600
Ruxandra Jipa	locantă	Piață	166.670	9.600
Gheorghe A Anei	locantă	Piață	166.670	19.200
Pavel Ganai	locantă	Regele Ferdinand	166.670	9.600
Constantin Ignatovici	locantă	30 Decembrie	200.000	4.800
Ecaterina P. Ciobanu	locantă	-	200.000	26.400
Eufrosina Câmpeanu	locantă	30 Decembrie	375.000	48.000
Ioan Carp	locantă	30 Decembrie	-	caz nou
Maria Sârbu	locantă	-	-	caz nou
Aron Sach	fierărie	Ștefan cel Mare	1.000.000	277.068
Robert Sechter	fierărie	-	minimal 5.000	-
Aron M. Orenștein	fierărie și piese vechi	Gloriei	257.000	38.188
Ițic Șmil	fierărie și oale	Cuza Vodă	833.000	206.816

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Ecaterina Parasca	com. oale de lut	Florilor, 8	114.400	-
Ioan Lupușor	com. oale de lut	Română, 45	200.000	-
Ioan Ungureanu	com. oale de lut	Vultur, 18	277.068	4.800
Petre Ciobanu	com. oale de lut	Tg. Neamț ?	200.000	-
Avram Ungureanu	com. oale de lut	V. Alecsandri	200.000	8.400
Sabina Orenștein	com. oale de lut	Cuza Vodă, 21	91.670	2.400
Mosensohn M. Moise	com. oale de lut, opinci	Cuza Vodă	266.700	100.032
Calman I. Leibovici	sticlărie	Ștefan cel Mare	283.360	-
Leibovici Ștrul	sticlărie	Gloriei, 3	666.670	168.000
Hascal Grinberg	sticlărie	Ștefan cel Mare	500.000	-
Gheorghe I. Maței	cărămidă	Cpt. Cojocaru	135.630	-
Vasile Gh. Cojocaru	com. cărămidă	Cpt. Cojocaru, 10	135.630	-
Constantin Apostol	com. cărămidă	Câmpului, 7	135.630	-
Vasile Ionescu	com. cărămidă	Humulești	266.700	
Bercu Lupu	dep. cherestea	Rau Teoharie	833.340	2.498.900
Haimovici Leon	dep. cherestea	Rau Teoharie	266.000	-
Leon Altman	dep. cherestea	Rau Teoharie	766.670	1.824.000
Leia Iosub Iancovici Iancu	dep. cherestea	Rau Teoharie	150.000	1.405.416
Ștrul A. Ștrul	dep. cherestea	Rau Teoharie	266.700	230.000
Șmil A. Gutman	dep. cherestea	Rau Teoharie	833750	1.244.408
Bercu H. Weinrauch	dep. cherestea	Cuza Vodă	533.340	349.632
David I. Mendelovici	dep. cherestea	Rau Teoharie	500.000	327.720
Herman Gotfried	dep. cherestea	Rau Teoharie	1.000.000	1.990.563
Herman Bercovici	dep. cherestea	Rau Teoharie	333.400	1.300.000
Leon Dubălaru	dep. cherestea	Rau Teoharie	333.400	900.000
Cecilia Zeilicovici	dep. cherestea	Bucovinei	266.700	caz nou
Herman Michel	dep. cherestea	Radu Teoharie	266.700	211.200
Bercu Aron Ițic	dep. cherestea	Tg. Neamț ?	333.400	-
Rolic Moritz	dep. cherestea	Radu Teoharie	333.500	450.000
Șapse Weiss	dep. cherestea	Tg. Neamț ?	266.670	180.000
Vasile Maței	dep. cherestea	30 Decembrie	-	360.720
Moise Șmil Căciularu	var și cărămidă	Ferdinand, 96	1.041.700	142.884
L. Răchieru	var și mangal	Gloriei, 30	166.900	2.076

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Aron Craizel	var, mangal, păcură	Gloriei	266.700	9.864
Alexandru Apostol	măcelărie	Reg. Ferdinand	290.500	nu are
Gheorghe Jipa	măcelărie	Radu Teoharie	400.000	nu are
Iancu I. David	măcelărie	Str. Halei	466.700	nu are
Iosub Sacagiu	măcelărie	Cuza Vodă	466.700	nu are
Neculai Sorea	măcelărie	Str. Pieței	333.700	nu are
Neculai A Șchiopoaiei	măcelărie	10 Mai	minimal 5.000	-
Dumitru Sticlaru	măcelărie	Sf. Gheorghe	-	nu are
Frantz Pauliuc	mezelărie	Tg. Neamț ?	200.000	-
Vasile V. Sorea	stână de oi	Tg. Neamț ?	146.700	-
Gheorghe Hâra	stână de oi	Tg. Neamț ?	78.000	-
Bercovici Bercu Leiba	coloniale	Cuza Vodă	500.000	265.332
Katz Haim	coloniale	Ferdinand, 18	533.334.	111.840
Estera Campel	coloniale și debit CAM	Gloriei, 16	minimal 5.000	2.703
Solomon Marcovici	coloniale	Cuza Vodă, 80	466.667	84.158
Sara M. Haimzon	coloniale	Ștefan cel Mare	666.700	20.472
Gh. Loghin	com. ambulant	Tg. Neamț ?	266.670	12.000
Zilberman Moise	com. ambulant	Tg. Neamț ?	-	caz nou
Idel Iosub	com. ambulant sâmburi	Tg. Neamț ?	-	caz nou
Surdu Aizic	com. ambulant sâmburi	Tg. Neamț ?	-	caz nou
Leon Burăh	com. ambulant fructe	Tg. Neamț ?	-	caz nou
Bercu Katz	com. ambulant	Tg. Neamț ?	-	caz nou
Meer Mendel	com. ambulant fructe	Tg. Neamț ?	-	caz nou
Rusu Neculai	com. ambulant fructe și zarzavat	Tg. Neamț ?	-	caz nou
Maria Savin	com. ambulant fructe și zarzavat	Tg. Neamț ?	-	caz nou
Froim Kalmanovici	vopsele	Cuza Vodă	200.000	22.772
Bențin Săpunaru	vopsele	Tg. Neamț ?	33.333	168.032
Alter Crăcăoanu	com. opinci	Radu Teoharie	533.340	-
Ioil Zeiling Haim Pascal	com. opinci	Ferdinand	733.340	-
Petru Dochița	com. opinci	Condreni	minimal 3.334	-

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Huna I. Gross	com. opinci	Ferdinand	600.000	-
Ițicovici Haim	cojocărie	Tg. Neamț ?	500.000	-
E. Iacobovici	încălțăminte	Ștefan cel Mare	500.000	-
Michel Feller	încălțăminte	Gloriei, 7	625.000	-
Seina Crăcăoanu zis Feingold	încălțăminte	Ștefan cel Mare	343.750	-
Iosef Segal	încălțăminte	Ștefan cel Mare	400.000	-
Natan Ițic Aron	încălțăminte	Tg. Neamț ?	400.000	-
Isach Voeach	pielărie	Tg. Neamț ?	700.000	-
Avram Bergman	produse oi	Cpt. Deciu, 33	415.400	85.194
Burăh M. Ranbach	produse oi	Ștefan cel Mare	396.000	51.552
Bercu Weiss	produse oi	Obor, 1	333.400	50.000
Fișer Marcovici	produse oi	Cuza Vodă, 91	333.500	132.240
Leizer L. Iancovici	produse oi	Ștefan cel Mare	400.000	379.520
Marcu Wexler	produse oi	Română, 9	433.400	63.396
Nuță Șmil zis Goldenberg	produse oi	Cpt. Deciu, 45	333.500	190.572
Pincu Bercovici	produse oi	Cpt. Deciu, 19	263.200	nu are
Pincu F. Iosub	produse oi	Radu Teoharie	180.000	-
Moise Berman	produse oi	Tg. Neamț ?	160.000	71.280
Zisman Șae Ștrul	produse oi	Tg. Neamț ?	200.000	-
Amil Z. Goldenberg	produse oi	Tg. Neamț ?	166700	23040
Șmil Buium	produse oi	Tg. Neamț ?	166700	80016
Ițic M. Șmil	produse oi	Tg. Neamț ?	-	52464
Bercu Avram	fructe, zarzavat	Roger Naum	266700	-
Bercu M. Froim	fructe, zarzavat	Carol	266700	113520
Bercu Bercovici	fructe, zarzavat	Piață	333.000	24.000
Constantin Rusu	fructe, zarzavat	E. Rădulescu	200.000	12.000
Calman Iosubaș	fructe, zarzavat	Cpt. Deciu	266.700	24.000
Gheorghe Buzatu	fructe, zarzavat	Cuza Vodă	233.350	12.000
Ițic M. Șteinberg	fructe, zarzavat	Ștefan cel Mare	416.600	-
Ignat Glund	fructe, zarzavat	Moldovei	100.000	-
Mihai Dumitriu	fructe,	Ferdinand	555.560	48.000

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
	zarzavat			
Gheorghe Nemțișor	fructe, zarzavat	Luciu, 6	233.350	-
Ioan Ungureanu	fructe, zarzavat	Ozanei, 3	166.670	-
Gheorghe A Aron	fructe, zarzavat	Cetatea Neamț	133.340	nu are
Netcu Manef	fructe, zarzavat	Bogdan Vodă	166.670	-
Froim Șpițer, Gh. Vocurea	cofetărie	Ștefan cel Mare	283.340	-
Constantin Grumăzăscu	cofetărie	Ștefan cel Mare	266.700	25.560
Ana Rozner	cafenea	Ștefan cel Mare	126.000	nu are
Kalman Moise	brutărie	Ștefan cel Mare	667.000	193.334
Dumitru Neamțu	brutărie	Ștefan cel Mare	667.000	102.516
David ???	brutărie	Cuza Vodă	667.000	205.728
David Șechter	brutărie	Gloriei	667.000	-
Enciu Leiba Avram	brutărie	Cuza Vodă	333.340	nu are
Ioan Loghin	brutărie	Ferdinand	667.000	201.480
Moscovici Taivici	brutărie	Ștefan cel Mare	600.000	124.728
Moise Șechter	brutărie	Cuza Vodă	667.000	-
Rusu Grigore	brutărie	Ștefan cel Mare	700.000	204.624
Șmil Litman	brutărie	Ștefan cel Mare	533.300	151.992
Haim M. Haimzon	brutărie	Ștefan cel Mare	166.700	161.820
Nicolae Moroșanu	brutărie	Tg. Neamț ?	667.000	180.076
Petrea Meterciuc	brutărie	Ferdinand	666.500	202.296
Leon Leibovici	brutărie	Tg. Neamț ?	-	caz nou
Neculai Zaharia	brutărie	Gloriei	-	caz nou
Cojocaru Nusem	covrigărie	Română, 33	-	caz nou
Leon Ștern	farmacie	Ștefan cel Mare	-	358.344
Maria Găitan	farmacie	Ștefan cel Mare	1.000.000	788.892
Iosef Grinberg	farmacie	Ștefan cel Mare	500.000	466.884
Ștrul Bercovici	farmacie	30 Decembrie	500.000	692.880
Ilie Zilberman	farmacie	Ștefan cel Mare	833.400	554.592
Maia Hanganu	drogherie	Ștefan cel Mare	333.334	285.348
M. Ștern	librărie	Ștefan cel Mare	800.000	339.252
Gheorghe Ionescu	librărie și papetărie	Ștefan cel Mare	568.000	600.000
Froim Ruckenștein	librărie și papetărie	Ștefan cel Mare	866.800	197.400

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Moise M. Rențler	comerț drojdie	Tg. Neamț ?	100.000	585.684
Șmil Ghelberg	comerț drojdie	Tg. Neamț ?	88.072	-
Richard Găitan	cinematograf	Ștefan cel Mare	67.000	442.392
Ana Pascu	atelier fotografic	Kogălniceanu	22.670	-
Lipa Herșcovici	atelier fotografic	Ștefan cel Mare	22.670	-
Bercu Weinrauch	produse petrolifere	Cuza Vodă	666.670	-
Cooperativa „Plăieșul lui Vodă”	-	Tg. Neamț	-	-
Cooperativa „Ozana”	-	Humulești	-	-
Banca Populară „Ion Creangă”	bancă	Humulești		
Avram Zilberman	băcănie și mărunțișuri	Ștefan cel Mare, 42	233.400	2.000
Aperman Leiba	băcănie și mărunțișuri	Română	minimal 5.000	-
Aron Ițic Cuperman	băcănie și precupie	30 Decembrie	533.400	46.000
Blima David Pincu	băcănie și precupie	Cuza Vodă	200.000	8.844
Berman Iancu	băcănie și precupie	Cuza Vodă	1.066.667	141.583
Carol Ștein	băcănie și precupie	Ștefan cel Mare	1.000.000	1.182.479
Constantin Trofin	băcănie și precupie	Ștefan cel Mare	466.700	57.504
David Weintraub	băcănie și precupie	Cuza Vodă	166.670	-
David Froimulici	băcănie și precupie	Ștefan cel Mare	200.000	-
David Leventer	băcănie și precupie	Cuza Vodă	666.700	28.392
Dumitru Bârliba	băcănie și precupie	30 Decembrie	666.700	nu are
Gh. Ștefan Mosor	băcănie și precupie	Ion Creangă	232.400	-
Huna Herșcu Ancel	băcănie și precupie	Radu Teoharie	333.400	-
Iancu Gherșin	băcănie și fierărie	Gloriei	1.444.500	309.700

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Haim M. Mendel	băcănie și precupie	Ștefan cel Mare	833.700	332.200
Iacob C. Lozner	băcănie și fierărie	30 Decembrie	400.000	16.740
Iosub Uscatu Cojocar	băcănie, var și cărămidă	Gloriei	333.400	43.200
Isac M. Bety	băcănie	Gloriei	233.344	-
Katy Haim Marcu	băcănie	Cuza Vodă	566.700	85.536
Lazăr Iosupovici	băcănie	Cuza Vodă	266.700	18.888
Leiba Leibovici	băcănie	30 Decembrie	233.400	-
Leia Șerbu	băcănie	Cuza Vodă	566.700	-
Moise Zarajan	băcănie	30 Decembrie	233.400	-
Marcu A Babei	băcănie	Cuza Vodă	400.000	2.630
Maria C. Olteanu	băcănie	Mănăstirea Neamțu, 31	minimal 5.000	-
Mina H. Șrurer	băcănie	Gloriei, 33	minimal 5.000	-
Moise P. Bercovici	băcănie	Ștefan cel Mare, 60	minimal 5.000	-
Mendel Șpițer	băcănie	Cuza Vodă	666.700	108.400
Mendel Zelingher	băcănie	Cuza Vodă	666.700	100.000
Meer Berman	băcănie	Cuza Vodă	1.926.700	83.244
Munteanu S. Leiba	băcănie	Ștefan cel Mare	666.700	-
Moise H. Argintaru	băcănie	Ștefan cel Mare	833.400	731.760
Leizer Mendel	băcănie	Ștefan cel Mare	900.000	355.212
Ștrul A Basei	băcănie	Cuza Vodă	133.400	5.364
Șulăm Mendel	băcănie	Gloriei	minimal 5.000	-
Zisu Leiba	băcănie	Ștefan cel Mare	266.700	72.000
Haim Raff	băcănie	Ștefan cel Mare	666.700	-
Iala Avram	băcănie	Cpt. Deciu	311.100	3.751
Mihai Moscovici	băcănie	Cpt. Deciu	200.000	-
Malvina Șor	băcănie	Cuza Vodă	266.700	21.000
Moise Șpiter	băcănie	Gloriei	233.500	-
Herșcu Wolfsohn	băcănie	Cuza Vodă	266.700	-
Teodor Orio	băcănie	Carol	minimal 5.000	-
Vasile Grumăzăscu	băcănie	Ștefan cel Mare	300.000	-
Iosub Sacagiu	băcănie	Cuza Vodă	333.400	132.732
Gheorghe Gh. Cucuș	băcănie	Ferdinand	333.400	8.470
Haim H. Herman	băcănie	Ferdinand	400.000	42.405
Froim Moscovici	băcănie	Radu Teoharie	648.200	nu are
Moise Calman	băcănie	Gloriei	333.400	105.254
Peisic Ilie Șulam	băcănie	Ferdinand	333.400	32.760

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Aron Mihailovici	băcănie	Gloriei	833.400	425.520
Avram Natanzon	băcănie	Cuza Vodă	666.700	72.000
Leizer Kandel	băcănie	Cuza Vodă	1.166.670	338.232
Bercu M. Wexler	băcănie	Cuza Vodă	833.400	165.324
Herșcu Veisman	băcănie	Cuza Vodă	minimal 5.000	nu are
Avram Buium	băcănie	Ferdinand	416.667	154.824
Bercu Avram	băcănie	Gloriei	200.000	-
Bella Lupu zis Braunștein	băcănie	Cuza Vodă	666.670	142.222
Dumitru Anghel	băcănie	Ferdinand	177.800	-
Froim M. Segal	băcănie	Cuza Vodă	200.000	-
Lupu Cruparu	băcănie	Cuza Vodă	666.670	109.440
Moise Weisman	băcănie	Ștefan cel Mare	minimal 5.000	nimic
Iosub Leventer	băcănie	Cuza Vodă	minimal 5.000	-
Naftul Cuperman	băcănie	Tg. Neamț	200.000	nimic
Avram Ghidali	băcănie	Tg. Neamț	935.930	158.436
Puiu Herșcovici, G. Marcovici	mașină de treier	Tg. Neamț	35.334	-
Buta Wolfsohn	manufactură	Gloriei, 9	200.000	-
Blumenfeld Aizic	manufactură	Gloriei, 8	333.350	-
Gh. L. Grimberg	manufactură	Ștefan cel Mare	928.600	-
Calman Alterescu	manufactură	Gloriei	200.000	-
Copel Dascalovici	manufactură	Gloriei	476.200	-
Ermeștina Kaiss	manufactură	Ștefan cel Mare	-	-
Ichil Grimberg	manufactură	Ștefan cel Mare	400.000	-
Leizer Goldenștein	manufactură	Ștefan cel Mare	500.000	-
Ghidali Bek	manufactură	Ștefan cel Mare	minimal 5.000	-
Cooperativa „Solidaritatea”	cooperativă	Tg. Neamț	433.600	-
Șmil Goldenberg	manufactură	Tg. Neamț	816.700	-
Ițic Ferester	pânzeturi	Tg. Neamț	333.350	-
Iancu Goldemberg	galanterie	Ștefan cel Mare	566.700	950.000
Samuel Kaț	galanterie	Ștefan cel Mare	800.000	409.055
Mina Iancu Iancu	galanterie	Ștefan cel Mare	266.670	17.107
Marcu Rozental	galanterie	Ștefan cel Mare	944.500	215.000
Iosif Segal	mărunțișuri	Ștefan cel Mare	444.500	-
Levi Haim Șchecter	mărunțișuri	Cuza Vodă	200.000	12.000
Moise I. Segal	mărunțișuri	Ștefan cel Mare	555.600	286.800
Iancu Gavriloi	autocamion	Ștefan cel Mare	510.000	nu are
Vasile și Constantin Neamțu	autocamion	Ștefan cel Mare, 137	700.000	-

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Bruna Krunhalt	autocamion	Tg. Neamț	-	-
Eugen Roman	autocamion	Tg. Neamț	700.000	nimic
Ioan Grumăzăscu	transport mărfuri	Tg. Neamț	200.000	24.000
Gh. Bordeianu și Pincu Fișel	auto transport	Tg. Neamț	2.000.000	200.000
Pincu Fișel	auto transport	Tg. Neamț	-	nimic
David Șloim Marcovici	atelier perii	Ferdinand, 10	333.400	-

II. Industrie

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Iancu Herșcu	Fabrică cherestea	Tg. Neamț	1.333.400	-
Iosub Tăbăcaru	tăbăcărie	Radu Teoharie, 27	1.666.600	1.685.388
Isac Tăbăcaru	tăbăcărie	Radu Teoharie, 94	823.334	465.450
„Unirea”	tăbăcărie	Tg. Neamț	1.333.350	660.024
Vasile I. Neamțu	fabrică de apă gazoasă	Ștefan cel Mare, 137	minimal 5.000	-
Ștrul Brucmaer	fabrică de apă gazoasă	Cuza Vodă, 57	225.930	173.436
Gh. N. A Tomei	moară țărănească	Blebea	66.668	9.954
Gh. Pintilie	moară țărănească	Blebea	66.668	-
Constantin Gorgos	moară țărănească	Cetatea Neamțului	137.500	68.772
Grigore Cimcă	moară de foc	Cetatea Neamț	166.670	22.260
Ioan Ionescu	moară de apă	Radu Teoharie	91.668	11.220
Idel Sigler	moară de apă	Radu Teoharie	109.200	27.036
Mișel Iuster	moară de apă	Română, 30	133.340	26.748
N. Popazu și Rozenberg	moară națională	Tg. Neamț	500.000	-
Vasile Anastasiu	moară de apă	Cuza Vodă, 272	108.340	-
Zamwel Sigler	moară de apă	Ferdinand, 62	266.666	29.416
Constantin Grumăzăscu	moară cu tractor	Ștefan cel Mare, 228	595.000	24.000
preot Gh. Munteanu	moară de apă	Blebea	50.700	5.472
Mihai Dumitru și H. Peiss	moară de apă	Tg. Neamț	52.899	31.728
Haim Șainer	scărmănătoare	Ferdinand, 50	500.000	-
Ițic Aron	scărmănătoare	Cuza Vodă, 152	500.000	-

Numele și prenumele	Tipul afacerii	Adresa	Cif. 1947/1948	Cif. 1948/1949 declarat
Lupu Elisei	scărmănătoare	Ștefan cel Mare, 313	500.000	-
Mina Mihalovici	scărmănătoare	Ștefan cel Mare, 330	500.000	-
Dumitru Ciotarcă zis Usturoi	pivă	Cetatea Neamț	83.500	12.000
Vasile Dochița zis Muraru	pivă	Condreni	50.000	nu are
Gh. Nemțișor	pivă	Condreni	83.500	

La 21 februarie 1950, Comitetul Provizoriu al județului Neamț prin secția Gospodăriei Locale trimitea o adresă comitetului provizoriu al Plășii Târgu Neamț prin care, urmare a cererii Ministerului Afacerilor Interne, Departamentul Gospodăriei Locale, Direcția Lucrării și Sistemizării Urbanistice, autoritățile erau obligate să furnizeze date despre suprafețele libere aflate în proprietatea acestor autorități locale, adică primăriilor. Din datele furnizate, la Târgu Neamț, la sfârșitul anului 1949, suprafețele spațiului liber ocupate de parcuri, grădini, piețe, oboare, stadioane și cimitire era de mp, adică-2179 mp parcuri; 13.021 mp grădini; 5082 mp piață; 16180 mp obor; 13198 mp stadion și 30677 mp cimitir³.

Printr-o altă adresă, același Comitet cerea Plășii, informații despre electrificarea orașului Târgu Neamț. Din răspunsul trimis aflăm că la sfârșitul lui 1949, doar 738 de locuitori aveau curent electric produs de uzina din oraș ianugurată în 1936 cu o putere instalată de 150 Kw, care furniza curent alternativ, lungimea strazilor electrificate fiind de 20.904 metri⁴.

Bibliografie selectivă

SJAN Neamț, fond Pretura Plasei Târgu-Neamț, dosar 2/1947-1949, 3/1950,

³ SJAN Neamț, fond Pretura Plasei Târgu-Neamț, dosar 3/1950, ff. 47-48.

⁴ *Ibidem*, f. 51.

ARHEOLOGIE
ARCHEOLOGY
ARCHÉOLOGIE

IMPORTANȚA UNEI LITOTECI ARHEOLOGICE ÎN CERCETAREA MICROREGIONALĂ A ARTEFACTELOR DE PIATRĂ. STUDIU DE CAZ: DESCOPERIRILE NEOLITICE ȘI ENEOLITICE DIN DEPRESIUNEA CRACĂU-BISTRITA¹

*

THE IMPORTANCE OF AN ARCHAEOLOGICAL LITHOTHEQUE IN MICROREGIONAL STONE ARTEFACT RESEARCH. CASE STUDY: NEOLITHIC AND ENEOLITHIC DISCOVERIES FROM THE CRACĂU-BISTRITA DEPRESSION

*

L'IMPORTANCE D'UNE LITHOTHÈQUE ARCHÉOLOGIQUE DANS LA RECHERCHE D'ARTEFACTS LITHIQUES MICRORÉGIONAUX. ÉTUDE DE CAS : DÉCOUVERTES NÉOLITHIQUES ET ÉNÉOLITHIQUES DE LA DÉPRESSION DE CRACĂU-BISTRITA

Prof. drd. Traian ANTON²

Rezumat: *Cunoașterea aprofundată a surselor de aprovizionare cu materii prime litice și non-litice, utilizate în siturile neolitice și eneolitice, reprezintă una dintre provocările importante ale cercetărilor arheologice, arheometrice, geologice, într-un demers multi- și interdisciplinar continuu. În acest sens, pentru investigare multilaterală a utilajului litic neolitic și eneolitic, constituirea și operaționalizarea unor litoteci arheologice microzonale și regionale este esențială. În lucrarea de față, autorul prezintă un scurt istoric al litotecilor arheologice și stadiul actual al acestora pe plan mondial și experiența românească în acest domeniu. Pentru a realiza o tratare aplicată, arată care au fost preocupările legate de cercetările petroarheologice asupra artefactelor litice neolitice și eneolitice descoperite în depresiunile subcarpatice nemțene și pledează pentru necesitatea și importanța realizării unei litoteci arheologice microzonale (Depresiunea Cracău-Bistrița), focalizându-și demersul pe ultima subunitate geografică, ca o condiție necesară a realizării unor reali pași înainte în acest complex domeniu.*

Cuvinte cheie: litotecă, arheologie, artefacte, Neolitic, depresiunea Cracău-Bistrița

*

Abstract: *In-depth knowledge of the sources of supply of lithic and non-lithic raw materials, used in Neolithic and Eneolithic sites, represents one of the important challenges of archaeological,*

¹ Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: "Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA", proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020

² Școala Doctorală de Științe Umane, Universitatea "Ștefan cel Mare", Suceava; profesor la Școala Gimnazială nr.1 Răucești, Neamț.

archaeometric, geological research, in a continuous multi- and interdisciplinary approach. In this sense, for the multilateral investigation of Neolithic and Eneolithic lithic tools, the establishment and operationalization of microzonal and regional archaeological lithothecs is essential. In the present work, the author presents a brief history of archaeological lithothecs and their current status worldwide and the Romanian experience in this field. In order to achieve an applied treatment, it shows what were the concerns related to the petroarchaeological research on the Neolithic and Eneolithic lithic artifacts discovered in the German subcarpathian depressions and pleads for the necessity and importance of creating a microzonal archaeological lithothèque (Cracău-Bistrița Depression), focusing - and the approach to the last geographical subunit, as a necessary condition for making real steps forward in this complex field.

Keywords: lithothèque, archaeology, stone artefact, Neolithic, Cracău-Bistrița depression

*

Résumé: La connaissance approfondie des sources d'approvisionnement des matières premières lithiques et non-lithiques, utilisées dans les sites néolithiques et énéolithiques, représente l'un des enjeux importants des recherches archéologiques, archéométriques, géologiques, dans une approche multi et interdisciplinaire continue. À cet égard, pour l'équipement, lithiques, néolithiques et énéolithiques, la mise en place et l'opérationnalisation des bibliothèques archéologiques microzonales et régionales est essentielle. Dans le présent travail, l'auteur présente une brève histoire des bibliothèques archéologiques et leur état actuel dans le monde et l'expérience roumaine dans ce domaine. Pour réaliser un traitement appliqué, l'auteur montre les préoccupations au sujet de la recherche pétroarchéologique sur les artefacts lithiques néolithiques et énéolithiques découvertes dans les dépressions sous-carpatiques de Neamț et il plaide pour la nécessité et l'importance de la réalisation d'une bibliothèque archéologique microzonale (la dépression Cracău-Bistrița), en mettant l'accent sur la démarche de la dernière unité géographique, comme une condition nécessaire pour faire de réels pas en avant dans ce domaine complexe

Mots clés:

*

Cercetarea și interpretarea uneltelor și armelor de piatră este de o importanță majoră în studiul preistoriei, în general, și a neoliticului și eneoliticului, în special, iar realizarea unor litoteci poate sprijini cercetarea interdisciplinară, în eforturile, în încercările de a reconstitui multilateral aspectele vieții economice, sociale și spirituale ale purtătorilor acestor civilizații pre- și protoistorice. Este domeniul în care arheologii fac, din ce în ce mai des, apel la resursele, sprijinul și rezultatele muncii colegilor din domeniul geografiei și geologiei, în special (petrologie/petroarheologie, mineralogie), care oferă utile mijloace, instrumente și modalități de cunoaștere aprofundată a naturii artefactelor, a materiilor prime și a surselor acestora (autohtone și alohtone), contribuind la reconstituirea aprofundată a proceselor și gesturilor tehnologice pre-/protoistorice, și nu numai, a funcționalităților pieselor, a răspândirii teritoriale ale acestora, definind centre de producție, zonele de utilizare, modurile și traseele de vehiculare.

De asemenea, și, nu în ultimul rând, în cadrul reconstrucțiilor arheologico-istorice, prin prelucrare statistică pe loturile studiate, se încearcă să se obțină interpretări numerico-cantitative și calitative asupra acestui important sector de producție și consum. În acest sens, toate artefactele realizate din materiale

neperisabile, uneltele și armele de piatră, ceramica, materiile animale dure (IMDA), metal etc., împreună cu obiectele de podoabă, descoperite și analizate de arheologi sau de colegii specialiști din domeniile conexe, pluri- și interdisciplinare, contextualizate în complexele arheologice, sunt fundamentale pentru a decela modele de civilizație, pentru reconstituirea ideilor și practicilor tehnologice, a ansamblului tehnologiilor folosite altădată și a comportamentelor ocupaționale și economico-sociale, creându-ne aparent imaginea perpetuării temporale, prin racordul neîntrerupt între trecut și prezent³.

Trebuie precizat că aceste studii interdisciplinare efectuate asupra materialelor litice arheologice sunt destul de puține, avându-se în vedere cantitatea de artefacte litice, cele mai multe realizate doar din perspectiva arheologilor, dar analiza lor multidisciplinară, utilizând contribuțiile geologilor, poate oferi importante informații pentru înțelegerea modului în care comunitățile umane neolitice și eneolitice s-au adaptat la mediul geografic, atât de diversificat, în care au trăit, și cum uneltele și armele cioplite, retușate, șlefuite și perforate, monospecializate și/sau polifuncționale, au ajutat în practicarea ocupațiilor și în întreaga desfășurare a modului de viață în neolitic și eneolitic. Fără îndoială că aceste tehnologii au evoluat, corelat cu noul stil de viață, agricol, preluat și continuat de aceste comunități, bazat pe cultivarea plantelor, creșterea animalelor domestice și practicarea diverselor meșteșuguri casnice și comunitare. În mod clar, studierea artefactelor litice trebuie să o facem integrat, din perspectiva realizatorilor și utilizatorilor acestora, oamenii/comunitățile umane, cu diverse necesități și nu impersonal, doar tehnicist, cu numeroase detalii tehnologice și dimensiuni, de parcă acestea s-ar fi autogenerat.

Astăzi, mai mult decât oricând, pentru aprofundarea cercetării și cunoașterii, se pune problema identificării tuturor surselor de aprovizionare cu materii prime litice și non-litice, utilizate în siturile neolitice și eneolitice, și nu numai, iar constituirea, în primul caz, unor litoteci la nivel microzonal și regional și strânsa colaborare cu specialiștii din domeniul geologiei, dispuși către cercetarea inter- și pluridisciplinară, constituie o necesitate imperioasă.

În lucrarea supusă atenției, ne-am propus prezentarea unui scurt istoric al litotecilor arheologice și stadiul actual al acestora pe plan mondial, în special cel din proximitate, evidențiind și experiența românească în acest domeniu. În vederea realizării unei abordări aplicate, dorim să arătăm care au fost preocupările legate de cercetările petroarheologice asupra artefactelor litice neolitice și eneolitice, descoperite în siturile arheologice din depresiunile subcarpatice nemțene, și să susținem necesitatea și importanța realizării unei litoteci arheologice microzonale (Depresiunea Cracău-Bistrița), focalizându-ne demersul pe ultima subunitate geografică, ca o condiție necesară a realizării unor progrese științifice reale în acest complex domeniu.

³ M. Edmonds, *Ancestral Geographies on the Neolithic, Landscapes monuments and memory*, Routledge, London, 1999, 134.

Trecând la discutarea problematicii propriu-zise, arătăm că investigațiile de tip arheologic pluri- și interdisciplinare pe tematica realizării unor litoteci, pentru cunoașterea aprofundată a materiilor prime pentru artefactele de piatră, specifice neoliticului și eneoliticului și nu numai, sunt, oarecum, de dată mai recentă, existând astfel de abordări și cercetări de bună calitate la nivel mondial, european sau național, mai ales în ultimele decenii, când asemenea preocupări au cunoscut un *boom*, urmărindu-se integrat mai mulți parametri și teme⁴, redate în schema grafică de mai jos.

În ceea ce privește litotecile, acestea sunt bine cunoscute în cercetarea geologico-petrologică, fiind colecții și baze de date, realizate în timp, indispensabile pentru cunoașterea litosferei și a interacțiunilor complexe dintre om și mediu, care își află originile în acele *naturalia* adunate în *cabinetele de curiozități* renașcentiste târzii și post-renășcentiste⁵. Ulterior, odată cu statuarea geologiei ca știință de sine stătătoare (sec. al XIX-lea), a fost definită și petrologia, care are ca obiect de studiu, cercetarea multilaterală și aprofundată a rocilor: descriptiv (petrografie), chimic/compozițional, genetic și al al răspândirii lor macro- și microregionale. specialiștii căreia au făcut pași deosebit de însemnați în cunoașterea "universului interior" al rocilor, în definirea și clasificarea acestora.

În mod evident, cunoașterea din ce în ce mai aprofundată a surselor rocilor, cartarea acestora și colaborarea arheologilor cu geologii au avut efecte pozitive prin individualizarea *petroarheologiei* și, implicit, în definirea mai exactă a materiilor prime litice și non-litice utilizate de comunitățile umane pre-, protoistorice și istorice, abordări mai extinse existând pentru paleolitic și epi-paleolitic/mezolitic, dar nu numai, chiar în spațiile din proximitate, punându-se accent pe silex și rocile silicioase, în general, cu varietățile lor (vezi Vienna-Lithotek (VLI), de la *Institut für Urgeschichte und Historische Archäologie* (Wien Universität), sub conducerea lui Gerhard Trnka⁶ și *Lithotheca Transalpina*⁷, Cehia⁸, *Lithotheca* de la *Magyar Nemzeti*

⁴ Catherine Perlès, *Le statut des échanges au Néolithique*, în Borrell, M., Borrell, F., Bosch, J., Clop, X., Molist, M. (eds.) *Rubricatum. Revista del Museu de Gavà, 5: Actes del Congrés Internacional Xarxes al Neolític*, Gavà: Museu de Gavà, 2012, p. 541, table 1 (539–546).

⁵ Impey Oliver, MacGregor Arthur (eds.), *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth- and Seventeenth-Century Europa*, Oxford: Clarendon Press, 1985; Dominique Poulot, *Patrimoine et musées: l'institution de la culture*, Collection Carré histoire 54, Hachette, Paris, 2001, 11-15.

⁶ Gerhard Trnka, Timothy Taylor, *Institute of Prehistoric and Historical Archaeology, University of Vienna*, în IANSA, IV, 1, 2013, p. 117-122 (<http://www.iansa.eu/papers/IANSA-2013-01-trnka.pdf>); <https://uha.univie.ac.at/ueber-uns/a-look-at-the-institute/>.

⁷ Claus Stephan Holdermann, *Die "Lithotheca Transalpina". Ein Instrument der systematischen Erfassung lithischer Rohmaterialien, der Beschreibung von Silex-Rohstoffen, deren lagerstätten und räumlichen Bezügen*, în *Geoarchäologische Vergleichssammlung*, Innsbruck Universität, 2004, S. 1-8; (http://www.hochgebirgsarchaeologie.info/01%20Arb_Ber_SH_ua/04Vergleichssammlung_2004b_3.pdf).

https://www.hochgebirgsarchaeologie.at/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=18:a014&id=3:alp

Múzeum (Muzeul Național Maghiar), de la Budapesta⁹, Polonia¹⁰, Rusia (de remarcat școala traseologică de Sankt Petersburg/Leningrad și activitatea geologului V. F. Petrun)¹¹ etc.

[ine-forschung&Itemid=69](#); vezi și Katalin T. Biró, *Comparative raw material collections in support of petroarchaeological studies: an overview*, în K. T. Biró, A. Markó, K. P. Bajnok (eds.), *Aeolian Scripts. New Ideas on the Lithic World Studies in Honour of Viola T. Dobosi*, Budapest, 2014, p. 233.

⁸ Masarik University Brno, National Lithoteque of Stone Raw Materials, <https://archeo-muzeo.phil.muni.cz/en/research/research-infrastructure/national-lithoteque-of-stone-raw-materials>.

⁹ Katalin Biró, Viola Dobosi, *La lithotheque du Musée National Hongrois. / LITOTHECA - The comparative collection of lithic raw materials of the Hungarian National Museum*, în *Cahiers du Quaternaire*, 17, 1990, 181-186; Katalin Biró, Viola Dobosi, *LITOTHECA - Comparative Raw Material Collection of the Hungarian National Museum, Budapest*, vol. I, 1991; Katalin Biró Viola Dobosi, ZS. Schléder, *LITOTHECA - Comparative Raw Material Collection of the Hungarian National Museum*, Vol. II, Budapest, 2000; Katalin T. Biró, *Comparative raw material collections in support of petroarchaeological studies: an overview*, în K. T. Biró, A. Markó, K. P. Bajnok (eds.), *Aeolian Scripts. New Ideas on the Lithic World Studies in Honour of Viola T. Dobosi*, Budapest, 2014, p. 225-244.

¹⁰ B. Balcer, *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź: Ossolineum, 1983. 338 s; J. Libera, A. Zakościelna, *Złoża krzemieni turońskich w przelomowym odcinku Wisły*, în *Krzemień świeciechowski w pradziejach. Materiały konferencyjne*, Rynia, Maj 22-24, 2000, B. Matraszek, S. Sałaciński (eds.), Warszawa, 2002 (*Studia nad Gospodarką Surowcami Krzemienymi w Pradziejach* 4), S. 93-109.

¹¹ С. А. Семенов, *Первобытная техника*, МИА, 54, 1957, М.-Л., 240 с.; С. А. Семенов, *Изучение первобытной техники методом эксперимента, Новые методы в археологических исследованиях*, Л., 1963, С. 191-214; С. А. Семенов, Г. Ф. Коробкова, *Технология древнейших производств (мезолит — энеолит)*, Л., 1983, 255 с; Н. Н. Скакун, *Орудия труда раннетрипольского поселения Александровка (в свете экспериментально-трассологического исследования)*, СА, 1, 1978, С. 15-23; Г. Ф. Коробкова, *Хозяйственные комплексы ранних земледельческо-скотоводческих обществ Юга СССР*, 1987, 320 с.; Natalia N. Skakun, *Le rôle et l'importance du silex dans le Chalcolithique du sud-est de l'Europe (sur la base du matériel provenant des fouilles du campement de Bodaki)*, în *La Préhistoire au Quotidien: mélanges offerts à Pierre Bonenfant*, Grenoble, 1996, 223-235; В. Конопля, *Класифікація крем'яної сировини заходу України, Наукові записки. Львівський історичний музей*, Вип. 7, 1998, С. 139-157; Попова Т.А. *Орудия труда поселения Раковец на севере Республики Молдова, Петербургская трассологическая школа и изучение древних культур Евразии: В честь юбилея Г.Ф. Коробковой*. СПб.: ИИМК РАН, 2003. С. 241-253; Masayoshi Yamada, Sergii Ryzhov (eds), *Archaeology and Geology of Ukraine in Regional Context/Археология и Геология Украины в Региональном Контексте*, Center for Obsidian and Lithic Studies (COLS) Meiji University (Tokyo)/Taras Schevchenko National University of Kyiv (Kiev), 2015; В. Ф. Петрунь, *К петрофизической характеристике материала орудий палеолита*, МИА, 6 (*Палеолит и неолит СССР*), 1971, С. 282-297; В. Ф. Петрунь, *Опыт методологического обоснования археологической петрологии как научного направления, В. И. Вернадский и отечественная наука. Тез. докл. конф. (Одесса)*, Киев, 1988. С. 20-22; А. Жамойда, В. Ф. Петрунь - один из основателей археологической петрологии, *Вестник*, Январь, 2006 г., Но.1, С. 32-34; V. F. Petrougne *Petrographical-lithological characteristics of stone materials from Late-Tripolye cemeteries of the Sofievka type. in Cemeteries of the Sofievka type: 2950-2750 BC.*, A. Koško (ed.), *BPS* 3, 1995, p. 190-199; Pentru complexul cultural Cucuteni-Tripolye/Trypillia vezi capitolul *Использование минерального сырья населением трипольской культуры, Енциклопедія Трипільської цивілізації: в 2 т.*, Книга I.1, Голов. ред. М. Ю. Відейко, Укрполіграфмедіа, Київ, 2004, С. 199-2018; М. Ю. Відейко, *Петрунь Виктор Федорович, Енциклопедія Трипільської цивілізації: в 2 т.*, Книга II, Голов. ред. М. Ю. Відейко, Укрполіграфмедіа, Київ, 2004, С. 411-412.

În România există mai multe litoteci, pentru sprijinirea cercetării geologice, așa cum sunt: *Litoteca națională* și *Arhiva geologică națională* din cadrul Muzeului de Geologie din București (Departament al Institutului Geologic al României)¹², care deține cca. 600 tone de foraje așezate, cartate și documentate conform normelor științifice, cu peste 70.000 eșantioane recoltate în cei peste 115 de ani de existență, cu o valoare de tezaur geologic de 360 miliarde euro, din păcate puțin cunoscute și utilizate de către arheologi. La acestea, se pot adăuga colecțiile și bazele de date cu caracter didactico-științific ale Muzeului de Mineralogie și Petrografie "Grigore Cobălcescu", de la Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași¹³ și *Muzeul de Mineralogie al Universității "Babeș-Bolyai"* din Cluj-Napoca¹⁴, colecțiile de minerale, roci și minereuri de la Muzeul Județean de Mineralogie "Victor Gorduza" din Baia Mare¹⁵, specifice zonei de nord-vest a României, fără pretenția de a le fi redat pe toate, mai ales cele cu profil muzeal, din cadrul muzeelor județene (colecții din cadrul Muzeelor de Științele Naturii).

În ceea ce privește realizarea unor litoteci specializate nevoilor cercetărilor arheologice, au existat mai multe încercări, mai vechi și/sau mai noi, cu diferite etape de continuitate și discontinuitate. În acest sens, merită a fi amintită "Litoteca" de La Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, constituită de Gh. Lazarovici și Zoia Maxim¹⁶, precum și cercetările referitoare la colecțiile arheologice litice de la Zăuan și Leț¹⁷. De asemenea, trebuie remarcate contribuțiile petroarheologice ale lui Otis Crandell, inclusiv pentru inițierea unui proiect de litotecă pentru Valea Mureșului¹⁸.

¹² Institutului Geologic al României, Litoteca Națională; <http://www.geology.ro/>; <https://igr.ro/departamente/instalatii-de-interes-national/muzeul-de-geologie/litoteca-nationala/>; <https://igr.ro/departamente/instalatii-de-interes-national/muzeul-de-geologie/arhiva-geologica-nationala/>.

¹³ Muzeului de Mineralogie și Petrografie "Grigore Cobălcescu", Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași; <http://geology.uaic.ro/muze/mineralogie/>.

¹⁴ Muzeul de Mineralogie al Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca; <https://muze.ubbcluj.ro/muze/muzeul-de-mineralogie>.

¹⁵ Muzeul Județean de Mineralogie "Victor Gorduza" din Baia Mare; <http://www.muzeuminbm.ro/nou/wp/descopera/colectia/#>

¹⁶ Zoia Maxim, Florentina Oltean, Eva Lakó, *Despre industria litică din Sălaj. Un model de litotecă*, în *Acta Musei Porolissensis*, XVII, 1993, p. 49-56;

¹⁷ Eva Lakó, *Repertoriul topografic al epocii pietrei și a perioadei de tranziție spre epoca bronzului în județul Sălaj*, în *Acta Musei Porolissensis*, 5, 1981, p. 37-119; Zoia Kalmar, *Despre unelte din piatră descoperite în județul Sălaj și în zonele învecinate*, în *Acta Musei Porolissensis*, 9, 1988, p. 93-103; Zoia Maxim, Florentina Oltean, Eva Lakó, *Despre industria litică din Sălaj. Un model de litotecă*, în *Acta Musei Porolissensis*, XVII, 1993, p. 49-56; I. Mârza, Zoia Maxim, *Unelte neolitice cioplite din corneene descoperite în bazinul someșan. Date petrografice și arheologice*, în *Acta Musei Napocensis*, 17, 1993, 57-65; Crina Tarcea, L. Tarcea, *Baza de date relațională pentru studiul materialului litic. Determinări mineralogice și petrografice asupra uneltelor cioplite din județul Sălaj*, în *Acta Musei Napocensis*, 33/1, 1996, 665-671; Zoia Maxim, Luminița Săsăran, *Utilajul litic cioplit de la Leț*, în *Angustia*, 5, 2000, Arheologie, p. 27-36.

¹⁸ O. N. Crandell, *Macroscopic analysis and characterisation of chert for provenance purposes*, *Sargetia*, 33, 2005, 137-163; O. Crandell, *Regarding the procurement of lithic materials at the Neolithic*

Există, aşadar, cum am văzut, numeroase studii pe tematicile cercetării petrografice, petroarheologice, arheometrice şi tehnologiilor preistorice¹⁹, la care se adaugă o serie de proiecte de cercetare şi manifestări ştiinţifice internaţionale. În ultimii ani s-au organizat frecvent congrese internaţionale ale arheologilor şi colegilor geologi, unde s-au prezentat şi discutat rezultatele cercetărilor interdisciplinare obţinute în studierea utilajului litic preistoric²⁰.

site at Limba (Alba County, Romania): sources of local and imported materials, în Kostov, R.I., Gaydarska, B. Gurova, M. (eds.) *Geoarchaeology and Archaeomineralogy*, Sofia: Sv. Ivan Rilski, 2008, 36-45; Otis N. Crandell, *Romanian Lithotheque Project: Knappable stone resources in the Mureş Valley, Romania*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Geologia*, 2009, *Special Issue, MAEGS – 16*, 79-80; O. N. Crandell, *Lithic sources available to prehistoric populations in the Banat region, Romania*, în *Interdisciplinary Research in Archaeology. Proceedings of the First Arheoinvest Congress, 10–11 June 2011, Iaşi, Romania*, BAR. International Series Archaeopress, Oxford, 2012, 2433, 69-78; O. N. Crandell, *Revisiting the question of Balkan Flint in southern Romania. Some observations on artefacts and geological sources*, în *Balkan Flint in SE European Prehistory*, C. Bonsall, M. Gurova, B. Voytek, D. Borić (eds.), BAR International series, Archaeopress, Oxford, 2013, 1-8 (in press); (vezi Poster la *EAA 15th Meeting in Riva del Garda (Italy)*, 2009; M. Gurova, C. Bonsall, B. Voytek, D. Borić (org.), *Balkan Flint' in SE European Prehistory: chronological, cultural and social perspective*: <https://www.academia.edu/1659728/>

Revisiting the Question of Balkanic Flint in Southern Romania Observations Regarding Artefacts and Geological Sources, accesat 25 octombrie 2021), O. N Crandell, V. Cotiugă, *Knappable lithic resources in the Eastern Carpathians*, în *Stories Written in Stone. International Symposium on Chert and Other Knappable Materials. Programme and Abstracts*, Ed. Universităţii „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, Iaşi, 2013, 75; O. N. Crandell, Măriuca-Diana Vornicu, *Aspects of Long Distance Trade by the Precucuteni Culture*, în *Transylvanian Review*, 24/2 (Summer), 2015, 85-108.

¹⁹ G. Harbothe, *Chemical characterization in archaeology*, în *Contexts for Prehistoric Exchange*. New York: Academic, 1982; D. R. C. Kempe, A. P. Harvey (eds.), *The Petrology of Archaeological Artefacts*, Oxford: Clarendon Press, 1983; S. M. Lewenstein, *Stone Tool Use at Cerros: The Ethnoarchaeological and Use-Wear Evidence*. Austin: University of Texas Press, 1987. M. Menu, P. Walter, *Alliage de disciplines: matières et techniques lithiques en préhistoire*. în *La pierre préhistorique: Actes du séminaire du laboratoire de recherche des musées de France, 13 et 14 décembre 1990*, M. Menu, P. Walter (eds.), Laboratoire de Recherche des Musées de France, Paris, 1992; G. H. Odell, *Lithic Analysis (Manuals in Archaeological Method, Theory and Technique)*, New York, Springer Science, 2003; M. S. Shackley, *Archaeological petrology and the archaeometry of lithic materials*, *Archaeometry*, 50(2), 2008, 194-215.

²⁰ Dintre acestea, amintim doar câteva: *The 2nd International Conference of the UISPP Commission on Flint Mining in Pre- and Protohistoric Times* (Madrid, 14-17 October 2009); *The 5th International Conference of the UISPP Commission on Flint Mining in Pre- and Protohistoric Times* (Paris 10-11 September 2012); *Mining and Quarrying. Geological Characterisation, Knapping Processes and Distribution Networks during Pre- and Protohistoric Times*, 7th International Conference in Mons and Spiennes (Belgium), 28th September – 1st October 2016; *From Toolstone to Stone Tools, The 11th International Symposium of Knappable Materials* (Buenos Aires, November 7-12th, 2017); *From Mine to User: Production and Procurement Systems of Siliceous Rocks in the European Neolithic and Bronze Age, Session XXXIII of the 18th UISPP World Congress* (Paris, June 2018); *The flint mining studies: archaeological excavations – extraction methods – chipping floors – distribution of raw materials and workshop products*, 9th International Conference UISPP Commission on Flint Mining in Pre- and Protohistoric Times 19-21th September 2019; Francesca Manclossi, Florine Marchand, Linda Boutoille, Sylvie Cousseran-Néré, *Stone in Metal Ages Proceedings of the XVIII UISPP World Congress (4-9*

Pe plan național, după o perioadă descriptivistă, preocupările referitoare la studierea interdisciplinară a artefactelor litice s-au accentuat, mai ales în ultima jumătate de secol și vom face referire doar la cele care s-au axat pe interpretarea pluridisciplinară a siturilor din arealul geografic cuprins în prezentul studiu de caz, precum și la unele cu caracter mai general și/sau sintetic, care au vizat realitățile arheologice din spațiul est-carpatic.

În depresiunea Bistrița-Cracău, unde sunt cunoscute numeroase stațiuni arheologice neolitice și eneolitice, până la nivelul anilor '70 ai secolului trecut, au existat puține preocupări legate de realizarea unor determinări petrografice asupra materialelor litice rezultate din săpăturile arheologice din acele situri, chiar în condițiile în care zona a fost intens cercetată de către geografi și geologi²¹. Fenomenul

June 2018, Paris, France) Volume 6 Session XXXIV-6, Archaeopress, 2020; Françoise Bostyn, François Giligny and Peter Topping, *From Mine to User: Production and Procurement Systems of Siliceous Rocks in the European Neolithic and Bronze Age Proceedings of the XVIII UISPP World Congress (4-9 June 2018, Paris, France)* Volume 10 Session XXXIII-1&2, Archaeopress, 2021; Dintre manifestările științifice naționale, menționăm: *First Arheoinvest Congress, 10–11 June 2011, Interdisciplinary Research in Archeology*, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" Iași, 2011; *Second Arheoinvest Congress, Interdisciplinary Research in Archeology, 7–9 June 2012, Iași*, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" Iași, 2012; *Third Arheoinvest Congress, Interdisciplinary Research in Archeology*, Iași, 6-8 iunie 2013, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" Iași, 2013; *5th International Symposium 'Stories Written in Stone', International Symposium on Chert and Other Knappable Materials*, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" Iași, Iași, 20-24 August 2013.

²¹ I. Humă, *Resursele naturale ale regiunii cuprinse între văile Oanțu, Bistrița și Iapa*, în *Studii și Cercetări (Seria Geologie-Geografie, Biologie-Muzeologie)*, Muzeul de Științe Naturale Piatra Neamț, I, 1970, 20-40; C. Grasu, *Considerații stratigrafice asupra silicitelor de la Toșorog (Hăghimaș)*, în *Studii și Cercetări (Seria Geologie-Geografie)*, Muzeul de Științe Naturale Piatra Neamț, II, 1973, 75-78; I. Ichim, *Cercetări geomorfologice în bazinele montane ale râurilor Cuejdii, Cracău și Ozana*, în *Studii și Cercetări (Seria Geologie-Geografie)*, Muzeul de Științe Naturale Piatra Neamț, II, 1973, 129-142; I. Ichim, *Semnificația morfogenetică și morfocronologică a depozitelor de versant din terasele fluviale și conurile de dejecție din Munții Stânișoarei*, în *Studii și Cercetări (Seria Geologie-Geografie)*, Muzeul de Științe Naturale Piatra Neamț, II, 1973, 143-150; P. Șoigan, *Asupra flișului carpatic din pânza internă superioară dintre valea Bicăzului și valea Bistricioarei*, în *Anuarul Muzeului de Științe Naturale Piatra Neamț (Seria Geologie-Geografie)*, III, 1976, 55-64; C. Grasu, C. Catană, D. Grinea, L. Ionesi, *Considerații geologice și geochemice asupra rocilor bituminoase oligocenedin zona cuprinsă între pârâul Cuejdii și Ozana (Carpații Orientali)*, în *Anuarul Muzeului de Științe Naturale Piatra Neamț (Seria Geologie-Geografie)*, III, 1976, 65-100; C. Grasu, C. Catană, D. Grinea, L. Ionesi, *Considerații geologice și geochemice asupra rocilor bituminoase oligocenedin zona cuprinsă între pârâul Ozana și Suha Mare (Carpații Orientali)*, în *Anuarul Muzeului de Științe Naturale Piatra Neamț (Seria Geologie-Geografie)*, IV, 1978, 105-124; L. Ionesi, C. Grasu, *Unité de Vrancea entre la vallée du Tazlău et la vallée de la Suceava (Carpathes Orientales)/Unitatea de Vrancea între valea Tazlăului și valea Sucevei (Carpații Orientali)*, *Anuarul Muzeului de Științe Naturale Piatra Neamț (Seria Geologie-Geografie)*, V, 1986, 43-50; I. Ichim, N. Rădoane, Maria Rădoane, *Procese geomorfologice cu interval de recurență mare în arealul munților flișului. Exemplificări din județul Neamț*, în *Studii și Cercetări*, VIII, 1996, 15-24; C. Grasu, C. Catană, D. Grinea, *Flișul carpatic: Petrografie și considerații economice*, Editura Tehnică, București, 1988; C. Grasu, C. Catană, I. Boboș, *Petrografia formațiunilor din flișul intern carpatic*, Ed. Tehnică, București, 1996; C. Grasu, C. Catană, Crina

nu a fost propriu doar acestei microregiuni, ci întregii țări, cu excepția experiențelor din Banat și Transilvania.

În acest sens și context, merită a fi amintite cercetările interdisciplinare ale artefactelor de piatră și studiile lui Ștefan Cucuș și Adrian Muraru²², pentru industria litică din siturile Cucuteni B, cel al Silviei Marinescu-Bîlcu, Marin Cârciumară și Adrian Muraru despre stațiunea pluristratificată de la Târpești-*Râpa lui Bodai* (ceramica liniară, Precucuteni, Cucuteni, Horodiștea-Erbiceni II), precum și capitolele aferente din valoroasa monografie de sit²³. Ulterior, pentru zona de referință, au mai fost făcute mențiuni de către Gh. Dumitroaia, despre materiile prime ale unor unele de la Lunca și Oglinzi²⁴, dar trebuie menționate, lucrarea lui Ovidiu Cotoi, despre uneltele de la Dobreni-*Mătăhuia*²⁵ și, îndeosebi cea realizată împreună cu geologul Constantin Grasu²⁶, în care s-au realizat determinări petrografice și au fost precizate unele arii-sursă pentru rocile utilizate în confecționarea uneltelor litice șlefuite. Importante sunt rezultatele obținute pentru utilajul litic cioplit din stațiunea precucuteniană timpurie de la Traian-*Dealul Viei*²⁷. De asemenea, subliniem capitolul aferent surselor și resurselor din cartea lui Vasile Diaconu despre arheologia Depresiunii Neamțului²⁸ și contribuția lui Otis N. Crandell²⁹, precum și studiul referitor la descoperirile litice de la

Miclăuș, I. Boboș, *Molasa Carpatilor Orientali. Petrografie și sedimentogeneză*, Ed. Tehnică, București, 1999.

²² Șt. Cucuș Șt., Muraru A., *Studiul tipologic și petrografic al uneltelor litice din câteva așezări Cucuteni B*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1977-1979 (1985), 605-642; Șt. Cucuș, *Unelte și arme*, în Idem, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, BMA VI, Ed. Constantin Matasă, Piatra Neamț, 1999, 55-76; A. Muraru, Șt. Cucuș, *Structura petrografică a materialului litic*, în Șt. Cucuș, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, 187-189.

²³ Silvia Marinescu-Bîlcu, Marin Cârciumară, Adrian Muraru, *Contribuții la ecologia locuirilor pre- și protoistorice de la Tirpești*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1977-1979 (1985), 643-684; Silvia Marinescu-Bîlcu, *Tirpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR, International Series 107, Oxford, Londra, 1981, 8, 27-29, 52-56, 99-100.

²⁴ Gh. Dumitroaia, *La station archéologique de Lunca - Poiana Slatinei*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica (eds.), BAI, I, Ed. Universității "Al. I. Cuza" Iași, Iași, 1987, 253-258; Gh. Dumitroaia, *Depunerile neo eneolitice de la Lunca și Oglinzi, Jud. Neamț*, în *MemAntiq*, XIX, 1994, 7-82 *passim*.

²⁵ O. Cotoi, *Lithic Tools in the Cucuteni Settlement of Dobreni – Mătăhuia Hill*, în: *Studia Antiqua et Archaeologia*, VII, 2000, 253-266.

²⁶ O. Cotoi, C. Grasu, *Uneltele din piatră șlefuită din eneoliticul Subcarpaților Moldovei*, Ed. Corson, Iași, 2000.

²⁷ Senica Țurcanu, *Trăsăturile industriei litice cioplite din prima fază a culturii Precucuteni. Așezarea de la Traian – Dealul Viei (jud. Neamț)*, în *Cucuteni 120 – valori universale. Lucrările simpozionului național Iași, 30 Septembrie 2004*, N. Ursulescu, Cornelia-Magda Lazarovici. (eds.), BAI XVII, Ed. Sedcom Libris, Iași, 2006, 131-154.

²⁸ V. Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, BMA, XXVIII, Ed. Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2012, 15-21.

²⁹ O. N. Crandell, *Petrographic evidence of intercultural trade during the Chalcolithic. Examples from Neamț county, Romania*, în V. Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, BMA, XXVIII, Ed. Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2012, 147-158.

Răucești³⁰. De asemenea, amintim aici și reluarea cercetărilor în situl Criș de la Grumăzești-Deleni³¹ și determinările petroarheologice făcute pe artefactele din obsidian descoperite³².

În același timp, într-o serie de studii referitoare la utilajul litic neolitic și eneolitic, cu caracter mai general și/sau sintetic, s-au făcut referiri directe și/sau indirecte la tipurile și natura materiilor prime utilizate de comunitățile din zona de care ne ocupăm. În acest context, subliniem contribuțiile lui Eugen Comșa³³, Adrian Muraru³⁴, Dumitru Boghian³⁵, Senica Țurcanu³⁶, despre materiile prime și tipologiile uneltelor de piatră neolitice și eneolitice descoperite în siturile din arealul geografic est-carpatic. Totodată, arătăm că o serie de specialiști în cercetarea paleoliticului și epipaleoliticului/mezoliticului au făcut numeroase referiri la materiile prime litice utilizate de comunitățile preistorice, inclusiv din zona Neamțului, care pot fi de un real folos și pentru investigarea perioadelor următoare. Merită amintite contribuțiile lui Alexandru Păunescu³⁷, ale lui Marin Cârțumaru și colaboratorilor Domniei Sale³⁸ și, mai nou, cele ale lui Alexandru Ciornei³⁹.

³⁰ V. Diaconu, Gh. Dumitroaia, *Lithic Assemblages from the Cucuteni site of Răucești*, în *Cucuteni Culture within the European Neo-Eneolithic Context. Proceedings of the International Colloquium Cucuteni -130, 15-17 october 2014, Piatra-Neamț, Romania. In memoriam Dr. Dan Monah. In memoriam dr. Gh. Dumitroaia, C. Preoteasa, C.-D. Nicola. (eds.)*, Ed. Constantin Matasă, Piatra-Neamț, 2016, 631-648.

³¹ Adina Boroneanț, *The archaeological excavations at Grumăzești – Neamț County. Part I – refitting the puzzle*, în *Studii de Preistorie*, 9, 2012, p. 25-47, fig. 13

³² Adina Boroneanț, V. Diaconu, Cl. Bonsall, *Obsidian finds from the Early Neolithic site at Grumăzești – Deleni, Neamț County*, în *Materiale și cercetări arheologice (Serie nouă)*, 14, 2018, p. 25-31.

³³ Eug. Comșa, *Les matières premières en usage chez les homes Néolithique de l'actuel territoire Roumain*, în *Acta Archaeologica Carpathica*, XVI, 1976, 239-249.

³⁴ Adrian Muraru, *Considérations sur le matériel lithique utilisé par les tribus de Cucuteni*, în vol. *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica (eds.), BAI I, Iași, 1987, 193–200 ; Adrian Muraru, *Le gisement de silex de la Vallée du Prut, source de matière première pour l'outillage lithique dans la préhistoire*, în vol. *Le silex de sa genèse à l'outil: actes du V colloque international sur le silex (Vth International Flint Symposium)*: Bordeaux, 17 Sept.–2 Oct. 1987, M.-R. Séronie-Vivien, M. Lenoir (eds.), *Cahiers du Quaternaire*, 17, 1990, 149-159.

³⁵ D. Boghian, *Unele considerații asupra utilajului litic al comunităților Precucuteni-Cucuteni-Tripolie*, în *Cucuteni aujour' hui*, BMA II, Piatra Neamț, 1996, 277-342; D. Boghian, *Di alcune fonti di materia prima per l'utensileria litica delle comunita del complesso culturale Precucuteni-Cucuteni*, în vol. *Cucuteni. Tesori di una civiltà preistorica dei Carpazi* (a cura di N. Ursulescu, Raluca Kogălniceanu, Cristina Crețu), *Atti del Convegno italo-romeno, Roma, 18 ottobre, 2007*, Iași, Editura Universității "Al. I. Cuza" Iași/ Accademia di Romania – Roma, 2008, 39-70 (varianta în limba română *Din nou despre unele surse de materie primă pentru confecționarea utilajului litic al comunităților complexului cultural Precucuteni-Cucuteni*, în *Suceava. Anuarul Complexului Muzeal Bucovina*, Suceava, XXXIV (2007-2008), 2009, 117-146.

³⁶ Senica Țurcanu, *Industria litică cioplită din Neoliticul Moldovei*, BAI XXI, Ed. Universității "Al. I. Cuza", Iași, 2009.

³⁷ Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, Ed. Academiei RSR, București, 1970, 83-89; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul*

Ținând cont de toate contribuțiile arheologice realizate până în prezent, sistematice și mai puțin sistematice, publicate sau nu, și de realitățile și necesitățile cercetării microarealului de referință, pledăm pentru realizarea unei litoteci arheologice, prin intermediul căreia să fie standardizate, sistematizate, informatizate și optimizate informațiile referitoare la materiile prime litice, reanalizate și introduse într-o cuprinzătoare bază de date, corespunzătoare arheologiei informatizate (prin softuri specializate sau prin aplicația *Microsoft Acces*), care să cuprindă următoarele aspecte, pentru fiecare sit în parte, micro- și/sau macroregiune:

date istorico-arheologice: denumirea civilizației, origine, răspândire, evoluție, stratigrafie, periodizare, așezări, locuințe, ceramică, unelte, arme, podoabe, credințe, cimitire.

paleo-ambientale: geografie, *landscape*, climă, geologie, climă, floră, faună.

fișe analitice: fișe de litotecă, fișe pedologice/sedimentologice, fișe arheometrice (studii fizico-chimice) etc.⁴⁰

Un loc aparte, în cadrul acestei baze de date, revine **Litotecii**. Pe baza eșantioanelor de comparare din litotecă (geologice și arheologice) și a bazei/bazelor de date aferente se pot întocmi și operaționaliza, în virtutea criteriilor și cheilor de interogare, numeroase tabele de de contingență care ar permite, prin prelucrări rapide matematice, stabilirea unor clase sau grupuri de atribute (*clustere*), determinarea unor reguli de evoluție, ierarhii de clasificare, analiza unor factori multicriteriali, îl ajută pe arheolog să-și obiectivizeze informațiile, să-și construiască raționamentele și reconstrucțiile și să elaboreze reguli.

Există mai multe modalități practice de realizare a unor micro litoteci (de sit) sau de microregiune, importante fiind, deopotrivă fondurile de investiție, locația corespunzătoare cu toate dotările necesare (rafturi, casete, mobilier, vehicule, aparatură de cercetare, înregistrare, stocare și operaționalizare a datelor), unde să fie depozitată și studiată colecția de roci, eșantioanele în sine (geologice și arheologice), personalul aferent (geologi, arheologi, specialiști în arheometrie, laboranți, fotografi, desenatori, IT-iști, personal de întreținere și operare etc.), arhiva. Având în vedere

Moldovei cuprins între Siret și Prut, Vol I/1, Ed. Satya Sai, București, 1998, 48–55; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol. I/2, Ed. Satya Sai, București, 1999, 45–48.

³⁸ M. Cărciumaru, M. Anghelinu, Elena-Cristina Nițu, M. Cosac, G. Murătoreanu, *Géo-Archéologie du Paléolithique Moyen, Paléolithique Supérieur, Epipaléolithique et Mésolithique en Roumanie*, Târgoviște, 2007;

M. Cărciumaru, Elena Nițu, Mădălina Frânculeasa, *Considerații preliminare asupra celor mai importante surse de materie primă litică întrebuințată în preistorie pentru realizarea utilajelor*, în *ArhMold*, XXX, 2007, 7–40.

³⁹ Al. Ciornei, *Petrographic analysis of raw materials from Lespezi-Lutărie: implications for Upper Palaeolithic sites from the Middle and Lower Bistrița Valley*, în *Materiale și Cercetări Arheologice (Serie nouă)*, 11, 2015, 43–79.

⁴⁰ Gh. Lazarovici, D. Micle, *Introducere în arheologia informatizată*, Ed. Universitatea de Vest, Timișoara, 2001, p. 97–102.

aceste necesități, e bine ca o asemenea litotecă să fie înființată și să funcționeze pe lângă un institut de cercetare, universitate sau muzeu.

În ultimul timp, având în vedere disponibilitățile oferite de Internet, o serie de instituții își digitalizează colecțiile și realizează litoteci virtuale, un bun exemplu fiind cel al Universității din Barcelona, accesibilizând, democratizând accesul științific la colecțiile sale litice ⁴¹.

Se observă, în ambele cazuri că informațiile dintr-o fișă de litotecă, în format fizic și digital, trebuie să fie cât mai cuprinzătoare și să aibă un caracter intrinsec, referitor la ocurență (informații geografice, pentru a stabili locațiile zăcămintelor și aflorimentelor, formațiunile geologice, material) sau de ordin morfologic, tehnologic, structural, compozițional (geochimic), traseologic, funcțional înlesnind studiul comparativ (roca natur *versus* artefactul arheologic). Chiar dacă demersul analitic este limitat, în cazul multor artefacte litice arheologice, de acțiunea unor factori de natură obiectivă sau subiectivă (date incomplete sau ambigui privitoare la unele piese arheologice (descoperiri perieghetice, atribuire stratigrafică sau culturală îndoielnică, lipsa descrierilor complete ale unor parametri, absența ilustrațiilor definitorii, cu toate detaliile necesare analizei compoziționale, morfologice și tehnologice, care trebuiesc consemnate) aceste instrumente de lucru și studiu sunt indispensabile unei cercetări aprofundate a artefactelor litice.

De asemenea, fișele de litotecă, pentru a fi complete, trebuiesc concepute, completate și operaționalizate din perspective lanțurilor tehnologice de altă dată (*chaînes opératoires*⁴²), să cuprindă informații referitoare la analizele arheometrice (fizico-chimice, mecanice) ale probelor geologice și arheologice, date legate de studiul tehnologic și traseologic (urme de utilizare prin care se pot decela funcționalitățile artefactelor), și, nu în ultimul rând, informații despre inserția economico-socială în lumea de altă dată.

Tehnicile și metodele folosite pentru a descrie și clasifica eșantioanele/probele de litotecă sunt similare cu cele din petrologie. Practic se aplică trei criterii de analiză: vizuală, chimică, spectrometria. Analiza vizuală este prima abordare, se aplică pe teren și în laborator este un prim contact cu eșantionul; pentru a extinde, rafina și corecta această primă abordare, facem o descriere macroscopică a probei, urmată de o analiză microscopică cu un microscop binocular (*low power approach*, $\leq 100X$), tehnici nedestructive, accesibile și cu costuri reduse, care oferă o multitudine de informații despre rocă. În ultimul caz, se pot utiliza probe din același tip de rocă, creându-se secțiuni subțiri preparate, care pot fi analizate utilizându-se un microscop optic cu polarizare, care permite aprofundarea caracterizării eșantioanelor. Datele obținute prin această ultimă analiză microscopică pot fi suficiente pentru studiul comparativ între

⁴¹ Marta Sánchez, Mar Rey, Núria Rodríguez, Azucena Casado, Bárbara Medina, Xavier Mangado, *The LithicUB project: A virtual lithotheque of siliceous rocks at the University of Barcelona* (<http://journals.ed.ac.uk/lithicstudies/article/view/756/1566>, accesat 24 octombrie 2021).

⁴² Noțiune introdusă de arheologul francez André Leroi-Gourhan, *Le Geste et la parole*, vol. 2 *La mémoire et les rythmes*, Paris, 1964.

probele geologice și cele arheologice, făcând posibile în unele cazuri, determinarea originii geologice și geografice a materialului litic arheologic. Atunci când există posibilități tehnice deosebite, se pot realiza investigații microscopice de tip *high power approach* (200-400X), utilizându-se microscopice de forță atomică, microscopice electronice și, pentru a evidenția compoziția chimică a micro-universului litic, spectrometria de tip Raman, care poate aduce noi precizări legate de natura rocilor și originea lor geografică

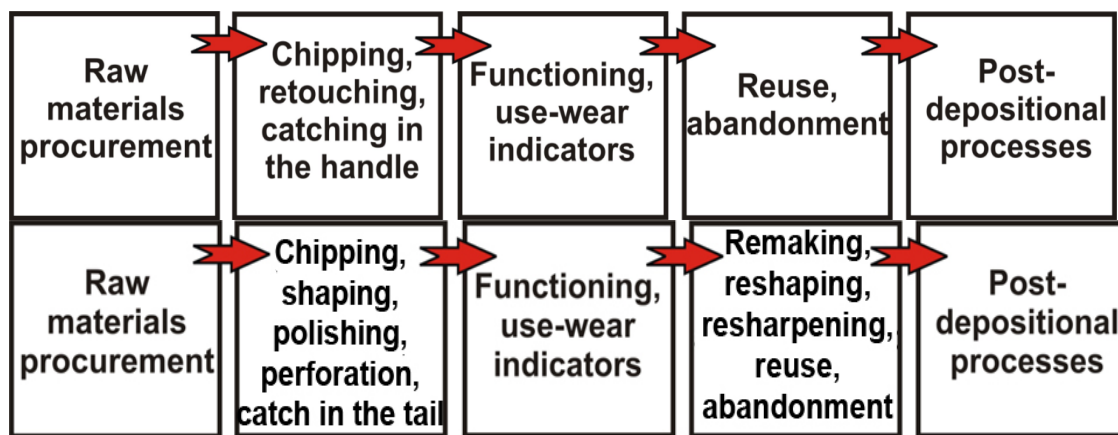

Fig. 1. *Chaines opératoires* ale confecționării și utilizării uneltelor și armelor din piatra cioplită și/sau șlefuită⁴³

De aceea, pentru ca o fișă de litotecă să fie completă, este necesară o strânsă colaborare pluri- și interdisciplinară, într-un cadru organizat al preistoricilor, palentologilor, arheologilor, geologilor, specialistilor din diferite domenii ale fizicii și chimiei, informaticienilor sau a tehnicienilor-experimentatori, specializați pe domeniul litic, ultimii prin studiile experimentale, având un rol foarte important în reconstituirea științifică a ideilor și practicilor tehnologice pre- și protoistorice, și nu numai, refăcând lanțurile tehnologice sau evidențiind funcționalitățile obiectelor litice (fig. 5) utilizând caracteristicile fizico-chimice ale materiilor prime litice⁴⁴, unele fiind promovate în cadrul parcurilor și rezervațiilor arheologice, prin filme didactice și documentare și în mediul on-line (Internet)⁴⁵.

⁴³ D. Boghian, Gh. Frunză, C. Suci, S. Ignătescu, *Traceological Analysis of a Series of Lithic Chipped Tools from the Settlement of Fetești-La Schit, Adâncata Commune, Suceava County, Romania*, în Vasile Cotiugă, Ștefan Caliniuc (eds.), *Interdisciplinarity Research in Archaeology. Proceedings of the First Arheoinvest Congress, 10-11 June 2011, Iași, Romania*, BAR International Series 2433, Archaeopress, Oxford, 2012, 187- 200.

⁴⁴ M. Anghelina, *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Ed. Cetatea de Scaun, 2014, Târgoviște, p. 276.

⁴⁵ M. Grec, *Arheologia, între știință și pasiune*, Ediția II, Ed. Vasile Goldiș, Arad, 2009, p. 65.

Numai printr-o cercetare pluri- și interdisciplinară, fișele de litotecă pot avea drept rezultată cercetarea cvasi-exhaustivă a informațiilor și asimilarea rapidă a rezultatelor într-un circuit regional, național sau internațional, evidențiind atât evoluția crono-culturală și tehnologică a exploatării resurselor și artefactelor litice, în cadrul economiei neolitice și eneolitice împreună cu relațiile complexe din cadrul și dintre comunitățile umane pre- și protoistorice, precum și dintre acestea și mediul lor natural.

Și pentru a pune de acord teoria cu practica, în cadrul proiectului nostru de cercetare doctorală am început constituirea unei litoteci a lucrării, reușind să colectăm topografic (pe bază de coordonate geografice GPS și altimetric) câteva zeci de probe din aflorimente și din prundișurile pârâurilor și râurilor din micro-zona Depresiunii Neamț-Topolița, pe care le-am înregistrat în **fișe primare** de litotecă, după modelul *BAZARH* (MNIT) menționat anterior, iar împreună cu geologul, am realizat descrierea petrografică primară și microscopică (*low power aproach*), și, în funcție de posibilități, vom face determinări arheometrice pe secțiuni subțiri. În acest sens, am realizat și o serie de determinări microscopice în lumină polarizată (inedite) pe secțiuni subțiri, obținute din artefacte recuperate prin cercetări perieghetice mai vechi și mai noi, înregistrate, la rândul lor, în fișe primare de litotecă. Acestea reprezintă, deocamdată, nucleul litotecii și nu dorim să rămânem doar la stadiul de intenție.

Mai dificilă este obținerea artefactelor litice arheologice pentru a realiza determinări petrografice non-distructive, atât din cauza reticențelor și/sau disponibilităților reduse ale unor arheologi, cât și din cauza specificului acestor studii, deoarece analizele microscopice pe secțiuni subțiri, cu sau fără lumină polarizată, au arătat existența unor diferențe între suprafețele pieselor, afectate de prelucrarea, folosința lor, condițiile de abandon, factorii depozitionali și post-depozitionali, și miezul artefactelor.

În rândurile anterioare am încercat să arătăm care au fost și sunt preocupările științifice internaționale și naționale referitoare la definirea din ce în ce mai exactă a surselor de materii prime litice utilizate de comunitățile pre- și protoistorice pentru confecționarea utilajului litic cioplit și șlefuit, perforat sau nu, evidențiind numeroasele experiențe sistematice acumulate până în prezent în domeniul constituirii și operaționalizării litotecilor.

Din păcate, realitățile cercetării arheologice din țara noastră arată că aceste investigații petroarheologice, inclusiv cele legate de constituirea unor litoteci, care să servească studierii multilaterale a utilajului litic, au fost foarte puține, rar sistematice, de cele mai multe ori individuale și efemere, fără continuitate.

În condițiile date, am trecut în revistă, succint, care au fost preocupările legate de cercetările petroarheologice asupra unora dintre artefactele obținute prin investigațiile arheologice de mai mică sau de mai mare amploare efectuate în siturile neolitice și eneolitice din depresiunile subcarpatice nemțene, încercând să arătăm care ar fi necesitatea și importanța unei litoteci arheologice pentru Depresiunea Cracău-Bistrița, și nu numai.

Având în vedere toate realizările obținute, până în prezent, în cercetarea utilajului litic neolitic și eneolitic din microzona de referință, prin metode tradiționale și moderne, și cunoscând exigențele științifice ale unor investigații litologice aprofundate, prin care să se aducă noi date și certificări asupra materiilor prime specifice utilizate de comunitățile protoistorice, susținem necesitatea realizării litotecii arheologice sistematice, ca o condiție necesară a realizării unor reali pași înainte în acest complex domeniu al vieții economice, sociale, și de ce nu, spirituale de altădată.

Bibliografie selectivă

- Anghelinu, A., *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Editura Cetatea de Scaun, 2014, Târgoviște.
- Biró, Katalin T., *Comparative raw material collections in support of petroarchaeological studies: an overview*, în K. T. Biró, A. Markó, K. P. Bajnok (eds.), *Aeolian Scripts. New Ideas on the Lithic World Studies in Honour of Viola T. Dobosi*, Budapest, 2014.
- Boghian, D., *Unele considerații asupra utilajului litic al comunităților Precucuteni-Cucuteni-Tripolie*, în „Cucuteni aujour' hui, BMA” II, Piatra Neamț, 1996.
- Boghian, D., *Di alcune fonti di materia prima per l'utensileria litica delle comunita del complesso culturale Precucuteni-Cucuteni*, în vol. *Cucuteni. Tesori di una civiltà preistorica dei Carpazi* (a cura di N. Ursulescu, Raluca Kogălniceanu, Cristina Crețu), *Atti del Convegno italo-romeno*, Roma, 18 ottobre, 2007, Iași, Editura Universității “Al. I. Cuza” Iași/ Accademia di Romania – Roma, 2008, 39-70 (varianta în limba română *Din nou despre unele surse de materie primă pentru confecționarea utilajului litic al comunităților complexului cultural Precucuteni-Cucuteni*, în Suceava. *Anuarul Complexului Muzeal Bucovina*, Suceava, XXXIV (2007-2008), 2009.
- Boghian, D., Frunză, Gh., Suciu, C., Ignătescu, S., *Traceological Analysis of a Series of Lithic Chipped Tools from the Settlement of Fetești-La Schit, Adâncata Commune, Suceava County, Romania*, în Vasile Cotiugă, Ștefan Caliniuc (eds.), *Interdisciplinarity Research in Archaeology. Proceedings of the First Arheoinvest Congress*, 10-11 June 2011, Iași, Romania, BAR International Series 2433, Archaeopress, Oxford, 2012.
- Boroneanț, Adina, *The archaeological excavations at Grumăzești – Neamț County. Part I – refitting the puzzle*, în „Studii de Preistorie”, 9, 2012.
- Boroneanț, Adina, Diaconu, Vasile, Bonsall, Cl., *Obsidian finds from the Early Neolithic site at Grumăzești – Deleni, Neamț County*, în „Materiale și cercetări arheologice (Serie nouă)”, 14, 2018.
- Cârciumaru, M., Nițu, Elena-Cristiana, Frânculeasa, Mădălina, *Considerații preliminare asupra celor mai importante surse de materie primă litică întrebuințată în preistorie pentru realizarea utilajelor*, în „ArhMold”, XXX, 2007.
- Cârciumaru, M., Anghelinu, M., Nițu, Elena-Cristina, Cosac, M., Murătoreanu, G., *Géo-Archéologie du Paléolithique Moyen, Paléolithique Supérieur, Epipaléolithique et Mésolithique en Roumanie*, Târgoviște, 2007.
- Ciornei, Al., *Petrographic analysis of raw materials from Lespezi-Lutărie: implications for Upper Palaeolithic sites from the Middle and Lower Bistrița Valley*, în „Materiale și Cercetări Arheologice (Serie nouă)”, 11, 2015.
- Comșa, Eugen, *Les matières premières en usage chez les homes Néolithique de l'actuel territoire Roumain*, în „Acta Archaeologica Carpathica”, XVI, 1976.
- Cotoi, O., *Lithic Tools in the Cucuteni Settlement of Dobreni – Mătăhuia Hill*, în „Studia Antiqua et Archaeologia”, VII, 2000.
- Cotoi, O., Grasu, C., *Uneltele din piatră șlefuită din eneoliticul Subcarpaților Moldovei*, Editura Corson, Iași, 2000.

- Crandell, O. N., *Petrographic evidence of intercultural trade during the Chalcolithic. Examples from Neamț county, Romania*, în V. Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, BMA, XXVIII, Ed. Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2012.
- Cucoș, Șt., *Unelte și arme*, în Idem, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, în „BMA”, VI, Ed. Constantin Matasă, Piatra Neamț, 1999.
- Cucoș, Șt., Muraru, A., *Studiul tipologic și petrografic al uneltelor litice din câteva așezări Cucuteni B*, în „MemAntiq”, IX-XI, 1977-1979 (1985).
- Diaconu, Vasile, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, „BMA”, XXVIII, Ed. Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2012.
- Diaconu, V., Dumitroaia, Gh., *Lithic Assemblages from the Cucuteni site of Răucești*, în *Cucuteni Culture within the European Neo-Eneolithic Context. Proceedings of the International Colloquium Cucuteni -130, 15-17 october 2014, Piatra-Neamț, Romania*. In memoriam Dr. Dan Monah. In memoriam dr. Gh. Dumitroaia, C. Preoteasa, C.-D. Nicola. (eds.), Ed. Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2016.
- Gh. Dumitroaia, Gh., *Depunerile neo eneolitice de la Lunca și Oglinzi, Jud. Neamț*, în „MemAntiq”, XIX, 1994.
- Dumitroaia, Gh., *La station archéologique de Lunca - Poiana Slatinei*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica (eds.), BAI, I, Ed. Universității ”Al. I. Cuza” Iași, Iași, 1987.
- Edmonds, M., *Ancestral Geographies on the Neolithic, Landscapes monuments and memory*, Routledge, London, 1999.
- Grec, M., *Arheologia, între știință și pasiune*, Ediția II, Editura Vasile Goldiș, Arad, 2009.
- Holdermann, Claus Stephan, *Die „Lithotheca Transalpina”. Ein Instrument der systematischen Erfassung lithischer Rohmaterialien, der Beschreibung von Silex-Rohstoffen, deren lagerstätten und räumlichen Bezügen*, în „Geoarchäologische Vergleichssammlung”, Innsbruck Universität, 2004.
- Lazarovici, Gh., Micle, D., *Introducere în arheologia informatizată*, Editura Universitatea de Vest, Timișoara, 2001.
- Marinescu-Bîlcu, Silvia, Cărciumaru, Marin, Muraru, Adrian, *Contribuții la ecologia locuirilor pre- și protoistorice de la Tirpești*, în „MemAntiq”, IX-XI, 1977-1979 (1985).
- Marinescu-Bîlcu, Silvia, *Tirpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR, International Series 107, Oxford, Londra, 1981.
- Maxim, Zoia, Oltean, Florentina, Lakó, Eva, *Despre industria litică din Sălaj. Un model de litotecă*, în „Acta Musei Porolissensis”, XVII, 1993.
- Muraru, Adrian, *Considérations sur le matériel lithique utilisé par les tribus de Cucuteni*, în vol. *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Ursulescu, D. Monah, V. Chirica (eds.), BAI I, Iași, 1987.
- Muraru, Adrian, *Le gisement de silex de la Vallée du Prut, source de matière première pour l'outillage lithique dans la préhistoire*, în vol. *Le silex de sa genèse à l'outil: actes du V colloque international sur le silex (Vth International Flint Symposium): Bordeaux, 17 Sept.–2 Oct. 1987*, M.-R. Séronie-Vivien, M. Lenoir (eds.), Cahiers du Quaternaire, 17, 1990.
- Muraru, A., Cucos, Șt., *Structura petrografică a materialului litic*, în Șt. Cucos, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*.
- Oliver, Impey, MacGregor, Arthur (eds.), *The Origins of Museums: The Cabinet of Curiosities in Sixteenth- and Seventeenth-Century Europa*, Oxford: Clarendon Press, 1985; Dominique Poulot, *Patrimoine et musées: l'institution de la culture*, Collection Carré histoire 54, Hachette, Paris, 2001.
- Păunescu, Al., *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, Editura Academiei RSR, București, 1970.
- Păunescu, Al., *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, Vol I/1, Editura Satya Sai, București, 1998.

Păunescu, Al., *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol. I/2, Ed. Satya Sai, București, 1999.

Pèrlès, Catherine, *Le statut des échanges au Néolithique*, în Borrell, M., Borrell, F., Bosch, J., Clop, X., Molist, M. (eds.) *Rubricatum. Revista del Museu de Gavà*, 5: Actes del Congrés Internacional Xarxes al Neolític, Gavà: Museu de Gavà, 2012.

Sánchez, Marta, Rey, Mar, Rodríguez, Núria, Casado, Azucena, Bárbara, Medina, Mangado, Xavier, *The LithicUB project: A virtual lithotheque of siliceous rocks at the University of Barcelona* (<http://journals.ed.ac.uk/lithicstudies/article/view/756/1566>, accesat 24 octombrie 2021).

Trnka, Gerhard, Taylor, Timothy, *Institute of Prehistoric and Historical Archaeology, University of Vienna*, în „IANSa”, IV, 1, 2013, p. 117-122 (<http://www.iansa.eu/papers/IANSa-2013-01-trnka.pdf>); <https://uha.univie.ac.at/ueber-uns/a-look-at-the-institute/>.

Țurcanu, Senica, *Industria litică cioplită din Neoliticul Moldovei*, în „BAI” XXI, Ed. Universității ”Al. I. Cuza”, Iași, 2009.

Țurcanu, Senica, *Trăsăturile industriei litice cioplite din prima fază a culturii Precucuteni. Așezarea de la Traian – Dealul Viei (jud. Neamț)*, în Cucuteni 120 – valori universale. Lucrările simpozionului național Iași, 30 Septembrie 2004, N. Ursulescu, Cornelia-Magda Lazarovici. (eds.), BAI XVII, Ed. Sedcom Libris, Iași, 2006.

Institutului Geologic al României, Litoteca Națională; <http://www.geology.ro/>; <https://igr.ro/departamente/instalatii-de-interes-national/muzeul-de-geologie/litoteca-nationala/>; <https://igr.ro/departamente/instalatii-de-interes-national/muzeul-de-geologie/arhiva-geologica-nationala/>;

Masarik University Brno, National Lithoteque of Stone Raw Materials, <https://archeo-muzeo.phil.muni.cz/en/research/research-infrastructure/national-lithoteque-of-stone-raw-materials>.

Muzeul de Mineralogie al Universității ”Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca; <https://muzee.ubbcluj.ro/muzee/muzeul-de-mineralogie>.

Muzeul Județean de Mineralogie ”Victor Gordanu” din Baia Mare; <http://www.muzeuminbm.ro/nou/wp/descopera/colectia/#>.

Muzeului de Mineralogie și Petrografie ”Grigore Cobălcescu”, Universitatea ”Alexandru Ioan Cuza” din Iași; <http://geology.uaic.ro/muzee/mineralogie/>.

[http://www.hochgebirgsarchaeologie.info/01%20Arb Ber SH ua/04Vergleichssammlung_2004b_3.pdf](http://www.hochgebirgsarchaeologie.info/01%20Arb%20Ber%20SH%20ua/04Vergleichssammlung_2004b_3.pdf).

https://www.hochgebirgsarchaeologie.at/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=18:a014&id=3:alpine-forschung&Itemid=69;

ARHIVISTICĂ
ARCHIVE
ARCHIVER

EVREI ȘI CREȘTINI DIN TÂRGUL-NEAMȚ DUPĂ INCENDIUL DIN 1821. DOCUMENTE INEDITE (1825-1836) (II)

*

JEWS AND CHRISTIANS FROM TÂRGU-NEAMȚ AFTER THE FIRE OF 1821. UNPUBLISHED DOCUMENTS (1825-1836) (II)

*

JUIFS ET CHRETIENS DE TÂRGU NEAMȚ APRÈS L'INCENDIE DE 1821. DOCUMENTS INÉDITS (1825-1836) (II)

Costin CLIT¹

Rezumat: Incendierea orașului Târgu-Neamț de eteriști în vârtoarea evenimentelor din 1821 este urmată de părăsirea așezării de locuitori. Documentele pe care le publicăm fac referire la incendiul din 1821 și surprind revenirea locuitorilor și refacerea vieții în strânsă legătură cu Mănăstirea Neamțului, proprietara moșiei târgului. Numeroase documente privesc pe evreii din Târgu-Neamț: antroponime, ocupații, obligații față de Mănăstirea Neamțului, raporturile cu ceilalți locuitori. Valorizăm și câteva danii făcute Mănăstirii Neamțului. În documente întâlnim diverse nume de stareți, monahi, ieromonahi, preoți, diaconi, vechili ai mănăstirilor Neamțul și Secu. Documentele pot fi o contribuție la întocmirea studiilor monografice locale și celor referitoare la conviețuirea evreilor în Târgu-Neamț și implicit în Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Cuvinte cheie: Eterie, Mănăstirea Neamțului, Târgu-Neamț, evrei, creștini, moșie, danii, case, obligații.

*

Summary: The burning of the city of Târgu-Neamț by etherists in the whirlwind of the events of 1821 is followed by the abandonment of the settlement by the inhabitants. The documents we publish refer to the fire of 1821 and surprise the return of the inhabitants and the restoration of life in close connection with the Neamț Monastery, the owner of the fair's estate. Numerous documents concern the Jews from Târgu-Neamț: anthroponyms, occupations, obligations towards the Neamț Monastery, the relations with the other inhabitants. We also value some donations made to the Neamț Monastery. In the documents we find various names of abbots, monks, hieromonks, priests, deacons, elders of the Neamț and Secu monasteries. The documents can be a contribution to the elaboration of local monographic studies and those related to the coexistence of Jews in Târgu-Neamț and implicitly in Moldova in the first half of the 19th century.

Keywords: Etherie, Neamț Monastery, Târgu-Neamț, Jews, Christians, estate, donations, houses, obligations.

*

Résumé: L'incendie de la ville de Târgu-Neamț par les étheristes dans le tourbillon des événements en 1821 est suivi de l'abandon de la colonie par les habitants. Les documents que nous

¹ Profesor de istorie la Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși, istoric și editor de documente.

publions font référence à l'incendie de 1821 et surprennent le retour des habitants et la restauration de la vie en lien étroit avec le monastère de Neamț, propriétaire du domaine de la foire. De nombreux documents concernent les Juifs de Târgu- Neamț : anthroponymes, professions, obligations envers le monastère de Neamț, les relations avec les autres habitants. Nous apprécions également certains dons Faits au monastère de Neamț. Dans les documents, nous trouvons divers noms d'abbés, de moines, de hiéromoines, de prêtres, de diacres, d'anciens des monastères de Neamțul et de Secu. Les documents peuvent être une contribution à l'élaboration d'études monographiques locales et celles liées à lacoexistence des Juifs à Târgu-Neamț et implicitement en Moldavie dans la première moitié du XIXe siècle.

Mots-clés: Etherie, Monastère de Neamț, Târgu-Neamț, Juifs, Chrétiens, succession, donations, maisons, obligations

*

DOCUMENTE

34. 1830 iunie 18

Divanul Cneji(ei) Mold(o)v(ei) parte giudecătoriaască.

Cătră cinstita isprăv(ni)cia țin(u)t(u)lui Niamțul.

Se alăturiază dum(nea)v(oastră) copie di pi jaloba ci s-a priimit de la monahul Gligorie, vechilul Svint(ei) Mon(a)stiri Niamțului, cuprinzătoare că unii din jidovii ce lăcuiesc în Târg-Niamțului pi moșie mon(a)stirii, de sâne volniciți piste locurile ci au prinsă prin știre și voe mon(as)tirii, cu obrăznicii fără a să învoi cu mon(a)stirea au prinsu câte o mari bucată di loc, di-i mari picină, mon(a)stirea să află păgubași di drept(u)l ei.

Deci, cât pentru acei ci sânt sudeți, prin otnoșanie acestui Divan de la 16 a următoarii, s-au cerut Dep(a)rt(amentu)l(ui) pricinilor străine, ca prin locul cuviincios să mijlocească a scoati poroncă, întru di a sta fați la cercetare(a) ci ari să să facă di cătră dum(nea)v(oastră). Și pentru aceia ci vor fi înpresurat mai mult dicât aceia pentru cât au avut alcătuire cu mon(a)stire(a), apoi, ori să s(e) îndatoriască a să învoi cu mon(a)stire(a) pentru acel loc mai multă sau să-ș(i) rădici binalili di pi dânsul.

Iar pentru aceia ci vor fi raeli, să scrie dum(nea)v(oastră) ca întocmai și pre deplin să urmați precum mai sus să cuprinde. Pentru carile de primire aceștii și punire la cale ci veți faci să trimitiți și cătră Divan înștiințare.

Vel log(o)f(e)t.

Ioan (...) vor(ni)c <m.p.>.

(...) agă <m.p.>.

1830 iunii 18.

No. 421.

<Pe verso-ul filei a doua>: Carte Divanului; Pentru locurile din Târgul-Niamțului. 1830 iunie 18. N. ~~161~~; No. 857.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/29. Original, difolio.

35. 1830 iulie 5

Dau această adiverință la S(fă)nt(a) M(ă)n(ăstire), eu mai gios iscălitul, însum(i) cu mâna me jâdovești, precum adivărat știință că doi stânjâni loc în Prundul ci luasă di la m(ă)n(ăstire) Mendel jâdovu, i-au vândut Mendel unui jâdov, anumi lui Haimu, văru(l) lui Iosâp Voloman. Și Marcu Avădanii jâdovu, cari au avut 2 stânjâni di la m(ă)n(ăstire) din gios di Mendel i-au vândut lui Leiba Cojoc, și numitu Leiba Cojoc mi i-au vândut mii, Marcu Focșăneanu, acei doi stânjâni, pentru care dându-i eu arvonă dacă s-a întâmplat a muri soțul meu niavându trebuință apoi de dânsul, i-am lăsat arvona cât și locul tot lui, și nu rămâne dar nici un fel di pricină sau de pretenții asupra m(ă)n(ăstirii), nici în jâdovii ci sânt din gios di Mendel cu binalile ci ei în di la ei locurile ci le-au vâ(n)dut li să stăpânescu.

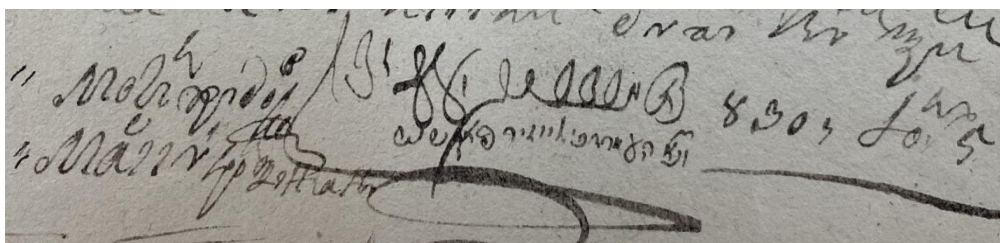
Pentru aciasta am iscălit după cum știm.

(1)830 iuli(e) 5.

Motăl jâdov <m.p.>.

Marcu Focșănianu <m.p.>.

<Pe verso>: 1830 iulie 5. Adeverință a unui jidov pentru locul lui Mindel jidovul din Târgul Niamțului.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/30. Original.

36. 1830 iulie 10

Cu multă fiiască plecăciune sărut dreapta sf(i)n(ției) tale părinte Domitian arhimandrit și stariț Sf(i)n(telor) Monastiri Niamțului și Săcu.

După scrisoarea sfinții tale către noi, ce ne-au dat-o părintile Eftimie iconomu(l), ne-au înfătoșat și jalba ce au dat un Mendel Eșan jâdov, de aicea din Târgul Niamțului, supt cuprindere că în anul 1826 au luat câț(i)va jâd(o)v(i) un loc în Târgul Niamțului la loc stârp, care să numește Prund, de la părintele Iftimi iconomu(l), cu tocmală ca să plătească câte 50 sorcov(eți) pe fieștecare stânjânlă început iar bezmănul câte una oacă ceară pe fieștecare ușă de casă. Așa fieștecare ar fi răspuns banii lui.

Pe urmă ar fi luat pe un căp(i)t(a)n Lupu, fiind ocolaș, să-ș(i) ei și el un loc la mijloc cu țădula părintelui iconomu(l) și cu de-a sâla ar fi început a face binaoa la mijloc de au strâmbătat toate locurile, iar el în urmă ar fi cumpărat materii și ar fi tocmit și meșteri. Când au început a lucra după măsura lui, au sărit megieșii împreună cu numitul căp(i)t(a)n și nu l-ar fi lăsat, zicând să aducă pe iconomul să pue la cale. Ar fi alergat și el vro doaă luni de zile.

Adevărat că s-ar fi trimis la sfinția sa părintele stărițu și atâta răspuns ar fi luat că l-ar fi trimăs tot la acel căp(i)t(a)n.

Și pără atunci meșterii ar fi fugit cu banii lui și lemnele s-ar fi prăpădit de s-ar fi sărăcit mai mult decât 1000 lei. Iaru doi ani hojma nefiind el acasă ar fi ținut pe soția lui închisă pără i-au dat ceara aceea, și astă iarnă iar fi împlinit sfeșnicile de pe masă pentru ceară. Și să roagă preosfinții sale să fie pus la cale ca să i să întoarcă păgubirea sa ce i s-ar fi pricinuit după neurmarea iconomului și locul să să dei la altul.

După care adunându-ne am mersu la fața locului și în ființa părintelui Eftimi iconomului i a numitului jăluitoriu Mendel și a tuturor megieșil(o)r am intrat în cercetare.

Adevărul am aflat precum mai gios arătăm. La acel loc din Prund nu numai jădovil(o)r ci și altora s-au dat locuri în măsuri ca să-ș(i) facă așăzare, precum și acestui Mendel în măsura doi stânjâni i s-au dat, care acum măsurând noi, am găsat pe numitul Mendel cuprinși de laolaltă 4 stânj(en)i și una palmă. I-am cerut țadula ce ar fi având de de la vechilul sf(intei) m(ănăstiri) pe acei 2 stânj(e)ni, una palmă, și nu ne-au înfătoșat-o, zicând că o are lăsată la Eș(i). I-am făcut întrebare și pentru cealaltă 2 stânj(e)ni alăturați, de la cine îi are. Ni-au arătat că-i are de la d(umnea)lui aga Alecu Catargiu din 6 stânj(e)ni ce i-au dat dum(i)sali agăi sf(ânta) m(ănăstire), pentru care ni-au înfătoșat și țadula iscălită de sfinția sa părintele stărițu ce o dă dum(i)sali agăi, acei stânjâni, în care scrie că acești 6 stânj(e)ni să hotărâsc cu locul acestui Mendel, iar 4 păr(ă) la împlinire de șasă stânj(e)ni tot de laolaltă înainte dum(nea)lui aga i-au dat lui Hascal Amorițu.

Apoi numitul Mendel pe lângă acei doi stâ(n)j(e)ni, una palmă, de la sf(ânta) m(ănăstire), alături luând și acei doi stâ(n)j(e)ni de la dum(nea)lui aga Catargiu de la laolaltă pe tuspatri stânjâni și o palmă. În anul trecut ș-au făcut binalele și iarna puindu-să omăt mare i-au dat binalele jos. Care și acum s-au găsit tăpile temelii față, așăzarea lor precum au fost dintru-ntău pe tuspatri stânjâni.

Am cercetat și pentru mortul căp(i)t(a)n Lupu, de au strâmbătat pe cele locuri cu facerea binalii sale în măsuri, și au eșit fieștecui în tocma, adecă 2 stânjâni, încă și una palmă, numitul Mendel de la sf(ânta) m(ănăstire), 2 stânj(e)ni tij Mendel de la dum(nea)lui aga Alecu Catargiu, 4 stânj(e)ni Hascal Amorițu, tij de la dum(nea)lui aga 2 stânj(e)ni, 2 palme, mortul căp(i)t(a)n Lupu, ce acum o are David jâd(o)v ot Topoliță, 4 stânj(e)ni, 4 palme, Hascal Amorițu de la răposatul aga Costandin Lazu, 3 stânjini, 4 palme, Eftimii Lip(o)v(an) tij de la dum(nea)lui aga Costand(i)n Lazu, unde au stătut cu talpa binalii în hudiță, neeșând nimăruia lipsă cât de puțin.

Am cercetat și pentru acei 50 sorc(o)v(eți) ce arată jăluitoriul că ar fi avut tocmală cu părintele iconomu(l) să dei întâi pe tot stânjânil, care iar fi și dat.

S-au dovedit că la locuri mai sus și mai de frunte, acie după cum s-au putut învoi cu sf(ânta) m(ănăstire), au plătit iar la locul acesta unde este și a lui Mendel, au arătat părintele iconomu(l) numai 50 lei de stânj(e)n. La care și unul dintr-acei cu binaoa de acolo, anume Bercu steclariu, au încredințat că cu adevărat numai păr(ă) la 50 lei pe stânj(e)n s-au plătit.

Am cercetat și pentru când au vrut să-ș(i) facă binaoa de l-au înpotrivit jid(o)vi(i) și cu acel căp(i)t(a)n / s-au dovedit cu adevărat că dovada este firește, căci binaoa ș-au făcut / din măsurile stânjânil(o)r încă o palmă îi mai trece /. Apoi nici nu i-au mai cerut trebuința să-ș(i) puiardă vremea la părintele iconomu(l) și la sfântăia ta, și altă dovadă că dacă ar fi fost arătările lui adevărate, el de de atunci au trebuit să fi lepădat țadula mănăstirii și să-ș(i) pretendiriscă cee ce au dat, dar nu după ce iș(i) face binaoa stăpânind locul și după atâta ani murind și acel

căp(i)t(a)n Lupu, murind și **Nusăn** starostile, care ei l-au avut de le-au măsurat locul cu stânjănu. Apoi, după atâtă vreme trecută, și binaoa căzută, să pornească jalbă, de să poate.

Meșterăi ce au arătat că au fugit cu banii ce i-au fost dat și cherestea ce o gătișă pentru facerea binalii, au fugit și să află păgubaș acel meșter ce este jăd(o)v și-l chiamă Azic stoleriu, să află statornic și astăzi, carele de față înaintea noastră acum au eșit. Au arătat că după tocma la ce-au avut cu numitul Mendel, au făcut binaoa cu a sa cheltuială, și după ce greutatea omătului au dat-o jos, el au rămas răbdătoriu, iar nu Mendel, căci Mendel și arvona ce i-au fost dat au împlinit-o toată de la Azic înapoi.

Deosăbit pentru bezmănul cerut pe an ce arată că i s-au închis femeia de au plătit, și pe acest an s-au zălogit cu sfeșnice de pe masă, să fi plătit cinstit neguțătoarește și apoi nu i să face împlinire.

Pentru cari n-am lipsât a înștiința.

1830 iuli(e) 10.

Ioan Românescu cam(ina)r <m.p.>.

<La sfârșitul documentului pe fila 2v.>: ~~No. 170.~~ / Carte de la Românescu. / No. 859.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/31. Original, difolio.

37. 1830 iulie 25

După voia și blagoslovenia părintelui starețul(u)i ci mi s-au dat a-m(i) rădica moara me ce o am di la părinții mei pi apa Neamțului și a o faci tot pi locul meu mai în gios și mai în laturi din cale(a) apii ca să nu mi să pricinuiască păgubire după cerire și rugămintă me ci am făcut s(fintei) m(ănăstiri). Deci dar și mă îndatoresc prin această scrisoari a me ci dau s(fintei) m(ănăstiri), precum că din pricina morii meli ci o fac nu să va pricinui înecari(a) di la răposatul preutul Cozma, iar cându să va pricinui și va fi cu adivărat din pricina morii meli, atunce toată păgubire(a) ci să va pricinui, eu să am a o răspundi.

Și pentru că întocmai voi fi următari me-am dat și chizăș pi dum(nealu)i giupânul Vasile Blănariu iar eu niștiindu carti me-am pus numele și degitul.

1830 iuli(e) 25.

Eu, Smăranda Brașovenița, adiverez.

Vasile Popa, adiverez.

<Pe verso-ul filei a doua>: No. 860; La Smaranda; Scrisoarea di Brașovinița pentru moară popii Cozmii. / (1)830 iul(ie) 25.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/32. Original.

38. 1830 august 10

Adică noi care mai gios ni-am iscălit cu mâna noastră, dat-am adevărată scrisoarea această s(fintei) m(ănăstiri) Niamț(u)lu(i), precum să fie știut că după rugămintă ce-am făcut ni-am alcătuit ca morișca ce o am avut de la părinții noștri în apa Niamțului în sus la **Bărcilești** cu o piatră, să avem a o stăpâni și de acum în toată pace(a) în viața noastră, adică a

mea preutului Ioan și a pre(o)tesii Marie, soțul preutului Toad(e)r, și după moartea noastră să o stăpâniască și fie noastre¹, având a da bezmân m(ănăstirii) pe tot anu câte patruzăci lei în 2 vadele.

Și spre a să ști, am dat aceasta scrisoare din partea noastră la sfânta mănăstire.

1830 av(gu)st 10.

Eu, preotul Ioan.

Eu, preoteasa Mariia.

Eu, da(s)ca(l) Nec(u)lai, am fost față.

<Pe verso>: Pentru moara preutului Ioan de pi apa Niamțului. / 1830 avgust 10²; N° 472; N° 861.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/33. Original.

¹ Așa în text.

² Luna și data cu altă cerneală.

39. 1830 august 10

Adică eu, a Muntencii din Târgu-Niamțului, cari mai gios mă voi iscăli însuș cu mâna me, precum să fie știut că după rugămintea ci am făcut sfintii mănăstiri, mi-au dat voe ca să mut morișca me ci am avut-o din gios de satul Humuleștii în locul curăturii preutului Adam în mallul Târliei Gârliei, ci vini din sus de la mori, cu (...) ¹ stânjini în gios de moara mănăstirii. Morișca are să fie cu o pîiatră.

Supt această îndatoriri însă, ca eu nicicât de puțin să nu fiu volnic a rădica zaz, nici măcar gârduș sau a pricinui cât de mică stricăciuni de păgubire moril(o)r m(ă)n(ăstirii) cu înecarea de apă vara sau iarna. Iară când din înpotrivă nu voi urma aceștii îndatoriri și aş pricinui cât de puțână stricăciuni moril(o)r m(ă)n(ăstirii), atunci mănăstirea volnică este a mă opri și a-mi strica lucrarea morii.

Vadul morișcii ci l-am avut eu până acum rămâni a sfintii m(ă)n(ăstiri) să facă ci va voi cu dânsul, bezmân pentru acest loc m-am aşăzat să dau sf(intei) mănăst(i)r(i) câti 40 lei pi fiișticari an într-o vade la tot începutul anului.

Și pentru credința am iscălit însuș cu toată mulțămirea me, fiind.

1830 av(gus)t 10.

Andrei a Muntencii <m.p.>.

<Pe verso>: N° 473; N° 862; Scrisoarea pentru moara ce au mutat Andrei Amuntencii în gârla moril(o)r.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/34. Original.

¹ Spațiu gol.

40. 1831 martie 30

Adică eu, Toader a lui Vasili a Tudurii, dau acest zăpis al meu la mâna dumisali lui Ion Ardile(a)nu, precum că i-am vândut locu(l) casâi meli cari l-am avut di la părinții mei, și l-am vândut cu preț cu 50 7 lei bani, adică cu ci(n)zeci și șepti lei. Iară sculându-să ciniva din frații mei sau di(n) ne(a)murile meli, să n-aibă voi a întoarci nimini, iară nițiindu-mă di cuvânt eu, orici cheltuială s-ar faci, să fii toată dispri mini.

Și pentru mai adevărată credința me-(a)m pus numele și degitul ca să cre(a)zi.

Și eu, Dumitru sân Ion a Tudurii, me(-am) pus degitul ca să cre(a)zi.

Eu, Simion U(n)gure(a)nu, am fost fați.

Și eu, Simion sân Gligoraș, am fost fați.

Și eu, Costa(n)tin sân lui Simion, am fost fați.

Și eu, Petre Stoian, a(m) fost fați.

1831 mart(ie) 31.

Și eu, Toma dascălu, am scris cu zisa lui Toader.

Și zăciuiala în doo la amâ(n)doi.

<Pe fila 2>: Zăpisul lui Toader a lui Vasile a Tudurii din 1831 mart(ie) 30; Zăpisu(l) Catrinii din Humulești; N° 474 863.

<Pe verso-ul filei a doua>: Cumpărătura acestui loc fiind prin știrea mănăstiri(i), l-am încredințat. / (1)831 ap(rilie) 27. / Euthimie icon(om) <m.p.>.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/35. Original, difolio.

¹ Așa în text.

41. 1831 octombrie 3

Știut să fie prin acest zăpis ce-l dau ieu cel mai jos iscălit la Sf(ânta) M(ă)n(ăstire) Neamțul(u)i, precum că mă îndatoresc că de astăz(i) în doao săptămâni de zile să am a pogori **anmjao** mai jos cât să va găsi cu cale de moraru și de către vechilu sf(intei) m(ă)n(ăstiri), adecă de la mo(a)ra mea ce o am mai din jos de mo(a)ra sf(i)nt(ei) m(ă)n(ăstiri), atâta mă îndatore(a)scă că și pentru neboi¹ de îngheceare² la iarnă să am a slobozi apa a nu face vreo stricăciune morii sf(i)nt(ei) m(ă)n(ăstiri).

Și spre a să păzi întocmai urmeaz(ă) a mea iscălitur(ă).

(1)831 octo(m)vr(ie) 3.

Andrei Amuntencii <m.p.>.

Și am scris ieu cu zisa numitul(u)i iscălit.

Grigori Cozaiuciu <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua>: Zăpisul lui Andrei Amuntencii pentru moara ce au făcut alătura cu a preotului Cozma. 1831 oct(om)vr(ie) 3; No. 475 864.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/36. Original.

¹ Așa în text.

² înghețare.

42. 1832 ianuarie 17

Copii.

S-au dat voi dum(i)s(ale) chir Theodor Drăghici neguțitoriu din Târgul Neamțului ca să-ș(i) facă moară pe apa Neamțului mai gios de locul unde să împărțăști Neamțul în două, curgire sa apucându cu un crac spre Mănești și cu altul pe supt măhălaoa târgului, unde i s-au și dat vadul de moară, după rugăminte(a) ci ne-au făcut în hotarale ci să arată, adică din malu(l) apii trei prăjani proasti în curmeziș și cinci în lungu apii, cu tocmală ca să dei s(fintei) m(ănăstiri) la începutul fișticăruia an câti doăzăci lei de piatră, socotindu-să începutul anului din zioa ci va slobozi peatra pe făină.

Și dacă din înpotrivă numitul mai sus neguțitoriu cu moara și iazul său va pricinui megieșilor ci au acareturi vreo păgubiri și aceia vor vini și vor jălui mănăstirii, atunce d(umnealu)i să aibă a-i dispăgubi precum să vor pute învoi, fără a fi m(ă)n(ăstirea) cât de puțin întru aceasta supărată.

Și spre încredințari i s-au dat di la mănăstiri această adiverință supt a noastră.

Anul 1832 ghe(na)ri(e) 17.

Dometiian arh(imandrit) și stariț S(fintelor) M(ănăstiri) Neamțul i Săcul.

<Pe verso-ul filei a doua>: Adeverința păr(intelui) starițul Dumitian prin care dă voe neguțitoriului Theodor Drăghici să facă moară pe apa Niamțului. 1832 ghenar(ie) 17; N° 476 865.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/37. Original.

43. 1832 septembrie 14

Cătră cinst(itul) Divan giudecătoresc a Prințipat(u)lui Moldavii.
Voica, Ecaterina și Smaranda.

Jalobă.

La 1782 au cumpărat bunul nostru Andrii Cucul din Târg(ul)-Niamțului o moară pe apa Niamțului de la Gheorghii Tănăsăli tot de acolo și cu alte acareturi înpregiur, după cum zapisul arată, stăpânindu-o bunul nostru pân(ă) la anul 1794, când atunce cunoscându-ș(i) sfârșitul vieții salii prin diată au făcut-o danie părințâl(o)r noștri, undi și ei au stăpânit-o pân(ă) la anul 1809, când săvârșindu-să din viață am rămas noi trii surori mici, neavând fraț(i) sau alte rudenii spre a ne ocroti.

Am stăpânit-o și noi trii ani și în cuprindere(a) stăpânirii noastre au cerut trebuința a să faci meremet morii, și neviind bani am luat de aiure 360 lei, ca să dăm 24 merți făină popușoi din uiumul morăi, și am plătit de s-au făcut meremetul trebuincios, cari acel făcătoriu de meremet esti și acum în viață. Și în cuprindere(a) stăpânirii a triizăci ani s-au plătit s-au plătit bezmănul mănăstirii după hrisoaveli luminațil(o)r domni ci ari târgul. Apoi la anul 1812, starețul sv(intei) mon(astiri) fără nici un fel de cuvânt că nu i s-au plătit bezmănul sau vreo poroncă, au și pus stăpâniri pe moară, împreună cu toate celi ci au fost într-însa și înpregiurul

ei, dându-o în orândă cu 120 merți păpușoi pe an unui căp(i)t(an) Grigoraș din Târg(ul)-Niamțului, cari și acum esti în viață, ținându-o curgire de 7 ani.

Și stricându-să iazul de la ace moară, monastire(a) au mutat-o la Bihol pi Topoliți cu amândoa p(i)etrili cari umblă și astăz(i), cu aceli p(i)etri rămâind noi cu celi mai adivărati scrisori și dipărtati de clironomiia părințască, plătind și 800 lei cu împliniala **lor**; pentru doăzăci și patru merți făină ci am fost luat bani de am făcut meremetul morii, vânzându-ni zăstre noastră din casă ci am avut de la părinți, și cheltuind cu jalobi pe la preosfințit(ul) mitropolit și înaltul domn, și ducând cărți la monastiri fără a ni faci nici o îndestulari.

Pentru aceasta cu toată supunire ne rugăm cinstitului Divan ca să binevoiască a li slobozi o poroncă giudecătoriei țin(u)t(ului) Niamțului spre a ni cerceta pricina și după dovezili ci vom înfătoșa a ni faci cuviincioasa puniri la cale spre a nu fi înstreinați de clironomiia părințască și di venitul ce-l putem tragi în curgire(a) anil(o)rde când au răpit-o din mâinili noastre ca un drept lucru a părințil(o)r noștrii.

1832 săpt(em)v(rie) 14.

Iscălite: Voica, Catrina și Smaranda ot Târg(ul)-Frumos.

Întocmai cu originalul.

În lipsă director: Ioan Scorțășcu <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua>: Jalobă a clironoamelor lui Andrei Cucu; N° 477 866.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/38. Copie, difolio.

44. 1832 septembrie 26

Noi, gios iscăliții, încredințăm prin acest zăpis ci dăm la mâna sfinț(iei) sali păr(intelui) Calinic iconomul sf(intei) m(ă)n(ăstiri), precum să fii știut că prin bună învoială și alcătuiuri am cumpărat un văduț di moară ci esti pisti Ozana în capul Humuleștil(o)r din gios, cu locușorul ci-l ari acel vad ci să cuprindi în sămnili acesti, adică dispre amiazănoapti închis cu i(e)rugă, iar dispre amiazăzi cu gârla morii, și la colțiu esti și cărămidării, ca să ni facim pi acel văduț moară pentru chivernisala hranii vieții ; Însă cu tocmală să avem a plăti pi fișticari an mon(a)stirii câti treizăci și trei di lei de piază.

Și voind a vindi moara cuiva, să nu fim volnici fără știrea mon(a)stirii. Și pi lângă aceasta, pricinuind eu Ioan morariul vreo supărari migieșilor cu facirea morii sau cu săpatul gârlii sau cu altceva, eu să fiu datoriu a răspundi și a împăca pi megieși, nesupărând pi mon(a)stiri întru nimic.

Și pentru mai adivărată credință, scriindu-ni-să numili am pus și degitili.

1832 sep(tem)vr(ie) 26.

Eu, Ioan morariul, adiverez.

Eu, Gheorghii brat lui, adiverez.

Și la facire morii sântem tovarăș(i).

<Notă tergală cu altă cerneală>: Și m(ă)n(ăsti)re(a) să să protimisasc(ă) a o lua.

<Pe verso>: Zapisul lui Ion și Gheorghi morari pentru moara ci au să fac(ă), și să plătiască câte 33 lei de piatră. / 1832 sept(e)mvr(ie) 26; N^o ~~178~~-867.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/39. Original.

45. 1832 octombrie 17

Giudecătoria țin(utului) Niamțul.

Masa I.

Parte I.

No. 2128.

1832 oct(om)v(rie) 17.

Piatra.

Cătră precuvioșăia sa arhimandritul Domitiian, starițul Sv(intelor) M(ă)n(ăstiri)
Niamțul i Săcul.

După jaloa ci au dat Cin(s)t(itului) Divan giudecătoresc, Voica, Ecaterina și Smărandă, ci să află cu lăcuința în Târgu-Frumos, pentru o moară ce le-(a)r fi rămas di clironomii di la părinții lor pe apa Niamțului, pe cari jaloabă Divanul cu porunca sa de supt No. 4116 o comunicarisăști în cercetare acestui tribunal, ca după dreptate să să pui la cale îndistulare jăluito(a)rilor.

Deci, giudecătoria alătura(a)ză precuvioșii tale pe lângă aceasta întocmai copiid di ace jaloabă din care pre largu te vei pliroforisî di arătare și cerire ci fac.

Deci, să face cerire precuvioșii tali ca să pui la cale îndistulare jăl(uitoa)r(elor), sau dacă pricina urme(a)ză într-alt chip și monastire(a) are a răspunde, să rânduiești legiuit vechil cu vichilime pe formă împreună cu toati dovezile ci va ave monăstire spre a sta întru înfățișare cu jăluitoarele și a să pute pui la cale dreptățile ci vor ave.

(...) <m.p.>.

În lipsă (...) sardar <m.p.>.

În lipsă derector (...) Ioan Mor(...) <m.p.>.

<Pe versoul filei a doua>: Giudecătoria țin(u)t(ului) Niamțului / Cătră precuvioșăia sa arhimandritul Domitiian, starețul Sv(intelor) Mon(stiri) Săcul i Niamțu. An 1832 oct(om)v(rie) 17. / No. 2128; S-au făcut răspuns că pe marț(i) la 26 octomv(rie) să va triimite vechil din parte(a) m(ă)n(ăstiri(i) .

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/40. Original, difolio, sigiliu în ceară roșie.

46. 1832 octombrie 27, Piatra

Jurnal

Anul 1832 oct(om)vr(ie) 27 zâli, giudecătoriaa țân(u)t(ului) Niamțului au ascultat dila ci urmiază după pretenția pornită din parte(a) formalnicului vechil a Voicăi, Caterinii și Sma(ra)ndei, ci să află cu lăcuința în Târgul-Frumos, polc(o)v. Ioan Dragoș, asupra Sfintei Mon(astiri) Niamțul, pentru o moară de clironomii ci aceli dintâi pretindirisăsc de la Sv(â)n(ta) mon(astire), a căriia încungiurări sânt aceste(a):

^{1iu}. Voica, Ecaterina și Smăranda prin jaloaba lordin 1832 săpt(em)v(rie) 14, ci au dat Cinst(itului) Divan giudecătoresc arată că la anul 1782 au cumpărat Andreiu din Târg-Niamțului o moară pe apa Niamțului de la un Gheorghe Tănăsăscu tot de acolo, cu toate acareturile înpregiurul ei, după cum zăpisul arată, pe care moară ar fi stăpânit-o bunul lor până anul 1794. Și atunce cunoscându-ș(i) sfârșitul vieții au făcut-o danii părinților(j)ăluitoare(j)r undi și ei ar fi stăpânit-o pân(ă) la anul 1809, și săvârșindu-să părinții lor din viață, rămâind eli trii surori mici nevrâsnici fără fraț(i) sau alte rudenii ar fi stăpânit-o și eli trii ani; Și văzând că ceri trebuința a faci meremet la ace(a) moară, ar fi luat 360 lei de aiure ca să dei 24 merți făină păpușoi din uiumul morii și au făcut meremetul trebuincios, cari acel făcătoriu de meremet esti și acum în viață. Pentru care moară ar fi și plătit bezmăn monastirii în cuprindere(a) stăpânirii de 30 ani după hrisovul târgului cel au de la domni.

Apoi la anul 1812 starețul sfintei mon(astiri) fără nici un cuvânt că n-au plătit bezmănușul sau vreo poroncă au pus stăpâniri pe moară cu toate acareturile di p(r)inpregiurul ei, dându-o în orândă cu 120 merți păpușoi pe anu unui căp(i)t(an) Grigoraș din Târgul Niamțului, care și acum esti în viață, și ar fi stăpânit-o 7 ani.

Și stricându-să moara, mon(astirea) ar fi mutat-o la Bihol pe Topoliți cu amândoa p(i)etrile, rămâind jăluitoarele cu celi adivărate scrisori dipărtate di clironomiaa părințască, ba

încă ar fi plătit și 800 lei cu împliniala lor pentru aceli 24 merță făină popușoi, vânzându-ș(i) puțână zăstri ci au avut, rugându-să Cinst(i)t(ul)ui Divan ca să li să sloboadă poroncă de cercetari cătră acest tribunal ca după dovezili ci vor înfătoșa să fii pusă la cali, pe care jalobă Divanul prin rezăluțâia din 8 a următoarei luni supt No. 4116 o îndreptiază cătră această giudecătorii ca cercetând curgire(a) pricinii să pui la cali, iar la nemulțămire(a) vreunii părți încheind socotința ei cu raport să o pristavlisască.

2^{le}. Vechilimioa ci dau jăluitorile polc(o)v. Ioan Dragoș din 1832 săpt(em)v(rie) 14, întărită pe formă de giudecătoriiia țan(u)t(ului) Cărligăturii la 10 oct(om)v(rie) supt No. 11, prin carile îl fac vechil deprin răspunzătoriu în arătata pricină și să rămâi mulțămiti cu lucrările ci va faci.

3^{le}. Adres din parte(a) acestui trebunal din 17 a următoarii luni supt No. 2128, cătră precuvioșâia sa arhimandritul Dometiian, starețul Sfintel(o)r Mon(astiri) Niamțul i Săcul, prin cari i s-au făcut cunoscut alăturându-i-să și întocmai copii di pi jaloba jăluitoarel(o)r, ca pliroforisându-să de pricină să pui la cali odihna lor spre curmare(a) cei mai di diparte lucrări sau să rânduiască vechil din parte(a) svintei mon(astiri) împreună cu toate dovezâli ci va ave spre a sta întru înfătoșări cu jăl(uito)r(ul) vechil di a să pute puni la cali dreptățâli ci va ave.

4^{le}. Răspunsul precuvioșiei sali din 21 a următoarei luni cuprinzătoriu că au priimit carte(a) giudecătoriei din 17 a următoarei supt No. 2128, împreună cu copii di pi jaloba Catrinii și Smarandii, lăcuitoaredin Târg-Frumos pren neguțătoriu Ioan, bărbatul a uniia din jăluitoare, și că la 25 ale aceștii luni să va afla la Piatră vechil din parte sv(intelor) mon(astiri) spre a sta în giudecată cu vechilul jăluitoarel(o)r.

5^{le}. Vechilimeaoa precuvioșiei sali arhimandritului Dometiian, starețul Svintel(o)r Mon(astiri) Niamțul i Săculdin 1832 oct(om)v(rie) 24, ci dă monahului Chiril, cu care îl însărciniază vechil deplin răspunzătoriu din parte(a) sfintei mon(astiri) a sta în giudecată în arătata pricină.

6^{le}. Perilipsâs dovezâl(o)r ci au înfătoșat polc(o)v. Ioan Dragoș, vechilul din parte(a) jăluitoarel(o)r Voica, Ecaterina și Smaranda din 1832 oct(om)v(rie) 27, supt care au iscălit că alte dovezi afară de aceste ci să arată în gios nu mai are:

1^{iu}. Un zapis din din let 1782 iulii 27, cu care vinde de bună voia sa un Gheorghii Tănăsăscu dinpreună cu soțâia sa Ecaterina și ficiorii lor din Târg-Niamțului lui Andreiu Cucul o moară cu un bordeiu lângă dânsa i casă cu pivniță și cu grădină lângă casă, cu perji și meri, cum și altă grădină piste gârlă cu ce(a)ir de vite și imaș a morâi în preț 350 lei bani gata, pe cari li-au avut făcuti de dânsul.

2^{le}. Alt zapis din let 1793 avg(us)t 10, cu care vinde Mariia Măgulasă împreună cu sora ei Todosăia i nepoata sa Nastasăia lui Andrei Cucul o livadă ci o au de la tatul lor cu huciu¹ cu tot i pomi, adică meri și peri aflători într-însa, ce esti între gârla ce(a) din mijloc și între a morii până undi au cumpărat de la Gheorghii Tănăsăscu în preț 25 lei, care bani i-au priimit toț(i) în mână, iar sculându-să vreun niam a lor să nu fii volnic a răscumpăra.

3^{le}. O diiată din let 1794 noemv(rie) 22, ci dă Andreiu Cucul din Târg-Niamțului, în viață fiind, lui Saraghe, ginerilui său și fiicii sali Nastasăei, prin care dănuști toate avuturile sali nepoțâl(o)r și nepoatel(o)r lui, fiind că alți ficiori nu ave și să-i poarte de grijă cât a fi în viață, și după ci va muri, precum pre larg să arată prin aceiadiiată.

4^{le}. O mărturii din let 1820 mart(ie) 9, încredințată de căp(i)t(a)nu(l) Târgului-Niamțul, ci o dau patru oameni din acel târg nepoatel(o)r lui Andreiu Cucul, anumi

Voica, Ecaterina și Smăranda, pentru o moară cumpărată pe apa Niamțului de Andreiu Cucul de la un Gheorghe Tănăsăscu, cum și pentru celelalte acareturi, a cărora încungiurări și mărturisări a lor pre larg să arată prin ace mărturii.

5^{le}. O adiverin(ță) din let 1811 maiu 8, a i(e)rodiiacului Theodosai Hușanul ci dă la mâna Nastasăicăi, fiica lui Andreiu Cucul, cari i-au făcut rugăminte ca să ei asupra sfinții sali scrisorile morii ci le are danii de taică-său.

6. Cinci țaduli de la 1800 oc(tom)v(rie) 28 și până la 1806 de plata bezmănului morii.

7^{le}. Perilipsâs din 1832 oc(tom)v(rie) 27 de dovezili ci au înfătoșat vechilul Sfintei Mon(astiri) Niamțul, monahul Chiril, supt care au iscălit că afară de aceste ci să arată în gios nu mai are în arătata pricină alte dovezi:

1^{iu}. O carte a Divanului din let 1771 apr(ilie) 8, prin care să cuprinde pentru doă mori făcute pe moșia monastirii că această pricină esti giudecată și să hotărăști că după pravilă, **carte** 2, titlu 1, **lit.** 122, cel ce zădești lucru pe loc strein, acel lucru esti a stăpânului, dând dreptate mon(astirii) a lua morili în stăpâniri.

2^{le}. Jaloba lui Andreiu Cucu, fără velet și lună, ci dă cătră părintele starețul vremii aceia, rugându-să ca după voia ci au avut de la un părintele Iftemi², egumen din Săcu ș-au făcut ace moară care au ars, cu îndatoriri ca după moarte lui să rămâi a monastirii, și că să-ș(i) facă milă dându-i voi a o faci iarăș la loc, fiind că și p(i)etrili li-au avut și i s-ar fi întâmplat și pagubă ca la 400 lei cu ardirea morii.

3^{le}. O carte particularnică din 22 iuli(e) iuli(e), fără velet, a precuvioșăci sali starețului Paisăi, cătră isprăv(ni)ci(a) țân(utului) din vreme aceia, rugându-să ca să nu mai îngăduiască pe acel Andreiu cu a-i da mai multă supărari în pricina aceasta, căci nu-l poate suferi să-ș(i) mai facă moară pe moșia mon(astirii), fiind un tulburătoriu și nu puțin l-au supărat.

Deci, giudecătorii luând în băgare de samă încungiurările pricinii și zăsăle părțai jăluitoarei cu care vroia a-ș(i) sprijâni dreptății sali, cum că alta ar fi moara ace ci au avut-o Cucu cumpărată de la Gheorghe Tănăsăscu și altele ar fi aceli ci le are monastire(a) disființate prin pomenita mai sus carte a Divanului din let 1771 apr(ilie) 8.

Dar însă vechilul din parte(a) mon(astirii) din împotrivă răspunzând cum că măcar deși nu esti aceia moara, dar de la sâni înțelegându-să că neurmând plata bezmănului de la 1806 păr(ă) la 1832, fiind trecut(i) în mijloc 26 ani, apoi pravilicești se desființază o asămine pretențai rădicată de jăl(uito)r(ul) vechil asupra mon(astirii).

Așa, pe temeiul documenturil(o)r ci au înfătoșat și o parte și alta / după perilipsurile însămnate în dellă / înțelegându-să dreptate(a) sfintei mon(astiri) atât din carte de giudecată a Divanului din let 1771 apr(ilie) 8, precum și pentru neplata bezmănului pentru moara ci să pritindirisăști de cătră parte(a) jăluitoare(lor) în curgire de 26 ani, adică de la 1806, până la care vremi numai au putut jăl(uito)r(ul) vechil înfătoșa țaduli de plata acelui bezmăn, giudecătorii puni socotință ca mon(astirea) să-ș(i) aibă în bună pace stăpânire(a) sa pe ace moară ca un lucru drept al său după drumul dreptății ci s-au socotit pravilicești că are.

Și dar jurnalul acesta să va ceti îmbil(o)r părți ca să să iscăliască mulțămiri sau nemulțămiri.

Iscăliț(i) / Neculai Ghica agă / în lipsă Iordachi Stan sărdar /
În lipsă de(re)ctor Ioan Scorțăscu.

Eu jăl(uito)r(ul) legiuit vechil nu m-am mulțămît cu această socotință și cer apelații la Divanul giudecătoresc în vade de 6 zăli.

1832 oc(tom)v(rie) 28.

Piatra.

Iscălit Ioan Draguș.

Și legiuitul vechil din parte sfintei mon(astiri) m-am mulțămît cu această socotință.

1832 oct(om)v(rie) 28.

Piatra.

Iscălit Chiril monah.

Răzăluții.

De vreme că jăl(uito)r(ul) vechil au rămas nemulțămît cu această socotință, apoi / dându-să copii pe formă încredințată vechilului sfintei mon(astiri) / dela pe formă împreună cu acest jurnal să să pristavlisască Cinst(itu)lui Divan cu raport.

1832 oct(om)v(rie) 28.

Iscălit Neculai Ghica agă / În lipsă Iordachi Stan sârd(a)r.

Di la giudecătoria țin(u)t(u)lui Niamțului.

Copia aceasta fiind întocmai cu originalul s-au încredințat cu iscăliturile cilenurilor și punire(a) peceții giudecătorii.

1832 oct(om)v(rie) 28.

Piatra.

În lipsă Iordachi Stan sardar <m.p.>.

În lipsă derector Ioan Scorțăscu <m.p.>.

<Pe fila 6v.>: În această copii de jurnal să cuprind șasă file, adică patru scrisă și două nescrisă, șnuruite și numirarisite. /1832 oct(om)v(rie) 28. / Piatra. /În lipsă derctor Ioan Scorțăscu <m.p.>; 1832 oct(ombrie) 27; No. 869; N° 480; Copie di pi jurnalul giudecătoriei de Niamțu supt No. 2200.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/41. Copie, sigiliu cu legenda: „Pecete giudecătoreie ținutului Niamțul”.

¹ Huciu = Crâng, desiș, huceag, hățiş, stuțăriș, tufiş, tufăriș.

² Ieromonahul Eftimie Cănanău, egumen a treia oară între anii 1766-1773.

47. 1832 noiembrie 21

Adecă noi, cari mai gios ni vom pune numili și degitili noastre, dăm acest adivărat zapis al nostru la Sfânta Mănăstire Neamțului, precum să fie știut că căzind noi cu rugămintă la sf(ă)n(ta) m(ă)n(ăstire) ca să avem voe a ni faci o morișcă pi un vădișor ci esti pi apa Niamțului mare despre malul satului Fagii, asupra căriia rugămintă, milostivindu-să asupra sărăcii noastre, ni s-au dat voe după cerirea ci am făcut, a ni faci morișca pi văduțul din locul mai sus însemnat, însă supt această îndatorire ca să nu aducim vreo supărari sau păgubiri m(ă)n(ăstirii), nici a faci iaz cât de puțin din care să pricinuim supărari cu înecare a vreunui fânaț sau a altor pământuri de hrană, atât monastirești, precum și din a lăcuitoril(o)r înpregiuraș(i) petrecători.

Vom fi și noi datori a da m(ă)n(ăstirii) pentru bezmănu(l) locului pi fișticari an câte un galbăn olandej de Piatră, iar când să va întâmpla a să faci vreo păgubiri m(ă)n(ăstirii) din pricina aceștii mori, ni îndatorim oriși în ci chip ar fi a despăgubi pi m(ă)n(ăstire), fără să ni mai rămăe vreun cuvânt de îndreptari oriși la ci jude cătră am mergi.

Și pentru a fi întocma următori, ne-am pus numili și degitile noastre.

1832 noemvr(ie) 21.

Și noi plătindu-ne bezmănul câte un galbăn de Piatră pe au (?) precum s-au zis și mai sus. Voi(n)d că(n)dva a scoate moara vânzătoare să nu fim volnici a o vinde nimăruî nici supt un feli de protimisîs, decât m(ă)n(ăstire)(a) să să protimisască a o cumpăra de la noi, întorcându-ne banii ci să va dovedi că am cheltuit noi cu facire(a) morii aceștia. Și spre întărire și adiverire celor mai sus zisă, ni-am scris numile și am pus degitili noastre.

La anul 1832 luna noem(v)r(ie) 21 zile.

Neculai Dondul, adiverez.
Luca Acatrinii, tîj.
Și sântem amândoi tovarăș(i) răspunzători.

<Pe verso-ul filei a doua>: Zapisul lui Neculai Dontul din Vânători, pentru moara ci i s-au dat voe să facă cât cu un galbăn de Piatră pe an. / 1832 noemv(rie) 21. / N° ~~181~~ 870.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/42. Original, difolio.

48. 1832 decembrie 19

Copii

Eu iscălitul mai gios, deplin vechil din partea jăluito(a)rilor, Voica, Smaranda i Catrina, nepoata lui Andrei, că asupra pretenției ce am rădicat pentru arătata moară, văzându-mă rămas la înfătoșarea ce am avut la giudecătorie ținu(tu)lui, am căzut cu rugămintă către sfinția sa părintele starețul ca cu căia ce să va milostivi să mă agiute pentru sărăciia lor, fără să mai caut vreo judecată. Și așa m-au miluit cu 340 lei, adecă trei sute patruzăci lei, care bani i-am priimit deplin în mâinile mele eu legiuitul vechil, acel care am stătut și în giudecată, și pentru ca de acum înaintea să nu să mai urmază nici o pretenție în pricina aceasta a pricinui cheltueli și supărări sfintei mon(a)stiri, urmează a mea însuș iscălitură.

(1)832 dec(em)v(rie) 19.

Ioan Draguș polc(o)v(nic).

Această copie iaste întocma duple înscrisul ce-l dă în dosul jalobei numitul vechil a jăluitoaril(o)r, și pentru că slova sa iaste cu totul încurcată și cu anevoe de a să putea ceti, se alătorează și copiii aceasta

(1)832 dec(em)v(rie) 19.

Chiril monah <m.p.>.

<Pe verso>: Copie înscrisul Ioan Drăgușanu. 1832 decemv(rie) 19; N° ~~182~~ 871.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/43. Copie.

49. 1832 decembrie 16

Înaltu precuviosăi sali părintelui stareți Sf(intelor) Măn(ăstiri) Ne(a)mțu i Săcu.

De la fiiceli săvârșatului din viață Saraghi zăt Andrii Cucul, Voica, Catrina și Smăranda.

Zalobă.

Cu fărbinți laclărâmi și cu smeriti mitani(i) și cu curate cugiti dăm supărare înaltu p(r)ecuviosăi tali pentru mo(a)ra ci am avut rămas di la părinții nostri, ci la an 1812 s-au luat di către mănăstiri din stăpâniri(a) no(a)stră, rămâindu noi încă datori pi aci(a) mo(a)r(ă).

La înfășorari ci am avut la giudecătorii(a) țin(u)t(u)lui, depărtându-ni cu o carti de giudecat(ă) ci au avut mănăstiri(a) **cu sat**, prin cari pentru alti i pentru dou(ă) mori, cari aci(a) carti esti cu 11 ani mai înainte decât zapis(ul) di cumpărătura acei mori ci au cumpărat bunul nostru di la un Ghi(or)ghi Tănăsăscu. Apoi părinții nostri au stăpânit mo(a)ra 30 ani, cari sânt 41 ani di la carti și pân(ă) ci ne-(a)u rădicat stăpâniri(a) di pi mo(a)r(ă). Și pentru că noi numai cinci ținuli avem de plat(a) bezmănului, fi(in)d cili mai multi p(i)erdute, nipuindu-li cu veletul fieșticării, fi(in)d că veleturile lor sânt, una întâi di la 1800 și 1801 și 1803 și 1809 și 1811, (a)poi la (1)812, n-am avut pi ci să plătim bezmăn. Și plătim și datorii ci au rămas asupra no(a)stră di am făcut merimet morii, cari esti și astăz(i), și făcătorii merimetului și criditor ci au împlinit di la noi bani, ci prin zaloba i-am arătat, și cât ne-(a)u mai rămaș s-au irosit la Săcul în vremi răvoluții, rămâindu noi numai cu sufletele.

Pri sfinti stăpâni, cel ce ești plin di duh(ul) driptății și porți chipul îngerescu și ti închipulești în loc(ul) herovimilor pri pământu, adu-ți aminti di vămeli drumului pân(ă) la po(a)rta ceriului privind la Maica Domnului, gândindu la Mântuitoriul Hristos, cugetând la zio(a) giudecății, socotesti ticălo(a)s(a) no(a)stră rugăciuni și nu trici cu vidiri, ci ti milostivești asupra sărăcii ci ne-au înpresurat, pentru că Dumnezeuști esti, carili nu numai la fapți, ci și la gânduri și la socotenți priivești, apoi spri a nu cugita vriodat(ă) dijnădăjduri înpotriva hainei botezului nostru.

Adăpati fi(in)d din multi părți cu to(a)tă cridința am alergat cu ace(a)stă jalnic(ă) ceriri de milosteni(e), că decât un 100 di bani fără) blagosloveni(e), mai bini un ban cu blagosloveni(e), milostiviți stăpâni, că dup(ă) Dumnezeuști din cer la păstorii turmei am alergat.

Pri plecat(e) sufletești,

Voica, Smărănda, Catrin(a).

(1)832

dechemv(rie) 16.

Eu, iscălit(ul) mai gios, deplin vechil din parti zăluitorilor Voica, Smărănda i Catrin(a), nipoatili lui Andrei Cucul, asupra pretenții ce am rădicat pentru arătata mo(a)r(ă), văzându-mă rămaș la înfășorari(a) ci am avut la giudecătorii(a) țin(utului), am căzut cu rugăminti către sfinții(a) sa părinteli starețu, ca cu cei ci să va milostivi să li agiutipentru sărăcii lor, fără) să mai caute vreo giudecat(ă) și a și le-(a)u și miluitu cu 340 lei, adică trii suti patru zăci lei, pe cari bani e-(a)m și priimit deplin în mâinili meli eu legiuitul vechil, acel cari am stătut și în giudecat(ă). Și pentru ca de acum înainte să nu să mai urmeză nici o pritențai în pricin(a) ace(a)sta a pricinui cheltuili și supărare sf(ânta) măn(ăstire), urme(a)ză a me iscălitură.

(1)832 dechemv(rie) 19.

Ion Drăguș polcov(nic) <m.p.>.

<Pe verso-ul filei a doua>: N° 182; Să să alătorezi la jurnalul giudecătorii țin(u)t(u)lui Niamțu. / 1832 dec(em)v(rie)19.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, CXXXIX/44. Original, difolio.

50. 1835 decembrie 5

S-au primit, dechemv(rie) 17. 1835.

Cătră Sfânta Măn(ăstire) Niamțului.

Judecătorie țin(u)t(ului) Niamțului opservarisând dela jid(o)vul(u)i Ioster Mișel din Târgul-Niamțului pornită asupra sfintei măn(ăstiri) pentru înpresurare(a) unui loc, a căruie rându după clasificăție iera a să căuta la 11 sept(em)v(rie) în al 3^{le} clasas, unde văzându-să că numai o chemare i s-au făcutu sfin(tei) măn(ăsti r(i), și după publicațae clasificarisirei dela lor la termenul sus arătat, numai jăluitoriul s-au arătat iar din parte măn(ăstirii) nu.

Prin rezăluțae pusă pe delă s-au hotărât a să mai face o chemare la 17 a următari(i). De aceia prin aciasta să face cunoscutu că la 17 a următorei să să triimată formalnicu vechil cu toate documenturile atingătoare de pricină, căci dacă nici la arătata vade nu să va înfățoșa din parte sfint(ei) măn(ăstiri) vechil, apoi pe temeiul enstruncțâilor din șapitrel al 8^{le}, art. 305, să va da hotărâre numai pe dovezile părțai stăruitoare.

A..... Popov cam(i)n(a)r.

D(irector) Dimitrachi ...

Șef s(ecție) Alexandru V...

No. 2473.

1835 dec(e)mv(rie) 5.

<Pe verso-ul filei 2v.>: Vade la 18 a viitoare(i) luni dec(emv)r(ie); ~~1835 decem(vrie)~~ 5; N^o ~~188-878~~; Sfint(e)i M(ă)n(ăstiri) Niamț; N. 2473.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, X/3. Original, difolio, rupt.

51. 1835 decembrie 18

Iconomiceasca Dicasterie

a Sfintiilor Monastiri Niamțul și Săcul.

No. 69.

1835 decemvr(ie) 18.

Cătră Cinstita Giudecătoria ținutului Niamțului.

Priimindu-să otnoșăniia Cinstitii Giudecătoria din 5 a următorei luni dechemvr(ie), supt N° 2473, s-au văzut chemaria ce ni să faci spre a ne înfățoșa în pricina de giudecată pornită din partia jidovului Iostir Mișăl din Târgul-Niamțului, pentru înpresuraria unui loc la 17 a următorei luni dechemvr(ie), din cari otnoșănie să vedi că s-ar fi mai fi făcut încă o chemare monastirii a să înfățoșa la 11 săpt(em)v(rie).

Apoi fiind că monastirea nici un feli di chemare în această pricină n-au avut și nici acum nu poati a-ș(i) aduna toate dovezili și hârțiile ce ari în această pricină, precum nici a-și rându vechil cu așa grăbire, fiind că tocmai când este și vadeaoa di la șapti ciasuri din zi s-au priimit otnoșăniia Cinstitii Giudecătoria.

Pentru aceia dar cu smerenie ne rugăm Cinstitii Giudecătoria ca să binevoiască a ne însămnă vade la 18 zili a viitoarei luni ghenari și atuncea monastirea să va îngrije a-ș(i) permite cerșutul vechil, cu dovezili ci vom ave în această pricină.

Nathanail (...) <m.p.>.

<Pe verso-ul filei 2v.>: Fiind al dumatăle cătră Dumnezeu smerit și osârdnic rugător împreună cu tot so(bo)rul (...); N^o ~~189-878; 1835-decemvrie-18.~~

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, X/3. Original, difolio.

52. 1836 ianuarie 5

Noi mai gios iscăliții lăcuiorii și neguțitori din Târgul-Neamțului, încredințăm prin aciasta a noastră mărturii ce dăm Sfânt(ei) Monastiri Neamțului, precum să fie știut că pentru un loc în cari au fost velnița a jidovului din acest târg, anumi Iuster Feșel, după primejdiinciosăle **întempleri** a apii Neamțului cu vremi, cu vremi, s-au mâncat de di apă. Cari loc l-au avut cumpărat di la preutul Stefan și acel loc astăz(i) să află prund. Iar alt loc noi toț(i) mărturisim că nu are nini, că era afară di acela ci l-au mâncat apă. Și or la cari i(n)stanții giudecătorești să va gelui asupra sfânt(ei) monastiri cu vreun chip di vicleșug cerând loc, să nu i să priimiască nici întru o băgară di samă,

Care aceasta noi toț(i) și supt giurământ putem în frica lui Dumnezeu să adevărim.

Și pentru adivărată credința, ni-am iscălit, unii cu mânilă noastre și alți(i) cu punerea degitelor.

1836 ghenar 5.

Eu, Gheorghe Morariu, martur.

Eu, Anton Rusu, martur.

Eu, ~~Anton~~ Mihai Rusu.

Ioan iconom, duhovnic di la Adormire.

Și eu asămin(e)a știu că acestu locu di sus însămnat l-au mâncat apa.

Dimitrachi Sfetcu <m.p.>.

Poliția din Târgul Ne(a)mțului.

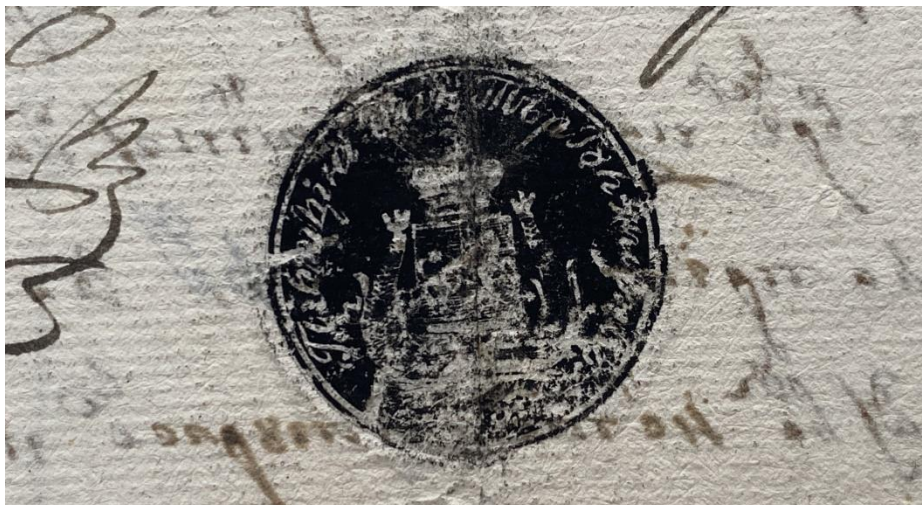
Iscăliții în dosul, au arătatcă această mărturii aste adivărată. Pentru aceasta să să încredințază și de cătră poliții.

1836 ghen(a)r(ie) 16.

Gheorghe Popovici <m.p.>.

No. 11.

<Pe verso-ul filei 2v.>: 1836 ghenar 5. Mărturie neguțitorilor din Târgul-Neamțului pentru un locu velniță; N^o ~~190-880.~~

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, X/3. Original, difolio, sigiliul Poliției din Târgu-Neamț.

53. 1836 februarie 3, Piatra.

No.

Jurnalul.

În numile preînălțatului domnu Mihail Grigoriu Sturza v(oe)v(o)d, stăpânitoriul Prințipatului Moldavvii.

Anul una mii optu suti triizăcișisă, luna fevr(uarie) în trii zili. Giudec(ăto)r(ia) țin(utului) Ne(a)mțului în trahtație della pornită di jid(o)v(ul) Mișăl Iostăr din Târgu-Ne(a)mț asupra S(fi)n(tei) Mon(astiri) Ne(a)mț pentru un loc di velniță în ființa amânduror părțil(o)r prin formalnici vichili, a căruia înpregiurări s-au văzut următoareli:

1. Jalba numitului jid(o)v din 1832 avg(u)st 24 cătră disființata di aici judec(ăto)r(ie), cu arătare ca prin știre mon(astirii) în anii trecut(i) cumpărând un loc di la un preut Ștefan din Târgu-Ne(a)mț, pi cari făcându-ș(i) și veln(i)ță, în urmă din adăogire(a) apil(o)r luându-i-să velnița di puhoi, cum și din loc străcându-i o bucată di cătră mon(astire), apoi i s-ar fi luat locul ci mai rămăsăs(e), îndreptând pi din sus apa unii gârli di moară, di cari loc și astăz(i) să află păgubaș, fără nici o dreptate; După cari în urmare(a) răzăluții pusă supt No. 1758, la 1 sept(em)v(rie) cu alăturat egzămplariul di pi jalbă s-au scris cătră cuvioșia sa starițul mon(astirii) ca să cercetez(e) pricina și să pui la cali pi jid(o)v iar la din înpotrivă să triimată vichil spre înfătoșare cu jād(o)v(ul).

2. Copiia adresului judec(ătores)c supr No. 1759 cătră isprăv(ni)ci(e) ca să ecspidariscă numerarisitul adresu cătră starițul mon(astirii).

3. Răspunsul isprăv(ni)ci(ei) supt No. 4507 în alăturare cu răspunsul starițul(u)i mon(astirii) din 9 săpt(em)v(rie) di primire(a) înscrisului giudec(ăto)re)sc și că să va urma întocmai.

4. Jalba numitului jid(o)v Mihil¹ din 8 săpt(em)v(rie), anului 1835, cătră tribunalul acesta că rândul căutării pricinii aceștia după clas(i)ficația ei ș-a mesii întâi fiind în ace zi, ceri a să da curs, pi cari după docladul stolnăcialnicului mesii sau și pus.

5. Jurnalul însămnat pi dellă de presutsfii la 1835 săptemv(rie) 16 spre știință de înpregiurării din cari nu s-au putut da sfârșit pricinii la terminul clas(i)ficații, că fiind a să căuta al 3^{le} clasis, la 11 a acei luni înfătoșindu-să, iar din parti mon(astirii) niarătându-să nimi. Și din dellă văzindu-să o chemare numai, să s(e) facă al 2^{le} chemari la 24 a următoarii ca să triimată mon(astirea) vichil cu dovezili.

6. Răzăluția presutsfii din 7 dechemv(rie) că vadiaoa trecând și nici o parti arătându-să, să s(e) sorociască pi imbi părții la 17 a acii luni a veni în înfătoșare, după cari supt No. 2473 s-au făcut cunoscut mon(astirii) și supt No. 2472 jăl(uito)r(ului) jād(o)v.

7. Adeverința jid(o)v(ului) din 17 decemv(rie) că au priimit chemare(a) și la 1 ghenar va vini.

8. Răspunsul Dicasterii mon(astirii) No. 69 de priimire chemării și că la 18 ghenar va triimeti vechil(ul) cu dovezili.

9. Jalba monahului Pangrate, vichil mon(astirii), priimită la 17 ghenar în alăturare cu vichilime(a)u(a) mon(astirii) că pentru vadeo(a) ci ș-au pus mon(astirea), acum înfătoșindu-să ceri a să înainti lucrari, pi cari a urmat răzoluția că de vremi ci trebunalul nu esti complet să s(e) făcă cunoscut jid(o)v(ului) ca la 1 fevr(uarie) să să afli în înfătoșare, că la dinînpotrivă să va da sfârșit în niființă, căruia supt No. 223 i s-au și făcut, iar vichilu(l) mon(astirii) iscălind că va fi următoriu.

10. Adiverința jid(o)v(ului) din 23 ghenar de priimire chemări(i).

11. Jalba lui Mișăl jid(o)v priimită la 31 ghenar cu ceriri să i să încredințez(e) vichilimeo(a) prin cari înputerne(ce)ște din parte sa pi Eni jid(o)v Nemțanu, cari după răzoluția pusă s-au și încredințat, fiind și copii la dellă.

12. Jalba vichilului mon(astirii) priimate la 1 1 fevr(uarie) că după vade(a)oa pusă, următoriu fiind a vini, ceri a să închide lucrari(a), pi cari urme(a)z(ă) răzoluția, fiind că să află simbătă și pi jid(o)v nu să poati aduce întru înfătoșare, jăl(uito)r(ul) va fi îngăduitoriu pără luni la 3 a următo(a)rii, făcându-să cunoscut și jid(o)v(ului) di astăz ca să s(e) pui față pără luni spre înfătoșare.

Asupra cării cerșindu-să di la vichilu(l) jid(o)v(ului) dovez(i) cu ci drit pritindirisăști locul și di au fost drept al său și di cătră mon(astire) i s-au luat, precum prin jalobă arată pominitul vichil prin înscrisul său di astăz(i), au însămnat că nicio dovadă încredințatoriul său nu i-au dat decât, decât vichilime(a)o(a) prin cari îl înputernicește a să giudeca din parte(a) sa.

Iar vichilul mon(astirii) drept dovadă că arătare(a) jăl(uito)r(ului) esti o acolisire, numai au înfătoșat mărturiia din 5 ghenar a următoriu(ui) an dată di un Ghiorghii Murariu i Anton Rusu, Mihai Rusu, neguțitoriul Dumitrachi Sfetcu și iconomul Ioan din Târgu-Ne(a)mț, cu cuprindire că locul pi cari jid(o)v(ul) Mișălu ș-au avut făcută velniță, stricându-să di apă, au rămas prund, precum și astăz(i) se află, și că alt loc mărturisăsc că nicăiare nu ari. Cari mărturii s-au văzut încredințată și di polițmaistru Târgului-Ne(a)mț la 16 ghenar, supt No. 11. Alti dovez(i) arătând vichilul mon(astirii) că nu mai ari.

Apoi măcar că vichilu(l) jăl(uito)r(ului) grainic au mai propus că dovezili încredințatoriului său pentru pominitul loc s-ar fi aflând amanetarisiti la un jid(o)v din Cernăuț(i) și pi cari nu s-ar fi putut îndemâna a li aduci di față, însă așa precum di la pornire(a) proțasului di cătră dânsul sânt trii ani trecuți, nu s-au putut crede că dacă ar fi avut niscaiva dovez(i) nu s-ar fi îngrijat a li aduce, ci mai vârtos cu acesta dând a cunoaști că cerire(a) sa

cătră mon(astire) esti o singură numai acolisire. Și văzându-să și della îndiplinită cu legiuitele chemări și cu rospișe di a lor priimire, nu s-au mai putut lăsa nici cum proțăsul zăcătoriu precum di atâta vremi s-au văzut stând, ci pi temeul mărturii mai sus zisă, tribunalul au închiet a sa socotință că mon(astirea) să rămâi în nesupărare dispri o asămine goală acolisire a jel(uito)r(u)l(ui) jid(o)v de vremi ci o dovadă n-au înfățoșat.

Despre cari închiindu-să acest jurnal, înpricinații vor iscăli a l(o)r vroință, dându-li-si și copii încredințate, și parte(a) nemulțămită în termin di doă luni poati apilarisi la Divan puind cauții câti doi lei la sută pi banii câț(i) s-ar socoti locul pritindirisit, nefiind mai mult di valor(e)a tribunalului.

Iscălit / prez(ident) post(elnic) Iordachi Darie;

Asesor căm(i)n(a)r Grigori Iacovache.

Asesor clucer Alicesandru Popovici.

Director Dimitrii Iconom.

Astăz(i), apr(ilie) în șaisprezăci, cetindu-să hotărâre(a) aciasta lui Eni ji(dov), vechil lui Mișel Ioster, au iscălit nemulțămire, slobod fiind de astăzi pără în doă luni a apelarisi la Divan, puind însă cauții pe soma ce prin cercetare s-ar dovedi că face locul pretinderisit.

Tot astăzi prin isprăv(ni)ci(e) s-au trimis și Mon(astirii) Niamț(u)l copia jurnalului spre a da respiscă de a sa vroință.

Jud(e)c(ătoria) ținut(u)lui Niamț.

Copia aciasta posleduindu-să den cuvânt în cuvânt cu originalul trecut în condica hotărâril(o)r supt N° 10, și fiindu întocmai s-au încredințat cu iscăliturile mădularil(o)r și punere(a) pecetii.

Pr(ezident) Darii post(elnic) <m.p.>.

A(lexandru) Popovici clucer <m.p.>.

D(irector) Dimitrachi Iconom.

No. 2215.

1836 apr(ilie) 16.

Piatra.

<Pe verso-ul ultimei file>: .

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamț, X/5. Copie, sigiliul judecătoriei ținutului Neamț.

¹ Așa în document.

Bibliografie Selectivă

Documente Inedite

Arhivele Naționale Iași, Mănăstirea Neamț, X/2, 3, 4, 5.

Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamțului, LIII/27, 32;

Arhivele Naționale Iași, Mănăstirea Neamț, LXXXVII/12;

Arhivele Naționale Iași, Mănăstirea Neamț, CXXXIX/2, 3, 4, 5, 6,7,8,9,10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44.

Documente Edite

Bogdan, I., *Documente false atribuite lui Ștefan cel Mare*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, I, 1913, p. 103-161;

Catalogul Documentelor Moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale. București, II (1621-1652), București, 1959;

Costin Clit, *Documente privitoare la istoria Târgului Neamț și a mănăstirilor din jur (secolele XVII-XVIII)*, în „Acta Bacoviensia”. Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, XVI, Onești, Editura MAGIC PRINT, 2021, p. 17-48;

Costin Clit, *Documente privind istoria Episcopiei de Huși*, Huși, Editura Horeb, 2021, Lucrare apărută cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte IGNATIE, Episcopul Hușilor;

Documente privind istoria României, XV, A. Moldova, II (1476-1500), București, Editura Academiei Republicii Populare România, 1954;

Documente privind istoria României. Răscoala din 1821. Documente interne, București, Editura Academiei Republicii Populare România, II, 1959; III, 1960; IV, 1960;

Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, III, (1487-1504), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, București, Editura Republicii Socialiste România, 1980;

Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, VIII (1585-1592), volum întocmit de Ioan Caproșu, București, Editura Academiei Române, 2014;

Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, XXIV (1637-1638), volum întocmit de C. Cihodaru și I. Caproșu, București, Editura Academiei Române, 1998;

Iorga, N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VII, *Cărți domnești, zapise și răvașe*, București, Stabilimentul grafic I.V. Socecu, 1904;

Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România, București, Editura Hasefer, volumul II, partea 2, întocmit de L. Benjamin, M. Spielmann, S. Stanciu, 1990;

Lucrări, studii și articole

Bălan, Emanuel, *Evreii din Târgu Neamț. Istoria unei comunități*, București, Editura Hasefer, 2019;

Cândea, Virgil (coordonator), *Istoria românilor*, vol V, *O epocă de înnoiri în spirit european (1601=1711/1716)*, București, Editura enciclopedică, 2003

Evreii din România în texte istoriografice. Antologie, București, Editura Hasefer, 2004;

Ivan, Ioan, diacon, Porcescu, Scarlat, preot, *Mănăstirea Neamț*, Cu un cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul Teoctist Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași, 1981;

Kaufman, Josef, *Cronica comunităților israelite din județul Neamț*, Piatra Neamț, Tipografia „Record”, 1929, II/1;

Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, Piatra-Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2008.

Ivănescu, Dumitru, *Populația evreiască din orașele și târgurile Moldovei între 1774-1832*, în „Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae”, II, 1997.

Porcescu, Scarlat, *Episcopia Hușilor. Pagini de istorie*, tipărită cu binecuvântarea și sprijinul Prea Sfințitului Eftimie episcopul Romanului și Hușilor, Editată de Episcopia Romanului și Hușilor, 1990;

Rădvan, Laurențiu, *Orașele din Țările Române în Evul Mediu (sfârșitul sec. al XIII-lea-începutul sec. al XVI-lea)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011;

Ștefănescu, Melchisedec, *Chronica Romanului și a Episcopiei de Roman*, București, Tipografia Națională, 1875, vol. 2;

Udișteanu, Dionisie, *Calistru Vartic epitrop și locțiitor de mitropolit în timpul refugiului al doilea al mitropolitului Dosoftei al Moldovei*, în „Biserica Ortodoxă Română”, Anul LXXXVII, nr. 3-4, martie-aprilie 1969.

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE LA ISTORIA ȘCOLILOR ROMÂNEȘTI DIN DISTRICTUL ȘCOLAR ORADEA-MARE (ANUL 1840)

*

DOCUMENTARY CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF ROMANIAN SCHOOLS IN THE ORADEA-MARE SCHOOL DISTRICT (YEAR 1840)

*

CONTRIBUTIONS DOCUMENTAIRES A L'HISTOIRE DES ECOLES ROUMAINES DU DISTRICT SCOLAIRE D'ORADEA-MARE (ANNEE 1840)

*

Dr. Cristian APATI¹

Rezumat: *Prezentul studiu are la bază o serie de 11 documente școlare emise în anul 1840 cu privire la școlile primare ortodoxe din Districtul școlar Oradea. Documentele dezvăluie informații în legătură cu: examenele semestriale, evidențele școlare, inspectarea școlilor, realitatea din unele școli, formarea și titularizarea învățătorilor, prezentarea unei cărți, plata unei datorii, și, nu în ultimul rând, cu creșterea viermilor de mătase în școli și plantarea duzilor. Imaginea școlii românești din Districtul școlar Oradea-Mare descrisă în aceste documente nu este una în culori vii. Dimpotrivă, unele tușe sunt chiar întunecate. Vedem dascăli nepăsători, reglementări vechi de peste 10 ani care nu au devenit obișnuință, lipsă de interes față de carte.*

Cuvinte cheie: Oradea, Arad, școală, învățători, Biserica ortodoxă

*

Abstract: *The present study is based on a series of 11 school documents issued in 1840 regarding the Orthodox primary schools in the Oradea School District. The documents reveal information related to: semester examinations, school records, school inspections, and the reality of some schools, teacher training and tenure, presenting a book, paying a debt, and last but not least, rearing silkworms in schools and planting the nozzles. The image of the Romanian school in the Oradea-Mare School District described in these documents is not one in vivid colors. On the contrary, some touches are even dark. We see teacher's heedless, regulations over 10 years old that have not become a habit, lack of interest in education.*

Keywords: Oradea, Arad, school, teachers, Orthodox Church

*

Résumé: *La présente étude est basée sur une série de 11 documents scolaires publiés en 1840 concernant les écoles primaires orthodoxes du district scolaire d'Oradea. Les documents révèlent des informations liées à : les examens semestriels, les dossiers scolaires, les inspections scolaires, la réalité de certaines écoles, la formation et la titularisation des enseignants, la présentation d'un livre, le paiement d'une dette, et enfin et surtout, l'élevage des vers à soie dans les écoles et la plantation des buses. L'image de l'école roumaine du district scolaire d'Oradea-Mare décrite dans ces documents n'en est pas une de couleurs vives. Au contraire, certaines touches sont même sombres. On voit des*

¹ Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale.

professeurs négligents, des réglementations vieilles de plus de 10 ans qui ne sont pas devenues une habitude, un désintérêt pour l'instruction.

Mots clés: Oradea, Arad, école, enseignants, église orthodoxe

*

Fondul *Parohia ortodoxă Oradea*, aflat în patrimoniul Serviciului Județean Bihor al Arhivelor Naționale, integrează un registru de circulare școlare aparținând fostei școli primare ortodoxe din Oradea-Mare, având anii extremi 1840-1890. Documentele au fost scrise în limbile română, cu caractere chirilice, și maghiară. Pentru moment, constrânși de spațiul editorial, atenția noastră se limitează la înscrisurile anului 1840, o sumă de 11 acte, transcrise în registru de mână învățătorului Petru Mândruț.

Poate nu pare un număr mare, dar cele 11 documente permit dezvoltarea unei imagini a școlii românești ortodoxe din Districtul școlar Oradea-Mare la o rezoluție acceptabilă. Regăsim informații în legătură cu examenele semestriale, evidențele școlare, inspectarea școlilor, realitatea din unele școli, formarea și titularizarea învățătorilor, prezentarea unei cărți utile, plata de către slujitorii catedrelor a unei datorii a sistemului de învățământ ortodox către Cămara crăiască (ministerul de finanțe al vremii) și, nu în ultimul rând, cu creșterea viermilor de mătase în școli și plantarea duzilor. Zece dintre documente, expediate din Arad, îl au ca emitent pe Dimitrie Constantin, directorul Districtului școlar Oradea-Mare. Un document, trimis din Buda, este semnat de inspectorul suprem al școlilor ortodoxe din Imperiul habsburgic Nicolae Temesvary, numit în funcție în anul 1825². Dezvoltăm conținutul circularilor mai jos, cu mențiunea că am optat pentru o etalare tematică și nu una cronologică.

Directorul Dimitrie Constantin, la 6/18 februarie 1840, înștiința învățătorii din subordinea sa în legătură cu intenția de a inspecta școlile alături de o delegație a Comitatului Arad: „dându-vă aceia de știre că luminatul Comunitatul al Aradului pentru mai bună îngrijire a soartei voastre Deputații au orânduit, care în primăvara aceasta împreună cu mine ca cu ocărnuitorul Shoalelor de lege în Districtul Literal al Orăzii Mari, din stație în stație va purcede ispitind starea shoalei, merjerea înainte cu pruncii, în moralitate și învățături, pecum și în limba ungurească făcută”. Până la vizita oficialilor, examenul semestrial trebuia susținut „înaintea celor mai mari și de căpetenie mădulare a locului”, data limită indicată fiind 14/26 martie 1840, iar „relația semestrală despre sporiul pruncilor” expediată la Arad. Totodată, învățătorii erau atenționați să asigure „toate celea de lipsă, ca să aflu cât de mică scădere în treaba învățăturilor, au stării shoalelor”³. În comitatul Bihor autoritățile politice nu-și exprimaseră dorința de a vizita școlile⁴.

² Pavel Vesa, *Episcopia Aradului între 1786-1830*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2010, p. 134.

³ Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale (în continuare: SJANBH), fond *Parohia ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, f. 2v.

⁴ SJANBH, fond *Parohia ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, f. 3.

La 13 iulie 1840, directorul anunța o nouă inspecție, de această dată neînsoțit de reprezentanții comitatului. Își propunea să verifice „sărguința, sporul și lucrarea voastră..., ce feliu de mergere înainte și sporință au făcut pruncii întru învățarea limbei sale și întru cunoșterea și învățarea limbei cei ungurești..., ce au învățat pruncii din cetire, scrisoare, aretmetică, limba română și ungurească?”. Și de această dată avertiza dascălii să-l aștepte cu școala „în rând bun pusă și grijită”, cu elevii în școală, cu „[perioca] învățăturilor celor propusă”, cu „formurile scrisorii românești și ungurești”, precum și cu situația lunară și cea semestrială. Celor dedicați le promitea recompense, iar celor „trândavi și neîmplinitori de slujbele sale” pedepse⁵.

Urma să părăsească Aradul în 22 iulie/3 august 1840, începând „vizitația și examenul cu pruncii” din Radna, apoi cu cei din Cladova, Șoimești, în amonte pe Mureș, spre Roșia, ulterior la „Vilagoși și voi vizita shoalele în protoprezviteratul Vilagoșului, Boroș-Ineului și a Buteanului, de unde voi călători către Bel și așa în luminata varmeghie a Bihorului, retorcându-mă de aicea voi vizita shoalele în protoprezviteratul Chișineului, în luminata varmeghie a Cenadului și a Bichișului”⁶.

Prin finalul circularei din 13 iulie 1840 cei interesați erau informați că „întărirea sau împărțirea stațiilor”, pentru învățătorii absolvenți ai școlii normale, o va face „în locul shoalei”, iar pentru suplinitori termenul va fi publicat „la vremea sa”⁷.

Nu știm dacă în luna iulie inspecția s-a materializat. Cert este faptul că prin circulara numărul 522, din 2/14 august 1840, Dimitrie Constantin vestea planul său de a participa la examene, parcurgând următorul traseu: pornirea din Arad, la 17/29 august, spre Sebiș, prin Buteni sau Ineu, apoi, prin Beliu, la Beiuș, „unde voi ținea cu toți învățătorii din luminata varmeghie a Bihorului examen și împărțirea au strămutarea stațiilor”, în data de 22 august/3 septembrie; ulterior, după un popas la Oradea, prognoza că va ajunge la Șiclău, în 27 august/8 septembrie, unde, analizând activitatea învățătorilor din protopopiatul Chișineului, va „întări au de iznou împărți au pă cei nesărguitori la mai slabă stații muta”; învățătorii din protopopiatele Buteni, Ineu și Șiria „să vor strânge în 29 august/10 septembrie la Pancota”, iar cei din protopopiatele Arad și „Totvaradinului” la Arad, în 16/22 august⁸.

Directorul atenționa dascălii: „fără de [asignație] întărită prin aceasta crăiască Direcție nici unul învățător nu să va cunoște, dar nici putere nu va avea a învăța pre prunci și a primi plata și [deputatul său]”. De asemenea, cei fără diplomă de absolvire a Preparandiei, „după cum iaste scris și poruncit, de la 1 octomvrie 1840, vor veni la Arad și vor asculta învățăturile pedagogicești”⁹.

La 15 septembrie 1840, într-o „părintească sfătuire și dojanire”, Dimitrie Constantin își exterioriza nemulțumirea văzând cum toată râvna, sărguința și jertfa sa „pe oltariu literaturii noastre”, spre folosul „iubitei Iuntei noastre Române”, se

⁵ Ibidem, f. 4v.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, f. 5

⁸ Ibidem, f. 5v.

⁹ Ibidem.

transformă în praf și cenușă fără concursul dascălilor. Era îndreptățit la o asemenea concluzie. Cu ocazia examenului semestrial și a inspecțiilor școlare, „cu durerea inimii... cu scârbirea sufletului”, constatase crasa nepăsarea a unor slujitori ai catedrei, care „știind că eu voi veni la vizitația shoalelor cu shola negrijită, fără de prunci, fără de Relația, mau așteptat”. Iată câteva exemple: la Arăneag, „prunci nam aflat, deci și examen nam putut primi”; la Drăuț, „în casa sholei ca pre închisă, în loc de prunci, pe dascălu desculț și în cămeșă pe la vecini, fără sholari lam găsit”; la Cherechiu (Kerek; azi parte componentă a localității Sântana), „în loc de prunci, fuiare și câlți, iar dascălu acasă ale sale lucra”; la Seleuș, învățătorul „de 2 ori înaintea mea examen nau putut da căci el în cămeșe, iar prunci nici de l[ea]c erau”; alții, precum cei din Cladova, Husasău, Oșorhei, Batăr, Tăut, nu au trimis relațiile semestriale; la Groși, „suplentu prin înceluituri datorii multe a făcut, nețânândușă de slujbă”; „și ce e mai mult dascălu de la [Vodas] în chemese pe uliță, iar pruncii singuri în sholă”. Îi întreabă retoric pe toți: „ce fealiu de folos pote aștepta Neamul după acești oameni?”¹⁰.

În aceeași notă este și adresa datată 11/23 ianuarie 1840. Vizați au fost învățătorii care nu expediaseră conscrierea copiilor de vârstă școlară, după cum impuneau normele. Trecuseră deja luni bune, termenul prevăzut fiind începutul anului școlar. Dascălii în cauză erau creionați prin cuvinte dure: „așa de trândavi sânt și slujba sa – de după care își capătă hrana cea de toate zilele, și care slujbă de nu ar căpătao, cu lenevia de dat fiind, cu mai mare ticăloșia decât plugariu cel mai mișel ar fi silit să să lupte”; nepăsarea acestora constituia o piedică în calea creșterii „iubiților noștrii pruncuți” și a îmbunătățirii „stării învățătoresți”¹¹.

O altă scădere în conduita învățătorilor consta în nefrecventarea bisericii, nici măcar în posturi, realitate ajunsă la cunoștința directorului: „unii dintră învățători așa sânt de răi creștini și de datorințele sale neîmplinitori cât în loc de a merge la bisearică după datorința creștinească nu merg ci șed pe acasă, au cei mai mult în loc de a merge la Sfânta Bisearică pe alte locuri necuvincioasă umblă”. Dorind a îndrepta lucrurile, la 14 martie 1840, „aspru să poroncește” ca „la Sfânta Bisearică cu pruncii să umble afară de ceasurile shoalei ceale crăești”¹².

La 1 iulie 1840, Nicolae Temesvary, „mai mare Inspector al Schoalelor”, readucea la cunoștința învățătorilor reglementarea imperială numărul 26652, din 24 octombrie 1826, prin care se stabilea că un învățător în primii trei ani de activitate nu era considerat „învățător deplin”, „ci numai ca un suplent, măcar că plata învățătorescă o trage toată”. În această perioadă, dacă se dovedeau nesânguitori, „nefăcători din destul diregătoriei învățătoresți”, trebuiau îndepărtați din serviciu. Cei care „sau deprins, sau ostenit, și întru toate sau cu sânguință și trezvie au pășit” erau declarați „învățători statornici”, întăriți cu „Decretum Confirmatoriu”. Aceștia din

¹⁰ Ibidem, ff. 7-7v.

¹¹ Ibidem, f. 2v.

¹² Ibidem, f. 3.

urmă, precum învățătorii catolici, conform rezoluției imperiale numărul 7892, din 28 mai 1824, „rămân învățători tot într-o Țație până la 60 de ani nemișcați”¹³.

În pofida acestei norme, din anul 1826 până în anul 1840, foarte puțini învățători s-au prezentat pentru a obține confirmarea pe post. În lipsa acesteia, „oricât ar fi sau ar fi fost de vrednic și sânguitori, din Țația învățătorescă negreșit să va trimite”, spune inspectorul.

Repunerea pe tapet a acestei chestiuni a avut loc în contextul în care unele comunități, din comitatul Sirmiei, au interpretat greșit hotărârile Dietei din anul 1837/1838, în sensul că ar fi fost investite cu dreptul de a-și numi învățătorii. Dorind a clarifica lucrurile, inspectorul s-a adresat „Înălțatului Consilium Crăesc”, de unde, sub numărul 15447, din 19 mai 1840, i s-a reconfirmat autoritatea în acest domeniu. Titularizarea pe post se făcea prin „Decret întăritor” obținut de la Inspectoratul școlar din Buda, în baza unei cereri, a atestatului privind purtarea, emis de comunitate, și a recomandării „Districtualnicul Director”. Pentru anul 1840 solicitările trebuiau trimise până la 20 august¹⁴.

Cu toate acestea, prin circulara din 15 septembrie 1840, directorul Dimitrie Constantin nominalizează 65 de învățători, „carii ați plinit datorințele voastre”, îndemnându-i spre obținerea „Decretului Confirmațional”, conform rezoluțiilor crăiești din anii 1826 și 1840¹⁵.

Doar absolvenții Preparandiei puteau ajunge în posesia „decretului”, restul erau pofțiți la cursurile școlii normale, la Preparandie. La 1/13 iulie 1840, învățătorilor suplinitori și interimari, „adecă: carele cu frumosăle și folositoare învățături în crăescul Institut a prepăranziei nu sau adăpat”, li se aducea la cunoștință faptul că erau datori ca „de la 1 octombrie 1840 c. n. să [pasă] în Prepărandie și să asculte învățăturile ceale pedagogicești în vreme de doi ani”, în conformitate cu poruncile și rezoluțiile crăiești, cu rânduielele inspectorale și cu „Sistema noastră sholastică”¹⁶.

În altă ordine de idei, dar în strânsă legătură cu educația, se află și circulara înregistrată sub numărul 16/1840, care dezvăluia intenția profesorului Constantin Diaconovici Loga de a publica *Epistolografia Românească*, un „manual de corespondență”¹⁷, o carte a regulilor de întocmire a corespondenței, a scrisorilor, cu „pilde îndreptătoare”: „Cartea aceasta ne va învăța a scria titula persoanelor și a dîregătoriilor înalte... a scrie scrisori de înștiințare, de răspuns, de gratulații..., ne va învăța titulele personelor bisericesti și duhovnicești, precum și titulele altor domni stăpânitori... cum să fac obligațiile, cvitanțiile și atestaturile, contracturile, testamenturile ș.a.”. Doritorii, iubitorii „de luminarea neamului românesc”, aveau de achitat un avans de 2 flori, jumătate din preț, până la finalul lunii februarie a anului

¹³ Ibidem, f. 6.

¹⁴ Ibidem, f. 6v.

¹⁵ Ibidem, ff. 8-8v.

¹⁶ Ibidem, f. 5.

¹⁷ Costin Feneșan, *Epistolarul românesc al lui Constantin Diaconovici Loga (1841). Un bilanț*, în „Tibiscum”, serie nouă, Istorie-arheologie, VII/2017, p. 158.

1840. Numele acestora și banii trebuiau să ajungă la Arad, la Dimitrie Constantini, directorul Direcției școlare Oradea-Mare¹⁸.

Lipsa unui asemenea manual a simțit-o fostul director al școlilor naționale din Ungaria, Uros Nestorovici, încă din anul 1813. Atunci îi solicitase lui Diaconovici Loga traducerea în limba română a unei ediții austriece. După mai mulți ani, cu multe abandonări ale proiectului, în anul 1839, 29 iunie, profesorul înștiința prima „prenumeratie” pentru viitoarea lucrare. Cartea, *Epistolariul românesc pentru facerea a tot feliul de scrisori ce sânt în viața soțietății omeneste la multe întâmplări de lipsă. Acum întâia oară lucrate de Constantin Diaconovici Loga, chesaro-crăesc director al Școalelor Naționale de Granița*, s-a tipărit la Buda, în anul 1841, având XI + 426 pagini. Dincolo de conținut, tipărirea listei celor „prenumerati”, nu mai puțin de 1207 persoane¹⁹, ne permite să constatăm, cu regret, numărul foarte mic al învățătorilor și preoților ortodocși din Bihor care au plătit avansul, doar 5 persoane: din Oradea „Onoratul domn Miclouș Jiga, local director, 1” și „Înălțatul domn Petre Mândruț, învățetoriu, 1”; din Husasău, Cinstitul domn Ianăș Vaida, paroh, 1; din Tinăud, „Înălțatul domn Theodor Botău, învățetoriu, 1; din Lugașu de Jos, „Înălțatul domn Gheorghie Pap, învățetoriu, 1”²⁰ - doar un director local de școală, trei învățători și un paroh.

Așadar, imaginea școlii românești din Districtul școlar Oradea-Mare descrisă în documentele prezentate aici nu este una în culori vii. Dimpotrivă, unele tușe sunt chiar întunecate. Vedem dascăli fără chemare, reglementări vechi de peste 10 ani care nu au devenit reflexe, lipsă de interes față de carte.

Detalii suplimentare, precum și alte câteva documente, veți găsi parcurgând anexa. Menționăm că în anexă documentele sunt redactate în ordinea înregistrării lor.

Bibliografie selectivă

Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale (în continuare: SJANBH), fond Parohia ortodoxă Oradea, inv. 388, dos. 39.

Feneșan, Costin, *Epistolarul românesc al lui Constantin Diaconovici Loga (1841)*. Un bilanț, în „Tibiscum”, serie nouă, Istorie-arheologie, VII/2017.

Vesa, Pavel, *Episcopia Aradului între 1786-1830*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, 2010.

ANEXĂ

Documentul 1

¹⁸ SJANBH, fond *cit.*, inv. 388, dos. 39, f. 2.

¹⁹ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 159-161.

²⁰ *Ibidem*, p. 199.

Cinstit L. Direcție,
Bine înțelepților învățători,
mie iubiților!

Înalt învățatul și strălucitul Domn Constantin Diaconovici Loga, oarecând în Institutul Pedagogicesc Românesc Profesor, iară acum a shoalelor din granița C. Director, întru ușurarea persoanelor acelora – care au mai adeaseori în deosăbite o[je]turi cu [aconrăspunde] – gata e a da la lumină Epistolografia Românească, adecă o carte în care au cuprinde reguli și pilde îndreptătoare despre întocmirea scrisoarelor. Cartea aceasta ne va învăța a scria titula persoanelor și a diregătoriilor înalte și a. mai departe, ne va învăța a scrie scrisori de înștiințare, de răspuns, de gratulații ș.a., mai departe ne va învăța titulele personelor bisericești și duhovnicești, precum și titulele altor domni stăpânitori, mai departe ne va învăța Epistolariu acest cum să fac obligațiile, cvitanțiile și atestaturile, contracturile, testamenturile ș.a. Mărimea cărții aceștia va eși la 30 de coale, iară prețul ei iaste 4 flor. în bancă, așa ca 2 fl. să plătească cu prilejul prenumării, iară ceialalți 2 fl. cu primirea cărții, adecă: până în sfârșitul lui februarie 1840.

Provoc dară pe fiește carele iubitori de luminarea neamului românesc, cu cultivarea neamului său în pept, purtătoriului Domn Director și vooă iubiților învățetori mai tuturor fostul Profesor – prin prenumărarea care trebue să să timple până în sfârșitul lui februarie a anului curgător, la zisa Epistolografie întru ajutoriu săi fiți. D. D. L. Director și parohi bine vor voi numele prenumăraților cu banii laolaltă, și aici la Arad ai trimite, ca de aicea mai departe, adecă: la locul său să-i pot trimite.

Sursa: Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, f. 2.

*

Documentul 2

Nr. 19

Pe lângă toate ostenealele mele, care eu întru creșterea iubiților noștrii pruncuți și pe lângă toată truda, care eu întru îmbunătățirea stării învățătoresci totdeauna și în tot locul o pun, cu mare mâhnire și împiedecare a împlinirea [sfinte] mele Diregătorii sânt [silit] a vedea că unii dintră învățetori așa de trândavi sânt și slujba sa – de după care își capătă hrana cea de toate zilele, și care slujbă de nu ar căpătao, cu lenevia de dat fiind, cu mai mare ticăloșia decât plugariu cel mai mișel ar fi silit să să lupte – zic! Unii dintră învățetori cu Diregătoria sa atât de puțin gândesc,

cât de după de atâtea ori trimisă porunci nici în zioa de astăzi Conscriptia pruncilor nu meu trimis – fiele unora ca acestora trândavi și neascultători învățetori aceasta dojenire destulă. Aspru poruncindule ca mie precum Relația de examenuri și despre starea Shoalei, trăbuința cărților shoalastice pe cum Roman. și Ungur. cu formularile scrisorii și Conscriptia pruncilor acei încă carii pe anul acesta nu meu trimiso îndată cu primirea corenșului acestuia, iară cealalți și toți învățătorii la începutul Shoalelor a mi le trimite de stătorință să cunoască.

Datam în Arad în 11/23 ianuarie 1840.

Al înțelepților voastre de bine voitor Mindrutz Peter [...]

Sursa: Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, ff. 2-2v.

*

Documentul 3

Nr. 163

Cinstită Loc. Direcție,
Bine înțelepților învățători,
mie iubiților!

Sosind ajutoriul Domnului Ceresc iarăși acel timp ca despre sânguința și purtarea voastră de grijă cu iubita mie tinărime shoalastică publică cercare înaintea celor mai mari și de căpetenie mădulare a locului să dați, drept aceia prin acest al meu țircular îndamnându-vă spre întreaga împlinire a datorințelor voastre celor sfinte. Iată că vă poruncesc prin autoritatea și activitatea mea cea Directorală ca ecsămenul semestrului de iarnă până în 14/26 martie a.c. pă lângă trimiterea Relației semestrale despre sporiul pruncilor sunătoare să să încue dându-vă aceia de știre că luminatul Comunitatul al Aradului pentru mai bună îngrijire a soartei voastre Deputații au orânduit, care în primăvara aceasta împreună cu mine ca cu ocărmuitoriul Shoalelor de legea în Diștrictul Literal al Orăzii Mari, din stație în stație va purcede ispitind starea shoalei, merjerea înainte cu pruncii, în moralitate și învățături, pecum și în limba ungurească făcută. Fiți dară asemenea gata cu examenul și cu toate celea de lipsă, ca să aflu cât de mică scădere în treaba învățăturilor, au stării shoalelor. Aceasta puteți da și cinstiților Domni catiheți și stăpânilor locului de știre. Împliniți dară cu credință ale voastre datorinți ca să puteți înaintea mea și înaintea luminatei deputații de varmegie agonisii dragoste și cinstire. Acest țircular sună numai pentru învățătorii din luminat comitat al Aradului încât să atinge de deputații a luminatei varmegii noastre a

Aradului. Însă toți învățătorii din tot Districtul sânt îndatorați a ținea până în 14/26 martie a.c. examen cu iubiții noștrii prunci.

Datam în Arad în 6/18 februarie 1840.
Al vostru spre slujbă cel mai gata.

Sursa: Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, ff. 2v-3.

*

Documentul 4

Nr. 199

Cinstită L. Direcție,
Bine înțelepților învățători,
mie iubiților!

De pe multe locuri mi sau făcut înștiințare pe cum că mulți învățători nici până acuma, dară nici acuma în acest mare și sfânt post, când și acei oameni cari numai câteodată umblă la biserică, totuși aducânduși aminte de Dumnezeu, de Sfânta leage și de datorințele creștinești, câte o dată barem aceiași o cercetează, iară cum zic unii dintră învățători așa sânt de răi creștini și de datorințele sale neîmplinitori cât în loc de a merge la biserică după datorința creștinească nu merg ci șed pe acasă, au cei mai mult în loc de a merge la Sfânta Biserică pe alte locuri necuvincioasă umblă. Așa fac unii învățători cari nu sânt vrednici de diregătoria și numile cel poartă. A să pune odată hotar unor fapte ca acestea necuvincioasă și necreștinești, aspru să poroncește fieștecăruia învățătoriu ca precum cealelalte datorințe învățătoarești nezmintit și fără de nici o întârziere să le împlinească așa și mai vârtos de Sfânta Biserică să să îngrijască și în toată urmarea mea după cum să poruncește la Sfânta Biserică cu pruncii să umble afară de ceasurile shoalei ceale crăești. Recomandânduvă luare despre aceasta a mea D. Loc. Directori și cinstiți Domni catiheți ca întru așa întâmplări mie înștiințare sămi poată face.

Rămân în Arad în 14 martie 1840.
Petru Mândru[țu] învățătoru în Oradea-Mare. 1840,
al D. D. Vostre spre slujbă cel mai gata
Dimitrie Constantin C. Director și asesor.

Sursa: Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, ff. 3.

Documentul 5

Nr. 212/1840

Cinstită Loc. Direcție,
Bine înțelepților învățători,
mie iubiților!

Preasfințită Țesaro și Crăiască a sa maestate preaîndurată și apostolicescul Craiul nostru, în urmarea mai multor milostive rezoluții de la anul 1822 și 1835 în treaba culturii de mătăsă prin (:vonbici:) sau vermuți de mătăsă purceasă, preaîndurat a porunci bine au voit ca nu numai auzitorii în shoala Preparandiei ci și fiește care învățătoriu cultura mătăsăriei prin hrănirea vermuților, adecă [vonbicilor] de mătăsă sărguințe și sporiu său întru aceste făcut aeve și din adins să le arate Crăeasca aceasta a Shoalelor Districtualnică Direcție fiind de supunerea și împlinirea Crăeștilor poronci învinsă și de rădicarea și sporirea întru ceale folositoare și de câștig aducătoare între care să numără creșterea și cultura vonbicilor de mătăsă, în[vop]iată încă sub 3 aprilie anul 1839, nr. 20, hrănirea și rădicarea vermuților acestora și cultura mătăsăriei prin shoalele sale a introduce au orânduit. Iară acuma de iznov tuturor învățătorilor laolaltă și fieștecăruia de osăbi să poruncește ca după puterea preaînaltei rezoluții crăești fieștecare dintre voi aceste următoare să le aibă negreșit și a le împlini:

1) Fieștecare învățătoriu este obligat în creșterea vermuților și producerea mătăsii să să îndelevnicească și carele întru aceste să va arăta trândavi și neîmplinitori, fie învins că din pânea cea învățătorescă să va lipsi încă în același an în care prin trândăvia sa poroncile aceste preaînalte leau călcat și așa lipsirea aceasta a sa de slujbă nu altuia decât sieși singur, lenevirii și neascultării sale să o prescrie;

2) Fieștecare învățătoriu va fi îndatorat [g]aletele, adecă: [g]ongele de mătăsă locul său, adecă la: luminata varmegie sau inspectoru de mătăsărie a le preda și despre cătimea fonților, adecă câți fonți de [g]alete au dat? Atestat a cere acestui aici la Direcția aceasta Crăiască al trimite, ca luândusă în privință și judecarea să să poată hotărâ au vrednicia au izgonirea și lăpădarea învățătoriului din stația sa, ca în locul lui altul mai vrednic și de poruncile aceste înalte mai bine împlinitoriu să să așeză;

3) Sărguința, sporiu și prin aceasta ajutoriu carel va face dascălul sieși și familiei sale mai bine să va putea judeca dacă fieștecare învățătoriu ca nescari mădulare shoalastice la an pă sama fundației shoalastice cei generale vonbici și mătăsă vor [pre]duna spre acest scop. Dară fieștecăruia aspru să poruncește ca pe sama și bunul fundației 20 [fonți] de [g]alete să hrănească și prețul lor cel hotărât au prin D. Protoprezviteri, au prin mine la casa shoalelor noastre naționale săi trimită, de unde cvitanție va căpăta și așa în vreme de 5 ani va putea fieștecare învățătoriu pentru creșterea și bunul fundației una majă produce, făgăduindusă că de va produce și preda

bani în 5 ani pe una majă, după 5 ani nu va fi mai îndatorat pe sama fundației vonbici a mai crește ne oprinduisă pentru al său și al fameliei sale câștig, cât va putea mai mulți vermuți de mătasă a crește și a spori;

4) La creșterea și cultivarea vonbicilor și mătăsăria să îngăduie învățătorilor a îndelevnici și pe prunci cei mai mari însă cu aceia aspră luare de seamă ca ceasurile cele împărătești a shoalii să nu le scurtează;

5) Ca să poată fieștecăre învățătoriu preainaltelor acestora porunci mai cu lesnire face din destul, Crăiasca aceasta Direcție prin rugarea sa au făcut dispoziție ca învățătorii întru acest an care nu are ouță de vermuți de mătasă să meargă la Sânt-Anna în luminata varmeghie a Aradului, chiar la D. Inspectoru de mătăsărie, de unde nu numai de astă dată ouță, ci mai la vremea sa frăgari albi pentru sădire și împlântare va căpăta, au și la alt loc mai de aproape;

6) Fieștecăre învățătoriu sub greotătea răspunderii și pierderea stații sale e îndatorat mai puțin 6 până la 10 pomi de frăgari albi în cale sau [ablia] shoalei a împlănta și despre creșterea lor a să îngrijii. Aceasta și cum trebuie vermuții de mătasă crescuți fieștecăre dintră voi știe bine, fiindcă aici în prepărăndie despre acesta lucru [...] prele[kiu] și theoreticește și practicește au auzit, și preurmă ca să vă puteți voi învinge despre aceasta, că preasfântă maiestatea sa cu toate puterile cultura mătăsăriei o pofteaște și despre sporiul ei părinteaște să îngrijească, nu numai că sau poruncit ca în toate locurile și comunitățile frăgari albi cu număr mare să să împlăntească și să să cheltuiască, ci și mila și îndurarea Sa cea mare până acolo au întinso cât fieștecăruia să rămână slobod [g]aletele sale pe bani și pentru lipsa casii sale a le vinde afară de ceale ce în punctul al 3-lea a țirculariului acestea sau poruncit. Pe lângă câștigul vostru întru una așa nevinovată și ușoară lucrare și deprindere, precum este hrănirea vermuților de mătasă și facerea mătăsii așteaptă pă aceii carii întru [aceasta] mai tare și mai cu sporiu și câștig sau deprins de osăbite remunarații și deschiliniri așa prea sfântă maestatea sa pre următorii din pricina că cu hrănirea vermuților de mătasă și sporirea întru aceste sau îndeletnicit preamilstivește și cinsti bine au voit, adecă pe notaroșu și birău din [Docioszlo] cu 50 fl. pe unu, pe Ioan [Szuhányi], [Rozmeci], pe jupuneasa Rozalia [Hofman] și pe dascălul din [Rezeszlin] cu colaina cea mică; iară învățătorului [Hengke] din [Hossag] colaina cea de mijloc de argint; mai pe urmă pe parohul din [Iatto] și din [Kitva] cu crăeasca conplăcere.

Îmbărbătațivă drept aceia și puneți toată ostăneala voastră ca până în luna cea viitoare mai a.c. vermuții de mătasă să puteți hrăni, ce prin aceasta a voastră osteneală și împlinirea poruncilor celor crăești nu numi voaoă câștigați deosăbită deschilinire și conplăcere ci și țesarocrăiasca milă și îndurare să o dobândiți.

Fieștecăre va fi îndatorat în relația sa a prosu[ota] în care zi și ceas au primit circularu acesta și cum despre aducerea lui în oftatea [sfect] sau sârguit. Țirculariu acesta din cuvânt în cuvânt în protocolul sholii descris săl aflu, căci altmintrelea voi trage pre învățători și D. L. Director la răspuns.

Am dat în Arad în 14/26 aprilie 1840,

al cinst. D. Local Director și al înțelepților voastre spre slujbă cel mai gata.

Sursa: Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, ff. 3-4v.

*

Documentul 6

Nr. 480/1840

Cinstită Loc. Direcție,
Bine înțelepților învățători,
mie iubiților!

Iată că iară cu ajutoriul lui Dumnezeu să apropie timpul acela întru carele de mă va dăruî Dumnezeu cu sănătate voiue începe vizitația shoalelor mie dela preaînaltul loc încredințată, ca să cerc și să ispitesc sânguința, sporul și lucrarea voastră, cu prea iubiții ai mei prunci întru învățătura cea creștinească și în moralitate să mă înving despre aceia, că ce feliu de mergere înainte și sporință au făcut pruncii întru învățarea limbei sale și întru cunoșterea și învățarea limbei cei ungurești a prea iubitei Patrii a noastre? Ca să mă încred cu câtă credință și dragoste ați fost întru împlinirea datorințelor voastre celor sfinte, ce au învățat pruncii din cetire, scrisoare, aretmetică, limba română și ungurească? Ca pe fiește carele dintră voi după măsura credinții, sânguinței și a făcutului sporiu, săl pot arăta la cele mai înalte locuri, ca învingându-mă despre buna voastră purtare și sporiință să pot pe cei buni după vrednicia dăruiei, iară pe cei trândavi și neîmplinitori de slujbele sale, după cum au slujit pedepsii.

Drept aceia, eu, cu voia lui Dumnezeu voiue purcede din Arad în 22 iulie/3 august 1840 și voiue începe vizitația și examenul cu pruncii Radna, Cladova, [Șoimești], pe Murăș în sus până la [Roșia]; de aicea voiue veni la Vilagoși și voiue vizita shoalele în protoprezviteratul Vilagoșului, Boroș-Ineului și a Buteanului, de unde voiue călători către Bel și așa în luminata varmeghie a Biharului, retorcându-mă de aicea voiue vizita shoalele în protoprezviteratul Chișinieului, în luminata varmeghie a Cenadului și a Bichișului să încrede ținerea examenului până în 14/26 august D. D. Loc. Directoriu fiind că eu în aceste două comitaturi precum și în protoprezviteratul Aradului vizitația mea pe anul 1840 am ținut-o și examenu am făcut.

Aședară unde voiue putea sosi, fiește carele dintră voiue să fie îndatorat a mă aștepta până 26 august/7 septembrie cu shoala în rând bun pusă și grijită, cu pruncii sholasticești, cu [perioca] învățăturilor celor propusă, cu formurarele scrisorii românești și ungurești, pecum și cu [relația] de lună și semestrală; de la terminul acela [înainte] vor ținea D. D. Loc. Directorii au unde acești nu sânt, însuși învățătorii cu cei mai mari ai comunității și cu Ci. Ci. Parohi și Cateheți examenurile făcând mie relație.

Întărirea sau împărțirea stațiilor va fi pentru învățătorii prepăranzi în locul shoalei; iară pentru supleanți voi face termenul cunoscut la vremea sa.

Acest de iznov pentru întreaga împlinire poruncindule de nu mă va împedeca vreun betesug nu voi întârzia a vă cerca.

Rămân în Arad în 13 iulie 1840,
al cinstirii Loc. Direcției și înțelepților voastre de bine voitoriu
Dimitrie Constantin Crăesc Director și Assesor

Sursa: Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, ff. 4v-5.

*

Documentul 7

Nr. 481/1840

Bine înțelepților învățători,
mie iubiților!

Ca preaînaltelor Crăești porunci și rezăluții, precum și milostivelor orândueli inspectorale și Sistemii noastre sholastice să se poată face din destul, fiește căruia suplent au interimel învățători – înainte negătit – adevă: carele cu frumosăle și folositoarele învățături în crăescul Institut a prepăranziei nu sau adăpat, prin aceasta destul de timpuriu să de de știre și fiește căruia să poruncește ca de va voi să rămână în slujba, și pânea aceasta învățătoarească, negreșit trebuie în urmarea preaînaltelor porunci de la 1 octombrie 1840 c. n. să [pasă] în Prepărandie și să asculte învățăturile ceale pedagogicești în vreme de doi ani. Deci unii ca aceștia orânduiascăși lucrurile sale ceale casnice așa ca celea spre traiul vieții aicea de lipsă să se câștige pe cum și alții mai mulți suplenți aceasta poruncă a o împlini au fost îndatorați.

Datam în Arad, în 1/13 iulie 1840,
al înțelepților voastre de bine voitor.

Sursa: Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, ff. 5.

*

Documentul 8

Nr. 482/1840

Cinstită Loc. Direcție,
Înțelepților învățători,
mie iubiților!

În urmarea prea milostivelor rezoluții crăești despre prăsirea frăgarilor și cultura mătăsării sunătoare, care eu voă la anul 1839, în 2 aprilie, nr. 202, și iarăși la anul 1840, în 4 aprilie, nr. 212, iară și mai preurmă, la anu 1840, în 7/19 iulie, nr. 464, cu așa aspră poruncă leam împărtășit, că acelea învățături, care fără îndestulată pricină, vermuții de mătăsă nu vor hrăni și la crăiasca aceasta a shoalelor direcție cantitatea, adecă: câți fonți de [g]alete au produs până în sfârșitul lui iulie nu vor arăta, cu cea mai grea pedeapsă ca nescarii neascultători și de slujba învățătorescă nevrednici să vor pedepsi. Afară de învățătorii din Săvârșin carele au adus 16 [lăți] de [g]alete, altul nici unul cât mai puține nu au trimis, și așa preaînduratelor crăești porunci din destul a face până în zii de astăzi nu sau silit. Drept aceia, iată că iară vă poruncesc ca [g]alete de mătăsă până în sfârșitul lunei lui iulie acăr să aduceți acăria font pe anul acest la [Sf.] Anna să va plăti cu 36 hr. de argint, altcum nefăcând.

Rămân în Arad, în 1/13 iulie 1840,
al Cinstitei Loc. Direcția și al înțelepților voastre de bine voitor.

Sursa: Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, ff. 5-5v.

*

Documentul 9

Nr. 522/1840

Cinstită Loc. Direcție,
Bineînțelepților învățători,
mie iubiților!

Ca despre sărguința voastră și despre sporiu carele voi cu iubita mea tinărime în moralitate, în cunoașterea cetirii, scrisorii, aretmeticei, precum în limba maicii, așa și în cea a Patrii, ungurește, în decursul a anului acestue ați făcut, să mă pot învinge despre nedejdea carele voi după sporința voastră ami dao aștept în treaba lucrurilor shoalastice, am hotărât examenurile publice în protoprezviteratu Buteanului, Boroș

Sebeşului şi Belului împreună a le săvârşi, fievă drept aceia grijă şi sub cea mai mare a slujbei voastre răspundere că eu cu ajutoriu lui Dumnezeu voi purcede de aicea în 17/29 august şi voi merge prin Buteani au Boroş Ineu către Boroş Sebeş, de aicea Bel până la Beleneşi, unde voi ţinea cu toţi învăţătorii din luminata varmeghie a Bihorului examen şi împărţirea au strămutarea staţiilor. În Beleneşi mă socotesc a fi în 22 august/3 septembrie a.c. de aicea voi veni până la Oradea-Mare. Înapoi către Siklo unde în 27 august/8 septembrie voi întări au de iznov împărţi au pă cei nesânguitori la mai slabă staţii muta. La Şiclău să vor aduna toţi învăţătorii din protopopiatul Chiş Ineului.

Învăţătorii din protoprezviteratul Buteanului, Boroş Ineului şi a Vilagoşului să vor strânge în 29 august/10 septembrie la Pancota, iară cei din protoprezviteratul Aradului şi a Totvaradinului să vor aduna la Arad în 16/22 august cu [asignaţiile] sale. Fievă fieştecarue cunoscut că acelea înalte orândueli au făcut că fără de [asignaţie] întărită prin aceasta crăiască Direcţie nici unul învăţător nu să va cunoşte, dar nici putere nu va avea a învăţa pre prunci şi a primi plata şi [deputatul său]. Acei care nau testimoniu de la Prepărandie vor veni la Arad şi vor căpăta testimoniu de la L. Conses.. [Cins.] învăţători, după cum iaste scris şi poruncit de la 1 octomvrie 1840, vor veni la Arad şi vor asculta învăţăturile pedagogiceşti, aducând cu sine celea spre traiu vieţii de lipsă.

Datam în Arad în 2/14 august 1840,
spre slujbă cel mai gata, Dimitrie Constantin Cr. Director şi la mai M. Lum.
[Com.] asesor.
Mundruţ Peter, Oradea-Mare, învăţător

Sursa: Serviciul Judeţean Bihor al Arhivelor Naţionale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, ff. 5v-6.

*

Documentul 10

Nr. 205

Bineînţeleptilor învăţători,
mie iubiţilor!

Înalţata Sa împărăteasca Crăiască şi Apostolicească Maestate, la umilitele mele puneri înainte, încă în anul, 1826, 24 octomvrie, sub nr. 26652, înalt ademândare sau îndurat ca tot învăţătoriu în cei trii ani dintii ai diregătoriei sale să nu să socotească ca un învăţător deplin şi nici să socoteşte, ci numai ca un suplent, măcar că plata învăţătorescă o trage toată, întru care timp de sar arăta pre sine nesânguitori şi

nefăcători din destul diregătoriei învățătoresți, fără de nici o cercare și milă din starea învățătorescă să să șteargă, iară din protivă, de să va arăta vre unul pre sine, în acei trei ani dintii a diregătoriei învățătoresți că mult sau deprins, sau ostenit, și întru toate sau cu sârguință și trezvie au pășit, unul ca acela, prin mine mai mare Inspector al Shoalelor drept ca un învățător statornic să să publiceaze și cu Decretum Confirmatoriu să să întărească, prin care întărire, de aci înainte în Ștația aceea poate rămânea până la sfârșitul vieții sale neclătit, precum sânt cei catolicești învățători, care după îndurata Rezoluție dată în 28 mai 1824, numărul 7892, rămân învățători tot întru o Ștație până la 60 de ani nemișcați.

Aceasta înaltă Demăndăciune Crăiască, măcar că încă în anul 1826, prin Domnii Districtualnici Directori, tuturor învățătorilor a să publica am mijlocit și pre tot însul dintră învățători lam chiebat, ca după împlinirea alor trei ani dintii învățătoresți cu Testamoniu de la comunitatea locului și recomandăție de la Districtualnicul Director scutit la mine ca la mai marele Inspector al Shoalelor a alerga spre întărirea în Ștație aceea unde trei ani dintii iau împlinit, sau întralt loc unde doară acuma ar pute fi învățător să năzuiască, că altmintrelea, fără întărirea mea, după înalta orânduială făcută, de aci înainte fieștecarele oricât ar fi sau ar fi fost de vrednic și sârguitori, din ștația învățătorescă negreșit să va trimite. Totuși de la acest timp, sau de la anul 1826 până în ziua de astăzi, foarte puțini spre agonisirea Decretumului [întăritoriu] arătat, fiind că în L. Comitat al Sirmiei sau răsfirat [...] aceea că fieștecare comunitate de acolo ar fi căpătat deplină putere, ca pre cum pre Notarii săi, după înțelesul Articolelor în Dieta la anul 1837/1838 adusă din Ofițiumul său ai trimite și în locul lor după plăcerea sa pre alții alege să poată, așa și cu învățătorii a putea au luat putere.

Nu! Și nime dintră învățători să nu vină întru atăta slăbiciune de a crede că eu din pricina aceea, după ce în Comitatul Sirmiei aceasta întâmplare a face și cu învățătorii ca și cu notarii, sar fi ivit de loc îndată Înălțatului Consilium Crăesc Locumtenențial Unguresc, despre partea Direcției mele, spre îndepărtarea întâmplării aceea a scria și a așternere nam întârziat și la aceasta a mea umilită așternere Înălțatului Consilium Crăesc sub datul 19 mai 1840, numărul 15447, aceea a demănda sau îndurat, precum că învățătorii shoalelor nu după rânduielele acelor Articuli cari în Dietă la anul 1837/1838 au eșit și cari de învățători nici când nu să ating, au a să așeza în Ștațiile sale cei totdeauna și de aici înainte, precum datina era, în urmarea înaltelor rezoluții crăești trebue să să denomineaze și întărească, sau în întâmplarea unde doară oarecare Comunitate acestor înalte orândueli și [domăndăciuni] împărătești nu sar supune, atunci îndată prealăudatului aceluași loc înalt, pentru darea ajutorinții, arătare a face sânt îndatorat.

Așadară, acuma fieștecăruia și tot însului dintră învățători aspru și cât mai strâns i să lasă ca deloc nebagarea de seamă care până aici despre întărirea sa a putea fi statornic în Ștație oau avut cu adevărat dezvinovății dezvinovățându și aici la locul său după cum să poștește a arăta să să nevoiască; că altmintrelea, cu puterea de sus mie dată, fără milă din Diregătoria învățătorescă să va șterge. De nou dară aceasta înaltă demăndăciune crăiască, tuturor și tot însului dintră învățători cu puterea acestui

țirculariu, cu aceea adaugere fac cunoscut, ca fieștecările învățătoriu deacă în diregătoriu învățătoarească și mai departe poștește a rămânea acum îndată precum de la comunitate despre buna sa purtare Atestat scoțând, așa și de la Districtualnicul Director recomandație cerând, mie, aici în Buda, mai mult până la 20-lea august a anului curgător, după modul său cu cuvincioasa instanție, spre câștigarea Decretumului întăritor cu toate celea de întărit întăriendusă, de aici în forma unei Diplome tipărită făcândusă și cu a mea subscriere dândusă pentru scutirea sa, până la începutul a anului viitoriu sholasticesc lui să i să poată trimite.

Nimic mai puțin, Decretul acesta întăritoriu a să tipări bine cu cheltuială și fiind că încă înainte de ce am fi avut fundus Național, sor luat bani împrumut de la înălțata Cămară Crăiască, cari bani fundusul Național de acum nu numai cu forte mari greotăți ar putea săi răsplătească, ci nici [a]dunat spre acel sfârșit ca din fundusul datoria aceia să să plătească. Drept aceia dară, pentru ca să să poată acestea datorii Crăești plăti pre tot însul ca pre un credincios mădulariu acestui Institut Literalicesc, care mai vârtos prin ajutoriu acesta să va naște. Acum cu puterea acestui intimat îl provocați ca fieștecările dintre voi ca niște fundatori [următorilor] și ctitorilor de cultura nații, spre ștergerea datoriilor acestora să dea despre partea sa o sumă la fundusul Național și numai o dată, iară mai mult nu, însă fără întârziere va da.

Suma aceasta sau ajutoriu prin carele datoriile să vor plăti atârnă de la plata Contractului ce oare fieștecările învățătoriu așa, ca tot învățătoriu după mărirea plății contractuale; adecă precum din banii gata ce capătă așa și din dăputat, ba și din agoniseala pământului scoalasticesc, carele iarăși să socotește în loc de deputat, de la fieștecare sută de florinți [aramă], șasă florinți în argint să plătească; și atuncea numai după ce au căpătat Decretumul întăritoriu de la mine, la fundusul Național negreșit va trebui să dea, precum și parohii la Episcopii săi pentru Singelii și acum plătesc, că altmintrelea, acesta Decretum întăritoriu nici când nu-l va căpăta și carele nu și-l va câștiga, după ce au slujit 3 ani în starea învățătoarească unul ca acela, după înduratele rezoluții crăești din Ștație să va scoate și altul cu Decretumul întăritoriu să va așeza în loc.

Pentru aceea dară, în urmarea acestui țirculariu fieștecările învățătoriu în lucrul acesta bine să se eae seama și cu minte sănătoasă să judece și mie cât mai curând simțirile sale despre aceea sămi dăscopere și că voiaște prelângă depunerea Taxei fără întârziere a avea Decretumul întăritoriu au mai voiaște acum din starea învățătoarească, pre mine a mă înștiința să nu treacă cu vederea ca așa pre voi în Diregătoriu învățătoarească și în Ștațiile voastre până la sfârșitul lunii lui septemvrie a.c. cu Decretum întăritoriu statornici a vă așeza și întări sau în locul nevoitorilor pre alții a trimite să pot.

Datusau în Buda, 1 iulie 1840

Al bineînțeleptii voastre spre slujbă gata

Nicolae Temeșvar

*

Documentul 11

Bine înțelepților învățători!
Mie iubiților!

Întră părțile Diregătoriei mele cei greale directorale am socotit totdeauna ca ceale mai sfinte *credița cătră împlinirea datorințelor mele și a supușilor mei Loc. Direct. și învățători* și că cu ajutoriu lui Dumnezeu întru aceasta cu toată râvna și sânguința mă deprind și mă voi deprinde a arăta din destul orânduelele și faptele mele, care pe oltariu literaturii noastre în chip de jărtvelnic aducând oare când doritul folos prea iubitei luntei noastre Române leam pus și le pun necruțând osteneala, necăutând la facerea cheltueleur și încă și în micșorarea și stricarea sănătății mele, care este cea mai scumpă visterie pentru familia mea, în lumea aceasta vremelnică. Ci iubiților mei! Toată lucrarea, toată sânguința, toată frângerea trupului și spargerea minții mele, pe lângă râvna și voia cea mai mare a mea, nimic nu ajunge și nu foloseaște, toate acestea să prefac în pulbere și în cenușă, de nu veți și voi asemenea și împreună cu mine laolaltă lucra, toate puterile și însușirile vostre spre aceia jărtvi, ca să putem toți laolaltă chiemării noastre acestii mari și s-te învățătoarești întru toate părțile ai face din destul.

Localnicile Direcții până acuma ceale de lipsă fac. Însă eu cu mâhnire multă și mare am trebuit să [iscusăsc] că unii dascăli diregătoria sa, nu ca una datorință sftă, ci ca un joc, nu ca una căpătare și câștig de trai numai cât o țin și de dreapta lor răsplătire nici că gândesc, așa prilejul Examenului acestui Semestralnic și la vizitația Shoalelor mele, nu numai cu durerea inimii mele, ci și cu scârbirea sufletului am trăbuit să iscusăsc; că unii învățători /a cărora nume pentru pedeapsa lor și pentru de a lua aceia lalți pildă bună și folositoare, iată că mau silit ca să le arăt aicea aieve și apriat ca fieștecare cunoscându în Protocolul său săi prenotează:/ zic că numai unii dintră voi așa de slabi la minte și așa zăuitători a sfinte sale slujbe sânt: cât știind că eu voi veni la vizitația shoalelor cu shola negrijită, fără de prunci, fără de Relația, mau așteptat, pe unii ca acești iată că așa și întru acest chip iam aflat, shola și rânduiala ei au fost așa: la Aroniag prunci nam aflat, deci și examen nam putut primi; la Dreuți, în casa sholei ca pre închisă, în loc de prunci, pe dascălu descult și în cămeșă pe la vecini, fără sholari lam găsit; la Inojda nici la casa sholei nu lam găsit; la Kerek, în loc de prunci, fuiare și câlți, iar dascălu acasă ale sale lucra; la Kerekseg dascălu tot anu nici Relație menștruală, nici semestruale nau trimis, drept aceia nici prunci nau învățat. Așa au lucrat suplentu de la Kladova, de la Kovajd, Kebejd, Kalacea, Husasău, Vașarhei, Gyapju, Gurahonț, Groși din comitatul Arad, unde suplentu prin înceluituri datorii

multe a făcut, nețânândușă de slujbă, Fineș, Fekete Bator, Fekete Tot, dascău de la Dudd, suplentu de la Lupești, de la Baia, Atyas, [Arcas], și Altyest, dascălu de la Kraiova care în 2 vizitații ale mele examen nau dat, suplentu de la Kurațele, de la Lupești, Madaras, Magyar Apaty, Monioreu, Szokol, Szentes, Nadas, Olga, Repszeg, Rojt, Szokodat, acești și alții semestralnicele relații nu leau trimis. Dascălu de la Seleuș de 2 ori înaintea mea examen nau putut da căci el în cămeșe, iar prunci nici de l[ea]c erau. De la Șomokez și [Vodas] dascălii nici un sporiu nau arătat în examen, și ce e mai mult dascălu de la [Vodas] în chemese pe uliță, iar pruncii singuri în sholă.

Iubiților mei! Judecați voi singuri ce fealiu de folos pote aștepta Neamul după acești oameni? Spuneți-le voi sentenția, sânt acești bărbați de iubire și deschilinirea mea vreadnici? Ba nu. Fievă drept aceia aceasta cea mai de pe urmă părintească sfătuire și dojanire și fiți învinși că aceia cari dintră voi nuși vor împlini datorințele sale cum este după Sistem prescrist, unii ca aceia fără nici una investigație din slujba dascălească să vor scote și ca nescari nevrednici să vor țipa afară, căci aceasta Cr. Direcție mădulare netreabnice și nelucrătoare nu vrea; dar nici e solobod să le hrănească. Iar voi carii ați plinit datorințele voastre, care vă sânguiți din mlădițele Romane prin cunoașterea S. Legii nostre și a moralului celui bun, prin învățarea scrisorii, cetirii și a socotei, precum în limba românească așa și în cea ungurească, adecă: prea iubitei Patriei noastre a face creștini buni și omeni de omenie, supuși credincioși prea milostivului Împărat și Apos., bunului Craiului nostru, Domniei de pământ și proprie sieși sânguitori lucrători de pământ, veniți de moșteniți rodu care voaă după sudorea și osteneala voastră visă gată, veniți și cu bucurie îmbrătoșați chemarea cea mare și deschilinitore care voao au gătit Țesaro Krăiască Milă și părintească purtare de grijă a prea înduratului și fericitului Kraiului nostru prin putearea Rezoluției sale cei crăești, sub 24/[1]826 nr. 26652 și iară prin alta în 19 maiu 1840 nr. 15547 înoință și care așa îndurat poruncește ca dascălii de l. g. tocma în aceia măsură ca și dascălii din împărăția Austriei în timp de 3 ani arătând vrednicia și scopul său întru propunerea învățăturilor și învățarea tinerimei și eși încredințate propunândușă Decret Confirmațional sau Diplomă, adecă întărire în diregătoria sa cea dascălească să capete, de care numai prin prea înaltul Consilium K. U. de loc țiitoriu făcândușă mai nainte despre nehărnicia lor investigație să vor lipsi, iar altmintrelea până la 60 de ani în pita dascălească vor rămânea; și iar din contră acei cari în vreme de 3 ani datorințele sale nu leau plinit și prin slaba sau rea purtare au nehărnicie sa întru împlinirea slujbei sale, trândavi și nesânguitori sau dovedit, pe unii ca aceia această K. Direcție fără de nici una investigației /:cercare mai departe:/ din slujba dascălească săi scoț și din catalogul dascălilor săi șteargă.

Acuma dară cu acest prilej explicândușă eu preaînalta poruncă crăiască încă aceia adaug că învățătorii mei cei cu Decret Conformațional de aici înainte tocma așa să socotesc de statornici și deplin adevărați în slujba sa, ca și cinstiții preoții cari sânt prin Episopiile sale rânduiți cu singelie și cari ca și învățătorii mei cei confirmați prin dicasteriile sale ceale înalte să pot lipsi de parohialnica a sa slujbă și așa pe toți dascălii preparanți veterani de această dată și cu această ocazie provoc ca fieștecarele

numai preperand cu testimonie, au dascăl bătrân, adecă peste 24 de ani slujitoriu scoțânduși atestat de la comunitate cu pecetu și cu subscrierea despre purtarea sa cea morală și despre pășirea și sporiul pruncilor cât de curând și cât mai de grabă, până la sfârșitul lui septembrie a.c. aicea în Arad să se arate, ca aicea căpătând după prea înalta poruncă Recomendație de la aceasta Direcție săisă Decretul Confirmațional de loc da afară și așa întărirea lui în slujba sa prin Diștrict să se publiceze. Eu luând în socotință [Li]terale Prepăranzilor și cinstea Institutului Pedagogicesc cu umilită propunerea mea sub 9 septembrie a.c. nr. 593 preamăritei mai mari Inspecții făcută și grațiosu sub 1 iulie a.c. nr. 203 țirculariu inspectoralnic voao trimis și cerut că întră prepăranzii și neprepăranzii deschilinire făcândusă, numai dascărilor prăpăranzi veterani vreadnici și cu toate însușirile dăscălești înzăstrați Decret Confirmațional să i să dea, acel acestora următori să poruncește ca încă până în sfârșitul lui septembrie cât de curând aicea să se arate, adecă:

Apatj	Popovits Georg.	Almas	Bardus Ioanu
Barakoy	Roska Mihaly	Batanya	Lungolovits Steph.
Belyenes	Nestor Ignatz Nest. Dască.	Berzova	Medre Lepedat
Boros Jenó	Trifan Miklos	Butsin	Jov Jovus, iar Nestor Das.
Csaba	Maller Athanas.	Csintye	Ungurian Iosif, Nestor D.
Dud	Sekula Virencz	Erdohegy	Avram Emanuel, N. D.
Gorbegy	Vidican Theod., N. D.	Govozsdia	Mihajlovits Stheph.
Gross	Popovits Paul	Gyorok	[...] Parth.
N. Gyula	Bertse Theod.	Gyula	[V]entila Paul
[G.] Varsand	Laposan Elias	Huszaszo	Popovici Deme.
Iltyo	Csonka Georg.	Ioszas	Iva Mihaly
Kaprucza	Zorlenczan Pal	Kis Ieno	Memetye Simon
Komlos	Popovits Ioanu	Kovaszincz	Kocsiuba Ioanu

Krokna	Babucz Triph.	Kurtits	Ispravnik Peter
Kuvin	Magda Moyses	N. Varad	Mundruczo Peter
Mundrulok	Kozura Mathei	Mikalaka	Stojanovits Andrei
Menes	Popovits Theod.	Mehkerek	Georgievits Ellias
Miske	Berar Georg.	Nadab	Szekely Ioanu
Nagylak	De[ma] Stephan	Nagy Bel	Popovits Paul
Odvos	Spatar Theodor	Olah Sz. Miklos	Markovits Ios.
Pankota	Bragyan Dem.	Paulis	Kotsuba Ioanu
Pecska	Ioanovits Steph.	Rezbanya	Kristian Dem.
Siklo	Ungurian Dem.	Soporsiu	Lapadat Mojs.
Solymos	Nikolits Dem.	Sakats	Butar Theod.
Semplak	Dehelyan Kiril	Szi[s]tse	Moor Ioseph
Talpos	Szelezsan Peter	Tulka	Motz Alexand.
Zarand	Thodorian Pask	Tok	Olar Anton
Radna	Saran Mihaly	Sasteny	Miksa Basil.
Sikula	Szilagy Miklos	Simand	Horzse Flore
Szabathely	[Horzse] Georg.	Szikudvar	Simendan Miklos
Szinitye	Popovits Ioanu	Okross	Opre Ioanu
Thotvarad	Bozsine Steph.	Vizesgyan	Brank Dem.
Zolocs	Stetavits Ioanu veter.	SUMA	65 învățători

La sfârșit încă și aceia vă fac de iznov cunoscut cumcă voi bine știți că fundație shoalelor nostre iaste datoriu în bani la Înălțata Cămară Ungurească aproape la 93000

fl. care sumă astăzi să pofteste a să plăti înapoi; deci ceva ajuta altu la plățirea aceasta decât noi toți? carii slujim în treapta învățătorescă și în ceata literaturii nostre, de la stăini a cerea ajutoriu nici nu putem, dar de am și cere căpătavom?

Deci pentru desplătirea acestor datorii sau îngăduit prin locurile ceale mai înalte ca învățătorii carii vor căpăta Diploma să plătească după sută v.v. 6 fl. în argint și iar pentru neputința de a [h]răni vermuții de mătasă să dea pe sama fundației ceva perțentualnitare și aceia de loc cu trimiterea rugării pentru Diplomă. Acuma alergați cu toți, veniți cât de curând și aduceți suma cea poftită, căci fără întărire nu puteți rămâne în slujba voastră mai încolo.

Nu gândească au scornească unu, altu, că crăiasca aceasta Direcție are cât pe puțin interesație în locul acesta, au că voi sănțeți și ați fi îndatorați la Directorul vostru a da cât de puțină jărtvă, au în bani, au în alte lucruri. Directorii Diștrictualnici pe cum sânt și eu unu, nau nici una taxă pentru conformațiile acestea, ci eu unu ce voi face voao și voi lucra pentru mai bună starea voastră, voi face din învingerea aceia că [dați] sârguința și sudorile vostre pentru de a învăța și de a povățui pruncii noștri spre bine și spre folosul Neamului și iubitei Patrii. Interesul meu este cel mai mare îmbunătățirea soartei vostre, mărimea plății și a Deputatului vostru, precum și nădăjduiesc că cu ajutoriu lui Dumnezeu din Ceriu contracturile ceale noaă încă în anul 1840/1 să vor așăza și întări, căci îngăduință spre a putea sfârși lucrul acesta am căpătat de la ceale mai înalte locuri.

Eu până în sfârșitul lunei acesteia aștept răspunsurile voastre cu atestatul de la comunitate de acolo înainte voi trimite Relația mea la mai marele al Shoalelor Inspector.

Dat în Aradul Vechi, în 15 septembrie 1840
Directorul și Assesorul [Dimitrie] Constantin

[nr.] 762

Pentru Taxă după 100 v.v. 15

[Grâu] în 5 fl.v.

Orzu 4 1/2 fl.v.

Kukuruz 2 1/2 fl.v.

Lemnele după cum umblă stânjănu

Mundrutzo Peter, N.Varad, învățător

Sursa: Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale, fond *Parohia Ortodoxă Oradea*, inv. 388, dos. 39, ff. 7-9.

TEODOR BĂLAN ȘI COLECȚIILE SPECIALE ALE UNIVERSITĂȚII „ȘTEFAN CEL MARE” DIN SUCEAVA

*

TEODOR BĂLAN AND SPECIAL COLLECTIONS OF „ȘTEFAN CEL MARE” UNIVERSITY OF SUCEAVA

*

TEODOR BĂLAN ET LES COLLECTIONS ESPÉCIALES DE L' UNIVERSITÉ „ȘTEFAN CEL MARE” DE SUCEAVA

Drd. Roxana-Melania CORNILĂ (LEUCIUC)¹

Rezumat: *Teodor Bălan (1985-1972) a fost o personalitate marcantă pentru Bucovina, despre care au scris istorici, profesori, cercetători atât din Bucovina, cât și din alte zone ale României. Îl cunoaștem mai ales ca istoric și arhivist, cei doi piloni principali ai carierei sale, dar s-a remarcat și ca profesor, culegător și editor de documente, publicist, ce a desfășurat o activitate riguroasă în calitate de director al Arhivelor Statului din Cernăuți. A fost unul din cei mai erudiți cunoscători ai istoriei Bucovinei, cu un destin trist. Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, găzduiește colecții interesante, între care un loc special este rezervat Colecțiilor Speciale, punând la dispoziția publicului larg un vast și variat fond de carte, sub atenta îngrijire a unui colectiv de bibliotecari profesioniști.*

Cuvinte cheie: *arhivist, istoric, Bucovina, document, informații, donație, universitate*

*

Abstract: *Teodor Bălan (1985-1972) is a prominent personality for Bucovina, about whom historians, teachers, researchers both from Bukovina and from other areas of Romania have written. We know him mostly as a historian and archivist, the two main pillars of his career. But he also distinguished himself as a teacher, collector and editor of documents, publicist. He carried out also a rigorous activity as director of the State Archives in Chernivtsi. He was one of the most erudite connoisseurs of the history of Bucovina, with a sad destiny. The Academic Library of “Ștefan cel Mare University” of Suceava, located in the heart of Bukovina, houses interesting collections, among which a special place is reserved for Special Collections, making a vast and varied book collection available to the general public, under the careful care of professional librarians team.*

Keywords: *archivist, historian, Bukovina, document, information, donation, university*

*

Sommaire: *Teodor Bălan (1985-1972) est une personnalité remarquable pour la Bucovine, sur laquelle ont écrit des historiens, des enseignants, des chercheurs de Bucovine et d'autres régions de la Roumanie. On le connaît surtout comme historien et archiviste, les deux principaux piliers de sa carrière. Mais il s'est également distingué comme enseignant, collectionneur et éditeur de documents, publiciste, il a exercé une activité rigoureuse en tant que directeur des Archives d'Etat à Tchernivtsi. Il fut l'un des connaisseurs les plus érudits de l'histoire de la Bucovine, mais qui eut un destin tragique. La bibliothèque universitaire «Ștefan cel Mare» de Suceava, l'université au cœur de la Bucovine, abrite des collections intéressantes, parmi lesquelles une place spéciale est réservée aux Collections*

¹ Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane.

Espéciales, mettant à la disposition du grand public une collection de livres vaste et variée, sous la surveillance attentive prise en charge d'une équipe de bibliothécaires professionnels.

Mots clés: *archiviste, historien, Bucovine, document, informations, don, université*

*

Înființarea Institutului Pedagogic de 3 ani la Suceava în anul 1963, astăzi Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, a marcat debutul dezvoltării unui fond documentar generos, alcătuit din achiziții de la anticariate, edituri, dar și din donații². Unul din cei care au făcut numeroase donații este și istoricul, arhivistul Bucovinei, Teodor Bălan³, despre ale cărui viață, carieră și operă s-au scris numeroase lucrări, din care trei foarte documentate, două semnate de Harieta Mareci Sabol⁴, cadru didactic la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava și cea de-a treia semnată de Ileana Maria Ratcu⁵, cadru didactic la Universitatea din București.

Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava găzduiește tezaurul de Colecții Speciale, păstrate într-un depozit atent monitorizat, întrucât acestor cărți li se acordă o atenție cu totul deosebită, din punct de vedere al conservării și al supravegherii lor. Sala de Lectură Colecții Speciale a fost inaugurată în anul 2003, incluzând atunci mai mult de 12.500 de volume de carte veche românească și străină⁶. Cu trecerea timpului, Fondul de carte veche al instituției s-a îmbogățit, totalizând astăzi 12.771 de exemplare. Biblioteca universității depozitează în condiții foarte bune aceste unități bibliografice, protejate prin menținerea unui cadru higrometric și a unei temperaturi constante, a unei bune aerisiri.

Propunem o călătorie în timp, pentru a desluși misterul unei donații către institutul de învățământ superior, astăzi universitate, desfășurată mai mult „pe furiș”, dar care a avut drept finalitate achiziționarea unei părți a comorii bibliofile deținută de Teodor Bălan. În anul 1971, profesorul Teodor Bălan a donat Institutului Pedagogic de 3 ani din Suceava cărți, extrase, periodice, această donație fiind în realitate o achiziție prin anticariat⁷, pentru ca profesorul să primească o sumă de bani, deoarece spre

² Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, *Biblioteca USV -Scurt istoric*, în <https://biblioteca.usv.ro/scurt-istoric/>, accesat 29.08.2022.

³ *Ibidem*.

⁴ Harieta Mareci, *Teodor Bălan (1885-1972). Viața și opera*, Iași, Editura Junimea, 2003, 294 p.; Harieta Mareci Sabol, *Restitutio Teodor Bălan*, Iași, Editura Pim, 2014, 388 p.

⁵ Ileana Maria Ratcu, *Teodor Bălan (1885-1972) istoric și arhivist al Bucovinei*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013, 260 p.

⁶ Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, *op. cit.*

⁷ Mulțumim pe această cale Colectivului Bibliotecii Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, mai ales Doamnei Antoneta Mihailescu, Compartimentul *Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor. Indexare-catalogare*, care a contactat-o telefonic pe Doamna Rodica Iordache, fondatoarea bibliotecii Institutului Pedagogic de 3 ani din Suceava, astăzi universitate, pentru a afla detalii despre această donație (deși inițial acțiunea a pornit ca donație, prin anumite proceduri, s-a reușit achiziționarea prin anticariat, dar oficial, această acțiune figurează ca donație) și Doamnei Despina Rotaru, Compartimentul *Comunicarea colecțiilor și împrumut interbibliotecar*, pentru transmiterea informației

finalul vieții sale, starea de sănătate și situația financiară în care se găsea erau precare⁸, fiind forțat de traiul zilnic amar să renunțe la ceea ce avea mai de preț: *tezaurul său intelectual*⁹. Teodor Bălan era legat sufletește de acest institut, aici desfășurând activitate didactică un grup de oameni inimoși care cunoșteau adevărata valoare a omului, istoricului, arhivistului Teodor Bălan. Mai mult, i-au și organizat celebrarea vârstei de 85 de ani într-un mod *clandestin*¹⁰.

Unitățile bibliofile donate institutului de învățământ superior din Suceava, în număr de 550, sunt înșirate printr-un scris micuț, dar lizibil, de la numărul de inventar 49051 la 49600, cu numărul de înregistrare 41¹¹, inventariate în zilele de 3 iulie, 5-10 iulie, 12 și 13 iulie 1971¹². De asemenea, în Registrul – inventar se menționează că toate aceste exemplare au fost achiziționate prin donație de la Profesorul Teodor Bălan: „Ado, Donație de la prof. T. Bălan”. Exemplarele periodicelor donate sunt în număr mai mic, 88, înregistrate de la numărul de inventar 4473 la 4560¹³, în zilele de 17, 19, 21 iulie 1971¹⁴. În cazul periodicelor, în Registrul-inventar regăsim observația „pedo”, nemaifiind specificat numele donatorului. L-am identificat pe Teodor Bălan în calitate de donator al acestor periodice după numărul de înregistrare, 41, deoarece biblioteca universității deține listele acestei donații – 27 de pagini dactilografiate, mai exact Compartimentul *Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor. Indexare-catalogare*. Din cele 550 de exemplare acoperind o paletă largă de autori din domenii diferite, istorie (exemplarele cele mai numeroase, aproximativ 90%), geografie, lingvistică, literatură, aproape 70% sunt catalogate în categoria Colecții Speciale.

Surprinzătoare este „colecția” manualelor lingvistice, mai ales că prin acestea aflăm interesul profesorului nostru pentru limba franceză veche. Aceste manuale, toate din Colecția Specială, sunt 8 și aparțin unui număr de 7 autori, printre care și un bucovinean, Alexe Procopovici¹⁵, ceilalți fiind Karl Ritter von Etmayer¹⁶, Eugen

referitoare la numărul exemplarelor aparținând Fondului de carte veche actualizat la data de astăzi (12.771).

⁸ Harieta Mareci, *Teodor Bălan...op. cit.*, p. 65.

⁹ *Ibidem*, p. 66.

¹⁰ Mihai Iacobescu, *Teodor Bălan (1885-1972)*, în „Analele Bucovinei”, tom VI, nr. 1, București, Editura Academiei Române, 1999, p. 18, în <https://analelebucovinei.ro/pdf2/06-1-Analele-Bucovinei-VI-1-1999.pdf>, accesat 20.09.2022.

¹¹ Registrul-inventar „Monografii” nr. 15 (48281-51675), Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Compartimentul *Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor. Indexare-catalogare*, f. 23^v-39.

¹² *Ibidem*.

¹³ Registrul-inventar „Publicații Periodice și Seriale” (RI 2P 3166-6560), Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Compartimentul *Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor. Indexare-catalogare*, f. 39^v-41.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Alexe Procopovici, *Mic tratat de lingvistică generală*, Cernăuți, Editura Revistei Filologice, 1930, XIV+175 p., exemplar nr. inv. 49122.

Herzog¹⁷, Wilhelm Meyer-Lübke¹⁸, Oscar Schultz-Gora¹⁹, Eduard Schwan²⁰, Karl Voretzsch²¹.

Cum era de așteptat, în vârful ierarhiei acestei Colecții Speciale se află domeniul istoriei, care constituie subiectul investigației noastre în cele ce urmează, domeniu ale cărui exemplare cuprind monografii, studii, manuale școlare, biografii, istoricul unor familii, evenimente politice, chestiuni de administrație, conform listei dactilografiate. În biblioteca lui Teodor Bălan își găseau locul „monștrii sacri” ai Bucovinei, de unde nu putea lipsi Teodor Bălan, urmat de Constantin Berariu, Alexandru Bocănețu, Dimitrie Dan, Gheorghe Duzinchevici, Rudolf Gassauer, Alois Grigorovici, Ion Grămadă, Nicolai Grămadă, Vasile Grecu, Toma Iorgu, Traian Larionescu, Constantin Loghin, Florea Lupu, Alexandru (Leca) Morariu, Aurel Morariu, Constantin Morariu, Ion I. Nistor, Aurel Onciul, Dimitrie Onciul, Isidor Onciul, Dorimedont (Dori) Popovici, Alexe Procopovici, Teodor Racoce, Simeon Reli, Ion G. Sbiera, Milan Pavel Șesan, Teodor V. Ștefanelli, Ipolit Vorobchievici, Sever Zotta, toți având ca punct comun obârșia: născuți pe glia Bucovinei istorice²². Dimitrie Dan este autorul celui mai vechi exemplar în limba română din colecție, cu monografia *Comuna Straja și locuitorii ei*, publicată în anul 1897²³. În suita galeriei oamenilor de seamă originari din Bucovina îi regăsim și pe Nichita Adăniloiaie²⁴, Erich Beck²⁵, Ilie Corfus²⁶, însă lucrările menționate s-au publicat în perioada 1956 – 1966. Observăm că biblioteca maestrului conținea și exemplare din timpuri în care istoria

¹⁶ Karl Ritter von Ettmayer, *Vademecum für studierende der romanischen Philologie* [Vademecum pentru studierea filologiei romanice], Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1919, VII+188 p., exemplar nr. inv. 49129.

¹⁷ Eugen Herzog, *Historische Sprachlehre des Neuf Französischen* [Ghid istoric al francezei moderne], Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1913, XVI+317 p., exemplar nr. inv. 49128.

¹⁸ Wilhelm Meyer-Lübke, *Historische Grammatik der französischen Sprache* [Gramatica istorică a limbii franceze], Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1908, XVI+277 p.; 1921, XII+175 p.; exemplare nr. inv. 49121, 49127.

¹⁹ Oscar Schultz-Gora, *Altprovenzalisches Elementarbuch* [Carte elementară veche provençală], Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1915, XII+201 p., exemplar nr. inv. 49123.

²⁰ Eduard Schwan, *Grammatik des Altfranzösischen* [Gramatica vechii franceze], Leipzig, O. R. Reisland, 1903, VI+282 p., exemplar nr. inv. 49125.

²¹ Karl Voretzsch, *Einführung in das Studium der Altfranzösischen Sprache: zum Selbstunterricht für den Anfänger* [Introducere în studiul franceză veche: pentru autoinstruirea începătorilor], Halle, Max Niemeyer, 1903, XVI+279 p., exemplar nr. inv. 49124.

²² Datele biografice ale autorilor sunt menționate în lucrarea lui Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I (A-F), 814 p., vol. II (G-O), 780 p., vol. III (P-Z), 912 p., Suceava, Editura Karl A. Romstorfer, 2018.

²³ Dimitrie Dan, *Comuna Straja și locuitorii ei*, Cernăuți, Editura ziarului Patria, 1897, 112 p., exemplar nr. inv. 49149.

²⁴ Emil Satco, *op. cit.*, vol. I (A-F), pp. 27-29.

²⁵ *Ibidem*, pp. 175-176.

²⁶ *Ibidem*, pp. 519-520.

Bucovinei reprezenta un subiect *tabu*²⁷, cu precădere până în anii 1963 – 1965²⁸. În aceeași listă aflăm și numele Valerian Doboș – Boca, administrator la Universitatea din Cernăuți²⁹, despre care nu există date care să-i arate originea³⁰, însă publicațiile lui au avut impact pentru vremea în care a trăit³¹, cum ar fi exemplarul din biblioteca universității sucevene, *Din trecutul Sucevei de altădată*³².

Analizând ponderea exemplarelor în limba germană, cele mai multe sunt semnate de Aurel Onciul³³, tratând contractul de asigurare, dreptul administrativ, date economice și intrigi politice, deoarece acesta a activat preponderent ca jurist și om politic³⁴. Aurel Onciul este totodată și autorul unor exemplare în limba română, toate cu ștampilă, ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”³⁵, mai aparte fiind *Organizația României – Mari*, care conține pe foaia de titlu dedicația autografă a autorului, în limba germană, către profesorul Teodor Bălan³⁶.

Nu se putea să nu răsfoim și exemplarele ale căror autor este Teodor Bălan, din aceeași donație a anului 1971: 21 de titluri, 23 de exemplare³⁷, pentru *Suprimarea*

²⁷ Nicolae Ciachir, *Istoria Bucovinei (1775-1918)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 8.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Emil Satco, *op. cit.*, vol. I (A-F), p. 654.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² Valerian Doboș-Boca, *Din trecutul Sucevei de altădată*, Cernăuți, Editura Mitropoliei Bucovinei, 1938, 146 p., exemplar nr. inv. 49150.

³³ Aurel Onciul, *Das Gesetz vom 30. März 1888, R.-g.-Bl. Nr. 33, betreffend die Krankenversicherung der Arbeiter* [Legea din 30 martie 1888, R.-g.-Bl. Nr. 33, privind asigurarea de sănătate a lucrătorilor], Wien, Aus der Kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1894, XIII+200 p., exemplar nr. inv. 49429; Idem, *Der Versicherungsvertrag nach österreichischem Rechte* [Contractul de asigurare conform legii austriece], Wien, Manz'sche K. U. K. Hof-Verlags und Universitäts-Buchhandlung, 1896, X+261 p., exemplar nr. inv. 49428; Idem, *Politische Bekenntnisse* [Confesiuni politice], Czernowitz, Verlag der Bukowinaer Rundschau, 1905, 33 p., exemplar nr. inv. 49192; Idem, *Graf Albert Sternberg ein professioneller Ehrabschneider: Charakterstudie* [Contele Albert Sternberg un calomniator profesionist: studiul caracterului], Czernowitz, Druck von Emil Kanarski, 1906, 54 p., exemplar nr. inv. 49426; Idem, *Wirtschaftspolitisches Handbuch von Rumänien* [Manual de politică economică a României], Gotha, Verlag Friedrich Andreas Perthes A.G., 1917, VIII+133 p., exemplar nr. inv. 49226; Idem, *Das österreichische Problem* [Problema austriacă], Wien, Verlag von Carl Konegen, 1906, 12 p., exemplar nr. inv. 49427.

³⁴ Emil Satco, *op. cit.*, vol. II (G-O), pp. 733-735.

³⁵ Aurel Onciul, *Dreptul administrativ român, prelucrat sistematic de Aurel Onciul. Partea generală*, Viena, Editura autorului, 1900, VIII+187 p., exemplar nr. inv. 49430; Idem, *Reedificarea României. Un studiu al reformelor necesare*, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1918, 68 p., exemplar nr. inv. 49191; Idem, *Organizația României-Mari*, Cernăuți, Tipografia Hermann Czopp, 1920, 95 p., exemplar nr. inv. 49431; Anexe – Foto 1, 2, 3.

³⁶ Anexe – Foto 3.

³⁷ Registrul-inventar „Monografii” nr. 15 (48281-51675), Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Compartimentul Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor. *Indexare-catalogare*, f. 29^v-31.

*mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914-1918*³⁸ și *Documente bucovinene* (1507 – 1653), vol. 1³⁹, câte două exemplare. Descoperim două în limba germană: *Geschichte der Rumänen: Lehrbuch für die oberste Klasse der Mittelschulen*⁴⁰, *Der Ursprung der Familie Constantinovici - Grecul*⁴¹, primul un manual școlar, iar cel de-al doilea abordând istoria unei familii. Teodor Bălan a dorit să ne lase moștenire percepția personală asupra a doi membri ai galeriei oamenilor de seamă din Bucovina: Eudoxiu Hurmuzaki⁴² și Dimitrie Onciul⁴³. Răsfoind aceste exemplare, remarcăm 3 cu anumite particularități din punctul de vedere al descrierii fizice. Cel dintâi, monografia *Cetatea Hmielov*⁴⁴, conține pe foaia de titlu dedicația autografă a autorului către Simeon Reli⁴⁵, ceea ce ne determină să ne întrebăm cum de acest exemplar se afla în posesia lui Teodor Bălan. Nu a mai ajuns oare la Simeon Reli (1882 – 1945)? Al doilea titlu face parte din seria celebrelor *Documente bucovinene*: este vorba despre două exemplare donate ale primului volum⁴⁶, din care în unul găsim *Prefața* atât scrisă de Teodor Bălan⁴⁷, cât și tipărită. Al treilea exemplar din seria celor „mai deosebite” se găsește sub „marca Dimitrie Onciul”: *Dimitrie Onciul (1856 – 1923)*⁴⁸, cu ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”⁴⁹.

Explorator al trecutului Bucovinei, opera istoricului și arhivistului nostru abundă în informații detaliate, ordonate cu multă rigoare, ilustrată chiar și în modul în

³⁸ Teodor Bălan, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914-1918*, Editura autorului. Societatea Tipografică Bucovineană, 1923, 216 p., exemplare nr. inv. 49292, 49293.

³⁹ Idem, *Documente bucovinene* (1507-1653), vol. 1, Cernăuți, Editura „Glasul Bucovinei”, 1933, 298 p., exemplare nr. inv. 49300, 49301.

⁴⁰ Idem, *Geschichte der Rumänen: Lehrbuch für die oberste Klasse der Mittelschulen* [Istoria românilor: manual pentru clasele superioare ale liceului], Cernăuți, Druck H. Czopp, 1919, 211 p., exemplar nr. inv. 49299.

⁴¹ Idem, *Der Ursprung der Familie Constantinovici-Grecul* [Originea familiei Constantinovici-Grecul], extras din: Archiv für Landeskunde der Bukowina, Neue Folge. Jahrgang 1930, 1, [Czernowitz], Czernowitzer Buchdruckerei-Gesellschaft, 8 p., exemplar nr. inv. 49290.

⁴² Idem, *Eudoxiu Hurmuzachi și memoriul Românilor ardeleni din luna lui Februarie 1849*, extras din „Buletinul Muzeului Bucovinei”, Seria II, Anul I-II, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1943, 33 p., exemplar nr. inv. 49289; Idem, *Eudoxiu Hurmuzachi și colecția lui de documente*, extras din Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj-Sibiu, vol. X, Sibiu, Tipografia „Cartea Românească din Cluj”, 1944, 36 p., exemplar nr. inv. 49283.

⁴³ Idem, *Familia Onciul: Studiu și documente*, Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1927, XX+234 p., exemplar nr. inv. 48280; Idem, *Dimitrie Onciul: 1856-1923*, Cernăuți, Tiparul „Mitropolitul Silvestru”, 1938, 176 p., exemplar nr. inv. 49282.

⁴⁴ Idem, *Cetatea Hmielov*, Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1927, 24 p., exemplar nr. inv. 49295.

⁴⁵ Anexe – Foto 4.

⁴⁶ Teodor Bălan, *Documente bucovinene* Vol. 1 (1507-1653), Cernăuți, Editura „Glasul Bucovinei”, 1933, 298 p.; exemplare nr. inv. 49300, 49301.

⁴⁷ Anexe – Foto 5, Foto 6.

⁴⁸ Teodor Bălan, *Dimitrie Onciulop. cit.*

⁴⁹ Anexe – Foto 7, Foto 8.

care și-a ales componența bibliotecii personale. Unicitatea operelor sale este relevată de modalitatea prin care a știut să pună în valoare documentul, informația, modelând cuvintele în așa fel încât suntem transpuși în realitatea acelor vremuri. Teodor Bălan nu a fost un reformator al istoriei sau arhivisticii, nu a lansat capodopere care să îl facă vizibil, nu a dorit să se evidențieze prin ceva anume, însă prin întreaga activitate desfășurată a vizat aflarea adevărului. „Scriitura” lui a influențat generațiile de intelectuali contemporani cu el sau care i-au urmat. Prin excelență arhivist al perioadei medievale, a lăsat prin prea cunoscutele sale *Documente bucovinene* mărturia scrisă, incontestabilă că în Bucovina exista o activitate de ordonare și selecționare a documentelor, ce e drept, mai redusă. Primele 6 volume publicate în timpul vieții autorului și volumele 7 – 9 publicate postum sub îngrijirea lui Ioan Caproșu⁵⁰ sunt pentru noi un „vademecum” arhivistic și istoric. Cea mai mare parte a operei lui Teodor Bălan are drept punct de referință preocuparea orientată în mod deosebit spre tot ceea ce înseamnă Evul Mediu⁵¹, însăși teza de docență a lui Teodor Bălan, *Vornicia în Moldova*⁵² reprezentând un exemplu în acest sens. Mai mult, dorința istoricului Teodor Bălan a fost publicarea unei *trilogii*⁵³ care să abordeze și să analizeze temeinic numele statului medieval Moldova⁵⁴, fiind tipărite doar două componente în timpul vieții sale, *Caravlachia, Bogdania, Cara – Bogdania* (1968) și *Numele Moldova* (1973)⁵⁵, iar cea de-a treia componentă, *Valachia Maior et Minor*, păstrându-se la Arhivele Naționale din București, în Dosarul 2/1958⁵⁶. Deși numele Teodor Bălan a fost atent „ținut la sertar” în perioada comunistă, multe din operele sale nefiind permise a fi publicate, iată că istoria se răzbună și prin volumul *Restitutio Teodor Bălan* al Doamnei Harieta Mareci Sabol ne sunt astăzi „restituite” trei manuscrise care au sălășluit timp îndelungat în Arhivele Naționale din București: *Valachia Maior et Minor, Vornicelul și Vătămanul, Călărașii de Coțmani*, toate tratând aspecte de istorie medievală⁵⁷. Prin urmare, completăm afirmația de mai sus, aceea că Teodor Bălan este prin excelență un arhivist al perioadei medievale, cu o altă: Teodor Bălan își merită cu prisosință și „brevetul” de expert în istorie medievală.

Mănuitor iscusit al condeiului, scrierile lui Teodor Bălan denotă o îndârjire blândă, izvorâtă din îmbinarea elegantă a simplității și a rafinamentului prin care a știut să prelucreze informația. Patrimoniul bibliofil pe care l-a donat Institutului Pedagogic de 3 ani din Suceava nu reprezintă altceva decât un exemplu despre cum ar

⁵⁰ Teodor Bălan, *Documente bucovinene* Vol. 7 (1464-1740), Iași, Taida, 2005, XX+318 p.; Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, Vol. 8 și 9 (1741-1799), Iași, Taida, 2006, legate într-o singură carte; Vol. 8-XVI+235 p., Vol. 9+XII, 164 p.

⁵¹ Harieta Mareci Sabol, *Restitutio op. cit.*, p. 5.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 6.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 6-9.

trebui să arate conținutul unei biblioteci. Fără tăgadă, Teodor Bălan este „un bucovinean de poveste”.

Bibliografie selectivă

Lucrări generale

Ciachir, Nicolae, *Istoria Bucovinei (1775-1918)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993.

Iacobescu, Mihai, *Teodor Bălan (1885-1972)*, în „Analele Bucovinei”, tom VI, nr. 1, București, Editura Academiei Române, 1999.

Mareci, Harieta, *Teodor Bălan (1885-1972). Viața și opera*, Iași, Editura Junimea, 2003.

Mareci Sabol, Harieta, *Restitutio Teodor Bălan*, Iași, Editura Pim, 2014.

Ratcu, Ileana Maria, *Teodor Bălan (1885-1972) istoric și arhivist al Bucovinei*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013.

Instrumente de lucru

Satco, Emil, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I (A-F), II (G-O), III (P-Z), Suceava, Editura Karl A. Romstorfer, 2018.

Registrul-inventar „Monografii” nr. 15 (48281-51675), Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Compartimentul *Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor. Indexare-catalogare*.

Registrul-inventar „Publicații Periodice și Seriale” (RI 2P 3166-6560), Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Compartimentul *Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor. Indexare-catalogare*.

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Baza electronică a Bibliotecii, <http://exlibris.usv.ro:8991/F>.

ANEXE

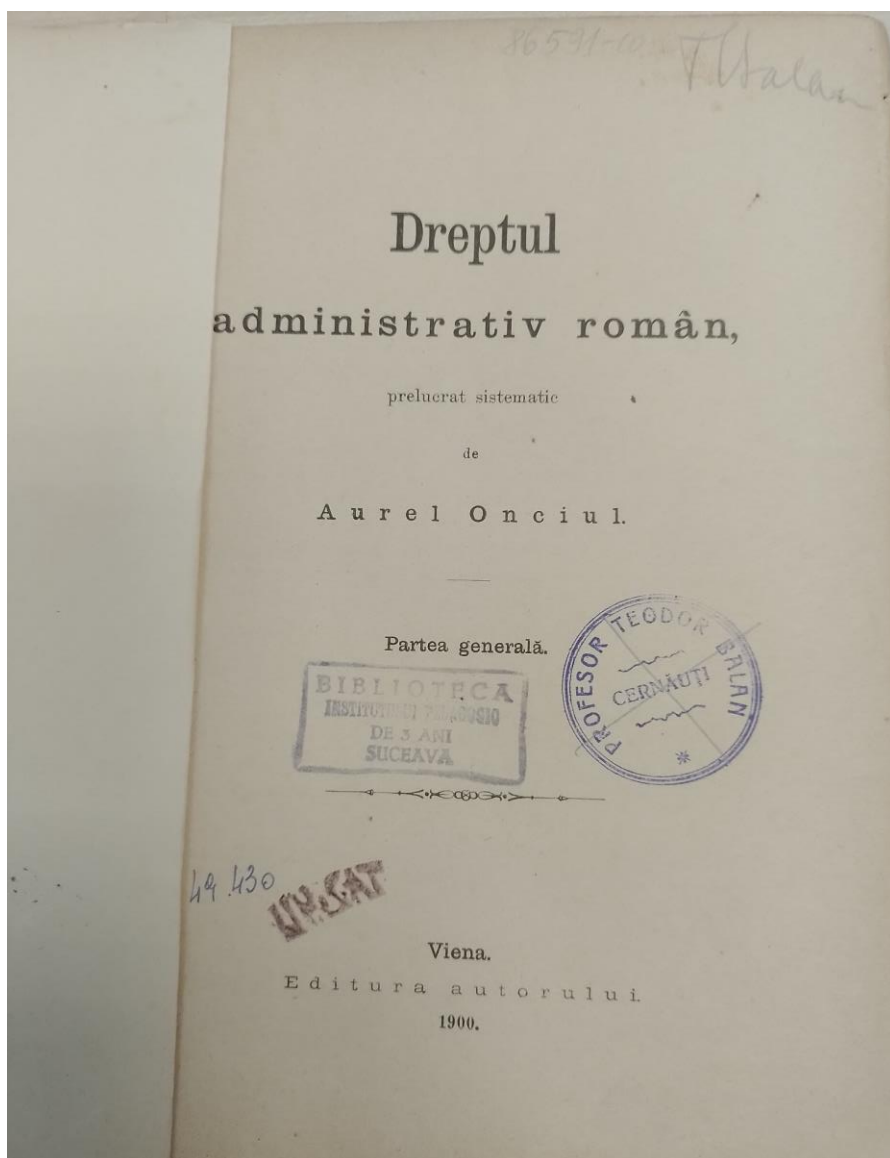

Foto 1. Foaia de titlu: semnătura în creion a lui Teodor Bălan și ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Aurel Onciul, *Dreptul administrativ român, prelucrat sistematic de Aurel Onciul. Partea generală*, Viena, Editura autorului, 1900, VIII+187 p., exemplar nr. inv. 49430, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

72236-10

AUREL ONCIUL.

REEDIFICAREA ROMÂNIEI.

UN STUDIU AL REFORMELOR NECESARE.

Retipărire din „Foaia poporului” 1918.

49.191

W

Societatea tipografică bucovineană în Cernăuți.

Foto 2. Foaia de titlu ștampila: „PROFESOR TEODOR BALAN”

(sursa: Aurel Onciul, *Reedificarea României. Un studiu al reformelor necesare*, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1918, 68 p., exemplar nr. inv. 49191, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

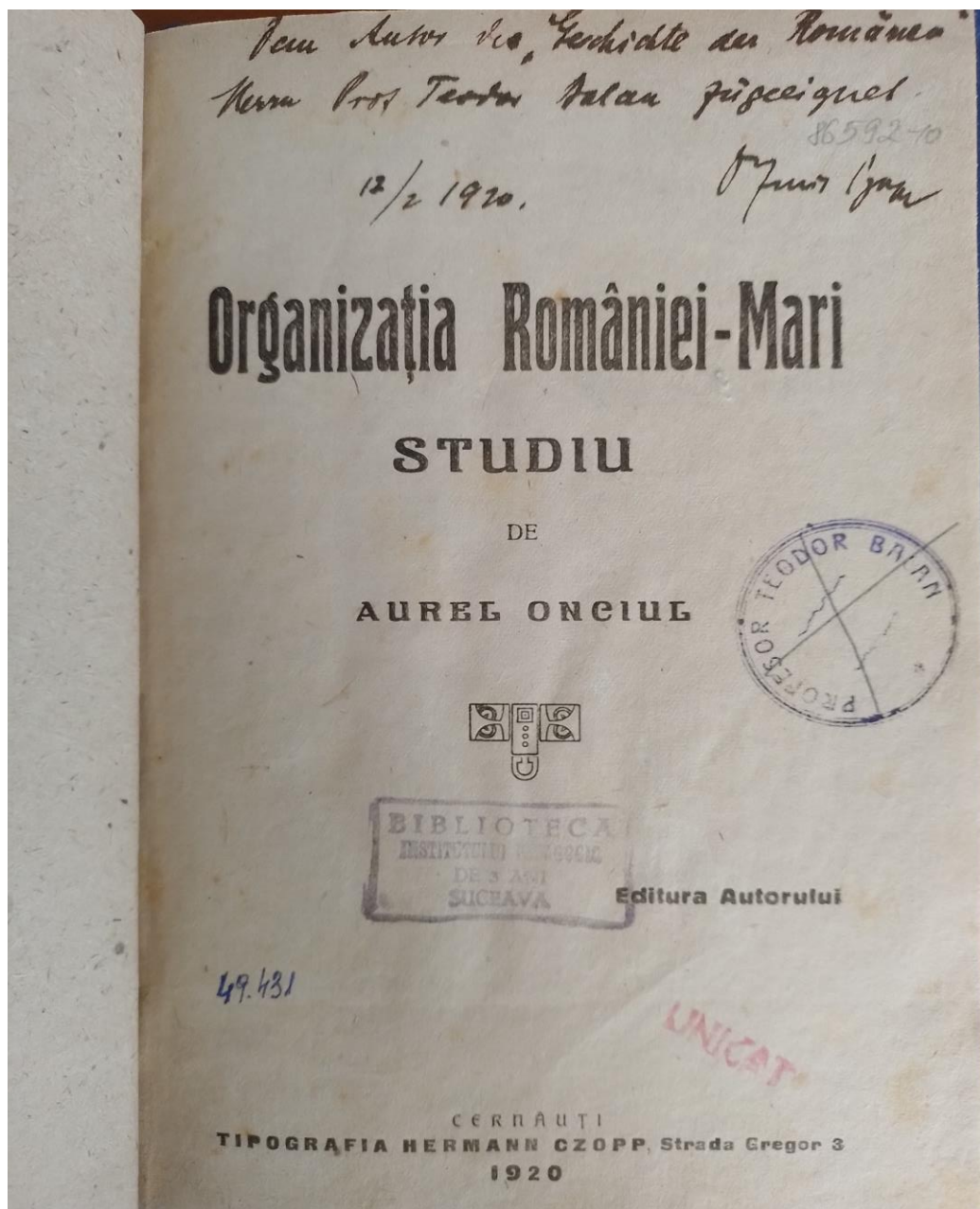

Foto 3. Foaia de titlu: dedicația autografă (în limba germană) a lui Aurel Onciul către Teodor Bălan și ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Aurel Onciul, *Organizația României-Mari*, Cernăuți, Tipografia Hermann Czopp, 1920, 95 p., exemplar nr. inv. 49431, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

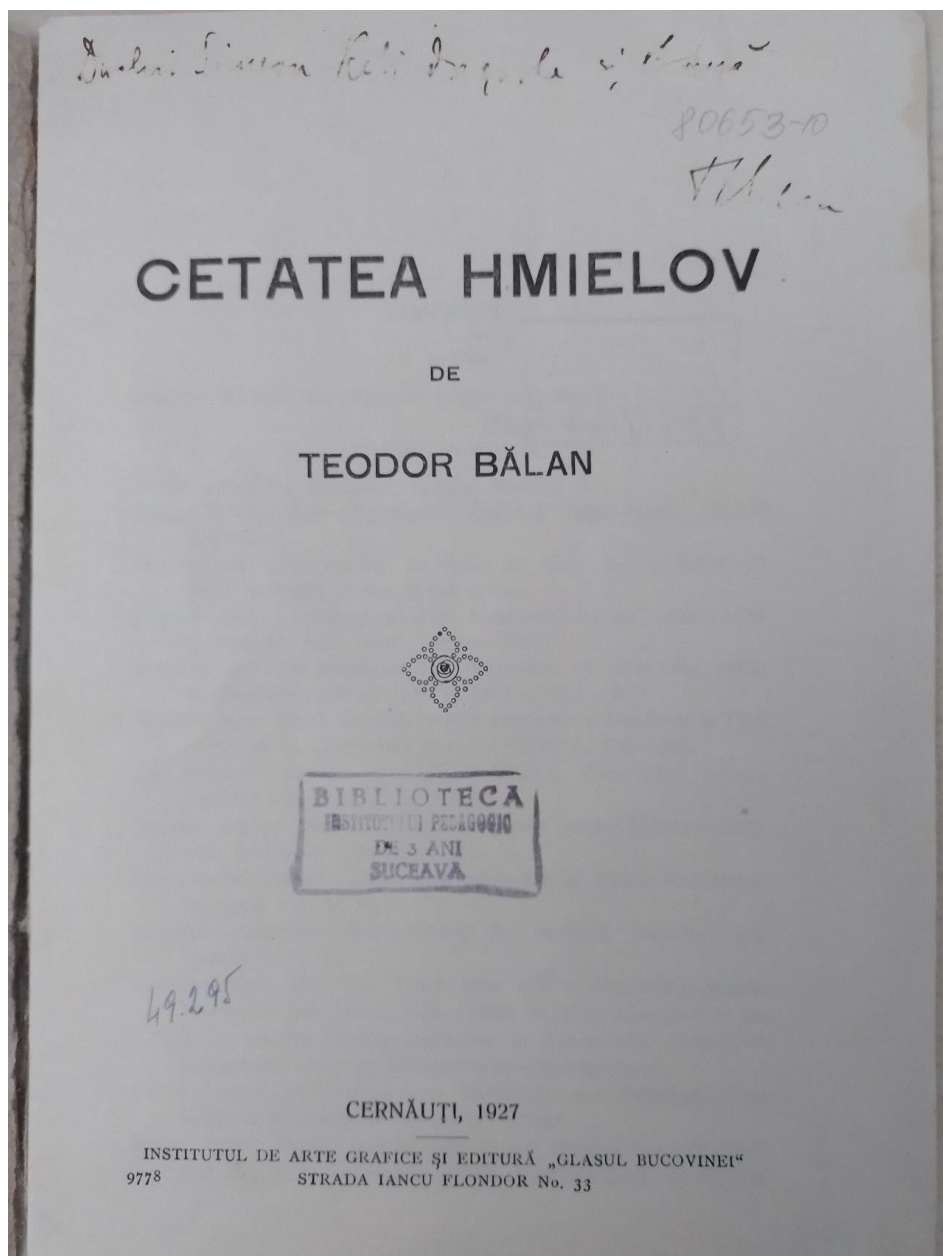

Foto 4. Foaia de titlu: dedicația autografă a lui Teodor Bălan către Simeon Reli (sursa: Teodor Bălan, *Cetatea Hmielov*, Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1927, 24 p., exemplar nr. inventar 49295, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

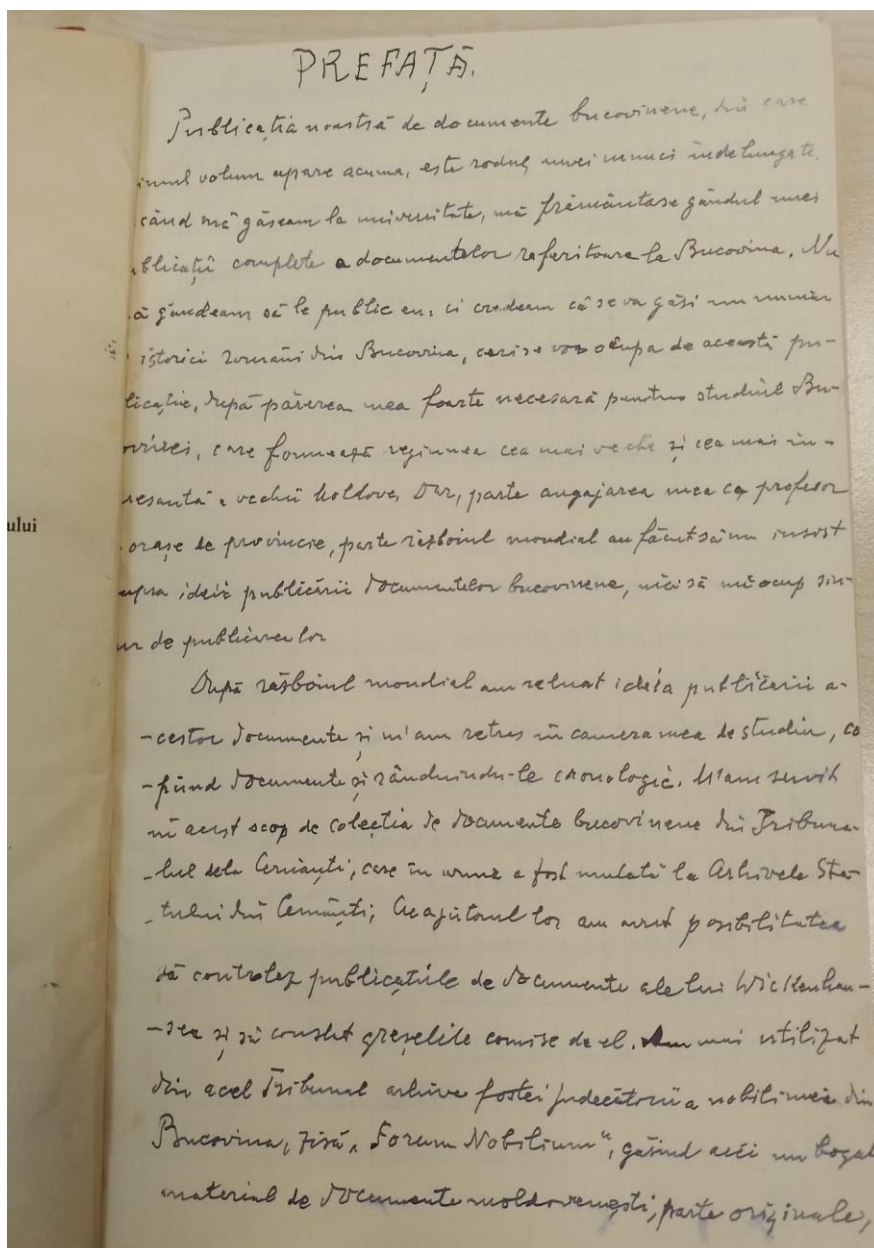

Foto 5. Prefață scrisă de Teodor Bălan

(sursa: Teodor Bălan, *Documente bucovinene (1507-1653)*, vol. 1, Cernăuți, Editura Glasul Bucovinei, 298 p., exemplar nr. inv. 49300, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

parte rapii românești sau nemțești. Am colindat și în
 mănăstirile din Bucovina, care posedă nu numai do-
 cumente destul de apreciat, în primul rând este colecția de
 documente a Mitropoliei din Cernăuți, cele mai multe din
 ele fiind originale.

În același timp am cuprins unii studii publicate
 de documente interne, comparându-le cu materialele ro-
 -cumentar ce cuprisesem în altă ordine. Am avut astfel ade-
 -ră ocazie să îndrept greșelile comise sau să țin seama
 în textele publicate sau în documentele utilizate de
 mine.

S-au găsit și persoane particulare care s-au grăbit
 să-mi vină în ajutor, dăruindu-mi sau împrumutân-
 -du-mi documente ce posedam.

Mulțumind cu acest prilej tuturor celor care
 în timpul muncii mele m-au înțeles, încurajat și
 sprijinit, în deosebirea mea să aduc mulțumirile me-
 -le d-lui prefect de Cernăuți Ion Iacob care a luat
 inițiativa publicării și Comitetului județean din Cernăuți
 pentru acordarea sprijinului material, cu ajutorul și
 inițiativa publică a volumului de față
 Cernăuți, 28 noiembrie 1933.

Teodor Bălan,

Foto 6. Prefață scrisă de Teodor Bălan, verso
 (sursa: Teodor Bălan, *Documente bucovinene (1507-1653)*, vol. 1, Cernăuți, Editura
 Glasul Bucovinei, 1933, 298 p., exemplar nr. inv. 49300, Biblioteca Universității
 „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

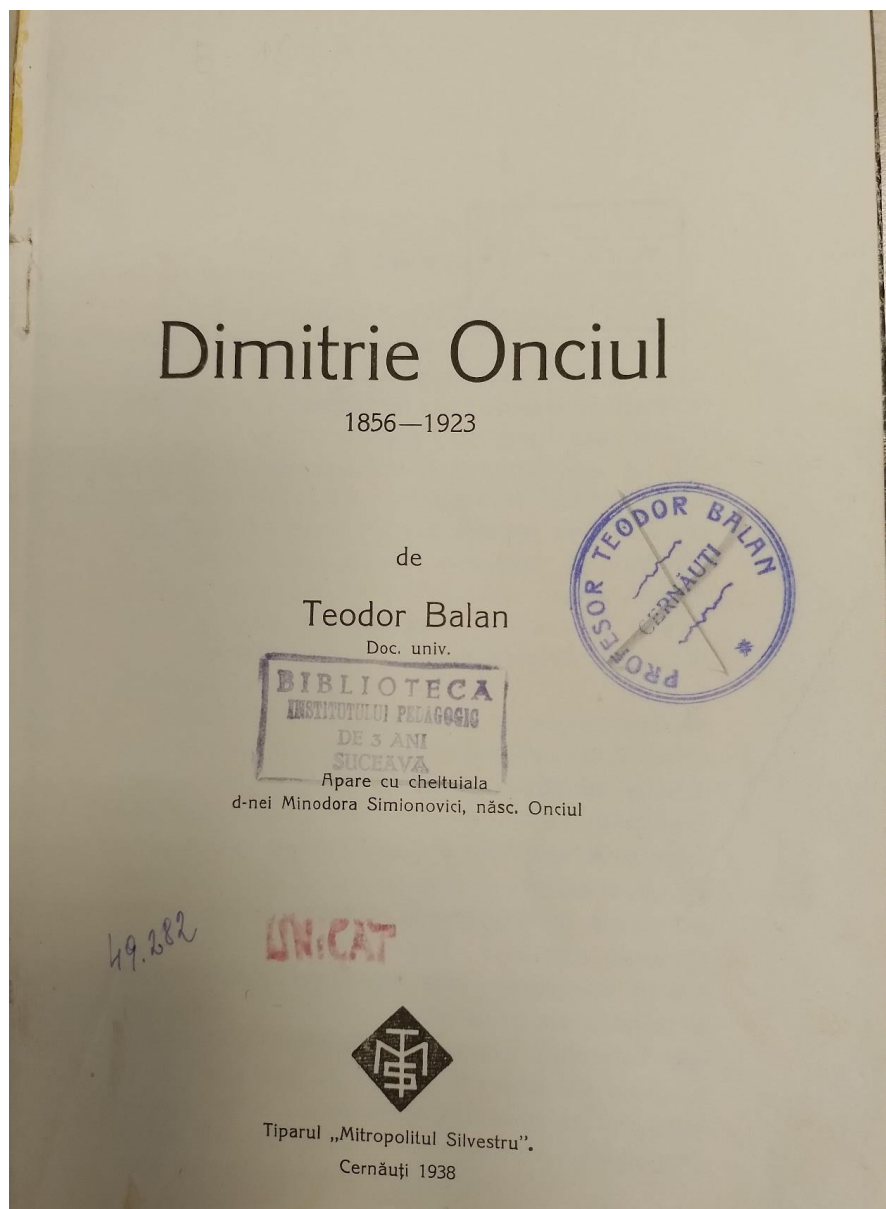

Foto 7. Foaia de titlu: ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Teodor Bălan, *Dimitrie Onciul (1856-1923)*, Cernăuți, Tiparul „Mitropolitul Silvestru”, 1938, 176 p., exemplar nr. inv. 49282, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții Speciale)

Tabla de materii.	
	Pag.
I. Tinerețea	3— 21
II. Examenul de capacitate	21— 41
III. Examenul de doctorat	41— 52
IV. Anii de profesorat	52— 57
V. Concediile de studiu	57— 67
VI. În conflict cu inspectorul școlar Tumlirz .	67— 75
VII. Boala	75— 79
VIII. În drum spre București	79— 85
IX. Opera	86—115
Anexele	117—171
Lista lucrărilor lui D. Onciul	172—175

Foto 8. Tabla de materii: ștampila „PROFESOR TEODOR BALAN”
(sursa: Teodor Bălan, *Dimitrie Onciul (1856-1923)*, Cernăuți, Tiparul „Mitropolitul Silvestru”, 1938,
176 p., exemplar nr. inv. 49282, Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Colecții
Speciale)

Biblioteca

550 vol și 88 vol periodice în valoare de 2.829,75

L I S T A

=====

R. 67 b1

cărților donate de prof. Teodor Bălan

ISTORIE

1. Adăniloae, Nichita: Formation de l'État national roumain. Buc., Editions Meridiens, 1965
2. - Bucovina (scrisă de un bucovinean).
3. Carlyle, Thomas: Die französische Revolution. Band 1, 2. Ediția 6-a. Leipzig, S.A. Brockhaus, 1912
4. Căzănișteanu, C. ș. a.: Revoluția română din 1848. Buc., Ed. politică, 1969
5. Deladorna, Romulus: Bucovina în 1914-1915. Suceava, Ed. autorului, 1915
6. Endres, Franz Carl: Der Krieg gegen Rumänien. München-Leipzig, Fr. Seybold's Verlagsbuchhandlung, f. a.
7. Florea, E.: Horia. Buc., Ed. Scînteia satelor, 1949
8. Grămadă, Ioan: O broșură umoristică. Cernăuți, 1909.
9. - În amintirea canonicului Augustin Bunea. Vălenii de Munte, Tipogr. Neamul rom., 1919
10. Kalinderu, Ion: Cuvînt de slăvire lui Stefan cel Mare domn al Moldovei. Buc., Inst. de arte graf. Carol Găbl, 1904
11. - În cinstea ostașilor diviziei a 8-a Bucovina. Bucovina, 1919
12. Klug, Alfred: Die Besiedelung von Boureni. Cernăuți, Verlag "Deutsche Tagesport", 1935
13. Kogălniceanu, M.: Dorințele partidei naționale din Moldova. Buc., Ed. Sococ, f.
14. Mochin, Constantin: Ioc de ani de la nașterea lui Alecu Caruzașchi. Cernăuți, Editura Glasul Bucovinei, 1924
15. Mircu, Marius: Pogromurile din Bucovina și Dorohoi. Buc., Ed. Glob, 1945
16. Nibo, August: Verschwundene Ortschaften in der Radautzer Ebene. Radautz, Selbstverlag, 1933
17. - Noua constituție promulgată cu decretul regal nr. 1360 din 28 martie 1923. Buc., Ed. Cultura Națională, 1927
18. - Noua împărțire administrativă a Bucovinei în 5 județe. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1930
19. Morariu, Aurel: Bucovina 1774-1914. Buc., Libr. și Papet. Pavel Suru, f. a.
20. Adăniloae, Nichita: Boierii și răscoala condusă de T. Vladimirescu. Buc., 1956
21. Adăniloae, N. și Berindei, D.: La réforme agraire de 1864 en Roumaine et son application. Buc., Ed. de l'Académie de la RSR, 1966
22. Arifeanu, Virgil: Războiul nostru contra ungurilor. 1918-1920. Buc., Inst. de Arte Grafice "Eminescu", 1924
23. Armbrüster, Christian: Deutsch-Satulmare. Geschichte eines bucheuländischen Präfizordorfes. Baden, Karlsruhe, 1962

24. Bălan, Teodor: Domnul Moldovei Gr. Ghica și ziarul Bucovina 1850. Iași, Tipogr. Liga culturală, 1943
25. Berariu, C-tin: Tricolorul românesc. Cernăuți, 1901
26. Bezviconi, G.: Din alte vremi. Articole. Buc., 1940
27. Bismarck, : Gedanken und Erinerungen. Stuttgart und Berlin, J.G. Cotta'scher Buchhandlung Nachfolger, f.a.
28. - Briefe Wilhelms II an den Zaren 1894-1914. Berlin, Verlag Ulstein, f.a.
29. Cantacuzino, Sabina: Din viața familiei I.C. Brătianu. Războiul 1914-1919. Buc., Universul, 1937
30. Cantemir, Dimitrie: Viața lui C. Cantemir zis cel Bătrîn-domnul Moldovei. Buc., E.S.P.L.A., 1960
31. Căndea, Romulus: Un luptător bucovinean Alecu Hurmuzachi. Sibiu, 1941
32. Căndea, Romulus: Arborosenii-trădători austriaci și naționaliști români. Cernăuți, Tipogr. Mitrop. Silvestru, 1937
33. - Constituțiunea României-Mari, Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1925
34. Curticăpeanu, V.: Die rumänische Kulturbewegung in der österreichisch-ungarischen Monarchie. Buc., Verlag der Akademie der SRR, 1966
35. Cutsă, Apostol: Gîndurile venite în seara strajă la Nistru. Buc., Ed. Casa Școalelor, 1942
36. Dan, Dimitrie: Comuna Straja și locuitorii ei. Studiu istoric, fotografie și folcloric. Cernăuți, Ed. Ziarului Patria, 1897
37. Dobos-Boca, Valerian: Din trecutul Sucevei de altădată. Cernăuți, Ed. Mitrop. Bucovinei, 1938
38. - Die Flondor-Affaire im Bükowinaer Landtage. Czernowitz, 1903
39. Dragomir, Silviu: Ioan Buteanu prefectul Zarandului în anii 1848-1849. Buc., Ed. Casei Școalelor, 1928
40. - Expoziția arheologică. - Rezultatele săpăturilor arheologice din 1949 în RPR. Buc., Ed. Academiei, 1949
41. - Erinerungen des Kronprinzen Wilhelm. Stuttgart und Berlin, J.G. Cotta'schen Buchhandlung Nachfolger, 1922
42. Floru, Ion S: Istoria românilor pentru clasa a VIII-a secundară. Buc., Ed. Libr. Școec., 1926
43. Gassauer, Rudolf: Miscellanea. Suceava, 1940
44. - Formarea statului național român. Lupta poporului român pentru independența națională. Buc., Ed. Politică, 1964
45. - Gedenkfeier für Oswald Redlich anlässlich des 100 geburtstages. Wien, 1959
46. Grecul, Temistocle: Amintiri din viața militară. Cernăuți, 1905

47. Guțu, G.: Lucius Annaeus Seneca. Viața, timpul și opera morală. Buc., Casa Școalelor, 1944.
48. - Fratautz und die Fratautzer. Heidelberg, 1958
49. Hakmann, Bischof: Nationale und kirchliche Bestrebungen der Rumänen in der Bukowina. Berlin, Deutsche Buch-Gemeinschaft, 1929
50. Heuss, Theodor: Staat und Volk. " " , 1926
51. Ionașcu, I.: Ștefan cel Mare. Buc., 1955
52. Iorga, Nicolae: Conferințe bucovinene. Buc., Cultura Neamului Rom., 1919
53. " " : Culegerea de inscripții moldovenești din Bucovina a d-lui E. Kazak. Cernăuți, Soc. tipogr. bucovineană, 1904
54. " " : Kurze Geschichte Stephans des Grossen (1457-1504). Gotha, Druck von Friedrich Andreas Perthes, f.a.
55. " " : Scrisori de boier și scrisori de domni. Ed. 3-a. Vălenii de Munte, Datina Rom., 1931
56. - Istoria diplomației. Vol. 1-3. Buc., Ed. Cartea Rusă, 1947-48
57. Kotzebue, Wilhelm de: Din Moldova. Tablouri și schițe din 1850. Iași, Ed. Viața Rom., 1920
58. Marțian, I.: Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de grăniceri. Năsăud, Ed. Tip. Cultura, 1934
59. Marx, Karl: Însemnări despre români. (Manuscrise inedite). Buc., Ed. Acad., 1964
60. Morariu, Constantin: O rară meserie care s-a stins. Clopotăria din Pătrăuți pe Suceava. 1920
61. Morariu, Leca: Războiul Troadei. După codicele Const. Popovici (1796). Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1924
62. Nicolai, Georg-Fr.: Biologia războiului. Iași, Ed. Viața Rom., 1921
63. Nistor, Ion I.: Basarabia sub dominațiunea românească. Cernăuți, 1938
64. Negrea, Vasile: Relațiile lui Mihai Viteazul cu Rusia. Buc., Ed. Eminescu, 1946
65. Onciul, Dimitrie: Ștefan cel Mare și M. Viteazul. Două cuvântări comemorative. Buc., Socec., 1904
66. Onciul, Dimitrie: Cuvânt la deschiderea cursului de istoria românilor în 26 aprilie 1918. Buc., Socec., 1918
67. Onciul, Dimitrie: 24 ianuarie. Conferință ținută la serbarea școlară din 24 ianuarie 1905 în Ateneul Român. Buc., Socec., 1906
68. Onciul, Aurel: Reeducarea României. Un studiu al reformelor necesare. Cernăuți, Soc. tipogr. Bucovineană, 1918.
69. Onciul, Aurel: Pilitische Bekenntnisse. Czernowitz, Verlag der Bukowiner Rundschau, 1905
70. Pagel, Karl: Friedrich. Menschenweg eines Königs in Selbstzeugnissen und zeitgenössischen Berichten. Berlin, Deutsche Buch-Gemeinschaft, 1936
71. Pascu, Ștefan: Bobilna. Buc., Ed. tineretului, 1957

72. Pascu, Stefan: Meșteșugurile din Transilvania pînă în sec. al XVI-lea. Buc., Ed. Academiei RPR, 1954
73. Pippidi, D. M.: Contribuții la istoria veche a României. Ed. II-a. Buc., Ed. științifică, 1967
74. - Polskość i katolicyzm na Bukowinie. Czerniowce, 1901
75. Popovici, Doris: Discurs istoric pentru popor rostit la serbarea națională pe mormîntul lui Ștefan cel Mare. Suc., Tipogr. Soc. Școala Română, f.a.
76. Procopovici, A. I.: Între stat și națiune. Buc., Imprimeria Centrală, 1935
77. - Răpirea Bucovinei după documente autentice. Buc., Stabilim. Litho-Typogr. Sococ., 1875
78. Reil, S.: Reședința mitropolitană din Cernăuți. Cernăuți, Ed. Mitrop. Bucovinei, 1939
79. Rosenbaum, Lasăr L.: Documente și note privitoare la istoria evreilor din țările române. Buc., 1947
80. Rosetti, Radu R.: Gheorghe I. Donici. Buc., Ed. Cartea Rom., 1934
81. - Sărbătoarea semicentenarului Liceului Dragoș Vodă din Cîmpulung Moldovenesc 1907-1957. Cîmpulung, 1957
82. Serfas, Johann: Index der Landesgesetze und Verordnungen für die Bukowina. Waskauitz, 1909
83. Smochină, N. P.: Dănilă Apostol hatmanul Ucrainei. Buc., Cartea Rom., f.a.
84. Ștefănescu, Galați, A.: Educația și cultura politică o problemă națională. Constatări și îndrumări. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1924
85. Teodorescu-Braniște, Tudor: Clemenceau 1841-1929. Omul-opera. Buc., Atel. Adevărul S. A., f.a.
86. Toma, Iorgu: Din neajunsurile Bucovinei. Discurs parlamentar rostit în ziua de 30 octombrie 1924 în adunarea deputaților. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1924
87. Toma, Iorgu: Patru ani de deputație (1922-1926). Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1926
88. Toth, Zoltán I.: Mișcările țărănești din munții Apuseni pînă la 1848. Buc., Ed. Academiei RPR, 1955
89. Trevelyan, Georg Macaulay: Sir Edward Grey. Sein Leben und Werk. Eine Grundlegung englischer Politik. Essener Verlagsanstalt, 1938
90. Tîmpău, Mihai: Iobagi ori cetățeni? Încercări pentru descătușarea agriculturii. Zastavna, Ed. autorului, 1931
91. Ursu, I.: Petru Rareș-domn al Moldovei 1527-1538 și 1541-1546. Buc., Tip. Convorbiri literare, 1925.
92. Ușatîuc, Claudius: Feste Măgura Tihutei spre Ardeal. Amintiri din zilele unirii. Cernăuți, Ed. Mitropolitul Silvestru, 1944.
93. Turcu, Constantin A.: Vaillant pionier al culturii franceze în Principate și luptător pentru idealurile românești. Buc. Ed. Cartea R

94. Vlahuță, Al.: Din trecutul nostru. Ediția 3-a. Buc., Ed. Cartea Românească, f.a.
95. Vlădescu, I.: Plagiatorul în legătură cu "Istoria Românilor I" de C.G. Giurescu. Buc., 1936
96. - Von der Union und nebebei ein Wort über eine mögliche Dako-romanische Monarchie... Hermannstadt, Martin von Hochmeister'sche Buchhandlung, 1848
97. Wilson, Hugo: Lehrjahre eines Diplomaten. Stuttgart-Berlin, Deutsche Verlag-Anstalt, 1939
98. Wickenhauser, Franz Adolf: Moldauisch und Russisch Kimpolung (hușu len) und die Einwanderung der Lippowaner. Czernowitz, Selbstverlag, 1891
99. Onciul, Aurel von: Wirtschafts politisches handbuch von Rumänien. Gotha, Verlag Friedrich Andreus Perthes, 1917
100. Zenker, Ernest Victor: Die Wiener Revolution 1848. Wien-Leipzig, A. Hartleben's Verlag, 1897
101. Zotta, Sever: O mănăstire dispărută. Chișinău, 1924
102. Procopovici, Al.: I.G. Sbiera. Discurs rostit la serbarea organizată de Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina în ziua de 1 noiembrie 1936. Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei, 1936
103. Blankopf, Josef: Zur Geschichte der Erbauung des neuen Stadttheaters in Czernowitz, 1904/5. Czernowitz, Selbstverlag, 1905
104. Loebel, Arthur: Dorna's Begründung als Badeort. Czernowitz, Selbstverlag, 1906
105. Matei, M.D. și Andronic Al.: Cetatea de scaun a Sucevei. Buc., Ed. Meridian, 1965
106. Turcu, Constantin: Zaharia Columb - Un vechi profesor la Liceul Național. Iași, Tipogr. Ath. Gheorghiu, 1943
107. Loghin, C.: Cernăuți. Cernăuți, Tipogr. Mitrop. Silvestru, 1936
108. Morariu, Constantin: Istoricul școlii reale greco-orientale din Cernăuți. Cernăuți, 1889
109. - Darea de seamă a Comitetului reuniunii române de lectură de'n Cernăuți. Cernăuți, Rudolf Eckhardt, 1863
110. - Protocolul aduninței generale a Iia a reuniunii române de'n Cernăuți ținute într-a 14/26 mai 1863. Cernăuți, Rudolf Eckhardt, 1863
111. - Acte și corespondență relative la renunțările la tron ale fostului principe moștenitor 1918-1919-1925.
112. Adăniloae, Nichita: La reforme agraire de 1864 reflétée dans l'historiographie roumaine. Ed. Acad. RSR. Buc., 1965
113. " , Nichita: Nicolae Iorga - istoric al războiului pentru independență națională. Buc., Ed. Academiei, 1965

114. Adăniloae, Nichita: Țărănimea și Guza-Vodă. Buc., Ed. Academiei, 1966
115. " " Atitudinea moșierilor și arendașilor față de reforma agrară din 1864. Buc., Ed. Acad., 1964.
116. " " Stiri noi despre Ioan Roată. Buc., Ed. Acad., 1964
117. " " Acțiuni țărănești în Bucovina în perioada aplicării reformei agrare din 1921. Buc., Ed. Acad., 1964
118. " " Contribuții privind luptele de la Rahova și Smir-dan. (1877-1878). Buc., Ed. Acad., 1962
119. " " La participation de l'armée roumaine à la guerre russo-turque de 1877-1878. Buc., Ed. Acad., 1962
120. " " Ieș de ani de la răscoala condusă de Tudor Vla-dimirescu. Buc., Ed. Acad., 1961
121. " " Un episod din lupta țărănimii putnane împotriva exploatării moșierești. Buc., Ed. Acad., 1960
122. " " K voprosy o položenii krestianstvo v rumynii posle vojny za nezavichnost' (Extras). Buc., Ed. Acad., 1971
123. " " Țărănimea și Unirea. Buc., Ed. Acad., 1960
124. " " Războiul pentru independență 1877-1878. Buc., Ed. Acad., 1962
125. " " și Preda, E.: Munca de cercetare în domeniul istoriei locale. Buc., 1962
126. Andreescu, Constantin I.: Din legăturile moldo-tătare în mijlocul sec. XV. Iași Presa Bună, 1934
127. Andronic, Alexandru: Din problemele vechiului drept românesc. Citație și mandat. Iași, Tipogr. Alex. A. Țerek, 1947
128. " " Coloniile militare în proiectul de reformă a lui Leonte Răutu. Iași, Ed. Academiei, 1955
129. Antohi, I. și Andronic, Al.: Contribuție la istoricul școlilor ținutale. Iași, Ed. Acad., 1956
130. Averescu, Alex.: Notițe zilnice din război (1916-1918). Ed. 3-a. Buc., Ed. Cultura Națională, f.a.
131. Băla, Teodor: Familia Onciul. Studii și documente. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1927
132. " " Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina 1848. Sibiu, Tipogr. Krafft et Drotleff S.A., 1944
133. " " Dimitrie Onciul. 1856-1923. Cernăuți, Tiparul Mitrop. Sil-vestru, 1938
134. " " Budoxiu Hurmuzachi și colecția lui de documente. Sibiu, Tip. Cartea Rom. din Cluj, 1944
135. " " Lămurirea unei confuzii istorice. Buc., Tip. Cărților Bise-ricesti, 1945
136. " " O scrisoare a lui Xenopol din anul 1871. Buc., Tip. Cărți-lor bisericesti. 1945

137. Bălan, Teodor: Câteva documente bistrîțene. Cluj, Tip. Cartea Rom., 1946
138. " " Satele dispărute din Bucovina. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1937
139. " " Rolul lui Vasile Bodnărescul în preajma Unirii. Cernăuți, Tip. Mitrop. Silvestru, 1930
140. " " Eudoxiu Hurmuzachi și memorialul românilor ardeleni din luna lui februarie 1849. Cernăuți, Tipogr. Mitrop. Silvestru, 1943
141. " " Der Ursprung der Familie Constantinovici-Grecul. Ozeronowitzer, Buchdruckerei-Gesellschaft, 1930
142. " " Răspuns d-lui Constantin V. Dimitriu. Cernăuți, Tipogr. A. Hornik, 1935
143. " " Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina pe timpul războiului mondial 1914-1918. Cernăuți, Ed. autorului, 1923
144. " " Răscoala țăranilor din Ocolul Cîmpulungului Moldovenesc din anul 1805. Cernăuți, Ed. Libr. Ostășul Român, 1923
145. " " Cetatea Hmielew. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1927
146. " " Berladnicii. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1928
147. " " Bucovina în războiul mondial. Cernăuți, Glasul Bucovinei, 1929
148. " " Emigranții poloni în Bucovina și Moldova în sec. XIX. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, f.a.
149. " " Geschichte der Rumänen. Lerbuch 4te sec. für die oberste Klasse der Mittelschulen. Cernăuți, Im Selbstverlage des Verfassers, 1919
150. " " Documente bucovinene. Vol. I. 1507-1653. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1933
151. Böck, Erich: Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerkes, 1966
152. Berechet, Stefan Gr.: Der Einfluss des Byzantinischen auf das alte rumänische Recht. Athen, Druckerei "Pyrsos", 1934
153. Beșvîconi, G.: Costache Stanăti. Familia și contemporanii săi. Iași, 1942
154. " : Scriitorul Leon Donici. Iași, 1942
155. " Românismul fruntașilor moldoveni dintre Prut și Nistru sub stăpînirea străină. Buc., 1971
156. " Legăturile familiale ale lui A.C. Cuza cu Basarabia. Iași, f.
157. Bocănețu, Al.: Istoria orașului Cernăuți pe timpul Moldovei. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1933
158. Bocănețu, Al.: Mănăstirea Moldovița. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1933
159. Bodea, Gornelia: Lupta românilor pentru unitatea națională (1834-1849). Buc., Ed. Academiei, 1967

160. Bodegas, T.: Aus den Briefwechsel Şaguna's mit vuk Karadzik. Buc., Ed. Acad., 1966
161. Boga, L.T.: Documente basarabene XVII. Chişinău, Tiparul Moldovenesc, 1934
162. Boga, L.T.: Paza Marginii. Căpităniile de margine de pe Nistru, Ciuhur spre Raiaua Tighinei şi Bugiac. Chişinău, Tipogr. Eparhială Cartea Rom., 1932
163. Boga, L.T.: Lupta pentru limba românească şi ideea unirii la românii din Basarabia după 1812. Chişinău, Tipogr. Eparhială Cartea Romn., 1932
164. Boga, L.T.: A doua ocupaţie rusească a ţărilor române după arhiva Ministerului de Justiţie din Moscova. Chişinău, Tipogr. Eparhială Cartea Rom., 1930
165. Breharu, Dimitrie: Chestiunea română în Italia în timpul memorandumului. Sibiu, Tipogr. Cartea Rom. din Cluj, 1942
166. - Bucureşti. Rezultatele săpăturilor arheologice şi ale cercetărilor istorice din anul 1953. Buc., Ed. Academiei, 1954
167. - Buchenland Hundertfünfzig Jahre Deutschum in der Bukovina. Band 16. München, Verlag des Südostdeutschen Kulturwerks 1961
168. Sarp, Matatias: Cartea neagră. Suferinţele evreilor din România 1940-1944 Vol. 3. Transnistria. Buc., Ed. Dacia Traiană, 1947
169. - Catalogul documentelor româneşti din arhivele statului de la oraşul Stalin. Vol. I. 1521-1799. Buc., 1955
170. - Către cetăţenii transilvaniei, Banatului, Crişanei, Sarmarului şi Maramureşului. Buc., f.a.
171. - Congresul românilor de peste hotare aflători în ţară. 15 martie 1915. Buc., f.a.
172. Constantinescu-Iaşi, P.: Din activitatea lui Hristo Botev şi a altor revoluţionari bulgari la Bucureşti. Buc., Ed. Acad., 1950
173. Constantinescu-Iaşi, P.: Relaţiile culturale româno-ruse din trecut Buc., Ed. Acad., 1954
174. " " Influenţe ale arhitecturii vechi ruseşti asupra vechii arhitecturi româneşti. Buc., 1951
175. " - Iaşi, P.: Organizaţii de masă legale conduse de PCR în anii 1932-1938. Buc., Ed. Acad., 1952
176. Corfus, Ilie: Documente polone privitoare la domnia lui Simion Movilă în Tara Românească. Cernăuţi, Tipogr. Glasul Bucovinei, 1939
177. - Documente moldovenesti de la Stefan cel Mare publicate de Mihai Costăchescu. Iaşi, Inst. de Arte Grafice Bravo, 1933
178. Costăchescu, Mihail: Documente de la Stefan cel Mare. Iaşi, Tipogr. Alexandru A. Terek, 1948
179. - Documente moldovenesti de la Bogdan Voevod (1504-1517) publ. de M. Costăchescu. Buc., 1934

180. - Documente moldovenești de la Ștefan Țiță-Voevod (1517-1527 publicate de M. Costăchescu. Iași, Inst. de Arte Grafice "Bravo", 1943
181. Crăciun, Ioachim: Istoriografia română în 1928-1929. Repertoriu bibliografic. Buc., Cartea Românească, 1928.
182. Crăciun, Ioachim: Bibliografia la români. O încercare de bibliografie a bibliografiilor românești. Buc., Cartea Rom., 1928
183. - Critobul din Imbros. Din domnia lui Mahomed al II-lea. Anii 1451-1467. Buc., Ed. Acad., 1963
184. - Cronici turcești privind Țările Române. Vol. I. Buc., Ed. Acad., 1966
185. - Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între 1695-1754. Buc., Ed. Academiei, 1965
186. Dalcoviciu, C.: Cetatea dacică de la Piatra Roșie. Buc., Ed. Acad., 1954
187. - Dare de seamă asupra situației județului Cimpulung și asupra realizărilor în acest județ de la 15 noiembrie 1933-15 noiembrie 1937. Cimpulung Moldovenesc, Tipografia Societății Școala Română, 1937
188. Delaturda, I. C.: Război și civilizație. Cluj, Inst. de arte grafice Ardealul, 1922
189. Deutsch, Robert: Istoricii și știința istorică din România 1944-1969 Buc., Ed. științifică, 1970
190. Diclescu, Constantin: Propaganda papistă și întâmplările bisericesti de azi. Buc., Tipogr. Gutenberg, J. Gölz, 1909
191. - Die Affaire dr. Janku Flondor. Czernowitz, Druck und Verlag der Bukowinaer Vereinsdruckerei, 1903
192. - Die Landesfeier der hundertjährigen Vereinigung des Herzogthums Bukowina mit dem Österreichischen Kaiserstaate, und der Eröffnung der k.k. Franz-Josefs Universität in Czernowitz am 4. October 1875. Czernowitz, Druck von Rudolf Eckhardt, 1876
193. - Documente referitoare la relațiile germano-polone și la izbucnirea ostilităților între Marea Britanie și Germania. Buc., "Bucovina" I. E. Torouțiu, 1939
194. - Dokumente zur Vorgeschichte des Krieges. Berlin, Gedruckt in der Reichsdruckerei, 1939
195. - Documente privind Unirea Principatelor. Vol. I-3. Buc., Ed. Acad., 1959-1963
196. - Documente ale mișcării mondiale pentru pace aprilie 1949-aprilie 1954. Buc., (1954)
197. Duzinchevici, Gh.: Contribuții la istoria Moldovei după moartea lui Alex. cel Bun. Iași, Tipogr. "Bravo", 1939

198. Duzinchevici, Gh.: Asasinarea lui Grigore Al. Ghica Vodă. Iași, Tip. "Brawo", 1940
199. Duzinchevici, Gh.: Un agent francmason în Moldova la 1858-William Solliions. Iași, Tipogr. "Brawo", 1939
200. Duzinchevici, Gh.: Contribuții la istoria legăturilor comerciale româno-polone în sec. al XVIII-lea. Vălenii de Munte, Datina Românească, 1935
201. Duzinchevici, Gh.: Miron Barnovschi Moghilă și Polonia. Buc., Imprim. Națională, 1938
202. Duzinchevici, Gh.: Complotul de la București din anul 1859 împotriva lui Guza-Vodă. Iași, Tip. Presa Bună, 1940
203. Duzinchevici, Gh.: Considerații critice asupra originii lui Mihai Viteazul. Iași, Inst. de Arte Grafice "Brawo", 1938
204. Filitti, Ioan C.: Cărți vechi străine privitoare și la români. Buc., 1935
205. Fischer, Eduard: Die Wehrmacht der Moldan zur zeit Stephans der Grossen. Czernowitz, Bukowinaer Vereinsdruckerei, 1907
206. Friedjung, Heinrich: Das Zeitalter des Imperialismus 1884-1914. Vol. I Berlin, Verlag Neufeld et Henius, 1919
207. Garoflid, Constantin: Chestiunea agrară în România. Buc., Ed. Gutenberg, 1920
208. Cassauer, Rudolf: Monede vechi românești inedite sau puțin cunoscute. Suceava, Tip. Hermann Beiner, f.a.
209. Cassauer, Rudolf: Tipuri de monede moldovenesti inedite. Suceava, Tip. Hermann Beiner, 1933
210. " " Contribuțiuni la istoria Sucevei și a împrejurimii. Suceava, Tip. Hermann Beiner, 1924
211. Gherghel, Ilie: Zur Nachricht des Raschid-ad-din Fadlallah über "Bazaram-ban" und "Cara-Oulag". Hermannstadt, Buchdruckerei W. Krafft, 1912
212. Giurescu, Constantin C.: Pentru "vechea școală" de istorie. Răspuns d-lui N. Iorga. Buc., 1937
213. Giurescu, Constantin C.: Istoria românilor pentru clasa IV-a. Buc. p.f.c.
214. Grămadă, Nicolae: Vechile peceti sătești bucovinene. 1783-1900. Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei, 1939
215. " " Moldavica. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1937
216. " " Cancelaria domnească în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1935
217. " " Vechi peceti bisericești bucovinene. Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei, 1939
218. Grecov, B.D.: Țăranii în Rusia. Buc., Ed. Acad., 1952

219. Grigorevici, Al.: Răpirea Bucovinei și politica Franței. Cernăuți, Inst. de Arte Grafice Glasul Bucovinei, 1939
220. Greca, Vasile: Darstellungen altheidnischer Denker und Schriftsteller in der Kirchenmalerei des Margenlandes. Buc., Cultura Națională, 1924
221. " " Si totuși învățăturile lui Neagoe Basarab. Buc., Tip. "Bucovina" I. B. Torouțiu, 1944
222. Haupt, Gh.: Din istoricul legăturilor revoluționare româno-ruse. 1849-1881. Buc., Ed. Acad., 1955
223. - Hăbășești. Monografia arheologică. Buc., Ed. Academiei, 1954
224. - Histria. Monografie arheologică. Vol. I. Buc., Ed. Acad., 1954
225. Hotnog, Titus: Citeva nume topice românești de origine cumană. Iași, Tip. Goldschneider, 1933
226. Hotnog, Titus: "Beserenban" - din cronica personă a lui Fazel-Ullah-Baschid. Studii istorico-filologice. Iași, Tip. Modernă, 1919
227. Ilieș, Aurora: Stiri în legătură cu exploatarea sării în Tara Românească până în veacul al XVIII. Buc., Ed. Acad., 1956
228. Iorga, Nicolae: Aportul Bucovinei în cultura românească. Cernăuți, Ed. Libr. La Marea Tării, 1925
229. " " Materiale pentru o istoriografie umană. Buc., Ed. Acad., 1968
230. " " La cronologia vechilor domni moldoveni. Buc., 1971
231. Ionașcu, I.: Mănăstirea Târgșor. Un fost metoh al spitalului Pantelimon. Buc., Tip. Cărților bisericești, 1938
232. Iorga, N. ș. a.: Anglia și poporul englez prezentat în conferințe. Buc., Ed. Casei Școalelor, 1928
233. Irimescu, G. și Popovici, F.: Documente privind acțiune greviste ale muncitorilor forestieri din Bucovina în anii 1929-1933. Buc., 1967
234. - Indrumător în arhivele statului din Iași. Vol. 2. Buc., 1956
235. Kaindl, Raimund Friedrich: Zur Geschichte der Bukowina im Jahre 1849. Csernowitz, Verlag der Universitätsbuchhandlung, 1898
236. Kapri, Valeriu: Cazul fostului colonel Alexandru Sturdza, comandantul diviziei 8-a română. Un episod din războiul mondial. Oradea, Tip. Soc. pe acțiuni Adolf Somenfeld, 1926
237. Kipp, Theodor: Geschichte der Quellen des römischen Rechts. Leipzig, A. Deichert'sche Verlagsbuchh., Nachf., 1909
238. Kirileanu, Gh. T.: Războii din Gârlești în luptă cu logofătul Costache Fanachi. Iași, Tip. Presa Bună, 1941

239. Kirileanu, Gh. T.: Deslușire. O scrisoare inedită a lui Zilot Românul
Buc., Imprim. Națională, 1943
240. Kirileanu, Gh. T.: Contribuție la istoricul raclei Sfintei Paras-
chiva din Iași. Minunea de la 1888. Iași, Tip. Al. A. Terek, 1946
241. Kirițescu, C-tin: Istoria războiului pentru întregirea României.
Buc., Ed. Casei Școalelor, f.a.
242. Klug, Alfred: Ernst Rudolf Neubauer, Der Mann und das Werk.
Czernowitz, Verlag von V. Mühlhoff, 1931
243. Lariogescu, Traian: Familii vechi bucovinene. Buc., Tip. Minist. de răz-
boi, 1944
244. Lăbușcă, Nicolae: Despre Cuniță - un impediment la căsătorie în
vechiul drept românesc. Iași, Ed. Viața Românească, 1925
245. Lloyd-George, David: Mein Anteil an Weltkrieg, Kriegsmemoiren. Berlin
S. Fischer Verlag, 1936
246. Lamasch, Heinrich: Woodrow Wilsons Friedensplan. Leipzig-Wien, E. P. Pa-
et Co. Verlag, 1919
247. Loebel, Arthur: Dorna als Kinderheilstätte. Czernowitz, Im Verlage k.
Kuranstalts-Verwaltung, 1914
248. Lungu, Vasile: Despre Mihailaș-Vodă movilă și Moldova în 1607. Iași,
Presa Bună, 1935
249. Lupas, Marin I.: Mitropolitul Sava Brancovici. Cluj, Tip. Cartea Ro-
mânească, 1939
250. Lupa, Florian: Offene Antwort an die Landtagsabgeordneter. Exzellenz
Landeshauptmann J. Lupul, dr. Johann R. v. Wolczynski und Ge-
nossen. Czernowitz, Druck von H. Czopp, 1902
251. Lupa, Florea: Scrisoare deschisă către siarul Deșteptarea. Cernăuți.
Ed. Autorului, 1901.
252. Miculescu-Prăjescu, I. C.: Obișșia unei familii din Moldova. Buc., Impr
Națională, 1941.
253. Minea, I.: Note și interpretări. Iași, 1925
254. Mihail, Paul: Documente și zapise moldovenesti de la Constantinopol
Iași, Lupta Moldovei, 1948
255. Morariu, Leca: Tara Scaunelor de Domnie. Cernăuți, 1941
256. Morariu, Leca: Codicele pătrăușean și asasinarea lui Grigore
Chica. Botoșani, Tipogr. Reînvierea, 1922
257. Niculescu-Varone, G. T.: Castela Brincovineanu de la Sâmbăta de Sus
județul Făgăraș-Cămin de odihnă pentru scriitori... Buc., "Bucovin
I. E. Torouțiu, 1941
258. Marian, Livia Fl.: Sinion Florea Marian. Schițe biografice. Buc., Inst.
de Arte Grafice Carol Găbl, 1910
259. Rudolf, L.: Mit dem Schützenregiment Czernowitz nr. 22 in Weltkriege
1916-1918. Carinthia-Klagenfurt, Buch und Kunstdrucke-
rei, f.a.

260. Nistor, Ion I.: Amintiri răzlețe din timpul Unirii 1918. Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei, 1938
261. Nistor, Ion I.: Problema ucraineană în lumina istoriei. Cernăuți, Editura Glasul Bucovinei, 1934
262. Nistor, Ion I.: Românii Transnistriei. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1925
263. Nistor, Ion I.: Der nationale Kampf in der Bukowina. Buc., Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, 1916
264. Nistor, Ion I.: Istoria Basarabiei. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1923
265. Nistor, Ion I.: Unirea Bucovinei 28 noiembrie 1918. Buc., Cartea Românească, 1928
266. " " " Războiul ruso-turc din 1806-1812 și pierderea Basarabiei. Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei, 1938
267. - Zece anide la Unirea Bucovinei 1918-1928. Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei
268. - Nouvelles études d'histoire. Buc., Ed. Acad., 1955
269. Nowak, Karl Friedrich: Der Weg zur Katastrophe. Berlin, Verlag Ffr Kulturpolitik, 1926
270. Onciul, Aurel: Graf Albert Sternberg ein professioneller Ehrabschneider. Czernowitz, Druck von Emil Karnarski, 1906
271. " " Das Österreichische Problem. Wien Verlag von Carl Koenig, f.a.
272. " " Der Versicherungsvertrag nach Österreichischen Rechte Wien, Manz'sche K.U.K. Hof-Verlags und Universitäts Buchhandlung, 1896
273. " " Das Gesetz vom 30 März 1888 betreffend Krankenversicherung der Arbeiter. Wien, Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1894
274. " " Dreptul administrativ român. Partea generală. Viena, ed. autorului, 1900
275. " " Organizația României Mari. Studiu. Cernăuți, Tipogr. Hermann Czopp, 1920
276. " Dmètre: Les phases du développement historique du peuple et de l'état roumains. Buc., Cultura Neamului Românesc, 1921
277. " Isidor: Volintirii sau Olintirii. O episoadă din istoria patriei. Cernăuți, Soc. Tipogr. Bucovineană, 1899
278. Nistor Ion I.: Die rumänischukrainischen Beziehungen in ihrem geschichtlichen Werdegang. Leipzig, Verlag von S. Hirzel, 1939

279. - Österreich. Erbe und Sendung im deutschen Raum. Salzburg
Leipzig, Verlag Anton Pustet, 1936
280. Pall, Francisc: Date inedite privitoare la pregătirile culturale
italo-române din mijlocul veacului al XVII-lea. Buc.,
1940
281. Panaitescu, Petre: Istoria românilor pentru clasa a VIII-a secundară. Ed. IV-a. Craiova, Ed. Scrisul Rom., f.a.
282. Păunel, Eugen I.: Trecerea prin Moldova și Bucovina a diplomatului
prusian C.O.L. von Arnim, acum o sută de ani. Cernăuți,
Inst. de Arte Grafice Glasul Bucovinei, 1939
283. Polek, Johann: Die Bukowina zu Anfang des Jahres 1801. Czernowitz,
Bukowinaer Vereinsdruckerei, 1908
284. Pop, Aug. Z.N.: Grecismul mitropolitului Dosoftei al Moldovei. Buc.,
Cartea Rom., 1940
285. Popescu, Mihail: Documente inedite din timpul ocupațiunii Principa-
telor Române de către austrieci (1854-1856). Buc., 1935
286. - Eine Kulturliga für die Bukowina. Czernowitz, Verlag von
Romuald Schally Buchhandlung, 1903
287. - Prăbușirea unei monarhii. Buc., Tip. Izbinda, 1920
288. Procopovici, Al.: Luptele naționale din celălalt veac. Bucovina care
a fost și care va să fie. Sibiu, Tipogr. Dacia Traiană, 1942
289. " Al.: 25 de ani de la Unirea Bucovinei. Sibiu, Tip. Dacia
Traiană, 1943
290. " Al.: Bucovina noastră. Sibiu, Tip. Dacia Traiană, 1941
291. " Erich: Das Ende der Österreichischen Herrschaft in der
Bukowina. München, Verlag R. Oldenbourg, 1959
292. " Al.: 35 de ani de la Unirea Bucovinei. Constituanta de
27 octombrie 1918. Cernăuți, Tip. Mitrop. Silvestru, 1933
293. " Al.: Lui E. Herzog. Cernăuți, Ed. Cercului de studii filologi-
ce, 1929
294. " Erich: Albert von Kugler, ein Bisher Unbekannter bukowiner.
Geschichtsforscher aus dem 18. Jahrhundert. Monachium,
1965
295. Protopopescu, Lucia: Contribuții la biografia lui I. Budai-Deleanu.
Familia Budai. Buc., 1961
296. Racoc, Teodor: Crestomaticul românesc din anul 1920. Cernăuți, Ed.
Glasul Bucovinei, 1930
297. Rahda, Alex.: Die Bukowina im Weltkrieg. Druck Deutsche Zeitungsge-
nossenschaft, f.a.
298. Reli, Simion: Din Bucovina vremurilor grele. Cernăuți, Ed. Libr. Marca
Tării, 1926
299. Romstorfer, K.A.: Die Eröffnung der in der gr.-ort. Klosterkirche.

Putna, befindlichen Fürstengräber im Jahre 1856.
Czernowitz, Bukowiner Vereinsdruckerei, 1904

300. Rosetti, Radu: L'influence du regime de la propriété fonciere sur l'organisation, la tactique et la stratégie des armées roumaines au XV-e siècle. Buc., Cultura Națională, 1929
301. " " România în fața viitorului război. Indatoririle ofițerilor de rezervă. Buc., Inst. de artă grafică Răsăritul 1928.
302. " " Mihail Kogălniceanu și recrutarea armatei. Buc., Ed. Fund. Cult. M. Kogălniceanu, 1939
303. " " Documente inedite relative la corpul de observație de la Gruia (1876). Cluj, Inst. de Arte Graf. Ardealul, 19
304. " " Vasile Alecsandri și chipul de luptă al românilor din trecut. Buc., "Bucovina" I. E. Torontiu, 1939
305. " " Relations entre l'armée française e armée roumaine. Buc., Impr. Sococ., 1930
306. " " A. propos des "Hânsari". Buc., 1939
307. " " Familia Rosetti. I. Coboritorii moldoveni ai lui Lasca-
ris Rousaitos. Buc., Impr. Naț., 1968
308. " " Familia Rosetti. II. Celelalte ramuri. Buc., Impr. Naționa-
lă, 1940
309. " " Arta militară românească după cronica lui Wavrin.
Buc., Imprimeria Națională, 1936
310. " " Corespondența generalului Gr. Cantilli. Buc., Tip. E.
Marvan, 1931
311. " " Cîteva extrase din presa engleză. 1877-1878. Buc., Car-
tea Rom., 1927
312. " " Ambulanța doamnelor din Iași în 1877-1878. Buc., Imprim
Națională, 1940
313. " " Călărașii din Valea Siretului în războiul de neatir-
mare. Buc., Imprim. Națională, 1939
314. " " 1. Cultura militară #2. Ce spune mareșalul MacPherson
despre operațiunile contra României. Buc., Impr. Naț., 193
315. " " Despre lexiconul Marsilianum. Buc., Cultura Națională,
1929
316. " " Din corespondența inedită a principelui Milan al Ser-
biei cu colonelul Gh. Catargi în timpul războiului
din 1877-1878. Buc., Impr. Națională, 1935
317. " 7 Evoluția mijloacelor și a chipului de făptuire a răz-
boiului de la moartea lui Ștefan cel Mare pînă la
acea a lui Matei Basarab. Buc., Imprim. Naț., 1932

318. Rosetti, Radu: Cînduri despre vitejie în trecutul românesc. Buc.,
Imprimeria Națională, 1935
319. " " Granițele Moldovei pe vremea lui Ștefan cel Mare.
Buc., Imprimeria Națională, 1933
320. " " Însemnătatea istorică a căderii Plevnei. Buc.,
Imprim. Națională, 1937
321. " " O comunicare obștească a condițiilor păcii de la
Kuciuc-Kainargi (1774). Buc., Impr. Națională, 1938
322. " " O mică întregire la istoria lui Ștefan cel Mare.
Buc., Impr. Națională, 1934
323. " " Problema militară românească alaltăieri-ieri-azi.
Buc., Impr. Națională, 1934
324. " " Războiul pentru reîntărirea Bucovinei și Basa-
rabiei. Buc., Imprim. Națională, 1942
325. " " Termenii militari din dicționarele și enciclope-
diile noastre. Buc., Imprim. Națională, 1937
326. " " Un document inedit asupra mișcării de la 3 august
1865. Buc., Imprim. Națională, 1934
327. " " Despre unele precizări recente a locurilor bătă-
liilor de la Doljești, Vaslui și Scheia. Buc., Imprim.
Națională, 1933
328. " " Un nou studiu asupra artei militare la români.
Buc., Imprim. Națională, 1940
329. " " Un uitat Generalul Ion Em. Florescu. Buc., Imprim.
Națională, 1937
330. Filitti, Ioan C.: Despre Negru-Vodă. Buc., Imprim. Națională, 1924
331. Iorga, Nicolae: Procesele călugărilor de la Sântilie și Gheorghe,
pisarul legesc. Buc., Cultura Națională, 1925
332. " " Imperiul cumanilor și domnia lui Băsarabă. Buc.,
Cultura Națională, 1928
333. " " 1. Originea lui Ștefan Răzvan. 2. Petrecerea lui Vasile
Lupu în exilul de la Constantinopol. Buc., Cultura
Națională, 1930
334. " " Stiri nouă privitoare la familia lui Petru Șchiopul.
Buc., Imprim. Națională, 1932
335. " " Despre revoluția de la 1848 în Moldova. Buc., Imprim.
Națională, 1938
336. Karadja, Constantin I.: Șteagul românesc al lui Istratie Dabija
Voevod. Buc., Imprim. Națională, 1937
337. Lupas, I.: Voevodatul Transilvaniei în sec. XII și XIV. Buc., Imprim.
Națională, 1936

338. Lupaș, I.: Sfârșitul suzeranității otomane și începutul regimului
habsburgic în Transilvania. Buc., Imprim. Națională, 1943
339. Metes, Ștefan: Contribuții nouă privitoare la familia boierească
Buhuși din Moldova. Buc., Cultura Națională, 1927
340. Metes, Ștefan: Din istoria dreptului românesc din Transilvania. Buc.,
Imprim. Națională, 1935
341. Nistor, Ion I.: Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi. Buc.,
Imprim. Națională, 1931
342. Nistor, Ion: Răsunetul războiului din 1877 în Bucovina și Basarabia.
Buc., Cultura Națională, 1927
343. " " Un român iscoadă la 1683 în tabăra regelui Sobieski
la Viena. Buc., Imprim. Națională, 1931
344. Onciul, Dimitre: Românii și ungurii în trecut. Buc., Cultura Națio-
nală, 1928
345. Sacerdoțeanu, A.: Ediții de documente și ipoteze istorice. Vălenii-de
Munte, Datina Rom., 1939
346. " " Vechea istorie a românilor după M. Kogălniceanu.
Buc., Ed. Fundației Culturale M. Kogălniceanu, 1939
347. Sbiera, I. G.: Ceva despre tricolorul românesc. Cernăuți, Ed. autorului,
1899
348. Schulsohn, Samuel: Bukowina unter Die Geschichte der Juden in der Bu-
kowina unter Österreichischer Verwaltung. Berlin, 1928
349. Smirnov, I. I.: Răscoala lui Bolotnikov. Buc., Ed. Acad., 1955
350. Stoide, P. A. și Turcu, C.: Documente și regeste din ținutul Neamțului.
Secolele XVI-XVIII. Piatra-Neamț, 1935
351. - C. Stere judecat și condamnat de el însuși. Iași, Tip.
Lumina Moldovei, 1923
352. Stețcu, Neculai: Note despre Wilhelm de Kotzebue. Piatra Neamț,
Tip. Rom. "Gh. Asachi", 1942
353. - Studii cu privire la Ștefan cel Mare. Buc., Ed. Acad., 195
354. - Studii și referate privind istoria României. I. Buc.,
Ed. Acad., 1954
355. - Studii și referate privind istoria României. II. Buc.,
Ed. Acad., 1954
356. - Studii privind Unirea Principatelor. Buc., Ed. Acad., 196
357. - 75 de ani de la proclamarea independenței de stat a
României. Buc., Ed. Acad., 1952
358. - Sedința solemnă pentru comemorarea unui an de la
moartea generalului Henri M. Berthelot. Buc., Imprim.
Națională, 1932
359. Șesan, Milan P.: Teodor Kariatovici în Rusia subcarpatică etitot al
mănăstirii S. Nikolai din Munkacs 1836o.

- Cernăuți, Tip. Glasul Bucovinei, 1936
360. Tătărescu, Gh.: Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord. Craiova, Ed. Scrisul Românesc S.A., 1940
361. Topor-Tarnovițchi, A.: Călăuză prin mănăstirea Putna. Cernăuți, Ed. Consiliului Eparhial din Bucovina, 1928
362. Turcu, Constantin: Stiri noi despre pretendentul Alexandru Davidel. Iași, Tip. Al. A. Terek, 1948
363. Turcu, Constantin: Informații documentare cu privire la compania lui Mihai Viteazul în Moldova. Buc., 1957
364. Turcu, Constantin: Cele mai vechi statistici moldovenesti. Iași, 1956
365. Turcu, Constantin: Vechi încercări de exploatare minieră în Moldova. Iași, 1957
366. Turcu, Constantin: Preocupări de cultură regională. II. P. Neamț, Tip. Gh. Asachi, 1939
367. " " Preocupări de cultură regională. III. P. Neamț, Tip. Gh. Asachi, 1941
368. " " Biblioteca liceului din Piatra-Neamț. Cu un scurt istoric al bibliotecilor mai vechi. P. Neamț, Tip. Lumina, 1934
369. " " Curtea Domnească din Tîrgul Pietrii. P. Neamț, Tip. Lumina, 1936
370. " " Ion Negre-cel mai vechi profesor din P. Neamț. P. Neamț, Tip. Lumina, 1936
371. " " Un călător german, acum un veac, prin județul Neamț: Wilhelm von Kotzebue. Piatra-Neamț, Tip. Rom. "Gh. Asachi" 1942
372. " ? Un blestem original pe o carte puțin cunoscută. Iași, Inst. de Arte grafice "Presa Bună", 1942
373. " " Trei documente moldovenesti inedite din secolele XVI-XVII. Iași, Ed. Acad., 1970
374. " " Un călător francez, acum un veac, prin județul Neamț: J. A. Vaillant. Piatra-Neamț, 1934
375. " " Daniil Sihastru-Figură istorică, legendară și bisericască. Iași, Tip. Al. A. Terek, 1947
376. " " Schiturile de sub Ceahlău: Sahastru și Cîrăbuc. Iași, Inst. de Arte Grafice "Brawo", 1943
377. " " Alexandru Lambrior. Noi contribuții biografice. Iași, Tip. Al. A. Terek, 1948
378. Usatiuc, Claudiu: Structura etnică a comunei a comunei Văscăuți pe Ceremuș (jud. Storojineț). Timișoara, Ed. Nitrop. Silvestru din Cernăuți. 1944

379. - Uneltirile împotriva dinastiei. Abdicarea fostului principe moștenitor. Complotul de la Londra. Buc., Imprim. Independența, 1930
380. Ungermann, Richard: Russische-türkische Krieg 1768-1774. Berlin, Wilhelm Braumüller, 1906
381. - Unirea Bucovinei (27 oct. 1918-27 oct. 1933). Cernăuți, Tip. Mitrop. Silvestru, 1934
382. Veress, Andrei: Bibliografia română-ungară. Vol. I. Buc., Cartea Românească, 1931. Vol. II
383. " " Vechi istorici unguri și sași despre istoria românilor (1760-1787). Buc., Cultura Națională, 1929
384. Vlădescu, I.: Inceputul anului în cronicile moldovenesti până la Ureche. Buc., Cultura Națională, 1925
385. Vorobchievici, Ipolit: Sfânta mănăstire Dragomirna. Suceava, Tip. Soc. Școala Română, 1908
386. Weczerka, Hugo: Das mittelalterliche und frühneuzeitliche Deutschum Fürstentum Moldau. Band 4. München, Verlag R. Oldenbourg, 1960
387. Werenka, Daniel: Der Kriegeruf an die Bukowina im Jahre 1809. Czernowitz, Im Selbstverlage des Verfassers, 1903
388. Wilhelm II: Ereignisse und Gestalten aus den Jahre 1878-1918. Leipzig und Berlin, Verlag von K. F. Koehler, 1922
389. Zotta, Sever: Paul Gore. Chișinău, Tipogr. Eparhială Cartea Rom., 1928
390. " " Die Abstammung der Familie Flondor. Radautz, 1933
391. Burada, Teodor T.: Istoria teatrului în Moldova. Vol. 2. Iași, Tipogr. H. Goldreier, 1922
392. Simedrea, Tit.: Viața și traiul sfântului Nifon patriarhul Constantinopolului. Buc., 1937
393. Grămadă, Nicolae: Din domeniul scriiturii. Cernăuți, Edit. Glasul Bucovinei, 1929
394. " " Contribuții la istoria cărții și a scrisului în evul mediu. Cernăuți, Ed. Glasul Bucovinei, 1928
395. Greciuc, Vasile: Ultracivismul sau două limbi de predare la liceele (gimnaziile) românești din Bucovina. Suceava, Tip. Soc. Școala română, 1912
396. Kirileanu, G. T.: Schitul Cozla. Un scump odor de artă bisericească lângă Piatra Neamț. Piatra Neamț, Tip. Gh. Asachi, 1939
397. - Al șaptelea raport anual al comitetului pentru înființarea și administrarea bibliotecii din Bucovina. 185
398. Berechet, St. Gr.: Dreptul vechilor noștri ~~naștri~~ la judecarea mirenilor. Buc., Tip. Cărților Bisericești, 1938
399. - Biserica Sfântul mare mucenic Gheorghe (mănăstirea Sf. Ioan cel Nou) - Suceava. Iași, 1970

400. Breabăn, C.: Starea în care se află astăzi preoțimea ortodoxă-română din Bucovina. Asoc. Preoților ort. români din Cîmpulung Moldovenesc
401. Cozmiuc, Constantin: Ce așteaptă credincioșii mireni din Bucovina de la noua lege pentru organizarea bisericii ortodoxe-române? Cernăuți, 1942
402. - Expoziția Societății pentru Cultură. Cernăuți, 1942
403. Reifenkugel, Karl: Bukowinaer Landesbibliothek und die K.K. Universitäts - Bibliothek in Czernowitz. Czernowitz, Selbstverlage des Verfassers, 1885
404. Reli, Simion: Un mare educator social: Episcopul Melhisedec al Romanului (1822-1892). Cernăuți, Tipogr. Glasul Bucovinei, 1943
405. - 30 de ani de organizație românească a învățătorilor din Bucovina. Cernăuți, Tipogr. "Mercur" Max Weissmann, 1935
406. Dressler, Johann Chr.: Illischăstie. Treilassing, Pannonia-Verlag, 1960
407. Bunea, Aug.: Stăpînii Țării Oltului. Discurs de recepție. Buc., Inst. de Arte Graf. Carol Gobl, 1910
408. - Die Inschriften aus der Bukovina. Epigraphische Beiträge. Partea I. Wien, Im Selbstverlage, 1903
409. Iorga, N.: Două concepții istorice. Discurs de recepție. Buc., Inst. de Arte Grafice Carol Gobl, 1911
410. Stefanelli, T.V.: Istoricul luptei pentru drept în ținutul Cîmpulungului Moldovenesc. Discurs de recepție. Buc., Libr. Socec., 1911
411. Bogdan, Ioan: Istoriografia română și problemele ei actuale. Discurs de recepție. Buc., Inst. de Arte Grafice Carol Gobl, 1905
412. Sutz, Mihail C.: Despre numismatica română. Discurs de recepție. Buc., Libr. Socec., 1901
413. Pârvan, Vasile: În memoria Constantin Erbiceanu. Discurs de recepție. Buc., Libr. Socec., 1914
414. Onciul, Dimitrie: Epocile istoriei române și împărțirea ei. Discurs de recepție. Buc., Inst. de Arte Grafice Carol Gobl, 1906
415. Hasdeu, B.P.: Ultima cronică română din epoca fanarioților. Buc., Tipogr. Acad. Române, 1884
416. Păunel, Eugen: Biblioteca Universității din Cernăuți. Buc., Imprim. Națională, 1933
417. Radu, Basile: Voyage du patriarche Macaire d'Antioche. I. Paris, Impr. Polyglotte, 1927

418. - Festschrift zur Hundertjährigen Gedenkfeier der
Gründung des Gymnasiums. 1808-16 dezember-1908.
Czernowitz, Druck und Verlag der Eckhardt'schen Univer-
sitätsbuchdruckerei, 1909
419. Beck, Erich: Bukowina. Land zwischen Orient und Okzident. Pannonia-
Verlag Freilassing, 1963
420. Karadja, Constantin J.: Die ältesten gedruckten Quellen zur
Geschichte der Rumänen. Gutenberg, 1934
421. - Die K.K. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im
ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Czernowitz,
Bukowinaer Vereinsdruckerei, 1900
422. Peyersfeld, Alfred R.v.: Das Fronwesen in der Bukowina unter
österreichischer Verwaltung. Czernowitz, Bukowinaer
Vereinsdruckerei, 1912
423. Pfeiffer, Sepp: Zur geschichte der Madjarisierung des Sathmarer
Deutschtums. Hermannstadt, Druck der Offizin Krafft &
Drotleff, 1940
424. Condiescu, N.M.: Peste mări și țări. Grecia. Egiptul. Indiile. Buc.,
Uniunea Fundațiilor Culturale Regale, 1937
425. - Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis
zur Gegenwart. Czernowitz, Universitäts, Buchhandlung, 1908
426. - Geschichte des Bürgerkrieges in der UdSSR. Band 1. Moskau,
Verlagsgenossenschaft ausländischer Arbeiter in der
UdSSR, 1937
427. - Ohrmassgeblicher Entwurf zu einer militairischen Ein-
richtung des K.K. enclaviten moldauischen Antheils.
428. - Vom Moldauischen Wayuoda Lupolo (Basil Lupu (1634-1653)).
429. Adăniloae, Egin lui P. Ioan Roată și reforma agrară din 1864. Buc.,
Ed. Acad., 1965
430. Gronich, Isiu: Un album al Cernăuțului. Cernăuți, Tipogr. Luceafărul,
1925
431. - Românii din Bucovina. Privire scurtă asupra dezvoltării
lor pe terenul cultural și economic de la incorporarea
Bucovinei la monarhia austro-ungară 1775 până la 1906.
Cernăuți, Societ. Tipogr. bucovineană, 1906
432. Reli, Dr. S.: Lupta românilor din Suceava cu stăpînirea austriacă.
Cluj, Cartea Rom., 1931
433. Rosetti, R.: Arbaletel de la Muzeul militar național. Cluj, Cartea
Românească, 1931
434. - Omagiu înalt prea sfinției sale dr. Nicolae Balan mitro-
politul Ardealului. Sibiu, Tip, Tipogr. Arhidiecezane, 1940

435. - Documente privind istoria României. Veacul XVII.
A. Moldova. Vol. I (1601-1605). Buc., Ed. Acad., 1952
436. - Documente privind Istoria României. Veacul XI, XII
și XIII. C. Transilvania. Vol. I (1075-1250). Buc.,
Editura Academiei RPR, 1951

L I S T A

=====

cărților donate de prof. Teodor Bălan

LIMBA

1. Meyer-Lübke, Wilhelm: Historische Grammatik der französischen Sprache
Teil I, II. Heidelberg, Carl Wintes Universitätsbuchhandlung
1908, 1921
2. Schultz-Gora, O.: Altprovenzalisches elementarbuch. Ed. 3. Heidelberg,
Carl Wintes Universitätsbuchhandlung, 1915
3. Voretzsch, Carl: Einführung in das Studium der Altfranzösischen Sprach
Halle, Max Niemeyer, 1903
4. Schwan, Eduard: Grammatik des Altfranzösischen. Ed. 6-a. Leipzig, O.R.
Reisland, 1903
5. Herzog, Eugen: Historische sprachlehre des neufranzösischen. I. Heidel-
berg, Carl Wintes Universitätsbuchhandlung, 1921
6. Procovici, Al.: Mic tratat de lingvistică generală. Cernăuți, Ed. Revis-
tei filologice, 1930.
7. Ettmayer, Karl R.v.: Vademecum für Studierende der romanischen Philologi
Heidelberg, Carl Wintes Universitätsbuchhandlung, 1919.

L I S T A

=====

cărților donate de prof. Teodor Bălan

GEOGRAFIE

1. Ilie, Mircea: Figuri de geologi români. Buc., Ed. științifică, 1957
2. Spunda, Franz: Griechische Reise. Berlin, Deutsche Buch-Gemeinschaft, 1926
3. Columb, Cristofor: Jurnal de bord. Buc., Ed. științifică, 1961
4. - Călători străini despre Țările Române. Buc., Ed. științifică, 1968
5. Rădulescu, I.: Istoricul descoperirilor geografice. Buc., 1956
6. Valsan, G.: Pământul românesc și frumusețile lui. Buc., Casa Șc., 1940

L I S T A
=====

cărților donate de prof. Bălan Teodor

LITERATURA

1. Bogza, Geo: Vestitearea furtunii. Buc., Ed. Tineretului, 1951
2. - Cîntec despre oastea lui Igor. Buc., Ed. ARLUS Cartea Rusă, 1953
3. - Cronicari munteni. Buc., Ed. tineretului, 1965
4. Durable, Robert: Țării mele. Ed. II-a. Buc., Ed. Casei Școlărilor, 1935
5. Frunză, Eugen: Sub steagul vieții. Poeme. Buc., Ed. ptr. lit. și artă, 1950
6. Galan, V. M.: Calul lui moșftine. Buc., Ed. Scînteia, 1950
7. Lemartine, Alphonse de: Harmonies poétiques et religieuses. Paris, Libr. Hachette, 1922
8. " " Premières méditations poétiques. Paris, Libr. Hachette, 1924
9. " " Nouvelles méditations poétiques. Paris, Libr. Hachette, 1924
10. Neubauer, Ernst Rudolf: Nogaia oder die Steppenschlacht. Bădăuți, Verlag von Kirner, f.a.
11. Secula, Iudita: Din vremuri apuse. (Memorii). Buc., Ed. Minerva, 1915
12. Targheniev, Ivan: Apele primăverii. Vol. I. Buc., Ed. Minerva, 1910
13. Grigorovitch, Em.: Schitul Cerebucului. Povestiri din trecutul Moldovei. Buc., Ed. Libr. Naț., 1908
14. Onciul, George: Colinda. Analiză-deductivă-concluzii. Buc., Tipogr. Bucovina, 1934
15. Massoff, Ioan: Teatrul românesc. Privire istorică. Vol. 2. Buc., E. P. L., 1966
16. Stancu, Zaharia: Pentru apărarea culturii. Buc., Serisul liber, f.a.
17. Cantemir, Dimitrie: Descrierea Moldovei. Buc., Ed. Cartea rom., f.a.
18. Frenkian, Aram M.: Le réalisme grec. Cernăuți, Impr. Glasul Bucovinei, 1939
19. Sbiera, Radu I.: Amintiri despre Eminescu. Cernăuți, Societ. tipogr. Bucovineană, 1903
20. Teaciacu, Albu, Nicolae: Istoria literaturii române. Cernăuți, Ed. autorului, 1937
21. Vigny, Alfred de: Œuvre poétique. Paris, Éditions Hypérion, 1935
22. - Studii și cercetări de istoria artei. Seria teatru. (Extras) Buc., Editura Academiei RSR, 1964
23. Gane, Nicolae: Bogdan Petriceicu-Hasdeu (discurs de recepție). Buc., Inst. de Arte Grafice Carol Găbl, 1909
24. Zamfirescu, Duiliu: Poporanismul în literatură (discurs de recepție). Buc., Inst. de Arte Grafice Carol Găbl, 1909.

25. Aderca, Felix: Amiralul oceanului. Cristofor Columb. Buc., Ed. tineretului, 1937
26. - Antologie latină
27. Baltinester, L.H.: Gedichte. Czernowitz, 1882
28. Bolintineanu, Dimitrie: Căldătorii. Vol. 2. Buc., Ed. Minerva, 1915
29. Coșbuc, George: Povestea unei coroane de oțel. Ed. V-a. Buc., Ed. Cartea românească, f.a.
30. Costin, Miron: Letopisețul Țării Moldovei. Buc., Ed. tineretului, 1956
31. Drosowski, Georg: Militärmusik. Klagenfurt, Verlag Carinthia, 1967
32. Engel, Eduard: Geschichte der französischen Litteratur. Leipzig, Verlag von Wilhelm Friedrich, f.a.
33. Goga, Eugen: Două Siberii. Buc., Ed. Librăriei C. Șfetea, 1916
34. Hanq, Petre V.: Scriitori basarabeni. Ed. II-a. Buc., Ed. Casei Șc., 1936
35. Lovinescu, Eugen: Antologia scriitorilor ocazionali. Buc., Ed. Casei Școalelor (1943)
36. Maiorescu, Titu: Critice. 1866-1907. Vol. I. Buc., Ed. Libr. Șococ., 1931
37. Milliam, Marin, G.: În mîinile dușmanului. Buc., Libr. Univ. Alcalay, 1920
38. Neculce, Ion: Letopisețul Țării Moldovei și O seamă de cuvinte. E.S.P.L.A. Buc., 1955
39. Petrescu, Camil: Patul lui Procust. Vol. 2. Buc., Ed. Naț. Gîrbei, f.a.
40. Floetz, Charles: Manuel de littérature française. Berlin, F.A. Herbig, Libr.-Editeur, 1910
41. Porubsky, Franz: Rund um den Rathausturm und den Pruth. Czernowitz, Verlag von N. Hrabetzug, 1906
42. Protopopescu, Lucia: Noi contribuții la biografia lui I.B. Deleanu. Buc., Ed. Academiei, 1967
43. Rebreanu, Liviu: Răscoala. Roman. Vol. 2. Buc., Ed. Adevărul, 1932
44. Rezsori, Gregor: Magrebinische Geschichten. Hamburg, Rowohlt Verlag, 1958
45. Tăușan, Grigore: Criterii și evocări. Buc., Ed. Casei Școalelor, 1935
46. Taniac, Filimon: Povestiri din trecut și articole politice. Suceava, 1930
47. Ureche, Grigore: Letopisețul Țării Moldovei. Buc., E.S.P.L.A., 1955
48. Adamescu, Gh.: Ideile politice ale cronicarilor. Buc., Ed. Libr. Șococ., 1895

L I S T A

periodicelor donate de prof. Teodor Bălan

1. Viața românească 1906, 1948, 1949, 1950, 1951, 1953, 1954.
2. Magazin istoric 1970.
3. Arhiva românească 1940, 1943.
4. Hriștovul 1947.
5. Revista istorică 1946.
6. Graiul românesc 1927.
7. Sburătorul 1919.
8. Studii și cercetări de istoria artei 1954, 1957.
9. Iașul literar 1960.
10. Studii și articole de istorie 1963 1964 1965.
11. Junimea literară 1914.
12. Convorbiri literare 1929.
13. Studii revistă de istorie 1950-1955, 1957.
14. Făt-Frumos 1930, 1936, 1942, 1943, 1944.
15. Studii și cercetări de istorii vechi 1950-1955.
16. Revista Bucovinei 1942-1945.
17. Revista teologică 1909.
18. Cugetări 1919-1920.
19. Calendarul Glasul Bucovinei 1923, 1926-1931, 1933-1938, 1940.
20. Călindariul poporului, bucovinean 1912.
21. Calendar creștin 1938.
22. Mitropolia Banatului 1957.
23. Arhivele Basarabiei 1929-1930.
24. Steluța 1883-1884.
25. Die Wahrheit 1908.
26. Der Europäische Osten nr 4 1965.
27. Archiv für Landeskunde der Bukowina 1930.
28. Mittheilungen des Vereins für Landescultur und Landeskunde im Herzogthum Bukowina 1857.
29. Jahres-Bericht des gr.-or. Ober-Gymnasiums in Suczawa 1903.
30. Jahresbericht des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz 1897.
31. Jahresbericht des k.k. Staatsgymnasiums in Czernowitz 1903.
32. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz 1903, 1907, 1911.
33. Mittheilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina 1911.

./.

Foto 9. Listele dactilografiate cuprinzând cărțile și periodicele donate de Teodor Bălan
Institutului Pedagogic de 3 ani din Suceava
(sursa: Biblioteca Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava,
Compartimentul Dezvoltarea, evidența și organizarea colecțiilor. Inde

**BIOGRAFII ȘI MOMENTE DIN VIAȚA UNOR
PERSONALITĂȚI**

**BIOGRAPHIES AND MOMENTS FROM THE LIFE OF
SOME PERSONALITIES**

**BIOGRAPHIES ET MOMENTS DANS LA VIE DE
CERTAINES PERSONNALITÉS**

CENTENAR. CONSTANTIN TEAȘCĂ – ISTORIC, FĂURITOR ȘI COMENTATOR AL ACTULUI FOTBALISTIC

*

CENTENARY. CONSTANTIN TEAȘCĂ – HISTORIAN, CREATOR AND COMMENTATOR OF THE FOOTBALL ACT

*

CENTENAIRE. CONSTANTIN TEAȘCĂ – HISTORIQUE, CRÉATEUR ET COMMENTATEUR DU FOOTBALL ACT

Conf. Univ. Dr. Ioan DĂNILĂ¹

Rezumat: Materialul de față este un omagiu adus medalion consacrat unuia dintre cele mai pitorești personaje din sportul românesc și, deopotrivă, din literatura de profil. Constantin Teașcă, antrenor și autor al unor cărți de succes în domeniu. Personajul însemnărilor de față nu a făcut parte dintre cei alinați de destin. Deși a alcătuit câteva lucrări despre fotbal atent elaborate, nici una nu-și află locul în bibliografia consultată de noi, iar unele dintre cele care ilustrează reportajul sau meditația pe tema eticii sportive în general nu au fost comentate dintr-o perspectivă literară.

Cuvinte cheie: antrenor, fotbal, antrenor emerit, publicist

*

Abstract: The present material is a tribute to the medallion dedicated to one of the most picturesque characters in Romanian sports and, likewise, in the relevant literature. Constantin Teașcă, coach and author of successful books in the field. The character of the present notes was not one of those touched by destiny. Although he composed several carefully elaborated works on football, none of them find their place in the bibliography consulted by us, and some of those that illustrate the reportage or the meditation on the theme of sports ethics in general have not been commented on from a literary perspective.

Key words: coach, football, emeritus coach, publicist

*

Résumé: Le présent matériel est un hommage au médaillon dédié à l'un des personnages les plus pittoresques du sport roumain et, de même, de la littérature pertinente. Constantin Teașcă, entraîneur et auteur de livres à succès dans le domaine. Le caractère des présentes notes n'était pas de ceux touchés par le destin. Bien qu'il ait composé plusieurs ouvrages soigneusement élaborés sur le football, aucun d'entre eux ne trouve sa place dans la bibliographie que nous avons consultée, et certains de ceux qui illustrent le reportage ou la méditation sur le thème de l'éthique sportive en général n'ont pas été commentés d'un point de vue littéraire. perspective.

Mots clés : entraîneur, football, entraîneur émérite, publiciste

¹ Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău

Măcar la 100 de ani

Parafrazând rubrica din săptămânalul „Flacăra lui Adrian Păunescu” „Măcar în calendar”, care consemnează aniversările și comemorările cuprinse în intervalul de la o ediție la alta, îndrăznim să așezăm în pagină acest medalion consacrat unuia dintre cele mai pitorești personaje din sportul românesc și, deopotrivă, din literatura de profil. Constantin Teașcă (22 sept. 1922, Giurgiu – 30 iul. 1996, București), ca antrenor de fotbal în Bacău, „s-a remarcat prin impunerea unei discipline de fier și prin întinerirea masivă a lotului de jucători”²⁾, fiind totodată „autorul unor cărți de succes”³⁾.

Profiluri în lucrări de informare

În afară de portretul sintetic realizat de ziaristul sportiv Ștefan Olteanu în *Enciclopedia județului Bacău*, am identificat două prezențe în lucrări informative apărute în localitatea natală⁴⁾, fiecare consemnând data nașterii („septembrie 1922”), categoria personalității („antrenor de fotbal”) și titlurile a cinci dintre cele șase cărți apărute până în 1989. „Adulat și controversat – încheie monografia –, Teașcă a avut un destin talonat de un temperament vulcanic și de pasiunea pentru muncă.”

Și totuși, cine este Constantin Teașcă?

Până a-l numi scriitor (ceea ce chiar este), se impune să dezvoltăm minimal coordonata profesională de bază a acestuia. A debutat la 10 ani la „Acvila” Giurgiu, iar după încă cinci ani îl găsim în formația de seniori. Pleacă la Ploiești, unde e jucător la „Concordia 1 Mai” și apoi antrenor. De aici începe o adevărată cavalcadă a muncii de descoperitor și șlefuitor de talente fotbalistice, succesiv la trei echipe „Dinamo”: Bacău, Obor și București, urmate de formații din Cluj-Napoca, Iași, Pitești, Galați, Sibiu, Craiova, Brașov etc.⁵⁾ A fost „considerat unul dintre cei mai dotați tehnicieni ai fotbalului nostru din toate timpurile”⁶⁾. Cu unele dintre aceste echipe a raportat succese răsunătoare. Aici este explicația recompensei profesionale de antrenor emerit.

²⁾ Ștefan Olteanu, Teașcă, Constantin, în „Enciclopedia județului Bacău” (coord., Emilian Drehuță), Bacău, Editura „Agora”, 2008, s.v.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ Elena Rădulescu, *Personalități giurgiuvene. Dicționar biobibliografic*, Giurgiu, Ed. Pressco, 1995, respectiv Elena Ștefan, Ion Gaghii, „Asalt spre crestele destinului. Dicționarul personalităților giurgiuvene”, Giurgiu, Ed. „Cronos”, 2006

⁵⁾ Circulă informația că a stimulat echipe din eșalonul secund în bătălia pentru performanță, un caz fiind cel al echipei „Bradul” Târgu-Neamț, predecesora „Ozanei” și a actualei „Cetatea”.

⁶⁾ Mihai Ionescu, Mircea Tudoran, „Fotbal de la A la Z. Fotbalul românesc de-a lungul anilor”, București, Editura Sport-Turism, 1984, p. 410.

Giurgiuveanul nu e singur

Iată alte nume de fotbaliști născuți la Giurgiu sau în județ: Petre Dragomir (n. 1939), Narcis-Răduț Coman (n. 1946), maeștri ai sportului; Victor Pădureanu (n. 1924, comuna Comana), arbitru internațional; Gheorghe Grozea (n. 1945), jucător și arbitru; George Iorgulescu (Gino) (n. 1956), fundaș central; Victor Stănculescu (n. 1934, com. Frățești), antrenor; Radu Troi (n. 1949, com. Dragomirești), antrenor; Ion Voinescu (n. 1929, com. Valea Dragului), antrenor, maestru emerit al sportului. Acesta din urmă a debutat, ca și Constantin Teașcă, la 10 ani, la „Olimpia” București. O altă coincidență, mai spectaculoasă: Valentin Stănescu, născut tot în 1922 (la București), ajunge și el antrenor emerit, după ce fusese portar (unul dintre cei mai buni la nivel național, de după 1944) și antrenor (inclusiv pentru „Dunărea” Giurgiu, între 1955 și 1958). Ceea ce a realizat Constantin Teașcă aducând formația băcăuană în prima divizie de fotbal a reușit Valentin Stănescu, pregătind echipa „Steagul roșu” Brașov, în 1969. Eticheta pusă de Mihai Ionescu și Mircea Tudoran pentru omul de fotbal giurgiuvean (vezi nota 5) e similară cu cea potrivită pentru Valentin Stănescu, „considerat antrenorul cu cele mai bune rezultate, pe plan intern, din întreaga istorie a fotbalului românesc”⁷. Și tot în linie sportivă cu implicații giurgiuvene: în 1939, s-a organizat prima „Ceferiadă”, cu ocazia împlinirii a 70 de ani de la inaugurarea primei linii de cale ferată din România: București – Giurgiu. Patru entități s-au născut atunci: Stadionul CFR Giulești, Casa de Cultură CFR (viitorul Teatru Giulești), Palatul CFR și Muzeul CFR.

Bacăul admirator...

Unsprezecele din urbea lui Alecsandri și Bacovia a avut parte de episoade aureolate de succese notabile avându-l la cârmă pe Constantin Teașcă, în două runde: 1957-1960, respectiv 1965-1967. Promovată în divizia A, a ocupat locurile V, în ediția 1958-1959, și VI (1959-1960), poziții onorabile în tabloul național. Cei ce au colaborat cu el sau pur și simplu l-au cunoscut ca om al cetății sunt și acum marcați de expresivitatea manifestărilor antrenorului și comentatorului de act sportiv.

Recunoașterea dimensiunilor personalității lui Constantin Teașcă este vizibilă în lucrarea dedicată fotbalului românesc din toate timpurile (vezi nota 5), unde este reprodus tabloul antrenorilor echipei naționale în ordinea următoare: Bogdan-Coloman Braun, Ștefan Dobay, Silviu Ploșteanu, Ilie Oană, Constantin Teașcă, Angelo Niculescu, Valentin Stănescu, Ștefan Covaci, Mircea Lucescu. Tot aici este publicat un breviar de termeni tehnici și expresii uzuale, în cuprinsul căruia două exemplificări îl au în obiectiv pe Constantin Teașcă: o dată între cei 15 antrenori emeriți (dintr-un număr de 2985 de antrenori aflați la 1 august 1984 în evidența F.R.F.), urmate de cei cu categoriile I (149), a II-a (459), a III-a (1772) și a IV-a

⁷ *Ibidem*, p. 400.

(605). Constantin Teașcă este numit pentru a ilustra „apărarea în linie”, opusă apărării-beton: „În țara noastră principalul adept al apărării în linie a fost, multă vreme, antrenorul C. Teașcă”⁸.

... și Craiova îndatorată

Istoria clubului din Bănie începe în toamna lui 1948, rod al inițiativei unui grup de profesori și studenți (în 1950 purta numele „Știința”, iar din 1966 – „Universitatea”). Parcursul este semnificativ: în 1954 intră în divizia B, iar la finele ediției 1963-1964 promovează în divizia A, la cârmă fiind antrenorul N. Oțeleanu. Vara lui 1977 i-a adus Cupa României (după ce echipa câștigase Campionatul 1973-1974), întrecând „Steaua” cu 2-1. Antrenorii C. Teașcă și C. Deliu au selectat pe Boldici-Berneanu, Tilihoi, Ștefănescu, Purima-Beldeanu, Balaci, Donose-Crișan (Negrilă), Cîrțu, Marcu (Cămătaru). Vara anului următor le aduce din nou Cupa României, Ilie Oană folosind în lotul „încălzit” de C. Teașcă și C. Deliu, iar în 1979-1980 „Universitatea” câștigă a doua oară Campionatul. „Anul 1980-81 aduce Craiovei, prin «Universitatea», primul event, campionat-cupă”⁹, antrenori fiind Ion Oblemenco și Constantin Oțet. În 1982-1983, în vitrina „Universității” Craiova este așezată a patra Cupă a României. Nu tot lotul fusese primenit.

Publicistul

Constantin Teașcă a fost o personalitate complexă, dacă luăm în seamă neastâmpărul de a transmite celorlalți, în scris (aceasta nu înseamnă că era un taciturn; dimpotrivă!), experiențele din viața de antrenor și detaliile din competițiile de fotbal mai importante. A început, indirect, din anul 1965, adică la un an de la apariția seriei noi a Revistei „Ateneu”, când publicația băcăuană (întemeiată în 1925 de Grigore Tabacaru și George Bacovia) a găzduit, la rubrica „Sport”, un interviu pe care i l-a acordat publicistului, comentatorului sportiv și scriitorului Mircea Radu Iacoban: „Cu Teașcă despre fotbal”. Ambii parteneri de dialog sunt oameni de spirit, calitate dovedită de prima pereche interogativă: „REPORTER: *Ce părere aveți despre fotbalul nostru?* C. TEAȘCĂ: *Deocamdată bâjbâie*” și de penultima: „*În perspectivă, veți mai antrena vreo echipă?* C. TEAȘCĂ: *Hm...*”¹⁰ deruta din răspunsul antrenorului a devenit decizie, „Micul Napoleon” dirijând, după 1965, un număr apreciabil de formații, din toată țara.

⁸ *Ibidem*, p. 432.

⁹ *Ibidem*, p. 238. (Am suprimat virgula dinaintea predicatului „aduce”. Este una dintre extrem de puținele situații când autorii încalcă normele de punctuație.) La frenezia primirii jucătorilor reveniți din Capitală, am asistat în direct, amestecându-mă printre suporterii aflați la intrarea dinspre „Electroputere” și strigându-și entuziasmul fără margini: „Unu, doi, trei, patru./ Cupa și Campionatu’ ”.

¹⁰ Cf. „Ateneu”, Bacău, [serie nouă], anul II, nr. 6, iunie 1965, p. 14.

În anul 1966 a debutat în Revista „Ateneu” cu secvențe din lucrările pe care le va încredința editurilor. Redacția este satisfăcută de oferta antrenorului publicist: „Începând cu acest număr, revista noastră va publica în cadrul rubricii *Sport* fragmente din cartea lui Constantin Teașcă, aflată în pregătire”¹¹. Fără a fi dezvăluit titlul acesteia, îi sunt prezentate notele de originalitate: „Cartea încearcă o istorie «romanțată» a fotbalului, dar depășește ambițiile unei lucrări de acest fel prin competența autorului în domeniul sportului cu balonul rotund, ca și prin munca de documentare serioasă ce a stat la baza lucrării. Sântem convinși că venim astfel în întâmpinarea unui mare număr de cititori”¹². Reportajul se numește „Un capăt de poveste care începe pe continentul negru”, despre un african ce își dorește să joace în aceeași echipă cu Eusebio, „pentru că cu el ești mereu învingător”¹³. Au urmat încă 9 episoade (ian. – dec.) din ceea ce va deveni cartea „Din nou pe meridianele fotbalului”, apărută în 1967.

În același an, 1966, Constantin Teașcă va face parte din colegiul de redacție al Revistei „Fotbal”, cu primul număr la 1 iunie. „Apărem pentru progresul fotbalului românesc și continua sa afirmare, pentru succesele sale și ale întregii mișcări sportive din România [...]”, se spune în editorial. Săptămânalul bucureștean mai are în colectiv pe Constantin Chiriță, Ștefan Covaci, Gh. Dumitrescu, Ion Lupaș, Pavel Marcu, Aurel Neagu, Angelo Niculescu, Andrei Rădulescu, Dumitru Tomescu, Stelian Trandafirescu, Radu Urziceanu, Emerich Vogl, Ion Voica, Ion Voinescu. Revista apare până în 1974¹⁴.

Autorul de beletristică sportivă

A existat o permanentă competiție între statutul de jucător și îndeosebi de antrenor și cel de condeier, în defavoarea celui din urmă. Am constatat aceasta din discuțiile cu jurnaliști sau cu slujitori ai sportului (nu vorbesc de marea masă a spectatorilor) născuți după anul 1940, care se mirau profund când afirmam că Teașcă a scris nu o carte, ci șase! Unii dintre ei știau eventual de scrierea autobiografică „Ce rău v-am făcut?”, apărută în două tiraje: unul în 1975, și celălalt după numai un an, într-un număr de exemplare amețitor: 30.000 (1975), respectiv 40.000 (1976), tipărite exemplar de Întreprinderea Poligrafică Bacău¹⁵.

¹¹ Cf. „Ateneu”, Bacău, [serie nouă], anul 3, nr. 1, ian. 1966, p. 19.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Cf. *Istoria jurnalismului din România în date* (coord., Marian Petcu), Iași, Ed. Polirom, 2012.

¹⁵ Unul dintre angajații tipografiei băcăuane, Ioan Prăjișteanu (acum redactor-șef al Revistei „Plumb”), își amintește că în acei ani cartea circula din mână în mână, iar editorii ieșeni s-au declarat satisfăcuți de calitatea tiparului și mai ales a legăturii. Exemplarele aflate la Biblioteca Județeană „C. Sturza” Bacău, recondiționate până la ultima rezistență materială, demonstrează audiența ridicată de care s-a bucurat cartea celui ce a lăsat urme adânci în memoria jucătorilor, spectatorilor și activiștilor sportivi din urbea lui Alecsandri și Bacovia. Deși au avut tiraje impresionante, cărțile lui Teașcă sunt o raritate. Am declanșat o adevărată expediție culturală, pe internet, contactând anticariatele online, încât acum am

Prima carte, apărută la Editura Uniunii de Cultură Fizică și Sport, este „Fotbal și fotbaliști la diferite meridiane” (1962), marcând patru decenii de viață ai autorului. Cu subtitlul „Însemnări de spectator și antrenor”, lucrarea se deschide cu o explicație: „Însemnările din această carte cuprind o perioadă în care m-am ocupat mai ales de tinerele mlădițe ale fotbalului nostru – juniorii –, care au devenit, cu regularitate, participanți la confruntările turneului F.I.F.A., devenit apoi U.E.F.A. Împreună cu tinerii noștri jucători, am trăit din plin bucuria victoriilor lor finale din edițiile anilor 1955 și 1956, când echipa țării noastre s-a clasat pe primul loc în grupele în care a jucat. De-a lungul anilor am gustat însă și din cupa amară a înfrângerii. Din toate m-am străduit să învăț. Dacă am reușit sau nu [,] las altora dreptul să aprecieze”¹⁶. Cartea reprezintă un debut remarcabil al autorului, care știe să îmbine informația tehnică (echipe, turnee, scoruri, jucători, antrenori etc.) cu aceea a călătorului pe alte meleaguri, atras de istoria și cultura locurilor, sau a eroului implicat decisiv sau nu în viața clocotitoare a mediului fotbalistic. Tirajul: 18.000 ex.

După trei ani, C. Tească dă la iveală a doua carte, cu profil apropiat: „Fotbal la poalele Cordilierilor”, cronică a ediției a VII-a a Campionatului Mondial de Fotbal din Chile. În deschidere, aflăm că și-a făcut conștiincios temele, în „câteva carnete dolofane”, pline de însemnări, confruntate cu „maldărul de tipărituri” pe care le-a luat cu sine. Cuvântul-înainte îi aparține lui Eugen Barbu, care îl compară pe autor cu Don Quijote, capabil de „gesturi napoleoniene”, reportajul său fiind „un model de proză modernă pe teme sportive”¹⁷. Tirajul: 16.000 ex.

A treia carte, „Din nou pe meridianele fotbalului” (Buc., Editura Uniunii de Cultură Fizică și Sport, 1967), este tot despre fotbalul mondial, urmare a experienței de la Cupa Mondială din Anglia anulului 1966. Prefațatorul, același Eugen Barbu, îi recunoaște autorului inteligența și perseverența („o petardă vie”), căci „omulețul nostru nu are numai farmec de povestitor oral; el este un bun reporter al fotbalului”¹⁸. Tirajul: 35.000 ex.

Urmează două cărți de beletristică sportivă: „Ce rău v-am făcut?” (1975; tiraj nou, 1976) și, respectiv, „Păpușarii” (1984). Prima este o scriere cu apăsător accent autobiografic („Sânt sigur că am venit pe lume în tovărășia mingii”¹⁹ este primul enunț, alături de o fotografie a autorului, la doi ani, „cu mingea la picior, cu plete,

chiar și câte patru exemplare dintr-un titlu, pe care le voi dona bibliotecilor. Bucuria a fost să descopăr și înscrisul lui Tească într-o dedicație și un autograf.

¹⁶ Constantin Tească, *Fotbal și fotbaliști la diferite meridiane*, București, Editura Uniunii de Cultură Fizică și Sport, 1962, p. 7. (Virgula ne aparține. Prepoziția din titlu, „la”, este discutabilă; pare mai potrivită prepoziția „pe”, așa cum va apărea în alt titlu, în 1967.)

¹⁷ Eugen Barbu, cuvânt-înainte la „Fotbal la poalele Cordilierilor”, de Constantin Tească; București, Editura Uniunii de Cultură Fizică și Sport, 1965, p. 6.

¹⁸ Idem, cuvânt-înainte la „Din nou pe meridianele fotbalului”, de Constantin Tească; București, Editura Uniunii de Cultură Fizică și Sport, 1967, p. 7.

¹⁹ Constantin Tească, *Ce rău v-am făcut?*, Iași, Editura „Junimea”, 1975, p. 7.

îmbrăcat într-un splendid costum de *marinel*. Ochii mici și scânteietori căutau încă de atunci să cuprindă înălțimea unor piscuri după care aveam să jinduiesc tot restul vieții [...]”²⁰. Cartea, prefăcută iarăși de Eugen Barbu („Mi-a revenit rolul de antrenor literar al lui Constantin Teașcă”, mărturisește scriitorul și cronicarul sportiv²¹, este și un posibil manual de morală sportivă și în general umană. Editorul găsește că avem aici „o insistentă pledoarie pentru seriozitate și temeinicie în sport”²². Tirajele: 30.000, respectiv 40.000 ex.

„Păpușarii” are deja coordonatele unei lucrări literare: apare la Editura „Cartea Românească” (specializată în scrieri beletristice), sub veghea lui Mircea Ciobanu, un veritabil scriitor și intelectual, și vehiculează o metaforă nu caducă: păpușarul, adică mânuitorul de marionete. Cuvântul-înainte îi aparține lui Dan-Claudiu Tănăsescu, care îl etichetează pe autor drept „cel mai mare antrenor din fotbalul nostru”²³ dar și „un scriitor autentic”²⁴. E „neîndurător cu incompetența, cu necinstea, cu lenea și diletantismul”²⁵ pentru că dorește „dezvoltarea fotbalului științific”²⁶. Tiraj neprecizat.

Ultima carte înseamnă și o în întoarcere la tematica inițială, într-o tratare aproape tehnică, anunțată din titlu: „Competiții de neuitat”. Este o retrospectivă cuprinsă între o constatare („Fotbalul, legendă vie și adevăr crud” – capitolul I) și o doleanță: „Ce să mai fac... ca să vă plac?” Acest ultim capitol se încheie cu speranța că „performanța fotbalului românesc va veni cândva...”²⁷.

Ar mai fi o lucrare a cărei copertă se află pe internet: „*Piticul și restul lumii*. Dialog la gura sobei cu Titi Teașcă”, de George Mihalache (sine loco, Editura BREN, sine anno).

La centenar

Mărturisesc că nu știam mai nimic despre Constantin Teașcă, decât că în 2022 se împlinesc 100 de ani de la naștere. Cercetând fondurile bibliotecilor mari din Bacău (a Universității „Vasile Alecsandri” și desigur cea județeană), am dedus că antrenorul-scriitor este prea puțin cunoscut. În chiar ziua centenarului, am scris pentru site-ul

²⁰ *Ibidem*, pp. 7-8. Ambele tiraje (1975, 1976) conțin la pagina 7, rândul 1 de jos, o eroare tipografică ambiguă: „înălțimea” (pentru „înălțimea”).

²¹ Eugen Barbu, „Avertisment” la *Ce rău v-am făcut?*, op. cit., p. 5.

²² *Ibidem*, cap. IV (redactor de carte, Vasile Șuvăială).

²³ Dan-Claudiu Tănăsescu, cuvânt-înainte la „Păpușarii”, de Constantin Teașcă; București, Editura „Cartea Românească”, 1984, p. 5.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Constantin Teașcă, Păpușarii, op. cit., p. 7 („Eu despre... mine!...”).

²⁷ Idem, Competiții de neuitat, București, Editura Sport-Turism, 1989, p. 251.

cotidianului „Deșteptarea” un medalion sumar, reluat în varianta tipărită a ziarului²⁸, promițându-mi că voi dezvolta subiectul într-un alt moment. Acesta s-a ivit acum, la pregătirea buletinului istoric editat de Liceul Teoretic „Vasile Conta” din Târgu-Neamț. În ziua de 25 septembrie 2022, în absența unei manifestări dedicate centenarului nașterii lui Constantin Teașcă, l-am evocat prin amintirile humuleșteanului Dumitru Dănilă, care ne-a relatat cu lux de amănunte (la nivel de minut din partidele României cu Spania și Ungaria) experiența de spectator de la distanță și apoi, aceea de cititor al bestsellerului „Ce rău v-am făcut?”

„Gazeta sporturilor”, în ediția de luni, 26 septembrie 2022, publică două pagini despre „unul dintre cele mai pitorești și controversate personaje care au existat în soccerul autohton”²⁹.

În loc de concluzii

Personajul însemnărilor de față nu a făcut parte dintre cei alinați de destin. Deși a alcătuit câteva lucrări despre fotbal atent elaborate, nici una nu-și află locul în bibliografia consultată de noi, iar unele dintre cele care ilustrează reportajul sau meditația pe tema eticii sportive în general nu au fost comentate dintr-o perspectivă literară.

De altfel, Constantin Teașcă nu e singurul autor de lucrări tematice. Mihai Ionescu și Mircea Todoran ne-au dat o cuprinzătoare monografie a acestui sport la nivel național (1984, 533 p.), iar apoi doar Mihai Ionescu, aceeași radiografie pentru fotbalul mondial (1988, 648 p.), autentice enciclopedii ale acestui „sport al sporturilor”³⁰. Capitolul al V-lea, „Fotbalul printre muze”, realizat de Victor Bănciulescu, oferă o imagine de ansamblu a literaturii dedicate fotbalului, începând cu „Ultimul minut”, de Mihail Pop (1958) și „Unsprezece”, de Eugen Barbu (1960) și încheind – la nivelul anului 1988 – cu „Cinci ani cu Belphegor”, de Radu Cosașu (1975) și „Cronici afurisite”, de Fănuș Neagu (1977). „Reportajul literar fotbalistic și-a găsit campionii în volumele lui Ioan Chirilă și ale lui Constantin Teașcă”³¹. Alți autori provin din mediul sportiv: Tudor Vasile (n. 1921, cu „Prin arhipelagul nipon” și „Un secol de fotbal”), Petre Dragomir (n. 1939, cu „Băieții de pe gazon” și „Cu fotbalul pe continentul sud-american”), Nicolae Petrescu (n. 1913, cu „Carte pentru fotbaliștii de mâine” și „Fotbal pe culmile performanței”), Mihai V. Ionescu (n. 1925, cu „Fotbal –

²⁸ Ioan Dănilă, Centenar. Antrenorul-scriitor Constantin Teașcă, în „Deșteptarea”, Bacău, [anul XXXI], nr. 9243, din 28.09. 2022, p. 6; disponibil la adresa <https://www.desteptarea.ro/centenar-antrenorul-scriitor-constantin-teasca/>

²⁹ Adrian Florea, Liviu Manolache, Un veac de la nașterea „Micului Napoleon”, în „Gazeta sporturilor”, 26 sept. 2022, pp. 12-13.

³⁰ Mihai Ionescu, „Fotbal de la A la Z. Fotbalul mondial de-a lungul anilor”, București, Editura Sport-Turism, 1988, p. 5.

³¹ *Ibidem*, p. 550.

tehnică și stil”, „Fotbal pe contraatac” și „Antrenori la ora confesiunilor”, Angelo Niculescu (n. 1921, cu „Corabia cu 11 pasageri”), Victor Stănculescu (n. 1934, cu „Ghidul antrenorului de fotbal”, „Profilul psihosocioprofesional al antrenorului” etc.) ș.a.

Subiectul Constantin Teașcă merită a fi selectat pentru o lucrare de licență, dacă nu una de doctorat, din care poate rezulta lesne o monografie.

Bibliografie selectivă

Dănilă, Ioan, *Centenar. Antrenorul-scriitor Constantin Teașcă*, în „Deșteptarea”, Bacău, [anul XXXI], nr. 9243, din 28.09. 2022.

disponibil la adresa <https://www.desteptarea.ro/centenar-antrenorul-scriitor-constantin-teasca/>
Florea, Adrian, Manolache, Liviu, *Un veac de la nașterea „Micului Napoleon”*, în „Gazeta sporturilor”, 26 sept. 2022.

Ionescu, Mihai, *Fotbal de la A la Z. Fotbalul mondial de-a lungul anilor*, București, Editura Sport-Turism, 1988.

Ionescu, Mihai, Tudoran, Mircea, *Fotbal de la A la Z. Fotbalul românesc de-a lungul anilor*, București, Editura Sport-Turism, 1984.

Istoria jurnalismului din România în date (coord., Marian Petcu), Iași, Ed. Polirom, 2012

Ștefan, Elena, Gaghii, Ion, *Asalt spre crestele destinului. Dicționarul personalităților giurgiuvene*, Giurgiu, Ed. „Cronos”, 2006.

Olteanu, Ștefan, *Enciclopedia județului Bacău* (coord., Emilian Drehuță), Bacău, Editura „Agora”, 2008, s.v.

Rădulescu, Elena, *Personalități giurgiuvene. Dicționar biobibliografic*, Giurgiu, Ed. Pressco, 1995.

Constantin Teașcă, *Ce rău v-am făcut?*, Iași, Editura „Junimea”, 1975.

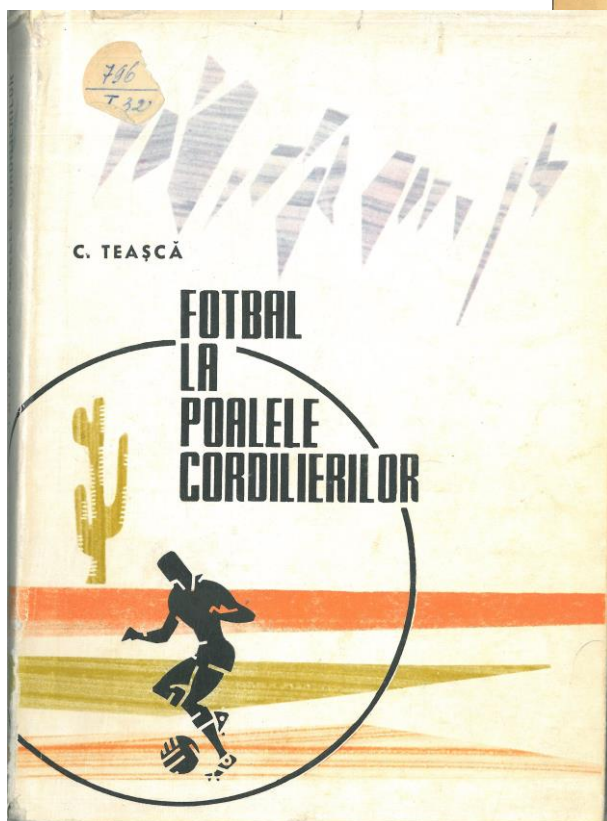
Idem, *Competiții de neuitat*, București, Editura Sport-Turism, 1989.

Idem, *Fotbal și fotbaliști la diferite meridiane*, București, Editura Uniunii de Cultură Fizică și Sport, 1962.

Idem, *Păpușarii*, București, Editura „Cartea Românească”, 1984.

„Ateneu”, Bacău, [serie nouă], anul II, nr. 6, iunie 1965.

„Ateneu”, Bacău, [serie nouă], anul 3, nr. 1, ian. 1966.

PREZENTĂRI ȘI RECENZII
PRESENTATIONS AND REVIEWS
PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES

Monahia Mihaela RADU, Monahia Iuliana PĂDURARIU, Fondul de carte veche de la Mănăstirea Bogdana. Cartea românească veche (1642-1830). *Catalog* (vol. tipărit cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Ioachim, Arhiepiscopul Romanului și Bacăului; cuvânt înainte: prof. Olimpia Mitric), Editura Filocalia, Roman, 2021, 941 p.; conține: abrevieri; glosar; rezumate în limbile engleză și franceză; bibliografie generală; indice general; explicații pentru frontispicii și viniete; anexe, ISBN 978-606-8490-68-7

Un volum conceput pe parcursul a opt ani, „*adunând date statistice și culegând însemnările personalităților care au lecturat aceste cărți*”, lucrarea nefiind doar „*o trecere în revistă a fondului de carte vechi, existent la Mănăstirea Bogdana, ci mărturia existenței vieții cultural-religioase în Eparhia Romanului și Bacăului, între secolele al XVII-lea și al XIX-lea*” (IPS † Ioachim, *Fondul de carte veche de la Mănăstirea Bogdana – o apariție editorială fundamentală*, p. 8-9).

Cuvintele de laudă și apreciere ale Înaltului Prelat sunt, cu atât mai mult, consfințite de generosul *Cuvânt înainte* (p. 10-11), semnat de împătimita cercetătoare a colecțiilor de carte veche (laică sau bisericească), prof. univ. dr. Olimpia Mitric, *Doamna Cărții Românești Vechi*, cea care remarcă, prin simple cuvinte, faptul că „*este unul dintre puținele depozite în care fiecare carte este însoțită de o fișă cu descrierea ei, inclusiv cu transcrierea însemnărilor marginale, pe file [...], rezultatele căutărilor depășind așteptările, contribuind substanțial la îmbunătățirea Inventarului General al Depozitului*”. Un *Depozit* din care sunt „*descrise 365 de titluri în 2386 de exemplare, cea mai veche carte fiind „Evanghelia învățătoare” (Govora, 1642)*”, și, de asemenea, un *Depozit* cu cărți provenite „*din mănăstirile și schiturile desființate [prin Decretul nr. 410/1959 – s. n.] și, cele mai multe, din mănăstirile și schiturile parohiale din județul Bacău*”, dar și o adevărată „*colecție de criptograme și semnături*”, fiind „*un adevărat tezaur de informații cu valoare istorică și culturală*”.

Sugestiv, prin conținut, dar și prin trăirea cu adevărat duhovnicească a scrisului, *Cuvântul către cititor* (semnat de cele două autoare, p. 12-13) este urmat de un complex *Studiu introductiv* (p. 14-47), structurat în cinci subcapitole, în care privirea ne-a fost atrasă de o remarcabilă sintagmă desprinsă, parcă, dintr-o carte de povești: „*Privindu-le [odoare de neprețuit – s. n.], în câteva clipe ți se perindă prin minte, ca într-o defilare, secolele apuse, iar mireasma unei astfel de încăperi, precum și atmosfera specifice ei sunt unice, inconfundabile, adiind a iz din lada de zestre a bunicii*” (p. 15). Fără cuvinte...

Printre altele, în subcapitolul *Scurt istoric al Mănăstirii Bogdana* (p. 16-20) sunt enumerate bunurile de patrimoniu „*găsite în locuri accesibile (biserici, veșmântării), iar în cazul parohiilor cele pe care proprietarii au dorit să le predea*”, fiind aduse, la Mănăstirea Bogdana, „*carte veche (română și străină,*

tipărită și manuscrisă), icoane, veșminte, obiecte liturgice și de cult, cu vechimea începând cu secolul al XVI-lea” (p. 19), astfel, „cartea veche [și restul obiectelor de patrimoniu – s. n.], păstrate cu grijă la adăpostul zidurilor [...] vin să sporească încărcătura spirituală a locului și să adauge la zestrea de comori lăsată de înaintașii noștri” (p. 20).

Interesant este subcapitolul *Mănăstirea Bogdana – bibliofilia, tradiție și actualitate* (p. 21-24), subcapitol în care se realizează o scurtă trecere în revistă a celor mai valoroase lucrări, a modului cum acestea (dar și celelalte) erau întreținute, în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, în *atelierul de legătorie de cărți*, precum și sublinierea rolului dascălilor și călugărilor de la mănăstire în formarea „*primilor învățăcei mirenî*” (cu reflectarea și surprinderea acestor aspecte în cuprinsul însemnărilor olografe de pe cărțile de cult).

În subcapitolul *Fondul de carte veche de la Mănăstirea Bogdana* (p. 25-30), autoarele ne conduc pașii printre reperele istorice, tipografice, bibliofile și arhivistice, cu sugerarea modalităților de adaptare la cerințele respectării circuitului de valori culturale și a inventarierii valorilor deținute.

Cel mai consistent subcapitol al *Studiului introductiv* se intitulează, sugestiv, *Mergând pe firul cuvintelor scrise ”cu mână de țărână”* (p. 31-45), în care sunt menționate grijile, responsabilitățile, modul de lecturare al textelor bisericești, modul de achiziție al cărților laice, donațiile primite pentru înzestrarea bisericii cu cărți de cult, dar și consemnările cu privire la evenimentele cotidiene ale comunității (fenomene climatice, conflicte militare, epidemii ș. a.). Nu lipsite de importanță sunt și consemnările ulterioare aprobării Decretului nr. 410/1959, cu toate riscurile pe care aceste ”mărturii” le implicau. În consecință, așa după cum remarcă autoarele, cartea a purtat în sine „*toată încărcătura sentimentală pe care strămoșii au transmis-o filă cu filă*” (p. 45).

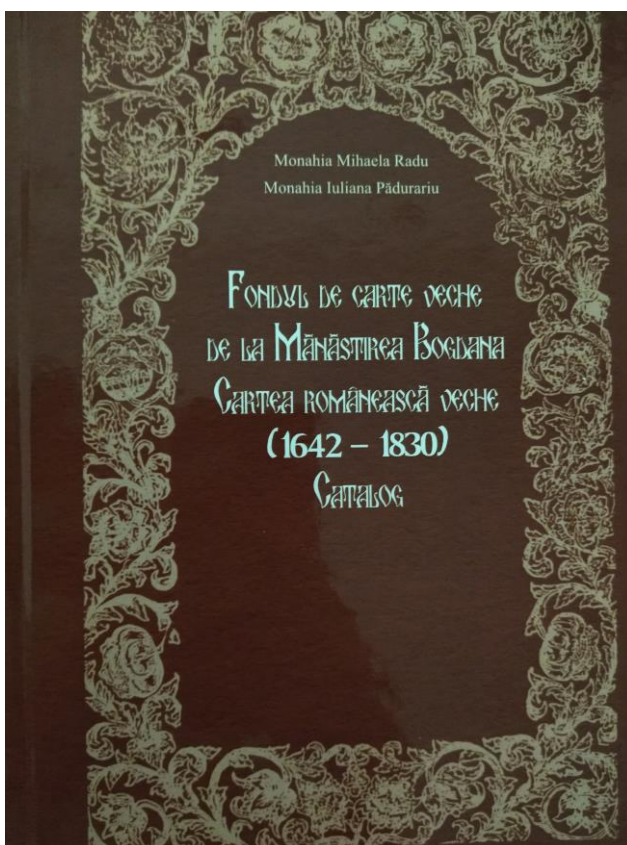
Ultimul subcapitol al primei părți, *Cuvânt de(spre) suflet(e)* (p. 46-47) este un elogiu adus acelorași strămoși și aprecierea pe care le-o datorăm, „*superiorității lor de gândire și de trăire, ca linie dominantă a vieții lor*” (p. 47).

Partea a doua a lucrării (*Catalogul*) cuprinde, pentru început, *Note privind întocmirea catalogului* (p. 48-49), cu precizarea structurii analitice și tehnice ale acestuia, urmate de subcapitolele consacrate cărților din: *Secolul al XVII-lea (1642-1700)* (p. 50-63), *Secolul al XVIII-lea (1701-1800)* (p. 64-540) și *Secolul al XIX-lea (1801-1830)* (p. 541-837), precum și de *O contribuție la BRV, un nou fals tipografic* (p. 838), *Tipărituri necuprinse în Bibliografia Românească Veche sau cu date incertă* (p. 839-846) – toate subcapitolele acestei părți respectând, cu rigurozitate germană, descrierea analitică a fiecărui exemplar analizat.

Impresionanta lucrare se încheie cu un cuprinzător *Glosar* (p. 847-863), un *Summary*, aparținând prof. Veronica Niță (p. 864-865), un *Resumé*, conceput de Agnes Șoucaliuc (p. 866-867), o *Bibliografie generală* (p. 868-871), un voluminos *Indice general* (p. 872-914), câteva *Explicații pentru frontispicii și viniete* (p. 915) și un număr de 49 imagini, culese cu grijă în *Anexe* (p. 917-932).

Așadar, un nou și prețios instrument de lucru, necesar nu numai specialiștilor și experților în domeniul cărții vechi românești, ci și celor interesați de domeniul culturii, în general.

Dr. Dimitrie-Ovidiu BOLDUR
Consilier superior, Direcția Județeană pentru Cultură Bacău
oboldur@yahoo.com

ABREVIERI
ABREVIATIONS
ABRÉVIATIONS

AFR-The Australian Financial Review
APEC-Cooperarea economică Asia-Pacific
ASEAN-Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est
KGB-Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti
NATO-North Atlantic Treaty Organization
OMS-Organizația Mondială a Sănătății
ONU-Organizația Națiunilor Unite
PIB-Produsul Intern Brut
RDG-Republica Democrată Germană
RFG-Republica Federală Germania
SUA-Statele Unite ale Americii
UE-Uniunea Europeană
URSS-Soiuz Sovietskikh Soțialisticeskih Respublik-Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Lucrarea va fi redactată în format A5, cu font Times New Roman, 12, la distanța de 1; număr maxim de pagini – 10-15. Studiile vor fi însoțite de rezumat în limba engleză și cuvinte-cheie (maximum 5) și, de asemenea, de o scurtă biografie a autorului (5 rânduri).

Pentru așezarea în pagină se vor respecta următoarele cerințe: sus: 2 cm; jos: 2 cm; stânga / dreapta: 2 cm. Alineatele vor fi setate automat, la 1, 25 cm.

Titlul lucrării: bold, centrat, Times New Roman, 12 cu majuscule, urmat de un rând liber. Titlul universitar, numele și prenumele: bold, dreapta, Times New Roman, 12. Instituția de proveniență: bold, dreapta, Times New Roman, 12, urmat de un rând liber.

Rezumatul: Times New Roman, 10, italic, urmat de un rând liber (maximum 200 de cuvinte), însoțit de 5 cuvinte cheie, redactat în română, engleză și franceză.

Referințele vor fi inserate în text folosind tehnica notelor de subsol. Acestea vor fi redactate cu Times New Roman, 10, după modelul:

Alexandra Tomiță, *O istorie „glorioasă”*. *Dosarul protocronismului românesc*, București, Editura „Cartea Românească”, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fond *Legiunea de Jandarmi Neamț*, dosar 45/1937, f. 10.

La finalul articolului va fi inserată bibliografia.

Se pune accent pe studii care folosesc surse arhivistice.

Fotografiile sau imaginile vor fi trimise separat în extensie JPG.

Lucările se vor axa pe următoarele teme mari: *Istoria culturii române, Istorie politică și social economică, România în perioada regimului communist, Evenimente ale anului 1989 în România și în lume, Istoria Holocaustului, Biografii și momente din viața unor personalități, Arheologie și istorie veche, Arhivistică, Recenzii și prezentări de cărți.*

Materialele vor fi trimise la adresa analelvcistorie@gmail.com până la data de 25 aprilie pentru numărul din iunie și 25 octombrie pentru cel din decembrie.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

The paper will be written in A5 format, with Times New Roman font, 12, at a distance of 1; maximum number of pages - 10-15. The studies will be accompanied by a summary in English and keywords (maximum 5) and also by a short biography of the author (5 lines).

For the layout, the following requirements will be observed: top: 2 cm; bottom: 2 cm; left / right: 2 cm. The paragraphs will be set automatically at 1.25 cm.

Paper title: bold, centered, Times New Roman, 12 in capital letters, followed by a free line. University degree, name and surname: bold, right, Times New Roman, 12. Institution of origin: bold, right, Times New Roman, 12, followed by a blank line.

Summary: Times New Roman, 10, italics, followed by a free line (maximum 200 words), accompanied by 5 keywords, written in Romanian, English and French.

References will be inserted into the text using the footnote technique. These will be written with Times New Roman, 10, following the model:

Alexandra Tomiță, *A "glorious" history. The file of the Romanian protochronism*, Bucharest, „Cartea Românească” Publishing House, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fund of the Neamț Gendarmes Legion, file 45/1937, f. 10.

The bibliography will be inserted at the end of the article

Emphasis is placed on studies that use archival sources.

Photos or images will be sent separately in the JPG extension.

The papers will focus on the following major topics: History of Romanian culture, Political and socio-economic history, Romania during the communist regime, Events of 1989 in Romania and in the world, History of the Holocaust, Biographies and moments from the life of some personalities, Archeology and ancient history, Archiving, Reviews and book presentations.

The materials will be sent to analelvcistorie@gmail.com until April 25 for the June issue and October 25 for the December issue.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Le papier sera rédigé au format A5, avec la police Times New Roman, 12, à une distance de 1; nombre maximum de pages - 10-15. Les études seront accompagnées d'un résumé en anglais et de mots-clés (maximum 5) et également d'une courte biographie de l'auteur (5 lignes).

Pour la mise en page, les exigences suivantes seront respectées: haut: 2 cm; bas: 2 cm; gauche / droite: 2 cm. Les paragraphes seront réglés automatiquement à 1,25 cm.

Titre de l'article: gras, centré, Times New Roman, 12 en majuscules, suivi d'une ligne libre. Titre de l'université, nom et prénom: gras, à droite, Times New Roman, 12. Institution d'origine: gras, à droite, Times New Roman, 12, suivi d'une ligne vide.

Résumé: Times New Roman, 10, italique, suivi d'une ligne libre (maximum 200 mots), accompagné de 5 mots-clés, rédigés en roumain, anglais et français.

Les références seront insérées dans le texte en utilisant la technique des notes de bas de page. Ceux-ci seront écrits avec Times New Roman, 10, suivant le modèle: Alexandra Tomiță, *Une histoire "glorieuse". Le dossier du protochronisme roumain*, Bucarest, Maison d'édition «Cartea Românească», 2007, p. 25. Michael Shafir, „Communisme xénophobe: le cas de la Bulgarie et de la Roumanie”, dans „Le monde aujourd'hui”, vol. 45, no. 12, 1989, p. 208-212. SJAN Neamț, fonds de la Légion des gendarmes Neamț, dossier 45/1937, page 10.

La bibliographie sera insérée à la fin de l'article.

L'accent est mis sur les études utilisant des sources d'archives.

Les photos ou images seront envoyées séparément en extension JPG.

Les travaux porteront sur les grands thèmes suivants: Histoire de la culture roumaine, Histoire politique et socio-économique, Roumanie sous le régime communiste, Événements de 1989 en Roumanie et dans le monde, Histoire de l'Holocauste, Biographies et moments de la vie de certaines personnalités, Archéologie et histoire ancienne, Archivage, critiques de livres et présentations.

Les documents seront envoyés à analelvcistorie@gmail.com jusqu'au 25 avril pour le numéro de juin et le 25 octobre pour le numéro de décembre.

Tipar digital realizat la Tipografia Pim
Iași, Șoseaua Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 109, 700497
Tel: 0730.086.676, 0732.430.407;
Fax: 0332.440.715
E-mail: editura@pimcopy.ro, editura.pim@gmail.com
www.pimcopy.ro